నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

ఖుద్దకనికాయే

ఇతివుత్తక-అట్ఠకథా

గన్థారమ్భకథా

మహాకారుణికం **నాథం,** ఞేయ్యసాగరపారగుం;

వన్దే నిపుణగమ్భీర-విచిత్రనయదేసనం.

విజ్జాచరణసమ్పన్నా, యేన నియ్యన్తి లోకతో;

వన్దే తముత్తమం **ధమ్మం,** సమ్మాసమ్బుద్ధపూజితం.

సీలాదిగుణసమ్పన్నో, ఠితో మగ్గఫలేసు యో;

వన్దే **అరియసఙ్ఘం** తం, పుఞ్ఞక్ఖేత్తం అనుత్తరం.

వన్దనాజనితం పుఞ్ఞం, ఇతి యం రతనత్తయే;

హతన్తరాయో సబ్బత్థ, హుత్వాహం తస్స తేజసా.

ఏకకాదిప్పభేదేన , దేసితాని మహేసినా;

లోభాదీనం పహానాని, దీపనాని విసేసతో.

సుత్తాని ఏకతో కత్వా, ఇతివుత్తపదక్ఖరం;

ధమ్మసఙ్గాహకా థేరా, సఙ్గాయింసు మహేసయో.

ఇతివుత్తకమిచ్చేవ, నామేన వసినో పురే;

యం ఖుద్దకనికాయస్మిం, గమ్భీరత్థపదక్కమం.

తస్స గమ్భీరఞాణేహి, ఓగాహేతబ్బభావతో;

కిఞ్చాపి దుక్కరా కాతుం, అత్థసంవణ్ణనా మయా.

సహసంవణ్ణనం యస్మా, ధరతే సత్థు సాసనం;

పుబ్బాచరియసీహానం, తిట్ఠతేవ వినిచ్ఛయో.

తస్మా తం అవలమ్బిత్వా, ఓగాహేత్వాన పఞ్చపి;

నికాయే ఉపనిస్సాయ, పోరాణట్ఠకథానయం.

నిస్సితం వాచనామగ్గం, సువిసుద్ధం అనాకులం;
మహావిహారవాసీనం, నిపుణత్థవినిచ్ఛయం.

పునప్పునాగతం అత్థం, వజ్జయిత్వాన సాధుకం;
యథాబలం కరిస్సామి, **ఇతివుత్తకవణ్ణనం**.

ఇతి ఆకఙ్ఖమానస్స, సద్ధమ్మస్స చిరట్ఠితిం;
విభజన్తస్స తస్సత్థం, నిసామయథ సాధవోతి.

తత్థ **ఇతివుత్తకం** నామ ఏకకనిపాతో, దుకనిపాతో, తికనిపాతో, చతుక్కనిపాతోతి చతునిపాతసఙ్గహం. తమ్పి వినయపిటకం, సుత్తన్తపిటకం, అభిధమ్మపిటకన్తి తీసు పిటకేసు సుత్తన్తపిటకపరియాపన్నం; దీఘనికాయో మజ్ఝిమనికాయో, సంయుత్తనికాయో, అఙ్గుత్తరనికాయో, ఖుద్దకనికాయోతి పఞ్చసు నికాయేసు ఖుద్దకనికాయపరియాపన్నం; సుత్తం, గేయ్యం, వేయ్యాకరణం, గాథా, ఉదానం, ఇతివుత్తకం, జాతకం, అబ్భుతధమ్మం, వేదల్లన్తి నవసు సాసనఙ్గేసు ఇతివుత్తకఙ్గభూతం.

“ద్వాసీతి బుద్ధతో గణ్హిం, ద్వేసహస్సాని భిక్ఖుతో;
చతురాసీతి సహస్సాని, యే మే ధమ్మా పవత్తినో”తి. (థేరగా॰ ౧౦౨౭) –

ఏవం ధమ్మభణ్డాగారికేన పటిఞ్ఞాతేసు చతురాసీతియా ధమ్మక్ఖన్ధసహస్సేసు కతిపయధమ్మక్ఖన్ధసఙ్గహం. సుత్తతో ఏకకనిపాతే తావ సత్తవీసతి సుత్తాని, దుకనిపాతే ద్వావీసతి, తికనిపాతే పఞ్ఞాస, చతుక్కనిపాతే తేరసాతి ద్వాదసాధికసుత్తసతసఙ్గహం. తస్స నిపాతేసు ఏకకనిపాతో ఆది, వగ్గేసు పాటిభోగవగ్గో, సుత్తేసు లోభసుత్తం. తస్సాపి “వుత్తఞ్హేతం భగవతా”తిఆదికం ఆయస్మతా ఆనన్దేన పఠమమహాసఙ్గీతికాలే వుత్తం నిదానమాది. సా పనాయం పఠమమహాసఙ్గీతి వినయపిటకే తన్తిమారుళ్హా ఏవ. యో పనేత్థ నిదానకోసల్లత్థం వత్తబ్బో కథామగ్గో , సోపి సుమఙ్గలవిలాసినియా **దీఘనికాయ-అట్ఠకథాయ** విత్థారతో వుత్తోయేవాతి తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

నిదానవణ్ణనా

యం పనేతం వుత్తఞ్హేతం భగవతాతిఆదికం నిదానం. ఏకధమ్మం, భిక్ఖవే, పజహథాతిఆదికం సుత్తం. తత్థ **వుత్తం భగవతాతి**ఆదీని నామపదాని. **ఇతీ**తి నిపాతపదం. **పజహథా**తి ఏత్థ ప-ఇతి ఉపసగ్గపదం, జహథా-తి ఆఖ్యాతపదం. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ పదవిభాగో వేదితబ్బో.

అత్థతో పన **వుత్తసద్దో** తావ సఉపసగ్గో అనుపసగ్గో చ వపనే వాపసమకరణే కేసోహారణే జీవితవుత్తియం పవుత్తభావే పావచనభావేన పవత్తితే అజ్ఝేసనే కథనేతి ఏవమాదీసు దిస్సతి. తథా హేస –

“గావో తస్స పజాయన్తి, ఖేత్తే వుత్తం విరూహతి;

వుత్తానం ఫలమస్నాతి, యో మిత్తానం న దుబ్భతీ”తి. –

ఆదీసు (జా. ౨.౨౨.౧౯) వపనే ఆగతో. “నో చ ఖో పటివుత్త”న్తిఆదీసు (పారా. ౨౮౯) అట్ఠదన్తకాదీహి వాపసమకరణే. “కాపటికో మాణవో దహరో వుత్తసిరో”తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౪౨౬) కేసోహారణే. “పన్నలోమో పరదత్తవుత్తో మిగభూతేన చేతసా విహరతీ”తిఆదీసు (చూళవ. ౩౩౨) జీవితవుత్తియం. “సేయ్యథాపి నామ పణ్డుపలాసో బన్ధనా పవుత్తో అభబ్బో హరితత్థాయా”తిఆదీసు (పారా. ౯౨; పాచి. ౬౬౬; మహావ. ౧౨౯) బన్ధనతో పవుత్తభావే. “యేసమిదం ఏతరహి, బ్రాహ్మణా, పోరాణం మన్తపదం గీతం పవుత్తం సమిహిత”న్తిఆదీసు పావచనభావేన పవత్తితే. లోకే పన – “వుత్తో గణో వుత్తో పారాయనో”తిఆదీసు అజ్ఝేనే. “వుత్తం ఖో పనేతం భగవతా ధమ్మదాయాదా మే, భిక్ఖవే, భవథ, మా ఆమిసదాయాదా”తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౩౦) కథనే. ఇధాపి కథనే దట్ఠబ్బో. తస్మా **వుత్తం** కథితం భాసితన్తి అత్థో.

దుతియో పన **వుత్త**సద్దో వచనే చిణ్ణభావే చ వేదితబ్బో. **హి**-ఇతి జాతు విబ్యత్తన్తి ఏతస్మిం అత్థే నిపాతో. సో ఇదాని వుచ్చమానసుత్తస్స భగవతో విబ్యత్తం భాసితభావం జోతేతి. వాచకసద్దసన్నిధానే హి పయుత్తా నిపాతా. తేహి వత్తబ్బమత్థం జోతేన్తి. **ఏత**న్తి అయం ఏతసద్దో –

“యో చ బుద్ధఞ్చ ధమ్మఞ్చ, సఙ్ఘఞ్చ సరణం గతో;
చత్తారి అరియసచ్చాని, సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతి.

“దుక్ఖం దుక్ఖసముప్పాదం, దుక్ఖస్స చ అతిక్కమం;
అరియఞ్చట్ఠఙ్గికం మగ్గం, దుక్ఖూపసమగామినం.

“ఏతం ఖో సరణం ఖేమం, ఏతం సరణముత్తమం;
ఏతం సరణమాగమ్మ, సబ్బదుక్ఖా పముచ్చతీ”తి. (ధ. ప. ౧౯౦-౧౯౨) –

ఆదీసు యథావుత్తే ఆసన్నపచ్చక్ఖే ఆగతో. “అప్పమత్తకం ఖో పనేతం, భిక్ఖవే, ఓరమత్తకం సీలమత్తకం, యేన పుథుజ్జనో తథాగతస్స వణ్ణం వదమానో వదేయ్యా”తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౭) పన వక్ఖమానే ఆసన్నపచ్చక్ఖే. ఇధాపి వక్ఖమానేయేవ దట్ఠబ్బో. సఙ్గాయనవసేన వక్ఖమానఞ్హి సుత్తం ధమ్మభణ్డాగారికేన బుద్ధియం ఠపేత్వా తదా “ఏత”న్తి వుత్తం.

భగవతాతి ఏత్థ భగవాతి గరువచనం. గరుం హి లోకే భగవాతి వదన్తి. తథాగతో చ సబ్బగుణవిసిట్ఠతాయ సత్తానం గరు, తస్మా భగవాతి వేదితబ్బో. పోరాణేహిపి వుత్తం –

“భగవాతి వచనం సేట్ఠం, భగవాతి వచనముత్తమం;
గరు గారవయుత్తో సో, భగవా తేన వుచ్చతీ”తి.

సేట్ఠవాచకఞ్హి వచనం సేట్ఠగుణసహచరణతో సేట్ఠన్తి వుత్తం. అథ వా వుచ్చతీతి వచనం, అత్థో. తస్మా **భగవాతి వచనం సేట్ఠ**న్తి భగవాతి ఇమినా వచనేన వచనీయో యో అత్థో, సో సేట్ఠోతి అత్థో. **భగవాతి వచనముత్తమ**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

గారవయుత్తోతి గరుభావయుత్తో గరుగుణయోగతో, గరుకరణం వా సాతిసయం అరహతీతి గారవయుత్తో, గారవారహోతి అత్థో. ఏవం గుణవిసిట్ఠసత్తుత్తమగరుగారవాధివచనమేతం యదిదం భగవాతి. అపిచ –

"భగీ భజీ భాగీ విభత్తవా ఇతి,
అకాసి భగ్గన్తి గరూతి భాగ్యవా;
బహూహి ఞాయేహి సుభావితత్తనో,
భవన్తగో సో భగవాతి వుచ్చతీ"తి. –

నిద్దేసే ఆగతనయేన –

"భాగ్యవా భగ్గవా యుత్తో, భగేహి చ విభత్తవా;
భత్తవా వన్తగమనో, భవేసు భగవా తతో"తి.

ఇమిస్సా గాథాయ చ వసేన భగవాతి పదస్స అత్థో వత్తబ్బో. సో పనాయం అత్థో సబ్బాకారేన **విసుద్ధిమగ్గే** బుద్ధానుస్సతినిద్దేసే వుత్తోతి. తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

అపరో నయో – భాగవాతి భగవా, భతవాతి భగవా, భాగే వనీతి భగవా, భగే వనీతి భగవా, భత్తవాతి భగవా, భగే వమీతి భగవా, భాగే వమీతి భగవా.

"భాగవా భతవా భాగే, భగే చ వని భత్తవా;
భగే వమి తథా భాగే, వమీతి భగవా జినో".

తత్థ కథం **భాగవాతి భగవా?** యే తే సీలాదయో ధమ్మక్ఖన్ధా గుణకోట్ఠాసా, తే అనఞ్ఞసాధారణా నిరతిసయా తథాగతస్స అత్థి ఉపలబ్భన్తి. తథా హిస్స సీలం, సమాధి, పఞ్ఞా, విముత్తి, విముత్తిఞాణదస్సనం, హిరీ, ఓత్తప్పం, సద్ధా, వీరియం, సతి, సమ్పజఞ్ఞం, సీలవిసుద్ధి, చిత్తవిసుద్ధి, దిట్ఠివిసుద్ధి, సమథో, విపస్సనా, తీణి కుసలమూలాని, తీణి సుచరితాని, తయో సమ్మావితక్కా, తిస్సో అనవజ్జసఞ్ఞా, తిస్సో ధాతుయో, చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో ఇద్ధిపాదా, చత్తారో అరియమగ్గా, చత్తారి అరియఫలాని , చతస్సో పటిసమ్భిదా, చతుయోనిపరిచ్ఛేదకఞాణాని, చత్తారో అరియవంసా, చత్తారి వేసారజ్జఞాణాని, పఞ్చ పధానియఙ్గాని, పఞ్చఙ్గికో సమ్మాసమాధి, పఞ్చఞాణికో సమ్మాసమాధి, పఞ్చిన్ద్రియాని, పఞ్చ బలాని, పఞ్చ నిస్సారణీయా ధాతుయో, పఞ్చ విముత్తాయతనఞాణాని, పఞ్చ విముత్తిపరిపాచనీయా సఞ్ఞా, ఛ అనుస్సతిట్ఠానాని, ఛ గారవా, ఛ నిస్సారణీయా ధాతుయో, ఛ సతతవిహారా, ఛ అనుత్తరియాని, ఛ నిబ్బేధభాగియా సఞ్ఞా, ఛ అభిఞ్ఞా, ఛ అసాధారణఞాణాని, సత్త అపరిహానియా ధమ్మా, సత్త అరియధనాని, సత్త బోజ్ఝఙ్గా, సత్త సప్పురిసధమ్మా, సత్త నిజ్జరవత్థూని, సత్త సఞ్ఞా, సత్త దక్ఖిణేయ్యపుగ్గలదేసనా, సత్త ఖీణాసవబలదేసనా, అట్ఠ పఞ్ఞాపటిలాభహేతుదేసనా, అట్ఠసమ్మత్తాని, అట్ఠ లోకధమ్మాతిక్కమో, అట్ఠ ఆరమ్భవత్థూని, అట్ఠ అక్ఖణదేసనా, అట్ఠ మహాపురిసవితక్కా, అట్ఠ అభిభాయతనదేసనా, అట్ఠ విమోక్ఖా, నవ యోనిసోమనసికారమూలకా ధమ్మా, నవ పారిసుద్ధిపధానియఙ్గాని, నవ సత్తావాసదేసనా, నవ ఆఘాతప్పటివినయా, నవ సఞ్ఞా, నవ నానత్తా, నవ అనుపుబ్బవిహారా, దస నాథకరణా ధమ్మా, దస కసిణాయతనాని, దస కుసలకమ్మపథా, దస సమ్మత్తాని, దస అరియవాసా, దస అసేక్ఖా ధమ్మా, దస

తథాగతబలాని, ఏకాదస మేత్తానిసంసా, ద్వాదస ధమ్మచక్కాకారా, తేరస ధుతగుణా, చుద్దస బుద్ధఞాణాని, పఞ్చదస విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా, సోళసవిధా ఆనాపానస్సతి, సోళస అపరన్తపనీయా ధమ్మా, అట్ఠారస బుద్ధధమ్మా, ఏకూనవీసతి పచ్చవేక్ఖణఞాణాని, చతుచత్తాలీస ఞాణవత్థూని, పఞ్ఞాస ఉదయబ్బయఞాణాని, పరోపణ్ణాస కుసలధమ్మా, సత్తసత్తతి ఞాణవత్థూని, చతువీసతికోటిసతసహస్ససమాపత్తిసఞ్చారిమహావజిరఞాణం, అనన్తనయసమన్తపట్ఠానపవిచయపచ్చవేక్ఖణదేసనాఞాణాని, తథా అనన్తాసు లోకధాతూసు అనన్తానం సత్తానం ఆసయాదివిభావనఞాణాని చాతి, ఏవమాదయో అనన్తా అపరిమాణభేదా అనఞ్ఞసాధారణా నిరతిసయా గుణభాగా గుణకోట్ఠాసా విజ్జన్తి ఉపలబ్భన్తి. తస్మా యథావుత్తవిభాగా గుణభాగా అస్స అత్థీతి భాగవాతి వత్తబ్బే. ఆకారస్స రస్సత్తం కత్వా "భగవా"తి వుత్తో. ఏవం తావ భాగవాతి భగవా.

"యస్మా సీలాదయో సబ్బే, గుణభాగా అసేసతో;
విజ్జన్తి సుగతే తస్మా, భగవాతి పవుచ్చతి".

కథం **భతవాతి భగవా?** యే తే సబ్బలోకహితాయ ఉస్సుక్కమాపన్నేహి మనుస్సత్తాదికే అట్ఠ ధమ్మే సమోధానేత్వా సమ్మాసమ్బోధియా కతమహాభినీహారేహి మహాబోధిసత్తేహి పరిపూరేతబ్బా దానపారమీ, సీలనేక్ఖమ్మపఞ్ఞావీరియఖన్తిసచ్చఅధిట్ఠానమేత్తాఉపేక్ఖాపారమీతి దస పారమియో, దస ఉపపారమియో, దస పరమత్థపారమియోతి సమతింస పారమియో, దానాదీని చత్తారి సఙ్గహవత్థూని, చత్తారి అధిట్ఠానాని, అత్తపరిచ్చాగో, నయనధనరజ్జపుత్తదారపరిచ్చాగోతి పఞ్చ మహాపరిచ్చాగా, పుబ్బయోగో, పుబ్బచరియా, ధమ్మక్ఖానం, లోకత్థచరియా, ఞాతత్థచరియా, బుద్ధత్థచరియాతి ఏవమాదయో సఙ్ఖేపతో వా పుఞ్ఞసమ్భారఞాణసమ్భారా బుద్ధకరధమ్మా, తే మహాభినీహారతో పట్ఠాయ కప్పానం సతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని యథా హానభాగియా, సంకిలేసభాగియా , ఠితిభాగియా, వా న హోన్తి; అథ ఖో ఉత్తరుత్తరి విసేసభాగియావ హోన్తి; ఏవం సక్కచ్చం నిరన్తరం అనవసేసతో భతా సమ్భతా అస్స అత్థీతి భతవాతి భగవా; నిరుత్తినయేన తకారస్స గకారం కత్వా. అథ వా భతవాతి తేయేవ యథావుత్తే బుద్ధకరధమ్మే వుత్తనయేన భరి సమ్భరి పరిపూరేసీతి అత్థో. ఏవమ్పి భతవాతి భగవా.

"యస్మా సమ్బోధియా సబ్బే, దానపారమిఆదికే;
సమ్భారే భతవా నాథో, తస్మాపి భగవా మతో".

కథం **భాగే వనీతి భగవా?** యే తే చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా దేవసికం వళఞ్జనకసమాపత్తిభాగా, తే అనవసేసతో లోకహితత్థం అత్తనో దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థఞ్చ నిచ్చకప్పం వని భజి సేవి బహులమకాసీతి భాగే వనీతి భగవా. అథ వా అభిఞ్ఞేయ్యేసు ధమ్మేసు కుసలాదీసు ఖన్ధాదీసు చ యే తే పరిఞ్ఞేయ్యాదివసేన సఙ్ఖేపతో వా చతుబ్బిధా అభిసమయభాగా, విత్థారతో పన "చక్ఖు పరిఞ్ఞేయ్యం ...పే.... జరామరణం పరిఞ్ఞేయ్య"న్తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౨౧) అనేకే పరిఞ్ఞేయ్యభాగా, "చక్ఖుస్స సముదయో పహాతబ్బో...పే.... జరామరణస్స సముదయో పహాతబ్బో"తిఆదినా పహాతబ్బభాగా, "చక్ఖుస్స నిరోధో సచ్ఛికాతబ్బో...పే.... జరామరణస్స నిరోధో సచ్ఛికాతబ్బో"తిఆదినా సచ్ఛికాతబ్బభాగా, "చక్ఖునిరోధగామినీపటిపదా భావేతబ్బా...పే.... చత్తారో సతిపట్ఠానా భావేతబ్బా"తిఆదినా చ అనేకభేదా భావేతబ్బభాగా చ ధమ్మా, తే సబ్బే వని భజి యథారహం గోచరభావనాసేవనానం వసేన సేవి. ఏవమ్పి భాగే వనీతి భగవా. అథ వా యే ఇమే సీలాదయో ధమ్మక్ఖన్ధా

సావకేహి సాధారణా గుణకోట్ఠాసా గుణభాగా, కిన్తి ను ఖో తే వేనేయ్యసన్తానేసు పతిట్ఠహేయ్యున్తి మహాకరుణాయ వని అభిపత్థయి. సా చస్స అభిపత్థనా యథాధిప్పేతఫలావహా అహోసి. ఏవమ్పి భాగే వనీతి భగవా.

"యస్మా ఞేయ్యసమాపత్తి-గుణభాగే తథాగతో;
భజి పత్థయి సత్తానం, హితాయ భగవా తతో".

కథం **భగే వనీతి భగవా?** సమాసతో తావ కతపుఞ్ఞేహి పయోగసమ్పన్నేహి యథావిభవం భజీయన్తీతి భగా, లోకియలోకుత్తరా సమ్పత్తియో. తత్థ లోకియే తావ తథాగతో సమ్బోధితో పుబ్బే బోధిసత్తభూతో పరముక్కంసగతే వని భజి సేవి, యత్థ పతిట్ఠాయ నిరవసేసతో బుద్ధకరధమ్మే సమన్నానేన్తో బుద్ధధమ్మే పరిపాచేసి. బుద్ధభూతో పన తే నిరవజ్జసుఖూపసంహితే అనఞ్ఞసాధారణే లోకుత్తరేపి వని భజి సేవి. విత్థారతో పన పదేసరజ్జఇస్సరియచక్కవత్తిసమ్పత్తిదేవరజ్జసమ్పత్తిఆదివసేన ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తిఞాణదస్సనమగ్గభావనాఫల-సచ్ఛికిరియాదిఉత్తరిమనుస్సధమ్మవసేన చ అనేకవిహితే అనఞ్ఞసాధారణే భగే వని భజి సేవి. ఏవం భగే వనీతి భగవా.

"యా తా సమ్పత్తియో లోకే, యా చ లోకుత్తరా పుథూ;
సబ్బా తా భజి సమ్బుద్ధో, తస్మాపి భగవా మతో".

కథం **భత్తవాతి భగవా?** భత్తా దళ్హభత్తికా అస్స బహూ అత్థీతి భగవా. తథాగతో హి మహాకరుణాసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిఅపరిమితనిరుపమప్పభావగుణవిసేససమఙ్గిభావతో సబ్బసత్తుత్తమో, సబ్బానత్థపరిహారపుబ్బఙ్గమాయ నిరవసేసహితసుఖవిధానతప్పరాయ నిరతిసయాయ పయోగసమ్పత్తియా సదేవమనుస్సాయ పజాయ అచ్చన్తూపకారితాయ ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణఅసీతిఅనుబ్యఞ్జనబ్యామప్పభాది-అనఞ్ఞసాధారణగుణవిసేసపటిమణ్డితరూపకాయతాయ, యథాభుచ్చగుణాధిగతేన "ఇతిపి సో భగవా"తిఆదినయప్పవత్తేన లోకత్తయబ్యాపినా సువిపులేన సువిసుద్ధేన చ థుతిఘోసేన సమన్నాగతత్తా ఉక్కంసపారమిప్పత్తాసు అప్పిచ్ఛతాసన్తుట్ఠితాదీసు సుప్పతిట్ఠితభావతో దసబలచతువేసారజ్జాదినిరతిసయగుణవిసేససమఙ్గిభావతో చ రూపప్పమాణో రూపప్పసన్నో, ఘోసప్పమాణో ఘోసప్పసన్నో, లూఖప్పమాణో లూఖప్పసన్నో, ధమ్మప్పమాణో ధమ్మప్పసన్నోతి ఏవం చతుప్పమాణికే లోకసన్నివాసే సబ్బథాపి పసాదావహభావేన సమన్తపాసాదికత్తా అపరిమాణానం సత్తానం సదేవమనుస్సానం ఆదరబహుమానగారవాయతనతాయ పరమపేమసమ్భత్తిట్ఠానం. యే చ తస్స ఓవాదే పతిట్ఠితా అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతా హోన్తి, కేనచి అసంహారియా తేసం సమ్భత్తి సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా. తథా హి తే అత్తనో జీవితపరిచ్చాగేపి తత్థ పసాదం న పరిచ్చజన్తి, తస్స వా ఆణం దళ్హభత్తిభావతో. తేనేవాహ –

"యో వే కతఞ్ఞూ కతవేది ధీరో;
కల్యాణమిత్తో దళ్హభత్తి చ హోతీ"తి. (జా॰ ౨.౧౭.౭౮);

"సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, మహాసముద్దో ఠితధమ్మో వేలం నాతివత్తతి; ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, యం మయా సావకానం సిక్ఖాపదం పఞ్ఞత్తం, తం మమ సావకా జీవితహేతుపి నాతిక్కమన్తీ"తి (అ॰ ని॰ ౮.౨౦; ఉదా॰ ౪౫; చూళవ॰ ౩౮౫) చ.

ఏవం భత్తవాతి భగవా నిరుత్తినయేన ఏకస్స తకారస్స లోపం కత్వా ఇతరస్స గకారం కత్వా.

"గుణాతిసయయుత్తస్స, యస్మా లోకహితేసినో;
సమ్భత్తా బహవో సత్థు, భగవా తేన వుచ్చతీ"తి.

కథం **భగే వమీతి భగవా?** యస్మా తథాగతో బోధిసత్తభూతోపి పురిమాసు జాతీసు పారమియో పూరేన్తో భగసఙ్ఖాతం సిరిం ఇస్సరియం యసఞ్చ వమి ఉగ్గిరి ఖేళపిణ్డం వియ అనపేక్ఖో ఛడ్డయి. తథా హిస్స సోమనస్సకుమారకాలే, హత్థిపాలకుమారకాలే, అయోఘరపణ్డితకాలే, మూగపక్ఖపణ్డితకాలే, చూళసుతసోమకాలేతి ఏవమాదీసు నేక్ఖమ్మపారమిపూరణవసేన దేవరజ్జసదిసాయ రజ్జసిరియా పరిచ్చత్తత్తభావానం పరిమాణం నత్థి. చరిమత్తభావేపి హత్థగతం చక్కవత్తిసిరిం దేవలోకాధిపచ్చసదిసం చతుద్దీపిస్సరియం చక్కవత్తిసమ్పత్తిసన్నిస్సయం సత్తరతనసముజ్జలం యసఞ్చ తిణాయపి అమఞ్ఞమానో నిరపేక్ఖో పహాయ అభినిక్ఖమిత్వా సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో. తస్మా ఇమే సిరిఆదికే భగే వమీతి భగవా. అథ వా భాని నామ నక్ఖత్తాని, తేహి సమం గచ్ఛన్తి పవత్తన్తీతి భగా , సినేరుయుగన్ధరఉత్తరకురుహిమవన్తాదిభాజనలోకవిసేససన్నిస్సయా సోభా కప్పట్ఠితియభావతో. తేపి భగవా వమి తంనివాసిసత్తావాససమతిక్కమనతోతప్పటిబద్ధఛన్దరాగప్పహానేన పజహీతి. ఏవమ్పి భగే వమీతి భగవా.

"చక్కవత్తిసిరిం యస్మా, యసం ఇస్సరియం సుఖం;
పహాసి లోకచిత్తఞ్చ, సుగతో భగవా తతో".

కథం **భాగే వమీతి భగవా?** భాగా నామ కోట్ఠాసా. తే ఖన్ధాయతనధాతాదివసేన, తత్థాపి రూపవేదనాదివసేన, అతీతాదివసేన చ అనేకవిధా. తే చ భగవా సబ్బం పపఞ్చం, సబ్బం యోగం, సబ్బం గన్థం, సబ్బం సంయోజనం, సముచ్ఛిన్దిత్వా అమతధాతుం సమధిగచ్ఛన్తో వమి ఉగ్గిరి అనపేక్ఖో ఛడ్డయి, న పచ్చాగమి. తథా హేస సబ్బత్థకమేవ పథవిం, ఆపం, తేజం, వాయం, చక్ఖుం, సోతం, ఘానం, జివ్హం, కాయం, మనం, రూపే, సద్దే, గన్ధే, రసే, ఫోట్ఠబ్బే, ధమ్మే, చక్ఖువిఞ్ఞాణం...పే.... మనోవిఞ్ఞాణం, చక్ఖుసమ్ఫస్సం ...పే.... మనోసమ్ఫస్సం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం వేదనం...పే.... మనోసమ్ఫస్సజం వేదనం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం సఞ్ఞం...పే.... మనోసమ్ఫస్సజం సఞ్ఞం; చక్ఖుసమ్ఫస్సజం చేతనం...పే.... మనోసమ్ఫస్సజం చేతనం; రూపతణ్హం ...పే.... ధమ్మతణ్హం; రూపవితక్కం...పే.... ధమ్మవితక్కం; రూపవిచారం...పే.... ధమ్మవిచారన్తిఆదినా అనుపదధమ్మవిభాగవసేనపి సబ్బేవ ధమ్మకోట్ఠాసే అనవసేసతో వమి ఉగ్గిరి అనపేక్ఖపరిచ్చాగేన ఛడ్డయి. వుత్తఞ్హేతం –

"యం తం, ఆనన్ద, చత్తం వన్తం ముత్తం పహీనం పటినిస్సట్ఠం, తం తథాగతో పున పచ్చాగమిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతీ"తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౧౮౩) –

ఏవమ్పి భాగే వమీతి భగవా. అథ వా భాగే వమీతి సబ్బేపి కుసలాకుసలే సావజ్జానవజ్జే హీనప్పణీతే కణ్హసుక్కసప్పటిభాగే ధమ్మే అరియమగ్గఞాణముఖేన వమి ఉగ్గిరి అనపేక్ఖో పరిచ్చజి పజహి, పరేసఞ్చ తథత్తాయ ధమ్మం దేసేసి. వుత్తమ్పి చేతం –

“ధమ్మాపి వో, భిక్ఖవే, పహాతబ్బా పగేవ అధమ్మా, కుల్లూపమం, వో భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి, నిత్థరణత్థాయ నో గహణత్థాయా”తిఆది. (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౦) –

ఏవమ్పి భాగే వమీతి భగవా.

“ఖన్ధాయతనధాతాది-ధమ్మభేదా మహేసినా;
కణ్హసుక్కా యతో వన్తా, తతోపి భగవా మతో”.

తేన వుత్తం –

“భాగవా భతవా భాగే, భగే చ వని భత్తవా;
భగే వమి తథా భాగే, వమీతి భగవా జినో”తి.

తేన భగవతా. **అరహతాతి** కిలేసేహి ఆరకత్తా, అనవసేసానం వా కిలేసారీనం హతత్తా, సంసారచక్కస్స వా అరానం హతత్తా, పచ్చయాదీనం అరహత్తా, పాపకరణే రహాభావాతి ఇమేహి కారణేహి అరహతా. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో. విత్థారో పన విసుద్ధిమగ్గే వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ **భగవతాతి** ఇమినాస్స భాగ్యవన్తతాదీపనేన కప్పానం అనేకేసు అసఙ్ఖ్యేయ్యేసు ఉపచితపుఞ్ఞసమ్భారభావతో సతపుఞ్ఞలక్ఖణధరస్స ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణఅసీతిఅనుబ్యఞ్జన- బ్యామప్పభాకేతుమాలాదిపటిమణ్డితా అనఞ్ఞసాధారణా రూపకాయసమ్పత్తిదీపితా హోతి. **అరహతాతి** ఇమినాస్స అనవసేసకిలేసప్పహానదీపనేన ఆసవక్ఖయపదట్ఠానసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాధిగమపరిదీపనతో దసబలచతువేసారజ్జఛఅసాధారణఞాణఅట్ఠారసావేణికబుద్ధధమ్మాది- అచిన్తేయ్యాపరిమేయ్యధమ్మకాయసమ్పత్తి దీపితా హోతి. తదుభయేనపి లోకియసరిక్ఖకానం బహుమతభావో, గహట్ఠపబ్బజితేహి అభిగమనీయతా, తథా అభిగతానఞ్చ తేసం కాయికచేతసికదుక్ఖాపనయనే పటిబలభావో, ఆమిసదానధమ్మదానేహి ఉపకారితా, లోకియలోకుత్తరేహి గుణేహి సంయోజనసమత్థతా చ పకాసితా హోతి.

తథా **భగవతాతి** ఇమినా చరణధమ్మేసు ముద్ధభూతదిబ్బవిహారాదివిహారవిసేససమాయోగపరిదీపనేన చరణసమ్పదా దీపితా హోతి. **అరహతాతి** ఇమినా సబ్బవిజ్జాసు సిఖాప్పత్తఆసవక్ఖయఞాణాధిగమపరిదీపనేన విజ్జాసమ్పదా దీపితా హోతి. పురిమేన వా అన్తరాయికనియ్యానికధమ్మానం అవిపరీతవిభత్తభావదీపనేన పచ్ఛిమవేసారజ్జద్వయసమాయోగో, పచ్ఛిమేన సవాసననిరవసేసకిలేసప్పహానదీపనేన పురిమవేసారజ్జద్వయసమాయోగో విభావితో హోతి.

తథా పురిమేన తథాగతస్స పటిఞ్ఞాసచ్చవచీసచ్చఞాణసచ్చపరిదీపనేన, కామగుణలోకియాధిపచ్చయసలాభసక్కారాదిపరిచ్చాగపరిదీపనేన, అనవసేసకిలేసాభిసఙ్ఖారపరిచ్చాగపరిదీపనేన, చ సచ్చాధిట్ఠానచాగాధిట్ఠానపారిపూరి పకాసితా హోతి; దుతియేన సబ్బసఙ్ఖారూపసమసమధిగమపరిదీపనేన, సమ్మాసమ్బోధిపరిదీపనేన చ, ఉపసమాధిట్ఠానపఞ్ఞాధిట్ఠానపారిపూరి పకాసితా హోతి. తథా హి భగవతో బోధిసత్తభూతస్స లోకుత్తరగుణే కతాభినీహారస్స మహాకరుణాయోగేన యథాపటిఞ్ఞం సబ్బపారమితానుట్ఠానేన సచ్చాధిట్ఠానం,

పారమితాపటిపక్ఖపరిచ్చాగేన చాగాధిట్ఠానం, పారమితాగుణేహి చిత్తవూపసమేన ఉపసమాధిట్ఠానం, పారమితాహి ఏవ పరహితూపాయకోసల్లతో పఞ్ఞాధిట్ఠానం పారిపూరిగతం.

తథా 'యాచకజనం అవిసంవాదేత్వా దస్సామీ'తి పటిజాననేన పటిఞ్ఞం అవిసంవాదేత్వా దానేన చ సచ్చాధిట్ఠానం, దేయ్యపరిచ్చాగతో చాగాధిట్ఠానం, దేయ్యపటిగ్గాహకదానదేయ్యపరిక్ఖయేసు లోభదోసమోహభయవూపసమేన ఉపసమాధిట్ఠానం, యథారహం యథాకాలం యథావిధి చ దానేన పఞ్ఞుత్తరతాయ చ పఞ్ఞాధిట్ఠానం పారిపూరిగతం. ఇమినా నయేన సేసపారమీసుపి చతురాధిట్ఠానపారిపూరి వేదితబ్బా. సబ్బా హి పారమియో సచ్చప్పభావితా చాగాభిబ్యఞ్జితా ఉపసమానుబ్రూహితా పఞ్ఞాపరిసుద్ధాతి ఏవం చతురాధిట్ఠానసముదాగతస్స తథాగతస్స సచ్చాధిట్ఠానం సచ్చాధిట్ఠానసముదాగమేన సీలవిసుద్ధి, చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన ఆజీవవిసుద్ధి, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన చిత్తవిసుద్ధి, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన దిట్ఠివిసుద్ధి. తథా సచ్చాధిట్ఠానసముదాగమేనస్స సంవాసేన సీలం వేదితబ్బం, చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన సంవోహారేన సోచేయ్యం వేదితబ్బం, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన ఆపదాసు థామో వేదితబ్బో, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన సాకచ్ఛాయ పఞ్ఞా వేదితబ్బా.

తథా సచ్చాధిట్ఠానసముదాగమేన అదుట్ఠో అధివాసేతి, చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన అలుద్ధో పటిసేవతి, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన అభీతో పరివజ్జేతి, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన అమూళ్హో వినోదేతి. తథా సచ్చాధిట్ఠానసముదాగమేన చస్స నేక్ఖమ్మసుఖప్పత్తి, చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన పవివేకసుఖప్పత్తి, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన ఉపసమసుఖప్పత్తి, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన సమ్బోధిసుఖప్పత్తి దీపితా హోతి. సచ్చాధిట్ఠానసముదాగమేన వా వివేకజపీతిసుఖప్పత్తి, చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన సమాధిజపీతిసుఖప్పత్తి, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన అపీతిజకాయసుఖప్పత్తి, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన సతిపారిసుద్ధిజఉపేక్ఖాసుఖప్పత్తి. తథా సచ్చాధిట్ఠానసముదాగమేన పరివారసమ్పత్తిలక్ఖణపచ్చయసుఖసమాయోగో పరిదీపితో హోతి అవిసంవాదనతో, చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన సన్తుట్ఠిలక్ఖణసభావసుఖసమాయోగో అలోభభావతో, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన కతపుఞ్ఞతాలక్ఖణహేతుసుఖసమాయోగో కిలేసేహి అనభిభూతభావతో, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన విముత్తిసమ్పత్తిలక్ఖణదుక్ఖూపసమసుఖసమాయోగో పరిదీపితో హోతి, ఞాణసమ్పత్తియా నిబ్బానాధిగమనతో.

తథా సచ్చాధిట్ఠానసముదాగమేన అరియస్స సీలక్ఖన్ధస్స అనుబోధప్పటివేధసిద్ధి, చాగాధిట్ఠానసముదాగమేన అరియస్స సమాధిక్ఖన్ధస్స, పఞ్ఞాధిట్ఠానసముదాగమేన అరియస్స పఞ్ఞాక్ఖన్ధస్స, ఉపసమాధిట్ఠానసముదాగమేన అరియస్స విముత్తిక్ఖన్ధస్స అనుబోధప్పటివేధసిద్ధి దీపితా హోతి. సచ్చాధిట్ఠానపరిపూరణేన చ తపసిద్ధి, చాగాధిట్ఠానపరిపూరణేన సబ్బనిస్సగ్గసిద్ధి, ఉపసమాధిట్ఠానపరిపూరణేన ఇన్ద్రియసంవరసిద్ధి, పఞ్ఞాధిట్ఠానపరిపూరణేన బుద్ధిసిద్ధి, తేన చ నిబ్బానసిద్ధి. తథా సచ్చాధిట్ఠానపరిపూరణేన చతుఅరియసచ్చాభిసమయప్పటిలాభో, చాగాధిట్ఠానపరిపూరణేన చతుఅరియవంసప్పటిలాభో, ం.ఉపసమాధిట్ఠానపరిపూరణేన చతుఅరియవిహారప్పటిలాభో, పఞ్ఞాధిట్ఠానపరిపూరణేన చతుఅరియవోహారప్పటిలాభో దీపితో హోతి.

అపరో నయో – **భగవతాతి** ఏతేన సత్తానం లోకియలోకుత్తరసమ్పత్తిఅభికఙ్ఖాదీపనేన తథాగతస్స మహాకరుణా పకాసితా హోతి. **అరహతాతి** ఏతేన పహానసమ్పత్తిదీపనేన పహానపఞ్ఞా పకాసితా హోతి. తత్థ పఞ్ఞాయస్స ధమ్మరజ్జపత్తి, కరుణాయ ధమ్మసంవిభాగో; పఞ్ఞాయ సంసారదుక్ఖనిబ్బిదా, కరుణాయ సంసారదుక్ఖసహనం; పఞ్ఞాయ

పరదుక్ఖపరిజాననం, కరుణాయ పరదుక్ఖప్పటికారారమ్భో. పఞ్ఞాయ పరినిబ్బానాభిముఖభావో , కరుణాయ తదధిగమో; పఞ్ఞాయ సయం తరణం, కరుణాయ పరేసం తారణం; పఞ్ఞాయ బుద్ధభావసిద్ధి, కరుణాయ బుద్ధకిచ్చసిద్ధి. కరుణాయ వా బోధిసత్తభూమియం సంసారాభిముఖభావో, పఞ్ఞాయ తత్థ అనభిరతి. తథా కరుణాయ పరేసం అవిహింసనం, పఞ్ఞాయ సయం పరేహి అభాయనం; కరుణాయ పరం రక్ఖన్తో అత్తానం రక్ఖతి, పఞ్ఞాయ అత్తానం రక్ఖన్తో పరం రక్ఖతి. తథా కరుణాయ అపరన్తపో, పఞ్ఞాయ అనత్తన్తపో. తేన అత్తహితాయ పటిపన్నాదీసు చతుత్థపుగ్గలభావో సిద్ధో హోతి .

తథా కరుణాయ లోకనాథతా, పఞ్ఞాయ అత్తనాథతా; కరుణాయ చస్స నిన్నతాభావో, పఞ్ఞాయ ఉన్నతాభావో. తథా కరుణాయ సబ్బసత్తేసు జనితానుగ్గహో, పఞ్ఞానుగతత్తా న చ న సబ్బత్థ విరత్తచిత్తో; పఞ్ఞాయ సబ్బధమ్మేసు విరత్తచిత్తో, కరుణానుగతత్తా న చ న సబ్బసత్తానుగ్గహాయ పవత్తో. యథా హి కరుణా తథాగతస్స సినేహసోకవిరహితా, ఏవం పఞ్ఞా అహంకారమమంకారవినిముత్తాతి అఞ్ఞమఞ్ఞం విసోధితా పరమవిసుద్ధాతి దట్ఠబ్బా. తత్థ పఞ్ఞాఖేత్తం బలాని, కరుణాఖేత్తం వేసారజ్జాని. తేసు బలసమాయోగేన పరేహి న అభిభుయ్యతి, వేసారజ్జసమాయోగేన పరే అభిభవతి. బలేహి సత్థుసమ్పదాసిద్ధి, వేసారజ్జేహి సాసనసమ్పదాసిద్ధి. తథా బలేహి బుద్ధరతనసిద్ధి, వేసారజ్జేహి ధమ్మరతనసిద్ధీతి అయమేత్థ "భగవతా అరహతా"తి పదద్వయస్స అత్థయోజనాయ ముఖమత్తదస్సనం.

కస్మా పనేత్థ "వుత్తఞ్హేతం భగవతా"తి వత్వా పున "వుత్త"న్తి వుత్తం? అనుస్సవపటిక్ఖేపేన నియమదస్సనత్థం. యథా హి కేనచి పరతో సుత్వా వుత్తం యదిపి చ జానన్తేన వుత్తం, న తేనేవ వుత్తం పరేనపి వుత్తత్తా. న చ తం తేన వుత్తమేవ, అపిచ ఖో సుతమ్పి, న ఏవమిధ. భగవతా హి పరతో అసుత్వా సయమ్భుఞాణేన అత్తనా అధిగతమేవ వుత్తన్తి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం ద్విక్ఖత్తుం "వుత్త"న్తి వుత్తం. ఇదం వుత్తం హోతి – "వుత్తఞ్హేతం భగవతా" తఞ్చ ఖో భగవతావ వుత్తం, న అఞ్ఞేన, వుత్తమేవ చ, న సుతన్తి. అధికవచనఞ్హి అఞ్ఞమత్థం బోధేతీతి న పునరుత్తిదోసో. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి.

తథా పుబ్బరచనాభావదస్సనత్థం ద్విక్ఖత్తుం "వుత్త"న్తి వుత్తం. భగవా హి సమ్మాసమ్బుద్ధతాయ ఠానుప్పత్తికప్పటిభానేన సమ్పత్తపరిసాయ అజ్ఝాసయానురూపం ధమ్మం దేసేతి, న తస్స కారణా దానాదీనం వియ పుబ్బరచనాకిచ్చం అత్థి. తేనేతం దస్సేతి – "వుత్తఞ్హేతం భగవతా, తఞ్చ ఖో న పుబ్బరచనావసేన తక్కపరియాహతం వీమంసానుచరితం, అపిచ ఖో వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం ఠానసో వుత్తమేవా"తి.

అప్పటివత్తియవచనభావదస్సనత్థం వా ద్విక్ఖత్తుం "వుత్త"న్తి వుత్తం. యఞ్హి భగవతా వుత్తం, వుత్తమేవ తం, న కేనచి పటిక్ఖిపితుం సక్కా అక్ఖరసమ్పత్తియా అత్థసమ్పత్తియా చ. వుత్తం హేతం –

> "ఏతం భగవతా బారాణసియం ఇసిపతనే మిగదాయే అనుత్తరం ధమ్మచక్కం పవత్తితం అప్పటివత్తియం కేనచి సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా"తిఆది (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౭).

అపరమ్పి వుత్తం –

> "ఇధ, భిక్ఖవే, ఆగచ్ఛేయ్య సమణో వా బ్రాహ్మణో వా 'న యిదం దుక్ఖం అరియసచ్చం, యం సమణేన గోతమేన పఞ్ఞత్తం, అహమిదం దుక్ఖం అరియసచ్చం ఠపేత్వా అఞ్ఞం దుక్ఖం అరియసచ్చం పఞ్ఞాపేస్సామీ'తి, నేతం ఠానం విజ్జతీ"తిఆది. –

తస్మా అప్పటివత్తియవచనభావదస్సనత్థమ్పి ద్విక్ఖత్తుం “వుత్త”న్తి వుత్తం.

అథ వా సోతూనం అత్థనిప్ఫాదకభావదస్సనత్థం ద్విక్ఖత్తుం “వుత్త”న్తి వుత్తం. యఞ్హి పరేసం ఆసయాదిం అజానన్తేన అసబ్బఞ్ఞునా అదేసే అకాలే వా వుత్తం, తం సచ్చమ్పి సమానం సోతూనం అత్థనిప్ఫాదనే అసమత్థతాయ అవుత్తం నామ సియా, పగేవ అసచ్చం. భగవతా పన సమ్మాసమ్బుద్ధభావతో సమ్మదేవ పరేసం ఆసయాదిం దేసకాలం అత్థసిద్ధిఞ్చ జానన్తేన వుత్తం ఏకన్తేన సోతూనం యథాధిప్పేతత్థనిప్ఫాదనతో వుత్తమేవ, నత్థి తస్స అవుత్తతాపరియాయో. తస్మా సోతూనం అత్థనిప్ఫాదకభావదస్సనత్థమ్పి ద్విక్ఖత్తుం “వుత్త”న్తి వుత్తం. అపిచ యథా న తం సుతం నామ, యం న విఞ్ఞాతత్థం యఞ్చ న తథత్తాయ పటిపన్నం, ఏవం న తం వుత్తం నామ, యం న సమ్మా పటిగ్గహితం. భగవతో పన వచనం చతస్సోపి పరిసా సమ్మదేవ పటిగ్గహేత్వా తథత్తాయ పటిపజ్జన్తి. తస్మా సమ్మదేవ పటిగ్గహితభావదస్సనత్థమ్పి ద్విక్ఖత్తుం “వుత్త”న్తి వుత్తం.

అథ వా అరియేహి అవిరుద్ధవచనభావదస్సనత్థం ద్విక్ఖత్తుం “వుత్త”న్తి వుత్తం. యథా హి భగవా కుసలాకుసలసావజ్జానవజ్జభేదే ధమ్మే పవత్తినివత్తియో సమ్ముతిపరమత్థే చ అవిసంవాదేన్తో వదతి, ఏవం ధమ్మసేనాపతిప్పభుతయో అరియాపి భగవతి ధరమానే పరినిబ్బుతే చ తస్సేవ దేసనం అనుగన్త్వా వదన్తి, న తత్థ నానావాదతా. తస్మా **వుత్తమరహతా** తతో పరభాగే అరహతా అరియసఙ్ఘేనాపీతి ఏవం అరియేహి అవిరుద్ధవచనభావదస్సనత్థమ్పి ఏవం వుత్తం.

అథ వా పురిమేహి సమ్మాసమ్బుద్ధేహి వుత్తనయభావదస్సనత్థం ద్విక్ఖత్తుం “వుత్త”న్తి వుత్తం. సతిపి హి జాతిగోత్తాయుప్పమాణాదివిసేసే దసబలాదిగుణేహి వియ ధమ్మదేసనాయ బుద్ధానం విసేసో నత్థి, అఞ్ఞమఞ్ఞం అత్తనా చ తే పుబ్బేనాపరం అవిరుద్ధమేవ వదన్తి. తస్మా **వుత్తఞ్హేతం** యథా బుద్ధేహి అత్తనా చ పుబ్బే, ఇదానిపి అమ్హాకం భగవతా తథేవ వుత్తం అరహతాతి ఏవం పురిమబుద్ధేహి అత్తనా చ సుత్తన్తరేసు వుత్తనయభావదస్సనత్థమ్పి ద్విక్ఖత్తుం “వుత్త”న్తి వుత్తం. తేన బుద్ధానం దేసనాయ సబ్బత్థ అవిరోధో దీపితో హోతి.

అథ వా “వుత్త”న్తి యదేతం దుతియం పదం, తం అరహన్తవుత్తభావవచనం దట్ఠబ్బం. ఇదం వుత్తం హోతి – వుత్తఞ్హేతం భగవతా అరహతాపి వుత్తం – “ఏకధమ్మం, భిక్ఖవే”తిఆదికం ఇదాని వుచ్చమానం వచనన్తి. అథ వా “వుత్త”న్తి యదేతం దుతియం పదం, తం న వచనత్థం, అథ ఖో వపనత్థం దట్ఠబ్బం. తేనేతం దస్సేతి – “వుత్తఞ్హేతం భగవతా, తఞ్చ ఖో న వుత్తమత్తం, న కథితమత్తం; అథ ఖో వేనేయ్యానం కుసలమూలం వపిత”న్తి అత్థో. అథ వా యదేతం వుత్తన్తి దుతియం పదం, తం వత్తనత్థం. అయం హిస్స అత్థో – వుత్తఞ్హేతం భగవతా అరహతా, తఞ్చ ఖో న వుత్తమత్తం, అపిచ తదత్థజాతం వుత్తం చరితన్తి. తేన “యథా వాదీ భగవా తథా కారీ”తి దస్సేతి. అథ వా వుత్తం భగవతా, వుత్తవచనం అరహతా వత్తుం యుత్తేనాతి అత్థో.

అథ వా “వుత్త”న్తి సఙ్ఖేపకథాఉద్దిసనం సన్ధాయాహ, పున “వుత్త”న్తి విత్థారకథానిదస్సనం. భగవా హి సఙ్ఖేపతో విత్థారతో చ ధమ్మం దేసేతి. అథ వా భగవతో దురుత్తవచనాభావదస్సనత్థం “వుత్తఞ్హేతం భగవతా”తి వత్వా పున “వుత్త”న్తి వుత్తం. సబ్బదా ఞాణానుగతవచీకమ్మతాయ హి భగవతో సవాసనపహీనసబ్బదోసస్స అక్ఖలితబ్యప్పథస్స కదాచిపి దురుత్తం నామ నత్థి. యథా కేచి లోకే సతిసమ్మోసేన వా దవా వా రవా వా కిఞ్చి వత్వా అథ పటిలద్ధసఞ్ఞా పుబ్బే వుత్తం

అవుత్తం వా కరోన్తి పటిసఙ్ఖరోన్తి వా, న ఏవం భగవా. భగవా పన నిచ్చకాలం సమాహితో. అసమ్మోసధమ్మో అసమ్మోహధమ్మో చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసముపబ్యూళ్హాయ పటిభానపటిసమ్భిదాయ ఉపనీతమత్థం అపరిమితకాలం సమ్భుతపుఞ్ఞసమ్భారసముదాగతేహి అనఞ్ఞసాధారణేహి విసదవిసుద్ధేహి కరణవిసేసేహి సోతాయతనరసాయనభూతం సుణన్తానం అమతవస్సం వస్సన్తో వియ సోతబ్బసారం సవనానుత్తరియం చతుసచ్చం పకాసేన్తో కరవీకరుతమఞ్జునా సరేన సభావనిరుత్తియా వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం వచనం వదతి, నత్థి తత్థ వాలగ్గమత్తమ్పి అవక్ఖలితం, కుతో పన దురుత్తావకాసో. తస్మా "యం భగవతా వుత్తం, తం వుత్తమేవ, న అవుత్తం దురుత్తం వా కదాచి హోతీ"తి దస్సనత్థం – "వుత్తఞ్హేతం భగవతా"తి వత్వా పున – "వుత్తమరహతా"తి వుత్తన్తి న ఏత్థ పునరుత్తిదోసోతి. ఏవమేత్థ పునరుత్తసద్దస్స సాత్థకతా వేదితబ్బా.

ఇతి మే సుతన్తి ఏత్థ **ఇతీతి** అయం ఇతిసద్దో హేతుపరిసమాపనాదిపదత్థవిపరియాయపకారనిదస్సనావధారణాదిఅనేకత్థప్పభేదో. తథా హేస – "రుప్పతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా రూపన్తి వుచ్చతీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౭౯) హేతుఅత్థే దిస్సతి. "తస్మాతిహ మే, భిక్ఖవే, ధమ్మదాయాదా భవథ, మా ఆమిసదాయాదా. అత్థి మే తుమ్హేసు అనుకమ్పా – కిన్తి మే సావకా ధమ్మదాయాదా భవేయ్యుం, నో ఆమిసదాయాదా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౦) పరిసమాపనే. "ఇతి వా ఇతి ఏవరూపా విసూకదస్సనా పటివిరతో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౧౦) ఆదిఅత్థే. "మాగణ్డియోతి వా తస్స బ్రాహ్మణస్స సఙ్ఖా సమఞ్ఞా పఞ్ఞత్తి వోహారో నామం నామకమ్మం నామధేయ్యం నిరుత్తి బ్యఞ్జనం అభిలాపో"తిఆదీసు (మహాని॰ ౭౩) పదత్థవిపరియాయే. "ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, సప్పటిభయో బాలో, అప్పటిభయో పణ్డితో; సఉపద్దవో బాలో, అనుపద్దవో పణ్డితో; సఉపసగ్గో బాలో , అనుపసగ్గో పణ్డితో"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౧) పకారే. "సబ్బమత్థీతి ఖో, కచ్చాన, అయమేకో అన్తో, సబ్బం నత్థీతి ఖో, కచ్చాన, అయం దుతియో అన్తో"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౫) నిదస్సనే . "అత్థి ఇదప్పచ్చయా జరామరణన్తి ఇతి పుట్ఠేన సతా, ఆనన్ద, అత్థీతిస్స వచనీయం. కింపచ్చయా జరామరణన్తి ఇతి చే వదేయ్య, జాతిపచ్చయా జరామరణన్తి ఇచ్చస్స వచనీయ"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౯౬) అవధారణే, సన్నిట్ఠానేతి అత్థో. స్వాయమిధ పకారనిదస్సనావధారణేసు దట్ఠబ్బో.

తత్థ పకారత్థేన ఇతిసద్దేన ఏతమత్థం దీపేతి – నానానయనిపుణమనేకజ్ఝాసయసముట్ఠానం అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నం వివిధపాటిహారియం ధమ్మత్థదేసనాపటివేధగమ్భీరం సబ్బసత్తానం సకసకభాసానురూపతో సోతపథమాగచ్ఛన్తం తస్స భగవతో వచనం సబ్బప్పకారేన కో సమత్థో విఞ్ఞాతుం, సబ్బథామేన పన సోతుకామతం జనేత్వాపి ఇతి మే సుతం, మయాపి ఏకేన పకారేన సుతన్తి.

ఏత్థ చ ఏకత్తనానత్తఅబ్యాపారఏవంధమ్మతాసఙ్ఖాతా నన్దియావత్తతిపుక్ఖలసీహవిక్కీళితదిసాలోచనఅఙ్కుససఙ్ఖాతా చ విసయాదిభేదేన నానావిధా నయా నానానయా. నయా వా పాళిగతియో, తా చ పఞ్ఞత్తిఅనుపఞ్ఞత్తిఆదివసేన సంకిలేసభాగియాదిలోకియాదితదుభయవోమిస్సతాదివసేన, కుసలాదివసేన, ఖన్ధాదివసేన, సఙ్గహాదివసేన, సమయవిముత్తాదివసేన, ఠపనాదివసేన, కుసలమూలాదివసేన, తికపట్ఠానాదివసేన చ నానప్పకారాతి నానానయా. తేహి నిపుణం సణ్హం సుఖుమన్తి **నానానయనిపుణం**.

ఆసయోవ అజ్ఝాసయో, సో చ సస్సతాదిభేదేన అప్పరజక్ఖతాదిభేదేన చ అనేకవిధో. అత్తజ్ఝాసయాదికో ఏవ వా అనేకో అజ్ఝాసయో అనేకజ్ఝాసయో. సో సముట్ఠానం ఉప్పత్తిహేతు ఏతస్సాతి **అనేకజ్ఝాసయసముట్ఠానం**.

కుసలాదిఅత్థసమ్పత్తియా తబ్బిభావనబ్యఞ్జనసమ్పత్తియా సఙ్కాసనపకాసనవివరణవిభజనఉత్తానీకరణపఞ్ఞత్తివసేన ఛహి అత్థపదేహి అక్ఖరపదబ్యఞ్జనాకారనిరుత్తినిద్దేసవసేన ఛహి బ్యఞ్జనపదేహి చ సమన్నాగతత్తా **అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నం**.

ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీభేదేన తేసు చ ఏకేకస్స విసయాదిభేదేన వివిధం బహువిధం వా పాటిహారియం ఏతస్సాతి **వివిధపాటిహారియం**. తత్థ పటిపక్ఖహరణతో రాగాదికిలేసాపనయనతో పటిహారియన్తి అత్థే సతి భగవతో పటిపక్ఖా రాగాదయో న సన్తి యే హరితబ్బా, పుథుజ్జనానమ్పి విగతూపక్కిలేసే అట్ఠగుణసమన్నాగతే చిత్తే హతపటిపక్ఖే ఇద్ధివిధం పవత్తతి. తస్మా తత్థ పవత్తవోహారేన చ న సక్కా ఇధ పాటిహారియన్తి వత్తుం. యస్మా ఆ పన మహాకారుణికస్స భగవతో వేనేయ్యగతా చ కిలేసా పటిపక్ఖా, తస్మా తేసం హరణతో పాటిహారియం. అథ వా భగవతో సాసనస్స చ పటిపక్ఖా తిత్థియా, తేసం హరణతో పాటిహారియం. తే హి దిట్ఠిహరణవసేన దిట్ఠిప్పకాసనే అసమత్థభావేన చ ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీహి హరితా అపనీతా హోన్తి. పటీతి వా పచ్ఛాతి అత్థో. తస్మా సమాహితే చిత్తే విగతూపక్కిలేసే కతకిచ్చేన పచ్ఛా హరితబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి పటిహారియం. అత్తనో వా ఉపక్కిలేసేసు చతుత్థజ్ఝానమగ్గేహి హరితేసు పచ్ఛా హరణం పటిహారియం. ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనియో చ విగతూపక్కిలేసేన కతకిచ్చేన సత్తహితత్థం పున పవత్తేతబ్బా, హరితేసు చ అత్తనో ఉపక్కిలేసేసు పరసన్తానే ఉపక్కిలేసహరణాని హోన్తీతి పటిహారియాని భవన్తి. పటిహారియమేవ పాటిహారియం, పటిహారియే వా ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనిసముదాయే భవం ఏకేకం పాటిహారియన్తి వుచ్చతి. పటిహారియం వా చతుత్థజ్ఝానం మగ్గో చ పటిపక్ఖహరణతో, తత్థ జాతం, తస్మిం వా నిమిత్తభూతే, తతో వా ఆగతన్తి పాటిహారియం.

యస్మా పన తన్తిఅత్థదేసనాతబ్బోహారాభిసమయసఙ్ఖాతా హేతుహేతుఫలతదుభయపఞ్ఞత్తిపటివేధసఙ్ఖాతా వా ధమ్మత్థదేసనాపటివేధా గమ్భీరా, అనుపచితసమ్భారేహి ససాదీహి వియ మహాసముద్దో దుక్ఖోగాళ్హా అలబ్భనేయ్యప్పతిట్ఠా చ. తస్మా తేహి చతూహి గమ్భీరభావేహి యుత్తన్తి **ధమ్మత్థదేసనాపటివేధగమ్భీరం**.

ఏకో ఏవ భగవతో ధమ్మదేసనాఘోసో ఏకస్మిం ఖణే పవత్తమానో నానాభాసానం సత్తానం అత్తనో అత్తనో భాసావసేన అపుబ్బం అచరిమం గహణూపగో హుత్వా అత్థాధిగమాయ హోతి. అచిన్తేయ్యో హి బుద్ధానం బుద్ధానుభావోతి సబ్బసత్తానం సకసకభాసానురూపతో సోతపథమాగచ్ఛతీతి వేదితబ్బం.

నిదస్సనత్థేన – “నాహం సయమ్భూ, న మయా ఇదం సచ్ఛికత”న్తి అత్తానం పరిమోచేన్తో – “ఇతి మే సుతం, మయాపి ఏవం సుత”న్తి ఇదాని వత్తబ్బం సకలం సుత్తం నిదస్సేతి.

అవధారణత్థేన – “ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావకానం భిక్ఖూనం బహుస్సుతానం యదిదం ఆనన్దో, గతిమన్తానం, సతిమన్తానం, ధితిమన్తానం, ఉపట్ఠాకానం యదిదం ఆనన్దో”తి (అం॰ ని॰ ౧.౨౧౯-౨౨౩) ఏవం భగవతా, “ఆయస్మా ఆనన్దో అత్థకుసలో ధమ్మకుసలో బ్యఞ్జనకుసలో నిరుత్తికుసలో పుబ్బాపరకుసలో”తి (అం॰ ని॰ ౫.౧౬౯) ఏవం ధమ్మసేనాపతినా చ పసత్థభావానురూపం అత్తనో ధారణబలం దస్సేన్తో సత్తానం సోతుకమ్యతం జనేతి – “ఇతి మే సుతం, తఞ్చ ఖో అత్థతో వా బ్యఞ్జనతో వా అనూనమనధికం, ఏవమేవ, న అఞ్ఞథా, దట్ఠబ్బ”న్తి. **అఞ్ఞథా**తి భగవతో సమ్ముఖా సుతాకారతో అఞ్ఞథా, న

పన భగవతా దేసితాకారతో. అచిన్తేయ్యానుభావా హి భగవతో దేసనా, సా న సబ్బాకారేన సక్కా విఞ్ఞాతున్తి వుత్తోవాయమత్థో. సుతాకారావిరుజ్ఝనమేవ హి ధారణబలం. న హేత్థ అత్థన్తరతాపరిహారో ద్విన్నమ్పి అత్థానం ఏకవిసయత్తా. ఇతరథా హి థేరో భగవతో దేసనాయ సబ్బథా పటిగ్గహణే సమత్థో అసమత్థోతి వా ఆపజ్జేయ్యాతి.

మే-సద్దో తీసు అత్థేసు దిస్సతి. తథా హిస్స – "గాథాభిగీతం మే అభోజనేయ్య"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౧౯౪; సు॰ ని॰ ౮౧) మయాతి అత్థో. "సాధు మే, భన్తే, భగవా సంఖిత్తేన ధమ్మం దేసేతూ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౮౮; ౫.౩౮౧; అ॰ ని॰ ౪.౨౫౭) మయ్హన్తి అత్థో. "ధమ్మదాయాదా మే, భిక్ఖవే, భవథా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౯) మమాతి అత్థో. ఇధ పన "మయా సుత"న్తి చ "మమ సుత"న్తి చ అత్థద్వయే యుజ్జతి.

ఏత్థ చ యో పరో న హోతి, సో అత్తాతి ఏవం వత్తబ్బే నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతే సకసన్తానే వత్తనతో తివిధోపి **మే**-సద్దో యదిపి ఏకస్మింయేవ అత్థే దిస్సతి, కరణసమ్పదానాదివిసేససఙ్ఖాతో పనస్స విజ్జతేవాయం అత్థభేదోతి ఆహ – "మే-సద్దో తీసు అత్థేసు దిస్సతీ"తి.

సుతన్తి అయం **సుత**-సద్దో సఉపసగ్గో అనుపసగ్గో చ గమనవిస్సుతకిలిన్నూపచితానుయోగసోతవిఞ్ఞేయ్యసోతద్వారానుసారవిఞ్ఞాతాదిఅనేకత్థప్పభేదో. కిఞ్చాపి హి కిరియావిసేసకో ఉపసగ్గో, జోతకభావతో పన సతిపి తస్మిం సుత-సద్దో ఏవ తం తం అత్థం వదతీతి అనుపసగ్గస్స సుతసద్దస్స అత్థుద్ధారే సఉపసగ్గోపి ఉదాహరీయతి.

తత్థ "సేనాయ పసుతో"తిఆదీసు గచ్ఛన్తోతి అత్థో. "సుతధమ్మస్స పస్సతో"తిఆదీసు (ఉదా॰ ౧౧) విస్సుతధమ్మస్సాతి అత్థో. "అవస్సుతా అవస్సుతస్సా"తిఆదీసు (పాచి॰ ౬౫౭) కిలిన్నా కిలిన్నస్సాతి అత్థో. "తుమ్హేహి పుఞ్ఞం పసుతం అనప్పక"న్తిఆదీసు (ఖు॰ పా॰ ౭.౧౨) ఉపచితన్తి అత్థో. "యే ఝానప్పసుతా ధీరా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౮౧) ఝానానుయుత్తాతి అత్థో. "దిట్ఠం సుతం ముత"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౧) సోతవిఞ్ఞేయ్యన్తి అత్థో. "సుతధరో సుతసన్నిచయో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౩౯) సోతద్వారానుసారవిఞ్ఞాతధరోతి అత్థో. ఇధ పనస్స "సోతద్వారానుసారేన ఉపధారిత"న్తి వా "ఉపధారణ"న్తి వా అత్థో. మే-సద్దస్స హి మయాతి అత్థే సతి "ఇతి మే సుతం, మయా సోతద్వారానుసారేన ఉపధారిత"న్తి అత్థో. మమాతి అత్థే సతి "ఇతి మమ సుతం సోతద్వారానుసారేన ఉపధారణ"న్తి అత్థో.

ఏవమేతేసు తీసు పదేసు యస్మా సుతసద్దసన్నిధానే పయుత్తేన **ఇతి**సద్దేన సవనకిరియాజోతకేన భవితబ్బం. తస్మా **ఇతీ**తి సోతవిఞ్ఞాణాదివిఞ్ఞాణకిచ్చనిదస్సనం. **మే**తి వుత్తవిఞ్ఞాణసమఙ్గిపుగ్గలనిదస్సనం. సబ్బానిపి వాక్యాని ఏవకారత్థసహితానియేవ అవధారణఫలత్తా. తేన **సుత**న్తి అస్సవనభావప్పటిక్ఖేపతో అనూనావిపరీతగ్గహణనిదస్సనం. యథా హి సుతం సుతమేవాతి వత్తబ్బతం అరహతి, తం సమ్మా సుతం అనూనగ్గహణం అవిపరీతగ్గహణఞ్చ హోతీతి. అథ వా సద్దన్తరత్థాపోహనవసేన సద్దో అత్థం వదతీతి, యస్మా సుతన్తి ఏతస్స అసుతం న హోతీతి అయమత్థో, తస్మా సుతన్తి అస్సవనభావప్పటిక్ఖేపతో అనూనావిపరీతగ్గహణనిదస్సనం. ఇదం వుత్తం హోతి – ఇతి మే సుతం, న దిట్ఠం, న సయమ్భుఞాణేన సచ్ఛికతం, న అఞ్ఞథా వా ఉపలద్ధం, అపిచ సుతంవ, తఞ్చ ఖో సమ్మదేవాతి. అవధారణత్థే వా ఇతిసద్దే అయమత్థయోజనాతి తదపేక్ఖస్స సుత-సద్దస్స నియమత్థో సమ్భవతీతి అస్సవనభావప్పటిక్ఖేపో,

అనూనావిపరీతగ్గహణనిదస్సనతా చ వేదితబ్బా. ఏవం సవనహేతుసవనవిసేసవసేన పదత్తయస్స అత్థయోజనా కతాతి దట్ఠబ్బం.

తథా **ఇతీ**తి సోతద్వారానుసారేన పవత్తాయ విఞ్ఞాణవీథియా నానత్థబ్యఞ్జనగ్గహణతో నానప్పకారేన ఆరమ్మణే పవత్తిభావప్పకాసనం ఆకారత్థో ఇతిసద్దోతి కత్వా. **మే**తి అత్తప్పకాసనం. **సుత**న్తి ధమ్మప్పకాసనం యథావుత్తాయ విఞ్ఞాణవీథియా పరియత్తిధమ్మారమ్మణత్తా. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపో – నానప్పకారేన ఆరమ్మణే పవత్తాయ విఞ్ఞాణవీథియా కారణభూతాయ మయా న అఞ్ఞం కతం, ఇదం పన కతం, అయం ధమ్మో సుతోతి.

తథా **ఇతీ**తి నిదస్సితబ్బప్పకాసనం నిదస్సనత్థో ఇతి-సద్దోతి కత్వా నిదస్సేతబ్బస్స నిదస్సితబ్బత్తాభావాభావతో. తస్మా ఇతిసద్దేన సకలమ్పి సుతం పచ్చామట్ఠన్తి వేదితబ్బం. **మే**తి పుగ్గలప్పకాసనం. **సుత**న్తి పుగ్గలకిచ్చప్పకాసనం. సుత-సద్దేన హి లబ్భమానా సవనకిరియా సవనవిఞ్ఞాణప్పబన్ధప్పటిబద్ధా, తత్థ చ పుగ్గలవోహారో. న హి పుగ్గలవోహారరహితే ధమ్మప్పబన్ధే సవనకిరియా లబ్భతి. తస్సాయం సఙ్ఖేపత్థో – యం సుత్తం నిద్దిసిస్సామి, తం మయా ఇతి సుతన్తి.

తథా **ఇతీ**తి యస్స చిత్తసన్తానస్స నానారమ్మణప్పవత్తియా నానత్థబ్యఞ్జనగ్గహణం హోతి, తస్స నానాకారనిద్దేసో ఆకారత్థో ఇతిసద్దోతి కత్వా. **ఇతీ**తి హి అయం ఆకారపఞ్ఞత్తి ధమ్మానం తం తం పవత్తిఆకారం ఉపాదాయ పఞ్ఞాపేతబ్బసభావత్తా. **మే**తి కత్తునిద్దేసో. **సుత**న్తి విసయనిద్దేసో. సోతబ్బో హి ధమ్మో సవనకిరియాకత్తుపుగ్గలస్స సవనకిరియావసేన పవత్తిట్ఠానం హోతి. ఏత్తావతా నానప్పకారప్పవత్తేన చిత్తసన్తానేన తంసమఙ్గినో కత్తు విసయే గహణసన్నిట్ఠానం దస్సితం హోతి.

అథ వా **ఇతీ**తి పుగ్గలకిచ్చనిద్దేసో. సుతానఞ్హి ధమ్మానం గహితాకారస్స నిదస్సనస్స అవధారణస్స వా పకాసనభావేన ఇతిసద్దేన తదాకారాదిధారణస్స పుగ్గలవోహారూపాదానధమ్మబ్యాపారభావతో పుగ్గలకిచ్చం నామ నిద్దిట్ఠం హోతీతి. **సుత**న్తి విఞ్ఞాణకిచ్చనిద్దేసో. పుగ్గలవాదినోపి హి సవనకిరియా విఞ్ఞాణనిరపేక్ఖా న హోతీతి. **మే**తి ఉభయకిచ్చయుత్తపుగ్గలనిద్దేసో . **మే**తి హి సద్దప్పవత్తి ఏకన్తేనేవ సత్తవిసేసవిసయా, విఞ్ఞాణకిచ్చఞ్చ తత్థేవ సమోదహితబ్బన్తి. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపో – మయా సవనకిచ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గినా పుగ్గలేన విఞ్ఞాణవసేన లద్ధస్సవనకిచ్చవోహారేన సుతన్తి.

తథా **ఇతీ**తి చ **మే**తి చ సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి. సబ్బస్స హి సద్దాధిగమనీయస్స అత్థస్స పఞ్ఞత్తిముఖేనేవ పటిపజ్జితబ్బత్తా సబ్బపఞ్ఞత్తీనఞ్చ విజ్జమానాదీసు ఛస్వేవ పఞ్ఞత్తీసు అవరోధో, తస్మా యో మాయామరీచిఆదయో వియ అభూతత్థో, అనుస్సవాదీహి గహేతబ్బో వియ అనుత్తమత్థో చ న హోతి. సో రూపసద్దాదికో రుప్పనానుభవనాదికో చ పరమత్థసభావో సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన విజ్జతి. యో పన ఇతీతి చ మేతి చ వుచ్చమానో ఆకారాదిఅపరమత్థసభావో సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన అనుపలబ్బమానో అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి నామ, కిమేత్థ తం పరమత్థతో అత్థి, యం ఇతీతి వా మేతి వా నిద్దేసం లభేథ. **సుత**న్తి విజ్జమానపఞ్ఞత్తి. యఞ్హి తం సోతేన ఉపలద్ధం, తం పరమత్థతో విజ్జమానన్తి.

తథా **ఇతీ**తి సోతపథమాగతే ధమ్మే ఉపాదాయ తేసం ఉపధారితాకారాదీనం పచ్చామసనవసేన. **మే**తి ససన్తతిపరియాపన్నే ఖన్ధే కరణాదివిసేసవిసిట్ఠే ఉపాదాయ వత్తబ్బతో ఉపాదాపఞ్ఞత్తి. **సుత**న్తి దిట్ఠాదీని ఉపనిధాయ వత్తబ్బతో ఉపనిధాపఞ్ఞత్తి. దిట్ఠాదిసభావరహితే సద్దాయతనే పవత్తమానోపి సుతవోహారో దుతియం, తతియన్తి ఆదికో వియ

పఠమాదిం నిస్సాయ “యం న దిట్ఠముతవిఞ్ఞాతనిరపేక్ఖం, తం సుత”న్తి విఞ్ఞేయ్యత్తా దిట్ఠాదీని ఉపనిధాయ వత్తబ్బో హోతి. అసుతం న హోతీతి హి సుతన్తి పకాసితోయమత్థోతి.

ఏత్థ చ **ఇతీ**తి వచనేన అసమ్మోహం దీపేతి. పటివిద్ధా హి అత్థస్స పకారవిసేసా ఇతీతి ఇధ ఆయస్మతా ఆనన్దేన పచ్చామట్ఠా, తేనస్స అసమ్మోహో దీపితో. న హి సమ్మూళ్హో నానప్పకారప్పటివేధసమత్థో హోతి, లోభప్పహానాదివసేన నానప్పకారా దుప్పటివిద్ధా చ సుత్తత్థా నిద్దిసీయన్తి . **సుత**న్తి వచనేన అసమ్మోసం దీపేతి సుతాకారస్స యాథావతో దస్సియమానత్తా యస్స హి సుతం సమ్ముట్ఠం హోతి, న సో కాలన్తరే మయా సుతన్తి పటిజానాతి. ఇచ్చస్స అసమ్మోహేన సమ్మోహాభావేన పఞ్ఞాయ ఏవ వా సవనకాలసమ్భూతాయ తదుత్తరికాలపఞ్ఞాసిద్ధి, తథా అసమ్మోసేన సతిసిద్ధి. తత్థ పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమాయ సతియా బ్యఞ్జనావధారణసమత్థతా. బ్యఞ్జనానఞ్హి పటివిజ్ఝితబ్బో ఆకారో నాతిగమ్భీరో, యథాసుతధారణమేవ తత్థ కరణీయన్తి సతియా బ్యాపారో అధికో, పఞ్ఞా తత్థ గుణీభూతా హోతి పఞ్ఞాయ పుబ్బఙ్గమాతి కత్వా. సతిపుబ్బఙ్గమాయ పఞ్ఞాయ అత్థప్పటివేధసమత్థతా. అత్థస్స హి పటివిజ్ఝితబ్బో ఆకారో గమ్భీరోతి పఞ్ఞాయ బ్యాపారో అధికో, సతి తత్థ గుణీభూతా హోతి సతియా పుబ్బఙ్గమాతి కత్వా. తదుభయసమత్థతాయోగేన అత్థబ్యఞ్జనసమ్పన్నస్స ధమ్మకోసస్స అనుపాలనసమత్థతాయ ధమ్మభణ్డాగారికత్తసిద్ధి.

అపరో నయో – **ఇతీ**తి వచనేన యోనిసోమనసికారం దీపేతి. తేన వుచ్చమానానం ఆకారనిదస్సనావధారణత్థానం ఉపరి వక్ఖమానానం నానప్పకారప్పటివేధజోతకానం అవిపరీతసద్ధమ్మవిసయత్తా. న హి అయోనిసో మనసికరోతో నానప్పకారప్పటివేధో సమ్భవతి. **సుత**న్తి వచనేన అవిక్ఖేపం దీపేతి, నిదానపుచ్ఛావసేన పకరణప్పత్తస్స వక్ఖమానస్స సుత్తస్స సవనం న సమాధానమన్తరేన సమ్భవతి విక్ఖిత్తచిత్తస్స సవనాభావతో. తథా హి విక్ఖిత్తచిత్తో పుగ్గలో సబ్బసమ్పత్తియా వుచ్చమానోపి “న మయా సుతం, పున భణథా”తి వదతి. యోనిసోమనసికారేన చేత్థ అత్తసమ్మాపణిధిం పుబ్బేకతపుఞ్ఞతఞ్చ సాధేతి, సమ్మా అప్పణిహితత్తస్స పుబ్బే అకతపుఞ్ఞస్స వా తదభావతో. అవిక్ఖేపేన సద్ధమ్మస్సవనం సప్పురిసూపనిస్సయఞ్చ సాధేతి, అస్సుతవతో సప్పురిసూపనిస్సయరహితస్స చ తదభావతో. న హి విక్ఖిత్తచిత్తో సద్ధమ్మం సోతుం సక్కోతి, న చ సప్పురిసే అనుపస్సయమానస్స సవనం అత్థి.

అపరో నయో – “యస్స చిత్తసన్తానస్స నానాకారప్పవత్తియా నానత్థబ్యఞ్జనగ్గహణం హోతి, తస్స నానాకారనిద్దేసో”తి వుత్తం. యస్మా చ సో భగవతో వచనస్స అత్థబ్యఞ్జనప్పభేదపరిచ్ఛేదవసేన సకలసాసనసమ్పత్తిఓగాహనేన నిరవసేసపరహితపారిపూరికారణభూతో ఏవంభద్దకో ఆకారో న సమ్మా అప్పణిహితత్తనో పుబ్బే అకతపుఞ్ఞస్స వా హోతి, తస్మా **ఇతీ**తి ఇమినా భద్దకేన ఆకారేన పచ్ఛిమచక్కద్వయసమ్పత్తిమత్తనో దీపేతి, **సుత**న్తి సవనయోగేన పురిమచక్కద్వయసమ్పత్తిం. న హి అప్పతిరూపే దేసే వసతో సప్పురిసూపనిస్సయరహితస్స వా సవనం అత్థి. ఇచ్చస్స పచ్ఛిమచక్కద్వయసిద్ధియా ఆసయసుద్ధి సిద్ధా హోతి, సమ్మా పణిహితత్తో పుబ్బే చ కతపుఞ్ఞో విసుద్ధాసయో హోతి, తదవిసుద్ధిహేతూనం కిలేసానం దూరీభావతో. తథా హి వుత్తం – “సమ్మా పణిహితం చిత్తం, సేయ్యసో నం తతో కరే”తి (ధ॰ ప॰ ౪౩) “కతపుఞ్ఞోసి త్వం, ఆనన్ద, పధానమనుయుఞ్జ, ఖిప్పం హోహిసి అనాసవో”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౦౭) చ. పురిమచక్కద్వయసిద్ధియా పయోగసుద్ధి. పతిరూపదేసవాసేన హి సప్పురిసూపనిస్సయేన చ సాధూనం దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనేనపి విసుద్ధప్పయోగో హోతి. తాయ చ ఆసయసుద్ధియా అధిగమబ్యత్తిసిద్ధి, పుబ్బే ఏవ తణ్హాదిట్ఠిసంకిలేసానం విసోధితత్తా పయోగసుద్ధియా ఆగమబ్యత్తిసిద్ధి. సుపరిసుద్ధకాయవచీపయోగో హి విప్పటిసారాభావతో

అవిక్ఖిత్తచిత్తో పరియత్తియం విసారదో హోతి. ఇతి పయోగాసయసుద్ధస్స ఆగమాధిగమసమ్పన్నస్స వచనం అరుణుగ్గమనం వియ సూరియస్స ఉదయతో, యోనిసోమనసికారో వియ చ కుసలధమ్మస్స, అరహతి భగవతో వచనస్స పుబ్బఙ్గమం భవితున్తి ఠానే నిదానం ఠపేన్తో **ఇతి మే సుత**న్తిఆదిమాహ.

అపరో నయో – **ఇతీ**తి ఇమినా పుబ్బే వుత్తనయేన నానప్పకారప్పటివేధదీపకేన అత్తనో అత్థపటిభానపటిసమ్భిదాసమ్పత్తిసబ్భావం దీపేతి. **సుత**న్తి ఇమినా ఇతిసద్దసన్నిధానతో వక్ఖమానాపేక్ఖాయ వా సోతబ్బభేదప్పటివేధదీపకేన ధమ్మనిరుత్తిపటిసమ్భిదాసమ్పత్తిసబ్భావం దీపేతి. **ఇతీ**తి చ ఇదం వుత్తనయేనేవ యోనిసోమనసికారదీపకం వచనం భాసమానో “ఏతే మయా ధమ్మా మనసానుపేక్ఖితా దిట్ఠియా సుప్పటివిద్ధా”తి దీపేతి. పరియత్తిధమ్మా హి “ఇధ సీలం కథితం, ఇధ సమాధి, ఇధ పఞ్ఞా, ఏత్తకా ఏత్థ అనుసన్ధియో”తిఆదినా నయేన మనసా అనుపేక్ఖితా అనుస్సవాకారపరివితక్కసహితాయ ధమ్మనిజ్ఝానక్ఖన్తిభూతాయ ఞాతపరిఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయ వా దిట్ఠియా తత్థ తత్థ వుత్తరూపారూపధమ్మే “ఇతి రూపం, ఏత్తకం రూప”న్తిఆదినా నయేన సుట్ఠు వవత్థపేత్వా పటివిద్ధా అత్తనో పరేసఞ్చ హితసుఖావహా హోన్తీతి. **సుత్త**న్తి ఇదం సవనయోగపరిదీపకవచనం భాసమానో “బహూ మయా ధమ్మా సుతా ధాతా వచసా పరిచితా”తి దీపేతి. సోతావధానప్పటిబద్ధా హి పరియత్తిధమ్మస్స సవనధారణపరిచయా. తదుభయేనపి ధమ్మస్స స్వాక్ఖాతభావేన అత్థబ్యఞ్జనపారిపూరిం దీపేన్తో సవనే ఆదరం జనేతి. అత్థబ్యఞ్జనపరిపుణ్ణఞ్హి ధమ్మం ఆదరేన అస్సుణన్తో మహతా హితా పరిబాహిరో హోతీతి ఆదరం జనేత్వా సక్కచ్చం ధమ్మో సోతబ్బో.

ఇతి మే సుతన్తి ఇమినా పన సకలేన వచనేన ఆయస్మా ఆనన్దో తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం అత్తనో అదహన్తో అసప్పురిసభూమిం అతిక్కమతి, సావకత్తం పటిజానన్తో సప్పురిసభూమిం ఓక్కమతి. తథా అసద్ధమ్మా చిత్తం వుట్ఠాపేతి, సద్ధమ్మే చిత్తం పతిట్ఠాపేతి. “కేవలం సుతమేవేతం మయా, తస్సేవ పన భగవతో వచన”న్తి దీపేన్తో అత్తానం పరిమోచేతి, సత్థారం అపదిసతి, జినవచనం అప్పేతి, ధమ్మనేత్తిం పతిట్ఠాపేతి.

అపిచ **ఇతి మే సుత**న్తి అత్తనా ఉప్పాదితభావం అప్పటిజానన్తో పురిమస్సవనం వివరన్తో సమ్ముఖా పటిగ్గహితమిదం మయా తస్స భగవతో చతువేసారజ్జవిసారదస్స దసబలధరస్స ఆసభట్ఠానట్ఠాయినో సీహనాదనాదినో సబ్బసత్తుత్తమస్స ధమ్మిస్సరస్స ధమ్మరాజస్స ధమ్మాధిపతినో ధమ్మదీపస్స ధమ్మసరణస్స సద్ధమ్మవరచక్కవత్తినో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స. న ఏత్థ అత్థే వా ధమ్మే వా పదే వా బ్యఞ్జనే వా కఙ్ఖా వా విమతి వా కాతబ్బాతి సబ్బదేవమనుస్సానం ఇమస్మిం ధమ్మవినయే అస్సద్ధియం వినాసేతి, సద్ధాసమ్పదం ఉప్పాదేతి. తేనేతం వుచ్చతి –

> “వినాసయతి అస్సద్ధం, సద్ధం వడ్ఢేతి సాసనే;
> ఇతి మే సుతమిచ్చేవం, వదం గోతమసావకో”తి.

ఏత్థాహ – “కస్మా పనేత్థ యథా అఞ్ఞేసు సుత్తేసు ‘ఏవం మే సుతం, ఏకం సమయం భగవా’తిఆదినా కాలదేసే అపదిసిత్వావ నిదానం భాసితం, ఏవం న భాసిత”న్తి? అపరే తావ ఆహు – న పన థేరేన భాసితత్తా. ఇదఞ్హి నిదానం న ఆయస్మతా ఆనన్దేన పఠమం భాసితం ఖుజ్జుత్తరాయ పన భగవతా ఉపాసికాసు బహుస్సుతభావేన ఏతదగ్గే ఠపితాయ సేక్ఖప్పటిసమ్భిదాప్పత్తాయ అరియసావికాయ సామావతిప్పముఖానం పఞ్చన్నం ఇత్థిసతానం పఠమం భాసితం.

తత్రాయం అనుపుబ్బీకథా – ఇతో కిర కప్పసతసహస్సమత్థకే పదుముత్తరో నామ సమ్మాసమ్బుద్ధో లోకే ఉప్పజ్జిత్వా పవత్తితవరధమ్మచక్కో హంసవతియం విహరతి. అథేకదివసం హంసవతియం ఏకా కులధీతా సత్థు ధమ్మదేసనం సోతుం గచ్ఛన్తీహి ఉపాసికాహి సద్ధిం ఆరామం గతా. సత్థారం ఏకం ఉపాసికం బహుస్సుతానం ఏతదగ్గే ఠపేన్తం దిస్వా అధికారం కత్వా తం ఠానన్తరం పత్థేసి. సత్థాపి నం బ్యాకాసి "అనాగతే గోతమస్స నామ సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సావికానం ఉపాసికానం బహుస్సుతానం అగ్గా భవిస్సతీ"తి. తస్సా యావజీవం కుసలం కత్వా దేవలోకే నిబ్బత్తిత్వా పున మనుస్సేసూతి ఏవం దేవమనుస్సేసు సంసరన్తియా కప్పసతసహస్సం అతిక్కన్తం. అథ ఇమస్మిం భద్దకప్పే అమ్హాకం భగవతో కాలే సా దేవలోకతో చవిత్వా ఘోసకసేట్ఠిస్స గేహే దాసియా కుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిం గణ్హి, **ఉత్తరా**తిస్సా నామం అకంసు. సా జాతకాలే ఖుజ్జా అహోసీతి **ఖుజ్జుత్తరా**త్వేవ పఞ్ఞాయిత్థ. సా అపరభాగే ఘోసకసేట్ఠినా రఞ్ఞో ఉతేనస్స సామావతియా దిన్నకాలే తస్సా పరిచారికభావేన దిన్నా రఞ్ఞో ఉతేనస్స అన్తేపురే వసతి.

తేన చ సమయేన కోసమ్బియం ఘోసకసేట్ఠికుక్కుటసేట్ఠిపావారికసేట్ఠినో భగవన్తం ఉద్దిస్స తయో విహారే కారేత్వా జనపదచారికం చరన్తే తథాగతే కోసమ్బినగరం సమ్పత్తే బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స విహారే నియ్యాదేత్వా మహాదానాని పవత్తేసుం, మాసమత్తం అతిక్కమి. అథ నేసం ఏతదహోసి – "బుద్ధా నామ సబ్బలోకానుకమ్పకా, అఞ్ఞేసమ్పి ఓకాసం దస్సామా"తి కోసమ్బినగరవాసినోపి జనస్స ఓకాసం అకంసు. తతో పట్ఠాయ నాగరా వీథిసభాగేన గణసభాగేన మహాదానం దేన్తి. అథేకదివసం సత్థా భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతో మాలాకారజేట్ఠకస్స గేహే నిసీది. తస్మిం ఖణే ఖుజ్జుత్తరా సామావతియా పుప్ఫాని గహేతుం అట్ఠ కహాపణే ఆదాయ తం గేహం అగమాసి. మాలాకారజేట్ఠకో తం దిస్వా "అమ్మ ఉత్తరే, అజ్జ తుయ్హం పుప్ఫాని దాతుం ఖణో నత్థి, అహం బుద్ధప్పముఖం భిక్ఖుసఙ్ఘం పరివిసామి, త్వమ్పి పరివేసనాయ సహాయికా హోహి, ఏవం ఇతో పరేసం వేయ్యావచ్చకరణతో ముచ్చిస్ససీ"తి ఆహ. తతో ఖుజ్జుత్తరా బుద్ధానం భత్తగ్గే వేయ్యావచ్చం అకాసి. సా సత్థారా ఉపనిసిన్నకథావసేన కథితం సబ్బమేవ ధమ్మం ఉగ్గణ్హి, అనుమోదనం పన సుత్వా సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠాసి.

సా అఞ్ఞేసు దివసేసు చత్తారోవ కహాపణే దత్వా పుప్ఫాని గహేత్వా గచ్ఛతి, తస్మిం పన దివసే దిట్ఠసచ్చభావేన పరసన్తకే చిత్తం అనుప్పాదేత్వా అట్ఠపి కహాపణే దత్వా పచ్ఛిం పూరేత్వా పుప్ఫాని గహేత్వా సామావతియా సన్తికం అగమాసి. అథ నం సా పుచ్ఛి "అమ్మ ఉత్తరే, త్వం అఞ్ఞేసు దివసేసు న బహూని పుప్ఫాని ఆహరసి, అజ్జ పన బహుకాని, కిం నో రాజా ఉత్తరితరం పసన్నో"తి? సా ముసా వత్తుం అభబ్బతాయ అతీతే అత్తనా కతం అనిగూహిత్వా సబ్బం కథేసి. అథ "కస్మా అజ్జ బహూని ఆహరసీ"తి చ వుత్తా "అజ్జాహం సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ధమ్మం సుత్వా అమతం సచ్ఛాకాసిం, తస్మా తుమ్హే న వఞ్చేమీ"తి ఆహ. తం సుత్వా "అరే దుట్ఠదాసి, ఏత్తకం కాలం తయా గహితే కహాపణే దేహీ"తి అతజ్జేత్వా పుబ్బహేతునా చోదియమానా "అమ్మ, తయా పీతం అమతం, అమ్హేపి పాయేహీ"తి వత్వా "తేన హి మం న్హాపేహీ"తి వుత్తే సోళసహి గన్ధోదకఘటేహి న్హాపేత్వా ద్వే మట్ఠసాటకే దాపేసి. సా ఏకం నివాసేత్వా ఏకం పారుపిత్వా ఆసనం పఞ్ఞాపేత్వా ఆసనే నిసీదిత్వా విచిత్రబీజనిం ఆదాయ నీచాసనేసు నిసిన్నాని పఞ్చ మాతుగామసతాని ఆమన్తేత్వా సేఖప్పటిసమ్భిదాసు ఠత్వా సత్థారా దేసితనియామేనేవ తాసం ధమ్మం దేసేసి. దేసనావసానే తా సబ్బా సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠహింసు. తా సబ్బాపి ఖుజ్జుత్తరం వన్దిత్వా "అమ్మ, అజ్జ పట్ఠాయ త్వం కిలిట్ఠకమ్మం మా కరి, అమ్హాకం మాతుట్ఠానే ఆచరియట్ఠానే చ పతిట్ఠాహీ"తి గరుట్ఠానే ఠపయింసు.

కస్మా పనేసా దాసీ హుత్వా నిబ్బత్తాతి? సా కిర కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధకాలే బారాణసియం సేట్ఠిధీతా హుత్వా నిబ్బత్తా. ఏకాయ ఖీణాసవత్థేరియా ఉపట్ఠాకకులం గతాయ "ఏతం మే అయ్యే, పసాధనపేళికం దేథా"తి వేయ్యావచ్చం కారేసి. థేరీపి "అదేన్తియా మయి ఆఘాతం ఉప్పాదేత్వా నిరయే నిబ్బత్తిస్సతి, దేన్తియా పరేసం దాసీ హుత్వా నిబ్బత్తిస్సతి, నిరయసన్తాపతో దాసిభావో సేయ్యో"తి అనుద్దయం పటిచ్చ తస్సా వచనం అకాసి. సా తేన కమ్మేన పఞ్చ జాతిసతాని పరేసం దాసీయేవ హుత్వా నిబ్బత్తి.

కస్మా పన ఖుజ్జా అహోసి? అనుప్పన్నే కిర బుద్ధే అయం బారాణసిరఞ్ఞో గేహే వసన్తీ ఏకం రాజకులూపకం పచ్చేకబుద్ధం థోకం ఖుజ్జధాతుకం దిస్వా అత్తనా సహవాసీనం మాతుగామానం పురతో పరిహాసం కరోన్తీ యథావజ్జం కేళివసేన ఖుజ్జాకారం దస్సేసి, తస్మా ఖుజ్జా హుత్వా నిబ్బత్తి.

కిం పన కత్వా పఞ్ఞవన్తీ జాతాతి? అనుప్పన్నే కిర బుద్ధే అయం బారాణసిరఞ్ఞో గేహే వసన్తీ అట్ఠ పచ్చేకబుద్ధే రాజగేహతో ఉణ్హపాయాసస్స పూరితే పత్తే పరివత్తిత్వా పరివత్తిత్వా గణ్హన్తే దిస్వా అత్తనో సన్తకాని అట్ఠ దన్తవలయాని "ఇధ ఠపేత్వా గణ్హథా"తి అదాసి. తే తథా కత్వా ఓలోకేసుం. "తుమ్హాకఞ్ఞేవ తాని పరిచ్చత్తాని, గహేత్వా గచ్ఛథా"తి ఆహ. తే నన్దమూలకపబ్భారం అగమంసు. అజ్జాపి తాని వలయాని అరోగానేవ. సా తస్స నిస్సన్దేన పఞ్ఞవన్తీ జాతా.

అథ నం సామావతిప్పముఖాని పఞ్చ ఇత్థిసతాని "అమ్మ, త్వం దివసే దివసే సత్థు సన్తికం గన్త్వా భగవతా దేసితం ధమ్మం సుత్వా అమ్హాకం దేసేహీ"తి వదింసు. సా తథా కరోన్తీ అపరభాగే తిపిటకధరా జాతా. తస్మా నం సత్థా – "ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావికానం బహుస్సుతానం ఉపాసికానం యదిదం ఖుజ్జుత్తరా"తి ఏతదగ్గే ఠపేసి. ఇతి ఉపాసికాసు బహుస్సుతభావేన సత్థారా ఏతదగ్గే ఠపితా పటిసమ్భిదాప్పత్తా ఖుజ్జుత్తరా అరియసావికా సత్థరి కోసమ్బియం విహరన్తే కాలేన కాలం సత్థు సన్తికం గన్త్వా ధమ్మం సుత్వా అన్తేపురం గన్త్వా సామావతిప్పముఖానం పఞ్చన్నం ఇత్థిసతానం అరియసావికానం సత్థారా దేసితనియామేన యథాసుతం ధమ్మం కథేన్తీ అత్తానం పరిమోచేత్వా సత్థు సన్తికే సుతభావం పకాసేన్తీ ''**వుత్తఞ్హేతం భగవతా వుత్తమరహతాతి మే సుత**''న్తి నిదానం ఆరోపేసి.

యస్మా పన తస్మింయేవ నగరే భగవతో సమ్ముఖా సుత్వా తదహేవ తాయ తాసం భాసితం, తస్మా "ఏకం సమయం భగవా కోసమ్బియం విహరతీ"తి కాలదేసం అపదిసితుం పయోజనసమ్భవోవ నత్థి సుపాకటభావతో. భిక్ఖునియో చస్సా సన్తికే ఇమాని సుత్తాని గణ్హింసు. ఏవం పరమ్పరాయ భిక్ఖూసుపి తాయ ఆరోపితం నిదానం పాకటం అహోసి. అథ ఆయస్మా ఆనన్దో తథాగతస్స పరినిబ్బానతో అపరభాగే సత్తపణ్ణిగుహాయం అజాతసత్తునా కారాపితే సద్ధమ్మమణ్డపే మహాకస్సపప్పముఖస్స వసీగణస్స మజ్ఝే నిసీదిత్వా ధమ్మం సఙ్గాయన్తో ఇమేసం సుత్తానం నిదానస్స ద్వేళ్హకం పరిహరన్తో తాయ ఆరోపితనియామేనేవ నిదానం ఆరోపేసీతి.

కేచి పనేత్థ బహుప్పకారే పపఞ్చేన్తి. కిం తేహి? అపిచ నానానయేహి సఙ్గీతికారా ధమ్మవినయం సఙ్గాయింసు. అనుబుద్ధా హి ధమ్మసఙ్గాహకమహాథేరా, తే సమ్మదేవ ధమ్మవినయస్స సఙ్గాయనాకారం జానన్తా కత్థచి "ఏవం మే సుత"న్తిఆదినా, కత్థచి "తేన సమయేనా"తిఆదినా, కత్థచి గాథాబన్ధవసేన నిదానం ఠపేన్తా, కత్థచి సబ్బేన సబ్బం నిదానం అట్ఠపేన్తా వగ్గసఙ్గహాదివసేన ధమ్మవినయం సఙ్గాయింసు. తత్థ ఇధ **వుత్తఞ్హేత**న్తిఆదినా నిదానం ఠపేత్వా సఙ్గాయింసు, కిఞ్చి సుత్తగేయ్యాదివసేన నవఙ్గమిదం బుద్ధవచనం. యథా చేతం, ఏవం సబ్బేసమ్పి సమ్మాసమ్బుద్ధానం. వుత్తఞ్హేతం

“అప్పకఞ్చ నేసం అహోసి సుత్తం గేయ్య”న్తిఆది. తత్థ ఇతివుత్తకఙ్గస్స అఞ్ఞం కిఞ్చి న పఞ్ఞాయతి తబ్భావనిమిత్తం ఠపేత్వా “వుత్తఞ్హేతం…పే…. మే సుత”న్తి ఇదం వచనం. తేనాహు అట్ఠకథాచరియా “వుత్తఞ్హేతం భగవతాతి ఆదినయప్పవత్తా ద్వాదసుత్తరసతసుత్తన్తా ఇతివుత్తక”న్తి. తస్మా సత్థు అధిప్పాయం జానన్తేహి ధమ్మసఙ్గాహకేహి అరియసావికాయ వా ఇమేసం సుత్తానం ఇతివుత్తకఙ్గభావఞాపనత్థం ఇమినావ నయేన నిదానం ఠపితన్తి వేదితబ్బం.

కిమత్థం పన ధమ్మవినయసఙ్గహే కయిరమానే నిదానవచనం? నను భగవతా భాసితవచనస్సేవ సఙ్గహో కాతబ్బోతి? వుచ్చతే – **దేసనాయ ఠితిఅసమ్మోససద్ధేయ్యభావసమ్పాదనత్థం**. కాలదేసదేసకపరిసాపదేసేహి ఉపనిబన్ధిత్వా ఠపితా హి దేసనా చిరట్ఠితికా హోతి అసమ్మోసధమ్మా సద్ధేయ్యా చ దేసకాలకత్తుహేతునిమిత్తేహి ఉపనిబద్ధో వియ వోహారవినిచ్ఛయో. తేనేవ చ ఆయస్మతా మహాకస్సపేన బ్రహ్మజాలమూలపరియాయసుత్తాదీనం దేసాదిపుచ్ఛాసు కతాసు తాసం విస్సజ్జనం కరోన్తేన ధమ్మభణ్డాగారికేన “ఏవం మే సుత”న్తిఆదినా నిదానం భాసితం. ఇధ పన దేసకాలస్స అగ్గహణే కారణం వుత్తమేవ.

అపిచ **సత్థు సమ్పత్తిప్పకాసనత్థం** నిదానవచనం. తథాగతస్స హి భగవతో పుబ్బరచనానుమానాగమతక్కాభావతో సమ్మాసమ్బుద్ధభావసిద్ధి. న హి సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పుబ్బరచనాదీహి అత్థో అత్థి సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణాచారతాయ ఏకప్పమాణత్తా చ ఞేయ్యధమ్మేసు. తథా ఆచరియముట్ఠిధమ్మమచ్ఛరియసాసనసావకానురాగాభావతో ఖీణాసవభావసిద్ధి. న హి సబ్బసో ఖీణాసవస్స తే సమ్భవన్తీతి సువిసుద్ధస్స పరానుగ్గహపవత్తి. ఏవం దేసకసంకిలేసభూతానం దిట్ఠిసీలసమ్పదాదూసకానం అవిజ్జాతణ్హానం అచ్చన్తాభావసంసూచకేహి ఞాణసమ్పదాపహానసమ్పదాభిబ్యఞ్జకేహి చ సమ్బుద్ధవిసుద్ధభావేహి పురిమవేసారజ్జద్వయసిద్ధి, తతో చ అన్తరాయికనియ్యానికధమ్మేసు అసమ్మోహభావసిద్ధితో పచ్ఛిమవేసారజ్జద్వయసిద్ధీతి భగవతో చతువేసారజ్జసమన్నాగమో అత్తహితపరహితపటిపత్తి చ నిదానవచనేన పకాసితా హోతి, తత్థ తత్థ సమ్పత్తపరిసాయ అజ్ఝాసయానురూపం ఠానుప్పత్తికప్పటిభానేన ధమ్మదేసనాదీపనతో. ఇధ పన అనవసేసతో కామదోసప్పహానం విధాయ దేసనాదీపనతో చాతి యోజేతబ్బం. తేన వుత్తం “సత్థు సమ్పత్తిప్పకాసనత్థం నిదానవచన”న్తి. ఏత్థ చ “భగవతా అరహతా”తి ఇమేహి పదేహి యథావుత్తఅత్థవిభావనతా హేట్ఠా దస్సితా ఏవ.

తథా **సాసనసమ్పత్తిప్పకాసనత్థం** నిదానవచనం. ఞాణకరుణాపరిగ్గహితసబ్బకిరియస్స హి భగవతో నత్థి నిరత్థకా పటిపత్తి అత్తహితా వా. తస్మా పరేసంయేవత్థాయ పవత్తసబ్బకిరియస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సకలమ్పి కాయవచీమనోకమ్మం యథాపవత్తం వుచ్చమానం దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం సత్తానం అనుసాసనత్థేన సాసనం, న కబ్బరచనా. తయిదం సత్థు చరితం కాలదేసదేసకపరిసాపదేసేహి తత్థ తత్థ నిదానవచనేహి యథారహం పకాసియతి. ఇధ పన దేసకపరిసాపదేసేహీతి యోజేతబ్బం. తేన వుత్తం “సాసనసమ్పత్తిప్పకాసనత్థం నిదానవచన”న్తి.

అపిచ **సత్థునో పమాణభావప్పకాసనేన సాసనస్స పమాణభావదస్సనత్థం** నిదానవచనం. తఞ్చస్స పమాణభావదస్సనం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన “భగవతా అరహతా”తి ఇమేహి పదేహి విభావితన్తి వేదితబ్బం. ఇదమేత్థ నిదానవచనప్పయోజనస్స ముఖమత్తనిదస్సనన్తి.

నిదానవణ్ణనా నిట్ఠితా.

၁. ఏకకనిపాతో

၁. పఠమవగ్గో

၁. లోభసుత్తవణ్ణనా

၁. ఇదాని **ఏకధమ్మం, భిక్ఖవే, పజహథా**తిఆదినా నయేన భగవతా నిక్ఖిత్తస్స సుత్తస్స వణ్ణనాయ ఓకాసో అనుప్పత్తో. సా పనేసా అత్థవణ్ణనా యస్మా సుత్తనిక్ఖేపం విచారేత్వా వుచ్చమానా పాకటా హోతి, తస్మా సుత్తనిక్ఖేపం తావ విచారేస్సామ. చత్తారో హి సుత్తనిక్ఖేపా – అత్తజ్ఝాసయో, పరజ్ఝాసయో, పుచ్ఛావసికో, అట్ఠుప్పత్తికోతి. యథా హి అనేకసతఅనేకసహస్సభేదానిపి సుత్తన్తాని సంకిలేసభాగియాదిపట్ఠాననయేన సోళసవిధతం నాతివత్తన్తి, ఏవం అత్తజ్ఝాసయాదిసుత్తనిక్ఖేపవసేన చతుబ్బిధతం నాతివత్తన్తీతి. తత్థ యథా అత్తజ్ఝాసయస్స అట్ఠుప్పత్తియా చ పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికేహి సద్ధిం సంసగ్గభేదో సమ్భవతి అత్తజ్ఝాసయో చ పరజ్ఝాసయో చ, అత్తజ్ఝాసయో చ పుచ్ఛావసికో చ, అట్ఠుప్పత్తికో చ పరజ్ఝాసయో చ, అట్ఠుప్పత్తికో చ పుచ్ఛావసికో చాతి అజ్ఝాసయపుచ్ఛానుసన్ధిసమ్భవతో; ఏవం యదిపి అట్ఠుప్పత్తియా అత్తజ్ఝాసయేనపి సంసగ్గభేదో సమ్భవతి, అత్తజ్ఝాసయాదీహి పన పురతో ఠితేహి అట్ఠుప్పత్తియా సంసగ్గో నత్థీతి నిరవసేసో పట్ఠాననయో న సమ్భవతి. తదన్తోగధత్తా వా సమ్భవన్తానం సేసనిక్ఖేపానం మూలనిక్ఖేపవసేన చత్తారో సుత్తనిక్ఖేపా వుత్తాతి వేదితబ్బం.

తత్రాయం వచనత్థో – నిక్ఖిపీయతీతి నిక్ఖేపో, సుత్తం ఏవ నిక్ఖేపో **సుత్తనిక్ఖేపో**. అథ వా నిక్ఖిపనం నిక్ఖేపో, సుత్తస్స నిక్ఖేపో సుత్తనిక్ఖేపో, సుత్తదేసనాతి అత్థో. అత్తనో అజ్ఝాసయో అత్తజ్ఝాసయో, సో అస్స అత్థి కారణభూతోతి **అత్తజ్ఝాసయో,** అత్తనో అజ్ఝాసయో ఏతస్సాతి వా అత్తజ్ఝాసయో. **పరజ్ఝాసయే**పి ఏసేవ నయో. పుచ్ఛాయ వసోతి పుచ్ఛావసో. సో ఏతస్స అత్థీతి **పుచ్ఛావసికో**. సుత్తదేసనాయ వత్థుభూతస్స అత్థస్స ఉప్పత్తి అత్థుప్పత్తి , అత్థుప్పత్తి ఏవ అట్ఠుప్పత్తి థ-కారస్స ఠ-కారం కత్వా, సా ఏతస్స అత్థీతి **అట్ఠుప్పత్తికో** . అథ వా నిక్ఖిపీయతి సుత్తం ఏతేనాతి నిక్ఖేపో, అత్తజ్ఝాసయాది ఏవ. ఏతస్మిం పన అత్థవికప్పే అత్తనో అజ్ఝాసయో అత్తజ్ఝాసయో. పరేసం అజ్ఝాసయో పరజ్ఝాసయో. పుచ్ఛీయతీతి పుచ్ఛా, పుచ్ఛితబ్బో అత్థో, పుచ్ఛావసేన పవత్తం ధమ్మప్పటిగ్గాహకానం వచనం పుచ్ఛావసం, తదేవ నిక్ఖేపసద్దాపేక్ఖాయ పుచ్ఛావసికోతి పుల్లిఙ్గవసేన వుత్తం. తథా అట్ఠుప్పత్తి ఏవ అట్ఠుప్పత్తికోతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

అపిచ పరేసం ఇన్ద్రియపరిపాకాదికారణనిరపేక్ఖత్తా అత్తజ్ఝాసయస్స విసుం సుత్తనిక్ఖేపభావో యుత్తో, కేవలం అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ ధమ్మతన్తిఠపనత్థం పవత్తితదేసనత్తా. పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికానం పన పరేసం అజ్ఝాసయపుచ్ఛానం దేసనాపవత్తిహేతుభూతానం ఉప్పత్తియం పవత్తితానం కథం అట్ఠుప్పత్తియం అనవరోధో, పుచ్ఛావసికట్ఠుప్పత్తికానం వా పరజ్ఝాసయానురోధేన పవత్తితానం కథం పరజ్ఝాసయే అనవరోధోతి? న చోదేతబ్బమేతం. పరేసఞ్హి అభినీహారపరిపుచ్ఛాదివినిముత్తస్సేవ సుత్తదేసనాకారణుప్పాదస్స అట్ఠుప్పత్తిభావేన గహితత్తా పరజ్ఝాసయపుచ్ఛావసికానం విసుం గహణం. తథా హి బ్రహ్మజాలధమ్మదాయాదసుత్తాదీనం (దీ॰ ని॰ ၁.၁ ఆదయో) వణ్ణావణ్ణఆమిసుప్పాదాదిదేసనానిమిత్తం అట్ఠుప్పత్తి వుచ్చతి. పరేసం పుచ్ఛం వినా అజ్ఝాసయమేవ నిమిత్తం కత్వా దేసితో పరజ్ఝాసయో, పుచ్ఛావసేన దేసితో పుచ్ఛావసికోతి పాకటోయమత్థోతి.

యాని భగవా పరేహి అనజ్ఝిట్ఠో కేవలం అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ కథేతి, సేయ్యథిదం – ఆకఙ్ఖేయ్యసుత్తం, తువట్టకసుత్తన్తిఏవమాదీని (సు॰ ని॰ ౯౨౧ ఆదయో; మ॰ ని॰ ౧.౬౪ ఆదయో), తేసం అత్తజ్ఝాసయో నిక్ఖేపో.

యాని పన “పరిపక్కా ఖో రాహులస్స విముత్తిపరిపాచనీయా ధమ్మా, యంనూనాహం రాహులం ఉత్తరిం ఆసవానం ఖయే వినేయ్య”న్తి ఏవం పరేసం అజ్ఝాసయం ఖన్తిం అభినీహారం బుజ్ఝనభావఞ్చ ఓలోకేత్వా పరజ్ఝాసయవసేన కథితాని, సేయ్యథిదం – రాహులోవాదసుత్తం, ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తిఏవమాదీని (మ॰ ని॰ ౨.౧౦౭ ఆదయో; ౩.౪౧౬ ఆదయో; సం॰ ని॰ ౩.౭౯; మహావ॰ ౧౯-౨౦), తేసం పరజ్ఝాసయో నిక్ఖేపో.

భగవన్తం పన ఉపసఙ్కమిత్వా దేవా మనుస్సా చతస్సో పరిసా చత్తారో వణ్ణా చ తథా తథా పఞ్హం పుచ్ఛన్తి “బోజ్ఝఙ్గా బోజ్ఝఙ్గాతి, భన్తే, వుచ్చన్తి, నీవరణా నీవరణాతి వుచ్చన్తీ”తిఆదినా , ఏవం పుట్ఠేన భగవతా యాని కథితాని బోజ్ఝఙ్గసంయుత్తాదీని (సం॰ ని॰ ౫.౧౮౬) తేసం పుచ్ఛావసికో నిక్ఖేపో.

యాని పన తాని ఉప్పన్నం కారణం పటిచ్చ కథితాని, సేయ్యథిదం – ధమ్మదాయాదం, పుత్తమంసూపమం, దారుక్ఖన్ధూపమన్తిఏవమాదీని (మ॰ ని॰ ౧.౨౯; సం॰ ని॰ ౨.౬౩), తేసం అట్ఠుప్పత్తికో నిక్ఖేపో.

ఏవమిమేసు చతూసు సుత్తనిక్ఖేపేసు ఇమస్స సుత్తస్స పరజ్ఝాసయో నిక్ఖేపో. పరజ్ఝాసయవసేన హేతం నిక్ఖిత్తం. కేసం అజ్ఝాసయేన? లోభే ఆదీనవదస్సీనం పుగ్గలానం. కేచి పన “అత్తజ్ఝాసయో”తి వదన్తి.

తత్థ **ఏకధమ్మం, భిక్ఖవే**తిఆదీసు **ఏక**సద్దో అత్థేవ అఞ్ఞత్థే “సస్సతో అత్తా చ లోకో చ, ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి ఇత్థేకే అభివదన్తీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౭). అత్థి సేట్ఠే “చేతసో ఏకోదిభావ”న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౮; పారా॰ ౧౧). అత్థి అసహాయే “ఏకో వూపకట్ఠో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౪౦౫). అత్థి సఙ్ఖాయం “ఏకోవ ఖో, భిక్ఖవే, ఖణో చ సమయో చ బ్రహ్మచరియవాసాయా”తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౮.౨౯). ఇధాపి సఙ్ఖాయమేవ దట్ఠబ్బో.

ధమ్మ-సద్దో పరియత్తిసచ్చసమాధిపఞ్ఞాపకతిపుఞ్ఞాపత్తిసుఞ్ఞతాఞేయ్యసభావాదీసు దిస్సతి. తథా హిస్స “ఇధ భిక్ఖు ధమ్మం పరియాపుణాతీ”తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౫.౭౩) పరియత్తి అత్థో. “దిట్ఠధమ్మో”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౯౯) సచ్చాని. “ఏవంధమ్మా తే భగవన్తో అహేసు”న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౧౩; ౩.౧౪౨) సమాధి. “సచ్చం ధమ్మో ధితి చాగో, సవే పేచ్చ న సోచతీ”తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧.౫౭) పఞ్ఞా. “జాతిధమ్మానం, భిక్ఖవే, సత్తానం ఏవం ఇచ్ఛా ఉప్పజ్జతీ”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౯౮) పకతి. “ధమ్మో హవే రక్ఖతి ధమ్మచారి”న్తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౦.౧౦౨) పుఞ్ఞం. “తిణ్ణం ధమ్మానం అఞ్ఞతరేన వదేయ్య పారాజికేన వా సఙ్ఘాదిసేసేన వా పాచిత్తియేన వా”తిఆదీసు (పారా॰ ౪౪౪) ఆపత్తి. “తస్మిం ఖో పన సమయే ధమ్మా హోన్తీ”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౨౧) సుఞ్ఞతా. “సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తీ”తిఆదీసు (మహాని॰ ౧౫౬; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫) ఞేయ్యో. “కుసలా ధమ్మా అకుసలా ధమ్మా”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ తికమాతికా ౧) సభావో అత్థో . ఇధాపి సభావో. తస్మా **ఏకధమ్మ**న్తి ఏకం సంకిలేససభావన్తి అధిప్పాయో. ఏకో చ సో ధమ్మో చాతి ఏకధమ్మో, తం ఏకధమ్మం.

భిక్ఖవేతి భిక్ఖూ ఆలపతి. కిమత్థం పన భగవా ధమ్మం దేసేన్తో భిక్ఖూ ఆలపతి, న ధమ్మమేవ దేసేతీతి? సతిజననత్థం. భిక్ఖూ హి అఞ్ఞం చిన్తేన్తాపి ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తాపి కమ్మట్ఠానం మనసి కరోన్తాపి నిసిన్నా హోన్తి. తే పఠమం అనాలపిత్వా ధమ్మే దేసియమానే "అయం దేసనా కింనిదానా, కింపచ్చయా"తి సల్లక్ఖేతుం న సక్కోన్తి. ఆలపితే పన సతిం ఉపట్ఠపేత్వా సల్లక్ఖేతుం సక్కోన్తి, తస్మా సతిజననత్థం "భిక్ఖవే"తి ఆలపతి. తేన చ తేసం భిక్ఖనసీలతాదిగుణయోగసిద్ధేన వచనేన హీనాధికజనసేవితం వుత్తిం పకాసేన్తో ఉద్ధతదీనభావనిగ్గహం కరోతి. "భిక్ఖవే"తి ఇమినా కరుణావిప్ఫారసోమ్మహదయనయననిపాతపుబ్బఙ్గమేన వచనేన తే అత్తనో ముఖాభిముఖే కరోన్తో తేన చ కథేతుకమ్యతాదీపకేన వచనేన నేసం సోతుకమ్యతం జనేతి. తేనేవ చ సమ్బోధనత్థేన సాధుకం సవనమనసికారేపి నియోజేతి. సాధుకం సవనమనసికారాయత్తా హి సాసనసమ్పత్తి.

అఞ్ఞేసుపి దేవమనుస్సేసు పరిసపరియాపన్నేసు విజ్జమానేసు కస్మా భిక్ఖూ ఏవ ఆమన్తేసీతి? జేట్ఠసేట్ఠాసన్నసదాసన్నిహితభావతో. సబ్బపరిససాధారణా హి భగవతో ధమ్మదేసనా, పరిసాయ చ జేట్ఠా భిక్ఖూ పఠముప్పన్నత్తా, సేట్ఠా అనగారియభావం ఆదిం కత్వా సత్థు చరియానువిధాయకత్తా సకలసాసనపటిగ్గాహకత్తా చ, ఆసన్నా తత్థ నిసిన్నేసు సమీపవుత్తియా, సదాసన్నిహితా సత్థుసన్తికావచరత్తా. అపిచ తే ధమ్మదేసనాయ భాజనం యథానుసిట్ఠం పటిపత్తిసబ్భావతో, విసేసతో చ ఏకచ్చే భిక్ఖూ సన్ధాయ అయం దేసనాతి తే ఏవ ఆలపి.

పజహథాతి ఏత్థ **పహానం** నామ తదఙ్గప్పహానం, విక్ఖమ్భనప్పహానం, సముచ్ఛేదప్పహానం, పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం, నిస్సరణప్పహానన్తి పఞ్చవిధం. తత్థ యం దీపాలోకేనేవ తమస్స పటిపక్ఖభావతో అలోభాదీహి లోభాదికస్స, నామరూపపరిచ్ఛేదాదివిపస్సనాఞాణేహి తస్స తస్స అనత్థస్స పహానం. సేయ్యథిదం – పరిచ్చాగేన లోభాదిమలస్స, సీలేన పాణాతిపాతాదిదుస్సీల్యస్స, సద్ధాదీహి అస్సద్ధియాదికస్స, నామరూపవవత్థానేన సక్కాయదిట్ఠియా, పచ్చయపరిగ్గహేన అహేతువిసమహేతుదిట్ఠీనం, తస్సేవ అపరభాగేన కఙ్ఖావితరణేన కథంకథీభావస్స, కలాపసమ్మసనేన "అహం మమా"తి గాహస్స, మగ్గామగ్గవవత్థానేన అమగ్గే మగ్గసఞ్ఞాయ, ఉదయదస్సనేన ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా, వయదస్సనేన సస్సతదిట్ఠియా, భయదస్సనేన సభయేసు అభయసఞ్ఞాయ, ఆదీనవదస్సనేన అస్సాదసఞ్ఞాయ, నిబ్బిదానుపస్సనేన అభిరతిసఞ్ఞాయ, ముచ్చితుకమ్యతాఞాణేన అముచ్చితుకమ్యతాయ ఉపేక్ఖాఞాణేన అనుపేక్ఖాయ, అనులోమేన ధమ్మట్ఠితియా, నిబ్బానేన పటిలోమభావస్స, గోత్రభునా సఙ్ఖారనిమిత్తగ్గాహస్స పహానం, ఏతం **తదఙ్గప్పహానం** నామ.

యం పన ఉపచారప్పనాభేదేన సమాధినా పవత్తిభావనివారణతో ఘటప్పహారేనేవ ఉదకపిట్ఠే సేవాలస్స తేసం తేసం నీవరణాదిధమ్మానం పహానం, ఏతం **విక్ఖమ్భనప్పహానం** నామ. యం చతున్నం అరియమగ్గానం భావితత్తా తంతంమగ్గవతో అత్తనో సన్తానే "దిట్ఠిగతానం పహానాయా"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౨౭౭; విభ॰ ౬౨౮) నయేన వుత్తస్స సముదయపక్ఖియస్స కిలేసగణస్స అచ్చన్తం అప్పవత్తిభావేన సముచ్ఛిన్దనం, ఇదం **సముచ్ఛేదప్పహానం** నామ. యం పన ఫలక్ఖణే పటిప్పస్సద్ధత్తం కిలేసానం, ఏతం **పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం** నామ. యం పన సబ్బసఙ్ఖతనిస్సటత్తా పహీనసబ్బసఙ్ఖతం నిబ్బానం, ఏతం **నిస్సరణప్పహానం** నామ. ఏవం పఞ్చవిధే పహానే అనాగామికభావకరస్స పహానస్స అధిప్పేతత్తా ఇధ సముచ్ఛేదప్పహానన్తి వేదితబ్బం. తస్మా **పజహథాతి** పరిచ్చజథ, సముచ్ఛిన్దథాతి అత్థో.

అహన్తి భగవా అత్తానం నిద్దిసతి. **వోతి** అయం **వో**సద్దో పచ్చత్తఉపయోగకరణసామివచనపదపూరణసమ్పదానేసు దిస్సతి. తథా హి "కచ్చి, పన వో అనురుద్ధా, సమగ్గా సమ్మోదమానా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౨౬) పచ్చత్తే ఆగతో. "గచ్ఛథ,

భిక్ఖవే, పణామేమి వో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౧౫౭) ఉపయోగే. "న వో మమ సన్తికే వత్థబ్బ"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౧౫౭) కరణే. "సబ్బేసం వో, సారిపుత్త, సుభాసిత"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౪౫) సామివచనే. "యే హి వో అరియా పరిసుద్ధకాయకమ్మన్తా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౫) పదపూరణే. "వనపత్థపరియాయం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౯౦) సమ్పదానే. ఇధాపి సమ్పదానే ఏవ దట్ఠబ్బో.

పాటిభోగోతి పటిభూ. సో హి ధారణకం పటిచ్చ ధనికస్స, ధనికం పటిచ్చ ధారణకస్స పటినిధిభూతో ధనికసన్తకస్స తతో హరణాదిసఙ్ఖాతేన భుఞ్జనేన భోగోతి పటిభోగో, పటిభోగో ఏవ పాటిభోగో. **అనాగామితాయా**తి అనాగామిభావత్థాయ. పటిసన్ధిగ్గహణవసేన హి కామభవస్స అనాగమనతో అనాగామీ. యో యస్స ధమ్మస్స అధిగమేన అనాగామీతి వుచ్చతి, సఫలో సో తతియమగ్గో అనాగామితా నామ. ఇతి భగవా వేనేయ్యదమనకుసలో వేనేయ్యజ్ఝాసయానుకూలం తతియమగ్గాధిగమం లహునా ఉపాయేన ఏకధమ్మపూరణతామత్తేన థిరం కత్వా దస్సేసి యథా తం సమ్మాసమ్బుద్ధో. భిన్నభూమికాపి హి పటిఘసంయోజనాదయో తతియమగ్గవజ్ఝా కిలేసా కామరాగప్పహానం నాతివత్తన్తీతి.

కస్మా పనేత్థ భగవా అత్తానం పాటిభోగభావే ఠపేసి? తేసం భిక్ఖూనం అనాగామిమగ్గాధిగమాయ ఉస్సాహజననత్థం. పస్సతి హి భగవా "మయా 'ఏకధమ్మం, భిక్ఖవే, పజహథ, అహం వో పాటిభోగో అనాగామితాయా'తి వుత్తే ఇమే భిక్ఖూ అద్ధా తం ఏకధమ్మం పహాయ సక్కా తతియభూమిం సమధిగన్తుం, యతో ధమ్మస్సామి పఠమమాహ 'అహం పాటిభోగో'తి ఉస్సాహజాతా తదత్థాయ పటిపజ్జితబ్బం మఞ్ఞిస్సన్తీ"తి. తస్మా ఉస్సాహజననత్థం అనాగామితాయ తేసం భిక్ఖూనం అత్తానం పాటిభోగభావే ఠపేసి.

కతమం ఏకధమ్మన్తి ఏత్థ **కతమ**న్తి పుచ్ఛావచనం. పుచ్ఛా చ నామేసా పఞ్చవిధా – అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా, దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛా, విమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛా, అనుమతిపుచ్ఛా , కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాతి. తత్థ పకతియా లక్ఖణం అఞ్ఞాతం హోతి అదిట్ఠం అతులితం అతీరితం అవిభూతం అవిభావితం, తస్స ఞాణాయ దస్సనాయ తులనాయ తీరణాయ విభూతత్థాయ విభావనత్థాయ పఞ్హం పుచ్ఛతి, అయం **అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా**. పకతియా లక్ఖణం ఞాతం హోతి దిట్ఠం తులితం తీరితం విభూతం విభావితం. సో అఞ్ఞేహి పణ్డితేహి సద్ధిం సంసన్దనత్థాయ పఞ్హం పుచ్ఛతి, అయం **దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛా**. పకతియా సంసయపక్ఖన్దో హోతి విమతిపక్ఖన్దో ద్వేళ్హకజాతో – "ఏవం ను ఖో, న ను ఖో, కిం ను ఖో, కథం ను ఖో"తి, సో విమతిచ్ఛేదనత్థాయ పఞ్హం పుచ్ఛతి, అయం **విమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛా**. భగవా హి అనుమతిగ్గహణత్థం పఞ్హం పుచ్ఛతి – "తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే, రూపం నిచ్చం వా అనిచ్చం వా"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౩.౭౯; మహావ॰ ౨౧), అయం **అనుమతిపుచ్ఛా**. భగవా భిక్ఖూనం కథేతుకమ్యతాయ పఞ్హం పుచ్ఛతి – "చత్తారోమే, భిక్ఖవే, ఆహారా భూతానం వా సత్తానం ఠితియా సమ్భవేసీనం వా అనుగ్గహాయ. కతమే చత్తారో"తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౧) అయం **కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా**.

తత్థ పురిమా తిస్సో పుచ్ఛా బుద్ధానం నత్థి. కస్మా? తీసు హి అద్ధాసు కిఞ్చి సఙ్ఖతం అద్ధావిముత్తం వా అసఙ్ఖతం సమ్మాసమ్బుద్ధానం అదిట్ఠం అతులితం అతీరితం అవిభూతం అవిభావితం నామ నత్థి. తేన నేసం అదిట్ఠజోతనాపుచ్ఛా నత్థి. యం పన తేహి అత్తనో ఞాణేన పటివిద్ధం, తస్స అఞ్ఞేన సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా సద్ధిం సంసన్దనకిచ్చం నత్థి, తేన నేసం దిట్ఠసంసన్దనాపుచ్ఛాపి నత్థి. యస్మా పన బుద్ధా భగవన్తో అకథంకథీ

తిణ్ణవిచికిచ్ఛా సబ్బధమ్మేసు విగతసంసయా, తేన నేసం విమతిచ్ఛేదనాపుచ్ఛాపి నత్థి. ఇతరా పన ద్వే పుచ్ఛా అత్థి, తాసు అయం కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛాతి వేదితబ్బా.

ఇదాని తాయ పుచ్ఛాయ పుట్ఠమత్థం సరూపతో దస్సేన్తో **"లోభం, భిక్ఖవే, ఏకధమ్మ"**న్తిఆదిమాహ. తత్థ లుబ్భన్తి తేన, సయం వా లుబ్భతి, లుబ్భనమత్తమేవ వా తన్తి **లోభో**. స్వాయం ఆరమ్మణగ్గహణలక్ఖణో మక్కటాలేపో వియ, అభిసఙ్గరసో తత్తకపాలే పక్ఖిత్తమంసపేసి వియ, అపరిచ్చాగపచ్చుపట్ఠానో తేలఞ్జనరాగో వియ, సంయోజనియేసు ధమ్మేసు అస్సాదదస్సనపదట్ఠానో, తణ్హానదిభావేన వడ్ఢమానో యత్థ సముప్పన్నో, సీఘసోతా నదీ వియ మహాసముద్దం అపాయమేవ తం సత్తం గహేత్వా గచ్ఛతీతి దట్ఠబ్బో. కిఞ్చాపి అయం లోభసద్దో సబ్బలోభసామఞ్ఞవచనో, ఇధ పన కామరాగవచనోతి వేదితబ్బో. సో హి అనాగామిమగ్గవజ్ఝో.

పున **భిక్ఖవే**తి ఆలపనం ధమ్మస్స పటిగ్గాహకభావేన అభిముఖీభూతానం తత్థ ఆదరజననత్థం. **పజహథా**తి ఇమినా పహానాభిసమయో విహితో, సో చ పరిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాభావనాభిసమయేహి సద్ధిం ఏవ పవత్తతి, న విసున్తి చతుసచ్చాధిట్ఠానాని చత్తారిపి సమ్మాదిట్ఠియా కిచ్చాని విహితానేవ హోన్తి. యథా చ "లోభం పజహథా"తి వుత్తే పహానేకట్ఠభావతో దోసాదీనమ్పి పహానం అత్థతో వుత్తమేవ హోతి, ఏవం సముదయసచ్చవిసయే సమ్మాదిట్ఠికిచ్చే పహానాభిసమయే వుత్తే తస్సా సహకారీకారణభూతానం సమ్మాసఙ్కప్పాదీనం సేసమగ్గఙ్గానమ్పి సముదయసచ్చవిసయకిచ్చం అత్థతో వుత్తమేవ హోతీతి పరిపుణ్ణో అరియమగ్గబ్యాపారో ఇధ కథితోతి దట్ఠబ్బో. ఇమినా నయేన సతిపట్ఠానాదీనమ్పి బోధిపక్ఖియధమ్మానం బ్యాపారస్స ఇధ వుత్తభావో యథారహం విత్థారేతబ్బో.

అపిచేత్థ **లోభం పజహథా**తి ఏతేన పహానపరిఞ్ఞా వుత్తా. సా చ తీరణపరిఞ్ఞాధిట్ఠానా, తీరణపరిఞ్ఞా చ ఞాతపరిఞ్ఞాధిట్ఠానాతి అవినాభావేన తిస్సోపి పరిఞ్ఞా బోధితా హోన్తి. ఏవమేత్థ సహ ఫలేన చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం పరిపుణ్ణం కత్వా పకాసితన్తి దట్ఠబ్బం. అథ వా **లోభం పజహథా**తి సహ ఫలేన ఞాణదస్సనవిసుద్ధి దేసితా. సా చ పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధిసన్నిస్సయా…పే… చిత్తవిసుద్ధిసీలవిసుద్ధిసన్నిస్సయా చాతి నానన్తరికభావేన సహ ఫలేన సబ్బాపి సత్త విసుద్ధియో విభావితాతి వేదితబ్బం.

ఏవమేతాయ విసుద్ధిక్కమభావనాయ పరిఞ్ఞాత్తయసమ్పాదనేన లోభం పజహితుకామేన –

"అనత్థజననో లోభో, లోభో చిత్తప్పకోపనో;
భయమన్తరతో జాతం, తం జనో నావబుజ్ఝతి.

"లుద్ధో అత్థం న జానాతి, లుద్ధో ధమ్మం న పస్సతి;
అన్ధతమం తదా హోతి, యం లోభో సహతే నరం". (ఇతివు. ౮౮);

రత్తో ఖో, ఆవుసో, రాగేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో పాణమ్పి హనతి, అదిన్నమ్పి ఆదియతి, సన్ధిమ్పి ఛిన్దతి, నిల్లోపమ్పి హరతి, ఏకాగారికమ్పి కరోతి, పరిపన్థేపి తిట్ఠతి, పరదారమ్పి గచ్ఛతి, ముసాపి భణతి. తదపి తేసం భవతం సమణబ్రాహ్మణానం అజానతం అపస్సతం అవేదయతం తణ్హానుగతానం పరితస్సితం విప్ఫన్దితమేవ (అ. ని. ౩.౭౧).

“తణ్హాదుతియో పురిసో, దీఘమద్ధాన సంసరం;

ఇత్థభావఞ్ఞథాభావం, సంసారం నాతివత్తతి”. (ఇతివు॰ ౧౫, ౧౦౫);

“నత్థి రాగసమో అగ్గి, నత్థి దోససమో కలి”. (ధ॰ ప॰ ౨౦౨, ౨౫౧);

“కామరాగేన డయ్హామి, చిత్తం మే పరిడయ్హతి”. (సం॰ ని॰ ౧.౨౧౨);

“యే రాగరత్తానుపతన్తి సోతం, సయంకతం మక్కటకోవ జాల”న్తి. (ధ॰ ప॰ ౩౪౭) చ –

ఏవమాదిసుత్తపదానుసారేన నానానయేహి లోభస్స ఆదీనవం పచ్చవేక్ఖిత్వా తస్స పహానాయ పటిపజ్జితబ్బం.

అపిచ ఛ ధమ్మా కామరాగస్స పహానాయ సంవత్తన్తి, అసుభనిమిత్తస్స ఉగ్గహో, అసుభభావనానుయోగో, ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి. దసవిధఞ్హి అసుభనిమిత్తం ఉగ్గణ్హన్తస్సాపి కామరాగో పహీయతి, కాయగతాసతిభావనావసేన సవిఞ్ఞాణకే ఉద్ధుమాతకాదివసేన అవిఞ్ఞాణకే అసుభే అసుభభావనానుయోగమనుయుత్తస్సాపి, మనచ్ఛట్ఠేసు ఇన్ద్రియేసు సంవరణవసేన సతికవాటేన పిహితద్వారస్సాపి , చతున్నం పఞ్చన్నం వా ఆలోపానం ఓకాసే సతి ఉదకం పివిత్వా యాపనసీలతాయ భోజనే మత్తఞ్ఞునోపి. తేనేవాహ –

“చత్తారో పఞ్చ ఆలోపే, అభుత్వా ఉదకం పివే;

అలం ఫాసువిహారాయ, పహితత్తస్స భిక్ఖునో”తి. (థేరగా॰ ౯౮౩);

అసుభకమ్మట్ఠానభావనారతే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సాపి, ఠాననిసజ్జాదీసు దసఅసుభనిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేనేవాహ –

“అత్థి, భిక్ఖవే, అసుభనిమిత్తం, తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో, అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స అనుప్పాదాయ ఉప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స పహానాయా”తి.

ఏవం పుబ్బభాగే కామరాగసఙ్ఖాతస్స లోభస్స పహానాయ పటిపన్నో విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా తతియమగ్గేన తం అనవసేసతో సముచ్ఛిన్దతి. తేన వుత్తం “లోభం, భిక్ఖవే, ఏకధమ్మం పజహథ, అహం వో పాటిభోగో అనాగామితాయా”తి.

ఏత్థాహ “కో పనేత్థ లోభో పహీయతి, కిం అతీతో, అథ అనాగతో, ఉదాహు పచ్చుప్పన్నో”తి? కిఞ్చేత్థ – న తావ అతీతో లోభో పహీయేయ్య, న అనాగతో వా తేసం అభావతో. న హి నిరుద్ధం అనుప్పన్నం వా అత్థీతి వుచ్చతి, వాయామో చ అఫలో ఆపజ్జతి. అథ పచ్చుప్పన్నో, ఏవమ్పి అఫలో వాయామో తస్స సరసభఙ్గత్తా, సంకిలిట్ఠా చ మగ్గభావనా ఆపజ్జతి, చిత్తవిప్పయుత్తో వా లోభో సియా, న చాయం నయో ఇచ్ఛితోతి. వుచ్చతే – న వుత్తనయేన అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నో లోభో పహీయతి. సేయ్యథాపి ఇధ తరుణరుక్ఖో అసఞ్జాతఫలో, తం పురిసో కుఠారియా మూలే ఛిన్దేయ్య, తస్స రుక్ఖస్స ఛేదే అసతి యాని ఫలాని నిబ్బత్తేయ్యుం, తాని రుక్ఖస్స ఛిన్నత్తా అజాతాని ఏవ న జాయేయ్యుం, ఏవమేవ అరియమగ్గాధిగమే అసతి ఉప్పజ్జనారహో లోభో అరియమగ్గాధిగమేన పచ్చయఘాతస్స కతత్తా న ఉప్పజ్జతి. అయఞ్హి అట్ఠకథాసు “భూమిలద్ధుప్పన్నో”తి వుచ్చతి. విపస్సనాయ హి ఆరమ్మణభూతా పఞ్చక్ఖన్ధా తస్స ఉప్పజ్జనట్ఠానతాయ భూమి నామ.

సా భూమి తేన లద్ధాతి కత్వా భూమిలద్ధుప్పన్నో. ఆరమ్మణాధిగ్గహితుప్పన్నో అవిక్ఖమ్భితుప్పన్నో అసమూహతుప్పన్నోతి చ అయమేవ వుచ్చతి.

తత్థాతి తస్మిం సుత్తే. **ఏత**న్తి ఏతం అత్థజాతం. ఇదాని గాథాబన్ధవసేన వుచ్చమానం. **ఇతి వుచ్చతీ**తి కేన పన వుచ్చతి? భగవతా వ. అఞ్ఞేసు హి తాదిసేసు ఠానేసు సఙ్గీతికారేహి ఉపనిబన్ధగాథా హోన్తి, ఇధ పన భగవతా వ గాథారుచికానం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయవసేన వుత్తమేవత్థం సఙ్గహేత్వా గాథా భాసితా.

తత్థ **యేన లోభేన లుద్ధాసే, సత్తా గచ్ఛన్తి దుగ్గతి**న్తి యేన ఆరమ్మణగ్గహణలక్ఖణేన తతో ఏవ అభిసఙ్గరసేన లోభేన లుద్ధా అజ్ఝత్తికబాహిరేసు ఆయతనేసు గిద్ధా గధితా. **సే**తి హి నిపాతమత్తం. అక్ఖరచిన్తకా పన ఈదిసేసు ఠానేసు సే-కారాగమం ఇచ్ఛన్తి. తథా లుద్ధత్తా ఏవ కాయసుచరితాదీసు కిఞ్చి సుచరితం అకత్వా కాయదుచ్చరితాదీని చ ఉపచినిత్వా రూపాదీసు సత్తవిసత్తతాయ సత్తాతి లద్ధనామా పాణినో దుక్ఖస్స నిబ్బత్తిట్ఠానతాయ దుగ్గతీతి సఙ్ఖం గతం నిరయం తిరచ్ఛానయోనిం పేత్తివిసయఞ్చ పటిసన్ధిగ్గహణవసేన గచ్ఛన్తి ఉపపజ్జన్తి.

తం లోభం సమ్మదఞ్ఞాయ, పజహన్తి విపస్సినోతి తం యథావుత్తం లోభం సభావతో సముదయతో అత్థఙ్గమతో అస్సాదతో ఆదీనవతో నిస్సరణతోతి ఇమేహి ఆకారేహి సమ్మా అవిపరీతం హేతునా ఞాయేన అఞ్ఞాయ ఞాతతీరణపరిఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయ పఞ్ఞాయ జానిత్వా రూపాదికే పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే అనిచ్చాదీహి వివిధేహి ఆకారేహి పస్సనతో విపస్సినో అవసిట్ఠకిలేసే విపస్సనాపఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమాయ మగ్గపఞ్ఞాయ సముచ్ఛేదప్పహానవసేన పజహన్తి, న పున అత్తనో సన్తానే ఉప్పజ్జితుం దేన్తి. **పహాయ న పునాయన్తి, ఇమం లోకం కుదాచన**న్తి ఏవం సహజేకట్ఠపహానేకట్ఠేహి అవసిట్ఠకిలేసేహి సద్ధిం తం లోభం అనాగామిమగ్గేన పజహిత్వా పున పచ్ఛా ఇమం కామధాతుసఙ్ఖాతం లోకం పటిసన్ధిగ్గహణవసేన కదాచిపి న ఆగచ్ఛన్తి ఓరమ్భాగియానం సంయోజనానం సుప్పహీనత్తా. ఇతి భగవా అనాగామిఫలేన దేసనం నిట్ఠాపేసి.

అయమ్పి అత్థోతి నిదానావసానతో పభుతి యావ గాథాపరియోసానా ఇమినా సుత్తేన పకాసితో అత్థో. **అపి**-సద్దో ఇదాని వక్ఖమానసుత్తత్థసమ్పిణ్డనో. సేసం వుత్తనయమేవ. ఇమస్మిం సుత్తే సముదయసచ్చం సరూపేనేవ ఆగతం, పహానాపదేసేన మగ్గసచ్చం. ఇతరం సచ్చద్వయఞ్చ తదుభయహేతుతాయ నిద్ధారేతబ్బం. గాథాయ పన దుక్ఖసముదయమగ్గసచ్చాని యథారుతవసేనేవ ఞాయన్తి, ఇతరం నిద్ధారేతబ్బం. ఏసేవ నయో ఇతో పరేసుపి సుత్తేసు.

పరమత్థదీపనియా ఖుద్దకనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఇతివుత్తకవణ్ణనాయ పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దోససుత్తవణ్ణనా

౨. వుత్తఞ్హేతం ...పే... దోసన్తి దుతియసుత్తం. తత్రాయం అపుబ్బపదవణ్ణనా. యథా ఏత్థ, ఏవం ఇతో పరేసుపి సబ్బత్థ అపుబ్బపదవణ్ణనంయేవ కరిస్సామ. యస్మా ఇదం సుత్తం దోసబహులానం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయం ఓలోకేత్వా దోసవూపసమనత్థం దేసితం, తస్మా ‘‘**దోసం, భిక్ఖవే, ఏకధమ్మం పజహథా**’’తి ఆగతం. తత్థ **దోస**న్తి ‘‘అనత్థం మే అచరీతి ఆఘాతో జాయతీ’’తిఆదినా (విభ. ౯౬౦) నయేన సుత్తే వుత్తానం నవన్నం, ‘‘అత్థం మే నాచరీ’’తిఆదీనఞ్చ తప్పటిపక్ఖతో

సిద్ధానం నవన్నమేవాతి అట్ఠారసన్నం ఖాణుకణ్టకాదినా అట్ఠానేన సద్ధిం ఏకూనవీసతియా అఞ్ఞతరాఘాతవత్థుసమ్భవం ఆఘాతం. సో హి దుస్సన్తి తేన, సయం వా దుస్సతి, దుస్సనమత్తమేవ వా తన్తి దోసోతి వుచ్చతి. సో చణ్డిక్కలక్ఖణో పహటాసీవిసో వియ, విసప్పనరసో విసనిపాతో వియ, అత్తనో నిస్సయదహనరసో వా దావగ్గి వియ, దుస్సనపచ్చుపట్ఠానో లద్ధోకాసో వియ సపత్తో, యథావుత్తఆఘాతవత్థుపదట్ఠానో విససంసట్ఠపూతిముత్తం వియ దట్ఠబ్బో. **పజహథాతి** సముచ్ఛిన్దథ. తత్థ యే ఇమే –

"పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, ఆఘాతపటివినయా, యత్థ భిక్ఖునో ఉప్పన్నో ఆఘాతో సబ్బసో పటివినేతబ్బో. కతమే పఞ్చ? యస్మిం, భిక్ఖవే, పుగ్గలే ఆఘాతో జాయేథ, మేత్తా తస్మిం పుగ్గలే భావేతబ్బా…పే॰… కరుణా…పే॰… ఉపేక్ఖా, అసతిఅమనసికారో తస్మిం పుగ్గలే ఆపజ్జితబ్బో, ఏవం తస్మిం పుగ్గలే ఆఘాతో పటివినేతబ్బో. యస్మిం, భిక్ఖవే, పుగ్గలే ఆఘాతో జాయేథ, కమ్మస్సకతా తస్మిం పుగ్గలే అధిట్ఠాతబ్బా 'కమ్మస్సకో అయమాయస్మా కమ్మదాయాదో…పే॰… భవిస్సతీ"తి (అ॰ ని॰ ౫.౧౬౧) –

ఏవం పఞ్చ ఆఘాతప్పటివినయా వుత్తాయేవ.

"పఞ్చిమే, ఆవుసో, ఆఘాతపటివినయా, యత్థ భిక్ఖునో ఉప్పన్నో ఆఘాతో సబ్బసో పటివినేతబ్బో. కతమే పఞ్చ? ఇధావుసో, ఏకచ్చో పుగ్గలో అపరిసుద్ధకాయసమాచారో హోతి పరిసుద్ధవచీసమాచారో; ఏవరూపేపి, ఆవుసో, పుగ్గలే ఆఘాతో పటివినేతబ్బో"తి (అ॰ ని॰ ౫.౧౬౨) –

ఏవమాదినాపి నయేన పఞ్చ ఆఘాతపటివినయా వుత్తా, తేసు యేన కేనచి ఆఘాతపటివినయవిధినా పచ్చవేక్ఖిత్వా. అపిచ యో –

"ఉభతోదణ్డకేన చేపి, భిక్ఖవే, కకచేన చోరా ఓచరకా అఙ్గమఙ్గాని ఓకన్తేయ్యుం, తత్రాపి యో మనో పదూసేయ్య, న మే సో తేన సాసనకరో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౨) సత్థు ఓవాదో.

"తస్సేవ తేన పాపియో, యో కుద్ధం పటికుజ్ఝతి;
కుద్ధం అప్పటికుజ్ఝన్తో, సఙ్గామం జేతి దుజ్జయం.

"ఉభిన్నమత్థం చరతి, అత్తనో చ పరస్స చ;
పరం సఙ్కుపితం ఞత్వా, యో సతో ఉపసమ్మతి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౮);

"సత్తిమే , భిక్ఖవే, ధమ్మా సపత్తకన్తా సపత్తకరణా కోధనం ఆగచ్ఛన్తి ఇత్థిం వా పురిసం వా. కతమే సత్త? ఇధ, భిక్ఖవే, సపత్తో సపత్తస్స ఏవం ఇచ్ఛతి, 'అహో వతాయం దుబ్బణ్ణో అస్సా'తి. తం కిస్స హేతు? న, భిక్ఖవే, సపత్తో సపత్తస్స వణ్ణవతాయ నన్దతి. కోధనోయం, భిక్ఖవే, పురిసపుగ్గలో కోధాభిభూతో కోధపరేతో కిఞ్చాపి సో హోతి సున్హాతో సువిలిత్తో కప్పితకేసమస్సు ఓదాతవత్థవసనో, అథ ఖో సో దుబ్బణ్ణోవ హోతి కోధాభిభూతో. అయం, భిక్ఖవే, పఠమో ధమ్మో సపత్తకన్తో సపత్తకరణో కోధనం ఆగచ్ఛతి ఇత్థిం వా పురిసం వా.

“పున చపరం, భిక్ఖవే, సపత్తో సపత్తస్స ఏవం ఇచ్ఛతి ‘అహో వతాయం దుక్ఖం సయేయ్యా’తి…పే॰… న పచురత్థో అస్సాతి…పే॰… న భోగవా అస్సాతి…పే॰… న యసవా అస్సాతి…పే॰… న మిత్తవా అస్సాతి…పే॰… కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జేయ్యాతి. తం కిస్స హేతు? న, భిక్ఖవే, సపత్తో సపత్తస్స సుగతిగమనే నన్దతి. కోధనోయం, భిక్ఖవే, పురిసపుగ్గలో కోధాభిభూతో కోధపరేతో కాయేన దుచ్చరితం చరతి, వాచాయ దుచ్చరితం చరతి, మనసా దుచ్చరితం చరతి. సో కాయేన దుచ్చరితం చరిత్వా వాచాయ దుచ్చరితం చరిత్వా మనసా దుచ్చరితం చరిత్వా కాయస్స భేదా పరం మరణా…పే॰… నిరయం ఉపపజ్జతి కోధాభిభూతో”తి (అ॰ ని॰ ౭.౬౪).

“కుద్ధో అత్థం న జానాతి, కుద్ధో ధమ్మం న పస్సతి…పే॰…. (అ॰ ని॰ ౭.౬౪);

“కోధం జహే విప్పజహేయ్య మానం, సంయోజనం సబ్బమతిక్కమేయ్య. (ధ॰ ప॰ ౨౨౧);

“అనత్థజననో కోధో, కోధో చిత్తప్పకోపనో…పే॰…. (అ॰ ని॰ ౭.౬౪);

“కోధం ఛేత్వా సుఖం సేతి, కోధం ఛేత్వా న సోచతి;
కోధస్స విసమూలస్స, మధురగ్గస్స బ్రాహ్మణా”తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౭);

“ఏకాపరాధం ఖమ భూరిపఞ్ఞ,
న పణ్డితా కోధబలా భవన్తీ”తి. –

ఏవమాదినా నయేన దోసే ఆదీనవే వుత్తప్పటిపక్ఖతో దోసప్పహానే ఆనిసంసే చ పచ్చవేక్ఖిత్వా పుబ్బభాగే దోసం తదఙ్గప్పహానాదివసేన పజహిత్వా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా తతియమగ్గేన సబ్బసో దోసం సముచ్ఛిన్దథ, పజహథాతి తేసం భిక్ఖూనం తత్థ నియోజనం. తేన వుత్తం “దోసం, భిక్ఖవే, ఏకధమ్మం పజహథా”తి. **దుట్ఠాసే**తి ఆఘాతేన దూసితచిత్తతాయ పదుట్ఠా. సేసమేత్థ యం వత్తబ్బం, తం పఠమసుత్తవణ్ణనాయం వుత్తనయమేవ.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. మోహసుత్తవణ్ణనా

౩. తతియే **మోహ**న్తి అఞ్ఞాణం. తఞ్హి దుక్ఖే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖసముదయే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ అఞ్ఞాణన్తిఆదినా నయేన విభాగేన అనేకప్పభేదమ్పి ముయ్హన్తి. తేన సయం వా ముయ్హతి ముయ్హనమత్తమేవ వా తన్తి మోహోతి వుచ్చతి. సో చిత్తస్స అన్ధభావలక్ఖణో, అఞ్ఞాణలక్ఖణో వా, అసమ్పటివేధరసో, ఆరమ్మణసభావచ్ఛాదనరసో వా, అసమ్మాపటిపత్తిపచ్చుపట్ఠానో, అన్ధకారపచ్చుపట్ఠానో వా, అయోనిసోమనసికారపదట్ఠానో, సబ్బాకుసలానం మూలన్తి దట్ఠబ్బో. ఇధాపి **పజహథా**తి పదస్స –

“మూళ్హో అత్థం న జానాతి, మూళ్హో ధమ్మం న పస్సతి;

అన్ధతమం తదా హోతి, యం మోహో సహతే నరం". (ఇతివు. ౮౮);

"అనత్థజననో మోహో...పే.... (ఇతివు. ౮౮);

"అవిజ్జా, భిక్ఖవే, పుబ్బఙ్గమా అకుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా" (ఇతివు. ४౦);

"మోహసమ్బన్ధనో లోకో, భబ్బరూపోవ దిస్సతి"; (ఉదా. ౭౦);

"మోహో నిదానం కమ్మానం సముదయాయ" (అ. ని. ౩.౩४);

"మూళ్హో ఖో, బ్రాహ్మణ, మోహేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో దిట్ఠధమ్మికమ్పి భయం వేరం పసవతి, సమ్పరాయికమ్పి భయం వేరం పసవతీ"తి చ –

ఆదినా నయేన "యో కోచి ధమ్మో కామచ్ఛన్దాదిసంకిలేసధమ్మేహి నిబ్బత్తేతబ్బో, అత్థతో సబ్బో సో మోహహేతుకో"తి చ మోహే ఆదీనవం తప్పటిపక్ఖతో మోహప్పహానే ఆనిసంసఞ్చ పచ్చవేక్ఖిత్వా కామచ్ఛన్దాదిప్పహానక్కమేనేవ పుబ్బభాగే తదఙ్గాదివసేన మోహం పజహన్తా తతియమగ్గేన యథావుత్తలోభదోసేకట్ఠం మోహం సముచ్ఛేదవసేన పజహథాతి అత్థో దట్ఠబ్బో. అనాగామిమగ్గవజ్ఝో ఏవ హి మోహో ఇధాధిప్పేతోతి. **మూళ్హాసే**తి కుసలాకుసలసావజ్జానవజ్జాదిభేదే అత్తనో హితాహితే సమ్మూళ్హా. సేసం వుత్తనయమేవ.

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

४. కోధసుత్తవణ్ణనా

४. చతుత్థే **కోధ**న్తి దోసం. దోసో ఏవ హి కోధపరియాయేన బుజ్ఝనకానం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయవసేన ఏవం వుత్తో. తస్మా దుతియసుత్తే వుత్తనయేనేవేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. అపిచ కుజ్ఝనలక్ఖణో కోధో, ఆఘాతకరణరసో, చిత్తస్స బ్యాపత్తిభావపచ్చుపట్ఠానో, చేతసో పూతిభావోతి దట్ఠబ్బోతి అయమ్పి విసేసో వేదితబ్బో.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. మక్ఖసుత్తవణ్ణనా

౫. పఞ్చమే **మక్ఖ**న్తి పరగుణమక్ఖనం. యదిపి హి సో గూథం గహేత్వా పరం పహరన్తో వియ అత్తనో కరం పఠమతరం మక్ఖతియేవ, తథాపి పరేసం గుణమక్ఖనాధిప్పాయేన పవత్తేతబ్బత్తా "పరగుణమక్ఖనో"తి వుచ్చతి. తథా హి సో ఉదకపుఞ్ఛనమివ న్హాతస్స సరీరగతం ఉదకం పరేసం గుణే మక్ఖేతి పుఞ్ఛతి వినాసేతి , పరేహి వా కతానం మహన్తానమ్పి కారానం ఖేపనతో ధంసనతో మక్ఖోతి వుచ్చతి. సో పరగుణమక్ఖనలక్ఖణో, తేసం వినాసనరసో, తదవచ్ఛాదనపచ్చుపట్ఠానో. అత్థతో పన పరేసం గుణమక్ఖనాకారేన పవత్తో దోమనస్ససహగతచిత్తుప్పాదోతి దట్ఠబ్బం. **పజహథా**తి తత్థ వుత్తప్పభేదం దోసం, దోసే చ వుత్తనయం ఆదీనవం, పహానే చస్స ఆనిసంసం పచ్చవేక్ఖిత్వా పుబ్బభాగే తదఙ్గాదివసేన పజహన్తా

విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా తతియమగ్గేన అనవసేసం సముచ్ఛిన్దథాతి అత్థో. **మక్ఖాసేతి** మక్ఖితా మక్ఖితపరగుణా, పరేసం గుణానం మక్ఖితారో, తతో ఏవ అత్తనోపి ధంసితగుణాతి అత్థో. సేసం వుత్తనయమేవ.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. మానసుత్తవణ్ణనా

౬. ఛట్ఠే **మానన్తి** జాతిఆదివత్థుకం చేతసో ఉన్నమనం. సో హి "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినా నయేన మఞ్ఞన్తి తేన, సయం వా మఞ్ఞతి, మాననం సమ్పగ్గహోతి వా మానోతి వుచ్చతి. స్వాయం సేయ్యోహమస్మీతి మానో, సదిసోహమస్మీతి మానో, హీనోహమస్మీతి మానోతి ఏవం తివిధో. పున సేయ్యస్స సేయ్యోహమస్మీతి మానో, సేయ్యస్స సదిసో, సేయ్యస్స హీనో; సదిసస్స సేయ్యో, సదిసస్స సదిసో, సదిసస్స హీనో; హీనస్స సేయ్యో, హీనస్స సదిసో, హీనస్స హీనోహమస్మీతి మానోతి ఏవం నవవిధోపి ఉన్నతిలక్ఖణో, అహంకారరసో, సమ్పగ్గహరసో వా, ఉద్ధుమాతభావపచ్చుపట్ఠానో, కేతుకమ్యతాపచ్చుపట్ఠానో వా, దిట్ఠివిప్పయుత్తలోభపదట్ఠానో ఉమ్మాదో వియాతి దట్ఠబ్బో. **పజహథాతి** తస్స సబ్బస్సపి అత్తుక్కంసనపరవమ్భననిమిత్తతా, గరుట్ఠానియేసు అభివాదనపచ్చుపట్ఠానఅఞ్జలికమ్మసామీచికమ్మాదీనం అకరణే కారణతా, జాతిమదపురిసమదాదిభావేన పమాదాపత్తిహేతుభావోతి ఏవమాదిభేదం ఆదీనవం తప్పటిపక్ఖతో నిరతిమానతాయ ఆనిసంసఞ్చ పచ్చవేక్ఖిత్వా రాజసభం అనుప్పత్తో చణ్డాలో వియ సబ్రహ్మచారీసు నీచచిత్తతం పచ్చుపట్ఠపేత్వా పుబ్బభాగే తదఙ్గాదివసేన తం పజహన్తా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అనాగామిమగ్గేన సముచ్ఛిన్దథాతి అత్థో. అనాగామిమగ్గవజ్ఝో ఏవ హి మానో ఇధాధిప్పేతో. **మత్తాసేతి** జాతిమదపురిసమదాదివసేన మానేన పమాదాపత్తిహేతుభూతేన మత్తా అత్తానం పగ్గహేత్వా చరన్తా. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఇమేసు పన పటిపాటియా ఛసు సుత్తేసు గాథాసు వా అనాగామిఫలం పాపేత్వా దేసనా నిట్ఠాపితా. తత్థ యే ఇమే అవిహా అతప్పా సుదస్సా సుదస్సీ అకనిట్ఠాతి ఉపపత్తిభవవసేన పఞ్చ అనాగామినో, తేసు అవిహేసు ఉపపన్నా అవిహా నామ. తే అన్తరాపరినిబ్బాయీ, ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ, అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ, ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ, ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీతి పఞ్చవిధా, తథా అతప్పా, సుదస్సా, సుదస్సినో. అకనిట్ఠేసు పన ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ పరిహాయతి. తత్థ యో అవిహాదీసు ఉప్పజ్జిత్వా ఆయువేమజ్ఝం అనతిక్కమిత్వా అరహత్తప్పత్తియా కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయతి, అయం **అన్తరాపరినిబ్బాయీ** నామ. యో పన అవిహాదీసు ఆదితో పఞ్చకప్పసతాదిభేదం ఆయువేమజ్ఝం అతిక్కమిత్వా పరినిబ్బాయతి, అయం **ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ** నామ. యో అసఙ్ఖారేన అధిమత్తప్పయోగం అకత్వా అప్పదుక్ఖేన అకసిరేన పరినిబ్బాయతి, అయం **అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ** నామ. యో పన ససఙ్ఖారేన అధిమత్తప్పయోగం కత్వా దుక్ఖేన కిచ్ఛేన కసిరేన పరినిబ్బాయతి, అయం **ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ** నామ. ఇతరో పన అవిహాదీసు ఉద్ధంవాహితభావేన ఉద్ధమస్స తణ్హాసోతం, వట్టసోతం, మగ్గసోతమేవ వాతి ఉద్ధంసోతో. అవిహాదీసు ఉప్పజ్జిత్వా అరహత్తం పత్తుం అసక్కోన్తో తత్థ తత్థ యావతాయుకం ఠత్వా పటిసన్ధిగ్గహణవసేన అకనిట్ఠం గచ్ఛతీతి అకనిట్ఠగామీ.

ఏత్థ చ ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ, ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ, న ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ, న ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీతి చతుక్కం వేదితబ్బం. కథం? యో అవిహతో పట్ఠాయ చత్తారో దేవలోకే సోధేత్వా అకనిట్ఠం గన్త్వా పరినిబ్బాయతి, అయం ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ నామ. యో పన హేట్ఠా తయో దేవలోకే సోధేత్వా సుదస్సీదేవలోకే ఠత్వా

పరినిబ్బాయతి, అయం ఉద్ధంసోతో న అకనిట్ఠగామీ నామ. యో ఇతో అకనిట్ఠమేవ గన్త్వా పరినిబ్బాయతి , అయం న ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ నామ. యో పన హేట్ఠా చతూసు దేవలోకేసు తత్థ తత్థేవ పరినిబ్బాయతి, అయం న ఉద్ధంసోతో, న అకనిట్ఠగామీ నామాతి.

తత్థ అవిహేసు ఉప్పజ్జిత్వా కప్పసతతో ఉద్ధం పరినిబ్బాయికో, ద్విన్నం కప్పసతానం మత్థకే పరినిబ్బాయికో, పఞ్చకప్పసతే అసమ్పత్తే పరినిబ్బాయికోతి తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో. వుత్తఞ్హేతం "ఉపపన్నం వా సమనన్తరా అప్పత్తం వా వేమజ్ఝ"న్తి (పు॰ ప॰ ౩౬). వా-సద్దేన హి పత్తమత్తోపి సఙ్గహితోతి. ఏవం తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో, ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ ఏకో ఉద్ధంసోతో. తేసు అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయినో పఞ్చ, ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయినో పఞ్చాతి దస హోన్తి. తథా అతప్పాసుదస్సాసుదస్సీసూతి చత్తారో దసకా చత్తారీసం అకనిట్ఠే పన ఉద్ధంసోతస్స అభావతో తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో, ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీతి అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయినో చత్తారో, ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయినో చత్తారోతి అట్ఠ, ఏవమేతే అట్ఠచత్తారీసం అనాగామినో. తే సబ్బేపి ఇమేసు సుత్తేసు అవిసేసవచనేన గహితాతి దట్ఠబ్బం.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సబ్బపరిఞ్ఞాసుత్తవణ్ణనా

౭. సత్తమే **సబ్బ**న్తి అనవసేసం. అనవసేసవాచకో హి అయం సబ్బ-సద్దో. సో యేన యేన సమ్బన్ధం గచ్ఛతి, తస్స తస్స అనవసేసతం దీపేతి; యథా "సబ్బం రూపం, సబ్బా వేదనా, సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసు ధమ్మేసూ"తి. సో పనాయం సబ్బ-సద్దో సప్పదేసనిప్పదేసవిసయతాయ దువిధో. తథా హేస సబ్బసబ్బం, పదేససబ్బం, ఆయతనసబ్బం, సక్కాయసబ్బన్తి చతూసు విసయేసు దిట్ఠప్పయోగో. తత్థ "సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారేన బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథమాగచ్ఛన్తీ"తిఆదీసు (చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫) సబ్బసబ్బస్మిం ఆగతో. "సబ్బేసం వో, సారిపుత్తా, సుభాసితం పరియాయేనా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౪౫) పదేససబ్బస్మిం. "సబ్బం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామి, చక్ఖుఞ్చేవ రూపఞ్చ...పే॰.... మనఞ్చేవ ధమ్మే చా"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౩-౨౫) ఏత్థ ఆయతనసబ్బస్మిం. "సబ్బధమ్మమూలపరియాయం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧) సక్కాయసబ్బస్మిం. తత్థ సబ్బసబ్బస్మిం ఆగతో నిప్పదేసవిసయో, ఇతరేసు తీసుపి ఆగతో సప్పదేసవిసయో . ఇధ పన సక్కాయసబ్బస్మిం వేదితబ్బో. విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా తేభూమకధమ్మా హి ఇధ "సబ్బ"న్తి అనవసేసతో గహితా.

అనభిజానన్తి "ఇమే ధమ్మా కుసలా, ఇమే అకుసలా, ఇమే సావజ్జా, ఇమే అనవజ్జా"తిఆదినా "ఇమే పఞ్చక్ఖన్ధా, ఇమాని ద్వాదసాయతనాని, ఇమా అట్ఠారస ధాతుయో, ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చం, అయం దుక్ఖసముదయో అరియసచ్చ"న్తి చ ఆదినా సబ్బే అభిఞ్ఞేయ్యే ధమ్మే అవిపరీతసభావతో అనభిజానన్తో అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన న జానన్తో. **అపరిజాన**న్తి న పరిజానన్తో. యో హి సబ్బం తేభూమకధమ్మజాతం పరిజానాతి, సో తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానాతి – ఞాతపరిఞ్ఞాయ, తీరణపరిఞ్ఞాయ, పహానపరిఞ్ఞాయ. తత్థ కతమా ఞాతపరిఞ్ఞా? సబ్బం తేభూమకం నామరూపం – "ఇదం రూపం, ఏత్తకం రూపం, న ఇతో భియ్యో. ఇదం నామం, ఏత్తకం నామం, న ఇతో భియ్యో"తి భూతప్పసాదాదిప్పభేదం రూపం, ఫస్సాదిప్పభేదం నామఞ్చ, లక్ఖణరసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానతో వవత్థపేతి. తస్స అవిజ్జాదికఞ్చ పచ్చయం పరిగ్గణ్హాతి. అయం ఞాతపరిఞ్ఞా. కతమా తీరణపరిఞ్ఞా? ఏవం ఞాతం కత్వా తం సబ్బం తీరేతి అనిచ్చతో దుక్ఖతో రోగతోతి

ద్వాచత్తాలీసాయ ఆకారేహి. అయం తీరణపరిఞ్ఞా. కతమా పహానపరిఞ్ఞా? ఏవం తీరయిత్వా అగ్గమగ్గేన సబ్బస్మిం ఛన్దరాగం పజహతి. అయం పహానపరిఞ్ఞా.

దిట్ఠివిసుద్ధికఙ్ఖావితరణవిసుద్ధియోపి ఞాతపరిఞ్ఞా. మగ్గామగ్గపటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధియో కలాపసమ్మసనాదిఅనులోమపరియోసానా వా పఞ్ఞా తీరణపరిఞ్ఞా. అరియమగ్గేన పజహనం పహానపరిఞ్ఞా. యో సబ్బం పరిజానాతి, సో ఇమాహి తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానాతి. ఇధ పన విరాగప్పహానానం పటిక్ఖేపవసేన విసుం గహితత్తా ఞాతపరిఞ్ఞాయ తీరణపరిఞ్ఞాయ చ వసేన పరిజాననా వేదితబ్బా. యో పనేవం న పరిజానాతి, తం సన్ధాయ వుత్తం "అపరిజాన"న్తి.

తత్థ చిత్తం అవిరాజయన్తి తస్మిం అభిఞ్ఞేయ్యవిసేసే పరిఞ్ఞేయ్యే అత్తనో చిత్తసన్తానం న విరాజయం, న విరజ్జన్తో; యథా తత్థ రాగో న హోతి, ఏవం విరాగానుపస్సనం న ఉప్పాదేన్తోతి అత్థో. **అప్పజహ**న్తి విపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ తత్థ పహాతబ్బయుత్తకం కిలేసవట్టం అనవసేసతో న పజహన్తో. యథా చేతం, ఏవం అభిజాననాదయోపి మిస్సకమగ్గవసేన వేదితబ్బా. పుబ్బభాగే హి నానాచిత్తవసేన ఞాతతీరణపహానపరిఞ్ఞాహి కమేన అభిజాననాదీని సమ్పాదేత్వా మగ్గకాలే ఏకక్ఖణేనేవ కిచ్చవసేన తం సబ్బం నిప్ఫాదేన్తం ఏకమేవ ఞాణం పవత్తతీతి. **అభబ్బో దుక్ఖక్ఖయాయా**తి నిబ్బానాయ సకలస్స వట్టదుక్ఖస్స ఖేపనాయ న భబ్బో, నాలం న సమత్థోతి అత్థో.

సబ్బఞ్చ ఖోతి ఏత్థ **చ**-సద్దో బ్యతిరేకే, **ఖో**-సద్దో అవధారణే. తదుభయేన అభిజాననాదితో లద్ధబ్బం విసేసం దుక్ఖక్ఖయస్స చ ఏకన్తకారణం దీపేతి. అభిజాననాదీసు యం వత్తబ్బం, తం వుత్తమేవ. తత్థ పన పటిక్ఖేపవసేన వుత్తం, ఇధ విధానవసేన వేదితబ్బం. అయమేవ విసేసో. అపిచ **అభిజాన**న్తి ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతం సక్కాయసబ్బం సరూపతో పచ్చయతో చ ఞాణస్స అభిముఖీకరణవసేన అభిజానన్తో హుత్వా అభావాకారాదిపరిగ్గహేన తం అనిచ్చాదిలక్ఖణేహి పరిచ్ఛిజ్జమానవసేన పరిజానన్తో. **విరాజయ**న్తి సమ్మదేవస్స అనిచ్చతాదిఅవబోధేన ఉప్పన్నభయాదీనవనిబ్బిదాదిఞాణానుభావేన అత్తనో చిత్తం విరత్తం కరోన్తో తత్థ అణుమత్తమ్పి రాగం అనుప్పాదేన్తో. **పజహ**న్తి వుట్ఠానగామినివిపస్సనాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ సముదయపక్ఖియం కిలేసవట్టం పజహన్తో సముచ్ఛిన్దన్తో. **భబ్బో దుక్ఖక్ఖయాయా**తి ఏవం కిలేసమలప్పహానేనేవ సబ్బస్స కమ్మవట్టస్స పరిక్ఖీణత్తా అనవసేసవిపాకవట్టఖేపనాయ సకలసంసారవట్టదుక్ఖపరిక్ఖయభూతాయ వా అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా భబ్బో ఏకన్తేనేతం పాపుణితున్తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

యో సబ్బం సబ్బతో ఞత్వాతి యో యుత్తయోగో ఆరద్ధవిపస్సకో సబ్బం తేభూమకధమ్మజాతం సబ్బతో సబ్బభాగేన కుసలాదిక్ఖన్ధాదివిభాగతో దుక్ఖాదిపీళనాదివిభాగతో చ. అథ వా **సబ్బతో**తి సబ్బస్మా కక్ఖళఫుసనాదిలక్ఖణాదితో అనిచ్చాదితో చాతి సబ్బాకారతో జానిత్వా విపస్సనాపుబ్బఙ్గమేన మగ్గఞాణేన పటివిజ్ఝిత్వా, విపస్సనాఞాణేనేవ వా జాననహేతు. **సబ్బత్థేసు న రజ్జతీ**తి సబ్బేసు అతీతాదివసేన అనేకభేదభిన్నేసు సక్కాయధమ్మేసు న రజ్జతి, అరియమగ్గాధిగమేన రాగం న జనేతి. ఇమినాస్స తణ్హాగాహస్స అభావం దస్సేన్తో తం నిమిత్తత్తా దిట్ఠమానగ్గాహానం "ఏతం మమ ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా"తి ఇమస్స మిచ్ఛాగాహత్తయస్సపి అభావం దస్సేతి. **స వే**తి ఏత్థ **స**-ఇతి నిపాతమత్తం. **వే**-తి బ్యత్తం, ఏకంసేనాతి వా ఏతస్మిం అత్థే నిపాతో. **సబ్బపరిఞ్ఞా**తి సబ్బపరిజాననతో, యథావుత్తస్స సబ్బస్స అభిసమయవసేన పరిజాననతో. **సో**తి

యథావుత్తో యోగావచరో, అరియో ఏవ వా. **సబ్బదుక్ఖముపచ్చగా**తి సబ్బం వట్టదుక్ఖం అచ్చగా అతిక్కమి, సమతిక్కమీతి అత్థో.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. మానపరిఞ్ఞాసుత్తవణ్ణనా

౮. అట్ఠమే అపుబ్బం నత్థి, కేవలం మానవసేన దేసనా పవత్తా. గాథాసు పన **మానుపేతా అయం పజా**తి కమ్మకిలేసేహి పజాయతీతి **పజా**తి లద్ధనామా ఇమే సత్తా మఞ్ఞనలక్ఖణేన మానేన ఉపేతా ఉపగతా. **మానగన్థా భవే రతా**తి కిమికీటపటఙ్గాదిఅత్తభావేపి మానేన గన్థితా మానసంయోజనేన సంయుత్తా. తతో ఏవ దీఘరత్తం పరిభావితాహంకారవసేన "ఏతం మమా"తి సఙ్ఖారేసు అజ్ఝోసానబహులత్తా తత్థ నిచ్చసుఖఅత్తాదివిపల్లాసవసేన చ కామాదిభవే రతా. **మానం అపరిజానన్తా**తి మానం తీహి పరిఞ్ఞాహి న పరిజానన్తా. అరహత్తమగ్గఞాణేన వా అనతిక్కమన్తా, "మానం అపరిఞ్ఞాయా"తి కేచి పఠన్తి. **ఆగన్తారో పునబ్భవ**న్తి పున ఆయాతిం ఉపపత్తిభవం. పునప్పునం భవనతో వా పునబ్భవసఙ్ఖాతం సంసారం అపరాపరం పరివత్తనవసేన గన్తారో ఉపగన్తారో హోన్తి, భవతో న పరిముచ్చన్తీతి అత్థో. **యే చ మానం పహన్త్వాన, విముత్తా మానసఙ్ఖయే**తి యే పన అరహత్తమగ్గేన సబ్బసో మానం పజహిత్వా మానస్స అచ్చన్తసఙ్ఖయభూతే అరహత్తఫలే నిబ్బానే వా తదేకట్ఠసబ్బకిలేసవిముత్తియా విముత్తా సుట్ఠు ముత్తా. **తే మానగన్థాభిభునో, సబ్బదుక్ఖముపచ్చగు**న్తి తే పరిక్ఖీణభవసంయోజనా అరహన్తో సబ్బసో మానగన్థం మానసంయోజనం సముచ్ఛేదప్పహానేన అభిభవిత్వా ఠితా, అనవసేసం వట్టదుక్ఖం అతిక్కమింసూతి అత్థో. ఏవమేతస్మిం సత్తమసుత్తే చ అరహత్తం కథితన్తి.

అట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. లోభదోసపరిఞ్ఞాసుత్తద్వయవణ్ణనా

౯-౧౦. నవమదసమేసు అపుబ్బం నత్థి. దేసనావిలాసవసేన తథా బుజ్ఝనకానం వేనేయ్యానం అజ్ఝాసయవసేన వా తథా దేసితానీతి దట్ఠబ్బం.

నవమదసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧-౩. మోహపరిఞ్ఞాదిసుత్తవణ్ణనా

౧౧-౧౩. దుతియవగ్గేపి పఠమాదీని తీణి సుత్తాని వుత్తనయానేవ, తథా దేసనాకారణమ్పి వుత్తమేవ.

౪. అవిజ్జానీవరణసుత్తవణ్ణనా

౧౪. చతుత్థే – ''**నాహం, భిక్ఖవే**''తిఆదీసు **న**-కారో పటిసేధత్థో. **అహన్తి** భగవా అత్తానం నిద్దిసతి. **అఞ్ఞన్తి** ఇదాని వత్తబ్బఅవిజ్జానీవరణతో అఞ్ఞం. **ఏకనీవరణమ్పీతి** ఏకనీవరణధమ్మమ్పి. **సమనుపస్సామీతి** ద్వే సమనుపస్సనా – దిట్ఠిసమనుపస్సనా చ ఞాణసమనుపస్సనా చ. తత్థ "రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౪.౨౦౦; పటి॰ మ॰ ౧.౧౩౦) ఆగతా అయం దిట్ఠిసమనుపస్సనా నామ. "అనిచ్చతో సమనుపస్సతి, నో నిచ్చతో"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) పన ఆగతా అయం ఞాణసమనుపస్సనా నామ. ఇధాపి ఞాణసమనుపస్సనావ అధిప్పేతా. "సమనుపస్సామీ"తి చ పదస్స న-కారేన సమ్బన్ధో. ఇదం వుత్తం హోతి – "అహం, భిక్ఖవే, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసఙ్ఖాతేన సమన్తచక్ఖునా సబ్బధమ్మే హత్థామలకం వియ ఓలోకేన్తోపి అఞ్ఞం ఏకనీవరణమ్పి న సమనుపస్సామీ"తి.

యేన నీవరణేన నివుతా పజా దీఘరత్తం సన్ధావన్తి సంసరన్తీతి యేన నీవరణకసభావత్తా నీవరణేన ధమ్మసభావం జానితుం పస్సితుం పటివిజ్ఝితుం అదత్వా ఛాదేత్వా పరియోనన్ధిత్వా ఠానేన అన్ధకారేన నివుతా సత్తా అనాదిమతసంసారే అపరిమాణే కప్పే మహన్తేసు చేవ ఖుద్దకేసు చ భవాదీసు అపరాపరుప్పత్తివసేన సబ్బతో ధావన్తి చేవ సంసరన్తి, చ. ఆరమ్మణన్తరసఙ్కమనవసేన వా సన్ధావనం, భవన్తరసఙ్కమనవసేన సంసరణం. కిలేసానం బలవభావేన వా సన్ధావనం, దుబ్బలభావేన సంసరణం. ఖణికమరణవసేన వా ఏకజాతియం సన్ధావనం, వోహారమరణవసేన అనేకాసు జాతీసు సంసరణం. చిత్తవసేన వా సన్ధావనం, "చిత్తమస్స విధావతీ"తి హి వుత్తం, కమ్మవసేన సంసరణం. ఏవం సన్ధావనసంసరణానం విసేసో వేదితబ్బో.

యథయిదన్తి యథా ఇదం. య-కారో పదసన్ధికరో, సన్ధివసేన రస్సత్తం. **అవిజ్జానీవరణన్తి** ఏత్థ పూరేతుం అయుత్తట్ఠేన కాయదుచ్చరితాది అవిన్దియం నామ, అలద్ధబ్బన్తి అత్థో. తం అవిన్దియం విన్దతీతి అవిజ్జా. విపరీతతో కాయసుచరితాది విన్దియం నామ, తం విన్దియం న విన్దతీతి అవిజ్జా. ఖన్ధానం రాసట్ఠం, ఆయతనానం ఆయతనట్ఠం, ధాతూనం సుఞ్ఞట్ఠం, ఇన్ద్రియానం ఆధిపతేయ్యట్ఠం, సచ్చానం తథట్ఠం దుక్ఖాదీనం పీళనాదివసేన వుత్తం చతుబ్బిధం అత్థం అవిదితం కరోతీతిపి అవిజ్జా. అన్తవిరహితే సంసారే సత్తే జవాపేతీతి వా అవిజ్జా, పరమత్థతో వా అవిజ్జమానేసు ఇత్థిపురిసాదీసు జవతి పవత్తతి, విజ్జమానేసు ఖన్ధాదీసు న జవతి, న పవత్తతీతి అవిజ్జా. అపిచ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం వత్థారమ్మణానం పటిచ్చసముప్పాదపటిచ్చసముప్పన్నానఞ్చ ధమ్మానం ఛాదనతోపి అవిజ్జా. అవిజ్జావ నీవరణన్తి అవిజ్జానీవరణం.

అవిజ్జానీవరణేన హి, భిక్ఖవే, నివుతా పజా దీఘరత్తం సన్ధావన్తి సంసరన్తీతి ఇదం పురిమస్సేవ దళ్హీకరణత్థం వుత్తం. పురిమం వా – "యథయిదం, భిక్ఖవే, అవిజ్జానీవరణ"న్తి ఏవం ఓపమ్మదస్సనవసేన వుత్తం, ఇదం నీవరణానుభావదస్సనవసేన. కస్మా పనేత్థ అవిజ్జావ ఏవం వుత్తా, న అఞ్ఞే ధమ్మాతి? ఆదీనవపటిచ్ఛాదనేన కామచ్ఛన్దాదీనం విసేసప్పచ్చయభావతో. తథా హి తాయ పటిచ్ఛాదితాదీనవే విసయే కామచ్ఛన్దాదయో పవత్తన్తి.

నత్థఞ్ఞోతి ఆదికా గాథా వుత్తస్స అవుత్తస్స చ అత్థస్స సఙ్గణ్హనవసేన భాసితా. తత్థ **నివుతాతి** నివారితా పలిగుణ్ఠితా, పటిచ్ఛాదితాతి అత్థో. **అహోరత్తన్తి** దివా చేవ రత్తిఞ్చ, సబ్బకాలన్తి వుత్తం హోతి. **యథా మోహేన ఆవుతాతి** యేన పకారేన అవిజ్జానీవరణసఙ్ఖాతేన మోహేన ఆవుతా పటిచ్ఛాదితా సువిఞ్ఞేయ్యమ్పి అజానన్తియో పజా సంసారే సంసరన్తి, తథారూపో అఞ్ఞో ఏకధమ్మోపి ఏకనీవరణమ్పి నత్థీతి యోజేతబ్బం. **యే చ మోహం పహన్త్వాన, తమోఖన్ధం పదాలయున్తి** యే పన అరియసావకా పుబ్బభాగే తదఙ్గాదిప్పహానవసేన, హేట్ఠిమమగ్గేహి వా తంతంమగ్గవజ్ఝం మోహం పజహిత్వా అగ్గమగ్గేన

వజిరూపమఞాణేన మోహసఙ్ఖాతమేవ తమోరాసిం పదాలయింసు, అనవసేసతో సముచ్ఛిన్దింసు. **న తే పున సంసరన్తీతి** తే అరహన్తో –

> “ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటి, ధాతుఆయతనాన చ;
> అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా, సంసారోతి పవుచ్చతీ”తి. –

ఏవం వుత్తే ఇమస్మిం సంసారే న సంసరన్తి న పరిబ్భమన్తి. కిం కారణా? **హేతు తేసం న విజ్జతి** , యస్మా సంసారస్స హేతు మూలకారణం అవిజ్జా, సా తేసం న విజ్జతి, సబ్బసో నత్థి సముచ్ఛిన్నత్తాతి.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. తణ్హాసంయోజనసుత్తవణ్ణనా

౧౫. పఞ్చమే యస్స విజ్జతి, తం పుగ్గలం దుక్ఖేహి, కమ్మం వా విపాకేహి, భవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసే వా భవన్తరాదీహి సంయోజేతీతి **సంయోజనం**. తణ్హాయనట్ఠేన **తణ్హా,** తసతి సయం పరితసతి, తసన్తి వా ఏతాయాతి తణ్హా. **సఞ్ఞుత్తాతి** చక్ఖాదీసు అభినివేసవత్థూసు బద్ధా. సేసం వుత్తనయమేవ. కామఞ్చేత్థ అవిజ్జాయపి సంయోజనభావో తణ్హాయ చ నీవరణభావో అత్థియేవ, తథాపి అవిజ్జాయ పటిచ్ఛాదితాదీనవేహి భవేహి తణ్హా సత్తే సంయోజేతీతి ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం పురిమసుత్తే అవిజ్జా నీవరణభావేన, ఇధ చ తణ్హా సంయోజనభావేనేవ వుత్తా. కిఞ్చ నీవరణసంయోజనప్పధానస్స దస్సనత్థం. యథా హి నీవరణభావేన అవిజ్జా సంకిలేసధమ్మానం పధానభూతా పుబ్బఙ్గమా చ, ఏవం సంయోజనభావేన సేసం తణ్హాతి తదధీనప్పధానభావం దస్సేతుం సుత్తద్వయే ఏవమేతే ధమ్మా వుత్తా. అపిచ విసేసేన అవిజ్జా నిబ్బానసుఖం నివారేతీతి “నీవరణ”న్తి వుత్తా, తణ్హా సంసారదుక్ఖేన సత్తే సంయోజేతీతి “సంయోజన”న్తి.

దస్సనగమనన్తరాయకరణతో వా విజ్జాచరణవిపక్ఖతో ద్వయం ద్విధా వుత్తం. విజ్జాయ హి ఉజువిపచ్చనీకభూతా అవిజ్జా నిబ్బానదస్సనస్స అవిపరీతదస్సనస్స చ విసేసతో అన్తరాయకరా, చరణధమ్మానం ఉజువిపచ్చనీకభూతా తణ్హా గమనస్స సమ్మాపటిపత్తియా అన్తరాయకరాతి; ఏవమయం అవిజ్జాయ నివుతో అన్ధీకతో తణ్హాయ సంవుతో బద్ధో అస్సుతవా పుథుజ్జనో అన్ధో వియ బద్ధో మహాకన్తారం, సంసారకన్తారం నాతివత్తతి. అనత్థుప్పత్తిహేతుద్వయదస్సనత్థమ్పి ద్వయం ద్విధా వుత్తం. అవిజ్జాగతో హి పుగ్గలో బాలభావేన అత్థం పరిహాపేతి, అనత్థఞ్చ అత్తనో కరోతి, అకుసలో వియ ఆతురో అసప్పాయకిరియాయ. జానన్తోపి బాలో బాలభావేన అత్థం పరిహాపేతి, అనత్థఞ్చ కరోతి జానన్తో వియ రోగీ అసప్పాయసేవీ. మక్కటాలేపోపమసుత్తం చేతస్స అత్థస్స సాధకం.

పటిచ్చసముప్పాదస్స మూలకారణదస్సనత్థమ్పేత్థ ద్వయం ద్విధా వుత్తం. విసేసేన హి సమ్మోహస్స బలవభావతో అవిజ్జాఖేత్తం అతీతో అద్ధా, పత్థనాయ బలవభావతో తణ్హాఖేత్తం అనాగతో అద్ధా. తథా హి బాలజనో సమ్మోహబహులో అతీతమనుసోచతి, తస్స అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి సబ్బం నేతబ్బం. పత్థనాబహులో అనాగతం పజప్పతి, తస్స తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానన్తిఆది సబ్బం నేతబ్బం. తేనేవ తాసం పుబ్బన్తాహరణేన అపరన్తపటిసన్ధానేన చస్స యథాక్కమం మూలకారణతా దస్సితాతి వేదితబ్బన్తి.

గాథాసు **తణ్హాదుతియోతి** తణ్హాసహాయో. తణ్హా హి నిరుదకకన్తారే మరీచికాయ ఉదకసఞ్ఞా వియ పిపాసాభిభూతం అప్పటికారదుక్ఖాభిభూతమ్పి సత్తం అస్సాదసన్దస్సనవసేన సహాయకిచ్చం కరోన్తీ భవాదీసు అనిబ్బిన్దం కత్వా పరిబ్భమాపేతి, తస్మా తణ్హా పురిసస్స "దుతియా"తి వుత్తా. నను చ అఞ్ఞోపి కిలేసాదయో భవాభినిబ్బత్తియా పచ్చయావ? సచ్చమేతం, న పన తథా విసేసప్పచ్చయో యథా తణ్హా. తథా హి సా కుసలేహి వినా అకుసలేహి, కామావచరాదికుసలేహి చ వినా రూపావచరాదికుసలేహి భవనిబ్బత్తియా విసేసప్పచ్చయో, యతో సముదయసచ్చన్తి వుచ్చతీతి. **ఇత్థభావఞ్ఞథాభావన్తి** ఇత్థభావో చ అఞ్ఞథాభావో చ ఇత్థభావఞ్ఞథాభావో. సో ఏతస్స అత్థీతి ఇత్థభావఞ్ఞథాభావో సంసారో, తం తత్థ ఇత్థభావో మనుస్సత్తం, అఞ్ఞథాభావో తతో అవసిట్ఠసత్తావాసా. ఇత్థభావో వా తేసం తేసం సత్తానం పచ్చుప్పన్నో అత్తభావో, అఞ్ఞథాభావో అనాగతత్తభావో. ఏవరూపో వా అఞ్ఞోపి అత్తభావో ఇత్థభావో, న ఏవరూపో అఞ్ఞథాభావో. తం ఇత్థభావఞ్ఞథాభావం సంసారం ఖన్ధధాతుఆయతనపటిపాటిం నాతివత్తతి, న అతిక్కమతి.

ఏతమాదీనవం ఞత్వా, తణ్హం దుక్ఖస్స సమ్భవన్తి ఏతం సకలవట్టదుక్ఖస్స సమ్భవం సముదయం తణ్హం ఆదీనవం ఆదీనవతో ఞత్వాతి అత్థో. అథ వా **ఏతమాదీనవం ఞత్వాతి** ఏతం యథావుత్తం సంసారనాతివత్తనం ఆదీనవం దోసం ఞత్వా. **తణ్హం దుక్ఖస్స సమ్భవన్తి** తణ్హఞ్చ వుత్తనయేన వట్టదుక్ఖస్స పధానకారణన్తి ఞత్వా. **వీతతణ్హో అనాదానో, సతో భిక్ఖు, పరిబ్బజేతి** ఏవం తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానన్తో విపస్సనం వడ్ఢేత్వా మగ్గపటిపాటియా తణ్హం విగమేన్తో అగ్గమగ్గేన సబ్బసో వీతతణ్హో విగతతణ్హో, తతో ఏవ చతూసు ఉపాదానేసు కస్సచిపి అభావేన ఆయతిం పటిసన్ధిసఙ్ఖాతస్స వా ఆదానస్స అభావేన అనాదానో, సతివేపుల్లప్పత్తియా సబ్బత్థ సతోకారితాయ సతో భిన్నకిలేసో భిక్ఖు పరిబ్బజే చరేయ్య, ఖన్ధపరినిబ్బానేన వా సఙ్ఖారప్పవత్తితో అపగచ్ఛేయ్యాతి అత్థో.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పఠమసేఖసుత్తవణ్ణనా

౧౬. ఛట్ఠే **సేఖస్సాతి** ఏత్థ కేనట్ఠేన సేఖో? సేక్ఖధమ్మపటిలాభతో సేఖో. వుత్తఞ్హేతం –

> "కిత్తావతా ను ఖో, భన్తే, సేఖో హోతీతి? ఇధ, భిక్ఖు, సేఖాయ సమ్మాదిట్ఠియా సమన్నాగతో హోతి...పే.... సేఖేన సమ్మాసమాధినా సమన్నాగతో హోతి. ఏత్తావతా ఖో, భిక్ఖు, సేఖో హోతీ"తి (సం. ని. ౫.౧౩).

అపిచ సిక్ఖతీతి సేఖో. వుత్తమ్పి చేతం –

> "సిక్ఖతీతి ఖో, భిక్ఖు, తస్మా సేఖోతి వుచ్చతి. కిఞ్చ సిక్ఖతి? అధిసీలమ్పి సిక్ఖతి, అధిచిత్తమ్పి సిక్ఖతి, అధిపఞ్ఞమ్పి సిక్ఖతి. సిక్ఖతీతి ఖో, భిక్ఖు, తస్మా సేఖోతి వుచ్చతీ"తి (అ. ని. ౩.౮౬).

యోపి కల్యాణపుథుజ్జనో అనులోమప్పటిపదాయ పరిపూరకారీ సీలసమ్పన్నో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో భోజనే మత్తఞ్ఞూ జాగరియానుయోగమనుయుత్తో పుబ్బరత్తాపరరత్తం బోధిపక్ఖియానం ధమ్మానం భావనానుయోగమనుయుత్తో విహరతి – "అజ్జ వా స్వే వా అఞ్ఞతరం సామఞ్ఞఫలం అధిగమిస్సామీ"తి, సోపి వుచ్చతి సిక్ఖతీతి సేఖోతి. ఇమస్మిం అత్థే న పటివిజ్ఝన్తోవ సేఖో అధిప్పేతో, అథ ఖో కల్యాణపుథుజ్జనోపి. అప్పత్తం మానసం ఏతేనాతి **అప్పత్తమానసో**. **మానసన్తి** "అన్తలిక్ఖచరో పాసో,

య్యాయం చరతి మానసో”తి (సం. ని. ౧.౧౫౧; మహావ. ౩౩) ఏత్థ రాగో మానసన్తి వుత్తో. “చిత్తం మనో మానస”న్తి (ధ. స. ౬౩, ౬౫) ఏత్థ చిత్తం. “అప్పత్తమానసో సేఖో, కాలం కయిరా జనే సుతా”తి (సం. ని. ౧.౧౫౯) ఏత్థ అరహత్తం. ఇధాపి అరహత్తమేవ అధిప్పేతం. తేన అప్పత్తఅరహత్తస్సాతి వుత్తం హోతి.

అనుత్తరన్తి సేట్ఠం, అసదిసన్తి అత్థో. చతూహి యోగేహి ఖేమం అనుపద్దుతన్తి **యోగక్ఖేమం,** అరహత్తమేవ అధిప్పేతం. **పత్థయమానస్సా**తి ద్వే పత్థనా తణ్హాపత్థనా, కుసలచ్ఛన్దపత్థనా చ. “పత్థయమానస్స హి జప్పితాని, పవేధితం వాపి పకప్పితేసూ”తి (సు. ని. ౯౦౮; మహాని. ౧౩౭) ఏత్థ తణ్హాపత్థనా.

“ఛిన్నం పాపిమతో సోతం, విద్ధస్తం వినళీకతం;

పామోజ్జబహులా హోథ, ఖేమం పత్థేథ భిక్ఖవో”తి. (మ. ని. ౧.౩౫౨);

ఏత్థ కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దపత్థనా, అయమేవ ఇధాధిప్పేతా. తేన పత్థయమానస్సాతి తం యోగక్ఖేమం గన్తుకామస్స తన్నిన్నస్స తప్పోణస్స తప్పబ్భారస్సాతి అత్థో. **విహరతో**తి ఏకం ఇరియాపథదుక్ఖం అఞ్ఞేన ఇరియాపథేన విచ్ఛిన్దిత్వా అపరిపతన్తం అత్తభావం హరతో. అథ వా “సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చాతి అధిముచ్చన్తో సద్ధాయ విహరతీ”తిఆదినా నిద్దేసనయేన చేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **అజ్ఝత్తిక**న్తి నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతే అజ్ఝత్తే భవం అజ్ఝత్తికం. **అఙ్గ**న్తి కారణం. **ఇతి కరిత్వా**తి ఏవం కత్వా. **న అఞ్ఞం ఏకఙ్గమ్పి సమనుపస్సామీ**తి ఏత్థ అయం సఙ్ఖేపత్థో – భిక్ఖవే, అజ్ఝత్తం అత్తనో సన్తానే సముట్ఠితం కారణన్తి కత్వా అఞ్ఞం ఏకకారణమ్పి న సమనుపస్సామి యం ఏవం బహూపకారం, **యథయిదం యోనిసో మనసికారో**తి ఉపాయమనసికారో, పథమనసికారో, అనిచ్చాదీసు అనిచ్చాదినయేనేవ మనసికారో, అనిచ్చానులోమికేన వా చిత్తస్స ఆవట్టనా అన్వావట్టనా ఆభోగో సమన్నాహారో మనసికారో. అయం యోనిసో మనసికారో.

ఇదాని యోనిసో మనసికారస్స ఆనుభావం దస్సేతుం **‘‘యోనిసో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు మనసి కరోన్తో అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతీ’’**తి వుత్తం. తత్థ **యోనిసో మనసి కరోన్తో**తి “ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చం, అయం దుక్ఖసముదయో అరియసచ్చం, అయం దుక్ఖనిరోధో అరియసచ్చం, అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చ”న్తి చతూసు అరియసచ్చేసు యోనిసో మనసికారం పవత్తేన్తో.

తత్రాయం అత్థవిభావనా – యదిపి ఇదం సుత్తం అవిసేసేన సేక్ఖపుగ్గలవసేన ఆగతం, చతుమగ్గసాధారణవసేన పన సఙ్ఖేపేనేవ కమ్మట్ఠానం కథయిస్సామ. యో చతుసచ్చకమ్మట్ఠానికో యోగావచరో “తణ్హావజ్జా తేభూమకా ఖన్ధా దుక్ఖం, తణ్హా సముదయో, ఉభిన్నం అప్పవత్తి నిరోధో, నిరోధసమ్పాపకో మగ్గో”తి ఏవం పుబ్బే ఏవ ఆచరియసన్తికే ఉగ్గహితచతుసచ్చకమ్మట్ఠానో. సో అపరేన సమయేన విపస్సనామగ్గం సమారుళ్హో సమానో తేభూమకే ఖన్ధే “ఇదం దుక్ఖ”న్తి యోనిసో మనసి కరోతి, ఉపాయేన పథేన సమన్నాహరతి చేవ విపస్సతి చ. విపస్సనా హి ఇధ మనసికారసీసేన వుత్తా. యా పనాయం తస్స దుక్ఖస్స సముట్ఠాపికా పురిమభవికా తణ్హా, అయం దుక్ఖసముదయోతి యోనిసో మనసి కరోతి. యస్మా పన ఇదం దుక్ఖం, అయఞ్చ సముదయో ఇదం ఠానం పత్వా నిరుజ్ఝన్తి న పవత్తన్తి, తస్మా యదిదం నిబ్బానం నామ , అయం దుక్ఖనిరోధోతి యోనిసో మనసి కరోతి. నిరోధసమ్పాపకం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం, “అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా”తి యోనిసో మనసి కరోతి, ఉపాయేన పథేన సమన్నాహరతి చేవ విపస్సతి చ.

తత్రాయం ఉపాయో – అభినివేసో నామ ఖన్ధే హోతి, న వివట్టే, తస్మా అయమత్థో – “ఇమస్మిం కాయే పథవీధాతు, ఆపోధాతూ”తిఆదినా (దీ. ని. ౨.౩౭౮) నయేన చత్తారి మహాభూతాని తదనుసారేన ఉపాదారూపాని చ పరిగ్గహేత్వా “అయం రూపక్ఖన్ధో”తి వవత్థపేతి. తం వవత్థాపయతో ఉప్పన్నే తదారమ్మణే చిత్తచేతసికధమ్మే “ఇమే చత్తారో అరూపక్ఖన్ధా”తి వవత్థపేతి. తతో “ఇమే పఞ్చక్ఖన్ధా దుక్ఖ”న్తి వవత్థపేతి. తే పన సఙ్ఖేపతో నామఞ్చ రూపఞ్చాతి ద్వే భాగా హోన్తి. ఇదఞ్చ నామరూపం సహేతు సప్పచ్చయం ఉప్పజ్జతి, తస్స అయం అవిజ్జాభవతణ్హాదికో హేతు, అయం ఆహారాదికో పచ్చయోతి హేతుప్పచ్చయే వవత్థపేతి. సో తేసం పచ్చయానఞ్చ పచ్చయుప్పన్నానఞ్చ యాథావసరసలక్ఖణం వవత్థపేత్వా “ఇమే ధమ్మా అహుత్వా భవన్తి, హుత్వా నిరుజ్ఝన్తి, తస్మా అనిచ్చా”తి అనిచ్చలక్ఖణం ఆరోపేతి, “ఉదయబ్బయపటిపీళితత్తా దుక్ఖా”తి దుక్ఖలక్ఖణం ఆరోపేతి, “అవసవత్తనతో అనత్తా”తి అనత్తలక్ఖణం ఆరోపేతి.

ఏవం తిలక్ఖణాని ఆరోపేత్వా విపస్సన్తో ఉదయబ్బయఞాణుప్పత్తియా ఉప్పన్నే ఓభాసాదికే విపస్సనుపక్కిలేసే ‘అమగ్గో’తి ఉదయబ్బయఞాణమేవ “అరియమగ్గస్స ఉపాయభూతో పుబ్బభాగమగ్గో”తి మగ్గామగ్గం వవత్థపేత్వా పున ఉదయబ్బయఞాణం పటిపాటియా భఙ్గఞాణాదీని చ ఉప్పాదేన్తో సోతాపత్తిమగ్గాదయో పాపుణాతి. తస్మిం ఖణే చత్తారి సచ్చాని ఏకప్పటివేధేనేవ పటివిజ్ఝతి, ఏకాభిసమయేన అభిసమేతి. తత్థ దుక్ఖం పరిఞ్ఞాపటివేధేన పటివిజ్ఝన్తో, సముదయం పహానప్పటివేధేన పటివిజ్ఝన్తో సబ్బం అకుసలం పజహతి, నిరోధం సచ్ఛికిరియాపటివేధేన పటివిజ్ఝన్తో మగ్గం భావనాపటివేధేన పటివిజ్ఝన్తో సబ్బం కుసలం భావేతి. అరియమగ్గో హి నిప్పరియాయతో కుచ్ఛితసలనాదిఅత్థేన కుసలో, తస్మిఞ్చ భావితే సబ్బేపి కుసలా అనవజ్జబోధిపక్ఖియధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తీతి. ఏవం యోనిసో మనసి కరోన్తో అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతి. తథా హి వుత్తం – “ఇదం దుక్ఖన్తి యోనిసో మనసి కరోతి, అయం దుక్ఖసముదయోతి యోనిసో మనసి కరోతీ”తిఆది (మ. ని. ౧.౨౧). అపరమ్పి వుత్తం “యోనిసో మనసికారసమ్పన్నస్సేతం, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో పాటికఙ్ఖం – అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావేస్సతి, అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం బహులీకరిస్సతీ”తి (సం. ని. ౫.౫౫).

యోనిసో మనసికారోతి గాథాయ అయం సఙ్ఖేపత్థో – సిక్ఖతి, సిక్ఖాపదాని తస్స అత్థి, సిక్ఖనసీలోతి వా **సేఖో**. సంసారే భయం ఇక్ఖతీతి **భిక్ఖు**. తస్స సేఖస్స భిక్ఖునో **ఉత్తమత్థస్స** అరహత్తస్స **పత్తియా** అధిగమాయ యథా యోనిసో మనసికారో, ఏవం **బహుకారో** బహూపకారో అఞ్ఞో కోచి ధమ్మో నత్థి. కస్మా? యస్మా యోనిసో ఉపాయేన మనసికారం పురక్ఖత్వా **పదహం** చతుబ్బిధసమ్మప్పధానవసేన పదహన్తో, **ఖయం దుక్ఖస్స పాపుణే** సంకిలేసవట్టదుక్ఖస్స పరిక్ఖయం పరియోసానం నిబ్బానం పాపుణే అధిగచ్ఛేయ్య, తస్మా యోనిసో మనసికారో బహుకారోతి.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. దుతియసేఖసుత్తవణ్ణనా

౧౭. సత్తమే **బాహిర**న్తి అజ్ఝత్తసన్తానతో బహి భవం. **కల్యాణమిత్తతా**తి యస్స సీలాదిగుణసమ్పన్నో అఘస్స ఘాతా , హితస్స విధాతా సబ్బాకారేన ఉపకారకో మిత్తో హోతి, సో పుగ్గలో కల్యాణమిత్తో, తస్స భావో కల్యాణమిత్తతా. తత్రాయం కల్యాణమిత్తో పకతియా సద్ధాసమ్పన్నో హోతి సీలసమ్పన్నో సుతసమ్పన్నో చాగసమ్పన్నో వీరియసమ్పన్నో సతిసమ్పన్నో సమాధిసమ్పన్నో పఞ్ఞాసమ్పన్నో. తత్థ సద్ధాసమ్పత్తియా సద్దహతి తథాగతస్స బోధిం, తేన సమ్మాసమ్బోధిహేతుభూతం సత్తేసు హితసుఖేసితం న పరిచ్చజతి, సీలసమ్పత్తియా సబ్రహ్మచారీనం పియో హోతి గరు చ భావనీయో చోదకో పాపగరహీ

వత్తా వచనక్ఖమో, సుతసమ్పత్తియా ఖన్ధాయతనసచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదికానం గమ్భీరానం కథానం కత్తా హోతి, చాగసమ్పత్తియా అప్పిచ్ఛో హోతి సన్తుట్ఠో పవివిత్తో అసంసట్ఠో, వీరియసమ్పత్తియా అత్తనో పరేసఞ్చ హితప్పటిపత్తియం ఆరద్ధవీరియో హోతి, సతిసమ్పత్తియా ఉపట్ఠితస్సతి హోతి పరమేన సతినేపక్కేన సమన్నాగతో చిరకతమ్పి చిరభాసితమ్పి సరితా అనుస్సరితా, సమాధిసమ్పత్తియా అవిక్ఖిత్తో హోతి సమాహితో ఏకగ్గచిత్తో, పఞ్ఞాసమ్పత్తియా అవిపరీతం పజానాతి. సో సతియా కుసలాకుసలానం ధమ్మానం గతియో సమన్వేసన్తో పఞ్ఞాయ సత్తానం హితసుఖం యథాభూతం జానిత్వా సమాధినా తత్థ అబ్యగ్గచిత్తో హుత్వా వీరియేన సత్తే అహితతో నిసేధేత్వా ఏకన్తహితే నియోజేతి. తేనేవాహ –

“పియో గరు భావనీయో, వత్తా చ వచనక్ఖమో;

గమ్భీరఞ్చ కథం కత్తా, నో చాట్ఠానే నియోజకో”తి. (నేత్తి॰ ౧౧౩);

కల్యాణమిత్తో , భిక్ఖవే, భిక్ఖు అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతీతి కల్యాణమిత్తో పుగ్గలో కల్యాణమిత్తం నిస్సాయ కమ్మస్సకతాఞాణం ఉప్పాదేతి, ఉప్పన్నం సద్ధం ఫాతిం కరోతి, సద్ధాజాతో ఉపసఙ్కమతి ఉపసఙ్కమిత్వా ధమ్మం సుణాతి. తం ధమ్మం సుత్వా తథాగతే సద్ధం పటిలభతి, తేన సద్ధాపటిలాభేన ఘరావాసం పహాయ పబ్బజ్జం అనుతిట్ఠతి, చతుపారిసుద్ధిసీలం సమ్పాదేతి, యథాబలం ధుతధమ్మే సమాదాయ వత్తతి, దసకథావత్థులాభీ హోతి, ఆరద్ధవీరియో విహరతి ఉపట్ఠితస్సతి సమ్పజానో పుబ్బరత్తాపరరత్తం బోధిపక్ఖియానం ధమ్మానం భావనానుయోగమనుయుత్తో, నచిరస్సేవ విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియమగ్గాధిగమేన సబ్బం అకుసలం సముచ్ఛిన్దతి, సబ్బఞ్చ కుసలం భావనాపారిపూరిం గమేన్తో వడ్ఢేతి. వుత్తఞ్హేతం –

“కల్యాణమిత్తస్సేతం, మేఘియ, భిక్ఖునో పాటికఙ్ఖం కల్యాణసహాయస్స కల్యాణసమ్పవఙ్కస్స ‘యం సీలవా భవిస్సతి, పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరిస్సతి ఆచారగోచరసమ్పన్నో, అణుమత్తేసు వజ్జేసు, భయదస్సావీ సమాదాయ సిక్ఖిస్సతి, సిక్ఖాపదేసు’.

“కల్యాణమిత్తస్సేతం…పే॰… కల్యాణసమ్పవఙ్కస్స ‘యం యాయం కథా అభిసల్లేఖికా చేతోవివరణసప్పాయా ఏకన్తనిబ్బిదాయ…పే॰… నిబ్బానాయ సంవత్తతి. సేయ్యథిదం – అప్పిచ్ఛకథా, సన్తుట్ఠికథా, పవివేకకథా, అసంసగ్గకథా, వీరియారమ్భకథా, సీలకథా, సమాధికథా…పే॰… విముత్తిఞాణదస్సనకథా. ఏవరూపాయ కథాయ నికామలాభీ భవిస్సతి అకిచ్ఛలాభీ అకసిరలాభీ’.

“కల్యాణమిత్తస్సేతం …పే॰… కల్యాణసమ్పవఙ్కస్స ‘యం ఆరద్ధవీరియో విహరిస్సతి అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయ కుసలానం ధమ్మానం ఉపసమ్పదాయ థామవా దళ్హపరక్కమో అనిక్ఖిత్తధురో కుసలేసు ధమ్మేసు’.

“కల్యాణమిత్తస్సేతం…పే॰… కల్యాణసమ్పవఙ్కస్స ‘యం పఞ్ఞవా భవిస్సతి, ఉదయత్థగామినియా పఞ్ఞాయ సమన్నాగతో అరియాయ నిబ్బేధికాయ సమ్మా దుక్ఖక్ఖయగామినియా’”తి (ఉదా॰ ౩౧).

ఏవం సకలవట్టదుక్ఖపరిముచ్చననిమిత్తం కల్యాణమిత్తతాతి వేదితబ్బం. తేనేవాహ –

“మమఞ్హి , ఆనన్ద, కల్యాణమిత్తం ఆగమ్మ జాతిధమ్మా సత్తా జాతియా పరిముచ్చన్తి, జరాధమ్మా సత్తా జరాయ పరిముచ్చన్తీ”తిఆది (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౯).

తేన వుత్తం – “కల్యాణమిత్తో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతీ”తి.

గాథాయ **సప్పతిస్సో**తి పతిస్సవసఙ్ఖాతేన సహ పతిస్సేనాతి సప్పతిస్సో, కల్యాణమిత్తస్స ఓవాదం సిరసా సమ్పటిచ్ఛకో సుబ్బచోతి అత్థో. అథ వా హితసుఖే పతిట్ఠాపనేన పతి ఇసేతీతి పతిస్సో, ఓవాదదాయకో. గరుఆదరయోగేన తేన పతిస్సేన సహ వత్తతీతి సప్పతిస్సో, గరూసు గరుచిత్తీకారబహులో. **సగారవో**తి ఛబ్బిధేనపి గారవేన యుత్తో. **కరం మిత్తానం వచన**న్తి కల్యాణమిత్తానం ఓవాదం కరోన్తో యథోవాదం పటిపజ్జన్తో. **సమ్పజానో**తి సత్తట్ఠానియేన సమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతో. **పతిస్సతో**తి కమ్మట్ఠానం ఘాతిం , గమేతుం సమత్థాయ సతియా పతిస్సతో సతోకారీ. **అనుపుబ్బేనా**తి సీలాదివిసుద్ధిపటిపాటియా, తత్థ చ విపస్సనాపటిపాటియా చేవ మగ్గపటిపాటియా చ. **సబ్బసంయోజనక్ఖయ**న్తి కామరాగసంయోజనాదీనం సబ్బేసం సంయోజనానం ఖేపనతో సబ్బసంయోజనక్ఖయసఙ్ఖాతస్స అరియమగ్గస్స పరియోసానభూతం అరహత్తం, తస్స ఆరమ్మణభూతం నిబ్బానమేవ వా. **పాపుణే** అధిగచ్ఛేయ్యాతి అత్థో. ఇతి ఇమేసు ద్వీసు సుత్తేసు అరియమగ్గాధిగమస్స సత్థారా పధానఙ్గం నామ గహితన్తి వేదితబ్బం.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సఙ్ఘభేదసుత్తవణ్ణనా

౧౮. అట్ఠమే **ఏకధమ్మో**తి కతరోయం సుత్తనిక్ఖేపో? అట్ఠుప్పత్తికో. తత్రాయం సఙ్ఖేపకథా – దేవదత్తో హి అజాతసత్తుం దుగ్గహణం గాహాపేత్వా తస్స పితరం రాజానం బిమ్బిసారం తేన మారాపేత్వాపి అభిమారే పయోజేత్వాపి సిలాపవిజ్ఝనేన లోహితుప్పాదకమ్మం కత్వాపి న తావతా పాకటో జాతో, నాళాగిరిం విస్సజ్జేత్వా పన పాకటో జాతో. అథ మహాజనో “ఏవరూపమ్పి నామ పాపం గహేత్వా రాజా విచరతీ”తి కోలాహలం అకాసి, మహాఘోసో అహోసి. తం సుత్వా రాజా అత్తనా దీయమానాని పఞ్చ థాలిపాకసతాని పచ్ఛిన్దాపేసి, ఉపట్ఠానమ్పిస్స నాగమాసి. నాగరాపి కులం ఉపగతస్స కటచ్ఛుభత్తమ్పిస్స నాదంసు. సో పరిహీనలాభసక్కారో కోహఞ్ఞేన జీవితుకామో సత్థారం ఉపసఙ్కమిత్వా పఞ్చ వత్థూని యాచిత్వా “అలం, దేవదత్త, యో ఇచ్ఛతి, సో ఆరఞ్ఞికో హోతూ”తిఆదినా (పారా॰ ౪౦౯; చూళవ॰ ౩౪౩) భగవతా పటిక్ఖిత్తో తేహి పఞ్చహి వత్థూహి బాలం లూఖప్పసన్నం జనం సఞ్ఞాపేన్తో పఞ్చసతే వజ్జిపుత్తకే సలాకం గాహాపేత్వా సఙ్ఘం భిన్దిత్వావ తే ఆదాయ గయాసీసం అగమాసి. అథ ద్వే అగ్గసావకా సత్థు ఆణాయ తత్థ గన్త్వా ధమ్మం దేసేత్వా తే అరియఫలే పతిట్ఠాపేత్వా ఆనయింసు. యే పనస్స సఙ్ఘభేదాయ పరక్కమన్తస్స లద్ధిం రోచేత్వా తథేవ పగ్గయ్హ ఠితా సఙ్ఘే భిజ్జన్తే భిన్నే చ సమనుఞ్ఞా అహేసుం, తేసం తం దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయ అహోసి .

దేవదత్తోపి న చిరస్సేవ రోగాభిభూతో బాళ్హగిలానో మరణకాలే “సత్థారం వన్దిస్సామీ”తి మఞ్చకసివికాయ నీయమానో జేతవనపోక్ఖరణితీరే ఠపితో పథవియా వివరే దిన్నే పతిత్వా అవీచిమ్హి నిబ్బత్తి, యోజనసతికో చస్స అత్తభావో అహోసి కప్పట్ఠియో తాలక్ఖన్ధపరిమాణేహి అయసూలేహి వినివిద్ధో. దేవదత్తపక్ఖికాని చ పఞ్చమత్తాని కులసతాని తస్స లద్ధియం ఠితాని సహ బన్ధవేహి నిరయే నిబ్బత్తాని. ఏకదివసం భిక్ఖూ ధమ్మసభాయం కథం సముట్ఠాపేసుం “ఆవుసో, దేవదత్తేన

సఙ్ఘం భిన్దన్తేన భారియం కమ్మం కత"న్తి. అథ సత్థా ధమ్మసభం ఉపగన్త్వా "కాయ నుత్థ, భిక్ఖవే, ఏతరహి కథాయ సన్నిసిన్నా"తి పుచ్ఛిత్వా "ఇమాయ నామా"తి వుత్తే సఙ్ఘభేదే ఆదీనవం దస్సేన్తో ఇమం సుత్తం అభాసి. కేచి పన భణన్తి "దేవదత్తస్స తప్పక్ఖికానఞ్చ తథా నిరయే నిబ్బత్తభావం దిస్వా సఙ్ఘభేదే ఆదీనవం దస్సేన్తో భగవా అత్తనో అజ్ఝాసయేనేవ ఇమం సుత్తం దేసేసీ"తి.

తత్థ **ఏకధమ్మో**తి ఏకో అకుసలో మహాసావజ్జధమ్మో. **లోకే**తి సత్తలోకే. **ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతీ**తి ఏత్థ భేదసంవత్తనికేసు భణ్డనాదీసు సఙ్ఘే ఉప్పన్నేసుపి "ధమ్మో అధమ్మో"తిఆదీసు అట్ఠారసభేదకరవత్థూసు యస్స కస్సచి దీపనవసేన వోహరన్తేసుపి తత్థ రుచిజననత్థం అనుస్సావేన్తేసుపి అనుస్సావేత్వా సలాకాయ గాహితాయపి సఙ్ఘభేదో ఉప్పజ్జమానో నామ హోతి, సలాకాయ పన గాహితాయ చత్తారో వా అతిరేకా వా యదా ఆవేణికం ఉద్దేసం వా సఙ్ఘకమ్మం వా కరోన్తి, తదా సఙ్ఘభేదో ఉప్పజ్జతి నామ. కతే పన తస్మిం సఙ్ఘభేదో ఉప్పన్నో నామ? కమ్మం, ఉద్దేసో, వోహారో, అనుస్సావనా, సలాకగ్గాహోతి ఇమేసు హి పఞ్చసు సఙ్ఘస్స భేదకారణేసు కమ్మం వా ఉద్దేసో వా పమాణం, వోహారానుస్సావనసలాకగ్గాహా పన పుబ్బభాగాతి.

బహుజనాహితాయాతిఆదీసు ం.మహాజనస్స ఝానమగ్గాదిసమ్పత్తినివారణేన అహితాయ, సగ్గసమ్పత్తినివారణేన అసుఖాయ, అపాయూపపత్తిహేతుభావేన అనత్థాయ. అకుసలధమ్మవసేన వా అహితాయ, హితమత్తస్సపి అభావా సుగతియమ్పి నిబ్బత్తనకకాయికచేతసికదుక్ఖాయ ఉప్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో . **దేవమనుస్సాన**న్తి ఇదం "బహునో జనస్సా"తి వుత్తేసు ఉక్కట్ఠపుగ్గలనిద్దేసో. అపరో నయో – **బహుజనాహితాయా**తి బహుజనస్స మహతో సత్తకాయస్స అహితత్థాయ, దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికఅనత్థాయాతి అత్థో. **అసుఖాయా**తి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికఅసుఖత్థాయ, దువిధదుక్ఖత్థాయాతి అత్థో. **అనత్థాయా**తి పరమత్థపటిక్ఖేపాయ. నిబ్బానఞ్హి పరమత్థో, తతో ఉత్తరిం అత్థో నత్థి. **అహితాయా**తి మగ్గపటిక్ఖేపాయ. నిబ్బానసమ్పాపకమగ్గతో హి ఉత్తరిం హితం నామ నత్థి. **దుక్ఖాయా**తి అరియసుఖవిరాధనేన వట్టదుక్ఖతాయ. యే హి అరియసుఖతో విరద్ధా తం అధిగన్తుం అభబ్బా, తే వట్టదుక్ఖే పరిబ్భమన్తి, అరియసుఖతో చ ఉత్తరిం సుఖం నామ నత్థి. వుత్తఞ్హేతం "అయం సమాధి పచ్చుప్పన్నసుఖో చేవ ఆయతిఞ్చ సుఖవిపాకో"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౫; అ॰ ని॰ ౫.౨౭).

ఇదాని "సఙ్ఘభేదో"తి సరూపతో దస్సేత్వా తస్స అహితాదీనం ఏకన్తహేతుభావం పకాసేతుం **''సఙ్ఘే ఖో పన, భిక్ఖవే, భిన్నే''**తిఆదిమాహ. తత్థ **భిన్నే**తి నిమిత్తత్థే భుమ్మం యథా "అధనానం ధనే అననుప్పదీయమానే"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౯౧), భేదహేతూతి అత్థో. **అఞ్ఞమఞ్ఞం భణ్డనానీ**తి చతున్నం పరిసానం తప్పక్ఖికానఞ్చ "ఏసో ధమ్మో, నేసో ధమ్మో"తి అఞ్ఞమఞ్ఞం వివదనాని. భణ్డనఞ్హి కలహస్స పుబ్బభాగో. **పరిభాసా**తి "ఇదఞ్చిదఞ్చ వో అనత్థం కరిస్సామా"తి భయుప్పాదనవసేన తజ్జనా. **పరిక్ఖేపా**తి జాతిఆదివసేన పరితో ఖేపా, దసహి అక్కోసవత్థూహి ఖుంసనవమ్భనా. **పరిచ్చజనా**తి ఉక్ఖేపనియకమ్మకరణాదివసేన నిస్సారణా. **తత్థా**తి తస్మిం సఙ్ఘభేదే, తన్నిమిత్తే వా భణ్డనాదికే. **అప్పసన్నా**తి రతనత్తయగుణానం అనభిఞ్ఞా. **న పసీదన్తీ**తి "ధమ్మచారినో సమచారినో"తిఆదినా య్వాయం భిక్ఖూసు పసాదనాకారో, తథా న పసీదన్తి, తేసం వా సోతబ్బం సద్ధాతబ్బం న మఞ్ఞన్తి. తథా చ ధమ్మే సత్థరి చ అప్పసన్నావ హోన్తి. **ఏకచ్చానం అఞ్ఞథత్త**న్తి పుథుజ్జనానం అవిరుళ్హసద్ధానం పసాదఞ్ఞథత్తం.

గాథాయం **ఆపాయికో**తిఆదీసు అపాయే నిబ్బత్తనారహతాయ ఆపాయికో. తత్థపి అవీచిసఙ్ఖాతే మహానిరయే ఉప్పజ్జతీతి **నేరయికో**. ఏకం అన్తరకప్పం పరిపుణ్ణమేవ కత్వా తత్థ తిట్ఠతీతి **కప్పట్ఠో**. సఙ్ఘభేదసఙ్ఖాతే వగ్గే రతోతి **వగ్గరతో**.

అధమ్మియతాయ **అధమ్మో**. భేదకరవత్థూహి సఙ్ఘభేదసఙ్ఖాతే ఏవ చ అధమ్మే ఠితోతి **అధమ్మట్ఠో**. **యోగక్ఖేమా పధంసతీతి** యోగక్ఖేమతో హితతో పధంసతి పరిహాయతి, చతూహి వా యోగేహి అనుపద్దుతత్తా యోగక్ఖేమం నామ అరహత్తం నిబ్బానఞ్చ, తతో పనస్స ధంసనే వత్తబ్బమేవ నత్థి. దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞతో సంహతత్థేన **సఙ్ఘం,** తతో ఏవ ఏకకమ్మాదివిధానయోగేన **సమగ్గం** సహితం. **భేత్వానాతి** పుబ్బే వుత్తలక్ఖణేన సఙ్ఘభేదేన భిన్దిత్వా. **కప్పన్తి** ఆయుకప్పం. సో పనేత్థ అన్తరకప్పోవ. **నిరయమ్హీతి** అవీచిమహానిరయమ్హి.

అట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సఙ్ఘసామగ్గీసుత్తవణ్ణనా

౧౯. నవమే **ఏకధమ్మోతి** ఏకో కుసలధమ్మో అనవజ్జధమ్మో. ''అయం ధమ్మో, నాయం ధమ్మో''తిఆదినా సచే సఙ్ఘే వివాదో ఉప్పజ్జేయ్య, తత్థ ధమ్మకామేన విఞ్ఞునా ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖితబ్బం ''ఠానం ఖో, పనేతం విజ్జతి, యదిదం వివాదో వడ్ఢమానో సఙ్ఘరాజియా వా సఙ్ఘభేదాయ వా సంవత్తేయ్యా''తి. సచే తం అధికరణం అత్తనా పగ్గహేత్వా ఠితో, అగ్గిం అక్కన్తేన వియ సహసా తతో ఓరమితబ్బం. అథ పరేహి తం పగ్గహితం సయఞ్చేతం సక్కోతి వూపసమేతుం, ఉస్సాహజాతో హుత్వా దూరమ్పి గన్త్వా తథా పటిపజ్జితబ్బం, యథా తం వూపసమ్మతి. సచే పన సయం న సక్కోతి, సో చ వివాదో ఉపరూపరి వడ్ఢతేవ, న వూపసమ్మతి. యే తత్థ పతిరూపా సిక్ఖాకామా సబ్రహ్మచారినో, తే ఉస్సాహేత్వా యేన ధమ్మేన యేన వినయేన యేన సత్థుసాసనేన తం అధికరణం యథా వూపసమ్మతి, తథా వూపసమేతబ్బం. ఏవం వూపసమేన్తస్స యో సఙ్ఘసామగ్గికరో కుసలో ధమ్మో, అయమేత్థ ఏకధమ్మోతి అధిప్పేతో. సో హి ఉభతోపక్ఖియానం ద్వేళ్హకజాతానం భిక్ఖూనం, తేసం అనువత్తనవసేన ఠితానం భిక్ఖునీనం ఉపాసకానం ఉపాసికానం తేసం ఆరక్ఖదేవతానం యావదేవ బ్రహ్మనమ్పి ఉప్పజ్జనారహం అహితం దుక్ఖావహం సంకిలేసధమ్మం అపనేత్వా మహతో పుఞ్ఞరాసిస్స కుసలాభిసన్దస్స హేతుభావతో సదేవకస్స లోకస్స హితసుఖావహో హోతి. తేన వుత్తం **''ఏకధమ్మో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి బహుజనహితాయా''**తిఆది. తస్సత్థో అనన్తరసుత్తే వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బో. **సఙ్ఘసామగ్గీతి** సఙ్ఘస్స సమగ్గభావో భేదాభావో ఏకకమ్మతా ఏకుద్దేసతా చ.

గాథాయం **సుఖా సఙ్ఘస్స సామగ్గీతి** సుఖస్స పచ్చయభావతో సామగ్గీ సుఖాతి వుత్తా. యథా ''సుఖో బుద్ధానముప్పాదో''తి (ధ. ప. ౧౯౪). **సమగ్గానఞ్చనుగ్గహోతి** సమగ్గానం సామగ్గిఅనుమోదనేన అనుగ్గణ్హనం సామగ్గిఅనురూపం, యథా తే సామగ్గిం న విజహన్తి, తథా గహణం ఠపనం అనుబలప్పదానన్తి అత్థో. **సఙ్ఘం సమగ్గం కత్వానాతి** భిన్నం సఙ్ఘం రాజిపత్తం వా సమగ్గం సహితం కత్వా. **కప్పన్తి** ఆయుకప్పమేవ. **సగ్గమ్హి మోదతీతి** కామావచరదేవలోకే అఞ్ఞే దేవే దసహి ఠానేహి అభిభవిత్వా దిబ్బసుఖం అనుభవన్తో ఇచ్ఛితనిప్ఫత్తియావ మోదతి పమోదతి లలతి కీళతీతి.

నవమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పదుట్ఠచిత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౦. దసమస్స కా ఉప్పత్తి? అట్ఠుప్పత్తియేవ. ఏకదివసం కిర భిక్ఖూ ధమ్మసభాయం సన్నిసిన్నా కథం సముట్ఠాపేసుం – "ఆవుసో, ఇధేకచ్చో బహుం పుఞ్ఞకమ్మం కరోతి, ఏకచ్చో బహుం పాపకమ్మం, ఏకచ్చో ఉభయవోమిస్సకం కరోతి. తత్థ వోమిస్సకారినో కీదిసో అభిసమ్పరాయో"తి? అథ సత్థా ధమ్మసభం ఉపగన్త్వా పఞ్ఞత్తవరబుద్ధాసనే నిసిన్నో తం కథం సుత్వా "భిక్ఖవే, మరణాసన్నకాలే సంకిలిట్ఠచిత్తస్స దుగ్గతి పాటికఙ్ఖా"తి దస్సేన్తో ఇమాయ అట్ఠుప్పత్తియా ఇదం సుత్తం దేసేసి.

తత్థ **ఇధా**తి దేసాపదేసే నిపాతో. స్వాయం కత్థచి పదేసం ఉపాదాయ వుచ్చతి "ఇధేవ తిట్ఠమానస్స, దేవభూతస్స మే సతో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౬౯). కత్థచి సాసనం ఉపాదాయ "ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో ఇధ దుతియో సమణో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౯; అ॰ ని॰ ౪.౨౪౧). కత్థచి పదపూరణమత్తే "ఇధాహం, భిక్ఖవే, భుత్తావీ అస్సం పవారితో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౦). కత్థచి లోకం ఉపాదాయ వుచ్చతి "ఇధ తథాగతో లోకే ఉప్పజ్జతీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౩.౬౧). ఇధాపి లోకే ఏవ దట్ఠబ్బో. **ఏకచ్చ**న్తి ఏకం, అఞ్ఞతరన్తి అత్థో. **పుగ్గల**న్తి సత్తం. సో హి యథాపచ్చయం కుసలాకుసలానం తబ్బిపాకానఞ్చ పూరణతో మరణవసేన గలనతో చ పుగ్గలోతి వుచ్చతి. **పదుట్ఠచిత్త**న్తి పదోసేన ఆఘాతేన దుట్ఠచిత్తం. అథ వా **పదుట్ఠచిత్త**న్తి దోసేన రాగాదినా పదూసితచిత్తం. ఏత్థ చ **ఏకచ్చ**న్తి ఇదం పదుట్ఠచిత్తస్స పుగ్గలస్స విసేసనం. యస్స హి పటిసన్ధిదాయకకమ్మం ఓకాసమకాసి, సో తథా వుత్తో. యస్స చ అకుసలప్పవత్తితో చిత్తం నివత్తేత్వా కుసలవసేన ఓతారేతుం న సక్కా, ఏవం ఆసన్నమరణో. **ఏవ**న్తి ఇదాని వత్తబ్బాకారం దస్సేతి. **చేతసా**తి అత్తనో చిత్తేన చేతోపరియఞాణేన. **చేతో**తి తస్స పుగ్గలస్స చిత్తం. **పరిచ్చా**తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా **పజానామి** . నను చ యథాకమ్మూపగఞాణస్సాయం విసయోతి? సచ్చమేతం, తదా పవత్తమానఅకుసలచిత్తవసేన పనేతం వుత్తం.

ఇమమ్హి చాయం సమయేతి ఇమస్మిం కాలే, ఇమాయం వా పచ్చయసామగ్గియం, అయం పుగ్గలో జవనవీథియా అపరభాగే కాలం కరేయ్య చేతి అత్థో. న హి జవనక్ఖణే కాలంకిరియా అత్థి. **యథాభతం నిక్ఖిత్తో ఏవం నిరయే**తి యథా ఆభతం కిఞ్చి ఆహరిత్వా ఠపితం, ఏవం అత్తనో కమ్మునా నిక్ఖిత్తో నిరయే ఠపితో ఏవాతి అత్థో. **కాయస్స భేదా**తి ఉపాదిన్నక్ఖన్ధపరిచ్చాగా. **పరం మరణా**తి తదనన్తరం అభినిబ్బత్తక్ఖన్ధగ్గహణే. అథ వా **కాయస్స భేదా**తి జీవితిన్ద్రియస్స ఉపచ్ఛేదా. **పరం మరణా**తి చుతితో ఉద్ధం.

అపాయన్తిఆది సబ్బం నిరయస్సేవ వేవచనం. నిరయో హి అయసఙ్ఖాతా సుఖా అపేతోతి **అపాయో;** సగ్గమోక్ఖహేతుభూతా వా పుఞ్ఞసమ్మతా అయా అపేతోతిపి అపాయో. దుక్ఖస్స గతి పటిసరణన్తి **దుగ్గతి;** దోసబహులతాయ వా దుట్ఠేన కమ్మునా నిబ్బత్తా గతీతిపి దుగ్గతి. వివసా నిపతన్తి ఏత్థ దుక్కటకమ్మకారినో, వినస్సన్తా వా ఏత్థ నిపతన్తి సమ్భిజ్జమానఙ్గపచ్చఙ్గాతి **వినిపాతో**. నత్థి ఏత్థ అస్సాదసఞ్ఞితో అయోతి నిరస్సాదట్ఠేన **నిరయో**. అథ వా అపాయగ్గహణేన తిరచ్ఛానయోని వుచ్చతి. తిరచ్ఛానయోని హి అపాయో సుగతితో అపేతత్తా, న దుగ్గతి మహేసక్ఖానం నాగరాజాదీనం సమ్భవతో. దుగ్గతిగ్గహణేన పేత్తివిసయో. సో హి అపాయో చేవ దుగ్గతి చ సుగతితో అపేతత్తా దుక్ఖస్స చ గతిభూతత్తా, న వినిపాతో అసురసదిసం అవినిపాతత్తా. వినిపాతగ్గహణేన అసురకాయో. సో హి యథావుత్తేన అత్థేన అపాయో చేవ దుగ్గతి చ, సబ్బసమ్పత్తిసముస్సయేహి వినిపతితత్తా వినిపాతోతి చ వుచ్చతి. నిరయగ్గహణేన అవీచిఆదిఅనేకప్పకారో నిరయోవ వుచ్చతి. ఇధ పన సబ్బపదేహిపి నిరయోవ వుత్తో. **ఉపపజ్జన్తీ**తి పటిసన్ధిం గణ్హన్తి.

గాథాసు పఠమగాథా సఙ్గీతికాలే ధమ్మసఙ్గాహకత్థేరేహి ఠపితా. **ఇత్వానాతి** పుబ్బకాలకిరియా. ఞాణపుబ్బకఞ్హి బ్యాకరణం. హేతుఅత్థో వా త్వా-సద్దో యథా "సీహం దిస్వా భయం హోతీ"తి, జాననహేతూతి అత్థో . **బుద్ధో, భిక్ఖూనం సన్తికేతి** బుద్ధో భగవా అత్తనో సన్తికే భిక్ఖూనం ఏతం పరతో ద్వీహి గాథాహి వుచ్చమానం అత్థం బ్యాకాసి. సేసం వుత్తనయమేవ.

దసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తతియవగ్గో

౧. పసన్నచిత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౧. తతియవగ్గస్స పఠమే **పసన్నచిత్త**న్తి రతనత్తయసద్ధాయ కమ్మఫలసద్ధాయ చ పసన్నమానసం. **సుగతి**న్తి సున్దరం గతిం, సుఖస్స వా గతిన్తి సుగతిం. **సగ్గ**న్తి రూపాదిసమ్పత్తీహి సుట్ఠు అగ్గన్తి **సగ్గం. లోక**న్తి లోకియన్తి ఏత్థ పుఞ్ఞపాపఫలాని, లుజ్జనట్ఠేనేవ వా లోకం. ఏత్థ చ సుగతిగ్గహణేన మనుస్సగతిపి సఙ్గయ్హతి, సగ్గగ్గహణేన దేవగతి ఏవ. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. మేత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౨. దుతియే **మా, భిక్ఖవే, పుఞ్ఞాన**న్తి ఏత్థ **మా**తి పటిసేధే నిపాతో. **పుఞ్ఞ**సద్దో "కుసలానం, భిక్ఖవే, ధమ్మానం సమాదానహేతు ఏవమిదం పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౮౦) పుఞ్ఞఫలే ఆగతో. "అవిజ్జాగతోయం, భిక్ఖవే, పురిసపుగ్గలో పుఞ్ఞఞ్చే సఙ్ఖారం అభిసఙ్ఖరోతీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౫౧) కామరూపావచరసుచరితే. "పుఞ్ఞూపగం భవతి విఞ్ఞాణ"న్తిఆదీసు సుగతివిసేసభూతే ఉపపత్తిభవే. "తీణిమాని, భిక్ఖవే, పుఞ్ఞకిరియవత్థూని – దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు, సీలమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు, భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థూ"తిఆదీసు (ఇతివు॰ ౬౦; అ॰ ని॰ ౮.౩౬) కుసలచేతనాయం. ఇధ పన తేభూమకకుసలధమ్మే వేదితబ్బో. **భాయిత్థా**తి ఏత్థ దువిధం భయం ఞాణభయం, సారజ్జభయన్తి. తత్థ "యేపి తే, భిక్ఖవే, దేవా దీఘాయుకా వణ్ణవన్తో సుఖబహులా ఉచ్చేసు విమానేసు చిరట్ఠితికా , తేపి తథాగతస్స ధమ్మదేసనం సుత్వా యేభుయ్యేన భయం సంవేగం సన్తాసం ఆపజ్జన్తీ"తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౪.౩౩) ఆగతం ఞాణభయం. "అహుదేవ భయం, అహు ఛమ్భితత్తం, అహు లోమహంసో"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౧౮) ఆగతం సారజ్జభయం. ఇధాపి సారజ్జభయమేవ. అయఞ్హేత్థ అత్థో – భిక్ఖవే, దీఘరత్తం కాయవచీసంయమో వత్తపటివత్తపూరణం ఏకాసనం, ఏకసేయ్యం, ఇన్ద్రియదమో, ధుతధమ్మేహి చిత్తస్స నిగ్గహో, సతిసమ్పజఞ్ఞం, కమ్మట్ఠానానుయోగవసేన వీరియారమ్భోతి ఏవమాదీని యాని భిక్ఖునా, నిరన్తరం పవత్తేతబ్బాని పుఞ్ఞాని, తేహి మా భాయిత్థ, మా భయం సన్తాసం ఆపజ్జిత్థ, ఏకచ్చస్స దిట్ఠధమ్మసుఖస్స ఉపరోధభయేన సమ్పరాయికనిబ్బానసుఖదాయకేహి పుఞ్ఞేహి మా భాయిత్థాతి. నిస్సక్కే హి ఇదం సామివచనం.

ఇదాని తతో అభాయితబ్బభావే కారణం దస్సేన్తో ''**సుఖస్సేత**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ **సుఖ**సద్దో "సుఖో బుద్ధానం ఉప్పాదో, సుఖా విరాగతా లోకే"తిఆదీసు (ధ. ప. ౧౯౪) సుఖమూలే ఆగతో. "యస్మా చ ఖో, మహాలి, రూపం సుఖం సుఖానుపతితం సుఖావక్కన్త"న్తిఆదీసు (సం. ని. ౩.౬౦) సుఖారమ్మణే. "యావఞ్చిదం, భిక్ఖవే, న సుకరం అక్ఖానేన పాపుణితుం యావ సుఖా సగ్గా"తిఆదీసు (మ. ని. ౩.౨౨౫) సుఖపచ్చయట్ఠానే. "సుఖో పుఞ్ఞస్స ఉచ్చయో"తిఆదీసు (ధ. ప. ౧౧౮) సుఖహేతుమ్హి. "దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారా ఏతే ధమ్మా"తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౮౨) అబ్యాపజ్జే. "నిబ్బానం పరమం సుఖ"న్తిఆదీసు (ధ. ప. ౨౦౪; మ. ని. ౨.౨౧౫) నిబ్బానే. "సుఖస్స చ పహానా"తిఆదీసు (చూళని. ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేస ౧౨౫) సుఖవేదనాయం. "అదుక్ఖమసుఖం సన్తం, సుఖమిచ్చేవ భాసిత"న్తిఆదీసు (సం. ని. ౪.౨౫౩; ఇతివు. ౫౩) ఉపేక్ఖావేదనాయం. "ద్వేపి మయా, ఆనన్ద, వేదనా వుత్తా పరియాయేన సుఖా వేదనా, దుక్ఖా వేదనా"తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౮౯) ఇట్ఠసుఖే. "సుఖో విపాకో పుఞ్ఞాన"న్తిఆదీసు (పేటకో. ౨౩) సుఖవిపాకే. ఇధాపి ఇట్ఠవిపాకే ఏవ దట్ఠబ్బో. **ఇట్ఠస్సా**తిఆదీసు ఏసితబ్బతో అనిట్ఠపటిక్ఖేపతో చ ఇట్ఠస్స, కమనీయతో మనస్మిఞ్చ కమనతో పవిసనతో **కన్తస్స,** పియాయితబ్బతో సన్తప్పనతో చ **పియస్స,** మాననీయతో మనస్స పవడ్ఢనతో చ **మనాపస్సా**తి అత్థో వేదితబ్బో. **యదిదం పుఞ్ఞానీ**తి "పుఞ్ఞానీ"తి యదిదం వచనం, ఏతం సుఖస్స ఇట్ఠస్స విపాకస్స అధివచనం నామం, సుఖమేవ తం యదిదం పుఞ్ఞన్తి ఫలేన కారణస్స అభేదూపచారం వదతి. తేన కతూపచితానం పుఞ్ఞానం అవస్సంభావిఫలం సుత్వా అప్పమత్తేన సక్కచ్చం పుఞ్ఞాని కాతబ్బానీతి పుఞ్ఞకిరియాయం నియోజేతి, ఆదరఞ్చ నేసం తత్థ ఉప్పాదేతి.

ఇదాని అత్తనా సునేత్తకాలే కతేన పుఞ్ఞకమ్మేన దీఘరత్తం పచ్చనుభూతం భవన్తరపటిచ్ఛన్నం ఉళారతమం పుఞ్ఞవిపాకం ఉదాహరిత్వా తమత్థం పాకటం కరోన్తో ''**అభిజానామి ఖో పనాహ**''న్తిఆదిమాహ. తత్థ **అభిజానామీ**తి అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన జానామి, పచ్చక్ఖతో బుజ్ఝామి. **దీఘరత్త**న్తి చిరకాలం. **పుఞ్ఞాన**న్తి దానాదికుసలధమ్మానం. **సత్త వస్సానీ**తి సత్త సంవచ్ఛరాని . **మేత్తచిత్త**న్తి మిజ్జతీతి మేత్తా, సినియ్హతీతి అత్థో. మిత్తే భవా, మిత్తస్స వా ఏసా పవత్తీతిపి మేత్తా. లక్ఖణాదితో పన హితాకారప్పవత్తిలక్ఖణా, హితూపసంహారరసా, ఆఘాతవినయపచ్చుపట్ఠానా, సత్తానం మనాపభావదస్సనపదట్ఠానా. బ్యాపాదూపసమో ఏతిస్సా సమ్పత్తి, సినేహాసమ్భవో విపత్తి. సా ఏతస్స అత్థీతి మేత్తచిత్తం. **భావేత్వా**తి మేత్తాసహగతం చిత్తం, చిత్తసీసేన సమాధి వుత్తోతి మేత్తాసమాధిం మేత్తాబ్రహ్మవిహారం ఉప్పాదేత్వా చేవ వడ్ఢేత్వా చ. **సత్త సంవట్టవివట్టకప్పే**తి సత్త మహాకప్పే. సంవట్ట-వివట్టగ్గహణేనేవ హి సంవట్టట్ఠాయి-వివట్టట్ఠాయినోపి గహితా. **ఇమం లోక**న్తి కామలోకం. **సంవట్టమానే సుద**న్తి సంవట్టమానే. **సుద**న్తి నిపాతమత్తం వినస్సమానేతి అత్థో. "సంవత్తమానే సుద"న్తి చ పఠన్తి. **కప్పే**తి కాలే. కప్పసీసేన హి కాలో వుత్తో. కాలే ఖీయమానే కప్పోపి ఖీయతేవ. యథాహ –

"కాలో ఘసతి భూతాని, సబ్బానేవ సహత్తనా"తి. (జా. ౧.౨.౧౯౦);

"ఆభస్సరూపగో హోమీ"తి వుత్తత్తా తేజోసంవట్టవసేనేత్థ కప్పవుట్ఠానం వేదితబ్బం. **ఆభస్సరూపగో**తి తత్థ పటిసన్ధిగ్గహణవసేన ఆభస్సరబ్రహ్మలోకం ఉపగచ్ఛామీతి ఆభస్సరూపగో హోమి. **వివట్టమానే**తి సణ్ఠహమానే, జాయమానేతి అత్థో. **సుఞ్ఞం బ్రహ్మవిమానం ఉపపజ్జామీ**తి కస్సచి సత్తస్స తత్థ నిబ్బత్తస్స అభావతో సుఞ్ఞం, యం పఠమజ్ఝానభూమిసఙ్ఖాతం బ్రహ్మవిమానం ఆదితో నిబ్బత్తం, తం పటిసన్ధిగ్గహణవసేన ఉపపజ్జామి ఉపేమి. **బ్రహ్మా**తి కామావచరసత్తేహి సేట్ఠట్ఠేన తథా తథా బ్రూహితగుణతాయ బ్రహ్మవిహారతో నిబ్బత్తట్ఠేన చ బ్రహ్మా.

బ్రహ్మపారిసజ్జబ్రహ్మపురోహితేహి మహన్తో బ్రహ్మాతి **మహాబ్రహ్మా**. తతో ఏవ తే అభిభవిత్వా ఠితత్తా **అభిభూ**. తేహి కేనచి గుణేన న అభిభూతోతి **అనభిభూతో**. **అఞ్ఞదత్థూ**తి ఏకంసవచనే నిపాతో. **దసో**తి దస్సనసీలో, సో అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం దస్సనసమత్థో, అభిఞ్ఞాణేన పస్సితబ్బం పస్సామీతి అత్థో. సేసబ్రహ్మానం ఇద్ధిపాదభావనాబలేన అత్తనో చిత్తఞ్చ మమ వసే వత్తేమీతి **వసవత్తీ** హోమీతి యోజేతబ్బం. తదా కిర బోధిసత్తో అట్ఠసమాపత్తిలాభీపి సమానో తథా సత్తహితం అత్తనో పారమిపరిపూరణఞ్చ ఓలోకేన్తో తాసు ఏవ ద్వీసు ఝానభూమీసు నికన్తిం ఉప్పాదేత్వా మేత్తాబ్రహ్మవిహారవసేన అపరాపరం సంసరి. తేన వుత్తం "**సత్తవస్సాని…పే.… వసవత్తీ**"తి.

ఏవం భగవా రూపావచరపుఞ్ఞస్స విపాకమహన్తతం పకాసేత్వా ఇదాని కామావచరపుఞ్ఞస్సాపి తం దస్సేన్తో "**ఛత్తింసక్ఖత్తు**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **సక్కో అహోసి**న్తి ఛత్తింస వారే అఞ్ఞత్థ అనుపపజ్జిత్వా నిరన్తరం సక్కో దేవానమిన్దో తావతింసదేవరాజా అహోసి. **రాజా అహోసి**న్తిఆదీసు చతూహి అచ్ఛరియధమ్మేహి చతూహి చ సఙ్గహవత్థూహి లోకం రఞ్జేతీతి **రాజా**. చక్కరతనం వత్తేతి, చతూహి సమ్పత్తిచక్కేహి వత్తతి, తేహి చ పరం వత్తేతి, పరహితాయ చ ఇరియాపథచక్కానం వత్తో ఏతస్మిం అత్థీతి **చక్కవత్తీ. రాజా**తి చేత్థ సామఞ్ఞం, **చక్కవత్తీ**తి విసేసం. ధమ్మేన చరతీతి **ధమ్మికో**. ఞాయేన సమేన వత్తతీతి అత్థో. ధమ్మేనేవ రజ్జం లభిత్వా రాజా జాతోతి **ధమ్మరాజా**. పరహితధమ్మచరణేన వా **ధమ్మికో**, అత్తహితధమ్మచరణేన **ధమ్మరాజా**, చతురన్తాయ ఇస్సరోతి **చాతురన్తో,** చతుసముద్దన్తాయ చతుబ్బిధదీపవిభూసితాయ చ పథవియా ఇస్సరోతి అత్థో. అజ్ఝత్తం కోపాదిపచ్చత్థికే, బహిద్ధా చ సబ్బరాజానో అదణ్డేన అసత్థేన విజేసీతి **విజితావీ**. జనపదే థావరభావం ధువభావం పత్తో, న సక్కా కేనచి తతో చాలేతుం జనపదో వా తమ్హి థావరియప్పత్తో అనుయుత్తో సకమ్మనిరతో అచలో అసమ్పవేధీతి **జనపదత్థావరియప్పత్తో**.

చక్కరతనం, హత్థిరతనం, అస్సరతనం, మణిరతనం, ఇత్థిరతనం, గహపతిరతనం, పరిణాయకరతనన్తి ఇమేహి సత్తహి రతనేహి సముపేతోతి **సత్తరతనసమన్నాగతో**. తేసు హి రాజా చక్కవత్తి చక్కరతనేన అజితం జినాతి, హత్థిఅస్సరతనేహి విజితే సుఖేనేవ అనువిచరతి, పరిణాయకరతనేన విజితమనురక్ఖతి, సేసేహి ఉపభోగసుఖమనుభవతి. పఠమేన చస్స ఉస్సాహసత్తియోగో , పచ్ఛిమేన మన్తసత్తియోగో, హత్థిఅస్సగహపతిరతనేహి పభూసత్తియోగో సుపరిపుణ్ణో హోతి, ఇత్థిమణిరతనేహి తివిధసత్తియోగఫలం. సో ఇత్థిమణిరతనేహి పరిభోగసుఖమనుభవతి, సేసేహి ఉపభోగసుఖం. విసేసతో చస్స పురిమాని తీణి అదోసకుసలమూలజనితకమ్మానుభావేన సమ్పజ్జన్తి, మజ్ఝిమాని అలోభకుసలమూలజనితకమ్మానుభావేన, పచ్ఛిమమేకం అమోహకుసలమూలజనితకమ్మానుభావేనాతి వేదితబ్బం **పదేసరజ్జస్సా**తి ఖుద్దకరజ్జస్స.

ఏతదహోసీతి అత్తనో సమ్పత్తియో పచ్చవేక్ఖన్తస్స పచ్ఛిమే చక్కవత్తికాలే ఏతం "కిస్స ను ఖో మే ఇదం కమ్మస్స ఫల"న్తిఆదికం అహోసి. సబ్బత్థకమేవ తస్మిం తస్మిమ్పి భవే ఏతదహోసియేవ. తత్థాయం చక్కవత్తికాలవసేన యోజనా. **ఏవంమహిద్ధికో**తి మణిరతనహత్థిరతనాదిప్పముఖాయ కోసవాహనసమ్పత్తియా జనపదత్థావరియప్పత్తియా చ ఏవంమహిద్ధికో. **ఏవంమహానుభావో**తి చక్కరతనాదిసమన్నాగమేన కస్సచిపి పీళం అకరోన్తోవ సబ్బరాజూహి సిరసా సమ్పటిచ్ఛితసాసనవేహాసగమనాదీహి ఏవం మహానుభావో. **దానస్సా**తి అన్నాదిదేయ్యధమ్మపరిచ్చాగస్స. **దమస్సా**తి చక్ఖాదిఇన్ద్రియదమనస్స చేవ సమాధానవసేన రాగాదికిలేసదమనస్స చ. **సంయమస్సా**తి కాయవచీసంయమస్స. తత్థ యం సమాధానవసేన కిలేసదమనం, తం భావనామయం పుఞ్ఞం , తఞ్చ ఖో మేత్తాబ్రహ్మవిహారభూతం ఇధాధిప్పేతం.

తస్మిఞ్చ ఉపచారప్పనాభేదేన దువిధే యం అప్పనాప్పత్తం, తేనస్స యథావుత్తాసు ద్వీసు ఝానభూమీసు ఉపపత్తి అహోసి. ఇతరేన తివిధేనాపి యథారహం పత్తచక్కవత్తిఆదిభావోతి వేదితబ్బం.

ఇతి భగవా అత్తానం కాయసక్ఖిం కత్వా పుఞ్ఞానం విపాకమహన్తతం పకాసేత్వా ఇదాని తమేవత్థం గాథాబన్ధేన దస్సేన్తో **''పుఞ్ఞమేవా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **పుఞ్ఞమేవ సో సిక్ఖేయ్యా**తి యో అత్థకామో కులపుత్తో, సో పుఞ్ఞఫలనిబ్బత్తనతో, అత్తనో సన్తానం పుననతో చ ''పుఞ్ఞ''న్తి లద్ధనామం తివిధం కుసలమేవ సిక్ఖేయ్య నివేసేయ్య ఉపచినేయ్య పసవేయ్యాతి అత్థో. **ఆయతగ్గ**న్తి విపులఫలతాయ ఉళారఫలతాయ ఆయతగ్గం, పియమనాపఫలతాయ వా ఆయతిం ఉత్తమన్తి ఆయతగ్గం, ఆయేన వా యోనిసోమనసికారాదిప్పచ్చయేన ఉళారతమేన అగ్గన్తి ఆయతగ్గం . తకారో పదసన్ధికరో. అథ వా ఆయేన పుఞ్ఞఫలేన అగ్గం పధానన్తి ఆయతగ్గం. తతో ఏవ **సుఖుద్రయం** సుఖవిపాకన్తి అత్థో.

కతమం పన తం పుఞ్ఞం, కథఞ్చ నం సిక్ఖేయ్యాతి ఆహ **''దానఞ్చ సమచరియఞ్చ, మేత్తచిత్తఞ్చ భావయే''**తి. తత్థ **సమచరియ**న్తి కాయవిసమాదీని వజ్జేత్వా కాయసమాదిచరితం , సువిసుద్ధం సీలన్తి అత్థో. **భావయే**తి అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదేయ్య వడ్ఢేయ్య. **ఏతే ధమ్మే**తి ఏతే దానాదికే సుచరితధమ్మే. **సుఖసముద్దయే**తి సుఖానిసంసే, ఆనిసంసఫలమ్పి నేసం సుఖమేవాతి దస్సేతి. **అబ్యాపజ్జం సుఖం లోక**న్తి కామచ్ఛన్దాదిబ్యాపాదవిరహితత్తా అబ్యాపజ్జం నిద్దుక్ఖం, పరపీళాభావే పన వత్తబ్బం నత్థి. ఝానసమాపత్తివసేన సుఖబహులత్తా సుఖం, ఏకన్తసుఖఞ్చ బ్రహ్మలోకం ఝానపుఞ్ఞానం, ఇతరపుఞ్ఞానం పన తదఞ్ఞం సమ్పత్తిభవసఙ్ఖాతం సుఖం లోకం **పణ్డితో** సప్పఞ్ఞో **ఉపపజ్జతి** ఉపేతి. ఇతి ఇమస్మిం సుత్తే గాథాసు చ వట్టసమ్పత్తి ఏవ కథితా.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఉభయత్థసుత్తవణ్ణనా

౨౩. తతియే **భావితో**తి ఉప్పాదితో చ వడ్ఢితో చ. **బహులీకతో**తి పునప్పునం కతో. **అత్థో**తి హితం. తఞ్హి అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో అత్థోతి వుచ్చతి. **సమధిగయ్హ తిట్ఠతీ**తి సమ్మా పరిగ్గహేత్వా అవిజహిత్వా వత్తతి. **దిట్ఠధమ్మిక**న్తి దిట్ఠధమ్మో వుచ్చతి పచ్చక్ఖభూతో అత్తభావో, దిట్ఠధమ్మే భవం దిట్ఠధమ్మికం, ఇధలోకపరియాపన్నన్తి అత్థో. **సమ్పరాయిక**న్తి ధమ్మవసేన సమ్పరేతబ్బతో సమ్పరాయో, పరలోకో, సమ్పరాయే భవం సమ్పరాయికం, పరలోకపరియాపన్నన్తి వుత్తం హోతి.

కో పనేస దిట్ఠధమ్మికో నామ అత్థో, కో వా సమ్పరాయికోతి? సఙ్ఖేపేన తావ యం ఇధలోకసుఖం, యఞ్చేతరహి ఇధలోకసుఖావహం, అయం దిట్ఠధమ్మికో అత్థో. సేయ్యథిదం – గహట్ఠానం తావ ఇధ యం కిఞ్చి విత్తూపకరణం, అనాకులకమ్మన్తతా, ఆరోగ్యసంవిధానం, వత్థువిసదకిరియాయోగవిహితాని సిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానాని సఙ్గహితపరిజనతాతి ఏవమాది. పబ్బజితానం పన యే ఇమే జీవితపరిక్ఖారా చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానప్పచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారా. తేసం అకిచ్ఛలాభో, తత్థ చ సఙ్ఖాయ పటిసేవనా , సఙ్ఖాయ పరివజ్జనా, వత్థువిసదకిరియా, అప్పిచ్ఛతా, సన్తుట్ఠి, పవివేకో, అసంసగ్గోతి ఏవమాది. పతిరూపదేసవాససప్పురిసూపనిస్సయసద్ధమ్మస్సవనయోనిసోమనసికారాదయో పన ఉభయేసం సాధారణా ఉభయానురూపా చాతి వేదితబ్బా.

అప్పమాదోతి ఏత్థ అప్పమాదో పమాదప్పటిపక్ఖతో వేదితబ్బో. కో పనేస పమాదో నామ? పమజ్జనాకారో. వుత్తం హేతం –

> “తత్థ కతమో పమాదో? కాయదుచ్చరితే వా వచీదుచ్చరితే వా మనోదుచ్చరితే వా పఞ్చసు వా కామగుణేసు చిత్తస్స వోస్సగ్గో వోస్సగ్గానుప్పాదనం కుసలానం వా ధమ్మానం భావనాయ అసక్కచ్చకిరియతా అసాతచ్చకిరియతా అనట్ఠితకిరియతా ఓలీనవుత్తితా నిక్ఖిత్తఛన్దతా నిక్ఖిత్తధురతా అనాసేవనా అభావనా అబహులీకమ్మం అనధిట్ఠానం అననుయోగోపమాదో. యో ఏవరూపో పమాదో పమజ్జనా పమజ్జితత్తం. అయం వుచ్చతి పమాదో”తి (విభ. ౮౪౬).

తస్మా వుత్తప్పటిపక్ఖతో అప్పమాదో వేదితబ్బో. అత్థతో హి సో సతియా అవిప్పవాసో, నిచ్చం ఉపట్ఠితస్సతియా ఏతం నామం. అపరే పన “సతిసమ్పజఞ్ఞయోగేన పవత్తా చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా అప్పమాదో”తి వదన్తి.

“భావితో బహులీకతో”తి వుత్తం, కథం పనాయం అప్పమాదో భావేతబ్బోతి? న అప్పమాదభావనా నామ విసుం ఏకభావనా అత్థి. యా హి కాచి పుఞ్ఞకిరియా కుసలకిరియా, సబ్బా సా అప్పమాదభావనాత్వేవ వేదితబ్బా. విసేసతో పన వివట్టూపనిస్సయం సరణగమనం కాయికవాచసికసంవరఞ్చ ఉపాదాయ సబ్బా సీలభావనా, సబ్బా సమాధిభావనా, సబ్బా పఞ్ఞాభావనా, సబ్బా కుసలభావనా, అనవజ్జభావనా, అప్పమాదభావనాతి వేదితబ్బా. “అప్పమాదో”తి హి ఇదం మహన్తం అత్థం దీపేతి, మహన్తం అత్థం పరిగ్గహేత్వా తిట్ఠతి. సకలమ్పి తేపిటకం బుద్ధవచనం ఆహరిత్వా అప్పమాదపదస్స అత్థం కత్వా కథేన్తో ధమ్మకథికో “అతిత్థేన పక్ఖన్దో”తి న వత్తబ్బో. కస్మా? అప్పమాదపదస్స మహన్తభావతో. తథా హి సమ్మాసమ్బుద్ధో కుసినారాయం యమకసాలానమన్తరే పరినిబ్బానసమయే నిపన్నో అభిసమ్బోధితో పట్ఠాయ పఞ్చచత్తాలీసాయ వస్సేసు అత్తనా భాసితం ధమ్మం ఏకేన పదేన సఙ్గహేత్వా దస్సేన్తో – “అప్పమాదేన సమ్పాదేథా”తి భిక్ఖూనం ఓవాదమదాసి. తథా చ వుత్తం –

> “సెయ్యథాపి, భిక్ఖవే , యాని కానిచి జఙ్గలానం పాణానం పదజాతాని, సబ్బాని తాని హత్థిపదే సమోధానం గచ్ఛన్తి, హత్థిపదం తేసం అగ్గమక్ఖాయతి యదిదం మహన్తత్తేన; ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బేతే అప్పమాదమూలకా అప్పమాదసమోసరణా, అప్పమాదో తేసం ధమ్మానం అగ్గమక్ఖాయతీ”తి (మ. ని. ౧.౩౦౦).

గాథాసు **అప్పమాదం పసంసన్తీ**తి దానాదిపుఞ్ఞకిరియాసు అప్పమాదం అప్పమజ్జనం పణ్డితా సప్పఞ్ఞా బుద్ధాదయో పసంసన్తి, వణ్ణేన్తి థోమేన్తి. కస్మా? యస్మా **అప్పమత్తో ఉభో అత్థే అధిగణ్హాతి పణ్డితో**. కే పన తే ఉభో అత్థాతి ఆహ – “దిట్ఠే ధమ్మే చ యో అత్థో, యో చత్థో సమ్పరాయికో”తి, ఏవమేత్థ పదయోజనా వేదితబ్బా. ఇధాపి **దిట్ఠే ధమ్మే చ యో అత్థో**తి గహట్ఠస్స తావ “అనవజ్జాని కమ్మాని, అనాకులా చ కమ్మన్తా”తిఆదినా నయేన వుత్తో కసిగోరక్ఖాదివిధినా లద్ధబ్బో అత్థో, పబ్బజితస్స పన అవిప్పటిసారాదిఅత్థో వేదితబ్బో. **యో చత్థో సమ్పరాయికో**తి పన ఉభయేసమ్పి ధమ్మచరియావ వుత్తాతి వేదితబ్బా. **అత్థాభిసమయా**తి దువిధస్సపి అత్థస్స హితస్స పటిలాభా, లద్ధబ్బేన సమితి సఙ్గతి సమోధానన్తి సమయో, లాభో. సమయో ఏవ **అభిసమయో,** అభిముఖభావేన వా సమయో అభిసమయోతి ఏవమేత్థ అభిసమయో వేదితబ్బో.

ధితిసమ్పన్నత్తా **ధీరో**. తతియేన చేత్థ అత్థ-సద్దేన పరమత్థస్స నిబ్బానస్సాపి సఙ్గహో వేదితబ్బో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఇతి ఇమస్మిం సుత్తే వట్టసమ్పత్తి ఏవ కథితా. గాథాయం పన వివట్టస్సపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తథా హి వుత్తం –

"అప్పమాదో అమతపదం, పమాదో మచ్చునో పదం;
అప్పమత్తా న మీయన్తి, యే పమత్తా యథా మతా.

"ఏవం విసేసతో ఞత్వా, అప్పమాదమ్హి పణ్డితా;
అప్పమాదే పమోదన్తి, అరియానం గోచరే రతా.

"తే ఝాయినో సాతతికా, నిచ్చం దళ్హపరక్కమా;
ఫుసన్తి ధీరా నిబ్బానం, యోగక్ఖేమం అనుత్తర"న్తి. (ధ॰ ప॰ ౨౧-౨౩);

తస్మా "అత్థాభిసమయా"తి ఏత్థ లోకుత్తరత్థవసేనపి అత్థో వేదితబ్బో.

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అట్ఠిపుఞ్జసుత్తవణ్ణనా

౨౪. చతుత్థే **ఏకపుగ్గలస్సా**తి ఏత్థ **పుగ్గలో**తి అయం వోహారకథా. బుద్ధస్స హి భగవతో దువిధా దేసనా సమ్ముతిదేసనా చ పరమత్థదేసనా చాతి. తత్థ "పుగ్గలో, సత్తో, ఇత్థీ, పురిసో, ఖత్తియో, బ్రాహ్మణో, దేవో, మారో"తి ఏవరూపా **సమ్ముతిదేసనా**. "అనిచ్చం, దుక్ఖం, అనత్తా, ఖన్ధా, ధాతు, ఆయతనా, సతిపట్ఠానా"తి ఏవరూపా **పరమత్థదేసనా**. తత్థ భగవా యే సమ్ముతివసేన దేసనం సుత్వా విసేసమధిగన్తుం సమత్థా, నేసం సమ్ముతిదేసనం దేసేతి. యే పన పరమత్థవసేన దేసనం సుత్వా విసేసమధిగన్తుం సమత్థా, తేసం పరమత్థదేసనం దేసేతి.

తత్థాయం ఉపమా – యథా హి దేసభాసాకుసలో తిణ్ణం వేదానం అత్థసంవణ్ణనకో ఆచరియో యే దమిళభాసాయ వుత్తే అత్థం జానన్తి, తేసం దమిళభాసాయ ఆచిక్ఖతి. యే అన్ధకభాసాదీసు అఞ్ఞతరాయ, తేసం తాయ తాయ భాసాయ. ఏవం తే మాణవకా ఛేకం బ్యత్తం ఆచరియమాగమ్మ ఖిప్పమేవ సిప్పం ఉగ్గణ్హన్తి. తత్థ ఆచరియో వియ బుద్ధో భగవా, తయో వేదా వియ కథేతబ్బభావే ఠితాని తీణి పిటకాని, దేసభాసాకోసల్లమివ సమ్ముతిపరమత్థకోసల్లం, నానాదేసభాసా మాణవకా వియ సమ్ముతిపరమత్థవసేన పటివిజ్ఝనసమత్థా వేనేయ్యా, ఆచరియస్స దమిళభాసాదిఆచిక్ఖనం వియ భగవతో సమ్ముతిపరమత్థవసేన దేసనా వేదితబ్బా. ఆహ చేత్థ –

"దువే సచ్చాని అక్ఖాసి, సమ్బుద్ధో వదతం వరో;
సమ్ముతిం పరమత్థఞ్చ, తతియం నూపలబ్భతి.

"సఙ్కేతవచనం సచ్చం, లోకసమ్ముతికారణా;
పరమత్థవచనం సచ్చం, ధమ్మానం భూతకారణా.

“తస్మా వోహారకుసలస్స, లోకనాథస్స సత్థునో;
సమ్ముతిం వోహరన్తస్స, ముసావాదో న జాయతీ”తి.

అపిచ అట్ఠహి కారణేహి భగవా పుగ్గలకథం కథేతి – హిరోత్తప్పదీపనత్థం, కమ్మస్సకతాదీపనత్థం, పచ్చత్తపురిసకారదీపనత్థం, , ఆనన్తరియదీపనత్థం, బ్రహ్మవిహారదీపనత్థం, పుబ్బేనివాసదీపనత్థం, దక్ఖిణావిసుద్ధిదీపనత్థం, లోకసమ్ముతియా అప్పహానత్థం, చాతి. “ఖన్ధధాతుఆయతనాని హిరియన్తి ఓత్తప్పన్తీ”తి హి వుత్తే మహాజనో న జానాతి, సమ్మోహం ఆపజ్జతి, పటిసత్తు వా హోతి – “కిమిదం ఖన్ధధాతుఆయతనాని హిరియన్తి ఓత్తప్పన్తి నామా”తి? “ఇత్థీ హిరియతి ఓత్తప్పతి, పురిసో, ఖత్తియో, బ్రాహ్మణో, దేవో, మారో”తి పన వుత్తే జానాతి, న సమ్మోహం ఆపజ్జతి, న పటిసత్తు వా హోతి. తస్మా భగవా **హిరోత్తప్పదీపనత్థం** పుగ్గలకథం కథేతి.

“ఖన్ధా కమ్మస్సకా, ధాతుయో ఆయతనానీ”తి వుత్తేపి ఏసేవ నయో. తస్మా **కమ్మస్సకతాదీపనత్థమ్పి** పుగ్గలకథం కథేతి.

“వేళువనాదయో మహావిహారా ఖన్ధేహి కారాపితా, ధాతూహి ఆయతనేహీ”తి వుత్తేపి ఏసేవ నయో. తథా “ఖన్ధా మాతరం జీవితా వోరోపేన్తి, పితరం, అరహన్తం, రుహిరుప్పాదకమ్మం, సఙ్ఘభేదకమ్మం కరోన్తి, ధాతుయో ఆయతనానీ”తి వుత్తేపి ఏసేవ నయో. “ఖన్ధా మేత్తాయన్తి, ధాతుయో ఆయతనానీ”తి వుత్తేపి ఏసేవ నయో. “ఖన్ధా పుబ్బేనివాసం అనుస్సరన్తి, ధాతుయో ఆయతనానీ”తి వుత్తేపి ఏసేవ నయో. తస్మా భగవా **పచ్చత్తపురిసకారదీపనత్థం ఆనన్తరియదీపనత్థం బ్రహ్మవిహారదీపనత్థం పుబ్బేనివాసదీపనత్థఞ్చ** పుగ్గలకథం కథేతి.

“ఖన్ధా దానం పటిగ్గణ్హన్తి, ధాతుయో ఆయతనానీ”తి వుత్తేపి మహాజనో న జానాతి, సమ్మోహం ఆపజ్జతి, పటిసత్తు వా హోతి “కిమిదం ఖన్ధా ధాతుయో ఆయతనాని పటిగ్గణ్హన్తి నామా”తి? “పుగ్గలా పటిగ్గణ్హన్తీ”తి పన వుత్తే జానాతి, న సమ్మోహం ఆపజ్జతి, న పటిసత్తు వా హోతి. తస్మా భగవా **దక్ఖిణావిసుద్ధిదీపనత్థం** పుగ్గలకథం కథేతి.

లోకసమ్ముతిఞ్చ బుద్ధా భగవన్తో న పజహన్తి, లోకసమఞ్ఞాయ లోకనిరుత్తియా లోకాభిలాపే ఠితాయేవ ధమ్మం దేసేన్తి. తస్మా భగవా **లోకసమ్ముతియా అప్పహానత్థమ్పి** పుగ్గలకథం కథేతి. సో ఇధాపి లోకవోహారవసేన దేసేతబ్బమత్థం దస్సేన్తో “ఏకపుగ్గలస్సా”తిఆదిమాహ.

తత్థ **ఏకపుగ్గలస్సాతి** ఏకసత్తస్స. **కప్పన్తి** మహాకప్పం. యదిపి అచ్చన్తసంయోగే ఇదం ఉపయోగవచనం, యత్థ పన సత్తానం సన్ధావనం సంసరణం సమ్భవతి, తస్స వసేన గహేతబ్బం. **అట్ఠికఙ్కలోతి** అట్ఠిభాగో. “అట్ఠిఖలో”తిపి పఠన్తి, అట్ఠిసఞ్చయోతి అత్థో. **అట్ఠిపుఞ్జోతి** అట్ఠిసమూహో. **అట్ఠిరాసీతి** తస్సేవ వేవచనం. కేచి పన “కటిప్పమాణతో హేట్ఠా సమూహో కఙ్కలో నామ, తతో ఉపరి యావ తాలప్పమాణం పుఞ్జో, తతో ఉపరి రాసీ”తి వదన్తి. తం తేసం మతిమత్తం. సబ్బమేతం సమూహస్సేవ పరియాయవచనం వేపుల్లస్సేవ ఉపమాభావేన ఆహటత్తా.

సచే సంహారకో అస్సాతి అవిప్పకిరణవసేన సంహరిత్వా ఠపేతా కోచి యది సియాతి పరికప్పనవసేన వదతి. **సమ్భతఞ్చ న వినస్సేయ్యాతి** తథా కేనచి సమ్భతఞ్చ తం అట్ఠికఙ్కలం అన్తరధానాభావేన పూతిభూతం చుణ్ణవిచుణ్ణఞ్చ అహుత్వా సచే న వినస్సేయ్యాతి పరికప్పనవసేనేవ వదతి. అయఞ్హేత్థ అత్థో – భిక్ఖవే, ఏకస్స సత్తస్స కమ్మకిలేసేహి

అపరాపరుప్పత్తివసేన ఏకం మహాకప్పం సన్ధావన్తస్స సంసరన్తస్స ఏవం మహాఅట్ఠిసఞ్చయో భవేయ్య, ఆరోహపరిణాహేహి యత్తకోయం వేపుల్లపబ్బతో. సచే పనస్స కోచి సంహరిత్వా ఠపేతా భవేయ్య, సమ్భతఞ్చ తం సచే అవినస్సన్తం తిట్ఠేయ్యాతి. అయఞ్చ నయో నిబ్బుతప్పదీపే వియ భిజ్జనసభావే కళేవరనిక్ఖేపరహితే ఓపపాతికత్తభావే సబ్బేన సబ్బం అనట్ఠికే చ ఖుద్దకత్తభావే వజ్జేత్వా వుత్తో. కేచి పన “పరికప్పనవసేన ఇమస్స నయస్స ఆహటత్తా తేసమ్పి యది సియా అట్ఠికఙ్కలో, తేనాపి సహేవ అయం అట్ఠిపుఞ్జపరిమాణో వుత్తో”తి వదన్తి. అపరే పన “నయిదమేవం లబ్భమానస్సేవ అట్ఠిపుఞ్జస్స వసేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఇమస్స పరిమాణస్స వుత్తతా. తస్మా వుత్తనయేనేవ అత్థో గహేతబ్బో”తి.

గాథాసు **మహేసినాతి** మహన్తే సీలక్ఖన్ధాదయో ఏసతి గవేసతీతి మహేసీ, సమ్మాసమ్బుద్ధో. “ఇతి వుత్తం మహేసినా”తి చ భగవా “దసబలసమన్నాగతో, భిక్ఖవే, తథాగతో”తిఆదీసు వియ అత్తానం అఞ్ఞం వియ కత్వా దస్సేతి. **వేపుల్లోతి** రాజగహం పరివారేత్వా ఠితేసు పఞ్చసు పబ్బతేసు విపులభావతో వేపుల్లోతి లద్ధనామో. తతో ఏవ **మహా**, ఠితదిసాభాగవసేన **ఉత్తరో గిజ్ఝకూటస్స. గిరిబ్బజేతి** గిరిబ్బజపురనామకస్స రాజగహస్స సమీపే.

ఏత్తావతా భగవా “ఏత్తకేనాపి కాలేన అనుపచ్ఛిన్నభవమూలస్స అపరిఞ్ఞాతవత్థుకస్స పుథుజ్జనస్స అయమీదిసీ కటసివడ్ఢనా”తి వట్టే ఆదీనవం దస్సేత్వా ఇదాని యేసం అరియసచ్చానం అననుబోధా అప్పటివేధా అన్ధపుథుజ్జనస్స ఏవం కటసివడ్ఢనా, తాని అరియసచ్చాని దిట్ఠవతో అరియపుగ్గలస్స అయం నత్థీతి దస్సేన్తో **“యతో చ అరియసచ్చానీ”**తిఆదిమాహ.

తత్థ **యతోతి** యదా. **అరియసచ్చానీతి** అరణీయతో అరియాని, అవితథభావేన సచ్చాని చాతి అరియసచ్చాని, అరియభావకరాని వా సచ్చాని అరియసచ్చాని, అరియేహి వా బుద్ధాదీహి పటివిజ్ఝితబ్బాని సచ్చాని అరియసచ్చాని. అథ వా అరియస్స సచ్చాని అరియసచ్చాని. సదేవకేన హి లోకేన సరణన్తి అరణీయతో అరియో భగవా, తేన సయమ్భుఞాణేన దిట్ఠత్తా తస్స సచ్చానీతి అరియసచ్చాని. **సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతీతి** సమ్మా హేతునా ఞాయేన విపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియాభావనాభిసమయవసేన పస్సతి. **దుక్ఖన్తి**ఆది అరియసచ్చానం సరూపదస్సనం. తత్థ అనేకూపద్దవాధిట్ఠానతాయ కుచ్ఛితభావతో బాలజనపరికప్పితధువసుభసుఖత్తవిరహేన తుచ్ఛభావతో చ **దుక్ఖం**. దుక్ఖం సముప్పజ్జతి ఏతేనాతి **దుక్ఖసముప్పాదో,** దుక్ఖసముదయో. దుక్ఖం అతిక్కమతి ఏతేన ఆరమ్మణప్పచ్చయభూతేన, ఏత్థ వాతి **దుక్ఖస్స అతిక్కమో,** నిబ్బానం. ఆరకత్తా కిలేసేహి అరణీయతో చ **అరియో**. సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం అట్ఠన్నం అఙ్గానం వసేన **అట్ఠఙ్గికో**. మారేన్తో కిలేసే గచ్ఛతి, నిబ్బానత్థికేహి మగ్గీయతి, సయం వా నిబ్బానం మగ్గతీతి **మగ్గో**. తతో ఏవ దుక్ఖస్స ఉపసమం నిరోధం గచ్ఛతీతి **దుక్ఖూపసమగామీ**. యతో సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతీతి సమ్బన్ధో.

స సత్తక్ఖత్తుం పరమం, సన్ధావిత్వాన పుగ్గలోతి సో ఏవం చతుసచ్చదస్సావీ అరియపుగ్గలో సోతాపన్నో సబ్బముదిన్ద్రియో సమానో సత్తవారపరమంయేవ భవాదీసు అపరాపరుప్పత్తివసేన సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా. ఏకబీజీ, కోలంకోలో, సత్తక్ఖత్తుపరమోతి ఇన్ద్రియానం తిక్ఖమజ్ఝిమముదుభావేన తయో హి సోతాపన్నా. తేసు సబ్బముదిన్ద్రియస్స వసేనిదం వుత్తం “స సత్తక్ఖత్తుం పరమం, సన్ధావిత్వానా”తి . **దుక్ఖస్సన్తకరో హోతీతి** వట్టదుక్ఖస్స అన్తకరో పరియోసానకరో హోతి. కథం? **సబ్బసంయోజనక్ఖయా** అనుపుబ్బేన అగ్గమగ్గం అధిగన్త్వా నిరవసేసానం సంయోజనానం ఖేపనాతి అరహత్తఫలేనేవ దేసనాయ కూటం గణ్హి.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ముసావాదసుత్తవణ్ణనా

౨౫. పఞ్చమే **ఏకధమ్మం అతీతస్సా**తి కా ఉప్పత్తి? భగవతో భిక్ఖుసఙ్ఘస్స చ మహాలాభసక్కారో ఉప్పజ్జి, తిత్థియానం పరిహాయి. తే హతలాభసక్కారా నిప్పభా నిత్తేజా ఇస్సాపకతా చిఞ్చమాణవికం నామ పరిబ్బాజికం ఉయ్యోజేసుం – “ఏహి, త్వం భగిని, సమణం గోతమం అభూతేన అబ్భాచిక్ఖస్సూ”తి. సా భగవన్తం చతుపరిసమజ్ఝే ధమ్మం దేసేన్తం ఉపగన్త్వా అభూతేన అబ్భాచిక్ఖిత్వా సక్కేనస్స అభూతభావే పకాసితే మహాజనేన “ధీ కాళకణ్ణీ”తి విహారతో నిక్కడ్ఢాపితా పథవియా వివరే దిన్నే అవీచిజాలానం ఇన్ధనం హుత్వావ అవీచినిరయే నిబ్బత్తి, భియ్యోసోమత్తాయ తిత్థియానం లాభసక్కారో పరిహాయి. భిక్ఖూ ధమ్మసభాయం కథం సముట్ఠాపేసుం “ఆవుసో, చిఞ్చమాణవికా ఏవం ఉళారగుణం అగ్గదక్ఖిణేయ్యం సమ్మాసమ్బుద్ధం అభూతేన అక్కోసిత్వా మహావినాసం పత్తా”తి. సత్థా ఆగన్త్వా “కాయ నుత్థ, భిక్ఖవే, ఏతరహి కథాయ సన్నిసిన్నా”తి పుచ్ఛిత్వా “ఇమాయ నామా”తి వుత్తే “న, భిక్ఖవే, ఇదానేవ, పుబ్బేపి సా మం అభూతేన అక్కోసిత్వా మహావినాసం పత్తాయేవా”తి మహాపదుమజాతకమ్పి విత్థారేత్వా ఉపరి ధమ్మం దేసేన్తో ఇమిస్సా అట్ఠుప్పత్తియా “ఏకధమ్మం అతీతస్సా”తి ఇదం సుత్తం దేసేసి.

తత్థ **ఏకధమ్మ**న్తి ఏకం వచీసచ్చసఙ్ఖాతం ధమ్మం. **అతీతస్సా**తి యా సా అట్ఠ అనరియవోహారే వజ్జేత్వా అట్ఠసు అరియవోహారేసు పతిట్ఠాపనత్థం “సచ్చం , భణే, నాలిక”న్తి అరియేహి ఠపితా మరియాదా, తం అతిక్కమిత్వా ఠితస్స. పురిసో ఏవ పుగ్గలోతి **పురిసపుగ్గలో,** తస్స. **అకరణీయ**న్తి కాతుం అసక్కుణేయ్యం. సమ్పజానముసావాదీ హి పుగ్గలో కిఞ్చి పాపకమ్మం కత్వా “ఇదం నామ తయా కత”న్తి వుత్తే “న మయా కత”న్తి ముసావాదేనేవ పరిహరిస్సతి. ఏవఞ్చ పటిపజ్జన్తో కిఞ్చి పాపకమ్మం కరోతియేవ, న తత్థ లజ్జతి సచ్చమరియాదాయ సమతిక్కన్తత్తా. తేన వుత్తం “కతమం ఏకధమ్మం, యదిదం, భిక్ఖవే, సమ్పజానముసావాదో”తి.

గాథాయం **ముసావాదిస్సా**తి ముసా అభూతం అతచ్ఛం పరేసం విఞ్ఞాపనవసేన వదనసీలస్స. యస్స దససు వచనేసు ఏకమ్పి సచ్చం నత్థి, ఏవరూపే వత్తబ్బమేవ నత్థి. **జన్తునో**తి సత్తస్స. సత్తో హి జాయనట్ఠేన “జన్తూ”తి వుచ్చతి. **వితిణ్ణపరలోకస్సా**తి విస్సట్ఠపరలోకస్స. ఈదిసో హి మనుస్ససమ్పత్తి దేవలోకసమ్పత్తి అవసానే నిబ్బానసమ్పత్తీతి ఇమా తిస్సోపి సమ్పత్తియో న పస్సతి. **నత్థి పాప**న్తి తస్స తాదిసస్స ఇదం నామ పాపం న కత్తబ్బన్తి నత్థీతి.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. దానసుత్తవణ్ణనా

౨౬. ఛట్ఠే **ఏవఞ్చే**తి ఏత్థ **ఏవ**న్తి ఉపమాకారే నిపాతో, **చే**తి పరికప్పనే. **సత్తా**తి రూపాదీసు సత్తా విసత్తా. **జానేయ్యు**న్తి బుజ్ఝేయ్యుం. **దానసంవిభాగస్సా**తి యాయ హి చేతనాయ అన్నాదిదేయ్యధమ్మం సంహరిత్వా అనుకమ్పాపూజాసు అఞ్ఞతరవసేన పరేసం దీయతి, తం దానం. యాయ పన అత్తనా పరిభుఞ్జితబ్బభావేన గహితవత్థుస్స ఏకదేసో సంవిభజిత్వా దీయతి, అయం సంవిభాగో. **విపాక**న్తి ఫలం. **యథాహం జానామీ**తి యథా అహం జానామి. ఇదం వుత్తం హోతి – తిరచ్ఛానగతస్సపి దానం దత్వా అత్తభావసతే పవత్తసుఖవిపచ్చనవసేన సతగుణా దక్ఖిణా హోతీతి ఏవమాదినా,

భిక్ఖవే, యేన పకారేన అహం దానస్స సంవిభాగస్స చ విపాకం కమ్మవిపాకం ఞాణబలేన పచ్చక్ఖతో జానామి, ఏవం ఇమే సత్తా యది జానేయ్యున్తి. **న అదత్వా భుఞ్జేయ్యు**న్తి యం భుఞ్జితబ్బయుత్తకం అత్తనో అత్థి, తతో పరేసం న అదత్వా మచ్ఛరియచిత్తేన చ తణ్హాలోభవసేన చ భుఞ్జేయ్యుం, దత్వావ భుఞ్జేయ్యుం. **న చ నేసం మచ్ఛేరమలం చిత్తం పరియాదాయ తిట్ఠేయ్యా**తి అత్తనో సమ్పత్తీనం పరేహి సాధారణభావాసహనలక్ఖణం చిత్తస్స పభస్సరభావదూసకానం ఉపక్కిలేసభూతానం కణ్హధమ్మానం అఞ్ఞతరం మచ్ఛేరమలం. అథ వా యథావుత్తమచ్ఛేరఞ్చేవ అఞ్ఞమ్పి దానన్తరాయకరం ఇస్సాలోభదోసాదిమలఞ్చ నేసం సత్తానం చిత్తం యథా దానచేతనా న పవత్తతి, న వా సుపరిసుద్ధా హోతి, ఏవం పరియాదాయ పరితో గహేత్వా అభిభవిత్వా న తిట్ఠేయ్య. కో హి సమ్మదేవ దానఫలం జానన్తో అత్తనో చిత్తే మచ్ఛేరమలస్స ఓకాసం దదేయ్య.

యోపి నేసం అస్స చరిమో ఆలోపోతి నేసం సత్తానం యో సబ్బపచ్ఛిమకో ఆలోపో సియా. **చరిమం కబళ**న్తి తస్సేవ వేవచనం. ఇదం వుత్తం హోతి – ఇమే సత్తా పకతియా యత్తకేహి ఆలోపేహి సయం యాపేయ్యుం, తేసు ఏకమేవ ఆలోపం అత్తనో అత్థాయ ఠపేత్వా తదఞ్ఞే సబ్బే ఆలోపే ఆగతాగతానం అత్థికానం దత్వా యో ఠపితో ఆలోపో అస్స, సో ఇధ చరిమో ఆలోపో నామ. **తతోపి న అసంవిభజిత్వా భుఞ్జేయ్యుం, సచే నేసం పటిగ్గాహకా అస్సూ**తి నేసం సత్తానం పటిగ్గాహకా యది సియుం, తతోపి యథావుత్తచరిమాలోపతోపి సంవిభజిత్వావ ఏకదేసం దత్వావ భుఞ్జేయ్యుం, యథాహం దానసంవిభాగస్స విపాకం పచ్చక్ఖతో జానామి, ఏవం యది జానేయ్యున్తి. **యస్మా చ ఖో**తిఆదినా కమ్మఫలస్స అప్పచ్చక్ఖభావతో ఏవమేతే సత్తా దానసంవిభాగేసు న పవత్తన్తీతి యథాధిప్పేతమత్థం కారణేన సమ్పటిపాదేతి. ఏతేనేవ తేసం తదఞ్ఞపుఞ్ఞేసు చ అప్పటిపత్తియా అపుఞ్ఞేసు చ పటిపత్తియా కారణం దస్సితన్తి దట్ఠబ్బం.

గాథాసు **యథావుత్తం మహేసినా**తి మహేసినా భగవతా "తిరచ్ఛానగతే దానం దత్వా సతగుణా దక్ఖిణా పాటికఙ్ఖితబ్బా' తిఆదినా, ఇధేవ వా "ఏవం చే సత్తా జానేయ్యు"న్తిఆదినా యథావుత్తం, ఞాణచారేన తం యథావుత్తం చిత్తం ఞాతన్తి అత్థో. **విపాకం సంవిభాగస్సా**తి సంవిభాగస్సపి విపాకం, కో పన వాదో దానస్స. **యథా హోతి మహప్ఫల**న్తి యథా సో విపాకో మహన్తం ఫలం హోతి, ఏవం ఇమే సత్తా యది జానేయ్యున్తి సమ్బన్ధో. **వినేయ్య మచ్ఛేరమల**న్తి మచ్ఛరియమలం అపనేత్వా కమ్మఫలసద్ధాయ రతనత్తయసద్ధాయ చ విసేసతో పసన్నేన చిత్తేన యేసు కిలేసేహి ఆరకత్తా అరియేసు సీలాదిగుణసమ్పన్నేసు దిన్నం అప్పకమ్పి దానం మహప్ఫలం హోతి, తేసు యుత్తకాలేన **దజ్జుం** దదేయ్యుం.

మహప్ఫలభావకరణతో దక్ఖిణం అరహన్తీతి దక్ఖిణేయ్యా, సమ్మాపటిపన్నా, తేసు **దక్ఖిణేయ్యేసు. దక్ఖిణం** పరలోకం సద్దహిత్వా దాతబ్బం దేయ్యధమ్మం యథా తం దానం హోతి మహాదానం, ఏవం దత్వా. అథ వా బహునో అన్నం దత్వా, కథం పన అన్నం దాతబ్బన్తి ఆహ "దక్ఖిణేయ్యేసు దక్ఖిణ"న్తి. **ఇతో మనుస్సత్తా** మనుస్సత్తభావతో **చుతా** పటిసన్ధివసేన **సగ్గం గచ్ఛన్తి దాయకా. కామకామినో**తి కామేతబ్బానం ఉళారానం దేవభోగానం పటిలద్ధరూపవిభవేన కమ్మునా ఉపగమనే సాధుకారితాయ కామకామినో సబ్బకామసమఙ్గినో. **మోద**న్తి యథారుచి పరిచారేన్తీతి అత్థో.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. మేత్తాభావనాసుత్తవణ్ణనా

౨౭. సత్తమే **యాని కానిచీ**తి అనవసేసపరియాదానం. **ఓపధికాని పుఞ్ఞకిరియవత్థూనీ**తి

తేసం నియమనం. తత్థ ఉపధి వుచ్చన్తి ఖన్ధా, ఉపధిస్స కరణం సీలం ఏతేసం, ఉపధిప్పయోజనాని వా **ఓపధికాని**. సమ్పత్తిభవే అత్తభావజనకాని పటిసన్ధిపవత్తివిపాకదాయకాని. **పుఞ్ఞకిరియవత్థూనీ**తి పుఞ్ఞకిరియా చ తా తేసం తేసం ఫలానిసంసానం వత్థూని చాతి పుఞ్ఞకిరియవత్థూని. తాని పన సఙ్ఖేపతో దానమయం, సీలమయం, భావనామయన్తి తివిధాని హోన్తి. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం పరతో తికనిపాతవణ్ణనాయం ఆవి భవిస్సతి. **మేత్తాయ చేతోవిముత్తియా**తి మేత్తాభావనావసేన పటిలద్ధతికచతుక్కజ్ఝానసమాపత్తియా. "మేత్తా"తి హి వుత్తే ఉపచారోపి లబ్భతి అప్పనాపి, "చేతోవిముత్తీ"తి పన వుత్తే అప్పనాఝానమేవ లబ్భతి. తఞ్హి నీవరణాదిపచ్చనీకధమ్మతో చిత్తస్స సుట్ఠు విముత్తిభావేన చేతోవిముత్తీతి వుచ్చతి. **కలం నాగ్ఘన్తి సోళసి**న్తి మేత్తాబ్రహ్మవిహారస్స సోళసభాగం ఓపధికాని పుఞ్ఞకిరియవత్థూని న అగ్ఘన్తి. ఇదం వుత్తం హోతి – మేత్తాయ చేతోవిముత్తియా యో విపాకో, తం సోళస కోట్ఠాసే కత్వా తతో ఏకం పున సోళస కోట్ఠాసే కత్వా తత్థ యో ఏకకోట్ఠాసో, న తం అఞ్ఞాని ఓపధికాని పుఞ్ఞకిరియవత్థూని అగ్ఘన్తీతి. **అధిగ్గహేత్వా**తి అభిభవిత్వా. **భాసతే**తి ఉపక్కిలేసవిసుద్ధియా దిప్పతి. **తపతే**తి తతో ఏవ అనవసేసే పటిపక్ఖధమ్మే సన్తపతి. **విరోచతీ**తి ఉభయసమ్పత్తియా విరోచతి. మేత్తా హి చేతోవిముత్తి చన్దాలోకసఙ్ఖాతా విగతూపక్కిలేసా జుణ్హా వియ దిప్పతి, ఆతపో వియ అన్ధకారం పచ్చనీకధమ్మే విధమన్తీ తపతి, ఓసధితారకా వియ విజ్జోతమానా విరోచతి చ.

సేయ్యథాపీతి ఓపమ్మదస్సనత్థే నిపాతో. **తారకరూపాన**న్తి జోతీనం. **చన్దియా**తి చన్దస్స అయన్తి చన్దీ, తస్సా చన్దియా, పభాయ జుణ్హాయాతి అత్థో. **వస్సాన**న్తి వస్సానం బహువసేన లద్ధవోహారస్స ఉతునో. **పచ్ఛిమే మాసే**తి కత్తికమాసే. **సరదసమయే**తి సరదకాలే. అస్సయుజకత్తికమాసా హి లోకే "సరదఉతూ"తి వుచ్చన్తి. **విద్ధే**తి ఉబ్బిద్ధే, మేఘవిగమేన దూరీభూతేతి అత్థో. తేనేవాహ "**విగతవలాహకే**"తి. **దేవే**తి ఆకాసే. **నభం అబ్భుస్సక్కమానో**తి ఉదయట్ఠానతో ఆకాసం ఉల్లఙ్ఘన్తో. **తమగత**న్తి తమం. **అభివిహచ్చా**తి అభిహన్త్వా విధమిత్వా. **ఓసధితారకా**తి ఉస్సన్నా పభా ఏతాయ ధీయతి, ఓసధీనం వా అనుబలప్పదాయికత్తా ఓసధీతి లద్ధనామా తారకా.

ఏత్థాహ – కస్మా పన భగవతా సమానేపి ఓపధికభావే మేత్తా ఇతరేహి ఓపధికపుఞ్ఞేహి విసేసేత్వా వుత్తాతి? వుచ్చతే – సేట్ఠట్ఠేన నిద్దోసభావేన చ సత్తేసు సుప్పటిపత్తిభావతో. సేట్ఠా హి ఏతే విహారా, సబ్బసత్తేసు సమ్మాపటిపత్తిభూతాని యదిదం మేత్తాఝానాని. యథా చ బ్రహ్మానో నిద్దోసచిత్తా విహరన్తి, ఏవం ఏతేహి సమన్నాగతా యోగినో బ్రహ్మసమావ హుత్వా విహరన్తి. తథా హిమే "బ్రహ్మవిహారా"తి వుచ్చన్తి. ఇతి సేట్ఠట్ఠేన నిద్దోసభావేన చ సత్తేసు సుప్పటిపత్తిభావతో మేత్తావ ఇతరేహి ఓపధికపుఞ్ఞేహి విసేసేత్వా వుత్తా.

ఏవమ్పి కస్మా మేత్తావ ఏవం విసేసేత్వా వుత్తా? ఇతరేసం బ్రహ్మవిహారానం అధిట్ఠానభావతో దానాదీనం సబ్బేసం కల్యాణధమ్మానం పరిపూరికత్తా చ. అయఞ్హి సత్తేసు హితాకారప్పవత్తిలక్ఖణా మేత్తా, హితూపసంహారసా, ఆఘాతవినయపచ్చుపట్ఠానా. యది అనోధిసో భావితా బహులీకతా, అథ సుఖేనేవ కరుణాదిభావనా సమ్పజ్జన్తీతి మేత్తా ఇతరేసం బ్రహ్మవిహారానం అధిట్ఠానం. తథా హి సత్తేసు హితజ్ఝాసయతాయ సతి నేసం దుక్ఖాసహనతా, సమ్పత్తివిసేసానం చిరట్ఠితికామతా, పక్ఖపాతాభావేన సబ్బత్థ సమప్పవత్తచిత్తతా చ సుఖేనేవ ఇజ్ఝన్తి. ఏవఞ్చ సకలలోకహితసుఖవిధానాధిముత్తా మహాబోధిసత్తా "ఇమస్స దాతబ్బం, ఇమస్స న దాతబ్బ"న్తి ఉత్తమవిచయవసేన విభాగం అకత్వా సబ్బసత్తానం నిరవసేససుఖనిదానం దానం దేన్తి, హితసుఖత్థమేవ నేసం సీలం సమాదియన్తి, సీలపరిపూరణత్థం నేక్ఖమ్మం భజన్తి, తేసం హితసుఖేసు అసమ్మోహత్థాయ పఞ్ఞం పరియోదపేన్తి, హితసుఖాభివడ్ఢనత్థమేవ

దళ్హం వీరియమారభన్తి, ఉత్తమవీరియవసేన వీరభావం పత్తాపి సత్తానం నానప్పకారం హితజ్ఝాసయేనేవ అపరాధం ఖమన్తి, “ఇదం వో దస్సామ, కరిస్సామా”తిఆదినా కతం పటిఞ్ఞాతం న విసంవాదేన్తి, తేసం హితసుఖాయేవ అచలాధిట్ఠానా హోన్తి. తేసు అచలాయ మేత్తాయ పుబ్బకారినో హితజ్ఝాసయేనేవ నేసం విప్పకారే ఉదాసీనా హోన్తి, పుబ్బకారితాయపి న పచ్చుపకారమాసిసన్తీతి. ఏవం తే పారమియో పూరేత్వా యావ దసబలచతు-వేసారజ్జ-ఛఅసాధారణఞాణ-అట్ఠారసావేణికబుద్ధధమ్మప్పభేదే సబ్బేపి కల్యాణధమ్మే పరిపూరేన్తి. ఏవం దానాదీనం సబ్బేసం కల్యాణధమ్మానం పారిపూరికా మేత్తాతి చ ఇమస్స విసేసస్స దస్సనత్థం సా ఇతరేహి విసేసేత్వా వుత్తా.

అపిచ మేత్తాయ ఇతరేహి ఓపధికపుఞ్ఞేహి మహానుభావతా వేలామసుత్తేన దీపేతబ్బా. తత్థ హి యథా నామ మహతా వేలామస్స దానతో ఏకస్స సోతాపన్నస్స దానం మహప్ఫలతరం వుత్తం, ఏవం సోతాపన్నసతతో ఏకస్స సకదాగామిస్స దానం…పే… పచ్చేకబుద్ధసతతో భగవతో, తతోపి బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స దానం, తతోపి చాతుద్దిసస్స సఙ్ఘస్స విహారదానం, తతోపి సరణగమనం, తతోపి సీలసమాదానం, తతోపి గద్దూహనమత్తం కాలం మేత్తాభావనా మహప్ఫలతరా వుత్తా. యథాహ –

> “యం గహపతి వేలామో బ్రాహ్మణో దానం అదాసి మహాదానం. యో చేకం దిట్ఠిసమ్పన్నం భోజేయ్య, ఇదం తతో మహప్ఫలతరం. యో చ సతం దిట్ఠిసమ్పన్నం భోజేయ్య…పే… సురామేరయమజ్జప్పమాదట్ఠానా వేరమణిం. యో చ అన్తమసో గద్దూహనమత్తమ్పి మేత్తచిత్తం భావేయ్య, ఇదం తతో మహప్ఫలతర”న్తి (అ. ని. ౯.౨౦).

మహగ్గతపుఞ్ఞభావేన పనస్సా పరిత్తపుఞ్ఞతో సాతిసయతాయ వత్తబ్బమేవ నత్థి. వుత్తఞ్హేతం “యం పమాణకతం కమ్మం, న తం తత్రావసిస్సతి, న తం తత్రావతిట్ఠతీ”తి (దీ. ని. ౧.౫౫౬; సం. ని. ౪.౩౬౦). కామావచరకమ్మఞ్హి పమాణకతం నామ, మహగ్గతకమ్మం పన పమాణం అతిక్కమిత్వా ఓధిసకానోధిసకఫరణవసేన వడ్ఢేత్వా కతత్తా అప్పమాణకతం నామ. కామావచరకమ్మం తస్స మహగ్గతకమ్మస్స అన్తరా లగ్గితుం వా తం కమ్మం అభిభవిత్వా అత్తనో విపాకస్స ఓకాసం గహేత్వా ఠాతుం వా న సక్కోతి, అథ ఖో మహగ్గతకమ్మమేవ తం పరిత్తకమ్మం మహోఘో వియ పరిత్తం ఉదకం అభిభవిత్వా అత్తనో ఓకాసం గహేత్వా తిట్ఠతి, తస్స విపాకం పటిబాహిత్వా సయమేవ బ్రహ్మసహబ్యతం ఉపనేతీతి అయఞ్హి తస్స అత్థోతి.

గాథాసు **యోతి** యో కోచి గహట్ఠో వా పబ్బజితో వా. **మేత్తన్తి** మేత్తాఝానం. **అప్పమాణన్తి** భావనావసేన ఆరమ్మణవసేన చ అప్పమాణం. అసుభభావనాదయో వియ హి ఆరమ్మణే ఏకదేసగ్గహణం అకత్వా అనవసేసఫరణవసేన అనోధిసోఫరణవసేన చ అప్పమాణారమ్మణతాయ పగుణభావనావసేన అప్పమాణం. **తనూ సంయోజనా హోన్తీతి** మేత్తాఝానం పాదకం కత్వా సమ్మసిత్వా హేట్ఠిమే అరియమగ్గే అధిగచ్ఛన్తస్స సుఖేనేవ పటిఘసంయోజనాదయో పహీయమానా తనూ హోన్తి. తేనాహ “పస్సతో ఉపధిక్ఖయ”న్తి. “ఉపధిక్ఖయో”తి హి నిబ్బానం వుచ్చతి. తఞ్చస్స సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన మగ్గఞాణేన పస్సతి. అథ వా **తనూ సంయోజనా హోన్తీతి** మేత్తాఝానపదట్ఠానాయ విపస్సనాయ అనుక్కమేన ఉపధిక్ఖయసఙ్ఖాతం అరహత్తం పత్వా తం పస్సతో పగేవ దసపి సంయోజనా తనూ హోన్తి, పహీయన్తీతి అత్థో. అథ వా **తనూ సంయోజనా హోన్తీతి** పటిఘో చేవ పటిఘసమ్పయుత్తసంయోజనా చ తనుకా హోన్తి.

పస్సతో ఉపధిక్ఖయన్తి తేసంయేవ కిలేసూపధీనం ఖయసఙ్ఖాతం మేత్తం అధిగమవసేన పస్సన్త స్సాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

ఏవం కిలేసప్పహానం నిబ్బానాధిగమఞ్చ మేత్తాభావనాయ సిఖాప్పత్తమానిసంసం దస్సేత్వా ఇదాని అఞ్ఞే ఆనిసంసే దస్సేతుం **''ఏకమ్పి చే''**తిఆదిమాహ. తత్థ **అదుట్ఠచిత్తోతి** మేత్తాబలేన సుట్ఠు విక్ఖమ్భితబ్యాపాదతాయ బ్యాపాదేన అదూసితచిత్తో. **మేత్తాయతీతి** హితఫరణవసేన మేత్తం కరోతి. **కుసలోతి** అతిసయేన కుసలవా మహాపుఞ్ఞో, పటిఘాదిఅనత్థవిగమేన వా. ఖేమీ **తేనాతి** తేన మేత్తాయితేన. **సబ్బే చ పాణేతి** చసద్దో బ్యతిరేకే. **మనసానుకమ్పన్తి** చిత్తేన అనుకమ్పన్తో. ఇదం వుత్తం హోతి – ఏకసత్తవిసయాపి తావ మేత్తా మహాకుసలరాసి, సబ్బే పన పాణే అత్తనో పియపుత్తం వియ హితఫరణేన మనసా అనుకమ్పన్తో పహూతం బహుం అనప్పకం అపరియన్తం చతుసట్ఠిమహాకప్పేపి అత్తనో విపాకప్పబన్ధం పవత్తేతుం సమత్థం ఉళారపుఞ్ఞం అరియో పరిసుద్ధచిత్తో పుగ్గలో పకరోతి నిప్ఫాదేతి.

సత్తసణ్డన్తి సత్తసఙ్ఖాతేన సణ్డేన సమన్నాగతం భరితం, సత్తేహి అవిరళం ఆకిణ్ణమనుస్సన్తి అత్థో. **విజిత్వాతి** అదణ్డేన అసత్థేన ధమ్మేనేవ విజినిత్వా. **రాజిసయోతి** ఇసిసదిసా ధమ్మికరాజానో. **యజమానాతి** దానాని దదమానా. **అనుపరియగాతి** విచరింసు.

అస్సమేధన్తిఆదీసు పోరాణకరాజకాలే కిర సస్సమేధం, పురిసమేధం, సమ్మాపాసం, వాచాపేయ్యన్తి చత్తారి సఙ్గహవత్థూని అహేసుం, యేహి రాజానో లోకం సఙ్గణ్హింసు. తత్థ నిప్ఫన్నసస్సతో దసమభాగగ్గహణం **సస్సమేధం** నామ, సస్ససమ్పాదనే, మేధావితాతి అత్థో. మహాయోధానం ఛమాసికం భత్తవేతనానుప్పదానం **పురిసమేధం** నామ, పురిససఙ్గణ్హనే మేధావితాతి అత్థో. దలిద్దమనుస్సానం పోత్థకే లేఖం గహేత్వా తీణి వస్సాని వినా వడ్ఢియా సహస్సద్విసహస్సమత్తధనానుప్పదానం **సమ్మాపాసం** నామ. తఞ్హి సమ్మా మనుస్సే పాసేతి హదయే బన్ధిత్వా వియ ఠపేతి, తస్మా ''సమ్మాపాస''న్తి వుచ్చతి. ''తాత మాతులా''తిఆదినా పన సణ్హవాచాయ సఙ్గహణం **వాచాపేయ్యం** నామ, పేయ్యవజ్జం పియవాచతాతి అత్థో. ఏవం చతూహి సఙ్గహవత్థూహి సఙ్గహితం రట్ఠం ఇద్ధఞ్చేవ హోతి ఫీతఞ్చ పహూతఅన్నపానం ఖేమం నిరబ్బుదం. మనుస్సా ముదా మోదమానా ఉరే పుత్తే నచ్చేన్తా అపారుతఘరా విహరన్తి . ఇదం ఘరద్వారేసు అగ్గళానం అభావతో **''నిరగ్గళ''**న్తి వుచ్చతి. అయం పోరాణికా పవేణి, అయం పోరాణికా పకతి.

అపరభాగే పన ఓక్కాకరాజకాలే బ్రాహ్మణా ఇమాని చత్తారి సఙ్గహవత్థూని ఇమఞ్చ రట్ఠసమ్పత్తిం పరివత్తేన్తా ఉద్ధమ్మూలం కత్వా అస్సమేధం పురిసమేధన్తిఆదికే పఞ్చ యఞ్ఞే నామ అకంసు. వుత్తఞ్హేతం భగవతా బ్రాహ్మణధమ్మియసుత్తే –

''తేసం ఆసి విపల్లాసో, దిస్వాన అణుతో అణుం…పే.….

''తే తత్థ మన్తే గన్థేత్వా, ఓక్కాకం తదుపాగము''న్తి. (సు॰ ని॰ ౩౦౧-౩౦౪);

తత్థ అస్సమేత్థ మేధన్తి బాధేన్తీతి **అస్సమేధో**. ద్వీహి పరియఞ్ఞేహి యజితబ్బస్స ఏకవీసతియూపస్స ఏకస్మిం పచ్ఛిమదివసే ఏవ సత్తనవుతిపఞ్చపసుసతఘాతభీసనస్స ఠపేత్వా భూమిఞ్చ పురిసే చ అవసేససబ్బవిభవదక్ఖిణస్స యఞ్ఞస్సేతం అధివచనం. పురిసమేత్థ మేధన్తి బాధేన్తీతి **పురిసమేధో**. చతూహి పరియఞ్ఞేహి యజితబ్బస్స సద్ధింభూమియా

అస్సమేధే వుత్తవిభవదక్ఖిణస్స యఞ్ఞస్సేతం అధివచనం. సమ్మమేత్థ పాసన్తి ఖిపన్తీతి **సమ్మాపాసో**. యుగచ్ఛిగ్గళే పవేసనదణ్డకసఙ్ఖాతం సమ్మం ఖిపిత్వా తస్స పతితోకాసే వేదిం కత్వా సంహారిమేహి యూపాదీహి సరస్సతినదియా నిముగ్గోకాసతో పభుతి పటిలోమం గచ్ఛన్తేన యజితబ్బస్స సత్రయాగస్సేతం అధివచనం వాజమేత్థ పివన్తీతి **వాజపేయ్యో**. ఏకేన పరియఞ్ఞేన సత్తరసహి పసూహి యజితబ్బస్స బేళువయూపస్స సత్తరసకదక్ఖిణస్స యఞ్ఞస్సేతం అధివచనం. నత్థి ఏత్థ అగ్గళోతి **నిరగ్గళో**. నవహి పరియఞ్ఞేహి యజితబ్బస్స సద్ధిం భూమియా పురిసేహి చ అస్సమేధే వుత్తవిభవదక్ఖిణస్స సబ్బమేధపరియాయనామస్స అస్సమేధవికప్పస్సేతం అధివచనం.

చన్దప్పభాతి చన్దప్పభాయ. **తారగణావ సబ్బేతి** యథా సబ్బేపి తారాగణా చన్దిమసోభాయ సోళసిమ్పి కలం నాగ్ఘన్తి, ఏవం తే అస్సమేధాదయో యఞ్ఞా మేత్తచిత్తస్స వుత్తలక్ఖణేన సుభావితస్స సోళసిమ్పి కలం నానుభవన్తి, న పాపుణన్తి, నాగ్ఘన్తీతి అత్థో.

ఇదాని అపరేపి దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికే మేత్తాభావనాయ ఆనిసంసే దస్సేతుం **"యో న హన్తీ"**తిఆది వుత్తం. తత్థ **యోతి** మేత్తాబ్రహ్మవిహారభావనానుయుత్తో పుగ్గలో. **న హన్తీతి** తేనేవ మేత్తాభావనానుభావేన దూరవిక్ఖమ్భితబ్యాపాదతాయ న కఞ్చి సత్తం హింసతి, లేడ్డుదణ్డాదీహి న విబాధతి వా. **న ఘాతేతీతి** పరం సమాదపేత్వా న సత్తే హనాపేతి న విబాధాపేతి చ. **న జినాతీతి** సారమ్భవిగ్గాహికకథాదివసేన న కఞ్చి జినాతి సారమ్భస్సేవ అభావతో, జానికరణవసేన వా అడ్డకరణాదినా న కఞ్చి జినాతి. **న జాపయేతి** పరేపి పయోజేత్వా పరేసం ధనజానిం న కారాపేయ్య. **మేత్తంసోతి** మేత్తామయచిత్తకోట్ఠాసో, మేత్తాయ వా అంసో అవిజహనట్ఠేన అవయవభూతోతి మేత్తంసో. **సబ్బభూతేసూతి** సబ్బసత్తేసు. తతో ఏవ **వేరం తస్స న కేనచీతి** అకుసలవేరం తస్స కేనచిపి కారణేన నత్థి, పుగ్గలవేరసఙ్ఖాతో విరోధో కేనచి పురిసేన సద్ధిం తస్స మేత్తావిహారిస్స నత్థీతి.

ఏవమేతస్మిం ఏకకనిపాతే పటిపాటియా తేరససు సుత్తేసు సిక్ఖాసుత్తద్వయే చాతి పన్నరససు సుత్తేసు వివట్టం కథితం, నీవరణసుత్తం సంయోజనసుత్తం అప్పమాదసుత్తం అట్ఠిసఞ్చయసుత్తన్తి ఏతేసు చతూసు సుత్తేసు వట్టవివట్టం కథితం. ఇతరేసు పన వట్టమేవ కథితన్తి.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పరమత్థదీపనియా

ఖుద్దకనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఇతివుత్తకస్స ఏకకనిపాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుకనిపాతో

౧. పఠమవగ్గో

౧. దుక్ఖవిహారసుత్తవణ్ణనా

౨౧. దుకనిపాతస్స పఠమే **ద్వీహీ**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **ధమ్మేహీ**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. **ద్వీహి ధమ్మేహీ**తి ద్వీహి అకుసలధమ్మేహి. **సమన్నాగతో**తి యుత్తో. **దిట్ఠేవ ధమ్మే**తి ఇమస్మింయేవ అత్తభావే. **దుక్ఖం విహరతీ**తి చతూసుపి ఇరియాపథేసు కిలేసదుక్ఖేన చేవ కాయికచేతసికదుక్ఖేన చ దుక్ఖం విహరతి. **సవిఘాత**న్తి చిత్తూపఘాతేన చేవ కాయూపఘాతేన చ సవిఘాతం. **సఉపాయాస**న్తి కిలేసూపాయాసేన చేవ సరీరఖేదేన చ బలవఆయాసవసేన సఉపాయాసం. **సపరిళాహ**న్తి కిలేసపరిళాహేన చేవ కాయపరిళాహేన చ సపరిళాహం. **కాయస్స భేదా**తి ఉపాదిన్నక్ఖన్ధపరిచ్చాగా. **పరం మరణా**తి తదనన్తరం అభినిబ్బత్తక్ఖన్ధగ్గహణే. అథ వా **కాయస్స భేదా**తి జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదా. **పరం మరణా**తి చుతితో ఉద్ధం. **దుగ్గతి పాటికఙ్ఖా**తి దుగ్గతిసఙ్ఖాతానం చతున్నం అపాయానం అఞ్ఞతరా గతి ఇచ్ఛితబ్బా, అవస్సంభావినీతి అత్థో.

అగుత్తద్వారోతి అపిహితద్వారో. కత్థ పన అగుత్తద్వారోతి ఆహ ''**ఇన్ద్రియేసూ**''తి. తేన మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం అసంవరమాహ. పటిగ్గహణపరిభోగవసేన భోజనే మత్తం న జానాతీతి **భోజనే అమత్తఞ్ఞూ**. ''ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతాయ భోజనే అమత్తఞ్ఞుతాయా''తిపి పఠన్తి.

కథం ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతా, కథం వా గుత్తద్వారతాతి? కిఞ్చాపి హి చక్ఖున్ద్రియే సంవరో వా అసంవరో వా నత్థి. న హి చక్ఖుపసాదం నిస్సాయ సతి వా ముట్ఠస్సచ్చం వా ఉప్పజ్జతి. అపిచ యదా రూపారమ్మణం చక్ఖుస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, తదా భవఙ్గే ద్విక్ఖత్తుం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధే కిరియామనోధాతు ఆవజ్జనకిచ్చం సాధయమానా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి, తతో చక్ఖువిఞ్ఞాణం దస్సనకిచ్చం, తతో విపాకమనోధాతు సమ్పటిచ్ఛనకిచ్చం, తతో విపాకాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు సన్తీరణకిచ్చం, తతో కిరియాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు వోట్ఠబ్బనకిచ్చం సాధయమానా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి, తదనన్తరం జవనం జవతి. తత్థాపి నేవ భవఙ్గసమయే, న ఆవజ్జనాదీనం అఞ్ఞతరసమయే సంవరో వా అసంవరో వా అత్థి, జవనక్ఖణే పన సచే దుస్సీల్యం వా ముట్ఠస్సచ్చం వా అఞ్ఞాణం వా అక్ఖన్తి వా కోసజ్జం వా ఉప్పజ్జతి, అసంవరో హోతి. ఏవం హోన్తోపి సో ''చక్ఖుద్వారే అసంవరో''తి వుచ్చతి. కస్మా? యస్మా తస్మిం సతి ద్వారమ్పి అగుత్తం హోతి భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీని వీథిచిత్తానిపి. యథా కిం? యథా నగరే చతూసు ద్వారేసు అసంవుతేసు కిఞ్చాపి అన్తోఘరద్వారకోట్ఠకగబ్భాదయో సుసంవుతా తథాపి అన్తోనగరే సబ్బం భణ్డం అరక్ఖితం అగోపితమేవ హోతి. నగరద్వారేహి పవిసిత్వా చోరా యదిచ్ఛన్తి, తం హరేయ్యుం. ఏవమేవ జవనే దుస్సీల్యాదీసు ఉప్పన్నేసు తస్మిం అసంవరే సతిద్వారమ్పి అగుత్తం హోతి, భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీని వీథిచిత్తానిపి. తస్మిం పన అసతి జవనే సీలాదీసు ఉప్పన్నేసు ద్వారమ్పి గుత్తం హోతి భవఙ్గమ్పి ఆవజ్జనాదీని వీథిచిత్తానిపి. యథా కిం? యథా నగరద్వారేసు సంవుతేసు కిఞ్చాపి అన్తోఘరద్వారాదయో అసంవుతా, తథాపి అన్తోనగరే సబ్బం భణ్డం సురక్ఖితం సుగోపితమేవ హోతి. నగరద్వారేసు హి పిహితేసు చోరానం పవేసో నత్థి. ఏవమేవ జవనే సీలాదీసు ఉప్పన్నేసు ద్వారమ్పి గుత్తం హోతి, భవఙ్గమ్పి, ఆవజ్జనాదీని వీథిచిత్తానిపి. తస్మా జవనక్ఖణే

ఉప్పజ్జమానోపి “చక్ఖుద్వారే సంవరో”తి వుచ్చతి. సేసద్వారేసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతా, గుత్తద్వారతా చ వేదితబ్బా.

కథం పన భోజనే అమత్తఞ్ఞూ, కథం వా మత్తఞ్ఞూతి ? యో హి పుగ్గలో మహిచ్ఛో హుత్వా పటిగ్గహణే మత్తం న జానాతి. మహిచ్ఛపుగ్గలో హి యథా నామ కచ్ఛపుటవాణిజో పిళన్ధనభణ్డకం హత్థేన గహేత్వా ఉచ్ఛఙ్గేపి పక్ఖిపితబ్బయుత్తకం పక్ఖిపిత్వా మహాజనస్స పస్సన్తస్సేవ “అసుకం గణ్హథ, అసుకం గణ్హథా”తి ముఖేన ఉగ్ఘోసేతి, ఏవమేవ అప్పమత్తకమ్పి అత్తనో సీలం వా గన్థం వా ధుతఙ్గగుణం వా అన్తమసో అరఞ్ఞవాసమత్తకమ్పి మహాజనస్స జానన్తస్సేవ సమ్భావేతి, సమ్భావేత్వా చ పన సకటేహిపి ఉపనీతే పచ్చయే “అల”న్తి అవత్వా పటిగ్గణ్హాతి. తయో హి పూరేతుం న సక్కా అగ్గి ఉపాదానేన, సముద్దో ఉదకేన, మహిచ్ఛో పచ్చయేహీతి –

“అగ్గిక్ఖన్ధో సముద్దో చ, మహిచ్ఛో చాపి పుగ్గలో;
బహుకే పచ్చయే దిన్నే, తయోపేతే న పూరయే”తి”.

మహిచ్ఛపుగ్గలో హి విజాతమాతుయాపి మనం గణ్హితుం న సక్కోతి. ఏవరూపో హి అనుప్పన్నం లాభం న ఉప్పాదేతి, ఉప్పన్నలాభతో చ పరిహాయతి. ఏవం తావ పటిగ్గహణే అమత్తఞ్ఞూ హోతి. యో పన ధమ్మేన సమేన లద్ధమ్పి ఆహారం గధితో ముచ్ఛితో అజ్ఝోపన్నో అనాదీనవదస్సావీ అనిస్సరణపఞ్ఞో ఆహరహత్థకఅలంసాటకతత్థవట్టకకాకమాసకభుత్తవమితకబ్రాహ్మణానం అఞ్ఞతరో వియ అయోనిసో అనుపాయేన యావదత్థం ఉదరావదేహకం పరిభుఞ్జిత్వా సెయ్యసుఖం పస్ససుఖం మిద్ధసుఖం అనుయుత్తో విహరతి. అయం పరిభోగే అమత్తఞ్ఞూ నామ.

యో పన “యదిపి దేయ్యధమ్మో బహు హోతి, దాయకో అప్పం దాతుకామో, దాయకస్స వసేన అప్పం గణ్హాతి. దేయ్యధమ్మో అప్పో, దాయకో బహుం దాతుకామో, దేయ్యధమ్మస్స వసేన అప్పం గణ్హాతి. దేయ్యధమ్మో బహు, దాయకోపి బహుం దాతుకామో, అత్తనో థామం ఞత్వా పమాణయుత్తమేవ గణ్హాతీ”తి ఏవం వుత్తస్స పటిగ్గహణే పమాణజాననస్స చేవ, “పటిసఙ్ఖా యోనిసో ఆహారం ఆహారేతి, నేవ దవాయ, న మదాయా”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౩౫౫) “లద్ధఞ్చ పిణ్డపాతం అగధితో అముచ్ఛితో అనజ్ఝోపన్నో ఆదీనవదస్సావీ నిస్సరణపఞ్ఞో పరిభుఞ్జతీ”తి చ ఆదినా నయేన వుత్తస్స పచ్చవేక్ఖిత్వా పటిసఙ్ఖానపఞ్ఞాయ జానిత్వా ఆహారపరిభుఞ్జనసఙ్ఖాతస్స పరిభోగే పమాణజాననస్స చ వసేన భోజనే మత్తఞ్ఞూ హోతి, అయం భోజనే మత్తఞ్ఞూ నామ. ఏవం భోజనే అమత్తఞ్ఞుతా మత్తఞ్ఞుతా చ హోతీతి వేదితబ్బం.

గాథాసు పన **చక్ఖు**న్తిఆదీసు చక్ఖతీతి చక్ఖు, రూపం అస్సాదేతి, సమవిసమం ఆచిక్ఖన్తం వియ హోతీతి వా అత్థో. సుణాతీతి **సోతం**. ఘాయతీతి **ఘానం**. జీవితనిమిత్తం ఆహారరసో జీవితం, తం అవ్హాయతీతి **జివ్హా**. కుచ్ఛితానం ఆయోతి **కాయో**. మనతే విజానాతీతి **మనో**. పోరాణా పనాహు మునాతీతి **మనో**, నాళియా మినమానో వియ మహాతులాయ ధారయమానో వియ చ ఆరమ్మణం విజానాతీతి అత్థో. ఏవం తావేత్థ పదత్థో వేదితబ్బో.

భావత్థతో పన దువిధం చక్ఖు – మంసచక్ఖు చ పఞ్ఞాచక్ఖు చ. తేసు బుద్ధచక్ఖు, సమన్తచక్ఖు, ఞాణచక్ఖు, దిబ్బచక్ఖు, ధమ్మచక్ఖూతి పఞ్చవిధం **పఞ్ఞాచక్ఖు**. తత్థ “అద్దసం ఖో అహం, భిక్ఖవే, బుద్ధచక్ఖునా లోకం వోలోకేన్తో”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౩)

ఇదం బుద్ధచక్ఖు నామ. “సమన్తచక్ఖు వుచ్చతి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణ”న్తి (చూళవ॰ ధోతకమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౩౨) ఇదం సమన్తచక్ఖు నామ. “చక్ఖుం ఉదపాదీ”తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౫) ఇదం ఞాణచక్ఖు నామ. “అద్దసం ఖో అహం, భిక్ఖవే, దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేనా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౮౪) ఇదం దిబ్బచక్ఖు నామ. “విరజం వీతమలం ధమ్మచక్ఖుం ఉదపాదీ”తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౯౫; మహావ॰ ౧౬) ఇదం హేట్ఠిమమగ్గత్తయసఙ్ఖాతం ధమ్మచక్ఖు నామ.

మంసచక్ఖుపి దువిధం – ససమ్భారచక్ఖు, పసాదచక్ఖూతి. తత్థ య్వాయం అక్ఖికూపకే పతిట్ఠితో హేట్ఠా అక్ఖికూపకట్ఠికేన, ఉపరి భముకట్ఠికేన , ఉభతో అక్ఖికూటేహి, అన్తో మత్థలుఙ్గేన, బహిద్ధా అక్ఖిలోమేహి పరిచ్ఛిన్నో మంసపిణ్డో, సఙ్ఖేపతో చతస్సో ధాతుయో – వణ్ణో, గన్ధో, రసో, ఓజాసమ్భవో సణ్ఠానం జీవితం భావో కాయపసాదో చక్ఖుపసాదోతి చుద్దస సమ్భారా. విత్థారతో చతస్సో ధాతుయో తంనిస్సితా వణ్ణగన్ధరసఓజాసణ్ఠానసమ్భవాతి ఇమాని దస చతుసముట్ఠానికత్తా చత్తాలీసం హోన్తి, జీవితం భావో కాయపసాదో చక్ఖుపసాదోతి చత్తారి ఏకన్తకమ్మసముట్ఠానేవాతి ఇమేసం చతుచత్తాలీసాయ రూపానం వసేన చతుచత్తాలీస సమ్భారా. యం లోకే “సేతం వట్టం పుథులం విసటం విపులం చక్ఖూ”తి సఞ్జానన్తో న చక్ఖుం సఞ్జానాతి, వత్థుం చక్ఖుతో సఞ్జానాతి, యో మంసపిణ్డో అక్ఖికూపకే పతిట్ఠితో న్హారుసుత్తకేన మత్థలుఙ్గేన ఆబద్ధో, యత్థ సేతమ్పి అత్థి కణ్హమ్పి లోహితకమ్పి పథవీపి ఆపోపి తేజోపి వాయోపి. యం సేమ్హుస్సదత్తా సేతం, పిత్తుస్సదత్తా కణ్హం, రుహిరుస్సదత్తా లోహితకం, పథవుస్సదత్తా పత్థద్ధం, ఆపుస్సదత్తా పగ్ఘరతి, తేజుస్సదత్తా పరిడయ్హతి, వాయుస్సదత్తా సమ్భమతి, ఇదం ససమ్భారచక్ఖు నామ. యో పన ఏత్థ సితో ఏత్థ పటిబద్ధో చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ పసాదో, ఇదం పసాదచక్ఖు నామ. ఇదఞ్హి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావేన పవత్తతి.

సోతాదీసుపి సోతం దిబ్బసోతం, మంససోతన్తి దువిధం. ఏత్థ “దిబ్బాయ సోతధాతుయా విసుద్ధాయ అతిక్కన్తమానుసికాయ ఉభో సద్దే సుణాతీ”తి ఇదం దిబ్బసోతం నామ. మంససోతం పన ససమ్భారసోతం పసాదసోతన్తి దువిధన్తిఆది సబ్బం చక్ఖుమ్హి వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం, తథా ఘానజివ్హా. కాయో పన చోపనకాయో, కరజకాయో, సమూహకాయో, పసాదకాయోతిఆదినా బహువిధో. తత్థ –

“కాయేన సంవుతా ధీరా, అథో వాచాయ సంవుతా”తి. (ధ॰ ప॰ ౨౩౪) –

అయం చోపనకాయో నామ. “ఇమమ్హా కాయా అఞ్ఞం కాయం అభినిమ్మినాతీ”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౬; పటి॰ మ॰ ౩.౧౪) అయం కరజకాయో నామ. సమూహకాయో పన విఞ్ఞాణాదిసమూహవసేన అనేకవిధో ఆగతో. తథా హి “ఛ ఇమే, ఆవుసో, విఞ్ఞాణకాయా”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౧) విఞ్ఞాణసమూహో వుత్తో. “ఛ ఫస్సకాయా”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౩; మ॰ ని॰ ౧.౯౮) ఫస్సాదిసమూహో . తథా “కాయపస్సద్ధి కాయలహుతా”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౧౪) వేదనాక్ఖన్ధాదయో. “ఇధేకచ్చో పథవికాయం అనిచ్చతో అనుపస్సతి, ఆపోకాయం తేజోకాయం వాయోకాయం కేసకాయం లోమకాయ”న్తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౩.౩౫) పథవాదిసమూహో. “కాయేన ఫోట్ఠబ్బం ఫుసిత్వా”తి (అ॰ ని॰ ౩.౧౬) అయం పసాదకాయో. ఇధాపి పసాదకాయో వేదితబ్బో. సో హి కాయవిఞ్ఞాణాదీనం యథారహం వత్థుద్వారభావేన పవత్తతి. మనోతి పన కిఞ్చాపి సబ్బం విఞ్ఞాణం వుచ్చతి, తథాపి ద్వారభావస్స ఇధాధిప్పేతత్తా ద్వారభూతం సావజ్జనం భవఙ్గం వేదితబ్బం.

ఏతాని యస్స ద్వారాని అగుత్తాని చ భిక్ఖునోతి యస్స భిక్ఖునో ఏతాని మనచ్ఛట్ఠాని ద్వారాని సతివోస్సగ్గేన పమాదం ఆపన్నత్తా సతికవాటేన అపిహితాని. **భోజనమ్హి...పే.... అధిగచ్ఛతీతి** సో భిక్ఖు వుత్తనయేన భోజనే అమత్తఞ్ఞూ ఇన్ద్రియేసు చ సంవరరహితో దిట్ఠధమ్మికఞ్చ రోగాదివసేన, సమ్పరాయికఞ్చ దుగ్గతిపరియాపన్నం కాయదుక్ఖం రాగాదికిలేససన్తాపవసేన, ఇచ్ఛావిఘాతవసేన చ చేతోదుక్ఖన్తి సబ్బథాపి దుక్ఖమేవ అధిగచ్ఛతి పాపుణాతి. యస్మా చేతదేవం, తస్మా దువిధేనపి దుక్ఖగ్గినా ఇధలోకే చ పరలోకే చ డయ్హమానేన కాయేన డయ్హమానేన చేతసా దివా వా యది వా రత్తిం నిచ్చకాలమేవ తాదిసో పుగ్గలో దుక్ఖమేవ విహరతి, న తస్స సుఖవిహారస్స సమ్భవో, వట్టదుక్ఖానతిక్కమే పన వత్తబ్బమేవ నత్థీతి.

పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సుఖవిహారసుత్తవణ్ణనా

౨౯. దుతియే వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తపనీయసుత్తవణ్ణనా

౩౦. తతియే **తపనీయాతి** ఇధ చేవ సమ్పరాయే చ తపన్తి విబాధేన్తి విహేఠేన్తీతి తపనీయా. తపనం వా దుక్ఖం దిట్ఠే చేవ ధమ్మే అభిసమ్పరాయే చ తస్స ఉప్పాదనేన చేవ అనుబలప్పదానేన చ హితాతి తపనీయా. అథ వా తపన్తి తేనాతి తపనం, పచ్ఛానుతాపో, విప్పటిసారోతి అత్థో, తస్స హేతుభావతో హితాతి తపనీయా. **అకతకల్యాణోతి** అకతం కల్యాణం భద్దకం పుఞ్ఞం ఏతేనాతి అకతకల్యాణో. సేసపదద్వయం తస్సేవ వేవచనం. పుఞ్ఞఞ్హి పవత్తిహితతాయ ఆయతింసుఖతాయ చ భద్దకట్ఠేన **కల్యాణన్తి** చ కుచ్ఛితసలనాదిఅత్థేన **కుసలన్తి** చ దుక్ఖభీరూనం సంసారభీరూనఞ్చ రక్ఖనట్ఠేన **భీరుత్తాణన్తి** చ వుచ్చతి. **కతపాపోతి** కతం ఉపచితం పాపం ఏతేనాతి కతపాపో. సేసపదద్వయం తస్సేవ వేవచనం. అకుసలకమ్మఞ్హి లామకట్ఠేన **పాపన్తి** చ అత్తనో పవత్తిక్ఖణే విపాకక్ఖణే చ ఘోరసభావతాయ **లుద్దన్తి** చ కిలేసేహి దూసితభావేన **కిబ్బిసన్తి** చ వుచ్చతి. ఇతి భగవా "ద్వే ధమ్మా తపనీయా"తి ధమ్మాధిట్ఠానేన ఉద్దిసిత్వా అకతం కుసలం ధమ్మం కతఞ్చ అకుసలం ధమ్మం పుగ్గలాధిట్ఠానేన నిద్దిసి. ఇదాని తేసం తపనీయభావం దస్సేన్తో "**సో అకతం మే కల్యాణన్తిపి తప్పతి, కతం మే పాపన్తిపి తప్పతీ**"తి ఆహ. చిత్తసన్తాసేన తప్పతి అనుతప్పతి అనుసోచతీతి అత్థో.

గాథాసు దుట్ఠు చరితం, కిలేసపూతికత్తా వా దుట్ఠం చరితన్తి **దుచ్చరితం**. కాయేన దుచ్చరితం, కాయతో వా పవత్తం దుచ్చరితం **కాయదుచ్చరితం**. ఏవం **వచీమనోదుచ్చరితానిపి** దట్ఠబ్బాని. ఇమాని చ కాయదుచ్చరితాదీని కమ్మపథప్పత్తాని అధిప్పేతానీతి యం న కమ్మపథప్పత్తం అకుసలజాతం, తం సన్ధాయాహ "**యఞ్చఞ్ఞం దోససఞ్హిత**"న్తి. తస్సత్థో – యమ్పి చ అఞ్ఞం కమ్మపథభావం అప్పత్తత్తా నిప్పరియాయేన కాయకమ్మాదిసఙ్ఖం న లభతి, రాగాదికిలేససంసట్ఠత్తా దోససహితం అకుసలం తమ్పి కత్వాతి అత్థో. **నిరయన్తి** నిరతిఅత్థేన నిరస్సాదట్ఠేన వా నిరయన్తి లద్ధనామం సబ్బమ్పి దుగ్గతిం, అయసఙ్ఖాతసుఖప్పటిక్ఖేపేన వా సబ్బత్థ సుగతిదుగ్గతీసు నిరయదుక్ఖం. **సో** తాదిసో పుగ్గలో ఉపగచ్ఛతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

ఏత్థ చ కాయదుచ్చరితస్స తపనీయభావే నన్దో యక్ఖో నన్దో మాణవకో నన్దో గోఘాతకో ద్వే భాతికాతి ఏతేసం వత్థూని కథేతబ్బాని. తే కిర గావిం వధిత్వా మంసం ద్వే కోట్ఠాసే అకంసు. తతో కనిట్ఠో జేట్ఠం ఆహ – “మయ్హం దారకా బహూ, ఇమాని మే అన్తాని దేహీ”తి. అథ నం జేట్ఠో – “సబ్బం మంసం ద్వేధా విభత్తం, పున కిమగ్గహేసీ”తి పహరిత్వా జీవితక్ఖయం పాపేసి. నివత్తిత్వా చ నం ఓలోకేన్తో మతం దిస్వా “భారియం వత మయా కతం, స్వాహం అకారణేనేవ నం మారేసి”న్తి చిత్తం ఉప్పాదేసి. అథస్స బలవవిప్పటిసారో ఉప్పజ్జి. సో ఠితట్ఠానేపి నిసిన్నట్ఠానేపి తదేవ కమ్మం ఆవజ్జేతి, చిత్తస్సాదం న లభతి, అసితపీతఖాయితమ్పిస్స సరీరే ఓజం న ఫరతి, అట్ఠిచమ్మమత్తమేవ అహోసి. అథ నం ఏకో థేరో పుచ్ఛి “ఉపాసక, త్వం అతివియ కిసో అట్ఠిచమ్మమత్తో జాతో, కీదిసో తే రోగో, ఉదాహు అత్థి కిఞ్చి తపనీయం కమ్మం కత”న్తి? సో “ఆమ, భన్తే”తి సబ్బం ఆరోచేసి. అథస్స సో “భారియం తే, ఉపాసక, కమ్మం కతం, అనపరాధట్ఠానే అపరద్ధ”న్తి ఆహ. సో తేనేవ కమ్మునా కాలం కత్వా నిరయే నిబ్బత్తి. వచీదుచ్చరితస్స పన సుప్పబుద్ధసక్కకోకాలికచిఞ్చమాణవికాదీనం వత్థూని కథేతబ్బాని, మనోదుచ్చరితస్స ఉక్కలజయభఞ్ఞాదీనం.

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అతపనీయసుత్తవణ్ణనా

౩౧. చతుత్థే తతియే వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఠమసీలసుత్తవణ్ణనా

౩౨. పఞ్చమే **పాపకేన చ సీలేనా**తి పాపకం నామ సీలం సీలభేదకరో అసంవరోతి వదన్తి. తత్థ యది అసంవరో అసీలమేవ తందుస్సీల్యభావతో, కథం సీలన్తి వుచ్చతి? తత్థాయం అధిప్పాయో సియా – యథా నామ లోకే అదిట్ఠం “దిట్ఠ”న్తి వుచ్చతి, అసీలవా “సీలవా”తి, ఏవమిధాపి అసీలమ్పి అసంవరోపి “సీల”న్తి వోహరీయతి. అథ వా “కతమే చ, థపతి, అకుసలా సీలా? అకుసలం కాయకమ్మం, అకుసలం వచీకమ్మం, పాపకో ఆజీవో”తి (మ॰ ని॰ ౨.౨౬౪) వచనతో అకుసలధమ్మేసుపి అత్థేవ సీలసమఞ్ఞా, తస్మా పరిచయవసేన సభావసిద్ధి వియ పకతిభూతో సబ్బో సమాచారో “సీల”న్తి వుచ్చతి. తత్థ యం అకోసల్లసమ్భూతట్ఠేన అకుసలం లామకం, తం సన్ధాయాహ “పాపకేన చ సీలేనా”తి. **పాపికాయ చ దిట్ఠియా**తి సబ్బాపి మిచ్ఛాదిట్ఠియో పాపికావ. విసేసతో పన అహేతుకదిట్ఠి, అకిరియదిట్ఠి, నత్థికదిట్ఠీతి ఇమా తివిధా దిట్ఠియో పాపికతరా. తత్థ పాపకేన సీలేన సమన్నాగతో పుగ్గలో పయోగవిపన్నో హోతి, పాపికాయ దిట్ఠియా సమన్నాగతో ఆసయవిపన్నో హోతి, ఏవం పయోగాసయవిపన్నో పుగ్గలో నిరయూపగో హోతియేవ. తేన వుత్తం “ఇమేహి ఖో, భిక్ఖవే, ద్వీహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో పుగ్గలో యథాభతం నిక్ఖిత్తో, ఏవం నిరయే”తి. ఏత్థ చ “ద్వీహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో”తి ఇదం లక్ఖణవచనం దట్ఠబ్బం, న తన్తినిద్దేసో. యథా తం లోకే “యదిమే బ్యాధితా సియుం, ఇమేసం ఇదం భేసజ్జం దాతబ్బ”న్తి. అఞ్ఞేసుపి ఈదిసేసు ఠానేసు ఏసేవ నయో. **దుప్పఞ్ఞో**తి నిప్పఞ్ఞో.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. దుతియసీలసుత్తవణ్ణనా

౩౩. ఛట్ఠే **భద్దకేన చ సీలేనాతి** కాయసుచరితాదిచతుపారిసుద్ధిసీలేన. తఞ్హి అఖణ్డాదిసీలభావేన సయఞ్చ కల్యాణం, సమథవిపస్సనాదికల్యాణగుణావహం చాతి "భద్దక"న్తి వుచ్చతి. **భద్దికాయ చ దిట్ఠియాతి** కమ్మస్సకతాఞాణేన చేవ కమ్మపథసమ్మాదిట్ఠియా చ. తత్థ భద్దకేన సీలేన పయోగసమ్పన్నో హోతి, భద్దికాయ దిట్ఠియా ఆసయసమ్పన్నో. ఇతి పయోగాసయసమ్పన్నో పుగ్గలో సగ్గూపగో హోతి. తేన వుత్తం – "ఇమేహి, ఖో, భిక్ఖవే, ద్వీహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో పుగ్గలో యథాభతం నిక్ఖిత్తో, ఏవం సగ్గే"తి. **సప్పఞ్ఞో**తి పఞ్ఞవా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఆతాపీసుత్తవణ్ణనా

౩౪. సత్తమే **అనాతాపీతి** కిలేసానం ఆతాపనట్ఠేన ఆతాపో, వీరియం, సో ఏతస్స అత్థీతి ఆతాపీ, న ఆతాపీ అనాతాపీ, సమ్మప్పధానవిరహితో కుసీతోతి వుత్తం హోతి. ఓత్తాపో వుచ్చతి పాపుత్రాసో, సో ఏతస్స అత్థీతి ఓత్తాపీ, న ఓత్తాపీ **అనోత్తాపీ,** ఓత్తాపరహితో. అథ వా ఆతాపప్పటిపక్ఖో అనాతాపో, కోసజ్జం సో అస్స అత్థీతి అనాతాపీ. యం "న ఓత్తపతి ఓత్తప్పితబ్బేన, న ఓత్తపతి పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా"తి ఏవం వుత్తం, తం అనోత్తప్పం అనోత్తాపో. సో అస్స అత్థీతి అనోత్తాపీతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

అభబ్బోతి అనరహో. **సమ్బోధాయాతి** అరియమగ్గత్థాయ. **నిబ్బానాయాతి** కిలేసానం అచ్చన్తవూపసమాయ అమతమహానిబ్బానాయ. **అనుత్తరస్స యోగక్ఖేమస్సాతి** అరహత్తఫలస్స. తఞ్హి ఉత్తరితరస్స అభావతో అనుత్తరం, చతూహి యోగేహి అనుపద్దుతత్తా ఖేమం నిబ్బయన్తి యోగక్ఖేమన్తి చ వుచ్చతి. **అధిగమాయాతి** పత్తియా. **ఆతాపీతి** వీరియవా. సో హి "ఆరద్ధవీరియో విహరతి అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయ, కుసలానం ధమ్మానం ఉపసమ్పదాయ, థామవా దళ్హపరక్కమో అనిక్ఖిత్తధురో కుసలేసు ధమ్మేసూ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౫) ఏవం వుత్తేన వీరియారమ్భేన సమన్నాగతో కిలేసానం అచ్చన్తమేవ ఆతాపనసీలోతి ఆతాపీ. **ఓత్తాపీతి** "యం ఓత్తపతి ఓత్తప్పితబ్బేన, ఓత్తపతి పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా"తి (ధ॰ స॰ ౩౧) ఏవం వుత్తేన ఓత్తప్పేన సమన్నాగతత్తా ఓత్తపనసీలోతి ఓత్తప్పీ. అయఞ్హి ఓత్తాపీతి వుత్తో. తదవినాభావతో హిరియా చ సమన్నాగతో ఏవ హోతీతి హిరోత్తప్పసమ్పన్నో అణుమత్తేపి వజ్జే భయదస్సావీ సీలేసు పరిపూరకారీ హోతి. ఇచ్చస్స సీలసమ్పదా దస్సితా. ఆతాపీతి ఇమినా నయేనస్స కిలేసపరితాపితాదీపనేన సమథవిపస్సనాభావనానుయుత్తతా దస్సితా. యథావుత్తఞ్చ వీరియం సద్ధాసతిసమాధిపఞ్ఞాహి వినా న హోతీతి విముత్తిపరిపాచకాని సద్ధాపఞ్చమాని ఇన్ద్రియాని అత్థతో వుత్తానేవ హోన్తి. తేసు చ సిద్ధేసు అనిచ్చే అనిచ్చసఞ్ఞా, అనిచ్చే దుక్ఖసఞ్ఞా, దుక్ఖే అనత్తసఞ్ఞా, పహానసఞ్ఞా, విరాగసఞ్ఞా, నిరోధసఞ్ఞాతి ఛ నిబ్బేధభాగియా సఞ్ఞా సిద్ధా ఏవాతి. ఏవం ఇమేహి ద్వీహి ధమ్మేహి సమన్నాగతస్స లోకియానం సీలసమాధిపఞ్ఞానం సిజ్ఝనతో మగ్గఫలనిబ్బానాధిగమస్స భబ్బతం దస్సేన్తో **''ఆతాపీ చ ఖో…పే॰… అధిగమాయా''**తి ఆహ.

గాథాసు **కుసీతోతి** మిచ్ఛావితక్కబహులతాయ కామబ్యాపాదవిహింసావితక్కసఙ్ఖాతేహి కుచ్ఛితేహి పాపధమ్మేహి సితో సమ్బద్ధో యుత్తోతి కుసీతో. కుచ్ఛితం వా సీదతి సమ్మాపటిపత్తితో అవసీదతీతి కుసీతో, ద-కారస్స త-కారం కత్వా.

హీనవీరియోతి నిబ్బీరియో, చతూసుపి ఇరియాపథేసు వీరియకరణరహితో. అనుస్సాహసంహననసభావస్స చిత్తాలసియస్స థినస్స, అసత్తివిఘాతసభావస్స కాయాలసియస్స మిద్ధస్స చ అభిణ్హప్పవత్తియా **థినమిద్ధబహులో**. పాపజిగుచ్ఛనలక్ఖణాయ హిరియా అభావేన తప్పటిపక్ఖేన అహిరికేన సమన్నాగతత్తా చ **అహిరికో**. హిరోత్తప్పవీరియానం అభావేనేవ సమ్మాపటిపత్తియం నత్థి ఏతస్స ఆదరోతి **అనాదరో**. ఉభయథాపి తథా ధమ్మపుగ్గలేన దువిధకిరియాకరణేన అనాదరో. **ఫుట్ఠున్తి** ఫుసితుం. **సమ్బోధిముత్తమన్తి** సమ్బోధిసఙ్ఖాతం ఉత్తమం అరహత్తం అధిగన్తుం అభబ్బోతి అత్థో.

సతిమాతి చిరకతచిరభాసితానం అనుస్సరణే సమత్థస్స సతినేపక్కస్స భావేన చతుసతిపట్ఠానయోగేన సతిమా. **నిపకోతి** సత్తట్ఠానియసమ్పజఞ్ఞసఙ్ఖాతేన చేవ కమ్మట్ఠానపరిహరణపఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన చ నేపక్కేన సమన్నాగతత్తా నిపకో. **ఝాయీతి** ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానేన లక్ఖణూపనిజ్ఝానేన చాతి ద్వీహిపి ఝానేహి ఝాయీ. **అప్పమత్తోతి** "దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయ ఆవరణియేహి ధమ్మేహి చిత్తం పరిసోధేతీ"తిఆదినా నయేన కమ్మట్ఠానభావనాయ అప్పమత్తో. **సంయోజనం జాతిజరాయ ఛేత్వాతి** జాతియా చేవ జరాయ చ సత్తే సంయోజేతీతి సంయోజనన్తి లద్ధనామం కామరాగాదికం దసవిధమ్పి కిలేసజాతం అనుసయసముగ్ఘాతవసేన మూలతో ఛిన్దిత్వా. అథ వా **సంయోజనం జాతిజరాయ ఛేత్వాతి** జాతిజరాయ సంయోజనం ఛిన్దిత్వా. యస్స హి సంయోజనాని అచ్ఛిన్నాని, తస్స జాతిజరాయ అచ్ఛేదో అసముగ్ఘాతోవ. యస్స పన తాని ఛిన్నాని, తస్స జాతిజరాపి ఛిన్నావ కారణస్స సముగ్ఘాతితత్తా. తస్మా సంయోజనం ఛిన్దన్తో ఏవ జాతిజరాపి ఛిన్దతి. తేన వుత్తం "సంయోజనం జాతిజరాయ ఛేత్వా"తి. **ఇధేవ సమ్బోధిమనుత్తరం ఫుసేతి** ఇమస్మింయేవ అత్తభావే అగ్గమగ్గం అరహత్తం వా ఫుసే పాపుణేయ్య.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పఠమనకుహనసుత్తవణ్ణనా

౩౫. అట్ఠమే **నయిదన్తి** ఏత్థ **న**ఇతి పటిసేధే నిపాతో, తస్స "వుస్సతీ"తి ఇమినా సమ్బన్ధో, **య**కారో పదసన్ధికరో. **ఇదం**-సద్దో "ఏకమిదాహం, భిక్ఖవే, సమయం ఉక్కట్ఠాయం విహరామి సుభగవనే సాలరాజమూలే"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౫౦౧) నిపాతమత్తం. "ఇదం ఖో తం, భిక్ఖవే, అప్పమత్తకం ఓరమత్తకం సీలమత్తక"న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౭) యథావుత్తే ఆసన్నపచ్చక్ఖే ఆగతో.

"ఇదఞ్హి తం జేతవనం, ఇసిసఙ్ఘనిసేవితం;
ఆవుత్థం ధమ్మరాజేన, పీతిసఞ్జననం మమా"తి. –

ఆదీసు (సం॰ ని॰ ౧.౪౮) వక్ఖమానే ఆసన్నపచ్చక్ఖే. ఇధాపి వక్ఖమానేయేవ ఆసన్నపచ్చక్ఖే దట్ఠబ్బో.

బ్రహ్మచరియ-సద్దో –

"కిం తే వతం కిం పన బ్రహ్మచరియం,
కిస్స సుచిణ్ణస్స అయం విపాకో;
ఇద్ధీ జుతీ బలవీరియూపపత్తి,

ఇదఞ్చ తే నాగ మహావిమానం.

“అహఞ్చ భరియా చ మనుస్సలోకే,
సద్ధా ఉభో దానపతీ అహుమ్హా;
ఓపానభూతం మే ఘరం తదాసి,
సన్తప్పితా సమణబ్రాహ్మణా చ.

“తం మే వతం తం పన బ్రహ్మచరియం,
తస్స సుచిణ్ణస్స అయం విపాకో;
ఇద్ధీ జుతీ బలవీరియూపపత్తి,
ఇదఞ్చ మే ధీర మహావిమాన”న్తి. (జా॰ ౨.౨౨.౧౫౯౨-౧౫౯౩, ౧౫౯౫) –

ఇమస్మిం పుణ్ణకజాతకే దానే ఆగతో.

“కేన పాణి కామదదో, కేన పాణి మధుస్సవో;
కేన తే బ్రహ్మచరియేన, పుఞ్ఞం పాణిమ్హి ఇజ్ఝతి.

“తేన పాణి కామదదో, తేన పాణి మధుస్సవో;
తేన మే బ్రహ్మచరియేన, పుఞ్ఞం పాణిమ్హి ఇజ్ఝతీ”తి. (పే॰ వ॰ ౨౭౫, ౨౭౭) –

ఇమస్మిం అఙ్కురపేతవత్థుస్మిం వేయ్యావచ్చే. “ఇదం ఖో తం, భిక్ఖవే, తిత్తిరియం నామ బ్రహ్మచరియం అహోసీ”తి (చూళవ॰ ౩౧౧) ఇమస్మిం తిత్తిరజాతకే పఞ్చసిక్ఖాపదసీలే. “తం ఖో పన, పఞ్చసిఖ, బ్రహ్మచరియం నేవ నిబ్బిదాయ న విరాగాయ… పే॰… యావదేవ బ్రహ్మలోకూపపత్తియా”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౩౨౯) ఇమస్మిం మహాగోవిన్దసుత్తే బ్రహ్మవిహారే. “పరే అబ్రహ్మచారీ భవిస్సన్తి, మయమేత్థ బ్రహ్మచారినో భవిస్సామా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౮౩) సల్లేఖసుత్తే మేథునవిరతియం.

“మయఞ్చ భరియా నాతిక్కమామ,
అమ్హే చ భరియా నాతిక్కమన్తి;
అఞ్ఞత్ర తాహి బ్రహ్మచరియం చరామ,
తస్మా హి అమ్హం దహరా న మీయరే”తి. (జా॰ ౧.౧౦.౯౭) –

మహాధమ్మపాలజాతకే సదారసన్తోసే. “అభిజానామి ఖో పనాహం, సారిపుత్త, చతురఙ్గసమన్నాగతం బ్రహ్మచరియం చరితా – తపస్సీ సుదం హోమీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౫) లోమహంససుత్తే వీరియే.

“హీనేన బ్రహ్మచరియేన, ఖత్తియే ఉపపజ్జతి;
మజ్ఝిమేన చ దేవత్తం, ఉత్తమేన విసుజ్ఝతీ”తి. (జా॰ ౧.౮.౭౫) –

నిమిజాతకే అత్తదమనవసేన కతే అట్ఠఙ్గికఉపోసథే. “ఇదం ఖో పన, పఞ్చసిఖ, బ్రహ్మచరియం ఏకన్తనిబ్బిదాయ విరాగాయ...పే.... అయమేవ అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో”తి (దీ. ని. ౨.౩౨౯) మహాగోవిన్దసుత్తేయేవ అరియమగ్గే. “తయిదం బ్రహ్మచరియం ఇద్ధఞ్చేవ ఫీతఞ్చ విత్థారికం బాహుజఞ్ఞం పుథుభూతం యావ దేవమనుస్సేహి సుప్పకాసిత”న్తి (దీ. ని. ౩.౧౭౪) పాసాదికసుత్తే సిక్ఖత్తయసఙ్గహే సకలస్మిం సాసనే. ఇధాపి అరియమగ్గే సాసనే చ వత్తతి.

వుస్సతీతి వసీయతి, చరీయతీతి అత్థో. **జనకుహనత్థ**న్తి “అహో అయ్యో సీలవా వత్తసమ్పన్నో అప్పిచ్ఛో సన్తుట్ఠో మహిద్ధికో మహానుభావో”తిఆదినా జనస్స సత్తలోకస్స విమ్హాపనత్థం. **జనలపనత్థ**న్తి “ఏవరూపస్స నామ అయ్యస్స దిన్నం మహప్ఫలం భవిస్సతీ”తి పసన్నచిత్తేహి “కేనత్థో, కిం ఆహరీయతూ”తి మనుస్సేహి వదాపనత్థం. **లాభసక్కారసిలోకానిసంసత్థ**న్తి య్వాయం “ఆకఙ్ఖేయ్య చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ‘లాభీ అస్సం చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానప్పచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారాన’న్తి, సీలే-స్వేవస్స పరిపూరకారీ”తి (మ. ని. ౧.౬౫) సీలానిసంసభావేన వుత్తో చతుపచ్చయలాభో, యో చ చతున్నం పచ్చయానం సక్కచ్చదానసఙ్ఖాతో ఆదరబహుమానగరుకరణసఙ్ఖాతో చ సక్కారో, యో చ “సీలసమ్పన్నో బహుస్సుతో సుతధరో ఆరద్ధవీరియో”తిఆదినా నయేన ఉగ్గతథుతిఘోససఙ్ఖాతో సిలోకో బ్రహ్మచరియం చరన్తానం దిట్ఠధమ్మికో ఆనిసంసో, తదత్థం. **ఇతి మం జనో జానాతూ**తి “ఏవం బ్రహ్మచరియవాసే సతి ‘అయం సీలవా కల్యాణధమ్మో’తిఆదినా మం జనో జానాతు సమ్భావేతూ”తి అత్తనో సన్తగుణవసేన సమ్భావనత్థమ్పి న ఇదం బ్రహ్మచరియం వుస్సతీతి సమ్బన్ధో.

కేచి పన ‘‘**జనకుహనత్థ**న్తి పాపిచ్ఛస్స ఇచ్ఛాపకతస్స సతో సామన్తజప్పనఇరియాపథనిస్సితపచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతేన తివిధేన కుహనవత్థునా కుహనభావేన జనస్స విమ్హాపనత్థం. **జనలపనత్థ**న్తి పాపిచ్ఛస్సేవ సతో పచ్చయత్థం పరికథోభాసాదివసేన లపనభావేన ఉపలాపనభావేన వా జనస్స లపనత్థం. **లాభసక్కారసిలోకానిసంసత్థ**న్తి పాపిచ్ఛస్సేవ సతో లాభాదిగరుతాయ లాభసక్కారసిలోకసఙ్ఖాతస్స ఆనిసంసఉదయస్స నిప్ఫాదనత్థం. **ఇతి మం జనో జానాతూ**తి పాపిచ్ఛస్సేవ సతో అసన్తగుణసమ్భావనాధిప్పాయేన ‘ఇతి ఏవం మం జనో జానాతూ’తి న ఇదం బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ”తి ఏవమేత్థ అత్థం వదన్తి. పురిమోయేవ పన అత్థో సారతరో.

అథ ఖోతి ఏత్థ **అథా**తి అఞ్ఞదత్థే నిపాతో, **ఖో**తి అవధారణే. తేన కుహనాదితో అఞ్ఞదత్థాయేవ పన ఇదం, భిక్ఖవే, బ్రహ్మచరియం వుస్సతీతి దస్సేతి. ఇదాని తం పయోజనం దస్సేన్తో ‘‘**సంవరత్థఞ్చేవ పహానత్థఞ్చా**’’తి ఆహ. తత్థ పఞ్చవిధో సంవరో – పాతిమోక్ఖసంవరో, సతిసంవరో, ఞాణసంవరో, ఖన్తిసంవరో, వీరియసంవరోతి.

తత్థ “ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో”తి (విభ. ౨౧౧) హి ఆదినా నయేన ఆగతో అయం **పాతిమోక్ఖసంవరో** నామ, యో సీలసంవరోతి చ పవుచ్చతి. “రక్ఖతి చక్ఖున్ద్రియం, చక్ఖున్ద్రియే సంవరం ఆపజ్జతీ”తి (దీ. ని. ౧.౨౧౩; మ. ని. ౧.౨౯౫; సం. ని. ౪.౨౩౯; అ. ని. ౩.౧౬) ఆగతో అయం **సతిసంవరో**.

“యాని సోతాని లోకస్మిం (అజితాతి భగవా),
సతి తేసం నివారణం;
సోతానం సంవరం బ్రూమి,

పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే”తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౪౧) –

ఆగతో అయం **ఞాణసంవరో**. “ఖమో హోతి సీతస్స ఉణ్హస్సా”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౪; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) నయేన ఆగతో అయం **ఖన్తిసంవరో**. “ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) నయేన ఆగతో అయం **వీరియసంవరో**. అత్థతో పన పాణాతిపాతాదీనం పజహనవసేన, వత్తపటివత్తానం కరణవసేన చ పవత్తా చేతనా విరతియో చ. సఙ్ఖేపతో సబ్బో కాయవచీసంయమో, విత్థారతో సత్తన్నం ఆపత్తిక్ఖన్ధానం అవీతిక్కమో సీలసంవరో. సతి ఏవ సతిసంవరో, సతిప్పధానా వా కుసలా ఖన్ధా. ఞాణమేవ ఞాణసంవరో. అధివాసనవసేన అదోసో, అదోసప్పధానా వా తథా పవత్తా కుసలా ఖన్ధా ఖన్తిసంవరో, పఞ్ఞాతి ఏకే. కామవితక్కాదీనం అనధివాసనవసేన పవత్తం వీరియమేవ వీరియసంవరో. తేసు పఠమో కాయదుచ్చరితాదిదుస్సీల్యస్స సంవరణతో సంవరో, దుతియో ముట్ఠస్సచ్చస్స, తతియో అఞ్ఞాణస్స, చతుత్థో అక్ఖన్తియా, పఞ్చమో కోసజ్జస్స సంవరణతో పిదహనతో సంవరోతి వేదితబ్బో. ఏవమేతస్స సంవరస్స అత్థాయ సంవరత్థం, సంవరనిప్ఫాదనత్థన్తి అత్థో.

పహానమ్పి పఞ్చవిధం – తదఙ్గప్పహానం, విక్ఖమ్భనప్పహానం, సముచ్ఛేదప్పహానం, పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం, నిస్సరణప్పహానన్తి. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా ఏకకనిపాతే పఠమసుత్తవణ్ణనాయం వుత్తమేవ. తస్స పన పఞ్చవిధస్సపి తథా తథా రాగాదికిలేసానం పటినిస్సజ్జనట్ఠేన సమతిక్కమనట్ఠేన వా పహానస్స అత్థాయ పహానత్థం, పహానసాధనత్థన్తి అత్థో. తత్థ సంవరేన కిలేసానం చిత్తసన్తానే పవేసననివారణం పహానేన పవేసననివారణఞ్చేవ సముగ్ఘాతో చాతి వదన్తి. ఉభయేనాపి పన యథారహం ఉభయం సమ్పజ్జతీతి దట్ఠబ్బం. సీలాదిధమ్మా ఏవ హి సంవరణతో సంవరో, పజహనతో పహానన్తి.

గాథాసు **అనీతిహన్తి** ఈతియో వుచ్చన్తి ఉపద్దవా – దిట్ఠధమ్మికా చ సమ్పరాయికా చ. ఈతియో హనతి వినాసేతి పజహతీతి ఈతిహం, అను ఈతిహన్తి **అనీతిహం,** సాసనబ్రహ్మచరియం మగ్గబ్రహ్మచరియఞ్చ. అథ వా ఈతీహి అనత్థేహి సద్ధిం హనన్తి గచ్ఛన్తి పవత్తన్తీతి ఈతిహా, తణ్హాదిఉపక్కిలేసా. నత్థి ఏత్థ ఈతిహాతి **అనీతిహం**. ఈతిహా వా యథావుత్తేనట్ఠేన తిత్థియసమయా, తప్పటిపక్ఖతో ఇదం అనీతిహం. “అనితిహ”న్తిపి పాఠో. తస్సత్థో – “ఇతిహాయ”న్తి ధమ్మేసు అనేకంసగ్గాహభావతో విచికిచ్ఛా ఇతిహం నామ, సమ్మాసమ్బుద్ధప్పవేదితత్తా యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జన్తానం నిక్కఙ్ఖభావసాధనతో నత్థి ఏత్థ ఇతిహన్తి **అనితిహం,** అపరప్పచ్చయన్తి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం “పచ్చత్తం వేదితబ్బో విఞ్ఞూహీ”తి “అతక్కావచరో”తి చ. గాథాసుఖత్థం పన “అనీతిహ”న్తి దీఘం కత్వా పఠన్తి.

నిబ్బానసఙ్ఖాతం ఓగధం పతిట్ఠం పారం గచ్ఛతీతి **నిబ్బానోగధగామీ,** విముత్తిరసత్తా ఏకన్తేనేవ నిబ్బానసమ్పాపకోతి అత్థో. తం నిబ్బానోగధగామినం బ్రహ్మచరియం. **సోతి** యో సో సమతింస పారమియో పూరేత్వా సబ్బకిలేసే భిన్దిత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో, సో భగవా **అదేసయి** దేసేసి. నిబ్బానోగధోతి వా అరియమగ్గో వుచ్చతి. తేన వినా నిబ్బానోగాహనస్స అసమ్భవతో తస్స చ నిబ్బానం అనాలమ్బిత్వా అప్పవత్తనతో, తఞ్చ తం ఏకన్తం గచ్ఛతీతి నిబ్బానోగధగామీ. అథ వా **నిబ్బానోగధగామినన్తి** నిబ్బానస్స అన్తోగామినం మగ్గబ్రహ్మచరియం , నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరిత్వా తస్స అన్తో ఏవ వత్తతి పవత్తతీతి. **మహత్తేహీతి** మహాఆతుమేహి ఉళారజ్ఝాసయేహి. మహన్తం నిబ్బానం, మహన్తే వా సీలక్ఖన్ధాదికే ఏసన్తి గవేసన్తీతి మహేసినో బుద్ధాదయో అరియా. తేహి **అనుయాతో** పటిపన్నో. **యథా బుద్ధేన దేసితన్తి**

యథా అభిఞ్ఞేయ్యాదిధమ్మే అభిఞ్ఞేయ్యాదిభావేనేవ సమ్మాసమ్బుద్ధేన మయా దేసితం, ఏవం యే ఏతం మగ్గబ్రహ్మచరియం తదత్థం సాసనబ్రహ్మచరియఞ్చ పటిపజ్జన్తి. తే దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థేహి యథారహం అనుసాసన్తస్స సత్థు మయ్హం సాసనకారినో ఓవాదప్పటికరా సకలస్స వట్టదుక్ఖస్స అన్తం పరియన్తం అప్పవత్తిం కరిస్సన్తి, దుక్ఖస్స వా అన్తం నిబ్బానం సచ్ఛికరిస్సన్తీతి.

అట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. దుతియనకుహనసుత్తవణ్ణనా

౩౬. నవమే **అభిఞ్ఞత్థ**న్తి కుసలాదివిభాగేన ఖన్ధాదివిభాగేన చ సబ్బధమ్మే అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన అవిపరీతతో జాననత్థం. **పరిఞ్ఞత్థ**న్తి తేభూమకధమ్మే ''ఇదం దుక్ఖ''న్తిఆదినా పరిజాననత్థం సమతిక్కమనత్థఞ్చ. తత్థ అభిఞ్ఞేయ్యఅభిజాననా చతుసచ్చవిసయా. పరిఞ్ఞేయ్యపరిజాననా పన యదిపి దుక్ఖసచ్చవిసయా, పహానసచ్ఛికిరియాభావనాభిసమయేహి పన వినా న పవత్తతీతి పహానాదయోపి ఇధ గహితాతి వేదితబ్బం. సేసం అనన్తరసుత్తే వుత్తత్థమేవ.

నవమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సోమనస్ససుత్తవణ్ణనా

౩౭. దసమే **సుఖసోమనస్సబహులో**తి ఏత్థ **సుఖ**న్తి కాయికం సుఖం, **సోమనస్స**న్తి చేతసికం. తస్మా యస్స కాయికం చేతసికఞ్చ సుఖం అభిణ్హం పవత్తతి, సో సుఖసోమనస్సబహులోతి వుత్తో. **యోనీ**తి ''చతస్సో ఖో ఇమా, సారిపుత్త, యోనియో''తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౨) ఖన్ధకోట్ఠాసో యోనీతి ఆగతో. ''యోని హేసా, భూమిజ, ఫలస్స అధిగమాయా''తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౨౬) కారణం.

''న చాహం బ్రాహ్మణం బ్రూమి, యోనిజం మత్తిసమ్భవ''న్తి చ. (మ॰ ని॰ ౨.౪౫౭; ధ॰ ప॰ ౩౯౬; సు॰ ని॰ ౬౨౫);

''తమేనం కమ్మజా వాతా నిబ్బత్తిత్వా ఉద్ధంపాదం అధోసిరం సమ్పరివత్తేత్వా మాతు యోనిముఖే సమ్పటిపాదేన్తీ''తి చ ఆదీసు పస్సావమగ్గో. ఇధ పన కారణం అధిప్పేతం. **అస్సా**తి అనేన. **ఆరద్ధా**తి పట్ఠపితా పగ్గహితా పరిపుణ్ణా సమ్పాదితా వా.

ఆసవానం ఖయాయాతి ఏత్థ ఆసవన్తీతి ఆసవా, చక్ఖుతోపి…పే… మనతోపి సవన్తి పవత్తన్తీతి వుత్తం హోతి. ధమ్మతో యావ గోత్రభూ, ఓకాసతో యావ భవగ్గా సవన్తీతి వా ఆసవా. ఏతే ధమ్మే ఏతఞ్చ ఓకాసం అన్తో కరిత్వా పవత్తన్తీతి అత్థో. అన్తోకరణత్థో హి అయం ఆకారో. చిరపారివాసియట్ఠేన మదిరాదయో ఆసవా వియాతిపి ఆసవా. లోకే హి చిరపారివాసికా మదిరాదయో ఆసవాతి వుచ్చన్తి. యది చ చిరపారివాసియట్ఠేన ఆసవా, ఏతే ఏవ భవితుం అరహన్తి. వుత్తఞ్హేతం – ''పురిమా, భిక్ఖవే, కోటి న పఞ్ఞాయతి అవిజ్జాయ, ఇతో పుబ్బే అవిజ్జా నాహోసీ''తిఆది (అ॰ ని॰ ౧౦.౬౧). ఆయతం సంసారదుక్ఖం సవన్తి పసవన్తీతిపి ఆసవా. పురిమాని చేత్థ నిబ్బచనాని యత్థ కిలేసా ఆసవాతి ఆగతా, తత్థ యుజ్జన్తి; పచ్ఛిమం కమ్మేపి. న కేవలఞ్చ కమ్మకిలేసా ఏవ ఆసవా, అపిచ ఖో నానప్పకారా ఉపద్దవాపి. అభిధమ్మే హి ''చత్తారో

ఆసవా – కామాసవో, భవాసవో, దిట్ఠాసవో, అవిజ్జాసవో"తి (ధ॰ స॰ ౧౧౦౨) కామరాగాదయో కిలేసా ఆసవాతి ఆగతా. సుత్తేపి "నాహం, చున్ద, దిట్ఠధమ్మికానంయేవ ఆసవానం సంవరాయ ధమ్మం దేసేమీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౮౨) ఏత్థ వివాదమూలభూతా కిలేసా ఆసవాతి ఆగతా.

"యేన దేవూపపత్యస్స, గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో;
యక్ఖత్తం యేన గచ్ఛేయ్య, మనుస్సత్తఞ్చ అబ్బజే;
తే మయ్హం, ఆసవా ఖీణా, విద్ధస్తా వినళీకతా"తి. (అ॰ ని॰ ౪.౩౬) –

ఏత్థ తేభూమకం కమ్మం అవసేసా చ అకుసలా ధమ్మా. "దిట్ఠధమ్మికానం ఆసవానం సంవరాయ సమ్పరాయికానం ఆసవానం పటిఘాతాయా"తి (పారా॰ ౩౯) ఏత్థ పరూపఘాతవిప్పటిసారవధబన్ధాదయో చేవ అపాయదుక్ఖభూతా నానప్పకారా ఉపద్దవా చ.

తే పనేతే ఆసవా వినయే "దిట్ఠధమ్మికానం ఆసవానం సంవరాయ, సమ్పరాయికానం ఆసవానం పటిఘాతాయా"తి ద్వేధా ఆగతా. సళాయతనే "తయోమే, ఆవుసో, ఆసవా – కామాసవో, భవాసవో, అవిజ్జాసవో"తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౨౧) తిధా ఆగతా. తథా అఞ్ఞేసు సుత్తన్తేసు. అభిధమ్మే తేయేవ దిట్ఠాసవేన సద్ధిం చతుధా ఆగతా. నిబ్బేధికపరియాయే పన "అత్థి, భిక్ఖవే, ఆసవా నిరయగమనీయా, అత్థి ఆసవా తిరచ్ఛానయోనిగమనీయా, అత్థి ఆసవా పేత్తివిసయగమనీయా, అత్థి ఆసవా మనుస్సలోకగమనీయా, అత్థి ఆసవా దేవలోకగమనీయా"తి (అ॰ ని॰ ౬.౬౩) పఞ్చధా ఆగతా. కమ్మమేవ చేత్థ ఆసవాతి అధిప్పేతం. ఛక్కనిపాతే "అత్థి, భిక్ఖవే, ఆసవా సంవరా పహాతబ్బా"తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౬.౫౮) నయేన ఛధా ఆగతా. సబ్బాసవపరియాయే తేయేవ దస్సనపహాతబ్బేహి ధమ్మేహి సద్ధిం సత్తధా ఆగతా. ఇధ పన అభిధమ్మపరియాయేన చత్తారో ఆసవా అధిప్పేతాతి వేదితబ్బా.

ఖయాయాతి ఏత్థ పన "యో ఆసవానం ఖయో వయో భేదో పరిభేదో అనిచ్చతా అన్తరధాన"న్తి ఆసవానం సరసభేదో ఆసవానం ఖయోతి వుత్తో. "జానతో అహం, భిక్ఖవే, పస్సతో ఆసవానం ఖయం వదామీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫) ఏత్థ ఆసవానం ఖీణాకారో నత్థిభావో అచ్చన్తం అసముప్పాదో ఆసవక్ఖయోతి వుత్తో.

"సేఖస్స సిక్ఖమానస్స, ఉజుమగ్గానుసారినో;
ఖయస్మిం పఠమం ఞాణం, తతో అఞ్ఞా అనన్తరా"తి. (ఇతివు॰ ౬౨) –

ఏత్థ అరియమగ్గో ఆసవక్ఖయోతి వుత్తో. "ఆసవానం ఖయా సమణో హోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౩౮) ఏత్థ ఫలం.

"పరవజ్జానుపస్సిస్స, నిచ్చం ఉజ్ఝానసఞ్ఞినో;
ఆసవా తస్స వడ్ఢన్తి, ఆరా సో ఆసవక్ఖయా"తి. (ధ॰ ప॰ ౨౫౩) –

ఏత్థ నిబ్బానం. ఇధ పన ఫలం సన్ధాయ "ఆసవానం ఖయాయా"తి వుత్తం, అరహత్తఫలత్థాయాతి అత్థో.

సంవేజనీయేసు ఠానేసూతి సంవేగజనకేసు జాతిఆదీసు సంవేగవత్థూసు. జాతి, జరా, బ్యాధి, మరణం, అపాయదుక్ఖం, అతీతే వట్టమూలకం దుక్ఖం, అనాగతే వట్టమూలకం దుక్ఖం , పచ్చుప్పన్నే ఆహారపరియేట్ఠిమూలకం దుక్ఖన్తి ఇమాని హి సంవేగవత్థూని సంవేజనీయట్ఠానాని నామ. అపిచ "ఆదిత్తో లోకసన్నివాసో ఉయ్యుత్తో పయాతో కుమ్మగ్గప్పటిపన్నో, ఉపనీయతి లోకో అద్ధువో, అతాణో లోకో అనభిస్సరో, అస్సకో లోకో, సబ్బం పహాయ గమనీయం, ఊనో లోకో అతిత్తో తణ్హాదాసో"తిఏవమాదీని (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౭) చేత్థ సంవేజనీయట్ఠానానీతి వేదితబ్బాని. **సంవేజనేనా**తి జాతిఆదిసంవేగవత్థూని పటిచ్చ ఉప్పన్నభయసఙ్ఖాతేన సంవేజనేన. అత్థతో పన సహోత్తప్పఞాణం సంవేగో నామ.

సంవిగ్గస్సాతి గబ్భోక్కన్తికాదివసేన అనేకవిధేహి జాతిఆదిదుక్ఖేహి సంవేగజాతస్స. "సంవేజిత్వా"తి చ పఠన్తి. **యోనిసో పధానేనా**తి ఉపాయపధానేన, సమ్మావాయామేనాతి అత్థో. సో హి యథా అకుసలా ధమ్మా పహీయన్తి, కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి, ఏవం పదహనతో ఉత్తమభావసాధనతో చ "పధాన"న్తి వుచ్చతి. తత్థ సంవేగేన భవాదీసు కిఞ్చి తాణం లేణం పటిసరణం అపస్సన్తో తత్థ అనోలీయన్తో అలగ్గమానసో తప్పటిపక్ఖేన చ వినివత్తితవిసఙ్ఖితో అఞ్ఞదత్థు నిబ్బాననిన్నో హోతి నిబ్బానపోణో నిబ్బానపబ్భారో. సో కల్యాణమిత్తసన్నిస్సయేన యోనిసోమనసికారబహులో విసుద్ధాసయప్పయోగో సమథవిపస్సనాసు యుత్తప్పయుత్తో సబ్బస్మిమ్పి సఙ్ఖారగతే నిబ్బిన్దతి విరజ్జతి, విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేతి. తత్థ యదిదం యోనిసోమనసికారబహులో విసుద్ధాసయప్పయోగో సమథవిపస్సనాసు యుత్తప్పయుత్తో, తేనస్స దిట్ఠేవ ధమ్మే సుఖసోమనస్సబహులతా వేదితబ్బా. యం పనాయం సమథే పతిట్ఠితో విపస్సనాయ యుత్తప్పయుత్తో సబ్బస్మిమ్పి సఙ్ఖారగతే నిబ్బిన్దతి విరజ్జతి, విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేతి, తేనస్స యోని ఆరద్ధా ఆసవానం ఖయాయాతి వేదితబ్బం.

గాథాసు **సంవిజ్జేథేవా**తి సంవిజ్జేయ్య ఏవ సంవేగం కరేయ్య ఏవ. "సంవిజ్జిత్వానా"తి చ పఠన్తి. వుత్తనయేన సంవిగ్గో హుత్వాతి అత్థో. **పణ్డితో**తి సప్పఞ్ఞో, తిహేతుకపటిసన్ధీతి వుత్తం హోతి. **పఞ్ఞాయ సమవేక్ఖియా**తి సంవేగవత్థూని సంవిజ్జనవసేన పఞ్ఞాయ సమ్మా అవేక్ఖియ. అథ వా పఞ్ఞాయ సమ్మా అవేక్ఖిత్వాతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

దసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి పరమత్థదీపనియా ఇతివుత్తక-అట్ఠకథాయ

దుకనిపాతే పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧. వితక్కసుత్తవణ్ణనా

౩౮. దుతియవగ్గస్స పఠమే **తథాగతం, భిక్ఖవే**తి ఏత్థ **తథాగత**-సద్దో తావ సత్తవోహారసమ్మాసమ్బుద్ధాదీసు దిస్సతి. తథా హేస "హోతి తథాగతో పరం మరణా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౬౫) సత్తవోహారే.

"తథాగతం దేవమనుస్సపూజితం,

బుద్ధం నమస్సామ సువత్థి హోతూ”తి. (ఖు॰ పా॰ ౬.౧౬) –

ఆదీసు సమ్మాసమ్బుద్ధే.

“తథాగతం దేవమనుస్సపూజితం,

ధమ్మం నమస్సామ సువత్థి హోతూ”తి. (ఖు॰ పా॰ ౬.౧౭) –

ఆదీసు ధమ్మే.

“తథాగతం దేవమనుస్సపూజితం,

సఙ్ఘం నమస్సామ సువత్థి హోతూ”తి. (ఖు॰ పా॰ ౬.౧౮) –

ఆదీసు సఙ్ఘే. ఇధ పన సమ్మాసమ్బుద్ధే. తస్మా తథాగతన్తి ఏత్థ అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతోతి వుచ్చతి. కతమేహి అట్ఠహి? తథా ఆగతోతి తథాగతో, తథా గతోతి తథాగతో, తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో, తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో, తథదస్సితాయ తథాగతో, తథవాదితాయ తథాగతో, తథాకారితాయ తథాగతో, అభిభవనట్ఠేన తథాగతోతి.

కథం భగవా **తథా ఆగతోతి తథాగతో?** యథా యేన అభినీహారేన దానపారమిం పూరేత్వా సీలనేక్ఖమ్మపఞ్ఞావీరియఖన్తిసచ్చఅధిట్ఠానమేత్తాఉపేక్ఖాపారమిం పూరేత్వా ఇమా దస పారమియో, దస ఉపపారమియో, దస పరమత్థపారమియోతి సమతింస పారమియో పూరేత్వా అఙ్గపరిచ్చాగం, అత్తపరిచ్చాగం, ధనపరిచ్చాగం, దారపరిచ్చాగం, రజ్జపరిచ్చాగన్తి ఇమాని పఞ్చ మహాపరిచ్చాగాని పరిచ్చజిత్వా యథా విపస్సిఆదయో సమ్మాసమ్బుద్ధా ఆగతా , తథా అమ్హాకం భగవాపి ఆగతోతి తథాగతో. యథాహ –

“యథేవ లోకమ్హి విపస్సిఆదయో,

సబ్బఞ్ఞుభావం మునయో ఇధాగతా;

తథా అయం సక్యమునీపి ఆగతో,

తథాగతో వుచ్చతి తేన చక్ఖుమా”తి. –

ఏవం తథా ఆగతోతి తథాగతో.

కథం **తథా గతోతి తథాగతో?** యథా సమ్పతిజాతావ విపస్సిఆదయో సమేహి పాదేహి పథవియం పతిట్ఠాయ ఉత్తరాభిముఖా సత్తపదవీతిహారేన గతా, తథా అమ్హాకం భగవాపి గతోతి తథాగతో. యథాహు –

“ముహుత్తజాతోవ గవంపతీ యథా,

సమేహి పాదేహి ఫుసీ వసున్ధరం;

సో విక్కమీ సత్త పదాని గోతమో,

సేతఞ్చ ఛత్తం అనుధారయుం మరూ.

"గన్త్వాన సో సత్త పదాని గోతమో,
దిసా విలోకేసి సమా సమన్తతో;
అట్ఠఙ్గుపేతం గిరమబ్భుదీరయి,
సీహో యథా పబ్బతముద్ధనిట్ఠితో"తి. –

ఏవం తథా గతోతి తథాగతో.

కథం **తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో?** సబ్బేసం రూపారూపధమ్మానం సలక్ఖణం, సామఞ్ఞలక్ఖణం, తథం, అవితథం, ఞాణగతియా ఆగతో, అవిరజ్ఝిత్వా పత్తో, అనుబుద్ధోతి తథాగతో. యథాహ –

"సబ్బేసం పన ధమ్మానం, సకసామఞ్ఞలక్ఖణం;
తథమేవాగతో యస్మా, తస్మా నాథో తథాగతో"తి. –

ఏవం తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో.

కథం **తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో?** తథధమ్మా నామ చత్తారి అరియసచ్చాని. యథాహ "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. కతమాని చత్తారి? ఇదం దుక్ఖం అరియసచ్చన్తి , భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేతం అనఞ్ఞథమేత"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦) విత్థారో. తాని చ భగవా అభిసమ్బుద్ధో, తస్మాపి తథానం అభిసమ్బుద్ధత్తా తథాగతో. అభిసమ్బుద్ధత్థో హి ఏత్థ గత-సద్దో. ఏవం తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో.

కథం **తథదస్సితాయ తథాగతో?** యం సదేవకే లోకే…పే॰… సదేవమనుస్సాయ పజాయ అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం చక్ఖుద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛన్తం రూపారమ్మణం నామ అత్థి, తం భగవా సబ్బాకారతో జానాతి పస్సతి. ఏవం జానతా పస్సతా చానేన తం ఇట్ఠాదివసేన వా దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతేసు లబ్భమానపదవసేన వా "కతమం తం రూపం రూపాయతనం, యం రూపం చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ వణ్ణనిభా సనిదస్సనం సప్పటిఘం నీలం పీతక"న్తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౬౧౬) నయేన అనేకేహి నామేహి తేరసహి వారేహి ద్వేపఞ్ఞాసాయ నయేహి విభజ్జమానం తథమేవ హోతి, వితథం నత్థి. ఏస నయో సోతద్వారాదీసు ఆపాథమాగచ్ఛన్తేసు సద్దాదీసు. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

"యం, భిక్ఖవే, సదేవకస్స లోకస్స…పే॰… సదేవమనుస్సాయ దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం పత్తం పరియేసితం అనువిచరితం మనసా, తమహం జానామి…పే॰… తమహం అబ్భఞ్ఞాసిం, తం తథాగతస్స విదితం, తం తథాగతో న ఉపట్ఠాసీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౪).

ఏవం తథదస్సితాయ తథాగతో. ఏత్థ తథదస్సిఅత్థే తథాగతోతి పదస్స సమ్భవో వేదితబ్బో.

కథం **తథవాదితాయ తథాగతో?** యం రత్తిం భగవా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో, యఞ్చ రత్తిం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయి, ఏత్థన్తరే పఞ్చచత్తాలీసవస్సపరిమాణకాలే యం భగవతా భాసితం

సుత్తగేయ్యాది, సబ్బం తం పరిసుద్ధం పరిపుణ్ణం రాగమదాదినిమ్మదనం ఏకసదిసం తథం అవితథం. తేనాహ –

> “యఞ్చ, చున్ద, రత్తిం తథాగతో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝతి, యఞ్చ రత్తిం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయతి, యం ఏతస్మిం అన్తరే భాసతి లపతి నిద్దిసతి, సబ్బం తం తథేవ హోతి, నో అఞ్ఞథా. తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (దీ. ని. ౩.౧౮౮; అ. ని. ౪.౨౩).

గదఅత్థో హి ఏత్థ గతసద్దో. ఏవం తథవాదితాయ తథాగతో. అపిచ ఆగదనం ఆగదో, వచనన్తి అత్థో. తథో అవిపరీతో ఆగదో అస్సాతి దకారస్స తకారం కత్వా తథాగతోతి, ఏవమ్పేత్థ పదసిద్ధి వేదితబ్బా.

కథం **తథాకారితాయ తథాగతో?** భగవతో హి వాచాయ కాయో అనులోమేతి, కాయస్సపి వాచా. తస్మా యథావాదీ తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ చ హోతి. ఏవంభూతస్స చస్స యథా వాచా, కాయోపి తథా గతో పవత్తో. యథా చ కాయో, వాచాపి తథా గతాతి తథాగతో. తేనాహ “యథావాదీ, భిక్ఖవే, తథాగతో తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ. ఇతి యథావాదీ తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ. తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి. ఏవం తథాకారితాయ తథాగతో.

కథం **అభిభవనట్ఠేన తథాగతో?** యస్మా భగవా ఉపరి భవగ్గం హేట్ఠా అవీచిం పరియన్తం కరిత్వా తిరియం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు సబ్బసత్తే అభిభవతి సీలేనపి సమాధినాపి పఞ్ఞాయపి విముత్తియాపి విముత్తిఞాణదస్సనేనపి, న తస్స తులా వా పమాణం వా అత్థి, అథ ఖో అతులో అప్పమేయ్యో అనుత్తరో దేవానం అతిదేవో సక్కానం అతిసక్కో బ్రహ్మానం అతిబ్రహ్మా సబ్బసత్తుత్తమో, తస్మా తథాగతో. తేనాహ –

> “సదేవకే, భిక్ఖవే, లోకే…పే.… మనుస్సాయ తథాగతో అభిభూ అనభిభూతో అఞ్ఞదత్థు దసో వసవత్తీ, తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (దీ. ని. ౩.౧౮౮; అ. ని. ౪.౨౩).

తత్రాయం పదసిద్ధి – అగదో వియ అగదో, దేసనావిలాసో చేవ పుఞ్ఞుస్సయో చ. తేన హేస మహానుభావో భిసక్కో వియ దిబ్బాగదేన సప్పే, సబ్బపరప్పవాదినో సదేవకఞ్చ లోకం అభిభవతి. ఇతి సబ్బలోకాభిభవనే తథో అవిపరీతో యథావుత్తో అగదో ఏతస్సాతి దకారస్స తకారం కత్వా తథాగతోతి వేదితబ్బో. ఏవం అభిభవనట్ఠేన తథాగతో.

అపిచ తథాయ గతోతి తథాగతో, తథం గతోతి తథాగతో. తత్థ సకలలోకం తీరణపరిఞ్ఞాయ తథాయ గతో అవగతోతి తథాగతో, లోకసముదయం పహానపరిఞ్ఞాయ తథాయ గతో అతీతోతి తథాగతో, లోకనిరోధం సచ్ఛికిరియాయ తథాయ గతో అధిగతోతి తథాగతో. లోకనిరోధగామినిం పటిపదం తథం గతో పటిపన్నోతి తథాగతో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> “లోకో, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో. లోకస్మా తథాగతో విసంయుత్తో. లోకసముదయో, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో, లోకసముదయో తథాగతస్స పహీనో. లోకనిరోధో, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో, లోకనిరోధో తథాగతస్స సచ్ఛికతో. లోకనిరోధగామినీ పటిపదా, భిక్ఖవే, తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధా, లోకనిరోధగామినీ పటిపదా తథాగతస్స భావితా. యం, భిక్ఖవే, సదేవకస్స…పే.… సబ్బం తం తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధం. తస్మా ‘తథాగతో’తి వుచ్చతీ”తి (అ. ని. ౪.౨౩).

అపరేహిపి అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతో. తథాయ ఆగతోతి తథాగతో, తథాయ గతోతి తథాగతో, తథాని ఆగతోతి తథాగతో, తథా గతోతి తథాగతో, తథావిధోతి తథాగతో, తథాపవత్తికోతి తథాగతో, తథేహి ఆగతోతి తథాగతో, తథా గతభావేన తథాగతోతి.

కథం **తథాయ ఆగతోతి తథాగతో?** యా సా భగవతా సుమేధభూతేన దీపఙ్కరదసబలస్స పాదమూలే –

"మనుస్సత్తం లిఙ్గసమ్పత్తి, హేతు సత్థారదస్సనం;
పబ్బజ్జా గుణసమ్పత్తి, అధికారో చ ఛన్దతా;
అట్ఠధమ్మసమోధానా, అభినీహారో సమిజ్ఝతీ"తి. (బు॰ వం॰ ౨.౫౯) –

ఏవం వుత్తం అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం అభినీహారం సమ్పాదేన్తేన "అహం సదేవకం లోకం తిణ్ణో తారేస్సామి, ముత్తో మోచేస్సామి, దన్తో దమేస్సామి, అస్సత్థో అస్సాసేస్సామి, పరినిబ్బుతో పరినిబ్బాపేస్సామి , సుద్ధో సోధేస్సామి , బుద్ధో బోధేస్సామీ"తి మహాపటిఞ్ఞా పవత్తితా. వుత్తం హేతం –

"కిం మే ఏకేన తిణ్ణేన, పురిసేన థామదస్సినా;
సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణిత్వా, సన్తారేస్సం సదేవకం.

"ఇమినా మే అధికారేన, కతేన పురిసుత్తమే;
సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణిత్వా, తారేమి జనతం బహుం.

"సంసారసోతం ఛిన్దిత్వా, విద్ధంసేత్వా తయో భవే;
ధమ్మనావం సమారుయ్హ, సన్తారేస్సం సదేవకం.

"కిం మే అఞ్ఞాతవేసేన, ధమ్మం సచ్ఛికతేనిధ;
సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణిత్వా, బుద్ధో హేస్సం సదేవకే"తి. (బు॰ వం॰ ౨.౫౫-౫౮);

తం పనేతం మహాపటిఞ్ఞం సకలస్సపి బుద్ధకరధమ్మసముదాయస్స పవిచయపచ్చవేక్ఖణసమాదానానం కారణభూతం అవిసంవాదేన్తో లోకనాథో యస్మా మహాకప్పానం సతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సక్కచ్చం నిరన్తరం నిరవసేసతో దానపారమిఆదయో సమతింసపారమియో పూరేత్వా, అఙ్గపరిచ్చాగాదయో పఞ్చ మహాపరిచ్చాగే పరిచ్చజిత్వా, సచ్చాధిట్ఠానాదీని చత్తారి అధిట్ఠానాని పరిబ్రూహేత్వా, పుఞ్ఞఞాణసమ్భారే సమ్భరిత్వా పుబ్బయోగపుబ్బచరియధమ్మక్ఖానఞాతత్థచరియాదయో ఉక్కంసాపేత్వా, బుద్ధిచరియం పరమకోటిం పాపేత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝి; తస్మా తస్సేవ సా మహాపటిఞ్ఞా తథా అవితథా అనఞ్ఞథా, న తస్స వాలగ్గమత్తమ్పి వితథం అత్థి. తథా హి దీపఙ్కరో దసబలో కోణ్డఞ్ఞో, మఙ్గలో…పే.… కస్సపో భగవాతి ఇమే చతువీసతి సమ్మాసమ్బుద్ధా పటిపాటియా ఉప్పన్నా "బుద్ధో భవిస్సతీ"తి నం బ్యాకరింసు. ఏవం చతువీసతియా బుద్ధానం సన్తికే లద్ధబ్యాకరణో యే తే కతాభినీహారేహి బోధిసత్తేహి లద్ధబ్బా ఆనిసంసా, తే లభిత్వావ ఆగతోతి తాయ యథావుత్తాయ మహాపటిఞ్ఞాయ తథాయ అభిసమ్బుద్ధభావం ఆగతో అధిగతోతి తథాగతో. ఏవం తథాయ ఆగతోతి తథాగతో.

కథం **తథాయ గతోతి తథాగతో?** యాయం మహాకరుణా లోకనాథస్స, యాయ మహాదుక్ఖసమ్బాధప్పటిపన్నం సత్తనికాయం దిస్వా "తస్స నత్థఞ్ఞో కోచి పటిసరణం, అహమేవ నం ఇతో సంసారదుక్ఖతో ముత్తో మోచేస్సామీ"తి సముస్సాహితమానసో మహాభినీహారం అకాసి. కత్వా చ యథాపణిధానం సకలలోకహితసమ్పాదనాయ ఉస్సుక్కమాపన్నో అత్తనో కాయజీవితనిరపేక్ఖో పరేసం సోతపథగమనమత్తేనపి చిత్తుత్రాససముప్పాదికా అతిదుక్కరా దుక్కరచరియా సమాచరన్తో యథా మహాబోధిసత్తానం పటిపత్తి హానభాగియా సంకిలేసభాగియా ఠితిభాగియా వా న హోతి, అథ ఖో ఉత్తరి విసేసభాగియావ హోతి, తథా పటిపజ్జమానో అనుపుబ్బేన నిరవసేసే బోధిసమ్భారే సమానేత్వా అభిసమ్బోధిం పాపుణి. తతో పరఞ్చ తాయేవ మహాకరుణాయ సఞ్చోదితమానసో పవివేకరతిం పరమఞ్చ సన్తం విమోక్ఖసుఖం పహాయ బాలజనబహులే లోకే తేహి సముప్పాదితం సమ్మానావమానవిప్పకారం అగణేత్వా వేనేయ్యజనవినయనేన నిరవసేసం బుద్ధకిచ్చం నిట్ఠపేసి. తత్ర యో భగవతో సత్తేసు మహాకరుణాయ సమోక్కమనాకారో, సో పరతో ఆవి భవిస్సతి. యథా బుద్ధభూతస్స లోకనాథస్స సత్తేసు మహాకరుణా, ఏవం బోధిసత్తభూతస్సపి మహాభినీహారకాలాదీసూతి సబ్బత్థ సబ్బదా చ ఏకసదిసతాయ తథావ సా అవితథా అనఞ్ఞథా. తస్మా తీసుపి అవత్థాసు సబ్బసత్తేసు సమానరసాయ తథాయ మహాకరుణాయ సకలలోకహితాయ గతో పటిపన్నోతి తథాగతో. ఏవం తథాయ గతోతి తథాగతో.

కథం **తథాని ఆగతోతి తథాగతో?** తథాని నామ చత్తారి అరియమగ్గఞాణాని. తాని హి "ఇదం దుక్ఖం, అయం దుక్ఖసముదయో, అయం దుక్ఖనిరోధో, అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా"తి ఏవం సబ్బఞేయ్యసఙ్గాహకానం పవత్తినివత్తితదుభయహేతుభూతానం చతున్నం అరియసచ్చానం, దుక్ఖస్స పీళనట్ఠో సఙ్ఖతట్ఠో సన్తాపట్ఠో విపరిణామట్ఠో, సముదయస్స ఆయూహనట్ఠో నిదానట్ఠో సంయోగట్ఠో పలిబోధట్ఠో, నిరోధస్స నిస్సరణట్ఠో వివేకట్ఠో అసఙ్ఖతట్ఠో అమతట్ఠో, మగ్గస్స నియ్యానట్ఠో హేత్వట్ఠో దస్సనట్ఠో అధిపతేయ్యట్ఠోతిఆదీనం తబ్బిభాగానఞ్చ యథాభూతసభావావబోధవిబన్ధకస్స సంకిలేసపక్ఖస్స సముచ్ఛిన్దనేన పటిలద్ధాయ తత్థ అసమ్మోహాభిసమయసఙ్ఖాతాయ అవిపరీతాకారప్పవత్తియా ధమ్మానం సభావసరసలక్ఖణస్స అవిసంవాదనతో తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని, తాని భగవా అనఞ్ఞనేయ్యో సయమేవ ఆగతో అధిగతో, తస్మా తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

యథా చ మగ్గఞాణాని, ఏవం భగవతో తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణాని చతుపటిసమ్భిదాఞాణాని చతువేసారజ్జఞాణాని పఞ్చగతిపరిచ్ఛేదఞాణాని ఛఅసాధారణఞాణాని సత్తబోజ్ఝఙ్గవిభావనఞాణాని అట్ఠమగ్గఙ్గవిభావనఞాణాని నవానుపుబ్బవిహారసమాపత్తిఞాణాని దసబలఞాణాని చ విభావేతబ్బాని.

తత్రాయం విభావనా – యఞ్హి కిఞ్చి అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం హీనాదిభేదభిన్నానం హీనాదిభేదభిన్నాసు అతీతాసు ఖన్ధాయతనధాతూసు సభావకిచ్చాది అవత్థావిసేసాది ఖన్ధపటిబద్ధనామగోత్తాది చ జానితబ్బం. అనిన్ద్రియబద్ధేసు చ అతిసుఖుమతిరోహితవిదూరదేసేసు రూపధమ్మేసు యో తంతంపచ్చయవిసేసేహి సద్ధిం పచ్చయుప్పన్నానం వణ్ణసణ్ఠానగన్ధరసఫస్సాదివిసేసో, తత్థ సబ్బత్థేవ హత్థతలే ఠపితఆమలకో వియ పచ్చక్ఖతో అసఙ్గమప్పటిహతం భగవతో ఞాణం పవత్తతి, తథా అనాగతాసు పచ్చుప్పన్నాసు చాతి ఇమాని తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణాని నామ. యథాహ –

“అతీతంసే బుద్ధస్స భగవతో అప్పటిహతం ఞాణం, అనాగతంసే బుద్ధస్స భగవతో అప్పటిహతం ఞాణం, పచ్చుప్పన్నంసే బుద్ధస్స భగవతో అప్పటిహతం ఞాణ”న్తి (పటి॰ మ॰ ౩.౫).

తాని పనేతాని తత్థ తత్థ ధమ్మానం సభావసరసలక్ఖణస్స అవిసంవాదనతో తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని, తాని భగవా సయమ్భుఞాణేన అధిగఞ్ఛి. ఏవం తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

తథా అత్థపటిసమ్భిదా, ధమ్మపటిసమ్భిదా, నిరుత్తిపటిసమ్భిదా, పటిభానపటిసమ్భిదాతి చతస్సో పటిసమ్భిదా. తత్థ అత్థపభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం అత్థే పభేదగతం ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా. ధమ్మపభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా. నిరుత్తిపభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం నిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా. పటిభానపభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం పటిభానే పభేదగతం ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా. వుత్తఞ్హేతం –

“అత్థే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, ధమ్మే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, తత్ర ధమ్మనిరుత్తాభిలాపే ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా, ఞాణేసు ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా”తి (విభ॰ ౭౧౮).

ఏత్థ చ హేతుఅనుసారేన అరణీయతో అధిగన్తబ్బతో చ సఙ్ఖేపతో హేతుఫలం అత్థో నామ. పభేదతో పన యంకిఞ్చి పచ్చయుప్పన్నం, నిబ్బానం, భాసితత్థో, విపాకో, కిరియాతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా అత్థో. తం అత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం అత్థే పభేదగతం ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా. ధమ్మోతి సఙ్ఖేపతో పచ్చయో. సో హి యస్మా తం తం అత్థం విదహతి పవత్తేతి చేవ పాపేతి చ, తస్మా ధమ్మోతి వుచ్చతి. పభేదతో పన యో కోచి ఫలనిబ్బత్తకో హేతు, అరియమగ్గో, భాసితం, కుసలం, అకుసలన్తి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా ధమ్మో, తం ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా. వుత్తమ్పి చేతం –

“దుక్ఖే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, దుక్ఖసముదయే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, దుక్ఖనిరోధే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా”తి (విభ॰ ౭౧౯).

అథ వా హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, హేతుఫలే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా. యే ధమ్మా జాతా భూతా సఞ్జాతా నిబ్బత్తా అభినిబ్బత్తా పాతుభూతా, ఇమేసు ధమ్మేసు ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా. యమ్హా ధమ్మా తే ధమ్మా జాతా భూతా సఞ్జాతా నిబ్బత్తా అభినిబ్బత్తా పాతుభూతా, తేసు ధమ్మేసు ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా. జరామరణే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, జరామరణసముదయే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా. జరామరణనిరోధే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, జరామరణనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా. జాతియా, భవే, ఉపాదానే, తణ్హాయ, వేదనాయ, ఫస్సే, సళాయతనే, నామరూపే, విఞ్ఞాణే, సఙ్ఖారేసు ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా, సఙ్ఖారసముదయే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా. సఙ్ఖారనిరోధే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా , సఙ్ఖారనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా.

“ఇధ భిక్ఖు ధమ్మం జానాతి – సుత్తం, గేయ్యం…పే॰… వేదల్లం. అయం వుచ్చతి ధమ్మపటిసమ్భిదా. సో తస్స తస్సేవ భాసితస్స అత్థం జానాతి – ‘అయం ఇమస్స భాసితస్స అత్థో, అయం ఇమస్స భాసితస్స అత్థో’తి, అయం

వుచ్చతి అత్థపటిసమ్భిదా (విభ. ౭౨౪).

“కతమే ధమ్మా కుసలా? యస్మిం సమయే కామావచరం కుసలం చిత్తం ఉప్పన్నం హోతి సోమనస్ససహగతం ఞాణసమ్పయుత్తం రూపారమ్మణం వా...పే.... ధమ్మారమ్మణం వా యం యం వా పనారబ్భ, తస్మిం సమయే ఫస్సో హోతి...పే.... అవిక్ఖేపో హోతి. ఇమే ధమ్మా కుసలా. ఇమేసు ధమ్మేసు ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా, తేసం విపాకే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా”తిఆది విత్థారో (విభ. ౭౨౫).

తస్మిం అత్థే చ ధమ్మే చ సభావనిరుత్తి అబ్యభిచారవోహారో అభిలాపో, తస్మిం సభావనిరుత్తాభిలాపే మాగధికాయ సబ్బసత్తానం మూలభాసాయ “అయం సభావనిరుత్తి, అయం న సభావనిరుత్తీ”తి పభేదగతం ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా. యథావుత్తేసు తేసు ఞాణేసు గోచరకిచ్చాదివసేన విత్థారతో పవత్తం సబ్బమ్పి ఞాణమారమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం ఞాణే పభేదగతం ఞాణం పటిభానపటిసమ్భిదా. ఇతి ఇమాని చత్తారి పటిసమ్భిదాఞాణాని సయమేవ భగవతా అధిగతాని అత్థధమ్మాదికే తస్మిం తస్మిం అత్తనో విసయే అవిసంవాదనవసేన అవిపరీతాకారప్పవత్తియా తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. ఏవమ్పి భగవా తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

తథా యం కిఞ్చి ఞేయ్యం నామ, సబ్బం తం భగవతా సబ్బాకారేన ఞాతం దిట్ఠం అధిగతం అభిసమ్బుద్ధం. తథా హిస్స అభిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యతో బుద్ధా, పరిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా పరిఞ్ఞేయ్యతో బుద్ధా, పహాతబ్బా ధమ్మా పహాతబ్బతో బుద్ధా, సచ్ఛికాతబ్బా ధమ్మా సచ్ఛికాతబ్బతో బుద్ధా, భావేతబ్బా ధమ్మా భావేతబ్బతో బుద్ధా, యతో నం కోచి సమణో వా బ్రాహ్మణో వా దేవో వా మారో వా బ్రహ్మా వా “ఇమే నామ తే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా”తి సహ ధమ్మేన అనుయుఞ్జితుం సమత్థో నత్థి.

యం కిఞ్చి పహాతబ్బం నామ, సబ్బం తం భగవతా అనవసేసతో బోధిమూలేయేవ పహీనం అనుప్పత్తిధమ్మం, న తస్స పహానాయ ఉత్తరి కరణీయం అత్థి . తథా హిస్స లోభదోసమోహవిపరీతమనసికారఅహిరికానోత్తప్పథినమిద్ధ-
కోధూపనాహమక్ఖపలాసఇస్సామచ్ఛరియ-
మాయాసాఠేయ్యథమ్భసారమ్భమానాతిమానమదపమాదతివిధాకుసలమూలదుచ్చరిత-
విసమసఞ్ఞామలవితక్కపపఞ్చఏసనాతణ్హాచతుబ్బిధవిపరియేసఆసవ-
గన్థఓఘయోగాగతితణ్హుపాదానపఞ్చాభినన్దననీవరణ- చేతోఖిలచేతసోవినిబన్ధఛవివాదమూలసత్తానుసయ-
అట్ఠమిచ్ఛత్తనవఆఘాతవత్థుతణ్హామూలకదసఅకుసల-
కమ్మపథఏకవీసతిఅనేసనద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతఅట్ఠసతతణ్హావిచరితాదిప్పభేదం దియడ్ఢకిలేససహస్సం సహ వాసనాయ పహీనం సముచ్ఛిన్నం సమూహతం, యతో నం కోచి సమణో వా...పే.... బ్రహ్మా వా “ఇమే నామ తే కిలేసా అప్పహీనా”తి సహ ధమ్మేన అనుయుఞ్జితుం సమత్థో నత్థి.

యే చిమే భగవతా కమ్మవిపాకకిలేసూపవాదఆణావీతిక్కమప్పభేదా అన్తరాయికా ధమ్మా వుత్తా, అలమేవ తే ఏకన్తేన అన్తరాయాయ, యతో నం కోచి సమణో వా...పే.... బ్రహ్మా వా “నాలం తే పటిసేవతో అన్తరాయాయా”తి సహ ధమ్మేన అనుయుఞ్జితుం సమత్థో నత్థి.

యో చ భగవతా నిరవసేసవట్టదుక్ఖనిస్సరణాయ సీలసమాధిపఞ్ఞాసఙ్గహో సత్తకోట్ఠాసికో సత్తతింసప్పభేదో అరియమగ్గపుబ్బఙ్గమో అనుత్తరో నియ్యానధమ్మో దేసితో, సో ఏకన్తేనేవ నియ్యాతి పటిపన్నస్స వట్టదుక్ఖతో, యతో నం కోచి సమణో వా...పే.... బ్రహ్మా వా "నియ్యానధమ్మో తయా దేసితో న నియ్యాతీ"తి సహ ధమ్మేన అనుయుఞ్జితుం సమత్థో నత్థి. వుత్తఞ్హేతం – "సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే పటిజానతో ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౦) విత్థారో. ఏవమేతాని అత్తనో ఞాణప్పహానదేసనావిసేసానం అవితథభావావబోధనతో అవిపరీతాకారప్పవత్తాని భగవతో చతువేసారజ్జఞాణాని తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. ఏవమ్పి భగవా తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

తథా నిరయగతి, తిరచ్ఛానగతి, పేతగతి, మనుస్సగతి, దేవగతీతి పఞ్చ గతియో. తాసు సఞ్జీవాదయో అట్ఠ మహానిరయా , కుక్కుళాదయో సోళస ఉస్సదనిరయా, లోకన్తరికనిరయో చాతి సబ్బేపిమే ఏకన్తదుక్ఖతాయ నిరస్సాదట్ఠేన నిరయా చ, సకకమ్మునా గన్తబ్బతో గతి చాతి **నిరయగతి** . తిబ్బన్ధకారసీతనరకాపి ఏతేస్వేవ అన్తోగధా కిమికీటపటఙ్గసరీసపపక్ఖిసోణసిఙ్గాలాదయో తిరియం అఞ్చితభావేన తిరచ్ఛానా నామ. తే ఏవ గతీతి **తిరచ్ఛానగతి**. ఖుప్పిపాసితపరదత్తూపజీవినిజ్ఝామతణ్హికాదయో దుక్ఖబహులతాయ పకట్ఠసుఖతో ఇతా విగతాతి పేతా, తే ఏవ గతీతి **పేతగతి**. కాలకఞ్చికాదిఅసురాపి ఏతేస్వేవ అన్తోగధా. పరిత్తదీపవాసీహి సద్ధిం జమ్బుదీపాదిచతుమహాదీపవాసినో మనసో ఉస్సన్నతాయ మనుస్సా, తే ఏవ గతీతి **మనుస్సగతి**. చాతుమహారాజికతో పట్ఠాయ యావ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనూపగాతి ఇమే ఛబ్బీసతి దేవనికాయా దిబ్బన్తి అత్తనో ఇద్ధానుభావేన కీళన్తి జోతేన్తి చాతి దేవా, తే ఏవ గతీతి **దేవగతి**.

తా పనేతా గతియో యస్మా తంతంకమ్మనిబ్బత్తో ఉపపత్తిభవవిసేసో, తస్మా అత్థతో విపాకక్ఖన్ధా కటత్తా చ రూపం. తత్థ "అయం నామ గతి నామ ఇమినా కమ్మునా జాయతి, తస్స కమ్మస్స పచ్చయవిసేసేహి ఏవం విభాగభిన్నత్తా విసుం ఏతే సత్తనికాయా ఏవం విభాగభిన్నా"తి యథాసకంహేతుఫలవిభాగపరిచ్ఛిన్దనవసేన ఠానసో హేతుసో భగవతో ఞాణం పవత్తతి. తేనాహ భగవా –

> "పఞ్చ ఖో ఇమా, సారిపుత్త, గతియో. కతమా పఞ్చ? నిరయో, తిరచ్ఛానయోని, పేత్తివిసయో, మనుస్సా, దేవా. నిరయఞ్చాహం, సారిపుత్త, పజానామి, నిరయగామిఞ్చ మగ్గం, నిరయగామినిఞ్చ పటిపదం; యథా పటిపన్నో చ కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జతి, తఞ్చ పజానామీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౩).

తాని పనేతాని భగవతో ఞాణాని తస్మిం తస్మిం విసయే అవిపరీతాకారప్పవత్తియా అవిసంవాదనతో తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. ఏవమ్పి భగవా తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

తథా యం సత్తానం సద్ధాదియోగవికలభావావబోధేన అప్పరజక్ఖమహారజక్ఖతాదివిసేసవిభావనం పఞ్ఞాసాయ ఆకారేహి పవత్తం భగవతో ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణం. వుత్తఞ్హేతం – "సద్ధో పుగ్గలో అప్పరజక్ఖో, అస్సద్ధో పుగ్గలో మహారజక్ఖో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౧) విత్థారో.

యఞ్చ "అయం పుగ్గలో అప్పరజక్ఖో, అయం సస్సతదిట్ఠికో, అయం ఉచ్ఛేదదిట్ఠికో, అయం అనులోమికాయం ఖన్తియం ఠితో, అయం యథాభూతఞాణే ఠితో, అయం కామాసయో, న నేక్ఖమ్మాదిఆసయో, అయం నేక్ఖమ్మాసయో, న కామాదిఆసయో"తిఆదినా "ఇమస్స కామరాగో అతివియ థామగతో, న పటిఘాదికో, ఇమస్స పటిఘో అతివియ థామగతో, న కామరాగాదికో"తిఆదినా "ఇమస్స పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో అధికో, న అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో న ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో, ఇమస్స అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో అధికో, న పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో న ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో, ఇమస్స ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారో అధికో, న పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో న అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారో. ఇమస్స కాయసుచరితం అధికం, ఇమస్స వచీసుచరితం, ఇమస్స మనోసుచరితం. అయం హీనాధిముత్తికో, అయం పణీతాధిముత్తికో, అయం కమ్మావరణేన సమన్నాగతో, అయం కిలేసావరణేన సమన్నాగతో, అయం విపాకావరణేన సమన్నాగతో, అయం న కమ్మావరణేన సమన్నాగతో, న కిలేసావరణేన, న విపాకావరణేన సమన్నాగతో"తిఆదినా చ సత్తానం ఆసయాదీనం యథాభూతం విభావనాకారప్పవత్తం భగవతో ఆసయానుసయఞాణం. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> "ఇధ తథాగతో సత్తానం ఆసయం జానాతి, అనుసయం జానాతి, చరితం జానాతి, అధిముత్తిం జానాతి, భబ్బాభబ్బే సత్తే జానాతీ"తిఆది (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౩).

యఞ్చ ఉపరిమహేట్ఠిమపురత్థిమపచ్ఛిమకాయేహి దక్ఖిణవామఅక్ఖికణ్ణసోతనాసికాసోతఅంసకూటపస్సహత్థపాదేహి అఙ్గులఙ్గులన్తరేహి లోమలోమకూపేహి చ అగ్గిక్ఖన్ధూదకధారాపవత్తనం అనఞ్ఞసాధారణం వివిధవికుబ్బనిద్ధినిమ్మాపనకం భగవతో యమకపాటిహారియఞాణం. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> "ఇధ తథాగతో యమకపాటిహారియం కరోతి అసాధారణం సావకేహి. ఉపరిమకాయతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, హేట్ఠిమకాయతో ఉదకధారా పవత్తతి. హేట్ఠిమకాయతో అగ్గిక్ఖన్ధో పవత్తతి, ఉపరిమకాయతో ఉదకధారా పవత్తతీ"తిఆది (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౬).

యఞ్చ రాగాదీహి జాతిఆదీహి చ అనేకేహి దుక్ఖధమ్మేహి ఉపద్దుతం సత్తనికాయం తతో నీహరితుకామతావసేన నానానయేహి పవత్తస్స భగవతో మహాకరుణోక్కమనస్స పచ్చయభూతం మహాకరుణాసమాపత్తిఞాణం. యథాహ –

> "కతమం తథాగతస్స మహాకరుణాసమాపత్తిఞాణం? బహుకేహి ఆకారేహి పస్సన్తానం బుద్ధానం భగవన్తానం సత్తేసు మహాకరుణా ఓక్కమతి, ఆదిత్తో లోకసన్నివాసోతి పస్సన్తానం బుద్ధానం భగవన్తానం సత్తేసు మహాకరుణా ఓక్కమతీ"తి. –

ఆదినా (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౭) ఏకూననవుతియా ఆకారేహి విభజనం కతం.

యం పన యావతా ధమ్మధాతు, యత్తకం ఞాతబ్బం సఙ్ఖతాసఙ్ఖతాది, తస్స సబ్బస్స పరోపదేసేన వినా సబ్బాకారతో పటిజాననసమత్థం ఆకఙ్ఖామత్తప్పటిబద్ధవుత్తి అనఞ్ఞసాధారణం భగవతో ఞాణం సబ్బథా అనవసేససఙ్ఖతాసఙ్ఖతసమ్ముతిసచ్చావబోధతో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, తత్థావరణాభావతోవ నిస్సఙ్గప్పవత్తిం ఉపాదాయ అనావరణఞాణన్తి చ వుచ్చతి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన పరతో ఆవి భవిస్సతి.

ఏవమేతాని భగవతో ఛ అసాధారణఞాణాని అవిపరీతాకారప్పవత్తియా యథాసకంవిసయస్స అవిసంవాదనతో తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. ఏవమ్పి భగవా తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

తథా "సత్తిమే, భిక్ఖవే, బోజ్ఝఙ్గా – సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో, వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గో, పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గో"తి (పటి॰ మ॰ ౨.౧౭; సం॰ ని॰ ౫.౧౮౫) ఏవం సరూపతో యాయం లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఉప్పజ్జమానా లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనకామసుఖత్తకిలమథానుయోగఉచ్ఛేదసస్సతాభినివేసాదీనం అనేకేసం ఉపద్దవానం పటిపక్ఖభూతా సతిఆదిభేదా ధమ్మసామగ్గీ, యాయ అరియసావకో బుజ్ఝతి, కిలేసనిద్దాయ ఉట్ఠహతి, చత్తారి వా సచ్చాని పటివిజ్ఝతి, నిబ్బానమేవ వా సచ్ఛికరోతి, సా ధమ్మసామగ్గీ "బోధీ"తి వుచ్చతి, తస్సా బోధియా అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గా. అరియసావకో వా యథావుత్తాయ ధమ్మసామగ్గియా బుజ్ఝతీతి కత్వా "బోధీ"తి వుచ్చతి. తస్స బోధిస్స అఙ్గాతి బోజ్ఝఙ్గాతి ఏవం **సామఞ్ఞలక్ఖణతో** , ఉపట్ఠానలక్ఖణో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, పవిచయలక్ఖణో ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో, పగ్గహలక్ఖణో వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గో, ఫరణలక్ఖణో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, ఉపసమలక్ఖణో పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, అవిక్ఖేపలక్ఖణో సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో పటిసఙ్ఖానలక్ఖణో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గోతి ఏవం **విసేసలక్ఖణతో**.

"తత్థ కతమో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో? ఇధ భిక్ఖు సతిమా హోతి పరమేన సతినేపక్కేన సమన్నాగతో, చిరకతమ్పి చిరభాసితమ్పి సరితా హోతి అనుస్సరితా"తిఆదినా (విభ॰ ౪౬౭) సత్తన్నం బోజ్ఝఙ్గానం అఞ్ఞమఞ్ఞూపకారవసేన **ఏకక్ఖణే పవత్తిదస్సనతో**. "తత్థ కతమో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో? అత్థి అజ్ఝత్తం ధమ్మేసు సతి, అత్థి బహిద్ధా ధమ్మేసు సతీ"తిఆదినా (విభ॰ ౪౬౯) తేసం **విసయవిభావనాపవత్తిదస్సనతో**. "తత్థ కతమో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతి వివేకనిస్సితం, విరాగనిస్సితం, నిరోధనిస్సితం, వోసగ్గపరిణామి"న్తిఆదినా (విభ॰ ౪౭౧) **భావనావిధిదస్సనతో**. "తత్థ కతమే సత్త బోజ్ఝఙ్గా? ఇధ భిక్ఖు యస్మిం సమయే లోకుత్తరం ఝానం భావేతి...పే.... తస్మిం సమయే సత్త బోజ్ఝఙ్గా హోన్తి, సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో...పే.... ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గో. తత్థ కతమో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో? యా సతి అనుస్సతీ"తిఆదినా (విభ॰ ౪౭౮) **ఛనవుతియా నయసహస్సవిభాగేహీ**తి ఏవం నానాకారతో పవత్తాని భగవతో బోజ్ఝఙ్గవిభావనఞాణాని తస్స తస్స అత్థస్స అవిసంవాదనతో తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. ఏవమ్పి భగవా తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

తథా "తత్థ కతమం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చం? అయమేవ అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో, సేయ్యథిదం – సమ్మాదిట్ఠి...పే.... సమ్మాసమాధీ"తి (విభ॰ ౨౦౫) ఏవం **సరూపతో**. సబ్బకిలేసేహి ఆరకత్తా అరియభావకరత్తా అరియఫలపటిలాభకరత్తా చ అరియో. అరియానం అట్ఠవిధత్తా నిబ్బానాధిగమాయ ఏకన్తకారణత్తా చ అట్ఠఙ్గికో. కిలేసే మారేన్తో గచ్ఛతి, అత్థికేహి మగ్గీయతి, సయం వా నిబ్బానం మగ్గయతీతి మగ్గోతి ఏవం **సామఞ్ఞలక్ఖణతో**. "సమ్మాదస్సనలక్ఖణా సమ్మాదిట్ఠి, సమ్మాఅభినిరోపనలక్ఖణో సమ్మాసఙ్కప్పో , సమ్మాపరిగ్గహణలక్ఖణా సమ్మావాచా , సమ్మాసముట్ఠాపనలక్ఖణో సమ్మాకమ్మన్తో, సమ్మావోదానలక్ఖణో సమ్మాఆజీవో, సమ్మాపగ్గహలక్ఖణో సమ్మావాయామో, సమ్మాఉపట్ఠానలక్ఖణా సమ్మాసతి , సమ్మాఅవిక్ఖేపలక్ఖణో సమ్మాసమాధీ"తి ఏవం **విసేసలక్ఖణతో**. సమ్మాదిట్ఠి తావ అఞ్ఞేహిపి అత్తనో పచ్చనీకకిలేసేహి సద్ధిం మిచ్ఛాదిట్ఠిం పజహతి, నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరోతి, తప్పటిచ్ఛాదకమోహవిధమనేన అసమ్మోహతో సమ్పయుత్తధమ్మే చ పస్సతి, తథా సమ్మాసఙ్కప్పాదయోపి మిచ్ఛాసఙ్కప్పాదీని పజహన్తి, నిరోధఞ్చ ఆరమ్మణం కరోన్తి, సహజాతధమ్మానం

సమ్మా అభినిరోపనపరిగ్గహణసముట్ఠాపనవోదానపగ్గహఉపట్ఠానసమాదహనాని చ కరోన్తీతి ఏవం **కిచ్చవిభాగతో**. సమ్మాదిట్ఠి పుబ్బభాగే నానక్ఖణా విసుం దుక్ఖాదిఆరమ్మణా హుత్వా మగ్గకాలే ఏకక్ఖణా నిబ్బానమేవ ఆరమ్మణం కత్వా కిచ్చతో "దుక్ఖే ఞాణ"న్తిఆదీని చత్తారి నామాని లభతి. సమ్మాసఙ్కప్పాదయోపి పుబ్బభాగే నానక్ఖణా నానారమ్మణా, మగ్గకాలే ఏకక్ఖణా ఏకారమ్మణా, తేసు సమ్మాసఙ్కప్పో కిచ్చతో "నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పో"తిఆదీని తీణి నామాని లభతి. సమ్మావాచాదయో తయో పుబ్బభాగే "ముసావాదా వేరమణీ"తిఆదివిభాగా విరతియోపి చేతనాయోపి హుత్వా మగ్గక్ఖణే విరతియోవ, సమ్మావాయామసతియో కిచ్చతో సమ్మప్పధానసతిపట్ఠానవసేన చత్తారి నామాని లభన్తి. సమ్మాసమాధి పన మగ్గక్ఖణేపి పఠమజ్ఝానాదివసేన నానా ఏవాతి ఏవం పుబ్బభాగాపరభాగేసు **పవత్తివిభాగతో**. "ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సమ్మాదిట్ఠిం భావేతి వివేకనిస్సిత"న్తిఆదినా (విభ. ౪౮౯) **భావనావిధితో**. "తత్థ కతమో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో? ఇధ, భిక్ఖు, యస్మిం సమయే లోకుత్తరం ఝానం భావేతి…పే.… దుక్ఖపటిపదం దన్ధాభిఞ్ఞం, తస్మిం సమయే అట్ఠఙ్గికో మగ్గో హోతి – సమ్మాదిట్ఠి సమ్మాసఙ్కప్పో"తిఆదినా (విభ. ౪౯౯) **చతురాసీతియా నయసహస్సవిభాగేహీ**తి ఏవం అనేకాకారతో పవత్తాని భగవతో అరియమగ్గవిభావనఞాణాని అత్థస్స అవిసంవాదనతో సబ్బానిపి తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని ఏవమ్పి భగవా తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

తథా పఠమజ్ఝానసమాపత్తియా చ నిరోధసమాపత్తీతి ఏతాసు అనుపటిపాటియా విహరితబ్బట్ఠేన సమాపజ్జితబ్బట్ఠేన చ అనుపుబ్బవిహారసమాపత్తీసు సమ్పాదనపచ్చవేక్ఖణాదివసేన యథారహం సమ్పయోగవసేన చ పవత్తాని భగవతో ఞాణాని తదత్థసిద్ధియా తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. ఏవమ్పి భగవా తథాని ఆగతోతి తథాగతో. తథా "ఇదం ఇమస్స ఠానం , ఇదం అట్ఠాన"న్తి అవిపరీతం తస్స తస్స ఫలస్స కారణాకారణజాననం, తేసం తేసం సత్తానం అతీతాదిభేదభిన్నస్స కమ్మసమాదానస్స అనవసేసతో యథాభూతం విపాకన్తరజాననం, ఆయూహనక్ఖణేయేవ తస్స తస్స సత్తస్స "అయం నిరయగామినీ పటిపదా…పే.… అయం నిబ్బానగామినీ పటిపదా"తి యాథావతో సాసవానాసవకమ్మవిభాగజాననం, ఖన్ధాయతనానం ఉపాదిన్నానుపాదిన్నాదిఅనేకసభావం నానాసభావఞ్చ తస్స లోకస్స "ఇమాయ నామ ధాతుయా ఉస్సన్నత్తా ఇమస్మిం ధమ్మప్పబన్ధే అయం విసేసో జాయతీ"తిఆదినా నయేన యథాభూతం ధాతునానత్తజాననం, సద్ధాదిఇన్ద్రియానం తిక్ఖముదుతాజాననం సంకిలేసాదీహి సద్ధిం ఝానవిమోక్ఖాదిజాననం, సత్తానం అపరిమాణాసు జాతీసు తప్పటిబన్ధేన సద్ధిం అనవసేసతో పుబ్బేనివుత్థక్ఖన్ధసన్తతిజాననం హీనాదివిభాగేహి సద్ధిం చుతిపటిసన్ధిజాననం, "ఇదం దుక్ఖ"న్తిఆదినా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ చతుసచ్చజాననన్తి ఇమాని భగవతో దసబలఞాణాని అవిరజ్ఝిత్వా యథాసకంవిసయావగాహనతో యథాధిప్పేతత్థసాధనతో చ యథాభూతవుత్తియా తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. వుత్తఞ్హేతం –

> "ఇధ తథాగతో ఠానఞ్చ ఠానతో అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతో యథాభూతం పజానాతీ"తిఆది (విభ. ౮౦౯; అ. ని. ౧౦.౨౧).

ఏవమ్పి భగవా తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

యథా చేతేసమ్పి ఞాణానం వసేన, ఏవం యథావుత్తానం సతిపట్ఠానసమ్మప్పధానాదివిభావనఞాణాదిఅనన్తాపరిమేయ్యభేదానం అనఞ్ఞసాధారణానం పఞ్ఞావిసేసానం వసేన భగవా

తథాని ఞాణాని ఆగతో అధిగతోతి తథాగతో, ఏవమ్పి తథాని ఆగతోతి తథాగతో.

కథం **తథా గతోతి తథాగతో?** యా తా భగవతో అభిజాతిఅభిసమ్బోధిధమ్మవినయపఞ్ఞాపనఅనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుయో, తా తథా. కిం వుత్తం హోతి? యదత్థం తా లోకనాథేన అభిపత్థితా పవత్తితా చ, తదత్థస్స ఏకన్తసిద్ధియా అవిసంవాదనతో అవిపరీతత్థవుత్తియా తథా అవితథా అనఞ్ఞథా. తథా హి అయం భగవా బోధిసత్తభూతో సమతింసపారమిపరిపూరణాదికం వుత్తప్పకారం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణహేతుం సమ్పాదేత్వా తుసితపురే ఠితో బుద్ధకోలాహలం సుత్వా దససహస్సచక్కవాళదేవతాహి ఏకతో సన్నిపతితాహి ఉపసఙ్కమిత్వా –

“కాలో ఖో తే మహావీర, ఉప్పజ్జ మాతుకుచ్ఛియం;

సదేవకం తారయన్తో, బుజ్ఝస్సు అమతం పద”న్తి. (బు॰ వం॰ ౧.౬౭) –

ఆయాచితో ఉప్పన్నపుబ్బనిమిత్తో పఞ్చ మహావిలోకనాని విలోకేత్వా “ఇదాని అహం మనుస్సయోనియం ఉప్పజ్జిత్వా అభిసమ్బుజ్ఝిస్సామీ”తి ఆసాళ్హిపుణ్ణమాయం సక్యరాజకులే మహామాయాయ దేవియా కుచ్ఛియం పటిసన్ధిం గహేత్వా దస మాసే దేవమనుస్సేహి మహతా పరిహారేన పరిహరియమానో విసాఖపుణ్ణమాయం పచ్చూససమయే అభిజాతిం పాపుణి.

అభిజాతిక్ఖణే పనస్స పటిసన్ధిగ్గహణక్ఖణే వియ **ద్వత్తింస పుబ్బనిమిత్తాని** పాతురహేసుం, అయం దససహస్సిలోకధాతు సంకమ్పి సమ్పకమ్పి సమ్పవేధి, దససు చక్కవాళసహస్సేసు అపరిమాణో ఓభాసో ఫరి, తస్స, తం సిరిం దట్ఠుకామా వియ అన్ధా చక్ఖూని పటిలభింసు, బధిరా సద్దం సుణింసు, మూగా సమాలపింసు, ఖుజ్జా ఉజుగత్తా అహేసుం, పఙ్గులా పదసా గమనం పటిలభింసు, బన్ధనగతా సబ్బసత్తా అన్దుబన్ధనాదీహి ముచ్చింసు, సబ్బనరకేసు అగ్గి నిబ్బాయి, పేత్తివిసయే ఖుప్పిపాసా వూపసమి, తిరచ్ఛానానం భయం నాహోసి, సబ్బసత్తానం రోగో వూపసమి, సబ్బసత్తా పియంవదా అహేసుం, మధురేనాకారేన అస్సా హసింసు, వారణా గజ్జింసు, సబ్బతూరియాని సకసకనిన్నాదం ముఞ్చింసు, అఘట్టితాని ఏవ మనుస్సానం హత్థూపగాదీని ఆభరణాని మధురేనాకారేన సద్దం ముఞ్చింసు, సబ్బదిసా విప్పసన్నా అహేసుం, సత్తానం సుఖం ఉప్పాదయమానో ముదుసీతలవాతో వాయి, అకాలమేఘో వస్సి, పథవితోపి ఉదకం ఉబ్భిజ్జిత్వా విస్సన్ది, పక్ఖినో ఆకాసగమనం విజహింసు, నదియో అసన్దమానా అట్ఠంసు, మహాసముద్దే మధురం ఉదకం అహోసి, ఉపక్కిలేసవినిముత్తే సూరియే దిప్పమానే ఏవ ఆకాసగతా సబ్బా జోతియో జోతింసు, ఠపేత్వా అరూపావచరే దేవే అవసేసా సబ్బే దేవా సబ్బే చ నేరయికా దిస్సమానరూపా అహేసుం, తరుకుట్టకవాటసేలాదయో అనావరణభూతా అహేసుం, సత్తానం చుతూపపాతా నాహేసుం, సబ్బం అనిట్ఠగన్ధం అభిభవిత్వా దిబ్బగన్ధో పవాయి, సబ్బే ఫలూపగా రుక్ఖా ఫలధరా సమ్పజ్జింసు, మహాసముద్దో సబ్బత్థకమేవ పఞ్చవణ్ణేహి పదుమేహి సఞ్ఛన్నతలో అహోసి, థలజజలజాదీని సబ్బపుప్ఫాని పుప్ఫింసు, రుక్ఖానం ఖన్ధేసు ఖన్ధపదుమాని, సాఖాసు సాఖాపదుమాని, లతాసు లతాపదుమాని, పుప్ఫింసు, మహీతలసిలాతలాని భిన్దిత్వా ఉపరూపరి సత్త సత్త హుత్వా దణ్డపదుమాని నామ నిక్ఖమింసు, ఆకాసే ఓలమ్బకపదుమాని నిబ్బత్తింసు, సమన్తతో పుప్ఫవస్సం వస్సి ఆకాసే దిబ్బతూరియాని వజ్జింసు, సకలదససహస్సిలోకధాతు వట్టేత్వా విస్సట్ఠమాలాగుళం వియ, ఉప్పీళేత్వా పవత్తమాలాకలాపో వియ, అలఙ్కతపటియత్తం మాలాసనం వియ చ ఏకమాలామాలినీ విప్ఫురన్తవాళబీజనీ పుప్ఫధూపగన్ధపరివాసితా పరమసోభగ్గప్పత్తా అహోసి, తాని చ పుబ్బనిమిత్తాని ఉపరి అధిగతానం అనేకేసం

విసేసాధిగమానం నిమిత్తభూతాని ఏవ అహేసుం. ఏవం అనేకచ్ఛరియపాతుభావా అయం అభిజాతి యదత్థం తేన అభిపత్థితా, తస్సా అభిసమ్బోధియా ఏకన్తసిద్ధియా తథావ అహోసి అవితథా అనఞ్ఞథా.

తథా యే బుద్ధవేనేయ్యా బోధనేయ్యబన్ధవా, తే సబ్బేపి అనవసేసతో సయమేవ భగవతా వినీతా. యే చ సావకవేనేయ్యా ధమ్మవేనేయ్యా చ, తేపి సావకాదీహి వినీతా వినయం గచ్ఛన్తి గమిస్సన్తి చాతి యదత్థం భగవతా అభిసమ్బోధి అభిపత్థితా, తదత్థస్స ఏకన్తసిద్ధియా అభిసమ్బోధి తథా అవితథా అనఞ్ఞథా.

అపిచ యస్స యస్స ఞేయ్యధమ్మస్స యో యో సభావో బుజ్ఝితబ్బో, సో సో హత్థతలే ఠపితఆమలకం వియ ఆవజ్జనమత్తపటిబద్ధేన అత్తనో ఞాణేన అవిపరీతం అనవసేసతో భగవతా అభిసమ్బుద్ధోతి ఏవమ్పి అభిసమ్బోధి తథా అవితథా అనఞ్ఞథా.

తథా తేసం తేసం ధమ్మానం తథా తథా దేసేతబ్బప్పకారం, తేసం తేసఞ్చ సత్తానం ఆసయానుసయచరియాధిముత్తిం సమ్మదేవ ఓలోకేత్వా ధమ్మతం అవిజహన్తేనేవ పఞ్ఞత్తినయం వోహారమత్తం అనతిధావన్తేనేవ చ ధమ్మతం విభావేన్తేన యథాపరాధం యథాజ్ఝాసయం యథాధమ్మఞ్చ అనుసాసన్తేన భగవతా వేనేయ్యా వినీతా అరియభూమిం సమ్పాపితాతి ధమ్మవినయపఞ్ఞాపనాపిస్స తదత్థసిద్ధియా యథాభూతవుత్తియా చ తథా అవితథా అనఞ్ఞథా.

తథా యా సా భగవతా అనుప్పత్తా పథవియాదిఫస్సవేదనాదిరూపారూపసభావనిముత్తా లుజ్జనపలుజ్జనభావాభావతో లోకసభావాతీతా తమసా విసంసట్ఠత్తా కేనచి అనోభాసనీయా లోకసభావాభావతో ఏవ గతిఆదిభావరహితా అప్పతిట్ఠా అనారమ్మణా అమతమహానిబ్బానధాతు ఖన్ధసఙ్ఖాతానం ఉపాదీనం లేసమత్తస్సాపి అభావతో “అనుపాదిసేసా”తిపి వుచ్చతి. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> “అత్థి, భిక్ఖవే, తదాయతనం, యత్థ నేవ పథవీ న ఆపో న తేజో న వాయో న ఆకాసానఞ్చాయతనం న విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం న ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం న నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం నాయం లోకో న పరో లోకో న చ ఉభో చన్దిమసూరియా. తమహం, భిక్ఖవే, నేవ ఆగతిం వదామి న గతిం న ఠితిం న చుతిం న ఉపపత్తిం; అప్పతిట్ఠం అప్పవత్తం అనారమ్మణమేవేతం ఏసేవన్తో దుక్ఖస్సా”తి (ఉదా. ౭౧).

సా సబ్బేసమ్పి ఉపాదానక్ఖన్ధానం అత్థఙ్గమో సబ్బసఙ్ఖారానం సమథో, సబ్బూపధీనం పటినిస్సగ్గో, సబ్బదుక్ఖానం వూపసమో, సబ్బాలయానం సముగ్ఘాతో, సబ్బవట్టానం ఉపచ్ఛేదో, అచ్చన్తసన్తిలక్ఖణాతి యథావుత్తసభావస్స కదాచిపి అవిసంవాదనతో తథా అవితథా అనఞ్ఞథా . ఏవమేతా అభిజాతిఆదికా తథా గతో ఉపగతో అధిగతో పటిపన్నో పత్తోతి తథాగతో. ఏవం భగవా తథా గతోతి తథాగతో.

కథం **తథావిధోతి తథాగతో?** యథావిధా పురిమకా సమ్మాసమ్బుద్ధా, అయమ్పి భగవా తథావిధో. కిం వుత్తం హోతి? యథావిధా తే భగవన్తో మగ్గసీలేన, ఫలసీలేన, సబ్బేనపి లోకియలోకుత్తరసీలేన, మగ్గసమాధినా, ఫలసమాధినా, సబ్బేనపి లోకియలోకుత్తరసమాధినా, మగ్గపఞ్ఞాయ, ఫలపఞ్ఞాయ, సబ్బాయపి లోకియలోకుత్తరపఞ్ఞాయ, దేవసికం వళఞ్జితబ్బేహి చతువీసతికోటిసతసహస్ససమాపత్తివిహారేహి, తదఙ్గవిముత్తియా విక్ఖమ్భనవిముత్తియా సముచ్ఛేదవిముత్తియా పటిప్పస్సద్ధివిముత్తియా నిస్సరణవిముత్తియాతి సఙ్ఖేపతో, విత్థారతో పన అనన్తాపరిమాణభేదేహి అచిన్తేయ్యానుభావేహి

సకలసబ్బఞ్ఞుగుణేహి, అయమ్పి అమ్హాకం భగవా తథావిధో. సబ్బేసఞ్హి సమ్మాసమ్బుద్ధానం ఆయువేమత్తం, సరీరప్పమాణవేమత్తం, కులవేమత్తం, దుక్కరచరియావేమత్తం, రస్మివేమత్తన్తి ఇమేహి పఞ్చహి వేమత్తేహి సియా వేమత్తం, న పన సీలవిసుద్ధిఆదీసు విసుద్ధీసు సమథవిపస్సనాపటిపత్తియం అత్తనా పటివిద్ధగుణేసు చ కిఞ్చి నానాకరణం అత్థి, అథ ఖో మజ్ఝే భిన్నసువణ్ణం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞం నిబ్బిసేసా తే బుద్ధా భగవన్తో. తస్మా యథావిధా పురిమకా సమ్మాసమ్బుద్ధా, అయమ్పి భగవా తథావిధో. ఏవం తథావిధోతి తథాగతో. విధత్థో చేత్థ గతసద్దో. తథా హి లోకియా విధయుత్తగతసద్దే పకారత్థే వదన్తి.

కథం **తథాపవత్తికోతి తథాగతో?** అనఞ్ఞసాధారణేన ఇద్ధానుభావేన సమన్నాగతత్తా అత్థపటిసమ్భిదాదీనం ఉక్కంసపారమిప్పత్తియా అనావరణఞాణపటిలాభేన చ భగవతో కాయప్పవత్తియాదీనం కత్థచి పటిఘాతాభావతో యథారుచి తథా గతం గతి గమనం కాయవచీచిత్తప్పవత్తి ఏతస్సాతి తథాగతో. ఏవం తథాపవత్తికోతి తథాగతో.

కథం **తథేహి అగతోతి తథాగతో?** బోధిసమ్భారసమ్భరణే తప్పటిపక్ఖప్పవత్తిసఙ్ఖాతం నత్థి ఏతస్స గతన్తి అగతో. సో పనస్స అగతభావో మచ్ఛేరదానపారమిఆదీసు అవిపరీతం ఆదీనవానిసంసపచ్చవేక్ఖణాదినయప్పవత్తేహి ఞాణేహీతి తథేహి ఞాణేహి అగతోతి తథాగతో.

అథ వా కిలేసాభిసఙ్ఖారప్పవత్తిసఙ్ఖాతం ఖన్ధప్పవత్తిసఙ్ఖాతమేవ వా పఞ్చసుపి గతీసు గతం గమనం ఏతస్స నత్థీతి అగతో. సఉపాదిసేసఅనుపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తియా స్వాయమస్స అగతభావో తథేహి అరియమగ్గఞాణేహీతి ఏవమ్పి భగవా తథేహి అగతోతి తథాగతో.

కథం **తథాగతభావేన తథాగతో?** తథాగతభావేనాతి చ తథాగతస్స సబ్భావేన, అత్థితాయాతి అత్థో. కో పనేస తథాగతో, యస్స అత్థితాయ భగవా తథాగతోతి వుచ్చతీతి? సద్ధమ్మో. సద్ధమ్మో హి అరియమగ్గో తావ యథా యుగనద్ధసమథవిపస్సనాబలేన అనవసేసకిలేసపక్ఖం సమూహనన్తేన సముచ్ఛేదప్పహానవసేన గన్తబ్బం, తథా గతో. ఫలధమ్మో యథా అత్తనో మగ్గానురూపం పటిప్పస్సద్ధిప్పహానవసేన గన్తబ్బం, తథా గతో పవత్తో. నిబ్బానధమ్మో పన యథా గతో పఞ్ఞాయ పటివిద్ధో సకలవట్టదుక్ఖవూపసమాయ సమ్పజ్జతి, బుద్ధాదీహి తథా గతో సచ్ఛికతోతి తథాగతో. పరియత్తిధమ్మోపి యథా పురిమబుద్ధేహి సుత్తగేయ్యాదివసేన పవత్తిఆదిప్పకాసనవసేన చ వేనేయ్యానం ఆసయాదిఅనురూపం పవత్తితో, అమ్హాకమ్పి భగవతా తథా గతో గదితో పవత్తితోతి వా తథాగతో. యథా భగవతా దేసితో, తథా భగవతో సావకేహి గతో అవగతోతి తథాగతో. ఏవం సబ్బోపి సద్ధమ్మో తథాగతో. తేనాహ సక్కో దేవానమిన్దో "తథాగతం దేవమనుస్సపూజితం, ధమ్మం నమస్సామ సువత్థి హోతూ"తి (ఖు. పా. ౬.౧౭; సు. ని. ౨౪౦). స్వాస్స అత్థీతి భగవా తథాగతో.

యథా చ ధమ్మో, ఏవం అరియసఙ్ఘోపి, యథా అత్తహితాయ పరహితాయ చ పటిపన్నేహి సువిసుద్ధం పుబ్బభాగసమథవిపస్సనాపటిపదం పురక్ఖత్వా తేన తేన మగ్గేన గన్తబ్బం, తం తం తథా గతోతి తథాగతో. యథా వా భగవతా సచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదినయో దేసితో, తథా చ బుద్ధత్తా తథా గదనతో చ తథాగతో. తేనాహ సక్కో దేవరాజా – "తథాగతం దేవమనుస్సపూజితం, సఙ్ఘం నమస్సామ సువత్థి హోతూ"తి (ఖు. పా. ౬.౧౮; సు. ని. ౨౪౧), స్వాస్స సావకభూతో అత్థీతి భగవా తథాగతో. ఏవం తథాగతభావేన తథాగతో.

ఇదమ్పి తథాగతస్స తథాగతభావదీపనే ముఖమత్తకమేవ, సబ్బాకారేన పన తథాగతోవ తథాగతస్స తథాగతభావం వణ్ణేయ్య. ఇదఞ్హి తథాగతపదం మహత్థం, మహాగతికం, మహావిసయం, తస్స అప్పమాదపదస్స వియ తేపిటకమ్పి బుద్ధవచనం యుత్తితో అత్థభావేన ఆహరన్తో "అతిత్థేన ధమ్మకథికో పక్ఖన్దో"తి న వత్తబ్బోతి.

తత్థేతం వుచ్చతి –

"యథేవ లోకే పురిమా మహేసినో,
సబ్బఞ్ఞుభావం మునయో ఇధాగతా;
తథా అయం సక్యమునీపి ఆగతో,
తథాగతో వుచ్చతి తేన చక్ఖుమా.

"పహాయ కామాదిమలే అసేసతో,
సమాధిఞాణేహి యథా గతా జినా;
పురాతనా సక్యమునీ జుతిన్ధరో,
తథా గతో తేన తథాగతో మతో.

"తథఞ్చ ధాతాయతనాదిలక్ఖణం,
సభావసామఞ్ఞవిభాగభేదతో;
సయమ్భుఞాణేన జినోయమాగతో,
తథాగతో వుచ్చతి సక్యపుఙ్గవో.

"తథాని సచ్చాని సమన్తచక్ఖునా,
తథా ఇదప్పచ్చయతా చ సబ్బసో;
అనఞ్ఞనేయ్యా నయతో విభావితా,
తథా గతో తేన జినో తథాగతో.

"అనేకభేదాసుపి లోకధాతుసు,
జినస్స రూపాయతనాదిగోచరే;
విచిత్తభేదే తథమేవ దస్సనం,
తథాగతో తేన సమన్తలోచనో.

"యతో చ ధమ్మం తథమేవ భాసతి,
కరోతి వాచాయనురూపమత్తనో;
గుణేహి లోకం అభిభుయ్యిరీయతి,
తథాగతో తేనపి లోకనాయకో.

“తథా పరిఞ్ఞాయ తథాయ సబ్బసో,
అవేది లోకం పభవం అతిక్కమి;
గతో చ పచ్చక్ఖకిరియాయ నిబ్బుతిం,
అరియమగ్గఞ్చ గతో తథాగతో.

“తథా పటిఞ్ఞాయ తథాయ సబ్బసో,
హితాయ లోకస్స యతోయమాగతో;
తథాయ నాథో కరుణాయ సబ్బదా,
గతో చ తేనాపి జినో తథాగతో.

“తథాని ఞాణాని యతోయమాగతో,
యథాసభావం విసయావబోధతో;
తథాభిజాతిప్పభుతీ తథాగతో,
తదత్థసమ్పాదనతో తథాగతో.

“యథావిధా తే పురిమా మహేసినో,
తథావిధోయమ్పి తథా యథారుచి;
పవత్తవాచా తనుచిత్తభావతో,
తథాగతో వుచ్చతి అగ్గపుగ్గలో.

“సమ్బోధిసమ్భారవిపక్ఖతో పురే,
గతం న సంసారగతమ్పి తస్స వా;
న చత్థి నాథస్స భవన్తదస్సినో,
తథేహి తస్మా అగతో తథాగతో.

“తథాగతో ధమ్మవరో మహేసినా,
యథా పహాతబ్బమలం పహీయతి;
తథాగతో అరియగణో వినాయకో,
తథాగతో తేన సమఙ్గిభావతో”తి.

అరహన్తం సమ్మాసమ్బుద్ధన్తి ఏత్థ **అరహా**తి పదస్స అత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ. సమ్మా సామఞ్చ సబ్బధమ్మానం బుద్ధత్తా **సమ్మాసమ్బుద్ధం**. యంకిఞ్చి ఞేయ్యం నామ, తస్స సబ్బస్సపి సబ్బాకారతో అవిపరీతతో సయమేవ అభిసమ్బుద్ధత్తాతి వుత్తం హోతి. ఇమినాస్స పరోపదేసరహితస్స సబ్బాకారేన సబ్బధమ్మావబోధనసమత్థస్స ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధవుత్తినో అనావరణఞాణసఙ్ఖాతస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స అధిగమో దస్సితో.

నను చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణతో అఞ్ఞం అనావరణం, అఞ్ఞథా ఛ అసాధారణాని ఞాణాని బుద్ధఞాణానీతి వచనం విరుజ్ఝేయ్యాతి? న విరుజ్ఝతి, విసయప్పవత్తిభేదవసేన అఞ్ఞేహి అసాధారణభావదస్సనత్థం ఏకస్సేవ ఞాణస్స ద్విధా వుత్తత్తా. ఏకమేవ హి తం ఞాణం అనవసేససఙ్ఖతాసఙ్ఖతసమ్ముతిధమ్మవిసయతాయ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం, తత్థ చ ఆవరణాభావతో నిస్సఙ్గచారముపాదాయ అనావరణఞాణన్తి వుత్తం. యథాహ పటిసమ్భిదాయం –

> "సబ్బం సఙ్ఖతాసఙ్ఖతం అనవసేసం జానాతీతి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. తత్థ ఆవరణం నత్థీతి అనావరణఞాణ"న్తిఆది (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౯).

తస్మా నత్థి నేసం అత్థతో భేదో, ఏకన్తేనేవేతం ఏవమిచ్ఛితబ్బం. అఞ్ఞథా సబ్బఞ్ఞుతానావరణఞాణానం సాధారణతా అసబ్బధమ్మారమ్మణతా చ ఆపజ్జేయ్య. న హి భగవతో ఞాణస్స అణుమత్తమ్పి ఆవరణం అత్థి, అనావరణఞాణస్స చ అసబ్బధమ్మారమ్మణభావే యత్థ తం న పవత్తతి తత్థావరణసబ్భావతో అనావరణభావోయేవ న సియా. అథ వా పన హోతు అఞ్ఞమేవ అనావరణం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణతో, ఇధ పన సబ్బత్థ అప్పటిహతవుత్తితాయ అనావరణఞాణన్తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ అధిప్పేతం, తస్సేవాధిగమేన భగవా సబ్బఞ్ఞూ సబ్బవిదూ సమ్మాసమ్బుద్ధోతి వుచ్చతి, న సకింయేవ సబ్బధమ్మావబోధతో. తథా చ వుత్తం పటిసమ్భిదాయం –

> "విమోక్ఖన్తికమేతం బుద్ధానం భగవన్తానం బోధియా మూలే సహ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పటిలాభా సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తి యదిదం బుద్ధో"తి.

సబ్బధమ్మావబోధనసమత్థఞాణసమధిగమేన హి భగవతో సన్తానే అనవసేసధమ్మే పటివిజ్ఝితుం సమత్థతా అహోసీతి.

ఏత్థాహ – కిం పనిదం ఞాణం పవత్తమానం సకింయేవ సబ్బస్మిం విసయే పవత్తతి, ఉదాహు కమేనాతి? కిఞ్చేత్థ – యది తావ సకింయేవ సబ్బస్మిం విసయే పవత్తతి, అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నఅజ్ఝత్తబహిద్ధాదిభేదభిన్నానం సఙ్ఖతధమ్మానం అసఙ్ఖతసమ్ముతిధమ్మానఞ్చ ఏకజ్ఝం ఉపట్ఠానే దూరతో చిత్తపటం పేక్ఖన్తస్స వియ విసయవిభాగేనావబోధో న సియా, తథా చ సతి "సబ్బే ధమ్మా అనత్తా"తి విపస్సన్తానం అనత్తాకారేన వియ సబ్బధమ్మా అనిరూపితరూపేన భగవతో ఞాణస్స విసయా హోన్తీతి ఆపజ్జతి. యేపి "సబ్బఞేయ్యధమ్మానం ఠితలక్ఖణవిసయం వికప్పరహితం సబ్బకాలం బుద్ధానం ఞాణం పవత్తతి, తేన తే సబ్బవిదూతి వుచ్చన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా –

> "చరం సమాహితో నాగో, తిట్ఠన్తోపి సమాహితో"తి. –

"ఇదమ్పి వచనం సువుత్తం హోతీ"తి వదన్తి, తేసమ్పి వుత్తదోసానాతివత్తి, ఠితలక్ఖణారమ్మణతాయ చ అతీతానాగతసమ్ముతిధమ్మానం తదభావతో, ఏకదేసవిసయమేవ భగవతో ఞాణం సియా. తస్మా సకింయేవ ఞాణం పవత్తతీతి న యుజ్జతి.

అథ కమేన సబ్బస్మిం విసయే ఞాణం పవత్తతీతి? ఏవమ్పి న యుజ్జతి. న హి జాతిభూమిసభావాదివసేన దిసాదేసకాలాదివసేన చ అనేకభేదభిన్నే ఞేయ్యే కమేన గయ్హమానే తస్స అనవసేసపటివేధో సమ్భవతి అపరియన్తభావతో ఞేయ్యస్స. యే పన "అత్థస్స అవిసంవాదనతో ఞేయ్యస్స ఏకదేసం పచ్చక్ఖం కత్వా సేసేపి ఏవన్తి అధిముచ్చిత్వా

వవత్థాపనేన సబ్బఞ్ఞూ భగవా, తఞ్చ ఞాణం న అనుమానికం సంసయాభావతో. సంసయానుబద్ధఞ్హి లోకే అనుమానఞాణ''న్తి వదన్తి, తేసమ్పి న యుత్తం. సబ్బస్స హి అపచ్చక్ఖభావే అత్థస్స అవిసంవాదనేన ఞేయ్యస్స ఏకదేసం పచ్చక్ఖం కత్వా సేసేపి ఏవన్తి అధిముచ్చిత్వా వవత్థాపనస్స అసమ్భవతో. యఞ్హి తం సేసం, తం అపచ్చక్ఖన్తి. అథ తమ్పి పచ్చక్ఖం, తస్స సేసభావో పన న సియాతి సబ్బమేతం అకారణం. కస్మా? అవిసయవిచారభావతో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> ''బుద్ధవిసయో, భిక్ఖవే, అచిన్తేయ్యో, న చిన్తేతబ్బో; యో చిన్తేయ్య, ఉమ్మాదస్స విఘాతస్స భాగీ అస్సా''తి (అ. ని. ౪.౭౭).

ఇదం పనేత్థ సన్నిట్ఠానం – యంకిఞ్చి భగవతా ఞాతుం ఇచ్ఛితం సకలమేకదేసో వా, తత్థ అప్పటిహతవుత్తితాయ పచ్చక్ఖతో ఞాణం పవత్తతి, నిచ్చసమాధానఞ్చ విక్ఖేపాభావతో, ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స సకలస్స అవిసయభావతో తస్స ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధవుత్తితా న సియా, ఏకన్తేనేవ సా ఇచ్ఛితబ్బా ''సబ్బే ధమ్మా బుద్ధస్స భగవతో ఆవజ్జనపటిబద్ధా, ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధా, మనసికారపటిబద్ధా, చిత్తుప్పాదపటిబద్ధా''తి (మహాని. ౬౯; చూళని. మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫) వచనతో. అతీతానాగతవిసయమ్పి భగవతో ఞాణం అనుమానాగమనతక్కగ్గహణవిరహితత్తా పచ్చక్ఖమేవ.

నను చ ఏతస్మిమ్పి పక్ఖే యదా సకలం ఞాతుం ఇచ్ఛితం, తదా సకిమేవ సకలవిసయతాయ అనిరూపితరూపేన భగవతో ఞాణం పవత్తేయ్యాతి వుత్తదోసానాతివత్తియేవాతి? న, తస్స విసోధితత్తా. విసోధితో హి సో బుద్ధవిసయో అచిన్తేయ్యోతి. అఞ్ఞథా పచురజనఞాణసమవుత్తితాయ బుద్ధానం భగవన్తానం ఞాణస్స అచిన్తేయ్యతా న సియా, తస్మా సకలధమ్మారమ్మణమ్పి తం ఏకధమ్మారమ్మణం వియ సువవత్థాపితేయేవ తే ధమ్మే కత్వా పవత్తతీతి ఇదమేత్థ అచిన్తేయ్యం. యావతకం ఞేయ్యం, తావతకం ఞాణం, యావతకం ఞాణం, తావతకం ఞేయ్యం, ఞేయ్యపరియన్తికం ఞాణం, ఞాణపరియన్తికం ఞేయ్యన్తి ఏవమేకజ్ఝం విసుం విసుం సకిం కమేన చ ఇచ్ఛానురూపం సమ్మా సామఞ్చ సబ్బధమ్మానం బుద్ధత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా. తం సమ్మాసమ్బుద్ధం.

ద్వే వితక్కాతి ద్వే సమ్మా వితక్కా. తత్థ వితక్కేన్తి ఏతేన, సయం వా వితక్కేతి, వితక్కనమత్తమేవ వాతి వితక్కో. స్వాయం ఆరమ్మణాభినిరోపనలక్ఖణో, ఆహననపరియాహననరసో, ఆరమ్మణే చిత్తస్స ఆనయనపచ్చుపట్ఠానో. విసయభేదేన పన తం ద్విధా కత్వా వుత్తం ''ద్వే వితక్కా''తి. **సముదాచరన్తీ**తి సమం సమ్మా చ ఉద్ధముద్ధం మరియాదాయ చరన్తి. మరియాదత్థో హి అయమాకారో, తేన చ యోగేన ''తథాగతం అరహన్తం సమ్మాసమ్బుద్ధ''న్తి ఇదం సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం. ఇదం వుత్తం హోతి – తథాగతస్స అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స అత్తనో విసయే సమం సమ్మా చ అఞ్ఞమఞ్ఞం మరియాదం అనతిక్కమన్తా ఉద్ధముద్ధం బహులం అభిణ్హం చరన్తి పవత్తన్తీతి.

కో పన నేసం విసయో, కా వా మరియాదా, కథఞ్చ తం అనతిక్కమిత్వా తే ఉద్ధముద్ధం బహులం అభిణ్హం నిచ్చం పవత్తన్తీతి? వుచ్చతే – ఖేమవితక్కో, పవివేకవితక్కోతి ఇమే ద్వే వితక్కాయేవ. తేసు **ఖేమవితక్కో** తావ భగవతో విసేసేన కరుణాసమ్పయుత్తో, మేత్తాముదితాసమ్పయుత్తోపి లబ్భతేవ, తస్మా సో మహాకరుణాసమాపత్తియా మేత్తాదిసమాపత్తియా చ పుబ్బభాగో సమ్పయుత్తో చ వేదితబ్బో. **పవివేకవితక్కో** పన ఫలసమాపత్తియా పుబ్బభాగో సమ్పయుత్తో చ, దిబ్బవిహారాదివసేనాపి లబ్భతేవ. ఇతి నేసం వితక్కో విసయో, తస్మా ఏకస్మిం సన్తానే బహులం పవత్తమానానమ్పి కాలేన కాలం సవిసయస్మింయేవ చరణతో నత్థి మరియాదా, న సఙ్కరేన వుత్తి.

తత్థ ఖేమవితక్కో భగవతో కరుణోక్కమనాదినా విభావేతబ్బో, పవివేకవితక్కో సమాపత్తీహి. తత్రాయం విభావనా – “అయం లోకో సన్తాపజాతో దుక్ఖపరేతో”తిఆదినా రాగగ్గిఆదీహి లోకసన్నివాసస్స ఆదిత్తతాదిఆకారదస్సనేహి మహాకరుణాసమాపత్తియా పుబ్బభాగే , సమాపత్తియమ్పి పరమజ్ఝానవసేన వత్తబ్బో. వుత్తఞ్హేతం (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౭-౧౧౮) –

“బహూహి ఆకారేహి పస్సన్తానం బుద్ధానం భగవన్తానం సత్తేసు మహాకరుణా ఓక్కమతి, ఆదిత్తో లోకసన్నివాసోతి పస్సన్తానం బుద్ధానం భగవన్తానం సత్తేసు మహాకరుణా ఓక్కమతి. ఉయ్యుత్తో, పయాతో, కుమ్మగ్గపటిపన్నో, ఉపనీయతి లోకో అద్ధువో, అతాణో లోకో అనభిస్సరో, అస్సకో లోకో, సబ్బం పహాయ గమనీయం, ఊనో లోకో అతిత్తో తణ్హాదాసో.

“అతాయనో లోకసన్నివాసో, అలేణో, అసరణో, అసరణీభూతో, ఉద్ధతో లోకో అవూపసన్తో, ససల్లో లోకసన్నివాసో విద్ధో పుథుసల్లేహి, అవిజ్జన్ధకారావరణో కిలేసపఞ్జరపరిక్ఖిత్తో, అవిజ్జాగతో లోకసన్నివాసో అణ్డభూతో పరియోనద్ధో తన్తాకులకజాతో కులాగుణ్ఠికజాతో ముఞ్జపబ్బజభూతో అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం సంసారం నాతివత్తతీతి పస్సన్తానం, అవిజ్జావిసదోససంలిత్తో కిలేసకలలీభూతో, రాగదోసమోహజటాజటితో.

“తణ్హాసఙ్ఘాటపటిముక్కో, తణ్హాజాలేన ఓత్థటో, తణ్హాసోతేన వుయ్హతి, తణ్హాసంయోజనేన సంయుత్తో, తణ్హానుసయేన అనుసటో, తణ్హాసన్తాపేన సన్తప్పతి, తణ్హాపరిళాహేన పరిడయ్హతి.

“దిట్ఠిసఙ్ఘాటపటిముక్కో, దిట్ఠిజాలేన ఓత్థటో, దిట్ఠిసోతేన వుయ్హతి, దిట్ఠిసంయోజనేన సంయుత్తో, దిట్ఠానుసయేన అనుసటో, దిట్ఠిసన్తాపేన సన్తప్పతి, దిట్ఠిపరిళాహేన పరిడయ్హతి.

“జాతియా అనుగతో, జరాయ అనుసటో, బ్యాధినా అభిభూతో, మరణేన అబ్భాహతో, దుక్ఖే పతిట్ఠితో.

“తణ్హాయ ఓడ్డితో, జరాపాకారపరిక్ఖిత్తో, మచ్చుపాసపరిక్ఖిత్తో, మహాబన్ధనబద్ధో, లోకసన్నివాసో, రాగబన్ధనేన, దోసమోహబన్ధనేన, మానదిట్ఠికిలేసదుచ్చరితబన్ధనేన బద్ధో, మహాసమ్బాధపటిపన్నో, మహాపలిబోధేన పలిబుద్ధో, మహాపపాతే పతితో, మహాకన్తారపటిపన్నో, మహాసంసారపటిపన్నో, మహావిదుగ్గే సమ్పరివత్తతి, మహాపలిపే పలిపన్నో.

“అబ్భాహతో లోకసన్నివాసో, ఆదిత్తో లోకసన్నివాసో రాగగ్గినా, దోసగ్గినా, మోహగ్గినా జాతియా…పే॰… ఉపాయాసేహి, ఉన్నీతకో లోకసన్నివాసో హఞ్ఞతి నిచ్చమతాణో పత్తదణ్డో తక్కరో, వజ్జబన్ధనబద్ధో ఆఘాతనపచ్చుపట్ఠితో, అనాథో లోకసన్నివాసో పరమకారుఞ్ఞతం పత్తో, దుక్ఖాభితున్నో చిరరత్తపీళితో, నిచ్చగధితో నిచ్చపిపాసితో.

“అన్ధో, అచక్ఖుకో, హతనేత్తో, అపరిణాయకో, విపథపక్ఖన్దో, అఞ్జసాపరద్ధో, మహోఘపక్ఖన్దో.

“ద్వీహి దిట్ఠిగతేహి పరియుట్ఠితో, తీహి దుచ్చరితేహి విప్పటిపన్నో, చతూహి యోగేహి యోజితో, చతూహి గన్థేహి గన్థితో, చతూహి ఉపాదానేహి ఉపాదీయతి, పఞ్చగతిసమారుళ్హో, పఞ్చహి కామగుణేహి రజ్జతి, పఞ్చహి నీవరణేహి ఓత్థటో, ఛహి వివాదమూలేహి వివదతి, ఛహి తణ్హాకాయేహి రజ్జతి, ఛహి దిట్ఠిగతేహి పరియుట్ఠితో, సత్తహి అనుసయేహి అనుసటో, సత్తహి సంయోజనేహి సంయుత్తో, సత్తహి మానేహి ఉన్నతో, అట్ఠహి లోకధమ్మేహి సమ్పరివత్తతి, అట్ఠహి మిచ్ఛత్తేహి నియతో, అట్ఠహి పురిసదోసేహి దుస్సతి, నవహి ఆఘాతవత్థూహి ఆఘాతితో, నవహి మానేహి ఉన్నతో, నవహి తణ్హామూలకేహి ధమ్మేహి రజ్జతి, దసహి కిలేసవత్థూహి కిలిస్సతి, దసహి ఆఘాతవత్థూహి ఆఘాతితో, దసహి అకుసలకమ్మపథేహి సమన్నాగతో, దసహి సంయోజనేహి సంయుత్తో, దసహి మిచ్ఛత్తేహి నియతో, దసవత్థుకాయ దిట్ఠియా సమన్నాగతో, దసవత్థుకాయ అన్తగ్గాహికాయ దిట్ఠియా సమన్నాగతో, అట్ఠసతతణ్హాపపఞ్చేహి పపఞ్చితో, ద్వాసట్ఠియా దిట్ఠిగతేహి పరియుట్ఠితో లోకసన్నివాసోతి సమ్పస్సన్తానం బుద్ధానం భగవన్తానం సత్తేసు మహాకరుణా ఓక్కమతి.

“అహఞ్చమ్హి తిణ్ణో, లోకో చ అతిణ్ణో. అహఞ్చమ్హి ముత్తో, లోకో చ అముత్తో. అహఞ్చమ్హి దన్తో, లోకో చ అదన్తో. అహఞ్చమ్హి సన్తో, లోకో చ అసన్తో. అహఞ్చమ్హి అస్సత్థో, లోకో చ అనస్సత్థో. అహఞ్చమ్హి పరినిబ్బుతో, లోకో చ అపరినిబ్బుతో. పహోమి ఖ్వాహం తిణ్ణో తారేతుం, ముత్తో మోచేతుం, దన్తో దమేతుం, సన్తో సమేతుం , అస్సత్థో అస్సాసేతుం, పరినిబ్బుతో పరే చ పరినిబ్బాపేతున్తి పస్సన్తానం బుద్ధానం భగవన్తానం సత్తేసు మహాకరుణా ఓక్కమతీ”తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౧౭-౧౧౮).

ఇమినావ నయేన భగవతో సత్తేసు మేత్తాఓక్కమనఞ్చ విభావేతబ్బం. కరుణావిసయస్స హి దుక్ఖస్స పటిపక్ఖభూతం సుఖం సత్తేసు ఉపసంహరన్తీ మేత్తాపి పవత్తతీతి ఇధ అబ్యాపాదఅవిహింసావితక్కా ఖేమవితక్కో. పవివేకవితక్కో పన నేక్ఖమ్మవితక్కోయేవ, తస్స దిబ్బవిహారఅరియవిహారేసు పుబ్బభాగస్స పఠమజ్ఝానస్స పచ్చవేక్ఖణాయ చ వసేన పవత్తి వేదితబ్బా. తత్థ యే తే భగవతో దేవసికం వళఞ్జనకవసేన చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా సమాపత్తివిహారా, యేసం పురేచరణభావేన పవత్తం సమాధిచరియానుగతం ఞాణచరియానుగతం ఞాణం చతువీసతికోటిసతసహస్ససమాపత్తిసఞ్చారిమహావజిరఞాణన్తి వుచ్చతి, తేసం వసేన భగవతో పవివేకవితక్కస్స బహులం పవత్తి వేదితబ్బా. అయఞ్చ అత్థో మహాసచ్చకసుత్తేనపి వేదితబ్బో. వుత్తఞ్హి తత్థ భగవతా –

“సో ఖో అహం, అగ్గివేస్సన, తస్మింయేవ పురిమస్మిం సమాధినిమిత్తే అజ్ఝత్తమేవ చిత్తం సణ్ఠపేమి, సన్నిసాదేమి, యేన సుదం నిచ్చకప్పం విహరామీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭).

ఇదఞ్హి భగవా “సమణో గోతమో అభిరూపో పాసాదికో సుఫుసితం దన్తావరణం, జివ్హా తనుకా, మధురం వచనం, తేన పరిసం రఞ్జేన్తో మఞ్ఞే విచరతి, చిత్తే పనస్స ఏకగ్గతా నత్థి, యో ఏవం సఙ్ఘత్తిబహులో చరతీ”తి సచ్చకేన నిగణ్ఠపుత్తేన వితక్కితే అవస్సం సహోఢం చోరం గణ్హన్తో వియ “న అగ్గివేస్సన తథాగతో పరిసం రఞ్జేన్తో సఙ్ఘత్తిబహులో విచరతి, చక్కవాళపరియన్తాయపి పరిసాయ ధమ్మం దేసేతి, అసల్లీనో అనుపలిత్తో ఏకత్తం ఏకవిహారిసుఞ్ఞతాఫలసమాపత్తిఫలం అనుయుత్తో”తి దస్సేతుం ఆహరి.

భగవా హి యస్మిం ఖణే పరిసా సాధుకారం దేతి, ధమ్మం వా పచ్చవేక్ఖతి, తస్మిం ఖణే పుబ్బభాగేన కాలం పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఫలసమాపత్తిం అస్సాసవారే పస్సాసవారే సమాపజ్జతి, సాధుకారసద్దనిగ్ఘోసే అవిచ్ఛిన్నేయేవ ధమ్మపచ్చవేక్ఖణాయ చ పరియోసానే సమాపత్తితో వుట్ఠాయ ఠితట్ఠానతో పట్ఠాయ ధమ్మం దేసేతి. బుద్ధానఞ్హి భవఙ్గపరివాసో లహుకో, అస్సాసవారే పస్సాసవారే సమాపత్తియో సమాపజ్జన్తి. ఏవం యథావుత్తసమాపత్తీనం సపుబ్బభాగానం వసేన భగవతో ఖేమవితక్కస్స పవివేకవితక్కస్స చ బహులప్పవత్తి వేదితబ్బా.

తత్థ యస్స బ్యాపాదవిహింసావితక్కాదిసంకిలేసప్పహానస్స అబ్యాపాదవితక్కస్స అవిహింసావితక్కస్స చ ఆనుభావేన కుతోచిపి భయాభావతో తంసమఙ్గీ ఖేమప్పత్తో చ విహరతి, తతో చ సబ్బస్సపి సబ్బదాపి ఖేమమేవ హోతి అభయమేవ. తస్మా దువిధోపి ఉభయేసం ఖేమఙ్కరోతి **ఖేమవితక్కో**. యస్స పన కామవితక్కాదిసంకిలేసపహానస్స నేక్ఖమ్మవితక్కస్స ఆనుభావేన కాయవివేకో, చిత్తవివేకో, ఉపధివివేకోతి తివిధో; తదఙ్గవివేకో, విక్ఖమ్భనవివేకో, సముచ్ఛేదవివేకో, పటిప్పస్సద్ధివివేకో, నిస్సరణవివేకోతి పఞ్చవిధో చ వివేకో పారిపూరిం గచ్ఛతి. సో యథారహం ఆరమ్మణతో సమ్పయోగతో చ పవివేకసహగతో వితక్కోతి **పవివేకవితక్కో**. ఏతే చ ద్వే వితక్కా ఏవం విభత్తవిసయాపి సమానా ఆదికమ్మికానం అఞ్ఞమఞ్ఞూపకారాయ సమ్భవన్తి. యథా హి ఖేమవితక్కస్స పవివేకవితక్కో అనుప్పన్నస్స ఉప్పాదాయ ఉప్పన్నస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ హోతి, ఏవం పవివేకవితక్కస్సపి ఖేమవితక్కో. న హి వూపకట్ఠకాయచిత్తానమన్తరేన మేత్తావిహారాదయో సమ్భవన్తి బ్యాపాదాదిప్పహానేన చ వినా చిత్తవివేకాదీనం అసమ్భవోయేవాతి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స బహూపకారా ఏతే ధమ్మా దట్ఠబ్బా. భగవతో పన సబ్బసో పహీనసంకిలేసస్స లోకహితత్థాయ ఏవం ఖేమవితక్కో చ పవివేకవితక్కో చ అస్సాసవారమత్తేపి హితసుఖమావహన్తియేవాతి. ఖేమో చ వితక్కో పవివేకో చ వితక్కోతి సమ్బన్ధితబ్బం.

ఏవం ఉద్దిట్ఠే ద్వే వితక్కే నిద్దిసితుం ''**అబ్యాపజ్ఝారామో**''తిఆదిమాహ. తత్థ అబ్యాపజ్ఝనం కస్సచి అదుక్ఖనం అబ్యాపజ్ఝో, సో ఆరమితబ్బతో ఆరామో ఏతస్సాతి అబ్యాపజ్ఝారామో. అబ్యాపజ్ఝే రతో సేవనవసేన నిరతోతి **అబ్యాపజ్ఝరతో. ఏసేవాతి** ఏసో ఏవ. **ఇరియాయాతి** కిరియాయ, కాయవచీపయోగేనాతి అత్థో. **న కఞ్చి బ్యాబాధేమీ**తి హీనాదీసు కఞ్చిపి సత్తం తణ్హాతసాదియోగతో తసం వా తదభావతో పహీనసబ్బకిలేసవిప్ఫన్దితత్తా థావరం వా న బాధేమి న దుక్ఖాపేమి. కరుణజ్ఝాసయో భగవా మహాకరుణాసమాపత్తిబహులో అత్తనో పరమరుచితకరుణజ్ఝాసయానురూపమేవమాహ. తేన అవిహింసావితక్కం అబ్యాపాదవితక్కఞ్చ దస్సేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – 'అహం ఇమాయ ఇరియాయ ఇమాయ పటిపత్తియా ఏవం సమ్మా పటిపజ్జన్తో ఏవం సమాపత్తివిహారేహి విహరన్తో ఏవం పుఞ్ఞిద్ధికేహి కతాని సక్కారగరుకారమాననవన్దనపూజనాని అధివాసేన్తో సత్తేసు న కఞ్చి బ్యాబాధేమి, అపిచ ఖో దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థప్పభేదం హితసుఖమేవ నేసం పరిబ్రూహేమీ'తి.

యం అకుసలం, తం పహీనన్తి యం దియడ్ఢకిలేససహస్సభేదం అఞ్ఞఞ్చ తంసమ్పయుత్తం అనన్తప్పభేదం అకుసలం, తం సబ్బం బోధిమూలేయేవ మయ్హం పహీనం సమూహతన్తి. ఇమినా పవివేకేసు ముద్ధభూతేన సద్ధిం నిస్సరణవివేకేన సముచ్ఛేదప్పటిప్పస్సద్ధివివేకే దస్సేతి. కేచి పనేత్థ తదఙ్గవిక్ఖమ్భనవివేకేపి ఉద్ధరన్తి . ఆగమనీయపటిపదాయ హి సద్ధిం భగవతా అత్తనో కిలేసక్ఖయో ఇధ వుత్తోతి.

ఇతి భగవా అపరిమితకప్పపరిచిత్తం అత్తనో పవివేకజ్ఝాసయం సద్ధిం నిస్సరణజ్ఝాసయేన ఇదాని మత్థకం పాపేత్వా ఠితో తమజ్ఝాసయం ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా అత్తనో కిలేసప్పహానపచ్చవేక్ఖణముఖేన విభావేతి. యదత్థం పనేత్థ సత్థా ఇమే

ద్వే వితక్కే ఉద్ధరి, ఇదాని తమత్థం దస్సేన్తో "**తస్మాతిహ, భిక్ఖవే**"తిఆదిమాహ. భగవా హి ఇమస్స వితక్కద్వయస్స అత్తనో బహులసముదాచారదస్సనముఖేనేవ తత్థ భిక్ఖూ నివేసేతుం ఇమం దేసనం ఆరభి.

తత్థ **తస్మా**తి యస్మా అబ్యాపజ్ఝపవివేకాభిరతస్స మే ఖేమపవివేకవితక్కాయేవ బహులం పవత్తన్తి, తస్మా. **తిహా**తి నిపాతమత్తం. **అబ్యాపజ్ఝారామా విహరథా**తి సబ్బసత్తేసు మేత్తావిహారేన కరుణావిహారే న చ అభిరమన్తా విహరథ. తేన బ్యాపాదస్స తదేకట్ఠకిలేసానఞ్చ దూరీకరణమాహ. **తేసం వో**తి ఏత్థ **వో**తి నిపాతమత్తం. **పవివేకారామా విహరథా**తి కాయాదివివేకఞ్చేవ తదఙ్గాదివివేకఞ్చాతి సబ్బవివేకే ఆరమితబ్బట్ఠానం కత్వా విహరథ. **ఇమాయ మయ**న్తిఆది యథా నేసం ఖేమవితక్కస్స పవత్తనాకారదస్సనం, ఏవం **కిం అకుసల**న్తిఆది పవివేకవితక్కస్స పవత్తనాకారదస్సనం. తత్థ యథా అనవజ్జధమ్మే పరిపూరేతుకామేన కింకుసలగవేసినా హుత్వా కుసలధమ్మపరియేసనా కాతబ్బావ, సావజ్జధమ్మే పజహితుకామేనాపి అకుసలపరియేసనా కాతబ్బాతి ఆహ "**కిం అకుసల**"న్తిఆది. అభిఞ్ఞాపుబ్బికా హి పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియాభావనా. తత్థ **కిం అకుసల**న్తి అకుసలం నామ కిం, సభావతో కిమస్స లక్ఖణం, కాని వా రసపచ్చుపట్ఠానపదట్ఠానానీతి అకుసలస్స సభావకిచ్చాదితో పచ్చవేక్ఖణవిధిం దస్సేతి. ఆదికమ్మికవసేన చేస వితక్కో ఆగతో, **కిం అప్పహీనం కిం పజహామా**తి ఇదం పదద్వయం సేక్ఖవసేన. తస్మా **కిం అప్పహీన**న్తి కామరాగసంయోజనాదీసు అకుసలేసు కిం అకుసలం అమ్హాకం మగ్గేన అసముచ్ఛిన్నం? **కిం పజహామా**తి కిం అకుసలం సముగ్ఘాతేమ? అథ వా **కిం పజహామా**తి వీతిక్కమపరియుట్ఠానానుసయేసు కిం విభాగం అకుసలం ఇదాని మయం పజహామాతి అత్థో. కేచి పన "కిం అప్పహీన"న్తి పఠన్తి. తేసం దిట్ఠిసంయోజనాదివసేన అనేకభేదేసు అకుసలేసు కిం కతమం అకుసలం, కేన కతమేన పకారేన, కతమేన వా మగ్గేన అమ్హాకం అప్పహీనన్తి వుత్తం హోతి. సేసం వుత్తనయమేవ.

గాథాసు **బుద్ధ**న్తి చతున్నం అరియసచ్చానం అవిపరీతం సయమ్భుఞాణేన బుద్ధత్తా పటివిద్ధత్తా బుద్ధం సచ్చవినిముత్తస్స ఞేయ్యస్స అభావతో. తథా హి వుత్తం –

> "అభిఞ్ఞేయ్యం అభిఞ్ఞాతం, భావేతబ్బఞ్చ భావితం;
> పహాతబ్బం పహీనం మే, తస్మా బుద్ధోస్మి బ్రాహ్మణా"తి. (సు॰ ని॰ ౫౬౩; మ॰ ని॰ ౨.౩౯౯);

ఠపేత్వా మహాబోధిసత్తం అఞ్ఞేహి సహితుం వహితుం అసక్కుణేయ్యత్తా అసయ్హస్స సకలస్స బోధిసమ్భారస్స మహాకరుణాధికారస్స చ సహనతో వహనతో, తథా అఞ్ఞేహి సహితుం అభిభవితుం దుక్కరత్తా అసయ్హానం పఞ్చన్నం మారానం సహనతో అభిభవనతో, ఆసయానుసయచరియాధిముత్తిఆదివిభాగావబోధేన యథారహం వేనేయ్యానం దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి అనుసాసనసఙ్ఖాతస్స అఞ్ఞేహి అసయ్హస్స బుద్ధకిచ్చస్స సహనతో వహనతో, తత్థ వా సాధుకారిభావతో **అసయ్హసాహినం. సముదాచరన్తి నన్తి** ఏత్థ **న**న్తి నిపాతమత్తం, నం తథాగతన్తి వా అత్థో.

సకపరసన్తానేసు తమసఙ్ఖాతం మోహన్ధకారం నుది ఖిపీతి **తమోనుదో**. పారం నిబ్బానం గతోతి **పారగతో**. అథ వా "ముత్తో మోచేయ్య"న్తిఆదినా నయేన పవత్తితస్స మహాభినీహారస్స సకలస్స వా సంసారదుక్ఖస్స సబ్బఞ్ఞుగుణానం పారం పరియన్తం గతోతి **పారగతో**, తం తమోనుదం పారగతం. తతో ఏవ **పత్తిపత్తం** బుద్ధం, సీలాదిం దసబలఞాణాదిఞ్చ సమ్మాసమ్బుద్ధేహి పత్తబ్బం సబ్బం పత్తన్తి అత్థో. **వసిమ**న్తి ఝానాదీసు ఆకఙ్ఖాపటిబద్ధో పరమో ఆవజ్జనాదివసిభావో, అరియిద్ధిసఙ్ఖాతో అనఞ్ఞసాధారణో చిత్తవసిభావో చ అస్స అత్థీతి **వసిమా**, తం వసిమం, వసినన్తి అత్థో. సబ్బేసం

కామాసవాదీనం అభావేన **అనాసవం**. కాయవిసమాదికస్స విసమస్స వన్తత్తా వా విససఙ్ఖాతం సబ్బం కిలేసమలం తరిత్వా వా విసం సకలవట్టదుక్ఖం సయం తరిత్వా తారణతో **విసన్తరో** తం విసన్తరం. తణ్హక్ఖయే అరహత్తఫలే నిబ్బానే వా **విముత్తం,** ఉభయమ్పి గమనతో మోనసఙ్ఖాతేన ఞాణేన కాయమోనేయ్యాదీహి వా సాతిసయం సమన్నాగతత్తా **మునిం. మునీ**తి హి అగారియముని, అనగారియముని, సేక్ఖముని, అసేక్ఖముని, పచ్చేకముని, మునిమునీతి అనేకవిధా మునయో. తత్థ గిహీ ఆగతఫలో విఞ్ఞాతసాసనో అగారియముని, తథారూపో పబ్బజితో అనగారియముని, సత్త సేక్ఖా సేక్ఖముని, ఖీణాసవో అసేక్ఖముని, పచ్చేకబుద్ధో పచ్చేకముని, సమ్మాసమ్బుద్ధో మునిమునీతి. అయమేవ ఇధాధిప్పేతో. ఆయతిం పునబ్భవాభావతో అన్తిమం, పచ్ఛిమం దేహం కాయం ధారేతీతి **అన్తిమదేహధారీ**, తం అన్తిమదేహధారిం. కిలేసమారాదీనం సమ్మదేవ పరిచ్చత్తత్తా **మారఞ్జహం**. తతో ఏవ జరాహేతుసముచ్ఛేదతో అనుపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తివసేన పాకటజరాదిసబ్బజరాయ **పారగుం**. జరాసీసేన చేత్థ జాతిమరణసోకాదీనం పారగమనం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం. తం ఏవంభూతం తథాగతం దువే వితక్కా సముదాచరన్తీతి బ్రూమీతి సమ్బన్ధో.

ఇతి భగవా పఠమగాథాయ వితక్కద్వయం ఉద్దిసిత్వా తతో దుతియగాథాయ పవివేకవితక్కం దస్సేత్వా ఇదాని ఖేమవితక్కం దస్సేతుం ‘‘**సేలే యథా**’’తి తతియగాథమాహ. తత్థ **సేలే యథా పబ్బతముద్ధనిట్ఠితో**తి సేలే సిలామయే ఏకగ్ఘనపబ్బతముద్ధని యథా ఠితో. న హి తత్థ ఠితస్స ఉద్ధం గీవుక్ఖిపనపసారణాదికిచ్చం అత్థి. **తథూపమ**న్తి తప్పటిభాగం సేలపబ్బతూపమం. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యథా సేలపబ్బతముద్ధని ఠితో చక్ఖుమా పురిసో సమన్తతో జనతం పస్సేయ్య, ఏవమేవ సుమేధో, సున్దరపఞ్ఞో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన సమన్తచక్ఖు భగవా ధమ్మమయం పఞ్ఞామయం పాసాదమారుయ్హ సయం అపేతసోకో సోకావతిణ్ణం జాతిజరాభిభూతఞ్చ జనతం సత్తకాయం అవేక్ఖతి ఉపధారయతి ఉపపరిక్ఖతి. అయం పనేత్థ అధిప్పాయో – యథా హి పబ్బతపాదే సమన్తా మహన్తం ఖేత్తం కత్వా తత్థ కేదారపాళీసు కుటియో కత్వా రత్తిం అగ్గిం జాలేయ్య, చతురఙ్గసమన్నాగతఞ్చ అన్ధకారం భవేయ్య, అథస్స పబ్బతస్స మత్థకే ఠత్వా చక్ఖుమతో పురిసస్స భూమిప్పదేసం ఓలోకయతో నేవ ఖేత్తం, న కేదారపాళియో, న కుటియో, న తత్థ సయితమనుస్సా పఞ్ఞాయేయ్యుం, కుటీసు పన అగ్గిజాలమత్తమేవ పఞ్ఞాయేయ్య, ఏవం ధమ్మమయం పాసాదమారుయ్హ సత్తకాయం ఓలోకయతో తథాగతస్స యే తే అకతకల్యాణా సత్తా, తే ఏకవిహారే దక్ఖిణపస్సే నిసిన్నాపి బుద్ధఞాణస్స ఆపాథం నాగచ్ఛన్తి, రత్తిం ఖిత్తసరా వియ హోన్తి. యే పన కతకల్యాణా వేనేయ్యపుగ్గలా, తే ఏవస్స దూరేపి ఠితా ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తి, సో అగ్గి వియ హిమవన్తపబ్బతో వియ చ వుత్తమ్పి చేతం –

‘‘దూరే సన్తో పకాసేన్తి, హిమవన్తోవ పబ్బతో;

అసన్తేత్థ న దిస్సన్తి, రత్తిం ఖిత్తా యథా సరా’’తి. (ధ. ప. ౩౦౪; నేత్తి. ౧౧);

ఏవమేతస్మిం సుత్తే గాథాసు చ భగవా అత్తానం పరం వియ కత్వా దస్సేసి.

పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దేసనాసుత్తవణ్ణనా

౩౯. దుతియే **పరియాయేనాతి** ఏత్థ **పరియాయ**-సద్దో "మధుపిణ్డికపరియాయోత్వేవ నం ధారేహీ"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౫) దేసనాయం ఆగతో. "అత్థి ఖ్వేస , బ్రాహ్మణ, పరియాయో, యేన మం పరియాయేన సమ్మా వదమానో వదేయ్య – అకిరియవాదో సమణో గోతమో"తిఆదీసు (పారా॰ ౫; అ॰ ని॰ ౮.౧౧) కారణే. "కస్స ను ఖో, ఆనన్ద, అజ్జ పరియాయో భిక్ఖునియో ఓవదితు"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౩౯౮) వారే. ఇధ పన వారేపి కారణేపి వట్టతి, తస్మా, భిక్ఖవే, తథాగతస్స ద్వే ధమ్మదేసనా యథారహం కారణేన భవన్తి, వారేన వాతి అయమేత్థ అత్థో. భగవా హి వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపం కదాచి "ఇమే ధమ్మా కుసలా, ఇమే, ధమ్మా అకుసలా. ఇమే ధమ్మా సావజ్జా, ఇమే ధమ్మా అనవజ్జా. ఇమే సేవితబ్బా, ఇమే న సేవితబ్బా"తిఆదినా కుసలాకుసలధమ్మే విభజన్తో కుసలధమ్మేహి అకుసలధమ్మే అసక్కరతో పఞ్ఞాపేన్తో **"పాపం పాపకతో పస్సథా"**తి ధమ్మం దేసేతి. కదాచి "పాణాతిపాతో, భిక్ఖవే, ఆసేవితో భావితో బహులీకతో నిరయసంవత్తనికో తిరచ్ఛానయోనిసంవత్తనికో పేత్తివిసయసంవత్తనికో, యో సబ్బలహుకో పాణాతిపాతో, సో అప్పాయుకసంవత్తనికో"తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౮.౪౦) ఆదీనవం పకాసేన్తో పాపతో నిబ్బిదాదీహి నియోజేన్తో **"నిబ్బిన్దథ విరజ్జథా"**తి ధమ్మం దేసేతి.

భవన్తీతి హోన్తి పవత్తన్తి. **పాపం పాపకతో పస్సథాతి** సబ్బం పాపధమ్మం దిట్ఠేవ ధమ్మే ఆయతిఞ్చ అహితదుక్ఖావహతో లామకతో పస్సథ. **తత్థ నిబ్బిన్దథాతి** తస్మిం పాపధమ్మే "అచ్చన్తహీనభావతో లామకట్ఠేన పాపం, అకోసల్లసమ్భూతట్ఠేన అకుసలం, పకతిపభస్సరస్స పసన్నస్స చ చిత్తస్స పభస్సరాదిభావవినాసనతో సంకిలేసికం, పునప్పునం భవదుక్ఖనిబ్బత్తనతో పోనోబ్భవికం, సహేవ దరథేహి పరిళాహేహి వత్తనతో సదరథం, దుక్ఖస్సేవ విపచ్చనతో దుక్ఖవిపాకం, అపరిమాణమ్పి కాలం అనాగతే జాతిజరామరణనిబ్బత్తనతో ఆయతిం జాతిజరామరణియం, సబ్బహితసుఖవిద్ధంసనసమత్థ"న్తిఆదినా నయేన నానావిధే ఆదీనవే, తస్స చ పహానే ఆనిసంసే సమ్మపఞ్ఞాయ పస్సన్తా నిబ్బిన్దథ నిబ్బేదం ఆపజ్జథ. నిబ్బిన్దన్తా చ విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరియమగ్గాధిగమేన పాపతో విరజ్జథ చేవ విముచ్చథ చ. మగ్గేన వా సముచ్ఛేదవిరాగవసేన విరజ్జథ, తతో ఫలేన పటిప్పస్సద్ధివిముత్తివసేన విముచ్చథ. అథ వా **పాపన్తి** లామకతో పాపం. కిం వుత్తం హోతి? యం అనిచ్చదుక్ఖాదిభావేన కుచ్ఛితం అరియేహి జిగుచ్ఛనీయం వట్టదుక్ఖం పాపేతీతి పాపం. కిం పన తం? తేభూమకధమ్మజాతం . యథావుత్తేన అత్థేన పాపకతో దిస్వా తత్థ అనిచ్చతో, దుక్ఖతో, రోగతో, గణ్డతో, సల్లతో, అఘతో, ఆబాధతోతిఆదినా విపస్సనం వడ్ఢేన్తా నిబ్బిన్దథ. **అయం దుతియాతి** యాథావతో అహితానత్థవిభావనం పఠమం ఉపాదాయ తతో వివేచనం అయం దుతియా ధమ్మదేసనా.

గాథాసు **బుద్ధస్సాతి** సబ్బఞ్ఞుబుద్ధస్స. **సబ్బభూతానుకమ్పినోతి** సబ్బేపి సత్తే మహాకరుణాయ అనుకమ్పనసభావస్స. **పరియాయవచనన్తి** పరియాయేన కథనం దేసనం. **పస్సాతి** పరిసం ఆలపతి, పరిసజేట్ఠకం వా సన్ధాయ వుత్తం. కేచి పనాహు "అత్తానమేవ సన్ధాయ భగవా 'పస్సా'తి అవోచా"తి. **తత్థాతి** తస్మిం పాపకే **విరజ్జథ** రాగం పజహథాతి అత్థో. సేసం వుత్తనయమేవ.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. విజ్జాసుత్తవణ్ణనా

౪౦. తతియే **పుబ్బఙ్గమాతి** సహజాతవసేన, ఉపనిస్సయవసేన చాతి ద్వీహి ఆకారేహి పుబ్బఙ్గమా పురస్సరా పధానకారణం. న హి అవిజ్జాయ వినా అకుసలుప్పత్తి అత్థి. **సమాపత్తియాతి** సమాపజ్జనాయ సభావపటిలాభాయ,

పవత్తియాతి అత్థో. తత్థ అకుసలప్పవత్తియా ఆదీనవప్పటిచ్ఛాదనేన అయోనిసోమనసికారస్స పచ్చయభావేన అప్పహీనభావేన చ అకుసలధమ్మానం ఉపనిస్సయభావో దిస్సతి.

ఏవం బ్యాధిమరణాదిదుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో సబ్బాపి గతియో ఇధ **దుగ్గతియో**. అథ వా రాగాదికిలేసేహి దూసితా గతియో కాయవచీచిత్తానం పవత్తియోతి దుగ్గతియో, కాయవచీమనోదుచ్చరితాని. **అస్మిం లోకే**తి ఇధ లోకే మనుస్సగతియం వా. **పరమ్హి చా**తి తతో అఞ్ఞాసు గతీసు. **అవిజ్జామూలికా సబ్బా**తి తా సబ్బాపి దుచ్చరితస్స విపత్తియో వుత్తనయేన అవిజ్జాపుబ్బఙ్గమత్తా అవిజ్జామూలికా ఏవ. **ఇచ్ఛాలోభసముస్సయా**తి అసమ్పత్తవిసయపరియేసనలక్ఖణాయ ఇచ్ఛాయ, సమ్పత్తవిసయలుబ్భనలక్ఖణేన లోభేన చ సముస్సితా ఉపచితాతి ఇచ్ఛాలోభసముస్సయా.

యతోతి యస్మా అవిజ్జాహేతు అవిజ్జాయ నివుతో హుత్వా. **పాపిచ్ఛో**తి అవిజ్జాయ పటిచ్ఛాదితత్తా పాపిచ్ఛతాయ ఆదీనవే అపస్సన్తో అసన్తగుణసమ్భావనవసేన కోహఞ్ఞాదీని కరోన్తో పాపిచ్ఛో, లోభేనేవ అత్రిచ్ఛతాపి గహితాతి దట్ఠబ్బా. **అనాదరో**తి లోకాధిపతినో ఓత్తప్పస్స అభావేన సబ్రహ్మచారీసు ఆదరరహితో. **తతో**తి తస్మా అవిజ్జాపాపిచ్ఛతాఅహిరికానోత్తప్పహేతు . **పసవతీ**తి కాయదుచ్చరితాదిభేదం పాపం ఉపచినతి. **అపాయం తేన గచ్ఛతీ**తి తేన తథా పసుతేన పాపేన నిరయాదిభేదం అపాయం గచ్ఛతి ఉపపజ్జతి.

తస్మాతి యస్మా ఏతే ఏవం సబ్బదుచ్చరితమూలభూతా సబ్బదుగ్గతిపరిక్కిలేసహేతుభూతా చ అవిజ్జాదయో, తస్మా ఇచ్ఛఞ్చ, లోభఞ్చ, అవిజ్జఞ్చ, చసద్దేన అహిరికానోత్తప్పఞ్చ **విరాజయం** సముచ్ఛేదవసేన పజహం. కథం విరాజేతీతి ఆహ? **విజ్జం ఉప్పాదయ**న్తి, విపస్సనాపటిపాటియా చ, మగ్గపటిపాటియా చ, ఉస్సక్కిత్వా అరహత్తమగ్గవిజ్జం అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదయన్తో. **సబ్బా దుగ్గతియో**తి సబ్బాపి దుచ్చరితసఙ్ఖాతా దుగ్గతియో, వట్టదుక్ఖస్స వా అధిట్ఠానభావతో దుక్ఖా, సబ్బా పఞ్చపి గతియో **జహే** పజహేయ్య సమతిక్కమేయ్య. కిలేసవట్టప్పహానేనేవ హి కమ్మవట్టం విపాకవట్టఞ్చ పహీనం హోతీతి.

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమభాణవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పఞ్ఞాపరిహీనసుత్తవణ్ణనా

౪౧. చతుత్థే **సుపరిహీనా**తి సుట్ఠు పరిహీనా. **యే అరియాయ పఞ్ఞాయ పరిహీనా**తి యే సత్తా పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఉదయబ్బయపటివిజ్ఝనేన చతుసచ్చపటివిజ్ఝనేన చ కిలేసేహి ఆరకా ఠితత్తా అరియాయ పరిసుద్ధాయ విపస్సనాపఞ్ఞాయ చ మగ్గపఞ్ఞాయ చ పరిహీనా, తే లోకియలోకుత్తరాహి సమ్పత్తీహి అతివియ పరిహీనా మహాజానికా. కే పన తేతి? యే కమ్మావరణేన సమన్నాగతా. తే హి మిచ్ఛత్తనియతభావతో ఏకన్తేన పరిహీనా అపరిపుణ్ణా మహాజానికా. తేనాహ ‘‘**దుగ్గతి పాటికఙ్ఖా**’’తి. విపాకావరణసమఙ్గినోపి పరిహీనా. అథ వా సుక్కపక్ఖే అపరిహీనా నామ తివిధావరణవిరహితా సమ్మాదిట్ఠికా కమ్మస్సకతఞాణేన చ సమన్నాగతా. సేసం వుత్తనయానుసారేన వేదితబ్బం.

గాథాసు **పఞ్ఞాయా**తి నిస్సక్కవచనం, విపస్సనాఞాణతో మగ్గఞాణతో చ పరిహానేనాతి. సామివచనం వా ఏతం, యథావుత్తఞాణస్స పరిహానేనాతి, ఉప్పాదేతబ్బస్స అనుప్పాదనమేవ చేత్థ పరిహానం. **నివిట్ఠం నామరూపస్మి**న్తి నామరూపే

ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకే “ఏతం మమా”తిఆదినా తణ్హాదిట్ఠివసేన అభినివిట్ఠం అజ్ఝోసితం, తతో ఏవ **ఇదం సచ్చన్తి మఞ్ఞతీతి** “ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ”న్తి మఞ్ఞతి. “సదేవకే లోకే”తి విభత్తి పరిణామేతబ్బా.

ఏవం పఠమగాథాయ సంకిలేసపక్ఖం దస్సేత్వా ఇదాని యస్సా అనుప్పత్తియా నామరూపస్మిం మఞ్ఞనాభినివేసేహి కిలేసవట్టం వత్తతి, తస్సా ఉప్పత్తియా వట్టస్స ఉపచ్ఛేదోతి పఞ్ఞాయ ఆనుభావం పకాసేన్తో **‘‘పఞ్ఞా హి సేట్ఠా లోకస్మి’’**న్తి గాథమాహ.

తత్థ **లోకస్మి**న్తి సఙ్ఖారలోకస్మిం. సమ్మాసమ్బుద్ధో వియ సత్తేసు, సఙ్ఖారేసు పఞ్ఞాసదిసో ధమ్మో నత్థి. పఞ్ఞుత్తరా హి కుసలా ధమ్మా, పఞ్ఞాయ చ సిద్ధాయ సబ్బే అనవజ్జధమ్మా సిద్ధా ఏవ హోన్తి. తథా హి వుత్తం “సమ్మాదిట్ఠిస్స సమ్మాసఙ్కప్పో పహోతీ”తిఆది (మ. ని. ౩.౧౪౧; సం. ని. ౫.౧). యా పనేత్థ పఞ్ఞా అధిప్పేతా, సా సేట్ఠాతి థోమితా. యథా చ సా పవత్తతి, తం దస్సేతుం **‘‘యాయం నిబ్బేధగామినీ’’**తిఆది వుత్తం. తస్సత్థో – యా అయం పఞ్ఞా అనిబ్బిద్ధపుబ్బం అపదాలితపుబ్బం లోభక్ఖన్ధాదిం నిబ్బిజ్ఝన్తీ పదాలేన్తీ గచ్ఛతి పవత్తతీతి నిబ్బేధగామినీ, యాయ చ తస్మిం తస్మిం భవయోనిగతివిఞ్ఞాణట్ఠితిసత్తావాసేసు సత్తనికాయేసు ఖన్ధానం పఠమాభినిబ్బత్తిసఙ్ఖాతాయ జాతియా తంనిమిత్తస్స చ కమ్మభవస్స పరిక్ఖయం పరియోసానం నిబ్బానం అరహత్తఞ్చ సమ్మా అవిపరీతం జానాతి సచ్ఛికరోతి, అయం సహవిపస్సనా మగ్గపఞ్ఞా సేట్ఠా లోకస్మిన్తి.

ఇదాని యథావుత్తపఞ్ఞానుభావసమ్పన్నే ఖీణాసవే అభిత్థవన్తో **‘‘తేసం దేవా మనుస్సా చా’’**తి ఓసానగాథమాహ. తస్సత్థో – తేసం చతూసు అరియసచ్చేసు పరిఞ్ఞాదీనం సోళసన్నం కిచ్చానం నిట్ఠితత్తా చతుసచ్చసమ్బోధేన **సమ్బుద్ధానం,** సతివేపుల్లప్పత్తియా **సతిమతం,** వుత్తనయేన సముగ్ఘాతితసమ్మోహత్తా పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తియా **హాసపఞ్ఞానం,** పుబ్బభాగే వా సీలాదిపారిపూరితో పట్ఠాయ యావ నిబ్బానసచ్ఛికిరియాయ హాసవేదతుట్ఠిపామోజ్జబహులతాయ **హాసపఞ్ఞానం,** సబ్బసో పరిక్ఖీణభవసంయోజనత్తా **అన్తిమసరీరధారీనం** ఖీణాసవానం దేవా మనుస్సా చ **పిహయన్తి** పియా హోన్తి, తబ్భావం అధిగన్తుం ఇచ్ఛన్తి “అహో పఞ్ఞానుభావో, అహో వత మయమ్పి ఏదిసా ఏవం నిత్తిణ్ణసబ్బదుక్ఖా భవేయ్యామా”తి.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సుక్కధమ్మసుత్తవణ్ణనా

౪౨. పఞ్చమే **సుక్కా**తి న వణ్ణసుక్కతాయ సుక్కా, సుక్కభావాయ పన పరమవోదానాయ సంవత్తన్తీతి నిప్ఫత్తిసుక్కతాయ సుక్కా. సరసేనపి సబ్బే కుసలా ధమ్మా సుక్కా ఏవ కణ్హభావపటిపక్ఖతో . తేసఞ్హి ఉప్పత్తియా చిత్తం పభస్సరం హోతి పరిసుద్ధం. **ధమ్మా**తి కుసలా ధమ్మా. **లోక**న్తి సత్తలోకం. **పాలేన్తీ**తి ఆధారసన్ధారణేన మరియాదం ఠపేన్తా రక్ఖన్తి. **హిరీ చ ఓత్తప్పఞ్చా**తి ఏత్థ హిరియతి హిరియితబ్బేన, హిరియన్తి ఏతేనాతి వా హిరీ. వుత్తమ్పి చేతం “యం హిరియతి హిరియితబ్బేన, హిరియతి పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా, అయం వుచ్చతి హిరీ”తి (ధ. స. ౩౦). ఓత్తప్పతి ఓత్తప్పితబ్బేన, ఓత్తప్పన్తి ఏతేనాతి వా ఓత్తప్పం. వుత్తమ్పిచేతం “యం ఓత్తప్పతి ఓత్తప్పితబ్బేన, ఓత్తప్పతి పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా, ఇదం వుచ్చతి ఓత్తప్ప”న్తి (ధ. స. ౩౧).

తత్థ అజ్ఝత్తసముట్ఠానా హిరీ, బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం. అత్తాధిపతేయ్యా హిరీ, లోకాధిపతేయ్యం ఓత్తప్పం. లజ్జాసభావసణ్ఠితా హిరీ, భయసభావసణ్ఠితం ఓత్తప్పం. సప్పతిస్సవలక్ఖణా హిరీ, వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్పం.

తత్థ అజ్ఝత్తసముట్ఠానం హిరిం చతూహి కారణేహి సముట్ఠాపేతి – జాతిం పచ్చవేక్ఖిత్వా, వయం పచ్చవేక్ఖిత్వా, సూరభావం పచ్చవేక్ఖిత్వా, బాహుసచ్చం పచ్చవేక్ఖిత్వా. కథం? "పాపకరణం నామేతం న జాతిసమ్పన్నానం కమ్మం, హీనజచ్చానం కేవట్టాదీనం కమ్మం, మాదిసస్స జాతిసమ్పన్నస్స ఇదం కమ్మం కాతుం న యుత్త"న్తి ఏవం తావ జాతిం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాణాతిపాతాదిపాపకమ్మం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. తథా "పాపకరణం నామేతం దహరేహి కత్తబ్బకమ్మం, మాదిసస్స వయే ఠితస్స ఇదం కమ్మం కాతుం న యుత్త"న్తి ఏవం వయం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాణాతిపాతాదిపాపకమ్మం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. తథా "పాపకరణం నామేతం దుబ్బలజాతికానం కమ్మం, మాదిసస్స సూరభావసమ్పన్నస్స ఇదం కమ్మం కాతుం న యుత్త"న్తి ఏవం సూరభావం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాణాతిపాతాదిపాపకమ్మం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. తథా "పాపకరణం నామేతం అన్ధబాలానం కమ్మం, న పణ్డితానం, మాదిసస్స పణ్డితస్స బహుస్సుతస్స ఇదం కమ్మం కాతుం న యుత్త"న్తి ఏవం బాహుసచ్చం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాణాతిపాతాదిపాపకమ్మం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. ఏవం అజ్ఝత్తసముట్ఠానం హిరిం చతూహి కారణేహి సముట్ఠాపేతి. సముట్ఠాపేత్వా చ పన అత్తనో చిత్తే హిరిం పవేసేత్వా పాపకమ్మం న కరోతి. ఏవం హిరీ అజ్ఝత్తసముట్ఠానా నామ హోతి.

కథం ఓత్తప్పం బహిద్ధాసముట్ఠానం నామ? "సచే త్వం పాపకమ్మం కరిస్ససి, చతూసు పరిసాసు గరహప్పత్తో భవిస్ససి.

> "గరహిస్సన్తి తం విఞ్ఞూ, అసుచిం నాగరికో యథా;
> వజ్జితో సీలవన్తేహి, కథం భిక్ఖు కరిస్ససీ"తి. –

పచ్చవేక్ఖన్తో హి బహిద్ధాసముట్ఠితేన ఓత్తప్పేన పాపకమ్మం న కరోతి. ఏవం ఓత్తప్పం బహిద్ధాసముట్ఠానం నామ హోతి.

కథం హిరీ అత్తాధిపతేయ్యా నామ? ఇధేకచ్చో కులపుత్తో అత్తానం అధిపతిం జేట్ఠకం కత్వా "మాదిసస్స సద్ధాపబ్బజితస్స బహుస్సుతస్స ధుతవాదిస్స న యుత్తం పాపకమ్మం కాతు"న్తి పాపకమ్మం న కరోతి. ఏవం హిరీ అత్తాధిపతేయ్యా నామ హోతి. తేనాహ భగవా –

> "సో అత్తానంయేవ అధిపతిం కరిత్వా అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతి, సావజ్జం పజహతి, అనవజ్జం భావేతి, సుద్ధమత్తానం పరిహరతీ"తి (అం॰ ని॰ ౩.౪౦).

కథం ఓత్తప్పం లోకాధిపతేయ్యం నామ? ఇధేకచ్చో కులపుత్తో లోకం అధిపతిం జేట్ఠకం కత్వా పాపకమ్మం న కరోతి. యథాహ –

> "మహా ఖో పనాయం లోకసన్నివాసో. మహన్తస్మిం ఖో పన లోకసన్నివాసే సన్తి సమణబ్రాహ్మణా ఇద్ధిమన్తో దిబ్బచక్ఖుకా పరచిత్తవిదునో , తే దూరతోపి పస్సన్తి, ఆసన్నాపి న దిస్సన్తి, చేతసాపి చిత్తం పజానన్తి, తేపి మం ఏవం జానిస్సన్తి 'పస్సథ భో ఇమం కులపుత్తం, సద్ధా అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో సమానో వోకిణ్ణో విహరతి

పాపకేహి అకుసలేహి ధమ్మేహీ'తి. సన్తి దేవతా ఇద్ధిమన్తినియో దిబ్బచక్ఖుకా పరచిత్తవిదునియో, తా దూరతోపి పస్సన్తి, ఆసన్నాపి న దిస్సన్తి, చేతసాపి చిత్తం పజానన్తి, తాపి మం ఏవం జానిస్సన్తి 'పస్సథ భో ఇమం, కులపుత్తం, సద్ధా అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో సమానో వోకిణ్ణో విహరతి పాపకేహి అకుసలేహి ధమ్మేహీ'తి. సో లోకంయేవ అధిపతిం కత్వా అకుసలం పజహతీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౪౦).

ఏవం లోకాధిపతేయ్యం ఓత్తప్పం.

లజ్జాసభావసణ్ఠితాతి ఏత్థ లజ్జాతి లజ్జనాకారో, తేన సభావేన సణ్ఠితా హిరీ. భయన్తి అపాయభయం, తేన సభావేన సణ్ఠితం ఓత్తప్పం. తదుభయం పాపపరివజ్జనే పాకటం హోతి. తత్థ యథా ద్వీసు అయోగుళేసు ఏకో సీతలో భవేయ్య గూథమక్ఖితో, ఏకో ఉణ్హో ఆదిత్తో. తేసు యథా సీతలం గూథమక్ఖితత్తా జిగుచ్ఛన్తో విఞ్ఞుజాతికో న గణ్హాతి, ఇతరం దాహభయేన, ఏవం పణ్డితో లజ్జాయ జిగుచ్ఛన్తో పాపం న కరోతి, ఓత్తప్పేన అపాయభీతో పాపం న కరోతి. ఏవం లజ్జాసభావసణ్ఠితా హిరీ, భయసభావసణ్ఠితం ఓత్తప్పం.

కథం సప్పతిస్సవలక్ఖణా హిరీ, వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్పం? ఏకచ్చో హి జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, సత్థుమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, దాయజ్జమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, సబ్రహ్మచారిమహత్తపచ్చవేక్ఖణాతి చతూహి కారణేహి తత్థ గారవేన సప్పతిస్సవలక్ఖణం హిరిం సముట్ఠాపేత్వా పాపం న కరోతి, ఏకచ్చో అత్తానువాదభయం, పరానువాదభయం, దణ్డభయం, దుగ్గతిభయన్తి చతూహి కారణేహి వజ్జతో భాయన్తో వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్పం సముట్ఠాపేత్వా పాపం న కరోతి. ఏత్థ చ అజ్ఝత్తసముట్ఠానాదితా హిరోత్తప్పానం తత్థ తత్థ పాకటభావేన వుత్తా, న పన నేసం కదాచి అఞ్ఞమఞ్ఞవిప్పయోగో. న హి లజ్జనం నిబ్భయం, పాపభయం వా అలజ్జనం అత్థీతి.

ఇమే చే, భిక్ఖవే, ద్వే సుక్కా ధమ్మా లోకం న పాలేయ్యున్తి భిక్ఖవే, ఇమే ద్వే అనవజ్జధమ్మా యది లోకం న రక్ఖేయ్యుం, లోకపాలకా యది న భవేయ్యుం. **నయిధ పఞ్ఞాయేథ మాతాతి** ఇధ ఇమస్మిం లోకే జనికా మాతా "అయం మే మాతా"తి గరుచిత్తీకారవసేన న పఞ్ఞాయేథ, "అయం మాతా"తి న లబ్భేయ్య. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **మాతుచ్ఛాతి** మాతుభగినీ. **మాతులానీతి** మాతులభరియా. **గరూనన్తి** మహాపితుచూళపితుజేట్ఠభాతుఆదీనం గరుట్ఠానియానం. **సమ్భేదన్తి** సఙ్కరం, మరియాదభేదం వా. **యథా అజేళకాతిఆదీహి** ఉపమం దస్సేతి. ఏతే హి సత్తా "అయం మే మాతా"తి వా "మాతుచ్ఛా"తి వా గరుచిత్తీకారవసేన న జానన్తి, యం వత్థుం నిస్సాయ ఉప్పన్నా, తత్థపి విప్పటిపజ్జన్తి. తస్మా ఉపమం ఆహరన్తో అజేళకాదయో ఆహరి. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యథా అజేళకాదయో తిరచ్ఛానా హిరోత్తప్పరహితా మాతాదిసఞ్ఞం అకత్వా భిన్నమరియాదా సబ్బత్థ సమ్భేదేన వత్తన్తి, ఏవమయం మనుస్సలోకో యది లోకపాలకధమ్మా న భవేయ్యుం, సబ్బత్థ సమ్భేదేన వత్తేయ్య. యస్మా పనిమే లోకపాలకధమ్మా లోకం పాలేన్తి, తస్మా నత్థి సమ్భేదోతి.

గాథాసు **యేసం చే హిరిఓత్తప్పన్తి చేతి** నిపాతమత్తం. యేసం సత్తానం హిరీ చ ఓత్తప్పఞ్చ సబ్బదావ సబ్బకాలమేవ న విజ్జతి న ఉపలబ్భతి. **వోక్కన్తా సుక్కమూలా తేతి** తే సత్తా కుసలమూలపచ్ఛేదావహస్సాపి కమ్మస్స కరణతో కుసలకమ్మానం పతిట్ఠానభూతానం హిరోత్తప్పానమేవ వా అభావతో కుసలతో వోక్కమిత్వా, అపసక్కిత్వా, ఠితత్తా వోక్కన్తా సుక్కమూలా, పునప్పునం జాయనమీయనసభావత్తా జాతిమరణగామినో సంసారం నాతివత్తన్తీతి అత్థో.

యేసఞ్చ హిరిఓత్తప్పన్తి యేసం పన పరిసుద్ధమతీనం సత్తానం హిరీ చ ఓత్తప్పఞ్చాతి ఇమే ధమ్మా సదా సబ్బకాలం రత్తిన్దివం నవమజ్ఝిమథేరకాలేసు సమ్మా ఉపగమ్మ ఠితా పాపా జిగుచ్ఛన్తా భాయన్తా తదఙ్గాదివసేన పాపం పజహన్తా. **విరూళ్హబ్రహ్మచరియాతి** సాసనబ్రహ్మచరియే మగ్గబ్రహ్మచరియే చ విరూళ్హిం ఆపన్నా, అగ్గమగ్గాధిగమేన సబ్బసో సన్తకిలేసతాయ సన్తగుణతాయ వా **సన్తో,** పునబ్భవస్స ఖేపితత్తా **ఖీణపునబ్భవా** హోన్తీతి.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అజాతసుత్తవణ్ణనా

౭౩. ఛట్ఠే **అత్థి, భిక్ఖవేతి** కా ఉప్పత్తి? ఏకదివసం కిర భగవతా అనేకపరియాయేన సంసారే ఆదీనవం పకాసేత్వా తదుపసమనాదివసేన నిబ్బానపటిసంయుత్తాయ ధమ్మదేసనాయ కతాయ భిక్ఖూనం ఏతదహోసి "అయం సంసారో భగవతా అవిజ్జాదీహి కారణేహి సహేతుకో వుత్తో, నిబ్బానస్స పన తదుపసమస్స న కిఞ్చి కారణం వుత్తం, తయిదం అహేతుకం కథం సచ్చికట్ఠపరమత్థేన ఉపలబ్భతీ"తి. అథ భగవా తేసం భిక్ఖూనం విమతివిధమనత్థఞ్చేవ, "ఇధ సమణబ్రాహ్మణానం 'నిబ్బానం నిబ్బాన'న్తి వాచావత్థుమత్తమేవ, నత్థి హి పరమత్థతో నిబ్బానం నామ అనుపలబ్భమానసభావత్తా"తి లోకాయతికాదయో వియ విప్పటిపన్నానం బహిద్ధా చ పుథుదిట్ఠిగతికానం మిచ్ఛావాదభఞ్జనత్థఞ్చ, అమతమహానిబ్బానస్స పరమత్థతో అత్థిభావదీపనత్థం తస్స చ నిస్సరణభావాదిఆనుభావవన్తతాదీపనత్థం పీతివేగేన ఉదానవసేన ఇదం సుత్తం అభాసి. తథా హి ఇదం సుత్తం ఉదానేపి (ఉదా॰ ౭౩-౭౪) సఙ్గీతం.

తత్థ **అత్థీతి** విజ్జతి పరమత్థతో ఉపలబ్భతి. **అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతన్తి** సబ్బానిపి పదాని అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనాని. అథ వా వేదనాదయో వియ హేతుపచ్చయసమవాయసఙ్ఖాతాయ కారణసామగ్గియా న జాతం న నిబ్బత్తన్తి **అజాతం**. కారణేన వినా సయమేవ న భూతం న పాతుభూతం న ఉప్పన్నన్తి **అభూతం**. ఏవం అజాతత్తా అభూతత్తా చ యేన కేనచి కారణేన న కతన్తి **అకతం**. జాతభూతకతసభావో చ నామరూపాదీనం సఙ్ఖతధమ్మానం హోతి, న అసఙ్ఖతసభావస్స నిబ్బానస్సాతి దస్సనత్థం **అసఙ్ఖతన్తి** వుత్తం. పటిలోమతో వా సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతన్తి సఙ్ఖతం, తథా న సఙ్ఖతం, సఙ్ఖతలక్ఖణరహితన్తి చ **అసఙ్ఖతన్తి** ఏవం అనేకేహి కారణేహి నిబ్బత్తితభావే పటిసిద్ధే "సియా ను ఖో ఏకేనేవ కారణేన కత"న్తి ఆసఙ్కాయం "న కేనచి కత"న్తి దస్సనత్థం **''అకత''**న్తి వుత్తం. ఏవం అప్పచ్చయమ్పి సమానం "సయమేవ ను ఖో ఇదం భూతం పాతుభూత"న్తి ఆసఙ్కాయం తన్నివత్తనత్థం **''అభూత''**న్తి వుత్తం. అయఞ్చ ఏతస్స అసఙ్ఖతాకతాభూతభావో సబ్బేన సబ్బం అజాతిధమ్మత్తాతి దస్సేతుం **''అజాత''**న్తి వుత్తన్తి. ఏవమేతేసం చతున్నమ్పి పదానం సాత్థకభావో వేదితబ్బో.

ఇతి భగవా "అత్థి, భిక్ఖవే, అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖత"న్తి పరమత్థతో నిబ్బానస్స అత్థిభావం వత్వా తత్థ హేతుం దస్సేన్తో **''నో చేతం, భిక్ఖవే''**తిఆదిమాహ. తస్సాయం సఙ్ఖేపో – భిక్ఖవే, యది అజాతాదిసభావా అసఙ్ఖతా ధాతు న అభవిస్స న సియా, ఇధ లోకే జాతాదిసభావస్స రూపాదిక్ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతస్స సఙ్ఖారగతస్స నిస్సరణం అనవసేసవట్టుపసమో న పఞ్ఞాయేయ్య న ఉపలబ్భేయ్య న సమ్భవేయ్య. నిబ్బానఞ్హి ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తమానా సమ్మాదిట్ఠిఆదయో అరియమగ్గధమ్మా అనవసేసతో కిలేసే సముచ్ఛిన్దన్తి, తేనేత్థ సబ్బస్సపి వట్టదుక్ఖస్స అప్పవత్తి అపగమో నిస్సరణం పఞ్ఞాయతి.

ఏవం బ్యతిరేకవసేన నిబ్బానస్స అత్థిభావం దస్సేత్వా ఇదాని అన్వయవసేనపి తం దస్సేతుం ‘‘**యస్మా చ ఖో**’’తిఆది వుత్తం, తం వుత్తత్థమేవ. ఏత్థ చ యస్మా “అపచ్చయా ధమ్మా, అసఙ్ఖతా ధమ్మా (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౭, ౮). అత్థి, భిక్ఖవే, తదాయతనం, యత్థ నేవ పథవీ (ఉదా॰ ౭౧). ఇదమ్పి ఖో ఠానం దుద్దసం యదిదం సబ్బసఙ్ఖారసమథో సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో (మహావ॰ ౭; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౧). అసఙ్ఖతఞ్చ వో, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి అసఙ్ఖతగామినిఞ్చ పటిపద”న్తిఆదీహి (సం॰ ని॰ ౪.౩౬౬) అనేకేహి సుత్తపదేహి “అత్థి, భిక్ఖవే, అజాత”న్తి ఇమినాపి సుత్తేన నిబ్బానధాతుయా పరమత్థతో సబ్భావో సబ్బలోకం అనుకమ్పమానేన సమ్మాసమ్బుద్ధేన దేసితో, తస్మా న పటిక్ఖిపితబ్బం. తత్థ అప్పచ్చక్ఖకారీనమ్పి విఞ్ఞూనం కఙ్ఖా వా విమతి వా నత్థి ఏవ. యే పన అబుద్ధిపుగ్గలా, తేసం విమతివినోదనత్థం అయమేత్థ అధిప్పాయనిద్ధారణముఖేన యుత్తివిచారణా – యథా పరిఞ్ఞేయ్యతాయ సఉత్తరానం కామానం రూపానఞ్చ పటిపక్ఖభూతం తబ్బిధురసభావం నిస్సరణం పఞ్ఞాయతి, ఏవం తంసభావానం సబ్బేసం సఙ్ఖతధమ్మానం పటిపక్ఖభూతేన తబ్బిధురసభావేన నిస్సరణేన భవితబ్బం. యఞ్చేతం నిస్సరణం, సా అసఙ్ఖతా ధాతు. కిఞ్చ భియ్యో, సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణం విపస్సనాఞాణం అపి అనులోమఞాణం కిలేసే సముచ్ఛేదవసేన పజహితుం న సక్కోతి, తథా సమ్ముతిసచ్చారమ్మణం పఠమజ్ఝానాదీసు ఞాణం విక్ఖమ్భనవసేనేవ కిలేసే పజహతి, న సముచ్ఛేదవసేన. ఇతి సఙ్ఖతధమ్మారమ్మణస్స సమ్ముతిసచ్చారమ్మణస్స చ ఞాణస్స కిలేసానం సముచ్ఛేదప్పహానే అసమత్థభావతో తేసం సముచ్ఛేదప్పహానకరస్స అరియమగ్గఞాణస్స తదుభయవిపరీతసభావేన ఆరమ్మణేన భవితబ్బం , సా అసఙ్ఖతా ధాతు. తథా “అత్థి, భిక్ఖవే, అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖత”న్తి ఇదం నిబ్బానస్స పరమత్థతో అత్థిభావజోతకవచనం అవిపరీతత్థం భగవతా భాసితత్తా. యఞ్హి భగవతా భాసితం, తం అవిపరీతత్థం పరమత్థన్తి యథా తం “సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా, సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా, సబ్బే ధమ్మా అనత్తా”తి (ధ॰ ప॰ ౨౭౭-౨౭౯; చూళని॰ హేమకమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౫౬). తథా నిబ్బానసద్దో కత్థచి విసయే యథాభూతపరమత్థవిసయో ఉపచారవుత్తిసబ్భావతో సేయ్యథాపి సీహసద్దో. అథ వా అత్థేవ పరమత్థతో అసఙ్ఖతాధాతు ఇతరతబ్బిపరీతవినిముత్తసభావత్తా సేయ్యథాపి పథవీధాతు వేదనాతి. ఏవమాదీహి నయేహి యుత్తితోపి అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా పరమత్థతో అత్థిభావో వేదితబ్బో.

గాథాసు **జాత**న్తి జాయనట్ఠేన జాతం, జాతిలక్ఖణప్పత్తన్తి అత్థో. **భూత**న్తి భవనట్ఠేన భూతం, అహుత్వా సమ్భూతన్తి అత్థో. **సముప్పన్న**న్తి సహితభావేన ఉప్పన్నం, సహితేహి ధమ్మేహి చ ఉప్పన్నన్తి అత్థో. **కత**న్తి కారణభూతేహి పచ్చయేహి నిబ్బత్తితం. **సఙ్ఖత**న్తి తేహియేవ సమేచ్చ సమ్భుయ్య కతన్తి సఙ్ఖతం, సబ్బమేతం పచ్చయనిబ్బత్తస్స అధివచనం. నిచ్చసారాదివిరహితతో **అద్ధువం**. జరాయ మరణేన చ ఏకన్తేనేవ సఙ్ఘటితం సంసట్ఠన్తి **జరామరణసఙ్ఖాతం**. “జరామరణసఙ్ఘట్ట”న్తిపి పఠన్తి, జరాయ మరణేన చ ఉపద్దుతం పీళితన్తి అత్థో. అక్ఖిరోగాదీనం అనేకేసం రోగానం నీళం కులావకన్తి **రోగనీళం**. సరసతో ఉపక్కమతో చ పభఙ్గపరమసీలతాయ **పభఙ్గురం**.

చతుబ్బిధో ఆహారో చ తణ్హాసఙ్ఖాతా నేత్తి చ పభవో సముట్ఠానం ఏతస్సాతి **ఆహారనేత్తిప్పభవం**. సబ్బోపి వా పచ్చయో ఆహారో. ఇధ పన తణ్హాయ నేత్తిగ్గహణేన గహితత్తా తణ్హావజ్జా వేదితబ్బా. తస్మా ఆహారో చ నేత్తి చ పభవో ఏతస్సాతి ఆహారనేత్తిప్పభవం. ఆహారో ఏవ వా నయనట్ఠేన పవత్తనట్ఠేన నేత్తీతి ఏవమ్పి ఆహారనేత్తిప్పభవం. **నాలం తదభినన్దితు**న్తి తం ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకం ఏవం పచ్చయాధీనవుత్తికం, తతో ఏవ అనిచ్చం, దుక్ఖఞ్చ తణ్హాదిట్ఠీహి అభినన్దితుం అస్సాదేతుం న యుత్తం.

తస్స నిస్సరణన్తి "జాతం భూత"న్తిఆదినా వుత్తస్స తస్స సక్కాయస్స నిస్సరణం నిక్కమో అనుపసన్తసభావస్స రాగాదికిలేసస్స సబ్బసఙ్ఖారస్స చ అభావేన తదుపసమభావేన పసత్థభావేన చ **సన్తం,** తక్కఞాణస్స అగోచరభావతో **అతక్కావచరం,** నిచ్చట్ఠేన **ధువం,** తతో ఏవ **అజాతం అసముప్పన్నం,** సోకహేతూనం అభావతో **అసోకం,** విగతరాగాదిరజత్తా **విరజం,** సంసారదుక్ఖట్టితేహి పటిపజ్జితబ్బత్తా **పదం,** జాతిఆదిదుక్ఖధమ్మానం నిరోధహేతుతాయ **నిరోధో దుక్ఖధమ్మానం,** సబ్బసఙ్ఖారానం ఉపసమహేతుతాయ **సఙ్ఖారూపసమో,** తతో ఏవ అచ్చన్తసుఖతాయ **సుఖో**తి సబ్బపదేహి అమతమహానిబ్బానమేవ థోమేతి. ఏవం భగవా పఠమగాథాయ బ్యతిరేకవసేన, దుతియగాథాయ అన్వయవసేన చ నిబ్బానం విభావేసి.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. నిబ్బానధాతుసుత్తవణ్ణనా

౪౪. సత్తమే **ద్వేమా**తి ద్వే ఇమా. **వానం** వుచ్చతి తణ్హా, నిక్ఖన్తం వానతో, నత్థి వా ఏత్థ వానం, ఇమస్మిం వా అధిగతే వానస్స అభావోతి నిబ్బానం, తదేవ నిస్సత్తనిజ్జీవట్ఠేన సభావధారణట్ఠేన చ ధాతూతి **నిబ్బానధాతు**. యదిపి తస్సా పరమత్థతో భేదో నత్థి , పరియాయేన పన పఞ్ఞాయతీతి తం పరియాయభేదం సన్ధాయ "ద్వేమా, భిక్ఖవే, నిబ్బానధాతుయో"తి వత్వా యథాధిప్పేతప్పభేదం దస్సేతుం "**సఉపాదిసేసా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ తణ్హాదీహి ఫలభావేన ఉపాదీయతీతి ఉపాది, ఖన్ధపఞ్చకం. ఉపాదియేవ సేసోతి ఉపాదిసేసో, సహ ఉపాదిసేసేనాతి **సఉపాదిసేసా**, తదభావతో **అనుపాదిసేసా**.

అరహన్తి ఆరకకిలేసో, దూరకిలేసోతి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> "కథఞ్చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అరహం హోతి, ఆరకాస్స హోన్తి పాపకా అకుసలా ధమ్మా, సంకిలేసికా పోనోబ్భవికా, సదరా దుక్ఖవిపాకా, ఆయతిం జాతిజరామరణియా. ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అరహం హోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౩౪).

ఖీణాసవోతి కామాసవాదయో చత్తారోపి ఆసవా అరహతో ఖీణా సముచ్ఛిన్నా పహీనా పటిప్పస్సద్ధా అభబ్బుప్పత్తికా ఞాణగ్గినా దడ్ఢాతి ఖీణాసవో. **వుసితవా**తి గరుసంవాసేపి అరియమగ్గేపి దససు అరియవాసేసుపి వసి పరివసి పరివుట్ఠో వుట్ఠవాసో చిణ్ణచరణోతి వుసితవా. **కతకరణీయో**తి పుథుజ్జనకల్యాణకం ఉపాదాయ సత్త సేఖా చతూహి మగ్గేహి కరణీయం కరోన్తి నామ, ఖీణాసవస్స సబ్బకరణీయాని కతాని పరియోసితాని, నత్థి ఉత్తరిం కరణీయం దుక్ఖక్ఖయాధిగమాయాతి **కతకరణీయో**. వుత్తమ్పి చేతం –

> "తస్స సమ్మా విముత్తస్స, సన్తచిత్తస్స భిక్ఖునో;
> కతస్స పటిచయో నత్థి, కరణీయం న విజ్జతీ"తి. (అ॰ ని॰ ౬.౫౫; మహావ॰ ౨౪౪);

ఓహితభారోతి తయో భారా – ఖన్ధభారో, కిలేసభారో, అభిసఙ్ఖారభారోతి. తస్సిమే తయోపి భారా ఓహితా ఓరోపితా నిక్ఖిత్తా పాతితాతి ఓహితభారో. **అనుప్పత్తసదత్థో**తి అనుప్పత్తో సదత్థం, సకత్థన్తి వుత్తం హోతి, కకారస్స దకారో కతో. అనుప్పత్తో సదత్థో ఏతేనాతి అనుప్పత్తసదత్థో, సదత్థోతి చ అరహత్తం వేదితబ్బం. తఞ్హి అత్తుపనిబన్ధట్ఠేన అత్తనో

అవిజహనట్ఠేన అత్తనో పరమత్థేన చ అత్తనో అత్థత్తా సకత్థో హోతి. **పరిక్ఖీణభవసంయోజనో**తి కామరాగసంయోజనం, పటిఘసంయోజనం, మానదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసభవరాగఇస్సామచ్ఛరియఅవిజ్జాసంయోజనన్తి ఇమాని సత్తే భవేసు. భవం వా భవేన సంయోజేన్తి ఉపనిబన్ధన్తీతి భవసంయోజనాని నామ. తాని అరహతో పరిక్ఖీణాని, పహీనాని, ఞాణగ్గినా, దడ్ఢానీతి పరిక్ఖీణభవసంయోజనో. **సమ్మదఞ్ఞా విముత్తో**తి ఏత్థ **సమ్మదఞ్ఞా**తి సమ్మా అఞ్ఞాయ, ఇదం వుత్తం హోతి – ఖన్ధానం ఖన్ధట్ఠం, ఆయతనానం ఆయతనట్ఠం, ధాతూనం సుఞ్ఞట్ఠం, దుక్ఖస్స పీళనట్ఠం, సముదయస్స పభవట్ఠం, నిరోధస్స సన్తట్ఠం, మగ్గస్స దస్సనట్ఠం "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా"తి ఏవమాదిభేదం వా సమ్మా యథాభూతం అఞ్ఞాయ జానిత్వా తీరయిత్వా తులయిత్వా విభావేత్వా విభూతం కత్వా. **విముత్తో**తి ద్వే విముత్తియో చిత్తస్స చ విముత్తి నిబ్బానఞ్చ. అరహా హి సబ్బకిలేసేహి విముత్తత్తా చిత్తవిముత్తియాపి విముత్తో, నిబ్బానేపి విముత్తోతి. తేన వుత్తం "సమ్మదఞ్ఞా విముత్తో"తి.

తస్స తిట్ఠన్తేవ పఞ్చిన్ద్రియానీతి తస్స అరహతో చరిమభవహేతుభూతం కమ్మం యావ న ఖీయతి, తావ తిట్ఠన్తియేవ చక్ఖాదీని పఞ్చిన్ద్రియాని. **అవిఘాతత్తా**తి అనుప్పాదనిరోధవసేన అనిరుద్ధత్తా. **మనాపామనాప**న్తి ఇట్ఠానిట్ఠం రూపాదిగోచరం. **పచ్చనుభోతీ**తి విన్దతి పటిలభతి. **సుఖదుక్ఖం పటిసంవేదేతీ**తి విపాకభూతం సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చ పటిసంవేదేతి తేహి ద్వారేహి పటిలభతి.

ఏత్తావతా ఉపాదిసేసం దస్సేత్వా ఇదాని సఉపాదిసేసం నిబ్బానధాతుం దస్సేతుం "**తస్స యో**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **తస్సా**తి తస్స సఉపాదిసేసస్స సతో అరహతో. **యో రాగక్ఖయో**తి రాగస్స ఖయో ఖీణాకారో అభావో అచ్చన్తమనుప్పాదో. ఏస నయో సేసేసుపి. ఏత్తావతా రాగాదిక్ఖయో సఉపాదిసేసా నిబ్బానధాతూతి దస్సితం హోతి.

ఇధేవాతి ఇమస్మింయేవ అత్తభావే. **సబ్బవేదయితానీ**తి సుఖాదయో సబ్బా అబ్యాకతవేదనా, కుసలాకుసలవేదనా పన పుబ్బేయేవ పహీనాతి. **అనభినన్దితానీ**తి తణ్హాదీహి న అభినన్దితాని. **సీతిభవిస్సన్తీ**తి అచ్చన్తవూపసమేన సఙ్ఖారదరథపటిప్పస్సద్ధియా సీతలీ భవిస్సన్తి, అప్పటిసన్ధికనిరోధేన నిరుజ్ఝిస్సన్తీతి అత్థో. న కేవలం వేదయితానియేవ, సబ్బేపి పన ఖీణాసవసన్తానే పఞ్చక్ఖన్ధా నిరుజ్ఝిస్సన్తి, వేదయితసీసేన దేసనా కతా.

గాథాసు **చక్ఖుమతా**తి బుద్ధచక్ఖు, ధమ్మచక్ఖు, దిబ్బచక్ఖు, పఞ్ఞాచక్ఖు, సమన్తచక్ఖూతి పఞ్చహి చక్ఖూహి చక్ఖుమతా. **అనిస్సితేనా**తి తణ్హాదిట్ఠినిస్సయవసేన కఞ్చి ధమ్మం అనిస్సితేన, రాగబన్ధనాదీహి వా అబన్ధేన. **తాదినా**తి ఛళఙ్గుపేక్ఖావసేన సబ్బత్థ ఇట్ఠాదీసు ఏకసభావతాసఙ్ఖాతేన తాదిలక్ఖణేన తాదినా. **దిట్ఠధమ్మికా**తి ఇమస్మిం అత్తభావే భవా వత్తమానా. **భవనేత్తిసఙ్ఖయా**తి భవనేత్తియా తణ్హాయ పరిక్ఖయా. **సమ్పరాయికా**తి సమ్పరాయే ఖన్ధభేదతో పరభాగే భవా. **యమ్హీ**తి యస్మిం అనుపాదిసేసనిబ్బానే. **భవానీ**తి లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తం, ఉపపత్తిభవా సబ్బసో అనవసేసా నిరుజ్ఝన్తి, న పవత్తన్తి.

తేతి తే ఏవం విముత్తచిత్తా. **ధమ్మసారాధిగమా**తి విముత్తిసారత్తా ఇమస్స ధమ్మవినయస్స, ధమ్మేసు సారభూతస్స అరహత్తస్స అధిగమనతో. **ఖయే**తి రాగాదిక్ఖయభూతే నిబ్బానే **రతా** అభిరతా. అథ వా నిచ్చభావతో సేట్ఠభావతో చ ధమ్మేసు సారన్తి ధమ్మసారం, నిబ్బానం. వుత్తఞ్హేతం "విరాగో సేట్ఠో ధమ్మానం (ధ॰ ప॰ ౨౭౩), విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ"తి (ఇతివు॰ ౯౦; అ॰ ని॰ ౪.౩౪) చ. తస్స ధమ్మసారస్స అధిగమహేతు ఖయే సబ్బసఙ్ఖారపరిక్ఖయే అనుపాదిసేసనిబ్బానే రతా. **పహంసూ**తి పజహింసు. **తే**తి నిపాతమత్తం. సేసం వుత్తనయమేవ.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పటిసల్లానసుత్తవణ్ణనా

౪౫. అట్ఠమే **పటిసల్లానరామాతి** తేహి తేహి సత్తసఙ్ఖారేహి పటినివత్తిత్వా సల్లానం పటిసల్లానం, ఏకవిహారో ఏకమన్తసేవితా, కాయవివేకోతి అత్థో. తం పటిసల్లానం రమన్తి రోచన్తీతి పటిసల్లానరామా. ‘‘పటిసల్లానారామా’’తిపి పాఠో. యథా వుత్తం పటిసల్లానం ఆరమితబ్బతో ఆరామో ఏతేసన్తి పటిసల్లానారామా. **విహరథాతి** ఏవంభూతా హుత్వా విహరథాతి అత్థో. పటిసల్లానే రతా నిరతా సమ్మోదితాతి **పటిసల్లానరతా**. ఏత్తావతా జాగరియానుయోగో, తస్స నిమిత్తభూతా వూపకట్ఠకాయతా చ దస్సితా. జాగరియానుయోగో, సీలసంవరో, ఇన్ద్రియేసు, గుత్తద్వారతా, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా, సతిసమ్పజఞ్ఞన్తి ఇమేహి ధమ్మేహి వినా న వత్తతీతి తేపి ఇధ అత్థతో వుత్తా ఏవాతి వేదితబ్బా.

అజ్ఝత్తం చేతోసమథమనుయుత్తాతి అత్తనో చిత్తసమథే అనుయుత్తా. అజ్ఝత్తం అత్తనోతి చ ఏతం ఏకత్థం, బ్యఞ్జనమేవ నానం. భుమ్మత్థే చేతం సమథన్తి అనుసద్దయోగేన ఉపయోగవచనం. **అనిరాకతజ్ఝానాతి** బహి అనీహతజ్ఝానా అవినాసితజ్ఝానా వా. నీహరణం వినాసో వాతి ఇదం నిరాకతం నామ ‘‘థమ్భం నిరంకత్వా నివాతవుత్తీ’’తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౩౨౮) వియ. **విపస్సనాయ సమన్నాగతాతి** సత్తవిధాయ అనుపస్సనాయ యుత్తా. సత్తవిధా అనుపస్సనా నామ అనిచ్చానుపస్సనా, దుక్ఖానుపస్సనా, అనత్తానుపస్సనా, నిబ్బిదానుపస్సనా, విరాగానుపస్సనా, నిరోధానుపస్సనా, పటినిస్సగ్గానుపస్సనా చ, తా విసుద్ధిమగ్గే విత్థారితావ.

బ్రూహేతారో సుఞ్ఞాగారానన్తి వడ్ఢేతారో సుఞ్ఞాగారానం. ఏత్థ చ ‘‘సుఞ్ఞాగారాన’’న్తి యంకిఞ్చి వివిత్తం భావనానుయోగస్స అనుచ్ఛవికట్ఠానం. సమథవిపస్సనావసేన కమ్మట్ఠానం గహేత్వా రత్తిన్దివం సుఞ్ఞాగారం పవిసిత్వా భావనానుయోగవసేన నిసీదమానా భిక్ఖూ ‘‘బ్రూహేతారో సుఞ్ఞాగారాన’’న్తి వేదితబ్బా. ఏకభూమికాదిపాసాదేపి పన వాసం కురుమానా ఝాయినో సుఞ్ఞాగారానం బ్రూహేతారోత్వేవ వేదితబ్బా.

ఏత్థ చ యా ‘‘పటిసల్లానరామా, భిక్ఖవే, విహరథ పటిసల్లానరతా’’తి వూపకట్ఠకాయతా విహితా, సా పరిసుద్ధసీలస్స, న అసీలస్స అవిసుద్ధసీలస్స వా తస్స రూపారమ్మణాదితో చిత్తవినివత్తనస్సేవ అభావతోతి అత్థతో సీలవిసుద్ధి దస్సితాతి వుత్తోవాయమత్థో. ‘‘అజ్ఝత్తం చేతోసమథమనుయుత్తా అనిరాకతజ్ఝానా’’తి పదద్వయేన సమాధిభావనా, ‘‘విపస్సనాయ సమన్నాగతా’’తి ఇమినా పఞ్ఞాభావనా విహితాతి లోకియా తిస్సో సిక్ఖా దస్సితా.

ఇదాని తాసు పతిట్ఠితస్స అవస్సంభావిఫలం దస్సేతుం ‘‘**పటిసల్లానరామాన**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **బ్రూహేతానన్తి** వడ్ఢేతానం. **ద్విన్నం ఫలానన్తి** తతియచతుత్థఫలానం. **పాటికఙ్ఖన్తి** ఇచ్ఛితబ్బం అవస్సంభావీ. **అఞ్ఞాతి** అరహత్తం. తఞ్హి హేట్ఠిమమగ్గఞాణేహి ఞాతమరియాదం అనతిక్కమిత్వా జాననతో పరిపుణ్ణజాననత్తా ఉపరి జాననకిచ్చాభావతో చ ‘‘అఞ్ఞా’’తి వుచ్చతి. **సతి వా ఉపాదిసేసేతి** సతి వా కిలేసూపాదిసేసే, పహాతుం అసక్కుణేయ్యే సతి. ఞాణే హి అపరిపక్కే యే తేన పరిపక్కేన పహాతబ్బకిలేసా, తే న పహీయన్తి. తం సన్ధాయాహ ‘‘సతి వా ఉపాదిసేసే’’తి. సతి చ కిలేసే ఖన్ధాభిసఙ్ఖారా తిట్ఠన్తి ఏవ. ఇతి ఇమస్మిం సుత్తే అనాగామిఫలం అరహత్తన్తి ద్వే ధమ్మా దస్సితా. యథా చేత్థ, ఏవం ఇతో పరేసు ద్వీసు సుత్తేసు.

గాథాసు **యే సన్తచిత్తా**తి యే యోగావచరా తదఙ్గవసేన విక్ఖమ్భనవసేవ చ సమితకిలేసతాయ సన్తచిత్తా. నేపక్కం వుచ్చతి పఞ్ఞా, తాయ సమన్నాగతత్తా **నిపకా**. ఇమినా తేసం కమ్మట్ఠానపరిహరణఞాణం దస్సేతి. **సతిమన్తో చ ఝాయినో**తి ఠాననిసజ్జాదీసు కమ్మట్ఠానావిజహనహేతుభూతాయ సతియా సతిమన్తో, ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానలక్ఖణేన ఝానేన ఝాయినో. **సమ్మా ధమ్మం విపస్సన్తి, కామేసు అనపేక్ఖినో**తి పుబ్బేయేవ "అట్ఠికఙ్కలూపమా కామా"తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౪; పాచి॰ ౪౧౭) వత్థుకామేసు కిలేసకామేసు చ ఆదీనవపచ్చవేక్ఖణేన అనపేక్ఖినో అనత్థికా తే పహాయ అధిగతం ఉపచారసమాధిం అప్పనాసమాధిం వా పాదకం కత్వా నామరూపం తస్స పచ్చయే చ పరిగ్గహేత్వా కలాపసమ్మసనాదిక్కమేన సమ్మా అవిపరీతం పఞ్చక్ఖన్ధధమ్మం అనిచ్చాదితో విపస్సన్తి.

అప్పమాదరతాతి వుత్తప్పకారాయ సమథవిపస్సనాభావనాయ అప్పమజ్జనే రతా అభిరతా తత్థ అప్పమాదేనేవ రత్తిన్దివం వీతినామేన్తా. **సన్తా**తి సమానా. "సత్తా"తిపి పాఠో, పుగ్గలాతి అత్థో. **పమాదే భయదస్సినో**తి నిరయూపపత్తిఆదికం పమాదే భయం పస్సన్తా. **అభబ్బా పరిహానాయా**తి తే ఏవరూపా సమథవిపస్సనాధమ్మేహి మగ్గఫలేహి వా పరిహానాయ అభబ్బా. సమథవిపస్సనాతో హి సమ్పత్తతో న పరిహాయన్తి, ఇతరాని చ అప్పత్తాని పాపుణన్తి. **నిబ్బానస్సేవ సన్తికే**తి నిబ్బానస్స చ అనుపాదాపరినిబ్బానస్స చ సన్తికే ఏవ, న చిరస్సేవ నం అధిగమిస్సన్తీతి.

అట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సిక్ఖానిసంససుత్తవణ్ణనా

౪౬. నవమే **సిక్ఖానిసంసా**తి ఏత్థ సిక్ఖితబ్బాతి సిక్ఖా, సా తివిధా అధిసీలసిక్ఖా, అధిచిత్తసిక్ఖా, అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాతి. తివిధాపి చేసా సిక్ఖా ఆనిసంసా ఏతేసం, న లాభసక్కారసిలోకాతి సిక్ఖానిసంసా. **విహరథా**తి సిక్ఖానిసంసా హుత్వా విహరథ, తీసు సిక్ఖాసు ఆనిసంసదస్సావినో హుత్వా తాహి సిక్ఖాహి లద్ధబ్బం ఆనిసంసమేవ సమ్పస్సన్తా విహరథాతి అత్థో. **పఞ్ఞుత్తరా**తి తాసు సిక్ఖాసు యా అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాసఙ్ఖాతా పఞ్ఞా, సా ఉత్తరా పధానా విసిట్ఠా ఏతేసన్తి పఞ్ఞుత్తరా. యే హి సిక్ఖానిసంసా విహరన్తి, తే పఞ్ఞుత్తరా భవన్తీతి. **విముత్తిసారా**తి అరహత్తఫలసఙ్ఖాతా విముత్తి సారం ఏతేసన్తి విముత్తిసారా, యథావుత్తం విముత్తింయేవ సారతో గహేత్వా ఠితాతి అత్థో. యే హి సిక్ఖానిసంసా పఞ్ఞుత్తరా చ, న తే భవవిసేసం పత్థేన్తి, అపిచ ఖో విభవం ఆకఙ్ఖన్తా విముత్తింయేవ సారతో పచ్చేన్తి. **సతాధిపతేయ్యా**తి జేట్ఠకకరణట్ఠేన సతి అధిపతేయ్యం ఏతేసన్తి సతాధిపతేయ్యా అధిపతి ఏవ అధిపతేయ్యన్తి కత్వా, చతూసు సతిపట్ఠానేసు సుప్పతిట్ఠితచిత్తా కాయానుపస్సనాదిముఖేన సమథవిపస్సనాభావనానుయుత్తాతి అత్థో.

అథ వా **సిక్ఖానిసంసా**తి భిక్ఖవే, ఏవరూపే దుల్లభక్ఖణపటిలాభే తివిధసిక్ఖాసిక్ఖనమేవ ఆనిసంసం కత్వా విహరథ, ఏవం విహరన్తా చ **పఞ్ఞుత్తరా** పఞ్ఞాయ ఉత్తరా లోకుత్తరపఞ్ఞాయ సమన్నాగతా హుత్వా విహరథ, ఏవంభూతా చ **విముత్తిసారా** నిబ్బానసారా అనఞ్ఞసారా విహరథ. తథాభావస్స చాయం ఉపాయో, యం **సతాధిపతేయ్యా** విహరథ, సతిపట్ఠానభావనాయ యుత్తప్పయుత్తా హోథ, సబ్బత్థ వా సతారక్ఖేన చేతసా విహరథాతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ఇతి భగవా తీసు సిక్ఖాసు భిక్ఖూ నియోజేన్తో యథా తా సిక్ఖితబ్బా, యేన చ పారిపూరిం గచ్ఛన్తి, తం సఙ్ఖేపేనేవ దస్సేత్వా ఇదాని యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానానం ఫలవిసేసదస్సనేన తస్సా పటిపత్తియా అమోఘభావం పకాసేన్తో "**సిక్ఖానిసంసాన**"న్తిఆదిమాహ. తం వుత్తత్థమేవ.

గాథాసు **పరిపుణ్ణసిక్ఖ**న్తి అగ్గఫలప్పత్తియా పరిసుద్ధసిక్ఖం, అసేక్ఖన్తి అత్థో. **అపహానధమ్మ**న్తి ఏత్థ పహానధమ్మా వుచ్చన్తి కుప్పా విముత్తియో. పహానధమ్మోతి హి హానధమ్మో కుప్పధమ్మో. న పహానధమ్మోతి అపహానధమ్మో, అకుప్పధమ్మో. “అప్పహానధమ్మో”తిపి పాళి, సో ఏవ అత్థో. ఖయో ఏవ అన్తోతి ఖయన్తో, జాతియా ఖయన్తో జాతిఖయన్తో, నిబ్బానం. ఖయో వా మరణం, జాతిఖయన్తో నిబ్బానమేవ, తస్స దిట్ఠత్తా **జాతిఖయన్తదస్సీ**.

తస్మాతి యస్మా సిక్ఖాపారిపూరియా అయం జరాపారఙ్గమనపరియోసానో ఆనిసంసో, తస్మా. **సదా**తి సబ్బకాలం. **ఝానరతా**తి లక్ఖణూపనిజ్ఝానే, ఆరమ్మణూపనిజ్ఝానేతి దువిధేపి ఝానే రతా, తతో ఏవ **సమాహితా. మారం ససేనం అభిభుయ్యా**తి కిలేససేనాయ అనత్థసేనాయ చ ససేనం అనవసిట్ఠం చతుబ్బిధమ్పి మారం అభిభవిత్వా. దేవపుత్తమారస్సపి హి గుణమారణే సహాయభావూపగమనతో కిలేసా “సేనా”తి వుచ్చన్తి. తథా రోగాదయో అనత్థా మచ్చుమారస్స. యథాహ –

“కామా తే పఠమా సేనా, దుతియా అరతి వుచ్చతి;
తతియా ఖుప్పిపాసా తే, చతుత్థీ తణ్హా పవుచ్చతి.

“పఞ్చమీ థినమిద్ధం తే, ఛట్ఠా భీరూ పవుచ్చతి;
సత్తమీ విచికిచ్ఛా తే, మక్ఖో థమ్భో చ అట్ఠమో.

“లాభో సిలోకో సక్కారో, మిచ్ఛాలద్ధో చ యో యసో;
యో చత్తానం సముక్కంసే, పరే చ అవజానతి.

“ఏసా నముచి తే సేనా, కణ్హస్సాభిప్పహారినీ;
న నం అసూరో జినాతి, జేత్వా చ లభతే సుఖ”న్తి. (సు॰ ని॰ ౪౩౮-౪౪౧; మహాని॰ ౨౮);

యథా చాహ –

“అజ్జేవ కిచ్చమాతప్పం, కో జఞ్ఞా మరణం సువే;
న హి నో సఙ్గరం తేన, మహాసేనేన మచ్చునా”తి. (మ॰ ని॰ ౩.౨౭౨; జా॰ ౨.౨౨.౧౨౧);

భవథ జాతిమరణస్స పారగాతి జాతియా మరణస్స చ పారగామినో నిబ్బానగామినో భవథాతి.

నవమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. జాగరియసుత్తవణ్ణనా

౪౭. దసమే **జాగరో**తి జాగరకో విగతనిద్దో జాగరియం అనుయుత్తో, రత్తిన్దివం కమ్మట్ఠానమనసికారే యుత్తప్పయుత్తోతి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం –

“కథఞ్చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు పుబ్బరత్తాపరరత్తం జాగరియానుయోగమనుయుత్తో హోతి? ఇధ భిక్ఖు దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయ ఆవరణీయేహి ధమ్మేహి చిత్తం పరిసోధేతి, రత్తియా పఠమం యామం చఙ్కమేన నిసజ్జాయ ఆవరణీయేహి ధమ్మేహి చిత్తం పరిసోధేతి, రత్తియా మజ్ఝిమం యామం దక్ఖిణేన పస్సేన సీహసేయ్యం కప్పేతి పాదే పాదం అచ్చాధాయ సతో సమ్పజానో ఉట్ఠానసఞ్ఞం మనసి కరిత్వా, రత్తియా పచ్ఛిమం యామం పచ్చుట్ఠాయ చఙ్కమేన నిసజ్జాయ ఆవరణీయేహి ధమ్మేహి చిత్తం పరిసోధేతి. ఏవం భిక్ఖు పుబ్బరత్తాపరరత్తం జాగరియానుయోగమనుయుత్తో హోతీ”తి (విభ. ౫౧౯).

చసద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, తేన వక్ఖమానే సతాదిభావే సమ్పిణ్డేతి. **అస్సా**తి సియా, భవేయ్యాతి అత్థో. “జాగరో చ భిక్ఖు విహరేయ్యా”తి చ పఠన్తి. సబ్బత్థ సబ్బదా చ కమ్మట్ఠానావిజహనవసేన సతిఅవిప్పవాసేన **సతో సమ్పజానో**తి సత్తట్ఠానియస్స చతుబ్బిధస్సపి సమ్పజఞ్ఞస్స వసేన సమ్పజానో. **సమాహితో**తి ఉపచారసమాధినా అప్పనాసమాధినా చ సమాహితో ఏకగ్గచిత్తో. **పముదితో**తి పటిపత్తియా ఆనిసంసదస్సనేన ఉత్తరుత్తరి విసేసాధిగమేన వీరియారమ్భస్స చ అమోఘభావదస్సనేన పముదితో పామోజ్జబహులో. **విప్పసన్నో**తి తతో ఏవ పటిపత్తిభూతాసు తీసు సిక్ఖాసు పటిపత్తిదేసకే చ సత్థరి సద్ధాబహులతాయ సుట్ఠు పసన్నో. సబ్బత్థ అస్సాతి సమ్బన్ధో విహరేయ్యాతి వా.

తత్థ కాలవిపస్సీ చ కుసలేసు ధమ్మేసూతి తస్మిం కాలే విపస్సకో, తత్థ వా కమ్మట్ఠానానుయోగే కాలవిపస్సీ కాలానురూపం విపస్సకో. కిం వుత్తం హోతి? విపస్సనం పట్ఠపేత్వా కలాపసమ్మసనాదివసేన సమ్మసన్తో ఆవాసాదికే సత్త అసప్పాయే వజ్జేత్వా సప్పాయే సేవన్తో అన్తరా వోసానం అనాపజ్జిత్వా పహితత్తో చిత్తస్స సమాహితాకారం సల్లక్ఖేన్తో సక్కచ్చం నిరన్తరం అనిచ్చానుపస్సనాదిం పవత్తేన్తో యస్మిం కాలే విపస్సనాచిత్తం లీనం హోతి, తస్మిం ధమ్మవిచయవీరియపీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గేసు, యస్మిం పన కాలే చిత్తం ఉద్ధతం హోతి, తస్మిం పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గేసు కుసలేసు అనవజ్జేసు బోజ్ఝఙ్గధమ్మేసూతి ఏవం తత్థ తస్మిం తస్మిం కాలే, తస్మిం వా కమ్మట్ఠానానుయోగే కాలానురూపం విపస్సకో అస్సాతి. సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో పన సబ్బత్థేవ ఇచ్ఛితబ్బో . వుత్తఞ్హేతం “సతిఞ్చ ఖ్వాహం, భిక్ఖవే, సబ్బత్థికం వదామీ”తి (సం. ని. ౫.౨౩౪; మి. ప. ౨.౧.౧౩). ఏత్తావతా పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ జాగరియం దస్సేత్వా యేహి ధమ్మేహి జాగరియానుయోగో సమ్పజ్జతి, తే పకాసేతి.

ఏవం భగవా ఆరద్ధవిపస్సకస్స భిక్ఖునో సఙ్ఖేపేనేవ సద్ధిం ఉపకారకధమ్మేహి సమ్మసనచారం దస్సేత్వా ఇదాని తథా పటిపజ్జన్తస్స పటిపత్తియా అవఞ్ఝభావం దస్సేన్తో **‘‘జాగరస్స, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో’’**తిఆదిమాహ. తత్థ జాగరియానుయోగే సతిసమ్పజఞ్ఞసమాదానాని సబ్బత్థకాని సమ్మోదపసాదావహాని, తత్థ కాలవిపస్సనా నామ విపస్సనాయ గబ్భగ్గహణం పరిపాకగతం. ఉపక్కిలేసవిముత్తే హి వీథిపటిపన్నే విపస్సనాఞాణే తిక్ఖే సూరే వహన్తే యోగినో ఉళారం పామోజ్జం పసాదో చ హోతి, తేహి చ విసేసాధిగమస్స సన్తికేయేవ. వుత్తఞ్హేతం –

“యతో యతో సమ్మసతి, ఖన్ధానం ఉదయబ్బయం;
లభతీ పీతిపామోజ్జం, అమతం తం విజానతం.

“పామోజ్జబహులో భిక్ఖు, పసన్నో బుద్ధసాసనే;
అధిగచ్ఛే పదం సన్తం, సఙ్ఖారూపసమం సుఖ”న్తి. (ధ. ప. ౩౭౪, ౩౮౧);

గాథాసు **జాగరన్తా సుణాథేత**న్తి ఏతం మమ వచనం ఏకన్తేనేవ పమాదనిద్దాయ అవిజ్జానిద్దాయ పబోధనత్థం జాగరన్తా సతిసమ్పజఞ్ఞాదిధమ్మసమాయోగేన జాగరియం అనుయుత్తా సుణాథ. **యే సుత్తా తే పబుజ్ఝథా**తి యే యథావుత్తనిద్దాయ సుత్తా సుపనం ఉపగతా, తే తుమ్హే జాగరియానుయోగవసేన ఇన్ద్రియబలబోజ్ఝఙ్గే సజ్జేత్వా విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేన్తా అప్పమాదపటిపత్తియా తతో పబుజ్ఝథ అథ వా **జాగరన్తా**తి జాగరనిమిత్తా. "సుణాథేత"న్తి ఏత్థ "ఏత"న్తి వుత్తం, కిం తం వచనన్తి ఆహ "యే సుత్తా తే పబుజ్ఝథా"తిఆది. తత్థ **యే సుత్తా**తి యే కిలేసనిద్దాయ సుత్తా, తే తుమ్హే అరియమగ్గపటిబోధేన పబుజ్ఝథ. **సుత్తా జాగరితం సేయ్యో**తి ఇదం పబోధస్స కారణవచనం. యస్మా యథావుత్తసుపతో వుత్తప్పకారం జాగరితం జాగరణం అత్థకామస్స కులపుత్తస్స సేయ్యో పాసంసతరో హితసుఖావహో, తస్మా పబుజ్ఝథ. **నత్థి జాగరతో భయ**న్తి ఇదం తత్థ ఆనిసంసదస్సనం. యో హి సద్ధాదీహి జాగరణధమ్మేహి సమన్నాగమేన జాగరో జగ్గతి, పమాదనిద్దం న ఉపగచ్ఛతి, తస్స అత్తానువాదభయం పరానువాదభయం దణ్డభయం దుగ్గతిభయం జాతిఆదినిమిత్తం సబ్బమ్పి వట్టభయం నత్థి.

కాలేనాతి ఆవాససప్పాయాదీనం లద్ధకాలేన. **సో**తి నిపాతమత్తం. **సమ్మా ధమ్మం పరివీమంసమానో**తి విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతం తేభూమకధమ్మం సమ్మా ఞాయేన యథా నిబ్బిదావిరజ్జనాదయో సమ్భవన్తి, ఏవం పరితో వీమంసన్తో, సబ్బాకారేన విపస్సన్తోతి అత్థో. **ఏకోదిభూతో**తి ఏకో సేట్ఠో హుత్వా ఉదేతీతి ఏకోది, సమాధి. సో ఏకోది భూతో జాతో ఉప్పన్నో ఏతస్సాతి ఏకోదిభూతో. అగ్గిఆహితాదిసద్దానం వియ ఏత్థ భూతసద్దస్స పరవచనం దట్ఠబ్బం. ఏకోదిం వా భూతో పత్తోతి ఏకోదిభూతో. ఏత్థ చ ఏకోదీతి మగ్గసమాధి అధిప్పేతో, "సమాహితో"తి ఏత్థ పన పాదకజ్ఝానసమాధినా సద్ధిం విపస్సనాసమాధి. అథ వా **కాలేనా**తి మగ్గపటివేధకాలేన. **సమ్మా ధమ్మం పరివీమంసమానో**తి సమ్మదేవ చతుసచ్చధమ్మం పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన వీమంసన్తో, ఏకాభిసమయేన అభిసమేన్తో. **ఏకోదిభూతో**తి ఏకో సేట్ఠో అసహాయో వా హుత్వా ఉదేతీతి ఏకోది, చతుకిచ్చసాధకో సమ్మప్పధానో. సో ఏకోది భూతో జాతోతి సబ్బం పురిమసదిసమేవ. **విహనే తమం సో**తి సో ఏవంభూతో అరియసావకో అరహత్తమగ్గేన అవిజ్జాతమం అనవసేసతో విహనేయ్య సముచ్ఛిన్దేయ్య.

ఇతి భగవా పటిపత్తియా అమోఘభావం దస్సేత్వా ఇదాని తత్థ దళ్హం నియోజేన్తో "**తస్మా హవే**"తి ఓసానగాథమాహ. తత్థ **తస్మా**తి యస్మా జాగరతో సతిఅవిప్పవాసాదినా సమథవిపస్సనాభావనా పారిపూరిం గచ్ఛతి, అనుక్కమేన అరియమగ్గో పాతుభవతి, తతో చస్స సబ్బం వట్టభయం నత్థి, తస్మా. **హవే**తి ఏకంసేన దళ్హం వా. **భజేథా**తి భజేయ్య. ఏవం జాగరియం భజన్తో చ ఆతాపిభావాదిగుణయుత్తో భిక్ఖు సంయోజనాని భిన్దిత్వా అగ్గఫలఞాణసఙ్ఖాతం **అనుత్తరం** ఉత్తరరహితం **సమ్బోధిం ఫుసే** పాపుణేయ్య. సేసం వుత్తనయమేవ.

దసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. ఆపాయికసుత్తవణ్ణనా

౪౮. ఏకాదసమే **ఆపాయికా**తి అపాయే నిబ్బత్తిస్సన్తీతి ఆపాయికా. తత్థాపి నిరయే నిబ్బత్తిస్సన్తీతి **నేరయికా. ఇదమప్పహాయా**తి ఇదం ఇదాని వక్ఖమానం దువిధం పాపసమాచారం అప్పజహిత్వా, తథాపటిపత్తితథాపగ్గహణవసేన పవత్తం వాచం చిత్తం దిట్ఠిఞ్చ అప్పటినిస్సజ్జిత్వాతి అత్థో. **అబ్రహ్మచారీ**తి బ్రహ్మసేట్ఠం చరతీతి బ్రహ్మచారీ, బ్రహ్మం వా సేట్ఠో ఆచారో ఏతస్స అత్థీతి బ్రహ్మచారీ, న బ్రహ్మచారీతి అబ్రహ్మచారీ, బ్రహ్మచారిపటిరూపకో దుస్సీలోతి అత్థో.

బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞోతి "బ్రహ్మచారీ అహ"న్తి ఏవంపటిఞ్ఞో. **పరిపుణ్ణ**న్తి అఖణ్డాదిభావేన అవికలం. **పరిసుద్ధ**న్తి ఉపక్కిలేసాభావేన పరిసుద్ధం. **అమూలకేనా**తి దిట్ఠాదిమూలవిరహితేన, దిట్ఠం సుతం పరిసఙ్కితన్తి ఇమేహి చోదనామూలేహి వజ్జితేన. **అబ్రహ్మచరియేన** అసేట్ఠచరియేన. **అనుద్ధంసేతీ**తి "పరిసుద్ధో అయ"న్తి జానన్తోవ పారాజికవత్థునా ధంసేతి పధంసేతి, చోదేతి అక్కోసతి వా.

గాథాసు **అభూతవాదీ**తి పరస్స దోసం అదిస్వావ అభూతేన తుచ్ఛేన ముసావాదం కత్వా పరం అబ్భాచిక్ఖన్తో. **కత్వా**తి యో వా పన పాపకమ్మం కత్వా "నాహం ఏతం కరోమీ"తి ఆహ. **ఉభోపి తే పేచ్చ సమా భవన్తీ**తి తే ఉభోపి జనా ఇతో పరలోకం గన్త్వా నిరయం ఉపగమనతో గతియా సమానా భవన్తి. తత్థ గతియేవ నేసం పరిచ్ఛిన్నా, న పన ఆయు. బహుఞ్హి పాపం కత్వా చిరం నిరయే పచ్చతి, పరిత్తం కత్వా అప్పమత్తకమేవ కాలం. యస్మా పన తేసం ఉభిన్నమ్పి కమ్మం లామకమేవ. తేన వుత్తం **"నిహీనకమ్మా మనుజా పరత్థా"**తి. "పరత్థా"తి పన పదస్స పురతో "పేచ్చా"తి పదేన సమ్బన్ధో – పరత్థ పేచ్చ ఇతో గన్త్వా తే నిహీనకమ్మా సమా భవన్తీతి.

ఏవం భగవా అభూతబ్భక్ఖానవసేన భూతదోసపటిచ్ఛాదనవసేన చ పవత్తస్స ముసావాదస్స విపాకం దస్సేత్వా ఇదాని తస్మిం ఠానే నిసిన్నానం బహూనం పాపభిక్ఖూనం దుచ్చరితకమ్మస్స విపాకదస్సనేన సంవేజనత్థం ద్వే గాథా అభాసి. తత్థ **కాసావకణ్ఠా**తి కసావరసపీతత్తా కాసావేన వత్థేన పలివేఠితకణ్ఠా. **పాపధమ్మా**తి లామకధమ్మా. **అసఞ్ఞతా**తి కాయాదీహి సఞ్ఞమరహితా. **పాపా**తి తథారూపా పాపపుగ్గలా, పాపేహి కమ్మేహి ఉపపజ్జిత్వా "తస్స కాయోపి ఆదిత్తో సమ్పజ్జలితో సజోతిభూతో, సఙ్ఘాటిపి ఆదిత్తా"తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౨.౨౧౮-౨౧౯; పారా॰ ౨౩౦) లక్ఖణసంయుత్తే వుత్తనయేన మహాదుక్ఖం అనుభవన్తియేవ.

తతియగాథాయ అయం సఙ్ఖేపత్థో – **యఞ్చే భుఞ్జేయ్య దుస్సీలో** నిస్సీలపుగ్గలో కాయాదీహి అసఞ్ఞతో రట్ఠవాసీహి సద్ధాయ దిన్నం యం రట్ఠపిణ్డం "సమణోమ్హీ"తి పటిజానన్తో గహేత్వా భుఞ్జేయ్య, తతో ఆదిత్తో అగ్గివణ్ణో అయోగుళోవ భుత్తో సేయ్యో సున్దరతరో. కింకారణా? తప్పచ్చయా హిస్స ఏకోవ అత్తభావో ఝాయేయ్య, దుస్సీలో పన హుత్వా సద్ధాదేయ్యం భుఞ్జిత్వా అనేకానిపి జాతిసతాని నిరయే ఉప్పజ్జేయ్యాతి.

ఏకాదసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. దిట్ఠిగతసుత్తవణ్ణనా

౪౯. ద్వాదసమే **ద్వీహి దిట్ఠిగతేహీ**తి ఏత్థ దిట్ఠియేవ దిట్ఠిగతాని "గూథగతం ముత్తగత"న్తిఆదీసు (అ॰ ని॰ ౯.౧౧) వియ. గహితాకారసుఞ్ఞతాయ వా దిట్ఠీనం గతమత్తానీతి దిట్ఠిగతాని, తేహి దిట్ఠిగతేహి. **పరియుట్ఠితా**తి అభిభూతా పలిబుద్ధా వా. పలిబోధత్థో వాపి హి పరియుట్ఠానసద్దో "చోరా మగ్గే పరియుట్ఠింసూ"తిఆదీసు (చూళవ॰ ౪౩౦) వియ. **దేవా**తి ఉపపత్తిదేవా. తే హి దిబ్బన్తి ఉళారతమేహి కామగుణేహి ఝానాదీహి చ కీళన్తి, ఇద్ధానుభావేన వా యథిచ్ఛితమత్థం గచ్ఛన్తి అధిగచ్ఛన్తీతి చ దేవాతి వుచ్చన్తి. మనస్స ఉస్సన్నత్తా మనుస్సా, ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన చేతం వుత్తం యథా "సత్థా దేవమనుస్సాన"న్తి. **ఓలీయన్తి ఏకే**తి "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి భవేసు ఓలీయనాభినివేసభూతేన సస్సతభావేన ఏకచ్చే దేవా మనుస్సా చ అవలీయన్తి అల్లీయన్తి సఙ్కోచం ఆపజ్జన్తి, న తతో నిస్సరన్తి. **అతిధావన్తీ**తి పరమత్థతో

భిన్నసభావానమ్పి సభావధమ్మానం య్వాయం హేతుఫలభావేన సమ్బన్ధో, తం అగ్గహేత్వా నానత్తనయస్సపి గహణేన తత్థ తత్థేవ ధావన్తి, తస్మా "ఉచ్ఛిజ్జతి అత్తా చ లోకో చ, న హోతి పరం మరణా"తి ఉచ్చేదే వా భవనిరోధపటిపత్తియా పటిక్ఖేపధమ్మతం అతిధావన్తి అతిక్కమన్తి. **చక్ఖుమన్తో చ పస్సన్తీ**తి చసద్దో బ్యతిరేకే. పుబ్బయోగసమ్పత్తియా ఞాణపరిపాకేన పఞ్ఞాచక్ఖుమన్తో పన దేవమనుస్సా తేనేవ పఞ్ఞాచక్ఖునా సస్సతం ఉచ్చేదఞ్చ అన్తద్వయం అనుపగమ్మ మజ్ఝిమపటిపత్తిదస్సనేన పచ్చక్ఖం కరోన్తి. తే హి "నామరూపమత్తమిదం పటిచ్చసముప్పన్నం, తస్మా న సస్సతం, నాపి ఉచ్ఛిజ్జతీ"తి అవిపరీతతో పస్సన్తి.

ఏవం ఓలీయనాదికే పుగ్గలాధిట్ఠానేన ఉద్దిసితుం ''**కథఞ్చ, భిక్ఖవే**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **భవా**తి కామభవో, రూపభవో, అరూపభవో. అపరేపి తయో భవా సఞ్ఞీభవో, అసఞ్ఞీభవో, నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీభవో. అపరేపి తయో భవా ఏకవోకారభవో, చతువోకారభవో, పఞ్చవోకారభవోతి. ఏతేహి భవేహి ఆరమన్తి అభినన్దన్తీతి **భవారామా**. భవేసు రతా అభిరతాతి **భవరతా**. భవేసు సుట్ఠు ముదితాతి **భవసమ్ముదితా. భవనిరోధాయా**తి తేసం భవానం అచ్చన్తనిరోధాయ అనుప్పాదనత్థాయ. **ధమ్మే దేసియమానే**తి తథాగతప్పవేదితే నియ్యానికధమ్మే వుచ్చమానే. **న పక్ఖన్దతీ**తి సస్సతాభినివిట్ఠత్తా సంఖిత్తధమ్మత్తా న పవిసతి న ఓగాహతి. **న పసీదతీ**తి పసాదం నాపజ్జతి న తం సద్దహతి. **న సన్తిట్ఠతీ**తి తస్సం దేసనాయం న తిట్ఠతి నాధిముచ్చతి. ఏవం సస్సతతో అభినివిసనేన భవేసు ఓలీయన్తి.

అట్టీయమానాతి భవే జరారోగమరణాదీని వధబన్ధనచ్ఛేదనాదీని చ దిస్వా సంవిజ్జనేన తేహి సమఙ్గిభావేన భవేన పీళియమానా దుక్ఖాపియమానా. **హరాయమానా**తి లజ్జమానా **జిగుచ్ఛమానా**తి పటికూలతో దహన్తా. **విభవ**న్తి ఉచ్చేదం. **అభినన్దన్తీ**తి తణ్హాదిట్ఠాభినన్దనాహి అజ్ఝోసాయ నన్దన్తి. **యతో కిర భో**తిఆది తేసం అభినన్దనాకారదస్సనం. తత్థ **యతో**తి యదా. **భో**తి ఆలపనం. **అయం అత్తా**తి కారకాదిభావేన అత్తనా పరికప్పితం సన్ధాయ వదతి. **ఉచ్ఛిజ్జతీ**తి ఉపచ్ఛిజ్జతి. **వినస్సతీ**తి న దిస్సతి, వినాసం అభావం గచ్ఛతి. **న హోతి పరం మరణా**తి మరణేన ఉద్ధం న భవతి. **ఏతం సన్త**న్తి యదేతం అత్తనో ఉచ్చేదాది, ఏతం సబ్బభవవూపసమతో సబ్బసన్తాపవూపసమతో చ **సన్తం,** సన్తత్తా ఏవ **పణీతం,** తచ్ఛావిపరీతభావతో **యాథావం**. తత్థ "సన్తం పణీత"న్తి ఇదం ద్వయం తణ్హాభినన్దనాయ వదన్తి, "యాథావ"న్తి దిట్ఠాభినన్దనాయ. **ఏవ**న్తి ఏవం యథావుత్తఉచ్చేదాభినివేసనేన.

భూతన్తి ఖన్ధపఞ్చకం. తఞ్హి పచ్చయసమ్భూతత్తా పరమత్థతో విజ్జమానత్తా చ భూతన్తి వుచ్చతి. తేనాహ "భూతమిదం, భిక్ఖవే, సమనుపస్సథా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౧). **భూతతో** అవిపరీతసభావతో సలక్ఖణతో సామఞ్ఞలక్ఖణతో చ పస్సతి. ఇదఞ్హి ఖన్ధపఞ్చకం నామరూపమత్తం. తత్థ "ఇమే పథవీఆదయో ధమ్మా రూపం, ఇమే ఫస్సాదయో ధమ్మా నామం, ఇమాని నేసం లక్ఖణాదీని, ఇమే నేసం అవిజ్జాదయో పచ్చయా"తి ఏవం సపచ్చయనామరూపదస్సనవసేన చేవ, "సబ్బేపిమే ధమ్మా అహుత్వా సమ్భోన్తి, హుత్వా పటివేన్తి, తస్మా అనిచ్చా, అనిచ్చత్తా దుక్ఖా, దుక్ఖత్తా అనత్తా"తి ఏవం అనిచ్చానుపస్సనాదివసేన చ పస్సతీతి అత్థో. ఏత్తావతా తరుణవిపస్సనాపరియోసానా విపస్సనాభూమి దస్సితా. **నిబ్బిదాయా**తి భూతసఙ్ఖాతస్స తేభూమకధమ్మజాతస్స నిబ్బిన్దనత్థాయ, ఏతేన బలవవిపస్సనం దస్సేతి. **విరాగాయా**తి విరాగత్థం విరజ్జనత్థం, ఇమినా మగ్గం దస్సేతి. **నిరోధాయా**తి నిరుజ్ఝనత్థం, ఇమినాపి మగ్గమేవ దస్సేతి. **నిరోధాయా**తి వా పటిప్పస్సద్ధినిరోధేన సద్ధిం అనుపాదిసేసనిబ్బానం దస్సేతి. **ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, చక్ఖుమన్తో పస్సన్తీ**తి ఏవం పఞ్ఞాచక్ఖుమన్తో సపుబ్బభాగేన మగ్గపఞ్ఞాచక్ఖునా చతుసచ్చధమ్మం పస్సన్తి.

గాథాసు **యే భూతం భూతతో దిస్వాతి** యే అరియసావకా భూతం ఖన్ధపఞ్చకం భూతతో అవిపరీతసభావతో విపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ దిస్వా. ఏతేన పరిఞ్ఞాభిసమయం దస్సేతి. **భూతస్స చ అతిక్కమన్తి** భావనాభిసమయం. అరియమగ్గో హి భూతం అతిక్కమతి ఏతేనాతి "భూతస్స అతిక్కమో"తి వుత్తో. **యథాభూతేతి** అవిపరీతసచ్చసభావే నిబ్బానే. **విముచ్చన్తి** అధిముచ్చన్తి, ఏతేన సచ్ఛికిరియాభిసమయం దస్సేతి. **భవతణ్హాపరిక్ఖయాతి** భవతణ్హాయ సబ్బసో ఖేపనా సముచ్ఛిన్దనతో, ఏతేన సముదయప్పహానం దస్సేతి.

సవే భూతపరిఞ్ఞో సోతి ఏత్థ పన సవేతి నిపాతమత్తం. సో భూతపరిఞ్ఞో భూతస్స అతిక్కమనూపాయేన మగ్గేన భవతణ్హాపరిక్ఖయా పరిఞ్ఞాతక్ఖన్ధో తతో ఏవ యథాభూతే నిబ్బానే అధిముత్తో. **భవాభవేతి** ఖుద్దకే చేవ మహన్తే చ, ఉచ్ఛేదాదిదస్సనే వా **వీతతణ్హో** భిన్నకిలేసో. **భిక్ఖు భూతస్స** ఉపాదానక్ఖన్ధసఙ్ఖాతస్స అత్తభావస్స **విభవా,** ఆయతిం అనుప్పాదా **పునబ్భవం నాగచ్ఛతి,** అపఞ్ఞత్తికభావమేవ గచ్ఛతీతి అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా దేసనం నిట్ఠాపేసి.

ఇతి ఇమస్మిం వగ్గే ఏకాదసమే వట్టం కథితం, తతియచతుత్థపఞ్చమేసు పరియోసానసుత్తే చ వట్టవివట్టం కథితం, సేసేసు వివట్టమేవాతి వేదితబ్బం.

ద్వాదసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పరమత్థదీపనియా ఖుద్దకనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఇతివుత్తకస్స దుకనిపాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తికనిపాతో

౧. పఠమవగ్గో

౧. మూలసుత్తవణ్ణనా

౨౦. తికనిపాతస్స పఠమే **తీణీ**తి గణనపరిచ్ఛేదో. **ఇమానీ**తి అభిముఖీకరణం. **అకుసలమూలానీ**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. తత్థ అకుసలాని చ తాని మూలాని చాతి అకుసలమూలాని. అథ వా అకుసలానం హేతుపచ్చయపభవజనకసముట్ఠాపకనిబ్బత్తకట్ఠేన మూలాని చాతి అకుసలమూలాని, అకుసలధమ్మానం కారణానీతి అత్థో. కారణఞ్హి యథా హినోతి ఏతస్మా ఫలం పవత్తతీతి హేతు, పటిచ్చ ఏతస్మా ఏతీతి పచ్చయో, పభవతి ఏతస్మాతి పభవో, అత్తనో ఫలం జనేతీతి జనకం, సముట్ఠాపేతీతి సముట్ఠాపకం, నిబ్బత్తేతీతి నిబ్బత్తకన్తి చ వుచ్చతి. ఏవం పతిట్ఠట్ఠేన మూలన్తి, తస్మా **అకుసలమూలానీ**తి అకుసలానం సుప్పతిట్ఠితభావసాధనాని, కారణానీతి వుత్తం హోతి.

కేచి పన ''సాలిఆదీనం సాలిబీజాదిని వియ మణిప్పభాదీనం మణివణ్ణాదయో వియ చ అకుసలానం అకుసలభావసాధకో లోభాదీనం మూలట్ఠో''తి వదన్తి. ఏవం సన్తే అకుసలచిత్తసముట్ఠానరూపేసు తేసం హేతుపచ్చయభావో న సియా. న హి తాని తేసం అకుసలభావం సాధేన్తి, న చ పచ్చయా న హోన్తి. వుత్తఞ్హేతం –

> ''హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో''తి (పట్ఠా॰ ౧.పచ్చయనిద్దేస.౧).

అహేతుకస్స చ మోహస్స అకుసలభావో న సియా అకుసలభావసాధకస్స మూలన్తరస్స అభావతో. అథాపి సియా లోభాదీనం సభావసిద్ధో అకుసలాదిభావో, తంసమ్పయుత్తానం పన లోభాదిపటిబద్ధోతి. ఏవమ్పి యథా లోభాదీనం, ఏవం అలోభాదీనమ్పి సభావసిద్ధో కుసలాదిభావోతి అలోభాదయో కుసలా ఏవ సియుం, న అబ్యాకతా, న చ హోన్తి. తస్మా యథా సమ్పయుత్తేసు, ఏవం మూలేసుపి కుసలాదిభావో పరియేసితబ్బో. యోనిసోమనసికారాదికో వియ హి కుసలభావస్స, అయోనిసోమనసికారాదికో అకుసలభావస్స కారణన్తి గహేతబ్బం. ఏవం అకుసలభావసాధనవసేన లోభాదీనం మూలట్ఠం అగ్గహేత్వా సుప్పతిట్ఠితభావసాధనవసేన గయ్హమానే న కోచి దోసో. లద్ధహేతుపచ్చయా హి ధమ్మా విరూళ్హమూలా వియ పాదపా థిరా హోన్తి సుప్పతిట్ఠితా, హేతురహితా పన తిలబీజకాదిసేవాలా వియ న సుప్పతిట్ఠితాతి హేతుఆదిఅత్థేన అకుసలానం ఉపకారకత్తా మూలానీతి అకుసలమూలాని. యస్మా పన మూలేన ముత్తో అకుసలచిత్తుప్పాదో నత్థి, తస్మా తీహి మూలేహి సబ్బో అకుసలరాసి పరియాదియిత్వా దస్సితోతి దట్ఠబ్బం.

తాని అకుసలమూలాని సరూపతో దస్సేతుం ''**లోభో అకుసలమూల**''న్తిఆది వుత్తం. తత్థ లోభాదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. తత్థ పన తతియమగ్గవజ్ఝా లోభాదయో ఆగతా, ఇధ పన అనవసేసాతి అయమేవ విసేసో.

గాథాయం **పాపచేతస**న్తి అకుసలధమ్మసమాయోగతో లామకచిత్తం. **హింసన్తీ**తి అత్తనో పవత్తిక్ఖణే ఆయతిం విపాకక్ఖణే చ విబాధేన్తి. **అత్తసమ్భూతా**తి అత్తని జాతా. **తచసార**న్తి గణ్ఠితం, వేళున్తి అత్థో. **సమ్ఫల**న్తి అత్తనో ఫలం. ఇదం వుత్తం హోతి –

ఖదిరసీసపాదయో వియ అన్తోసారో అహుత్వా బహిసారతాయ తచసారన్తి లద్ధనామం వేళుఆదిం యథా అత్తసమ్భూతమేవ ఫలం హింసతి వినాసేతి, ఏవమేవ అన్తో సీలాదిసారరహితం లామకచిత్తం పుగ్గలం అత్తసమ్భూతాయేవ లోభాదయో వినాసేన్తీతి.

పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ధాతుసుత్తవణ్ణనా

౫౧. దుతియే **ధాతుయో**తి అత్తనో ఫలస్స సభావస్స చ ధారణట్ఠేన ధాతుయో. యఞ్చేత్థ ఫలనిబ్బత్తకం, తం అత్తనో ఫలస్స సభావస్స చ, ఇతరం సభావస్సేవ ధారణట్ఠేన ధాతు. **రూపధాతూ**తి రూపభవో. ధాతుయా ఆగతట్ఠానే భవేన పరిచ్ఛిన్దితబ్బం, భవస్స ఆగతట్ఠానే ధాతుయా పరిచ్ఛిన్దితబ్బన్తి ఇధ భవేన పరిచ్ఛేదో కథితో. తస్మా –

> “కతమే ధమ్మా రూపావచరా? హేట్ఠతో బ్రహ్మలోకం పరియన్తం కరిత్వా ఉపరితో అకనిట్ఠే దేవే అన్తో కరిత్వా ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా ఖన్ధధాతుఆయతనా, ఇమే ధమ్మా రూపావచరా”తి (ధ॰ స॰ ౧౨౮౯) –

ఏవం వుత్తా రూపావచరధమ్మా రూపధాతు. **అరూపధాతూ**తి అరూపభవో. ఇధాపి భవేన పరిచ్ఛేదో కథితోతి –

> “కతమే ధమ్మా అరూపావచరా? హేట్ఠతో ఆకాసానఞ్చాయతనూపగే దేవే అన్తో కరిత్వా, ఉపరితో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనూపగే దేవే అన్తో కరిత్వా, ఏత్థావచరా ఏత్థ పరియాపన్నా ఖన్ధధాతుఆయతనా, ఇమే ధమ్మా అరూపావచరా”తి (ధ॰ స॰ ౧౨౯౧) –

ఏవం వుత్తా అరూపావచరధమ్మా అరూపధాతు. **నిరోధధాతూ**తి నిబ్బానం వేదితబ్బం.

అపరో నయో – రూపసహితా, రూపపటిబద్ధా, ధమ్మప్పవత్తి **రూపధాతు,** పఞ్చవోకారభవో, ఏకవోకారభవో చ, తేన సకలో కామభవో రూపభవో చ సఙ్గహితో. రూపరహితా ధమ్మప్పవత్తి **అరూపధాతు,** చతువోకారభవో, తేన అరూపభవో సఙ్గహితో. ఇతి ద్వీహి పదేహి తయో భవా సబ్బా సంసారప్పవత్తి దస్సితా. తతియపదేన పన అసఙ్ఖతధాతుయేవ సఙ్గహితాతి మగ్గఫలాని ఇధ తికవినిముత్తధమ్మా నామ జాతా. కేచి పన “రూపధాతూతి రూపసభావా ధమ్మా, అరూపధాతూతి అరూపసభావా ధమ్మాతి పదద్వయేన అనవసేసతో పఞ్చక్ఖన్ధా గహితా”తి. “రూపతణ్హాయ విసయభూతా ధమ్మా రూపధాతు, అరూపతణ్హాయ విసయభూతా అరూపధాతూ”తి చ వదన్తి, తం సబ్బం ఇధ నాధిప్పేతం. తస్మా వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

గాథాసు **రూపధాతుం పరిఞ్ఞాయా**తి రూపపటిబద్ధధమ్మపవత్తిం ఞాతపరిఞ్ఞాదీహి తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానిత్వా. **ఆరుప్పేసు అసణ్ఠితా**తి అరూపావచరధమ్మేసు భవరాగవసేన భవదిట్ఠివసేన చ న పతిట్ఠితా అనల్లీనా. “అరూపేసు అసణ్ఠితా”తి చ పఠన్తి, సో ఏవ అత్థో. ఏత్తావతా తేభూమకధమ్మానం పరిఞ్ఞా వుత్తా. **నిరోధే యే విముచ్చన్తీ**తి యే నిబ్బానే ఆరమ్మణభూతే అగ్గమగ్గఫలవసేన సముచ్ఛేదపటిప్పస్సద్ధీహి అనవసేసకిలేసతో విముచ్చన్తి. **తే జనా మచ్చుహాయినో**తి తే ఖీణాసవజనా మరణం సమతీతా.

ఏవం ధాతుత్తయసమతిక్కమేన అమతాధిగమం దస్సేత్వా "అయఞ్చ పటిపదా మయా గతమగ్గో చ తుమ్హాకం దస్సితో"తి తత్థ నేసం ఉస్సాహం జనేన్తో దుతియం గాథమాహ. తత్థ **కాయేనా**తి నామకాయేన మగ్గఫలేహి. **ఫుసయిత్వా**తి పత్వా. **నిరూపధి**న్తి ఖన్ధాదిసబ్బూపధిరహితం. **ఉపధిప్పటినిస్సగ్గ**న్తి తేసంయేవ చ ఉపధీనం పటినిస్సజ్జనకారణం. నిబ్బానస్స హి మగ్గఞాణేన సచ్ఛికిరియాయ సబ్బే ఉపధయో పటినిస్సట్ఠా హోన్తీతి తం తేసం పటినిస్సజ్జనకారణం. **సచ్ఛికత్వా**తి కాలేన కాలం ఫలసమాపత్తిసమాపజ్జనేన అత్తపచ్చక్ఖం కత్వా **అనాసవో సమ్మాసమ్బుద్ధో** తమేవ **అసోకం విరజం** నిబ్బానపదం దేసేతి. తస్మా తదధిగమాయ ఉస్సుక్కం కాతబ్బన్తి.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పఠమవేదనాసుత్తవణ్ణనా

౫౨. తతియే **వేదనా**తి ఆరమ్మణరసం వేదియన్తి అనుభవన్తీతి వేదనా. తా విభాగతో దస్సేతుం ''**సుఖా వేదనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సుఖ**-సద్దో అత్థుద్ధారవసేన హేట్ఠా వుత్తోయేవ. **దుక్ఖ**-సద్దో పన "జాతిపి దుక్ఖా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౮౭; విభ॰ ౧౯౦) దుక్ఖవత్థుస్మిం ఆగతో. "యస్మా చ ఖో, మహాలి, రూపం దుక్ఖం దుక్ఖానుపతితం దుక్ఖావక్కన్త"న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౩.౬౦) దుక్ఖారమ్మణే. "దుక్ఖో పాపస్స ఉచ్చయో"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౧౧౭) దుక్ఖపచ్చయే. "యావఞ్చిదం, భిక్ఖవే, న సుకరా అక్ఖానేన పాపుణితుం, యావ దుక్ఖా నిరయా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౫౦) దుక్ఖపచ్చయట్ఠానే. "సుఖస్స చ పహానా దుక్ఖస్స చ పహానా"తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౨; ధ॰ స॰ ౧౬౫) దుక్ఖవేదనాయం. ఇధాపి దుక్ఖవేదనాయమేవ.

వచనత్థతో పన సుఖయతీతి **సుఖా**. దుక్ఖయతీతి **దుక్ఖా**. న దుక్ఖా న సుఖాతి **అదుక్ఖమసుఖా,** మకారో పదసన్ధివసేన వుత్తో. తాసు ఇట్ఠానుభవనలక్ఖణా సుఖా, అనిట్ఠానుభవనలక్ఖణా దుక్ఖా, ఉభయవిపరీతానుభవనలక్ఖణా అదుక్ఖమసుఖా. తస్మా సుఖదుక్ఖవేదనానం ఉప్పత్తి పాకటా, న అదుక్ఖమసుఖాయ. యదా హి సుఖం ఉప్పజ్జతి, సకలసరీరం ఖోభేన్తం మద్దన్తం ఫరమానం సతధోతసప్పిం ఖాదాపేన్తం వియ, సతపాకతేలం మక్ఖేన్తం వియ, ఘటసహస్సేన పరిళాహం నిబ్బాపయమానం వియ చ "అహో సుఖం, అహో సుఖ"న్తి వాచం నిచ్ఛారయమానమేవ ఉప్పజ్జతి. యదా దుక్ఖం ఉప్పజ్జతి, సకలసరీరం ఖోభేన్తం మద్దన్తం ఫరమానం తత్తఫాలం పవేసేన్తం వియ విలీనతమ్బలోహం ఆసిఞ్చన్తం వియ చ "అహో దుక్ఖం, అహో దుక్ఖ"న్తి విప్పలాపేన్తమేవ ఉప్పజ్జతి. ఇతి సుఖదుక్ఖవేదనానం ఉప్పత్తి పాకటా.

అదుక్ఖమసుఖా పన దుబ్బిజానా దుద్దీపనా అన్ధకారా అవిభూతా. సా సుఖదుక్ఖానం అపగమే సాతాసాతపటిపక్ఖవసేన మజ్ఝత్తాకారభూతా నయతో గణ్హన్తస్సేవ పాకటా హోతి. యథా కిం? యథా పుబ్బాపరం సపంసుకే పదేసే ఉపచరితమగ్గవసేన పిట్ఠిపాసాణే మిగేన గతమగ్గో, ఏవం ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణేసు సుఖదుక్ఖానుభవనేనపి మజ్ఝత్తారమ్మణానుభవనభావేన విఞ్ఞాయతి. మజ్ఝత్తారమ్మణగ్గహణం పిట్ఠిపాసాణగమనం వియ ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణగ్గహణాభావతో . యఞ్చ తత్రానుభవనం, సా అదుక్ఖమసుఖాతి.

ఏవమేత్థ సుఖదుక్ఖఅదుక్ఖమసుఖభావేన తిధా వుత్తాపి కత్థచి సుఖదుక్ఖభావేన ద్విధా వుత్తా. యథాహ – "ద్వేపి మయా, ఆనన్ద, వేదనా వుత్తా, పరియాయేన సుఖా వేదనా, దుక్ఖా వేదనా"తి (మ॰ ని॰ ౨.౮౯). కత్థచి తిస్సోపి విసుం విసుం సుఖదుక్ఖఅదుక్ఖమసుఖభావేన "సుఖా వేదనా ఠితిసుఖా విపరిణామదుక్ఖా, దుక్ఖా వేదనా ఠితిదుక్ఖా

విపరిణామసుఖా, అదుక్ఖమసుఖా వేదనా ఞాణసుఖా అఞ్ఞాణదుక్ఖా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫). కత్థచి సబ్బాపి దుక్ఖభావేన. వుత్తఞ్హేతం "యం కిఞ్చి వేదయితం, సబ్బం తం దుక్ఖస్మిన్తి వదామీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౯).

తత్థ సియా – యది తిస్సో వేదనా యథా ఇధ వుత్తా, అఞ్ఞేసు చ ఏదిసేసు సుత్తేసు అభిధమ్మే చ ఏవం అవత్వా కస్మా ఏవం వుత్తం "యం కిఞ్చి వేదయితం, సబ్బం తం దుక్ఖస్మిన్తి వదామీ"తి, "ద్వేపి మయా, ఆనన్ద, వేదనా వుత్తా"తి చ? సన్ధాయభాసితమేతం, తస్మా సా పరియాయదేసనా. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

"సఙ్ఖారానిచ్చతం, ఆనన్ద, మయా సన్ధాయ భాసితం సఙ్ఖారవిపరిణామతం, 'యం కిఞ్చి వేదయితం, సబ్బం తం దుక్ఖస్మి'"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౯).

"ద్వేపి మయా, ఆనన్ద, వేదనా వుత్తా పరియాయేనా"తి చ (సం॰ ని॰ ౪.౨౫౯).

ఏత్థ హి సుఖా అదుక్ఖమసుఖాతి ఇమాసం ద్విన్నం వేదనానం నిప్పరియాయేన దుక్ఖభావో నత్థి, వేనేయ్యజ్ఝాసయేన పన తత్థ నిచ్ఛన్దదస్సనత్థం పరియాయేన దుక్ఖభావో వుత్తోతి సా తాదిసీ పరియాయదేసనా. అయం పన వేదనత్తయదేసనా సభావకథాతి కత్వా నిప్పరియాయదేసనాతి అయమేత్థ ఆచరియానం సమానకథా.

వితణ్డవాదీ పనాహ "దుక్ఖతాద్వయవచనతో పరియాయదేసనావ వేదనత్తయదేసనా"తి. సో "మా హేవ"న్తిస్స వచనీయో, యస్మా భగవతా సబ్బాసం వేదనానం దుక్ఖభావో అధిప్పాయవసేన వుత్తో "సఙ్ఖారానిచ్చతం, ఆనన్ద, మయా సన్ధాయ భాసితం సఙ్ఖారవిపరిణామతం 'యం కిఞ్చి వేదయితం, సబ్బం తం దుక్ఖస్మి'"న్తి. యది పనేత్థ వేదనత్తయదేసనా పరియాయదేసనా సియా, "ఇదం మయా సన్ధాయ భాసితం తిస్సో వేదనా"తి వత్తబ్బం సియా, న పనేతం వుత్తం.

అపిచాయమేవ వత్తబ్బో "కో, పనావుసో, వేదనత్తయదేసనాయ అధిప్పాయో"తి? సచే వదేయ్య "ముదుకా దుక్ఖా వేదనా సుఖా, అధిమత్తా దుక్ఖా, మజ్ఝిమా అదుక్ఖమసుఖాతి వేనేయ్యజ్ఝాసయేన వుత్తా. తాసు హి న సత్తానం సుఖాదివడ్ఢీ"తి. సో వత్తబ్బో – కో పనావుసో దుక్ఖవేదనాయ సభావో, యేన "సబ్బా వేదనా దుక్ఖా"తి వుచ్చేయ్యుం? యది యాయ ఉప్పన్నాయ సత్తా వియోగమేవ ఇచ్ఛన్తి, సో దుక్ఖవేదనాయ సభావో. యాయ చ పన ఉప్పన్నాయ సత్తా అవియోగమేవ ఇచ్ఛన్తి, యాయ న ఉభయం ఇచ్ఛన్తి, సా కథం దుక్ఖవేదనా సియా? అథ యా అత్తనో నిస్సయస్స ఉపఘాతకారీ, సా దుక్ఖా. యా అనుగ్గహకారీ, సా కథం దుక్ఖా సియా. అథ పన యదరియా దుక్ఖతో పస్సన్తి, సో దుక్ఖవేదనాయ సభావో, సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ వేదనం అరియా దుక్ఖతో పస్సన్తి, సా చ అభిన్నసభావాతి కథం తాసం వేదనానం ముదుమజ్ఝిమాధిమత్తదుక్ఖభావో సియా? యది చ సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ ఏవ వేదనానం దుక్ఖభావో సియా, "తిస్సో ఇమా, భిక్ఖవే, దుక్ఖతాయో దుక్ఖదుక్ఖతా, విపరిణామదుక్ఖతా, సఙ్ఖారదుక్ఖతా"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౦౫) అయం దుక్ఖతానం విభాగదేసనా నిప్పయోజనా సియా. తథా చ సతి సుత్తమేవ పటిబాహితం సియా, పురిమేసు చ తీసు రూపావచరజ్ఝానేసు ముదుకా దుక్ఖా వేదనాతి ఆపజ్జతి సుఖవేదనావచనతో. చతుత్థజ్ఝానే అరూపజ్ఝానేసు చ మజ్ఝిమా, అదుక్ఖమసుఖవేదనావచనతో. ఏవం సన్తే పురిమా తిస్సో రూపావచరసమాపత్తియో చతుత్థజ్ఝానసమాపత్తియా అరూపసమాపత్తీహి చ సన్తతరాతి ఆపజ్జతి. కథం వా సన్తతరప్పణీతతరాసు సమాపత్తీసు దుక్ఖవేదనాయ అధికభావో యుజ్జతి? తస్మా వేదనత్తయదేసనాయ పరియాయదేసనాభావో న యుత్తోతి.

యం పన వుత్తం "దుక్ఖే సుఖన్తి సఞ్ఞావిపల్లాసో"తి (అ. ని. ౪.౪౯; పటి. మ. ౧.౨౩౬), తం కథన్తి? విపరిణామదుక్ఖతాయ సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ చ యథాభూతానవబోధేన యా ఏకన్తతో సుఖసఞ్ఞా, యా చ దుక్ఖనిమిత్తే సుఖనిమిత్తసఞ్ఞా, తం సన్ధాయ వుత్తం. ఏవమ్పి "సుఖా, భిక్ఖవే, వేదనా దుక్ఖతో దట్ఠబ్బా"తి (ఇతివు. ౫౩) ఇదం పన కథన్తి? ఇదం పన విపరిణామదస్సనే సన్నియోజనత్థం వుత్తం తస్స తత్థ విరాగుప్పత్తియా ఉపాయభావతో సుఖవేదనాయ బహుదుక్ఖానుగతభావతో చ. తథా హి దుక్ఖస్స హేతుభావతో అనేకేహి దుక్ఖధమ్మేహి అనుబద్ధత్తా చ పణ్డితా సుఖమ్పి దుక్ఖమిచ్చేవ పటిపన్నా.

ఏవమ్పి నత్థేవ సుఖా వేదనా, సుఖహేతూనం నియమాభావతో. యే హి సుఖవేదనాయ హేతుసమ్మతా ఘాసచ్ఛాదనాదయో, తే ఏవ అధిమత్తం అకాలే చ పటిసేవియమానా దుక్ఖవేదనాయ హేతుభావమాపజ్జన్తి. న చ యేనేవ హేతునా సుఖం, తేనేవ దుక్ఖన్తి యుత్తం వత్తుం. తస్మా న తే సుఖహేతూ, దుక్ఖన్తరాపగమే పన అవిఞ్ఞానం సుఖసఞ్ఞా యథా చిరతరం ఠానాదిఇరియాపథసమఙ్గీ హుత్వా తదఞ్ఞఇరియాపథసమాయోగే మహన్తఞ్చ భారం వహతో భారనిక్ఖేపే చేవ వూపసమే చ, తస్మా నత్థేవ సుఖన్తి? తయిదం సమ్మదేవ సుఖహేతుం అపరిఞ్ఞాయ తస్స నియమాభావపరికప్పనం. ఆరమ్మణమత్తమేవ హి కేవలం సుఖహేతుం మనసికత్వా ఏవం వుత్తం, అజ్ఝత్తికసరీరస్స అవత్థావిసేసం సముదితం పన ఏకజ్ఝం తదుభయం సుఖాదిహేతూతి వేదితబ్బం. యాదిసఞ్చ తదుభయం సుఖవేదనాయ హేతు, తాదిసం న కదాచిపి దుక్ఖవేదనాయ హేతు హోతీతి వవత్థితా ఏవ సుఖాదిహేతు. యథా నామ తేజోధాతు సాలియవడాకసస్సాదీనం యాదిసమవత్థన్తరం పత్వా సాతమధురభావహేతు హోతి, న తాదిసమేవ పత్వా కదాచిపి అసాతఅమధురభావహేతు హోతి, ఏవంసమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

దుక్ఖాపగమేవ కదాచి సుఖవేదనన్తరం ఉపలబ్భతి. తత్థ సుఖేయేవ సుఖసఞ్ఞా, న దుక్ఖాపగమమత్తే యథా అద్ధానగమనపరిస్సమకిలన్తస్స సమ్బాహనే ఇరియాపథపరివత్తనే చ, అఞ్ఞథా కాలన్తరేపి పరిస్సమాపగమే తాదిసీ సుఖసఞ్ఞా సియా. దుక్ఖాపగమమత్తే పన సుఖన్తి పరికప్పనా వేదనావిసేసస్స అనుపలబ్భమానత్తా. ఏకన్తేనేవ చేతం ఏవం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, యతో పణీతప్పణీతానియేవ ఆరమ్మణాని మహతా ఆయాసేన సత్తా అభిపత్థయన్తి, న చ నేసం యేన కేనచి యథాలద్ధమత్తేన పచ్చయేన పతికారం కాతుం సక్కా తణ్హుప్పాదేనాతి . వేదనాపచ్చయా హి తణ్హాఉపాది, తథాభావే చ సుగన్ధమధురసుఖసమ్ఫస్సాదివత్థూనం ఇతరీతరభావేన సుఖవిసేససఞ్ఞా జాయమానా కతమస్స దుక్ఖవిసేసస్స అపగమనే ఘానజివ్హాకాయద్వారేసు, సోతద్వారే చ దిబ్బసఙ్గీతసదిసపఞ్చఙ్గికతూరియసద్దావధారణే. తస్మా న దుక్ఖవేదనాయమేవ దుక్ఖన్తరాపగమే సుఖసఞ్ఞా, నాపి కేవలే దుక్ఖాపగమమత్తేతి ఆగమతో యుత్తితోపి వవత్థితా తిస్సో వేదనాతి భగవతో వేదనత్తయదేసనా నీతత్థాయేవ, న నేయ్యత్థాతి సఞ్ఞాపేతబ్బం. ఏవఞ్చేతం ఉపేతి, ఇచ్చేతం కుసలం, నో చే, కమ్మం కత్వా ఉయ్యోజేతబ్బో "గచ్ఛ యథాసుఖ"న్తి.

ఏవమేతా అఞ్ఞమఞ్ఞపటిపక్ఖసభావవవత్థితలక్ఖణా ఏవ తిస్సో వేదనా భగవతా దేసితా. తఞ్చ ఖో విపస్సనాకమ్మికానం యోగావచరానం వేదనాముఖేన అరూపకమ్మట్ఠానదస్సనత్థం. దువిధఞ్హి కమ్మట్ఠానం రూపకమ్మట్ఠానం, అరూపకమ్మట్ఠానన్తి. తత్థ భగవా రూపకమ్మట్ఠానం కథేన్తో సఙ్ఖేపమనసికారవసేన వా విత్థారమనసికారవసేన వా చతుధాతువవత్థానాదివసేన వా కథేతి. అరూపకమ్మట్ఠానం పన కథేన్తో ఫస్సవసేన వా వేదనావసేన వా చిత్తవసేన వా కథేతి. ఏకచ్చస్స హి ఆపాథగతే ఆరమ్మణే ఆవజ్జతో తత్థ చిత్తచేతసికానం పఠమాభినిపాతో ఫస్సో తం ఆరమ్మణం ఫుసన్తో

ఉప్పజ్జమానో పాకటో హోతి, ఏకచ్చస్స తం ఆరమ్మణం అనుభవన్తీ ఉప్పజ్జమానా వేదనా పాకటా హోతి, ఏకచ్చస్స తం ఆరమ్మణం విజానన్తం ఉప్పజ్జమానం విఞ్ఞాణం పాకటం హోతి. ఇతి తేసం తేసం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయేన యథాపాకటం ఫస్సాదిముఖేన తిధా అరూపకమ్మట్ఠానం కథేతి.

తత్థ యస్స ఫస్సో పాకటో హోతి, సోపి "న కేవలం ఫస్సోవ ఉప్పజ్జతి, తేన సద్ధిం తదేవ ఆరమ్మణం అనుభవమానా వేదనాపి ఉప్పజ్జతి, సఞ్జానమానా సఞ్ఞాపి, చేతయమానా చేతనాపి, విజానమానం విఞ్ఞాణమ్పి ఉప్పజ్జతీ"తి ఫస్సపఞ్చమకేయేవ పరిగ్గణ్హాతి. యస్స వేదనా పాకటా హోతి, సోపి "న కేవలం వేదనావ ఉప్పజ్జతి, తాయ సద్ధిం ఫుసమానో ఫస్సోపి ఉప్పజ్జతి, సఞ్జానమానా సఞ్ఞాపి, చేతయమానా చేతనాపి , విజానమానం విఞ్ఞాణమ్పి ఉప్పజ్జతీ"తి ఫస్సపఞ్చమకేయేవ పరిగ్గణ్హాతి. యస్స విఞ్ఞాణం పాకటం హోతి, సోపి "న కేవలం విఞ్ఞాణమేవ ఉప్పజ్జతి, తేన సద్ధిం తదేవారమ్మణం ఫుసమానో ఫస్సోపి ఉప్పజ్జతి, అనుభవమానా వేదనాపి, సఞ్జానమానా సఞ్ఞాపి, చేతయమానా చేతనాపి ఉప్పజ్జతీ"తి ఫస్సపఞ్చమకేయేవ పరిగ్గణ్హాతి.

సో "ఇమే ఫస్సపఞ్చమకా ధమ్మా కింనిస్సితా"తి ఉపధారేన్తో "వత్థునిస్సితా"తి పజానాతి. వత్థు నామ కరజకాయో. యం సన్ధాయ వుత్తం "ఇదఞ్చ పన మే విఞ్ఞాణం ఏత్థసితం ఏత్థపటిబద్ధ"న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౫; మ॰ ని॰ ౨.౨౫౨). సో అత్థతో భూతా చేవ ఉపాదారూపాని చ, ఏవమేత్థ వత్థు రూపం, ఫస్సపఞ్చమకా నామన్తి నామరూపమత్తమేవ పస్సతి. రూపఞ్చేత్థ రూపక్ఖన్ధో, నామం చత్తారో అరూపినో ఖన్ధాతి పఞ్చక్ఖన్ధమత్తం హోతి. నామరూపవినిముత్తా హి పఞ్చక్ఖన్ధా, పఞ్చక్ఖన్ధవినిముత్తం వా నామరూపం నత్థి. సో "ఇమే పఞ్చక్ఖన్ధా కింహేతుకా"తి ఉపపరిక్ఖన్తో "అవిజ్జాదిహేతుకా"తి, తతో "పచ్చయో చేవ పచ్చయుప్పన్నఞ్చ ఇదం, అఞ్ఞో సత్తో వా పుగ్గలో వా నత్థి, సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జమత్తమేవా"తి సప్పచ్చయనామరూపవసేన తిలక్ఖణం ఆరోపేత్వా విపస్సనాపటిపాటియా "అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తా"తి సమ్మసన్తో విచరతి. సో "అజ్జ అజ్జా"తి పటివేధం ఆకఙ్ఖమానో తథారూపే సమయే ఉతుసప్పాయం, పుగ్గలసప్పాయం, భోజనసప్పాయం, ధమ్మస్సవనసప్పాయం వా లభిత్వా ఏకపల్లఙ్కేన నిసిన్నోవ విపస్సనం మత్థకం పాపేత్వా అరహత్తే పతిట్ఠాతి. ఏవం ఇమేసం తిణ్ణం జనానం యావ అరహత్తా కమ్మట్ఠానం వేదితబ్బం. ఇధ పన భగవా వేదనావసేన బుజ్ఝనకానం అజ్ఝాసయేన అరూపకమ్మట్ఠానం కథేన్తో వేదనావసేన కథేసి. తత్థ –

> "లక్ఖణఞ్చ అధిట్ఠానం, ఉప్పత్తి అనుసయో తథా;
> ఠానం పవత్తికాలో చ, ఇన్ద్రియఞ్చ ద్విధాదితా"తి. –

ఇదం పకిణ్ణకం వేదితబ్బం – తత్థ **లక్ఖణం** హేట్ఠా వుత్తమేవ. **అధిట్ఠాన**న్తి ఫస్సో. "ఫస్సపచ్చయా వేదనా"తి హి వచనతో ఫస్సో వేదనాయ అధిట్ఠానం. తథా హి సో వేదనాధిట్ఠానభావతో నిచ్చమ్మగావీఉపమాయ ఉపమితో. తత్థ సుఖవేదనీయో ఫస్సో సుఖాయ వేదనాయ అధిట్ఠానం, దుక్ఖవేదనీయో ఫస్సో దుక్ఖాయ వేదనాయ, అదుక్ఖమసుఖవేదనీయో ఫస్సో అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ అధిట్ఠానం, ఆసన్నకారణన్తి అత్థో. వేదనా కస్స పదట్ఠానం? "వేదనాపచ్చయా తణ్హా"తి వచనతో తణ్హాయ పదట్ఠానం అభిపత్థనీయభావతో. సుఖా వేదనా తావ తణ్హాయ పదట్ఠానం హోతు, ఇతరా పన కథన్తి? వుచ్చతే సుఖసమఙ్గీపి తావ తంసదిసం తతో వా ఉత్తరితరం సుఖం అభిపత్థేతి, కిమఙ్గ పన దుక్ఖసమఙ్గీభూతో. అదుక్ఖమసుఖా చ సన్తభావేన సుఖమిచ్చేవ వుచ్చతీతి తిస్సోపి వేదనా తణ్హాయ పదట్ఠానం.

ఉప్పత్తీతి ఉప్పత్తికారణం. ఇట్ఠారమ్మణభూతా హి సత్తసఙ్ఖారా సుఖవేదనాయ ఉప్పత్తికారణం, తే ఏవ అనిట్ఠారమ్మణభూతా దుక్ఖవేదనాయ, మజ్ఝత్తారమ్మణభూతా అదుక్ఖమసుఖాయ. విపాకతో తదాకారగ్గహణతో చేత్థ ఇట్ఠానిట్ఠతా వేదితబ్బా.

అనుసయోతి ఇమాసు తీసు వేదనాసు సుఖాయ వేదనాయ రాగానుసయో అనుసేతి, దుక్ఖాయ వేదనాయ పటిఘానుసయో, అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ అవిజ్జానుసయో అనుసేతి. వుత్తఞ్హేతం –

"సుఖాయ ఖో, ఆవుసో విసాఖ, వేదనాయ రాగానుసయో అనుసేతీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫).

దిట్ఠిమానానుసయా చేత్థ రాగపక్ఖియా కాతబ్బా. సుఖాభినన్దనేన హి దిట్ఠిగతికా "సస్సత"న్తిఆదినా సక్కాయే అభినివిసన్తి, మానజాతికా చ మానం జప్పన్తి "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినా. విచికిచ్ఛానుసయో పన అవిజ్జాపక్ఖికో కాతబ్బో. తథా హి వుత్తం పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గే (విభ॰ ౨౮౮-౨౮౯) "వేదనాపచ్చయా విచికిచ్ఛా"తి. అనుసయానఞ్చ తత్థ తత్థ సన్తానే అప్పహీనభావేన థామగమనం. తస్మా "సుఖాయ వేదనాయ రాగానుసయో అనుసేతీ"తి మగ్గేన అప్పహీనత్తా అనురూపకారణలాభే ఉప్పజ్జనారహో రాగో, తత్థ సయితో వియ హోతీతి అత్థో. ఏస నయో సేసేసుపి.

ఠానన్తి కాయో చిత్తఞ్చ వేదనాయ ఠానం. వుత్తఞ్హేతం – "యం తస్మిం సమయే కాయికం సుఖం కాయసమ్ఫస్సజం సాతం సుఖం వేదయితం (ధ॰ స॰ ౪౪౯). యం తస్మిం సమయే చేతసికం సుఖం చేతోసమ్ఫస్సజం సాతం సుఖం వేదయిత"న్తి (ధ॰ స॰ ౪౨౧) చ.

పవత్తికాలోతి పవత్తిక్ఖణో, పవత్తనాకలనఞ్చ. పవత్తిక్ఖణేన హి సుఖదుక్ఖవేదనానం సుఖదుక్ఖభావో వవత్థితో. యథాహ –

"సుఖా ఖో, ఆవుసో విసాఖ, వేదనా ఠితిసుఖా విపరిణామదుక్ఖా, దుక్ఖా ఖో, ఆవుసో విసాఖ, వేదనా ఠితిదుక్ఖా విపరిణామసుఖా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫).

సుఖాయ వేదనాయ అత్థిభావో సుఖం, నత్థిభావో దుక్ఖం. దుక్ఖాయ వేదనాయ అత్థిభావో దుక్ఖం, నత్థిభావో సుఖన్తి అత్థో. అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ పవత్తనాకలనం పవత్తియా ఆకలనం అనాకలనఞ్చ జాననం అజాననఞ్చ సుఖదుక్ఖభావవవత్థానం. వుత్తమ్పి చేతం –

"అదుక్ఖమసుఖా ఖో, ఆవుసో విసాఖ, వేదనా ఞాణసుఖా అఞ్ఞాణదుక్ఖా"తి.

ఇన్ద్రియన్తి ఏతా హి సుఖాదయో తిస్సో వేదనా సుఖిన్ద్రియం, దుక్ఖిన్ద్రియం, సోమనస్సిన్ద్రియం, దోమనస్సిన్ద్రియం, ఉపేక్ఖిన్ద్రియన్తి అధిపతేయ్యట్ఠేన ఇన్ద్రియతో పఞ్చధా విభత్తా. కాయికఞ్హి సాతం సుఖిన్ద్రియన్తి వుత్తం, అసాతం దుక్ఖిన్ద్రియన్తి. మానసం పన సాతం సోమనస్సిన్ద్రియన్తి వుత్తం, అసాతం దోమనస్సిన్ద్రియన్తి. దువిధమ్పి నేవ సాతం నాసాతం ఉపేక్ఖిన్ద్రియన్తి. కిం పనేత్థ కారణం – యథా కాయికచేతసికా సుఖదుక్ఖవేదనా "సుఖిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియం, దుక్ఖిన్ద్రియం దోమనస్సిన్ద్రియ"న్తి విభజిత్వా వుత్తా, న ఏవం అదుక్ఖమసుఖాతి? భేదాభావతో. యథేవ హి అనుగ్గహసభావా బాధకసభావా

చ సుఖదుక్ఖవేదనా అఞ్ఞథా కాయస్స అనుగ్గహం బాధకఞ్చ కరోన్తి, చిత్తస్స చ అఞ్ఞథా, న ఏవం అదుక్ఖమసుఖా, తస్మా భేదాభావతో విభజిత్వా న వుత్తా.

ద్విధాదితాతి సబ్బాపి హి వేదనా వేదయితట్ఠేన ఏకవిధాపి నిస్సయభేదేన దువిధా – కాయికా చేతసికాతి, సుఖా, దుక్ఖా, అదుక్ఖమసుఖాతి తివిధా, చతుయోనివసేన చతుబ్బిధా, ఇన్ద్రియవసేన, గతివసేన చ పఞ్చవిధా, ద్వారవసేన చ ఆరమ్మణవసేన చ ఛబ్బిధా, సత్తవిఞ్ఞాణధాతుయోగేన సత్తవిధా, అట్ఠలోకధమ్మపచ్చయతాయ అట్ఠవిధా, సుఖాదీనం పచ్చేకం అతీతాదివిభాగేన నవవిధా, తా ఏవ అజ్ఝత్తబహిద్ధాభేదేన అట్ఠారసవిధా, తథా రూపాదీసు ఛసు ఆరమ్మణేసు ఏకేకస్మిం సుఖాదివసేన తిస్సో తిస్సో కత్వా. రూపారమ్మణస్మిఞ్హి సుఖాపి ఉప్పజ్జతి, దుక్ఖాపి, అదుక్ఖమసుఖాపి, ఏవం ఇతరేసుపి. అథ వా అట్ఠారసమనోపవిచారవసేన అట్ఠారస. వుత్తఞ్హి –

> “చక్ఖునా రూపం దిస్వా సోమనస్సట్ఠానియం రూపం ఉపవిచరతి, దోమనస్సట్ఠానియం, ఉపేక్ఖాట్ఠానియం రూపం ఉపవిచరతి, సోతేన సద్దం…పే… మనసా ధమ్మం విఞ్ఞాయ సోమనస్సట్ఠానియం ధమ్మం ఉపవిచరతి, దోమనస్సట్ఠానియం, ఉపేక్ఖాట్ఠానియం ధమ్మం ఉపవిచరతీ”తి (అ. ని. ౩.౬౨).

ఏవం అట్ఠారసవిధా హోన్తి. తథా ఛ గేహస్సితాని సోమనస్సాని, ఛ గేహస్సితాని దోమనస్సాని, ఛ గేహస్సితా ఉపేక్ఖా, తథా నేక్ఖమ్మస్సితా సోమనస్సాదయోతి ఏవం ఛత్తింసవిధా . అతీతే ఛత్తింస, అనాగతే ఛత్తింస, పచ్చుప్పన్నే ఛత్తింసాతి అట్ఠుత్తరసతమ్పి భవన్తి. ఏవమేత్థ ద్విధాదితా వేదితబ్బాతి.

పకిణ్ణకకథా నిట్ఠితా.

గాథాసు **సమాహితో**తి ఉపచారప్పనాభేదేన సమాధినా సమాహితో. తేన సమథభావనానుయోగం దస్సేతి. **సమ్పజానో**తి సాత్థకసమ్పజఞ్ఞాదినా చతుబ్బిధేన సమ్పజఞ్ఞేన సమ్పజానో. తేన విపస్సనానుయోగం దస్సేతి. **సతో**తి సతోకారీ. తేన సమథవిపస్సనానయేన ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. తేన సమన్నాగతత్తం దస్సేతి. **వేదనా చ పజానాతీ**తి “ఇమా వేదనా, ఏత్తకా వేదనా”తి సభావతో విభాగతో “అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా”తి అనిచ్చాదిలక్ఖణతో చ పుబ్బభాగే తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానన్తో విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరియమగ్గేన పరిఞ్ఞాపటివేధేన పజానాతి. **వేదనానఞ్చ సమ్భవ**న్తి సముదయసచ్చం. **యత్థ చేతా నిరుజ్ఝన్తీ**తి ఏత్తావతా వేదనా యత్థ నిరుజ్ఝన్తి, తం నిరోధసచ్చం. **ఖయగామిన**న్తి వేదనానం ఖయగామినం అరియమగ్గఞ్చ పజానాతీతి సమ్బన్ధో. **వేదనానం ఖయా**తి ఏవం చత్తారి సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తేన అరియమగ్గేన వేదనానం అనుప్పాదనిరోధా. **నిచ్ఛాతో పరినిబ్బుతో**తి నిత్తణ్హో, పహీనతణ్హో, కిలేసపరినిబ్బానేన, ఖన్ధపరినిబ్బానేన చ పరినిబ్బుతో హోతి.

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. దుతియవేదనాసుత్తవణ్ణనా

౫౩. చతుత్థే **దుక్ఖతో దట్ఠబ్బా**తి సుఖవేదనా విపరిణామదుక్ఖవసేన దుక్ఖాతి ఞాణచక్ఖునా పస్సితబ్బా. **సల్లతో దట్ఠబ్బా**తి దున్నీహరణట్ఠేన అన్తోతుదనట్ఠేన పీళనట్ఠేన దుక్ఖదుక్ఖభావేన దుక్ఖవేదనా సల్లన్తి పస్సితబ్బా. **అనిచ్చతో**తి హుత్వా అభావతో

ఉదయబ్బయవన్తతో తావకాలికతో నిచ్చపటిపక్ఖతో చ అదుక్ఖమసుఖా వేదనా అనిచ్చాతి పస్సితబ్బా. కామఞ్చేత్థ సబ్బాపి వేదనా అనిచ్చతో పస్సితబ్బా, అనిచ్చదస్సనతో పన సాతిసయం విరాగనిమిత్తం దుక్ఖదస్సనన్తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో సత్థా "సుఖా, భిక్ఖవే, వేదనా దుక్ఖతో దట్ఠబ్బా, దుక్ఖా వేదనా సల్లతో దట్ఠబ్బా"తి ఆహ. అథ వా యత్థ పుథుజ్జనా సుఖాభినివేసినో, తత్థ నిబ్బేదజననత్థం తథా వుత్తం. తేనస్సా సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ దుక్ఖభావో దస్సితో. యదనిచ్చం, తం దుక్ఖన్తి విపరిణామదుక్ఖతాయ "సుఖా, భిక్ఖవే, వేదనా దుక్ఖతో దట్ఠబ్బా"తి వత్వా "సుఖాపి తావ ఏదిసీ, దుక్ఖా ను ఖో కీదిసీ"తి చిన్తేన్తానం దుక్ఖదుక్ఖతాయ "దుక్ఖా వేదనా సల్లతో దట్ఠబ్బా"తి ఆహ, ఇతరా పన సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ ఏవ దుక్ఖాతి దస్సేన్తో "అదుక్ఖమసుఖా వేదనా అనిచ్చతో దట్ఠబ్బా"తి అవోచ.

ఏత్థ చ "సుఖా వేదనా దుక్ఖతో దట్ఠబ్బా"తి ఏతేన రాగస్స సముగ్ఘాతనూపాయో దస్సితో. సుఖవేదనాయ హి రాగానుసయో అనుసేతి. "దుక్ఖా వేదనా సల్లతో దట్ఠబ్బా"తి ఏతేన దోసస్స సముగ్ఘాతనూపాయో దస్సితో. దుక్ఖవేదనాయ హి పటిఘానుసయో అనుసేతి. "అదుక్ఖమసుఖా వేదనా అనిచ్చతో దట్ఠబ్బా"తి ఏతేన మోహస్స సముగ్ఘాతనూపాయో దస్సితో. అదుక్ఖమసుఖవేదనాయ హి అవిజ్జానుసయో అనుసేతి.

తథా పఠమేన తణ్హాసంకిలేసస్స పహానం దస్సితం తస్స సుఖస్సాదహేతుకత్తా, దుతియేన దుచ్చరితసంకిలేసస్స పహానం. యథాభూతఞ్హి దుక్ఖం అపరిజానన్తా తస్స పరిహారణత్థం దుచ్చరితం చరన్తి. తతియేన దిట్ఠిసంకిలేసస్స పహానం అనిచ్చతో పస్సన్తస్స దిట్ఠిసంకిలేసాభావతో అవిజ్జానిమిత్తత్తా దిట్ఠిసంకిలేసస్స, అవిజ్జానిమిత్తఞ్చ అదుక్ఖమసుఖా వేదనా. పఠమేన వా విపరిణామదుక్ఖపరిఞ్ఞా, దుతియేన దుక్ఖదుక్ఖపరిఞ్ఞా, తతియేన సఙ్ఖారదుక్ఖపరిఞ్ఞా. పఠమేన వా ఇట్ఠారమ్మణపరిఞ్ఞా, దుతియేన అనిట్ఠారమ్మణపరిఞ్ఞా, తతియేన మజ్ఝత్తారమ్మణపరిఞ్ఞా. విరత్తేసు హి తదారమ్మణధమ్మేసు ఆరమ్మణానిపి విరత్తానేవ హోన్తీతి. పఠమేన వా రాగప్పహానపరికిత్తనేన దుక్ఖానుపస్సనాయ అప్పణిహితవిమోక్ఖో దీపితో హోతి, దుతియేన దోసప్పహానపరికిత్తనేన అనిచ్చానుపస్సనాయ అనిమిత్తవిమోక్ఖో, తతియేన మోహప్పహానపరికిత్తనేన అనత్తానుపస్సనాయ సుఞ్ఞతవిమోక్ఖో దీపితో హోతీతి వేదితబ్బం.

యతోతి యదా, యస్మా వా. **అరియో**తి కిలేసేహి ఆరకా ఠితో పరిసుద్ధో. **సమ్మద్దసో**తి సబ్బాసం వేదనానం చతున్నమ్పి వా సచ్చానం అవిపరీతదస్సావీ. **అచ్ఛేచ్ఛి తణ్హ**న్తి వేదనామూలకం తణ్హం అగ్గమగ్గేన ఛిన్ది, అనవసేసతో సముచ్ఛిన్ది. **వివత్తయి సంయోజన**న్తి దసవిధం సంయోజనం పరివత్తయి, నిమ్మూలమకాసి. **సమ్మా**తి హేతునా కారణేన. **మానాభిసమయా**తి మానస్స దస్సనాభిసమయా, పహానాభిసమయా వా. అరహత్తమగ్గో హి కిచ్చవసేన మానం పస్సతి, అయమస్స దస్సనాభిసమయో. తేన దిట్ఠో పన సో తావదేవ పహీయతి దిట్ఠవిసేన దిట్ఠసత్తానం జీవితం వియ, అయమస్స పహానాభిసమయో. **అన్తమకాసి దుక్ఖస్సా**తి ఏవం అరహత్తమగ్గేన మానస్స దిట్ఠత్తా పహీనత్తా చ సబ్బస్సేవ వట్టదుక్ఖస్స కోటిసఙ్ఖాతం అన్తం పరిచ్ఛేదం పరివటుమం అకాసి, అన్తిమసముస్సయమత్తావసేసం దుక్ఖమకాసీతి వుత్తం హోతి.

గాథాసు **యో**తి యో అరియసావకో. **అద్దా**తి అద్దస, సుఖవేదనం దుక్ఖతో పస్సీతి అత్థో. సుఖవేదనా హి విసమిస్సం వియ భోజనం పరిభోగకాలే అస్సాదం దదమానా విపరిణామకాలే దుక్ఖాయేవాతి. **దుక్ఖమద్దక్ఖి సల్లతో**తి యథా సల్లం సరీరం అనుపవిసన్తమ్పి పవిట్ఠమ్పి ఉద్ధరియమానమ్పి పీళమేవ జనేతి, ఏవం దుక్ఖవేదనా ఉప్పజ్జమానాపి ఠితిప్పత్తాపి భిజ్జమానాపి విబాధతియేవాతి తం సల్లతో విపస్సీతి వుత్తం. **అద్దక్ఖి నం అనిచ్చతో**తి సుఖదుక్ఖతో సన్తసభావతాయ సన్తతరజాతికమ్పి నం అదుక్ఖమసుఖం అనిచ్చన్తికతాయ అనిచ్చతో పస్సి.

స వే సమ్మద్దసోతి సో ఏవం తిస్సన్నం వేదనానం సమ్మదేవ దుక్ఖాదితో దస్సావీ. **యతోతి** యస్మా. **తత్థాతి** వేదనాయం. **విముచ్చతీతి** సముచ్ఛేదవిముత్తివసేన విముచ్చతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యస్మా సుఖాదీని దుక్ఖాదితో అద్దస, తస్మా తత్థ వేదనాయ తప్పటిబద్ధఛన్దరాగప్పహానేన సముచ్ఛేదవసేన విముచ్చతి. యంసద్దే హి వుత్తే తంసద్దో ఆహరిత్వా వత్తబ్బో. అథ వా **యతోతి** కాయవాచాచిత్తేహి సంయతో యతత్తో, యతతి పదహతీతి వా యతో, ఆయతతీతి అత్థో. **అభిఞ్ఞావోసితోతి** వేదనాముఖేన చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం భావేత్వా ఛట్ఠాభిఞ్ఞాయ పరియోసితో కతకిచ్చో. **సన్తోతి** రాగాదికిలేసవూపసమేన సన్తో. **యోగాతిగోతి** కామయోగాదిం చతుబ్బిధమ్పి యోగం అతిక్కన్తో. ఉభయహితముననతో **మునీతి**.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఠమఏసనాసుత్తవణ్ణనా

౫౪. పఞ్చమే **ఏసనాతి** గవేసనా పరియేసనా మగ్గనా. తా విభాగతో దస్సేతుం ''**కామేసనా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **కామేసనాతి** కామానం ఏసనా, కామసఙ్ఖాతా వా ఏసనా కామేసనా. వుత్తఞ్హేతం –

"తత్థ కతమా కామేసనా? యో కామేసు కామచ్ఛన్దో, కామరాగో, కామనన్దీ, కామస్నేహో , కామపిపాసా, కామముచ్ఛా, కామజ్ఝోసానం, అయం వుచ్చతి కామేసనా"తి (విభ॰ ౯౧౯).

తస్మా కామరాగో కామేసనాతి వేదితబ్బో. **భవేసనాయపి** ఏసేవ నయో. వుత్తమ్పి చేతం –

"తత్థ కతమా భవేసనా? యో భవేసు భవచ్ఛన్దో…పే.… భవజ్ఝోసానం, అయం వుచ్చతి భవేసనా"తి (విభ॰ ౯౧౯).

తస్మా భవేసనరాగో రూపారూపభవపత్థనా భవేసనాతి వేదితబ్బా. బ్రహ్మచరియస్స ఏసనా **బ్రహ్మచరియేసనా**. యథాహ –

"తత్థ కతమా బ్రహ్మచరియేసనా? సస్సతో లోకోతి వా, అసస్సతో లోకోతి వా, అన్తవా లోకోతి వా, అనన్తవా లోకోతి వా, తం జీవం తం సరీరన్తి వా, అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీరన్తి వా, హోతి తథాగతో పరం మరణాతి వా, న హోతి తథాగతో పరం మరణాతి వా, హోతి చ న చ హోతి తథాగతో పరం మరణాతి వా, నేవ హోతి న న హోతి తథాగతో పరం మరణాతి వా, యా ఏవరూపా దిట్ఠి దిట్ఠిగతం దిట్ఠిగహనం దిట్ఠికన్తారో దిట్ఠివిసూకాయికం దిట్ఠివిప్ఫన్దితం దిట్ఠిసఞ్ఞోజనం గాహో పతిట్ఠాహో అభినివేసో పరామాసో కుమ్మగ్గో మిచ్ఛాపథో మిచ్ఛత్తం తిత్థాయతనం విపరియేసగ్గాహో, అయం వుచ్చతి బ్రహ్మచరియేసనా"తి (విభ॰ ౯౧౯).

తస్మా దిట్ఠిగతసమ్మతస్స బ్రహ్మచరియస్స ఏసనా దిట్ఠిబ్రహ్మచరియేసనాతి వేదితబ్బాతి. ఏత్తావతా రాగదిట్ఠియో ఏసనాతి దస్సితా హోన్తి. న కేవలఞ్చ రాగదిట్ఠియోవ ఏసనా, తదేకట్ఠం కమ్మమ్పి. వుత్తమ్పి చేతం –

“తత్థ కతమా కామేసనా? కామరాగో తదేకట్ఠం అకుసలం కాయకమ్మం వచీకమ్మం మనోకమ్మం, అయం వుచ్చతి కామేసనా. తత్థ కతమా భవేసనా? భవరాగో తదేకట్ఠం అకుసలం కాయకమ్మం వచీకమ్మం మనోకమ్మం, అయం వుచ్చతి భవేసనా. తత్థ కతమా బ్రహ్మచరియేసనా? అన్తగ్గాహికా దిట్ఠి తదేకట్ఠం అకుసలం కాయకమ్మం, వచీకమ్మం, మనోకమ్మం, అయం వుచ్చతి బ్రహ్మచరియేసనా”తి (విభ॰ ౯౧౯) –

ఏవమేతా తిస్సో ఏసనా వేదితబ్బా.

గాథాసు సమ్భవన్తి ఏత్థ ఏసనానం ఉప్పత్తిహేతుభూతా అవిజ్జాదయో తణ్హా చాతి **సమ్భవో,** సముదయోతి అత్థో. **యత్థ చేతా నిరుజ్ఝన్తీ**తి బ్రహ్మచరియేసనా పఠమమగ్గేన నిరుజ్ఝతి, కామేసనా అనాగామిమగ్గేన, భవేసనా అరహత్తమగ్గేన నిరుజ్ఝతీతి వేదితబ్బం. సేసం వుత్తనయమేవ.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. దుతియఏసనాసుత్తవణ్ణనా

౫౫. ఛట్ఠే **బ్రహ్మచరియేసనా సహా**తి బ్రహ్మచరియేసనాయ సద్ధిం. విభత్తిలోపేన హి అయం నిద్దేసో, కరణత్థే వా ఏతం పచ్చత్తవచనం. ఇదం వుత్తం హోతి “బ్రహ్మచరియేసనాయ సద్ధిం కామేసనా, భవేసనాతి తిస్సో ఏసనా”తి. తాసు బ్రహ్మచరియేసనం సరూపతో దస్సేతుం **‘‘ఇతిసచ్చపరామాసో, దిట్ఠిట్ఠానా సముస్సయా’’**తి వుత్తం. తస్సత్థో – ఇతి ఏవం సచ్చన్తి పరామాసో **ఇతిసచ్చపరామాసో**. ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞన్తి దిట్ఠియా పవత్తిఆకారం దస్సేతి. దిట్ఠియో ఏవ సబ్బానత్థహేతుభావతో **దిట్ఠిట్ఠానా**. వుత్తఞ్హేతం – “మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాహం, భిక్ఖవే, వజ్జం వదామీ”తి (అ॰ ని॰ ౧.౩౧౦). తా ఏవ చ ఉపరూపరి వడ్ఢమానా లోభాదికిలేససముస్సయేన చ **సముస్సయా,** “ఇదమేవ సచ్చం, మోఘమఞ్ఞ”న్తి మిచ్ఛాభినివిసమానా సబ్బానత్థహేతుభూతా కిలేసదుక్ఖూపచయహేతుభూతా చ దిట్ఠియో బ్రహ్మచరియేసనాతి వుత్తం హోతి. ఏతేన పవత్తిఆకారతో నిబ్బత్తితో చ బ్రహ్మచరియేసనా దస్సితాతి వేదితబ్బా.

సబ్బరాగవిరత్తస్సాతి సబ్బేహి కామరాగభవరాగేహి విరత్తస్స. తతో ఏవ తణ్హక్ఖయసఙ్ఖాతే నిబ్బానే విముత్తత్తా **తణ్హక్ఖయవిముత్తినో** అరహతో. **ఏసనా పటినిస్సట్ఠా**తి కామేసనా, భవేసనా చ సబ్బసో నిస్సట్ఠా పహీనా. **దిట్ఠిట్ఠానా సమూహతా**తి బ్రహ్మచరియేసనాసఙ్ఖాతా దిట్ఠిట్ఠానా చ పఠమమగ్గేనేవ సముగ్ఘాతితా. **ఏసనానం ఖయా**తి ఏవమేతాసం తిస్సన్నం ఏసనానం ఖయా అనుప్పాదనిరోధా భిన్నకిలేసత్తా. **భిక్ఖూ**తి చ సబ్బసో ఆసాభా వా. **నిరాసో**తి చ దిట్ఠేకట్ఠస్స విచికిచ్ఛాకథంకథాసల్లస్స పహీనత్తా **అకథంకథీ**తి చ వుచ్చతీతి.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. ఆసవసుత్తద్వయవణ్ణనా

౫౬-౫౭. సత్తమే **కామాసవో**తి కామేసు ఆసవో, కామసఙ్ఖాతో వా ఆసవో కామాసవో , అత్థతో పన కామరాగో రూపాదిఅభిరతి చ కామాసవో. రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగో ఝాననికన్తి సస్సతదిట్ఠిసహగతో రాగో భవపత్థనా చ **భవాసవో.**

అవిజ్జావ **అవిజ్జాసవో**.

ఆసవానఞ్చ సమ్భవన్తి ఏత్థ అయోనిసోమనసికారో అవిజ్జాదయో చ కిలేసా ఆసవానం సమ్భవో. వుత్తఞ్హేతం –

"అయోనిసో, భిక్ఖవే, మనసికరోతో అనుప్పన్నా చేవ ఆసవా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా చ ఆసవా పవడ్ఢన్తీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫).

"అవిజ్జా, భిక్ఖవే, పుబ్బఙ్గమా అకుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా అన్వదేవ అహిరికం అనోత్తప్ప"న్తి (ఇతివు॰ ౪౦) చ.

మగ్గఞ్చ ఖయగామినన్తి ఆసవానం ఖయగామినం అరియమగ్గఞ్చ. తత్థ కామాసవో అనాగామిమగ్గేన పహీయతి, భవాసవో అవిజ్జాసవో చ అరహత్తమగ్గేన. కాముపాదానం వియ కామాసవోపి అగ్గమగ్గవజ్ఝోతి చ వదన్తి. సేసం వుత్తనయమేవ. అట్ఠమే అపుబ్బం నత్థి.

సత్తమఅట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. తణ్హాసుత్తవణ్ణనా

౫౮. నవమే తణ్హాయనట్ఠేన **తణ్హా**, రూపాదివిసయం తసతీతి వా **తణ్హా**. ఇదాని తం విభజిత్వా దస్సేతుం "**కామతణ్హా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ పఞ్చకామగుణికో రాగో **కామతణ్హా**. రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగో ఝాననికన్తి సస్సతదిట్ఠిసహగతో రాగో భవవసేన పత్థనా చ **భవతణ్హా**. ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో రాగో **విభవతణ్హా**. అపిచ పచ్ఛిమతణ్హాద్వయం ఠపేత్వా సేసా సబ్బాపి తణ్హా కామతణ్హా ఏవ. యథాహ –

"తత్థ కతమా భవతణ్హా? సస్సతదిట్ఠిసహగతో రాగో సారాగో చిత్తస్స సారాగో – అయం వుచ్చతి భవతణ్హా. తత్థ కతమా విభవతణ్హా? ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతో రాగో సారాగో చిత్తస్స సారాగో, అయం వుచ్చతి విభవతణ్హా . అవసేసా తణ్హా కామతణ్హా"తి (విభ॰ ౯౧౬).

ఇమా చ తిస్సో తణ్హా రూపతణ్హా…పే.… ధమ్మతణ్హాతి విసయభేదతో పచ్చేకం ఛబ్బిధాతి కత్వా అట్ఠారస హోన్తి. తా అజ్ఝత్తరూపాదీసు అట్ఠారస, బహిద్ధారూపాదీసు అట్ఠారసాతి ఛత్తింస, ఇతి అతీతా ఛత్తింస, అనాగతా ఛత్తింస, పచ్చుప్పన్నా ఛత్తింసాతి విభాగతో అట్ఠసతం హోన్తి. పున సఙ్గహే కరియమానే కాలభేదం అనామసిత్వా గయ్హమానా ఛత్తింసేవ హోన్తి, రూపాదీనం అజ్ఝత్తికబాహిరవిభాగే అకరియమానే అట్ఠారసేవ, రూపాదిఆరమ్మణవిభాగమత్తే గయ్హమానే ఛళేవ, ఆరమ్మణవిభాగమ్పి అకత్వా గయ్హమానా తిస్సోయేవ హోన్తీతి.

గాథాసు **తణ్హాయోగేనాతి** తణ్హాసఙ్ఖాతేన యోగేన, కామయోగేన, భవయోగేన చ. **సంయుత్తాతి** సమ్బన్ధా, భవాదీసు సంయోజితా వా. తేనేవాహ "**రత్తచిత్తా భవాభవే**"తి. ఖుద్దకే చేవ మహన్తే చ భవే లగ్గచిత్తాతి అత్థో. అథ వా **భవోతి** సస్సతదిట్ఠి, **అభవోతి** ఉచ్ఛేదదిట్ఠి. తస్మా భవాభవే సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠీసు సత్తవిసత్తచిత్తాతి. ఏతేన భవతణ్హా, విభవతణ్హా చ దస్సితా. ఇమస్మిం పక్ఖే "తణ్హాయోగేనా"తి ఇమినా కామతణ్హావ దస్సితాతి వేదితబ్బా. **తే యోగయుత్తా మారస్సాతి** తే

ఏవంభూతా పుగ్గలా మారస్స పాససఙ్ఖాతేన యోగేన యుత్తా బద్ధా. రాగో హి మారయోగో మారపాసోతి వుచ్చతి. యథాహ –

“అన్తలిక్ఖచరో పాసో, య్వాయం చరతి మానసో;

తేన తం బాధయిస్సామి, న మే సమణ మోక్ఖసీ”తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౧; మహావ॰ ౩౩);

చతూహి యోగేహి అనుపద్దుతత్తా యోగక్ఖేమం, నిబ్బానం అరహత్తఞ్చ, తస్స అనధిగమేన **అయోగక్ఖేమినో**. ఉపరూపరి కిలేసాభిసఙ్ఖారానం జననతో **జనా,** పాణినో. రూపాదీసు సత్తా విసత్తాతి **సత్తా**.

“ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటి, ధాతుఆయతనాన చ;

అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా, సంసారోతి పవుచ్చతీ”తి. –

ఏవం వుత్తం ఖన్ధాదీనం అపరాపరుప్పత్తిసఙ్ఖాతం **సంసారం గచ్ఛన్తి,** తతో న ముచ్చన్తి. కస్మా? తణ్హాయోగయుత్తత్తా . **జాతిమరణగామినో** పునప్పునం జననమరణస్సేవ ఉపగమనసీలాతి. ఏత్తావతా వట్టం దస్సేత్వా ఇదాని వివట్టం దస్సేతుం **‘‘యే చ తణ్హం పహన్త్వానా’’**తి గాథమాహ. సా హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యావ.

నవమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. మారధేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౨౫. దసమస్స కా ఉప్పత్తి? ఏకదివసం కిర సత్థా సేక్ఖబహులాయ పరిసాయ పరివుతో నిసిన్నో తేసం అజ్ఝాసయం ఓలోకేత్వా ఉపరి విసేసాధిగమాయ ఉస్సాహం జనేతుం అసేక్ఖభూమిం థోమేన్తో ఇదం సుత్తం అభాసి. తత్థ **అతిక్కమ్మా**తిఆదీసు అయం సఙ్ఖేపత్థో – **అతిక్కమ్మ** అతిక్కమిత్వా అభిభవిత్వా. **మారధేయ్యం** మారస్స విసయం ఇస్సరియట్ఠానం. **ఆదిచ్చోవ** యథా ఆదిచ్చో అబ్భాదిఉపక్కిలేసవిముత్తో అత్తనో ఇద్ధియా ఆనుభావేన తేజసాతి తీహి గుణేహి సమన్నాగతో నభం అబ్భుస్సక్కమానో సబ్బం ఆకాసగతం తమం అతిక్కమ్మ అతిక్కమిత్వా అభిభవిత్వా విధమిత్వా **విరోచతి,** ఓభాసతి, తపతి; ఏవమేవ ఖీణాసవో భిక్ఖు తీహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో సబ్బుపక్కిలేసవిముత్తో మారధేయ్యసఙ్ఖాతం తేభూమకధమ్మప్పవత్తం అభిభవిత్వా విరోచతీతి.

అసేక్ఖేనాతి ఏత్థ సిక్ఖాసు జాతాతి సేక్ఖా, సత్తన్నం సేక్ఖానం ఏతేతి వా సేక్ఖా, అపరియోసితసిక్ఖత్తా సయమేవ సిక్ఖన్తీతి వా సేక్ఖా మగ్గధమ్మా హేట్ఠిమఫలత్తయధమ్మా చ. అగ్గఫలధమ్మా పన ఉపరి సిక్ఖితబ్బాభావేన న సేక్ఖాతి **అసేక్ఖా**. యత్థ హి సేక్ఖభావాసఙ్కా అత్థి, తత్థాయం పటిసేధోతి లోకియధమ్మేసు నిబ్బానే చ అసేక్ఖభావానాపత్తి దట్ఠబ్బా. సీలసమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతా హి సిక్ఖా అత్తనో పటిపక్ఖకిలేసేహి విప్పయుత్తా పరిసుద్ధా ఉపక్కిలేసానం ఆరమ్మణభావమ్పి అనుపగమనతో సాతిసయం సిక్ఖాతి వత్తుం యుత్తా, అట్ఠసుపి మగ్గఫలేసు విజ్జన్తి; తస్మా చతుమగ్గహేట్ఠిమఫలత్తయధమ్మా వియ అరహత్తఫలధమ్మాపి “తాసు సిక్ఖాసు జాతా”తి చ, తంసిక్ఖాసమఙ్గినో అరహతో ఇతరేసం వియ సేక్ఖత్తే సతి “సేక్ఖస్స ఏతే”తి చ “సిక్ఖా సీలం ఏతేస”న్తి చ సేక్ఖాతి ఆసఙ్కా సియున్తి తదాసఙ్కానివత్తనత్థం అసేక్ఖాతి యథావుత్తసేక్ఖభావప్పటిసేధం కత్వా వుత్తం. అరహత్తఫలే పవత్తమానా హి సిక్ఖా పరినిట్ఠితకిచ్చత్తా న సిక్ఖాకిచ్చం కరోన్తి, కేవలం సిక్ఖాఫలభావేన పవత్తన్తి.

తస్మా తా న సిక్ఖావచనం అరహన్తి, నాపి తంసమఙ్గినో సేక్ఖవచనం, న చ తంసమ్పయుత్తధమ్మా సిక్ఖనసీలా. “సిక్ఖాసు జాతా”తి ఏవమాదిఅత్థేహి అగ్గఫలధమ్మా సేక్ఖా న హోన్తి. హేట్ఠిమఫలేసు పన సిక్ఖా సకదాగామిమగ్గవిపస్సనాదీనం ఉపనిస్సయభావతో సిక్ఖాకిచ్చం కరోన్తీతి సిక్ఖావచనం అరహన్తి, తంసమఙ్గినో చ సేక్ఖవచనం, తంసమ్పయుత్తా ధమ్మా చ సిక్ఖనసీలా. సేక్ఖధమ్మా యథావుత్తేహి అత్థేహి సేక్ఖా హోన్తియేవ.

అథ వా సేక్ఖాతి అపరియోసితసిక్ఖానం వచనన్తి, అసేక్ఖాతి పదం పరియోసితసిక్ఖానం దస్సనన్తి న లోకియధమ్మనిబ్బానానం అసేక్ఖభావాపత్తి. వుడ్ఢిప్పత్తా సేక్ఖా అసేక్ఖా చ సేక్ఖధమ్మేసు ఏవ కేసఞ్చి వుడ్ఢిప్పత్తానం అసేక్ఖతా ఆపజ్జతీతి అరహత్తమగ్గధమ్మా వుడ్ఢిప్పత్తా. యథావుత్తేహి చ అత్థేహి సేక్ఖాతి కత్వా అసేక్ఖా ఆపన్నాతి చే? తం న, సదిసేసు తబ్బోహారతో. అరహత్తమగ్గతో హి నిన్నానాకరణం అరహత్తఫలం ఠపేత్వా పరిఞ్ఞాదికిచ్చకరణం విపాకభావఞ్చ, తస్మా తే ఏవ సేక్ఖా ధమ్మా అరహత్తఫలభావం ఆపన్నాతి సక్కా వత్తుం. కుసలసుఖతో చ విపాకసుఖం సన్తతరతాయ పణీతతరన్తి వుడ్ఢిప్పత్తావ తే ధమ్మా హోన్తీతి “అసేక్ఖా”తి వుచ్చన్తి.

తే పన అసేక్ఖధమ్మే ఖన్ధవసేన ఇధ తిధా విభజిత్వా తేహి సమన్నాగమేన ఖీణాసవస్స ఆనుభావం విభావేన్తో భగవా **‘‘అసేక్ఖేన సీలక్ఖన్ధేనా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **సీల**సద్దస్స అత్థో హేట్ఠా వుత్తో. **ఖన్ధ**సద్దో పన రాసిమ్హి పణ్ణత్తియం రుళ్హియం గుణేతి బహూసు అత్థేసు దిట్ఠప్పయోగో. తథా హి “అసఙ్ఖ్యేయ్యో అప్పమేయ్యో మహాఉదకక్ఖన్ధోత్వేవ సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీ”తిఆదీసు (అం॰ ని॰ ౪.౫౧; ౬.౩౭) రాసిమ్హి ఆగతో. “అద్దసా ఖో భగవా మహన్తం దారుక్ఖన్ధం గఙ్గాయ నదియా సోతేన వుయ్హమాన”న్తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౪.౨౪౧) పణ్ణత్తియం. “చిత్తం మనో మానసం హదయం పణ్డరం మనో మనాయతనం విఞ్ఞాణం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౬౩, ౬౫) రుళ్హియం. “న ఖో, ఆవుసో విసాఖ, అరియేన అట్ఠఙ్గికేన మగ్గేన తయో ఖన్ధా సఙ్గహితా, తీహి చ ఖో, ఆవుసో విసాఖ, ఖన్ధేహి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో సఙ్గహితో”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) గుణే. ఇధాపి గుణేయేవ దట్ఠబ్బో. తస్మా అసేక్ఖేన సీలసఙ్ఖాతేన గుణేనాతి అత్థో. **సమన్నాగతో**తి సమ్పయుత్తో సమఙ్గీభూతో. సమాదహతి ఏతేన, సయం వా సమాదహతి, సమాధానమేవ వాతి **సమాధి**. పకారేహి జానాతి యథాసభావం పటివిజ్ఝతీతి **పఞ్ఞా**. సీలమేవ ఖన్ధో **సీలక్ఖన్ధో**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

తత్థ అగ్గఫలభూతా సమ్మావాచా, సమ్మాకమ్మన్తో, సమ్మాఆజీవో చ సభావేనేవ అసేక్ఖో సీలక్ఖన్ధో నామ, తథా సమ్మాసమాధి అసేక్ఖో సమాధిక్ఖన్ధో. తదుపకారకతో పన సమ్మావాయామసమ్మాసతియో సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. తథా సమ్మాదిట్ఠి అసేక్ఖో పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. తదుపకారకతో సమ్మాసఙ్కప్పో పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సఙ్గహం గచ్ఛతీతి ఏవమేత్థ అట్ఠపి అరహత్తఫలధమ్మా తీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహేత్వా దస్సితాతి వేదితబ్బం.

యస్స ఏతే సుభావితాతి యేన అరహతా ఏతే సీలాదయో అసేక్ఖధమ్మక్ఖన్ధా సుభావితా సుట్ఠు వడ్ఢితా, సో ఆదిచ్చోవ విరోచతీతి సమ్బన్ధో. “యస్స చేతే”తిపి పఠన్తి. తేసఞ్చ సద్దో నిపాతమత్తం. ఏవమేతస్మిం వగ్గే పఠమసుత్తే వట్టం, పరియోసానసుత్తే వివట్టం, ఇతరేసు వట్టవివట్టం కథితం.

దసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧. పుఞ్ఞకిరియవత్థుసుత్తవణ్ణనా

౬౦. దుతియవగ్గస్స పఠమే **పుఞ్ఞకిరియవత్థూనీ**తి పుజ్జభవఫలం నిబ్బత్తేన్తి, అత్తనో సన్తానం పునన్తీతి వా పుఞ్ఞాని, పుఞ్ఞాని చ తాని హేతుపచ్చయేహి కత్తబ్బతో కిరియా చాతి పుఞ్ఞకిరియా. తా ఏవ చ తేసం తేసం ఆనిసంసానం వత్థుభావతో పుఞ్ఞకిరియవత్థూని. **దానమయ**న్తి అనుపచ్ఛిన్నభవమూలస్స అనుగ్గహవసేన పూజావసేన వా అత్తనో దేయ్యధమ్మస్స పరేసం పరిచ్చాగచేతనా దీయతి ఏతాయాతి దానం, దానమేవ దానమయం. చీవరాదీసు హి చతూసు పచ్చయేసు అన్నాదీసు వా దససు దానవత్థూసు రూపాదీసు వా ఛసు ఆరమ్మణేసు తం తం దేన్తస్స తేసం ఉప్పాదనతో పట్ఠాయ పుబ్బభాగే పరిచ్చాగకాలే పచ్ఛా సోమనస్సచిత్తేన అనుస్సరణే చాతి తీసు కాలేసు వుత్తనయేన పవత్తచేతనా దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ.

సీలమయన్తి నిచ్చసీలఉపోసథనియమాదివసేన పఞ్చ, అట్ఠ, దస వా సీలాని సమాదియన్తస్స సీలపూరణత్థం పబ్బజిస్సామీతి విహారం గచ్ఛన్తస్స పబ్బజన్తస్స మనోరథం మత్థకం పాపేత్వా “పబ్బజితో వతమ్హి సాధు సుట్ఠూ”తి ఆవజ్జేన్తస్స సద్ధాయ పాతిమోక్ఖం పరిపూరేన్తస్స పఞ్ఞాయ చీవరాదికే పచ్చవేక్ఖన్తస్స సతియా ఆపాథగతేసు రూపాదీసు చక్ఖుద్వారాదీని సంవరన్తస్స వీరియేన ఆజీవం సోధేన్తస్స చ పవత్తా చేతనా సీలతీతి సీలమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ.

తథా పటిసమ్భిదాయం (పటి॰ మ॰ ౧.౪౮) వుత్తేన విపస్సనామగ్గేన చక్ఖుం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తస్స సోతం, ఘానం, జివ్హం, కాయం, మనం. రూపే…పే॰… ధమ్మే, చక్ఖువిఞ్ఞాణం…పే॰… మనోవిఞ్ఞాణం. చక్ఖుసమ్ఫస్సం…పే॰… మనోసమ్ఫస్సం, చక్ఖుసమ్ఫస్సజం వేదనం…పే॰… మనోసమ్ఫస్సజం వేదనం. రూపసఞ్ఞం…పే॰… ధమ్మసఞ్ఞం. జరామరణం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తస్స యా చేతనా, యా చ పథవీకసిణాదీసు అట్ఠతింసాయ ఆరమ్మణేసు పవత్తా ఝానచేతనా, యా చ అనవజ్జేసు కమ్మాయతనసిప్పాయతనవిజ్జాట్ఠానేసు పరిచయమనసికారాదివసేన పవత్తా చేతనా, సబ్బా భావేతి ఏతాయాతి **భావనామయం** వుత్తనయేన పుఞ్ఞకిరియవత్థు చాతి.

ఏకమేకఞ్చేత్థ యథారహం పుబ్బభాగతో పట్ఠాయ కాయేన కరోన్తస్స కాయకమ్మం హోతి, తదత్థం వాచం నిచ్ఛారేన్తస్స వచీకమ్మం, కాయఙ్గం వాచఙ్గఞ్చ అచోపేత్వా మనసా చిన్తేన్తస్స మనోకమ్మం. అన్నాదీని దేన్తస్స చాపి “అన్నదానాదీని దేమీ”తి వా దానపారమిం ఆవజ్జేత్వా వా దానకాలే దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు హోతి. వత్తసీసే ఠత్వా దదతో సీలమయం, ఖయతో వయతో కమ్మతో సమ్మసనం పట్ఠపేత్వా దదతో భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు హోతి.

అపరానిపి సత్త పుఞ్ఞకిరియవత్థూని – అపచితిసహగతం పుఞ్ఞకిరియవత్థు వేయ్యావచ్చసహగతం పత్తిఅనుప్పదానం అబ్భనుమోదనం దేసనామయం సవనమయం దిట్ఠిజుగతం పుఞ్ఞకిరియవత్థూతి. సరణగమనమ్పి హి దిట్ఠిజుగతేనేవ సఙ్గయ్హతి. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం పరతో ఆవి భవిస్సతి.

తత్థ వుడ్ఢతరం దిస్వా పచ్చుగ్గమనపత్తచీవరపటిగ్గహణాభివాదనమగ్గసమ్పదానాదివసేన **అపచాయనసహగతం** వేదితబ్బం. వుడ్ఢతరానం వత్తపటిపత్తికరణవసేన, గామం పిణ్డాయ పవిట్ఠం భిక్ఖుం దిస్వా పత్తం గహేత్వా గామే భిక్ఖం సమ్పాదేత్వా ఉపసంహరణవసేన “గచ్ఛ భిక్ఖూనం పత్తం ఆహరా”తి సుత్వా వేగేన గన్త్వా పత్తాహరణాదివసేన చ

వేయ్యావచ్చసహగతం వేదితబ్బం. చత్తారో పచ్చయే దత్వా పుప్ఫగన్ధాదీహి రతనత్తయస్స పూజం కత్వా అఞ్ఞం వా తాదిసం పుఞ్ఞం కత్వా "సబ్బసత్తానం పత్తి హోతూ"తి పరిణామవసేన **పత్తిఅనుప్పదానం** వేదితబ్బం. తథా పరేహి దిన్నాయ పత్తియా కేవలం వా పరేహి కతం పుఞ్ఞం "సాధు, సుట్ఠూ"తి అనుమోదనవసేన **అబ్భనుమోదనం** వేదితబ్బం. అత్తనో పగుణధమ్మం అపచ్చాసీసన్తో హితజ్ఝాసయేన పరేసం దేసేతి – ఇదం **దేసనామయం** పుఞ్ఞకిరియవత్థు నామ. యం పన ఏకో "ఏవం మం ధమ్మకథికోతి జానిస్సన్తీ"తి ఇచ్ఛాయ ఠత్వా లాభసక్కారసిలోకసన్నిస్సితో ధమ్మం దేసేతి, తం న మహప్ఫలం హోతి. "అద్ధా అయం అత్తహితపరహితానం పటిపజ్జనూపాయో"తి యోనిసోమనసికారపురేచారికహితఫరణేన ముదుచిత్తేన ధమ్మం సుణాతి, ఇదం **సవనమయం** పుఞ్ఞకిరియవత్థు హోతి. యం పనేకో "ఇతి మం సద్ధోతి జానిస్సన్తీ"తి సుణాతి, తం న మహప్ఫలం హోతి. దిట్ఠియా ఉజుగమనం **దిట్ఠిజుగతం,** "అత్థి దిన్న"న్తిఆదినయప్పవత్తస్స సమ్మాదస్సనస్స ఏతం అధివచనం. ఇదఞ్హి పుబ్బభాగే వా పచ్ఛాభాగే వా ఞాణవిప్పయుత్తమ్పి ఉజుకరణకాలే ఞాణసమ్పయుత్తమేవ హోతి. అపరే పనాహు "విజాననపజాననవసేన దస్సనం దిట్ఠి కుసలఞ్చ విఞ్ఞాణం కమ్మస్సకతాఞాణాది చ సమ్మాదస్సన"న్తి . తత్థ కుసలేన విఞ్ఞాణేన ఞాణస్స అనుప్పాదేపి అత్తనా కతపుఞ్ఞానుస్సరణవణ్ణారహవణ్ణనాదీనం సఙ్గహో, కమ్మస్సకతాఞాణేన కమ్మపథసమ్మాదిట్ఠియా . ఇతరం పన దిట్ఠిజుగతం సబ్బేసం నియమలక్ఖణం. యఞ్హి కిఞ్చి పుఞ్ఞం కరోన్తస్స దిట్ఠియా ఉజుభావేనేవ తం మహప్ఫలం హోతి.

ఇమేసం పన సత్తన్నం పుఞ్ఞకిరియవత్థూనం పురిమేహి తీహి దానమయాదీహి పుఞ్ఞకిరియవత్థూహి సఙ్గహో. తత్థ హి అపచాయనవేయ్యావచ్చాని సీలమయే, పత్తిఅనుప్పదానఅబ్భనుమోదనాని దానమయే, ధమ్మదేసనాసవనాని భావనామయే, దిట్ఠిజుగతం తీసుపి. తేనాహ భగవా –

> "తీణిమాని, భిక్ఖవే, పుఞ్ఞకిరియవత్థూని. కతమాని తీణి? దానమయం...పే.... భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థూ"తి (అ॰ ని॰ ౮.౩౬).

ఏత్థ చ అట్ఠన్నం కామావచరకుసలచేతనానం వసేన తిణ్ణమ్పి పుఞ్ఞకిరియవత్థూనం పవత్తి హోతి. యథా హి పగుణం ధమ్మం పరివత్తేన్తస్స ఏకచ్చే అనుసన్ధిం అసల్లక్ఖేన్తస్సేవ గచ్ఛన్తి, ఏవం పగుణం సమథవిపస్సనాభావనం అనుయుఞ్జన్తస్స అన్తరన్తరా ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేనాపి మనసికారో పవత్తతి. సబ్బం తం పన మహగ్గతకుసలచేతనానం వసేన భావనామయమేవ పుఞ్ఞకిరియవత్థు హోతి, న ఇతరాని. గాథాయ అత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ.

పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. చక్ఖుసుత్తవణ్ణనా

౬౧. దుతియే **చక్ఖూనీ**తి చక్ఖన్తీతి చక్ఖూని, సమవిసమం ఆచిక్ఖన్తాని వియ పవత్తన్తీతి అత్థో. అథ వా చక్ఖనట్ఠేన చక్ఖూని. కిమిదం చక్ఖనం నామ? అస్సాదనం, తథా హి వదన్తి "మధుం చక్ఖతి బ్యఞ్జనం చక్ఖతీ"తి ఇమాని చ ఆరమ్మణరసం అనుభవన్తాని అస్సాదేన్తాని వియ హోన్తీతి చక్ఖనట్ఠేన చక్ఖూని. తాని పన సఙ్ఖేపతో ద్వే చక్ఖూని – ఞాణచక్ఖు, మంసచక్ఖు చాతి. తేసు **మంసచక్ఖు** హేట్ఠా వుత్తమేవ. **ఞాణచక్ఖు** దిబ్బచక్ఖు, పఞ్ఞాచక్ఖూతి ఇధ ద్విధా కత్వా వుత్తం.

తత్థ **దిబ్బచక్ఖూ**తి దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బం. దేవతానఞ్హి సుచరితకమ్మనిబ్బత్తం పిత్తసేమ్హరుహిరాదీహి అపలిబుద్ధం ఉపక్కిలేసవిముత్తతాయ దూరేపి ఆరమ్మణగ్గహణసమత్థం దిబ్బం పసాదచక్ఖు హోతి. ఇదఞ్చాపి వీరియభావనాబలనిబ్బత్తం ఞాణచక్ఖు తాదిసమేవాతి దిబ్బసదిసత్తా దిబ్బం, దిబ్బవిహారవసేన పటిలద్ధత్తా అత్తనో చ దిబ్బవిహారసన్నిస్సితత్తా ఆలోకపరిగ్గహేన మహాజుతికత్తా. తిరోకుట్టాదిగతరూపదస్సనేన మహాగతికత్తాపి దిబ్బం. తం సబ్బం సద్దసత్థానుసారేన వేదితబ్బం. దస్సనట్ఠేన చక్ఖుకిచ్చకరణేన చక్ఖుమివాతిపి చక్ఖు, దిబ్బఞ్చ తం చక్ఖు చాతి దిబ్బచక్ఖు.

పజానాతీతి **పఞ్ఞా**. కిం పజానాతి? చత్తారి అరియసచ్చాని ‘‘ఇదం దుక్ఖ’’న్తిఆదినా. వుత్తఞ్హేతం –

‘‘పజానాతీతి ఖో, ఆవుసో, తస్మా పఞ్ఞాతి వుచ్చతి. కిఞ్చ పజానాతి? ఇదం దుక్ఖ’’న్తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౯).

అట్ఠకథాయం పన ‘‘పఞ్ఞాపనవసేన పఞ్ఞా. కిన్తి పఞ్ఞాపేతి? అనిచ్చన్తి పఞ్ఞాపేతి, దుక్ఖన్తి పఞ్ఞాపేతి, అనత్తాతి పఞ్ఞాపేతీ’’తి వుత్తం. సా పనాయం లక్ఖణాదితో యథాసభావపటివేధలక్ఖణా, అక్ఖలితపటివేధలక్ఖణా వా కుసలిస్సాసఖిత్తఉసుపటివేధో వియ, విసయోభాసనరసా పదీపో వియ, అసమ్మోహపచ్చుపట్ఠానా అరఞ్ఞగతసుదేసకో వియ. విసేసతో పనేత్థ ఆసవక్ఖయఞాణసఙ్ఖాతా పఞ్ఞా చతుసచ్చదస్సనట్ఠేన **పఞ్ఞాచక్ఖూ**తి అధిప్పేతా. యం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘చక్ఖుం ఉదపాది, ఞాణం ఉదపాది, పఞ్ఞా ఉదపాది, విజ్జా ఉదపాది, ఆలోకో ఉదపాదీ’’తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౫).

ఏతేసు చ మంసచక్ఖు పరిత్తం, దిబ్బచక్ఖు మహగ్గతం, ఇతరం అప్పమాణం. మంసచక్ఖు రూపం, ఇతరాని అరూపాని. మంసచక్ఖు దిబ్బచక్ఖు చ లోకియాని సాసవాని రూపవిసయాని, ఇతరం లోకుత్తరం అనాసవం చతుసచ్చవిసయం. మంసచక్ఖు అబ్యాకతం, దిబ్బచక్ఖు సియా కుసలం సియా అబ్యాకతం, తథా పఞ్ఞాచక్ఖు. మంసచక్ఖు కామావచరం, దిబ్బచక్ఖు రూపావచరం, ఇతరం లోకుత్తరన్తి ఏవమాది విభాగా వేదితబ్బా.

గాథాసు **అనుత్తర**న్తి పఞ్ఞాచక్ఖుం సన్ధాయ వుత్తం. తఞ్హి ఆసవక్ఖయఞాణభావతో అనుత్తరం. **అక్ఖాసి పురిసుత్తమోతి** పురిసానం ఉత్తమో అగ్గో సమ్మాసమ్బుద్ధో దేసేసి. **ఉప్పాదో**తి మంసచక్ఖుస్స పవత్తి. **మగ్గో**తి ఉపాయో, దిబ్బచక్ఖుస్స కారణం. పకతిచక్ఖుమతో ఏవ హి దిబ్బచక్ఖు ఉప్పజ్జతి, యస్మా కసిణాలోకం వడ్ఢేత్వా దిబ్బచక్ఖుఞాణస్స ఉప్పాదనం, నో చ కసిణమణ్డలే ఉగ్గహనిమిత్తేన వినా నత్థీతి. **యతో**తి యదా. **ఞాణ**న్తి ఆసవక్ఖయఞాణం. తేనేవాహ **‘‘పఞ్ఞాచక్ఖు అనుత్తర’’**న్తి. **యస్స చక్ఖుస్స పటిలాభా**తి యస్స అరియస్స పఞ్ఞాచక్ఖుస్స ఉప్పత్తియా భావనాయ సబ్బస్మా వట్టదుక్ఖతో పముచ్చతి పరిముచ్చతీతి.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఇన్ద్రియసుత్తవణ్ణనా

౬౨. తతియే **ఇన్ద్రియానీ**తి అధిపతేయ్యట్ఠేన ఇన్ద్రియాని. యాని హి సహజాతధమ్మేసు ఇస్సరా వియ హుత్వా తేహి అనువత్తితబ్బాని, తాని ఇన్ద్రియాని నామ. అపిచ ఇన్దో భగవా ధమ్మిస్సరో పరమేన చిత్తిస్సరియేన సమన్నాగతో. తేన ఇన్దేన సబ్బపఠమం దిట్ఠత్తా అధిగతత్తా పరేసఞ్చ దిట్ఠత్తా దేసితత్తా విహితత్తా గోచరభావనాసేవనాహి దిట్ఠత్తా చ ఇన్ద్రియాని.

ఇన్దం వా మగ్గాధిగమస్స ఉపనిస్సయభూతం పుఞ్ఞకమ్మం, తస్స లిఙ్గానీతిపి ఇన్ద్రియాని. **అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియన్తి** “అనమతగ్గే సంసారే అనఞ్ఞాతం అనధిగతం అమతపదం చతుసచ్చధమ్మమేవ వా జానిస్సామీ”తి పటిపన్నస్స ఇమినా పుబ్బభాగేన ఉప్పన్నం ఇన్ద్రియం, సోతాపత్తిమగ్గపఞ్ఞాయేతం అధివచనం. **అఞ్ఞిన్ద్రియన్తి** ఆజాననఇన్ద్రియం. తత్రాయం వచనత్థో – ఆజానాతి పఠమమగ్గఞాణేన దిట్ఠమరియాదం అనతిక్కమిత్వావ జానాతీతి అఞ్ఞా. యథేవ హి పఠమమగ్గపఞ్ఞా దుక్ఖాదీసు పరిఞ్ఞాభిసమయాదివసేన పవత్తతి, తథేవ అయమ్పి పవత్తతీతి అఞ్ఞా చ సా యథావుత్తేనట్ఠేన ఇన్ద్రియం చాతి అఞ్ఞిన్ద్రియం. ఆజాననట్ఠేనేవ అఞ్ఞస్స వా అరియపుగ్గలస్స ఇన్ద్రియన్తి అఞ్ఞిన్ద్రియం, సోతాపత్తిఫలతో పట్ఠాయ ఛసు ఠానేసు ఞాణస్సేతం అధివచనం. **అఞ్ఞాతావిన్ద్రియన్తి** అఞ్ఞాతావినో చతూసు సచ్చేసు నిట్ఠితఞాణకిచ్చస్స ఖీణాసవస్స ఉప్పజ్జనతో ఇన్ద్రియట్ఠసమ్భవతో చ అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం. ఏత్థ చ పఠమపచ్ఛిమాని పఠమమగ్గచతుత్థఫలవసేన ఏకట్ఠానికాని, ఇతరం ఇతరమగ్గఫలవసేన ఛట్ఠానికన్తి వేదితబ్బం.

గాథాసు **సిక్ఖమానస్సాతి** అధిసీలసిక్ఖాదయో సిక్ఖమానస్స భావేన్తస్స. **ఉజుమగ్గానుసారినోతి** ఉజుమగ్గో వుచ్చతి అరియమగ్గో, అన్తద్వయవివజ్జితత్తా తస్స అనుస్సరణతో ఉజుమగ్గానుసారినో, పటిపాటియా మగ్గే ఉప్పాదేన్తస్సాతి అత్థో. **ఖయస్మిన్తి** అనవసేసకిలేసానం ఖేపనతో ఖయసఙ్ఖాతే అగ్గమగ్గే ఞాణం పఠమం పురేయేవ ఉప్పజ్జతి. **తతో అఞ్ఞా అనన్తరాతి** తతో మగ్గఞాణతో అనన్తరా అరహత్తం ఉప్పజ్జతి. అథ వా **ఉజుమగ్గానుసారినోతి** లీనుద్ధచ్చపతిట్ఠానాయూహనాదికే వజ్జేత్వా సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం కత్వా భావనావసేన పవత్తం పుబ్బభాగమగ్గం అనుస్సరన్తస్స అనుగచ్ఛన్తస్స పటిపజ్జన్తస్స గోత్రభుఞాణానన్తరం దిట్ఠేకట్ఠానం కిలేసానం ఖేపనతో ఖయస్మిం సోతాపత్తిమగ్గే పఠమం ఞాణం అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతి. **తతో అఞ్ఞా అనన్తరాతి** తతో పఠమఞాణతో అనన్తరా అనన్తరతో పట్ఠాయ యావ అగ్గమగ్గా అఞ్ఞా అఞ్ఞిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతి.

తతో అఞ్ఞా విముత్తస్సాతి తతో అఞ్ఞా అఞ్ఞిన్ద్రియతో పచ్ఛా అరహత్తమగ్గఞాణానన్తరా అరహత్తఫలేన పఞ్ఞావిముత్తియా అఞ్ఞాతావిన్ద్రియేన విముత్తస్స. **ఞాణం వే హోతి తాదినోతి** అరహత్తఫలుప్పత్తితో ఉత్తరకాలే ఇట్ఠానిట్ఠాదీసు తాదిలక్ఖణప్పత్తస్స ఖీణాసవస్స పచ్చవేక్ఖణఞాణం ఉప్పజ్జతి. కథం ఉప్పజ్జతీతి ఆహ ‘‘**అకుప్పా మే విముత్తీ**’’తి. తస్స అకుప్పభావస్స కారణం దస్సేతి ‘‘**భవసంయోజనక్ఖయా**’’తి.

ఇదాని తాదిసం ఖీణాసవం థోమేన్తో ‘‘**స వే ఇన్ద్రియసమ్పన్నో**’’తి తతియం గాథమాహ. తత్థ **ఇన్ద్రియసమ్పన్నోతి** యథావుత్తేహి తీహి లోకుత్తరిన్ద్రియేహి సమన్నాగతో, సుద్ధేహిపి వా పటిప్పస్సద్ధిలద్ధేహి సద్ధాదీహి ఇన్ద్రియేహి సమన్నాగతో పరిపుణ్ణో, తతో ఏవ చక్ఖాదీహి సుట్ఠు వూపసన్తేహి నిబ్బిసేవనేహి ఇన్ద్రియేహి సమన్నాగతో. తేనాహ ‘‘**సన్తో**’’తి, సబ్బకిలేసపరిళాహవూపసమేన ఉపసన్తోతి అత్థో. **సన్తిపదే రతోతి** నిబ్బానే అభిరతో అధిముత్తో. ఏత్థ చ “ఇన్ద్రియసమ్పన్నో”తి ఏతేన భావితమగ్గతా, పరిఞ్ఞాతక్ఖన్ధతా చస్స దస్సితా. “సన్తో”తి ఏతేన పహీనకిలేసతా, “సన్తిపదే రతో”తి ఏతేన సచ్ఛికతనిరోధతాతి. సేసం వుత్తనయమేవ.

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అద్ధాసుత్తవణ్ణనా

౬౩. చతుత్థే **అద్ధాతి** కాలా. **అతీతో అద్ధా**తిఆదీసు ద్వే పరియాయా – సుత్తన్తపరియాయో, అభిధమ్మపరియాయో చ. తత్థ సుత్తన్తపరియాయేన పటిసన్ధితో పుబ్బే అతీతో అద్ధా నామ, చుతితో పచ్ఛా అనాగతో అద్ధా నామ, సహ చుతిపటిసన్ధీహి తదనన్తరం పచ్చుప్పన్నో అద్ధా నామ. అభిధమ్మపరియాయేన ఉప్పాదో, ఠితి, భఙ్గోతి ఇమే తయో ఖణే పత్వా నిరుద్ధధమ్మా అతీతో అద్ధా నామ, తయోపి ఖణే అసమ్పత్తా అనాగతో అద్ధా నామ, ఖణత్తయసమఙ్గినో పచ్చుప్పన్నో అద్ధా నామ.

అపరో నయో – అయఞ్హి అతీతాదివిభాగో అద్ధాసన్తతిసమయఖణవసేన చతుధా వేదితబ్బో. తేసు అద్ధావిభాగో వుత్తో. సన్తతివసేన సభాగా ఏకఉతుసముట్ఠానా, ఏకాహారసముట్ఠానా చ పుబ్బాపరియవసేన వత్తమానాపి పచ్చుప్పన్నా. తతో పుబ్బే విసభాగఉతుఆహారసముట్ఠానా అతీతా పచ్ఛా అనాగతా. చిత్తజా ఏకవీథిఏకజవనఏకసమాపత్తిసముట్ఠానా పచ్చుప్పన్నా నామ, తతో పుబ్బే అతీతా, పచ్ఛా అనాగతా. కమ్మసముట్ఠానానం పాటియేక్కం సన్తతివసేన అతీతాదిభేదో నత్థి, తేసంయేవ పన ఉతుఆహారచిత్తసముట్ఠానానం ఉపత్థమ్భకవసేన తస్స అతీతాదిభావో వేదితబ్బో. సమయవసేన ఏకముహుత్తపుబ్బణ్హసాయన్హరత్తిదివాదీసు సమయేసు సన్తానవసేన పవత్తమానా తంతంసమయే పచ్చుప్పన్నా నామ, తతో పుబ్బే అతీతా, పచ్ఛా అనాగతా. అయం తావ రూపధమ్మేసు నయో. అరూపధమ్మేసు పన ఖణవసేన ఉప్పాదాదిక్ఖణత్తయపరియాపన్నా పచ్చుప్పన్నా, తతో పుబ్బే అతీతా, పచ్ఛా అనాగతా. అపిచ అతిక్కన్తహేతుపచ్చయకిచ్చా అతీతా, నిట్ఠితహేతుకిచ్చా అనిట్ఠితపచ్చయకిచ్చా పచ్చుప్పన్నా, ఉభయకిచ్చం అసమ్పత్తా అనాగతా. అత్తనో వా కిచ్చక్ఖణే పచ్చుప్పన్నా, తతో పుబ్బే అతీతా, పచ్ఛా అనాగతా. ఏత్థ చ ఖణాదికథావ నిప్పరియాయా, సేసా పరియాయా. అయఞ్హి అతీతాదిభేదో నామ ధమ్మానం హోతి, న కాలస్స. అతీతాదిభేదే పన ధమ్మే ఉపాదాయ పరమత్థతో అవిజ్జమానోపి కాలో ఇధ తేనేవ వోహారేన అతీతోతిఆదినా వుత్తోతి వేదితబ్బో.

గాథాసు **అక్ఖేయ్యసఞ్ఞినోతి** ఏత్థ అక్ఖాయతి, కథీయతి, పఞ్ఞాపీయతీతి అక్ఖేయ్యం, కథావత్థు, అత్థతో రూపాదయో పఞ్చక్ఖన్ధా. వుత్తఞ్హేతం –

"అతీతం వా అద్ధానం ఆరబ్భ కథం కథేయ్య, అనాగతం వా…పే.… పచ్చుప్పన్నం వా అద్ధానం ఆరబ్భ కథం కథేయ్యా"తి (దీ. ని. ౩.౩౦౫).

తథా –

"యం, భిక్ఖవే , రూపం అతీతం నిరుద్ధం విపరిణతం, 'అహోసీ'తి తస్స సఙ్ఖా, 'అహోసీ'తి తస్స సమఞ్ఞా, 'అహోసీ'తి తస్స పఞ్ఞత్తి; న తస్స సఙ్ఖా అత్థీతి, న తస్స సఙ్ఖా భవిస్సతీ"తి (సం. ని. ౩.౬౨) –

ఏవం వుత్తేన నిరుత్తిపథసుత్తేనపి ఏత్థ అత్థో దీపేతబ్బో. ఏవం కథావత్థుభావేన అక్ఖేయ్యసఙ్ఖాతే ఖన్ధపఞ్చకే అహన్తి చ మమన్తి చ దేవోతి చ మనుస్సోతి చ ఇత్థీతి చ పురిసోతి చ ఆదినా పవత్తసఞ్ఞావసేన అక్ఖేయ్యసఞ్ఞినో, పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు సత్తపుగ్గలాదిసఞ్ఞినోతి అత్థో. **అక్ఖేయ్యస్మిం** తణ్హాదిట్ఠిగ్గాహవసేన **పతిట్ఠితా,** రాగాదివసేన వా అట్ఠహాకారేహి పతిట్ఠితా. రత్తో హి రాగవసేన పతిట్ఠితో హోతి, దుట్ఠో దోసవసేన, మూళ్హో మోహవసేన, పరామట్ఠో దిట్ఠివసేన, థామగతో అనుసయవసేన, వినిబద్ధో మానవసేన, అనిట్ఠఙ్గతో విచికిచ్ఛావసేన, విక్ఖేపగతో ఉద్ధచ్చవసేన పతిట్ఠితో హోతీతి.

అక్ఖేయ్యం అపరిఞ్ఞాయాతి తం అక్ఖేయ్యం తేభూమకధమ్మే తీహి పరిఞ్ఞాహి అపరిజానిత్వా తస్స అపరిజాననహేతు. **యోగమాయన్తి మచ్చునోతి** మరణస్స యోగం తేన సంయోగం ఉపగచ్ఛన్తి, న విసంయోగన్తి అత్థో.

అథ వా **యోగన్తి** ఉపాయం, తేన యోజితం పసారితం మారసేనట్ఠానియం అనత్థజాలం కిలేసజాలఞ్చ ఉపగచ్ఛన్తీతి వుత్తం హోతి. తథా హి వుత్తం –

"న హి నో సఙ్గరం తేన, మహాసేనేన మచ్చునా"తి. (మ॰ ని॰ ౩.౨౭౨; జా॰ ౨.౨౨.౧౨౧; నేత్తి॰ ౧౦౩);

ఏత్తావతా వట్టం దస్సేత్వా ఇదాని వివట్టం దస్సేతుం **''అక్ఖేయ్యఞ్చ పరిఞ్ఞాయా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **చ**-సద్దో బ్యతిరేకే, తేన అక్ఖేయ్యపరిజాననేన లద్ధబ్బం వక్ఖమానమేవ విసేసం జోతేతి. **పరిఞ్ఞాయాతి** విపస్సనాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ దుక్ఖన్తి పరిచ్ఛిజ్జ జానిత్వా, తప్పటిబద్ధకిలేసప్పహానేన వా తం సమతిక్కమిత్వా తిస్సన్నమ్పి పరిఞ్ఞానం కిచ్చం మత్థకం పాపేత్వా. **అక్ఖాతారం న మఞ్ఞతీతి** సబ్బసో మఞ్ఞనానం పహీనత్తా ఖీణాసవో అక్ఖాతారం న మఞ్ఞతి, కారకాదిసభావం కిఞ్చి అత్తానం న పచ్చేతీతి అత్థో. **ఫుట్ఠో విమోక్ఖో మనసా, సన్తిపదమనుత్తరన్తి** యస్మా సబ్బసఙ్ఖతవిముత్తత్తా "విమోక్ఖో"తి సబ్బకిలేససన్తాపవూపసమనట్ఠానతాయ "సన్తిపద"న్తి లద్ధనామో నిబ్బానధమ్మో ఫుట్ఠో ఫుసితో పత్తో, తస్మా అక్ఖాతారం న మఞ్ఞతీతి. అథ వా "పరిఞ్ఞాయా"తి పదేన దుక్ఖసచ్చస్స పరిఞ్ఞాభిసమయం సముదయసచ్చస్స పహానాభిసమయఞ్చ వత్వా ఇదాని "ఫుట్ఠో విమోక్ఖో మనసా, సన్తిపదమనుత్తర"న్తి ఇమినా మగ్గనిరోధానం భావనాసచ్ఛికిరియాభిసమయం వదతి. తస్సత్థో – సముచ్ఛేదవసేన సబ్బకిలేసేహి విముచ్చతీతి **విమోక్ఖో,** అరియమగ్గో. సో పనస్స మగ్గచిత్తేన ఫుట్ఠో ఫుసితో భావితో, తేనేవ అనుత్తరం సన్తిపదం నిబ్బానం ఫుట్ఠం ఫుసితం సచ్ఛికతన్తి.

అక్ఖేయ్యసమ్పన్నోతి అక్ఖేయ్యనిమిత్తం వివిధాహి విపత్తీహి ఉపద్దుతే లోకే పహీనవిపల్లాసతాయ తతో సుపరిముత్తో అక్ఖేయ్యపరిఞ్ఞాభినిబ్బత్తాహి సమ్పత్తీహి సమ్పన్నో సమన్నాగతో. **సఙ్ఖాయ సేవీతి** పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తియా చీవరాదిపచ్చయే సఙ్ఖాయ పరితులేత్వావ సేవనసీలో, సఙ్ఖాతధమ్మత్తా చ ఆపాథగతం సబ్బమ్పి విసయం ఛళఙ్గుపేక్ఖావసేన సఙ్ఖాయ సేవనసీలో. **ధమ్మట్ఠోతి** అసేక్ఖధమ్మేసు నిబ్బానధమ్మే ఏవ వా ఠితో. **వేదగూతి** వేదితబ్బస్స చతుసచ్చస్స పారఙ్గతత్తా వేదగూ. ఏవంగుణో అరహా భవాదీసు కత్థచి ఆయతిం పునబ్భవాభావతో మనుస్సదేవాతి సఙ్ఖ్యం న ఉపేతి, అపఞ్ఞత్తికభావమేవ గచ్ఛతీతి అనుపాదాపరినిబ్బానేన దేసనం నిట్ఠాపేసి.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. దుచ్చరితసుత్తవణ్ణనా

౬౪. పఞ్చమే దుట్ఠు చరితాని, దుట్ఠాని వా చరితాని **దుచ్చరితాని**. కాయేన దుచ్చరితం, కాయతో వా పవత్తం దుచ్చరితం **కాయదుచ్చరితం**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో . ఇమాని చ దుచ్చరితాని పణ్ణత్తియా వా కథేతబ్బాని కమ్మపథేహి వా. తత్థ పణ్ణత్తియా తావ కాయద్వారే పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదస్స వీతిక్కమో కాయదుచ్చరితం, వచీద్వారే పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదస్స వీతిక్కమో వచీదుచ్చరితం, ఉభయత్థ పఞ్ఞత్తస్స వీతిక్కమో మనోదుచ్చరితన్తి అయం పణ్ణత్తికథా. పాణాతిపాతాదయో పన తిస్సో చేతనా కాయద్వారేపి, వచీద్వారేపి, ఉప్పన్నా కాయదుచ్చరితం, తథా చతస్సో ముసావాదాదిచేతనా వచీదుచ్చరితం, అభిజ్ఝా, బ్యాపాదో, మిచ్ఛాదిట్ఠీతి తయో చేతనాసమ్పయుత్తధమ్మా మనోదుచ్చరితన్తి అయం కమ్మపథకథా.

గాథాయం కమ్మపథప్పత్తోయేవ పాపధమ్మో కాయదుచ్చరితాదిభావేన వుత్తోతి తదఞ్ఞం పాపధమ్మం సఙ్గణ్హితుం "**యఞ్చఞ్ఞం దోససఞ్హితం**"న్తి వుత్తం. తత్థ **దోససఞ్హితన్తి** రాగాదికిలేససంహితం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సుచరితసుత్తవణ్ణనా

౬౫. ఛట్ఠే సుట్ఠు చరితాని, సున్దరాని వా చరితాని **సుచరితాని**. కాయేన సుచరితం, కాయతో వా పవత్తం సుచరితం **కాయసుచరితం**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. ఇధాపి పన పఞ్ఞత్తివసేన, కమ్మపథవసేన చాతి దువిధా కథా. తత్థ కాయద్వారే పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదస్స అవీతిక్కమో కాయసుచరితం, వచీద్వారే పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదస్స అవీతిక్కమో వచీసుచరితం, ఉభయత్థ పఞ్ఞత్తస్స అవీతిక్కమో మనోసుచరితన్తి అయం పఞ్ఞత్తికథా. పాణాతిపాతాదీహి పన విరమన్తస్స ఉప్పన్నా తిస్సో చేతనాపి విరతియోపి కాయసుచరితం, ముసావాదాదీహి విరమన్తస్స చతస్సో చేతనాపి విరతియోపి వచీసుచరితం, అనభిజ్ఝా, అబ్యాపాదో, సమ్మాదిట్ఠీతి తయో చేతనాసమ్పయుత్తధమ్మా మనోసుచరితన్తి అయం కమ్మపథకథా. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సోచేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౬౬. సత్తమే **సోచేయ్యానీతి** సుచిభావా. **కాయసోచేయ్యన్తి** కాయసుచరితం, వచీమనోసోచేయ్యానిపి వచీమనోసుచరితానేవ. తథా హి వుత్తం "తత్థ కతమం కాయసోచేయ్యం? పాణాతిపాతా వేరమణీ"తిఆది (అ॰ ని॰ ౩.౧౨౧-౧౨౨).

గాథాయం సముచ్ఛేదవసేన పహీనసబ్బకాయదుచ్చరితత్తా కాయేన సుచీతి **కాయసుచి. సోచేయ్యసమ్పన్నన్తి** పటిప్పస్సద్ధకిలేసత్తా సుపరిసుద్ధాయ సోచేయ్యసమ్పత్తియా ఉపేతం. సేసం వుత్తనయమేవ.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. మోనేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౬౭. అట్ఠమే **మోనేయ్యానీతి** ఏత్థ ఇధలోకపరలోకం అత్తహితపరహితఞ్చ మునాతీతి ముని, కల్యాణపుథుజ్జనేన సద్ధిం సత్త సేక్ఖా అరహా చ. ఇధ పన అరహావ అధిప్పేతో. మునినో భావాతి **మోనేయ్యాని,** అరహతో కాయవచీమనోసమాచారా.

అథ వా మునిభావకరా మోనేయ్యపటిపదాధమ్మా మోనేయ్యాని. తేసమయం విత్థారో –

"తత్థ కతమం కాయమోనేయ్యం? తివిధకాయదుచ్చరితస్స పహానం కాయమోనేయ్యం, తివిధం కాయసుచరితం కాయమోనేయ్యం, కాయారమ్మణే ఞాణం కాయమోనేయ్యం, కాయపరిఞ్ఞా కాయమోనేయ్యం, పరిఞ్ఞాసహగతో మగ్గో కాయమోనేయ్యం, కాయస్మిం ఛన్దరాగప్పహానం కాయమోనేయ్యం, కాయసఙ్ఖారనిరోధా చతుత్థజ్ఝానసమాపత్తి కాయమోనేయ్యం.

“తత్థ కతమం వచీమోనేయ్యం? చతుబ్బిధవచీదుచ్చరితస్స పహానం వచీమోనేయ్యం, చతుబ్బిధం వచీసుచరితం, వాచారమ్మణే ఞాణం, వాచాపరిఞ్ఞా, పరిఞ్ఞాసహగతో మగ్గో, వాచాయ ఛన్దరాగప్పహానం, వచీసఙ్ఖారనిరోధా దుతియజ్ఝానసమాపత్తి వచీమోనేయ్యం.

“తత్థ కతమం మనోమోనేయ్యం? తివిధమనోదుచ్చరితస్స పహానం మనోమోనేయ్యం, తివిధం మనోసుచరితం, మనారమ్మణే ఞాణం, మనోపరిఞ్ఞా, పరిఞ్ఞాసహగతో మగ్గో, మనస్మిం ఛన్దరాగప్పహానం, చిత్తసఙ్ఖారనిరోధా సఞ్ఞావేదయితనిరోధసమాపత్తి మనోమోనేయ్య”న్తి (మహాని॰ ౧౪; చూళని॰ మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨౧).

నిన్హాతపాపకన్తి అగ్గమగ్గజలేన సుట్ఠు విక్ఖాలితపాపమలం.

అట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమరాగసుత్తవణ్ణనా

౬౮. నవమే **యస్స కస్సచీ**తి అనియమితవచనం, తస్మా యస్స కస్సచి పుగ్గలస్స గహట్ఠస్స వా పబ్బజితస్స వా. **రాగో అప్పహీనో**తి రఞ్జనట్ఠేన రాగో సముచ్ఛేదవసేన న పహీనో, మగ్గేన అనుప్పత్తిధమ్మతం న ఆపాదితో. దోసమోహేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ అపాయగమనీయా రాగదోసమోహా పఠమమగ్గేన, ఓళారికా కామరాగదోసా దుతియమగ్గేన, తేయేవ అనవసేసా తతియమగ్గేన, భవరాగో అవసిట్ఠమోహో చ చతుత్థమగ్గేన పహీయన్తి. ఏవమేతేసు పహీయన్తేసు తదేకట్ఠతో సబ్బేపి కిలేసా పహీయన్తేవ. ఏవమేతే రాగాదయో యస్స కస్సచి భిక్ఖుస్స వా భిక్ఖునియా వా ఉపాసకస్స వా ఉపాసికాయ వా మగ్గేన అప్పహీనా. **బద్ధో మారస్సా**తి కిలేసమారేన బద్ధోతి వుచ్చతి. యదగ్గేన చ కిలేసమారేన బద్ధో, తదగ్గేన అభిసఙ్ఖారమారాదీహిపి బద్ధోయేవ హోతి. **పటిముక్కస్స మారపాసో**తి పటిముక్కో అస్స అనేన అప్పహీనకిలేసేన పుగ్గలేన తాయేవ అప్పహీనకిలేసతాయ మారపాససఙ్ఖాతో కిలేసో అత్తనో చిత్తసన్తానే పటిముక్కో పవేసితో, తేన సయం బన్ధాపితోతి అత్థో. అథ వా పటిముక్కో అస్స భవేయ్య మారపాసో. సుక్కపక్ఖే **ఓముక్కస్సా**తి అవముక్కో మోచితో అపనీతో అస్స. సేసం వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బం.

ఇధ గాథా సుక్కపక్ఖవసేనేవ ఆగతా. తత్రాయం సఙ్ఖేపత్థో – **యస్స** అరియపుగ్గలస్స రాగదోసావిజ్జా **విరాజితా** అగ్గమగ్గేన నిరోధితా, తం భావితకాయసీలచిత్తపఞ్ఞతాయ భావితత్తేసు అరహన్తేసు **అఞ్ఞతరం** అబ్భన్తరం ఏకం **బ్రహ్మభూతం** బ్రహ్మం వా సేట్ఠం అరహత్తఫలం పత్తం. యథా అఞ్ఞే ఖీణాసవా పుబ్బూపనిస్సయసమ్పత్తిసమన్నాగతా హుత్వా ఆగతా, యథా చ తే అన్తద్వయరహితాయ సీలసమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధసహగతాయ మజ్ఝిమాయ పటిపదాయ నిబ్బానం గతా అధిగతా. యథా వా తే ఖన్ధాదీనం తథలక్ఖణం యాథావతో పటివిజ్ఝింసు, యథా చ తే తథధమ్మే దుక్ఖాదయో అవిపరీతతో అబ్భఞ్ఞింసు, రూపాదికే చ విసయే యథా తే దిట్ఠమత్తాదివసేనేవ పస్సింసు, యథా వా పన తే అట్ఠ అనరియవోహారే వజ్జేత్వా అరియవోహారవసేనేవ పవత్తవాచా, వాచానురూపఞ్చ పవత్తకాయా, కాయానురూపఞ్చ పవత్తవాచా, తథా అయమ్పి అరియపుగ్గలోతి **తథాగతం**, చతుసచ్చబుద్ధతాయ **బుద్ధం**, పుగ్గలవేరం కిలేసవేరం అత్తానువాదాదిభయఞ్చ అతిక్కన్తన్తి **వేరభయాతీతం**. సబ్బేసం కిలేసాభిసఙ్ఖారాదీనం పహీనత్తా **సబ్బప్పహాయినం** బుద్ధాదయో అరియా **ఆహు** కథేన్తి కిత్తేన్తీతి.

నవమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియరాగసుత్తవణ్ణనా

౬౯. దసమే అతరీతి తిణ్ణో, న తిణ్ణో **అతిణ్ణో**. **సముద్ద**న్తి సంసారసముద్దం, చక్ఖాయతనాదిసముద్దం వా. తదుభయమ్పి దుప్పూరణట్ఠేన సముద్దో వియాతి సముద్దం. అథ వా సముద్దనట్ఠేన సముద్దం, కిలేసవస్సనేన సత్తసన్తానస్స కిలేససదనతోతి అత్థో. **సవీచి**న్తి కోధూపాయాసవీచీహి సవీచిం. వుత్తఞ్హేతం "వీచిభయన్తి ఖో, భిక్ఖు, కోధూపాయాసస్సేతం అధివచన"న్తి (ఇతివు॰ ౧౦౯; మ॰ ని॰ ౨.౧౬౨). **సావట్ట**న్తి పఞ్చకామగుణావట్టేహి సహ ఆవట్టం. వుత్తమ్పి చేతం "ఆవట్టభయన్తి ఖో, భిక్ఖు, పఞ్చన్నేతం కామగుణానం అధివచన"న్తి (ఇతివు॰ ౧౦౯; మ॰ ని॰ ౨.౧౬౪; అ॰ ని॰ ౪.౧౨౨). **సగహం సరక్ఖస**న్తి అత్తనో గోచరగతానం అనత్థజననతో చణ్డమకరమచ్ఛకచ్ఛపరక్ఖససదిసేహి విసభాగపుగ్గలేహి సహితం. తథా చాహ "సగహం సరక్ఖసన్తి ఖో, భిక్ఖు, మాతుగామస్సేతం అధివచన"న్తి (ఇతివు॰ ౧౦౯). **అతరీ**తి మగ్గపఞ్ఞానావాయ యథావుత్తం సముద్దం ఉత్తరి. **తిణ్ణో**తి నిత్తిణ్ణో. **పారఙ్గతో**తి తస్స సముద్దస్స పారం పరతీరం నిరోధం ఉపగతో. **థలే తిట్ఠతీ**తి తతో ఏవ సంసారమహోఘం కామాదిమహోఘఞ్చ అతిక్కమిత్వా థలే పరతీరే నిబ్బానే బాహితపాపబ్రాహ్మణో తిట్ఠతీతి వుచ్చతి.

ఇధాపి గాథా సుక్కపక్ఖవసేనేవ ఆగతా. తత్థ **ఊమిభయ**న్తి యథావుత్తఊమిభయం, భాయితబ్బం ఏతస్మాతి తం ఊమి భయం. **దుత్తర**న్తి దురతిక్కమం. **అచ్చతారీ**తి అతిక్కమి.

సఙ్గాతిగోతి రాగాదీనం పఞ్చన్నం సఙ్గానం అతిక్కన్తత్తా పహీనత్తా సఙ్గాతిగో. **అత్థఙ్గతో సో న పమాణమేతీ**తి సో ఏవంభూతో అరహా రాగాదీనం పమాణకరధమ్మానం అచ్చన్తమేవ అత్థం గతత్తా అత్థఙ్గతో, తతో ఏవ సీలాదిధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరియా చ "ఏదిసో సీలేన సమాధినా పఞ్ఞాయా"తి కేనచి పమిణితుం అసక్కుణేయ్యో పమాణం న ఏతి, అథ వా అనుపాదిసేసనిబ్బానసఙ్ఖాతం అత్థం గతో సో అరహా "ఇమాయ నామ గతియా ఠితో, ఏదిసో చ నామగోత్తేనా"తి పమిణితుం అసక్కుణేయ్యతాయ పమాణం న ఏతి న ఉపగచ్ఛతి. తతో ఏవ **అమోహయి మచ్చురాజం,** తేన అనుబన్ధితుం అసక్కుణేయ్యోతి వదామీతి అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుయావ దేసనం నిట్ఠాపేసి. ఇతి ఇమస్మిం వగ్గే పఠమపఞ్చమఛట్ఠేసు వట్టం కథితం, దుతియసత్తమఅట్ఠమేసు వివట్టం, సేసేసు వట్టవివట్టం కథితన్తి వేదితబ్బం.

దసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తతియవగ్గో

౧. మిచ్ఛాదిట్ఠికసుత్తవణ్ణనా

౭౦. తతియవగ్గస్స పఠమే **దిట్ఠా మయా**తి మయా దిట్ఠా, మమ సమన్తచక్ఖునా దిబ్బచక్ఖునా చాతి ద్వీహిపి చక్ఖూహి దిట్ఠా పచ్చక్ఖతో విదితా. తేన అనుస్సవాదిం పటిక్ఖిపతి, అయఞ్చ అత్థో ఇదానేవ పాళియం ఆగమిస్సతి. **కాయదుచ్చరితేన**

సమన్నాగతాతి కాయదుచ్చరితేన సమఙ్గీభూతా. **అరియానం ఉపవాదకాతి** బుద్ధాదీనం అరియానం అన్తమసో గిహిసోతాపన్నానమ్పి గుణపరిధంసనేన అభూతబ్భక్ఖానేన ఉపవాదకా అక్కోసకా గరహకా. **మిచ్ఛాదిట్ఠికాతి** విపరీతదస్సనా. **మిచ్ఛాదిట్ఠికమ్మసమాదానాతి** మిచ్ఛాదస్సనహేతు సమాదిన్ననానావిధకమ్మా యే చ, మిచ్ఛాదిట్ఠిమూలకేసు కాయకమ్మాదీసు అఞ్ఞేపి సమాదపేన్తి. ఏత్థ చ వచీమనోదుచ్చరితగ్గహణేనేవ అరియూపవాదమిచ్ఛాదిట్ఠీసు గహితాసు పునవచనం మహాసావజ్జభావదస్సనత్థం నేసం. మహాసావజ్జో హి అరియూపవాదో ఆనన్తరియసదిసో. యథాహ –

> “సెయ్యథాపి, సారిపుత్త, భిక్ఖు సీలసమ్పన్నో, సమాధిసమ్పన్నో, పఞ్ఞాసమ్పన్నో, దిట్ఠేవ ధమ్మే అఞ్ఞం ఆరాధేయ్య; ఏవంసమ్పదమిదం, సారిపుత్త, వదామి తం వాచం అప్పహాయ, తం చిత్తం అప్పహాయ, తం దిట్ఠిం అప్పటినిస్సజ్జిత్వా యథాభతం నిక్ఖిత్తో ఏవం నిరయే”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౪౯).

మిచ్ఛాదిట్ఠితో చ మహాసావజ్జతరం నామ అఞ్ఞం నత్థి. యథాహ –

> “నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం మహాసావజ్జతరం యథయిదం, భిక్ఖవే, మిచ్ఛాదిట్ఠి. మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాని, భిక్ఖవే, వజ్జానీ”తి (అ॰ ని॰ ౧.౩౧౦).

తం ఖో పనాతిఆది యథావుత్తస్స అత్థస్స అత్తపచ్చక్ఖభావం దళ్హతరం కత్వా దస్సేతుం ఆరద్ధం. తమ్పి సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

గాథాసు **మిచ్ఛా మనం పణిధాయాతి** అభిజ్ఝాదీనం వసేన చిత్తం అయోనిసో ఠపేత్వా. **మిచ్ఛా వాచఞ్చ భాసియాతి** మిచ్ఛా ముసావాదాదివసేన వాచం భాసిత్వా. **మిచ్ఛా కమ్మాని కత్వానాతి** పాణాతిపాతాదివసేన కాయకమ్మాని కత్వా. అథ వా **మిచ్ఛా మనం పణిధాయాతి** మిచ్ఛాదిట్ఠివసేన చిత్తం విపరీతం ఠపేత్వా. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. ఇదానిస్స తథా దుచ్చరితచరణే కారణం దస్సేతి **అప్పస్సుతోతి**, అత్తనో పరేసఞ్చ హితావహేన సుతేన విరహితోతి అత్థో. **అపుఞ్ఞకరోతి** తతో ఏవ అరియధమ్మస్స అకోవిదతాయ కిబ్బిసకారీ పాపధమ్మో. **అప్పస్మిం ఇధ జీవితేతి** ఇధ మనుస్సలోకే జీవితే అతిపరిత్తే. తథా చాహ “యో చిరం జీవతి, సో వస్ససతం అప్పం వా భియ్యో”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౯౩; సం॰ ని॰ ౧.౧౪౫), “అప్పమాయు మనుస్సాన”న్తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౪౫; మహాని॰ ౧౦) చ. తస్మా బహుస్సుతో సప్పఞ్ఞో సీఘం పుఞ్ఞాని కత్వా సగ్గూపగో నిబ్బానపతిట్ఠో వా హోతి. యో పన అప్పస్సుతో అపుఞ్ఞకరో, కాయస్స భేదా దుప్పఞ్ఞో నిరయం సో ఉపపజ్జతీతి.

పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సమ్మాదిట్ఠికసుత్తవణ్ణనా

౭౧. దుతియే పఠమసుత్తే వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. నిస్సరణియసుత్తవణ్ణనా

౭౨. తతియే **నిస్సరణియాతి** నిస్సరణపటిసంయుత్తా. **ధాతుయోతి** సత్తసుఞ్ఞసభావా. **కామానన్తి** కిలేసకామానఞ్చేవ వత్థుకామానఞ్చ. అథ వా **కామానన్తి** కిలేసకామానం. కిలేసకామతో హి నిస్సరణా వత్థుకామేహిపి నిస్సరణంయేవ హోతి, న అఞ్ఞథా. వుత్తఞ్హేతం –

"న తే కామా యాని చిత్రాని లోకే,

సఙ్కప్పరాగో పురిసస్స కామో;

తిట్ఠన్తి చిత్రాని తథేవ లోకే,

అథేత్థ ధీరా వినయన్తి ఛన్ద"న్తి. (అ॰ ని॰ ౬.౬౩);

నిస్సరణన్తి అపగమో. **నేక్ఖమ్మన్తి** పఠమజ్ఝానం, విసేసతో తం అసుభారమ్మణం దట్ఠబ్బం. యో పన తం ఝానం పాదకం కత్వా సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా తతియమగ్గం పత్వా అనాగామిమగ్గేన నిబ్బానం సచ్ఛికరోతి, తస్స చిత్తం అచ్చన్తమేవ కామేహి నిస్సటన్తి ఇదం ఉక్కట్ఠతో కామానం నిస్సరణం వేదితబ్బం. **రూపానన్తి** రూపధమ్మానం, విసేసేన సద్ధిం ఆరమ్మణేహి కుసలవిపాకకిరియాభేదతో సబ్బేసం రూపావచరధమ్మానం. **ఆరుప్పన్తి** అరూపావచరజ్ఝానం. కేచి పన "కామాన"న్తి పదస్స "సబ్బేసం కామావచరధమ్మాన"న్తి అత్థం వదన్తి. "నేక్ఖమ్మ"న్తి చ "పఞ్చ రూపావచరజ్ఝానానీ"తి. తం అట్ఠకథాసు నత్థి, న యుజ్జతి చ. **భూతన్తి** జాతం. **సఙ్ఖతన్తి** సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతం. **పటిచ్చసముప్పన్నన్తి** కారణతో నిబ్బత్తం. తీహిపి పదేహి తేభూమకే ధమ్మే అనవసేసతో పరియాదియతి. **నిరోధోతి** నిబ్బానం. ఏత్థ చ పఠమాయ ధాతుయా కామపరిఞ్ఞా వుత్తా, దుతియాయ రూపపరిఞ్ఞా, తతియాయ సబ్బసఙ్ఖతపరిఞ్ఞా సబ్బభవసమతిక్కమో వుత్తో.

గాథాసు **కామనిస్సరణం ఞత్వాతి** "ఇదం కామనిస్సరణం – ఏవఞ్చ కామతో నిస్సరణ"న్తి జానిత్వా. అతిక్కమతి ఏతేనాతి అతిక్కమో, అతిక్కమనూపాయో, తం **అతిక్కమం** ఆరుప్పం ఞత్వా. సబ్బే సఙ్ఖారా సమన్తి వూపసమన్తి ఏత్థాతి **సబ్బసఙ్ఖారసమథో,** నిబ్బానం, తం **ఫుసం** ఫుసన్తో. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సన్తతరసుత్తవణ్ణనా

౭౩. చతుత్థే **రూపేహీతి** రూపావచరధమ్మేహి. **సన్తతరాతి** అతిసయేన సన్తా. రూపావచరధమ్మా హి కిలేసవిక్ఖమ్భనతో వితక్కాదిఓళారికఙ్గప్పహానతో సమాధిభూమిభావతో చ సన్తా నామ, ఆరుప్పా పన తేహిపి అఙ్గసన్తతాయ చేవ ఆరమ్మణసన్తతాయ చ అతిసయేన సన్తవుత్తికా, తేన సన్తతరాతి వుత్తా. **నిరోధోతి** నిబ్బానం. సఙ్ఖారావసేససుఖుమభావప్పత్తితోపి హి చతుత్థారుప్పతో ఫలసమాపత్తియేవ సన్తతరా కిలేసదరథపటిపస్సద్ధితో నిబ్బానారమ్మణతో చ, కిమఙ్గం పన సబ్బసఙ్ఖారసమథో నిబ్బానం. తేన వుత్తం "ఆరుప్పేహి నిరోధో సన్తతరో"తి.

గాథాసు **రూపూపగాతి** రూపభవూపగా. రూపభవో హి ఇధ రూపన్తి వుత్తో, "రూపూపపత్తియా మగ్గం భావేతీ"తిఆదీసు వియ. **అరూపట్ఠాయినోతి** అరూపావచరా. **నిరోధం అప్పజానన్తా, ఆగన్తారో పునబ్భవన్తి** ఏతేన రూపారూపావచరధమ్మేహి నిరోధస్స సన్తభావమేవ దస్సేతి. **అరూపేసు అసణ్ఠితాతి** అరూపరాగేన అరూపభవేసు అప్పతిట్ఠహన్తా, తేపి పరిజానన్తాతి అత్థో. **నిరోధే యే విముచ్చన్తీతి** ఏత్థ **యేతి** నిపాతమత్తం. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పుత్తసుత్తవణ్ణనా

౪౪. పఞ్చమే **పుత్తా**తి అత్రజా ఓరసపుత్తా, దిన్నకాదయోపి వా. **సన్తో**తి భవన్తా **సంవిజ్జమానా లోకస్మి**న్తి ఇమస్మిం లోకే ఉపలబ్భమానా. అత్థిభావేన సన్తో, పాకటభావేన విజ్జమానా. **అతిజాతో**తి అత్తనో గుణేహి మాతాపితరో అతిక్కమిత్వా జాతో, తేహి అధికగుణోతి అత్థో. **అనుజాతో**తి గుణేహి మాతాపితూనం అనురూపో హుత్వా జాతో, తేహి సమానగుణోతి అత్థో. **అవజాతో**తి గుణేహి మాతాపితూనం అధమో హుత్వా జాతో, తేహి హీనగుణోతి అత్థో. యేహి పన గుణేహి యుత్తో మాతాపితూనం అధికో సమో హీనోతి చ అధిప్పేతో, తే విభజిత్వా దస్సేతుం ''**కథఞ్చ, భిక్ఖవే, పుత్తో అతిజాతో హోతీ**''తి కథేతుకమ్యతాయ పుచ్ఛం కత్వా ''**ఇధ, భిక్ఖవే, పుత్తస్సా**''తిఆదినా నిద్దేసో ఆరద్ధో.

తత్థ **న బుద్ధం సరణం గతా**తిఆదీసు **బుద్ధో**తి సబ్బధమ్మేసు అప్పటిహతఞాణనిమిత్తానుత్తరవిమోక్ఖాధిగమపరిభావితం ఖన్ధసన్తానం, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానం వా సచ్చాభిసమ్బోధిం ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తికో సత్తాతిసయో బుద్ధో. యథాహ –

> ''బుద్ధోతి యో సో భగవా సయమ్భూ అనాచరియకో పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు సామం సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝి, తత్థ చ సబ్బఞ్ఞుతం పత్తో, బలేసు చ వసీభావ''న్తి (చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేస ౯౭; పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౧) –

అయం తావ అత్థతో బుద్ధవిభావనా.

బ్యఞ్జనతో పన సవాసనాయ కిలేసనిద్దాయ అచ్చన్తవిగమేన బుద్ధవా పటిబుద్ధవాతి బుద్ధో, బుద్ధియా వా వికసితభావేన బుద్ధవా విబుద్ధవాతి బుద్ధో, బుజ్ఝితాతి బుద్ధో, బోధేతాతి బుద్ధోతి ఏవమాదినా నయేన వేదితబ్బో. యథాహ –

> ''బుజ్ఝితా సచ్చానీతి బుద్ధో, బోధేతా పజాయాతి బుద్ధో, సబ్బఞ్ఞుతాయ బుద్ధో, సబ్బదస్సావితాయ బుద్ధో, అనఞ్ఞనేయ్యతాయ బుద్ధో, విసవితాయ బుద్ధో, ఖీణాసవసఙ్ఖాతేన బుద్ధో, నిరుపక్కిలేససఙ్ఖాతేన బుద్ధో, ఏకన్తవీతరాగోతి బుద్ధో, ఏకన్తవీతదోసోతి బుద్ధో, ఏకన్తవీతమోహోతి బుద్ధో, ఏకన్తనిక్కిలేసోతి బుద్ధో, ఏకాయనమగ్గం గతోతి బుద్ధో, ఏకో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధోతి బుద్ధో, అబుద్ధివిహతత్తా బుద్ధిపటిలాభాతి బుద్ధో, బుద్ధోతి చేతం నామం న మాతరా కతం, న పితరా కతం, న భాతరా కతం, న భగినియా కతం, న మిత్తామచ్చేహి కతం, న ఞాతిసాలోహితేహి కతం, న సమణబ్రాహ్మణేహి కతం, న దేవతాహి కతం, అథ ఖో విమోక్ఖన్తికమేతం బుద్ధానం భగవన్తానం బోధియా మూలే సహ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స పటిలాభా సచ్ఛికా పఞ్ఞత్తి, యదిదం బుద్ధో''తి (చూళని॰ పారాయనత్థుతిగాథానిద్దేస ౯౭; పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౨).

హింసతీతి **సరణం,** సబ్బం అనత్థం అపాయదుక్ఖం సబ్బం సంసారదుక్ఖం హింసతి వినాసేతి విద్ధంసేతీతి అత్థో. **సరణం గతా**తి ''బుద్ధో భగవా అమ్హాకం సరణం గతి పరాయణం పటిసరణం అఘస్స హన్తా హితస్స విధాతా''తి ఇమినా అధిప్పాయేన బుద్ధం భగవన్తం గచ్ఛామ భజామ సేవామ పయిరుపాసామ. ఏవం వా జానామ బుజ్ఝామాతి ఏవం గతా ఉపగతా బుద్ధం సరణం గతా. తప్పటిక్ఖేపేన న బుద్ధం సరణం గతా.

ధమ్మం సరణం గతాతి అధిగతమగ్గే సచ్ఛికతనిరోధే యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే చతూసు అపాయేసు అపతమానే కత్వా ధారేతీతి ధమ్మో. సో అత్థతో అరియమగ్గో చేవ నిబ్బానఞ్చ. వుత్తఞ్హేతం –

“యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా, అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ”తి విత్థారో (అ॰ ని॰ ౪.౩౪).

న కేవలఞ్చ అరియమగ్గనిబ్బానాని ఏవ, అపిచ ఖో అరియఫలేహి సద్ధిం పరియత్తిధమ్మో చ. వుత్తఞ్హేతం ఛత్తమాణవకవిమానే –

“రాగవిరాగమనేజమసోకం,
ధమ్మమసఙ్ఖతమప్పటికూలం;
మధురమిమం పగుణం సువిభత్తం,
ధమ్మమిమం సరణత్థముపేహీ”తి. (వి॰ వ॰ ౮౮౭);

తత్థ హి **రాగవిరాగో**తి మగ్గో కథితో, **అనేజమసోక**న్తి ఫలం, **ధమ్మమసఙ్ఖత**న్తి నిబ్బానం, **అప్పటికూలం మధురమిమం పగుణం సువిభత్త**న్తి పిటకత్తయేన విభత్తా సబ్బధమ్మక్ఖన్ధా కథితా. తం ధమ్మం వుత్తనయేన సరణన్తి గతా ధమ్మం సరణం గతా. తప్పటిక్ఖేపేన న ధమ్మం సరణం గతా.

దిట్ఠిసీలసఙ్ఘాతేన సంహతోతి సఙ్ఘో. సో అత్థతో అట్ఠఅరియపుగ్గలసమూహో. వుత్తఞ్హేతం తస్మిం ఏవ విమానే –

“యత్థ చ దిన్న మహప్ఫలమాహు,
చతూసు సుచీసు పురిసయుగేసు;
అట్ఠ చ పుగ్గల ధమ్మదసా తే,
సఙ్ఘమిమం సరణత్థముపేహీ”తి. (వి॰ వ॰ ౮౮౮);

తం సఙ్ఘం వుత్తనయేన సరణన్తి గతా సఙ్ఘం సరణం గతా. తప్పటిక్ఖేపేన న సఙ్ఘం సరణం గతాతి.

ఏత్థ చ సరణగమనకోసల్లత్థం సరణం సరణగమనం, యో చ సరణం గచ్ఛతి సరణగమనప్పభేదో, ఫలం, సంకిలేసో, భేదో, వోదానన్తి అయం విధి వేదితబ్బో.

తత్థ పదత్థతో తావ హింసతీతి **సరణం,** సరణగతానం తేనేవ సరణగమనేన భయం సన్తాసం దుక్ఖం దుగ్గతిం పరికిలేసం హనతి వినాసేతీతి అత్థో, రతనత్తయస్సేతం అధివచనం. అథ వా హితే పవత్తనేన అహితా నివత్తనేన చ సత్తానం భయం హింసతీతి బుద్ధో సరణం, భవకన్తారతో ఉత్తారణేన అస్సాసదానేన చ ధమ్మో, అప్పకానమ్పి కారానం విపులఫలపటిలాభకరణేన సఙ్ఘో. తస్మా ఇమినాపి పరియాయేన రతనత్తయం సరణం. తప్పసాదతగ్గరుతాహి విహతకిలేసో తప్పరాయణతాకారప్పవత్తో చిత్తుప్పాదో **సరణగమనం.** తంసమఙ్గిసత్తో **సరణం గచ్ఛతి,** వుత్తప్పకారేన చిత్తుప్పాదేన “ఏతాని మే తీణి రతనాని సరణం, ఏతాని పరాయణ”న్తి ఏవం ఉపేతీతి అత్థో. ఏవం తావ సరణం సరణగమనం, యో చ సరణం గచ్ఛతీతి ఇదం తయం వేదితబ్బం.

పభేదతో పన దువిధం సరణగమనం – లోకియం, లోకుత్తరఞ్చ. తత్థ లోకుత్తరం దిట్ఠసచ్చానం మగ్గక్ఖణే సరణగమనుపక్కిలేససముచ్ఛేదేన ఆరమ్మణతో నిబ్బానారమ్మణం హుత్వా కిచ్చతో సకలేపి రతనత్తయే ఇజ్ఝతి, లోకియం పుథుజ్జనానం సరణగమనుపక్కిలేసవిక్ఖమ్భనేన ఆరమ్మణతో బుద్ధాదిగుణారమ్మణం హుత్వా ఇజ్ఝతి. తం అత్థతో బుద్ధాదీసు వత్థూసు సద్ధాపటిలాభో , సద్ధామూలికా చ సమ్మాదిట్ఠి దససు పుఞ్ఞకిరియవత్థూసు దిట్ఠిజుకమ్మన్తి వుచ్చతి.

తయిదం చతుధా పవత్తతి – అత్తసన్నియ్యాతనేన, తప్పరాయణతాయ, సిస్సభావూపగమనేన, పణిపాతేనాతి. తత్థ **అత్తసన్నియ్యాతనం** నామ "అజ్జ ఆదిం కత్వా అహం అత్తానం బుద్ధస్స నియ్యాతేమి, ధమ్మస్స, సఙ్ఘస్సా"తి ఏవం బుద్ధాదీనం అత్తపరిచ్చజనం. **తప్పరాయణం** నామ "అజ్జ ఆదిం కత్వా అహం బుద్ధపరాయణో, ధమ్మపరాయణో, సఙ్ఘపరాయణో ఇతి మం ధారేహీ"తి ఏవం తప్పటిసరణభావో తప్పరాయణతా. **సిస్సభావూపగమనం** నామ "అజ్జ ఆదిం కత్వా అహం బుద్ధస్స అన్తేవాసికో, ధమ్మస్స, సఙ్ఘస్స ఇతి మం ధారేథూ"తి ఏవం సిస్సభావస్స ఉపగమనం. **పణిపాతో** నామ "అజ్జ ఆదిం కత్వా అహం అభివాదనపచ్చుట్ఠానఅఞ్జలికమ్మసామీచికమ్మం బుద్ధాదీనం ఏవ తిణ్ణం వత్థూనం కరోమి ఇతి మం ధారేథూ"తి ఏవం బుద్ధాదీసు పరమనిపచ్చకారో. ఇమేసఞ్హి చతున్నం ఆకారానం అఞ్ఞతరం కరోన్తేన గహితం ఏవ హోతి సరణగమనం.

అపిచ "భగవతో అత్తానం పరిచ్చజామి, ధమ్మస్స, సఙ్ఘస్స అత్తానం పరిచ్చజామి, జీవితం పరిచ్చజామి, పరిచ్చత్తో ఏవ మే అత్తా జీవితఞ్చ, జీవితపరియన్తికం బుద్ధం సరణం గచ్ఛామి, బుద్ధో మే సరణం తాణం లేణ"న్తి ఏవమ్పి అత్తసన్నియ్యాతనం వేదితబ్బం. "సత్థారఞ్చ వతాహం పస్సేయ్యం, భగవన్తమేవ పస్సేయ్యం; సుగతఞ్చ వతాహం పస్సేయ్యం, భగవన్తమేవ పస్సేయ్యం; సమ్మాసమ్బుద్ధఞ్చ వతాహం పస్సేయ్యం; భగవన్తమేవ పస్సేయ్య"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౪) ఏవం మహాకస్సపత్థేరస్స సరణగమనం వియ సిస్సభావూపగమనం దట్ఠబ్బం.

"సో అహం విచరిస్సామి, గామా గామం పురా పురం;

నమస్సమానో సమ్బుద్ధం, ధమ్మస్స చ సుధమ్మత"న్తి. (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ౧౯౪) –

ఏవం ఆళవకాదీనం సరణగమనం వియ తప్పరాయణతా వేదితబ్బా. "అథ ఖో, బ్రహ్మాయు, బ్రాహ్మణో ఉట్ఠాయాసనా ఏకంసం ఉత్తరాసఙ్గం కరిత్వా భగవతో పాదేసు సిరసా నిపతిత్వా భగవతో పాదాని ముఖేన చ పరిచుమ్బతి, పాణీహి చ పరిసమ్బాహతి, నామఞ్చ సావేతి 'బ్రహ్మాయు అహం, భో గోతమ, బ్రాహ్మణో, బ్రహ్మాయు అహం, భో గోతమ, బ్రాహ్మణో'"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౯౪) ఏవం పణిపాతో దట్ఠబ్బో.

సో పనేస ఞాతిభయాచరియదక్ఖిణేయ్యవసేన చతుబ్బిధో హోతి. తత్థ దక్ఖిణేయ్యపణిపాతేన సరణగమనం హోతి, న ఇతరేహి. సేట్ఠవసేనేవ హి సరణం గయ్హతి, సేట్ఠవసేన భిజ్జతి. తస్మా యో "అయమేవ లోకే సబ్బసత్తుత్తమో అగ్గదక్ఖిణేయ్యో"తి వన్దతి, తేనేవ సరణం గహితం హోతి, న ఞాతిభయాచరియసఞ్ఞాయ వన్దన్తేన. ఏవం గహితసరణస్స ఉపాసకస్స వా ఉపాసికాయ వా అఞ్ఞతిత్థియేసు పబ్బజితమ్పి "ఞాతకో మే అయ"న్తి వన్దతో సరణం న భిజ్జతి, పగేవ అపబ్బజితం. తథా రాజానం భయేన వన్దతో. సో హి రట్ఠపూజితత్తా అవన్దియమానో అనత్థమ్పి కరేయ్యాతి. తథా యంకిఞ్చి సిప్పం సిక్ఖాపకం తిత్థియమ్పి "ఆచరియో మే అయ"న్తి వన్దతోపి న భిజ్జతి. ఏవం సరణగమనస్స పభేదో వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ లోకుత్తరస్స సరణగమనస్స చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని విపాకఫలం, సబ్బదుక్ఖక్ఖయో ఆనిసంసఫలం. వుత్తఞ్హేతం –

"యో చ బుద్ధఞ్చ ధమ్మఞ్చ, సఙ్ఘఞ్చ సరణం గతో;
చత్తారి అరియసచ్చాని, సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతి.

"దుక్ఖం దుక్ఖసముప్పాదం, దుక్ఖస్స చ అతిక్కమం;
అరియం చట్ఠఙ్గికం మగ్గం, దుక్ఖూపసమగామినం.

"ఏతం ఖో సరణం ఖేమం, ఏతం సరణముత్తమం;
ఏతం సరణమాగమ్మ, సబ్బదుక్ఖా పముచ్చతీ"తి. (ధ॰ ప॰ ౧౯౦-౧౯౨);

అపిచ నిచ్చతో అనుపగమనాదీనిపి ఏతస్స ఆనిసంసఫలం వేదితబ్బం. వుత్తఞ్హేతం –

"అట్ఠానమేతం, భిక్ఖవే, అనవకాసో, యం దిట్ఠిసమ్పన్నో పుగ్గలో కఞ్చి సఙ్ఖారం నిచ్చతో ఉపగచ్ఛేయ్య, సుఖతో ఉపగచ్ఛేయ్య, కఞ్చి ధమ్మం అత్తతో ఉపగచ్ఛేయ్య, మాతరం జీవితా వోరోపేయ్య, పితరం జీవితా వోరోపేయ్య, అరహన్తం జీవితా వోరోపేయ్య, దుట్ఠచిత్తో తథాగతస్స లోహితం ఉప్పాదేయ్య, సఙ్ఘం భిన్దేయ్య, అఞ్ఞం సత్థారం ఉద్దిసేయ్య నేతం ఠానం విజ్జతీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౭-౧౨౮; అ॰ ని॰ ౧.౨౬౮-౨౭౬; విభ॰ ౮౦౯).

లోకియస్స పన సరణగమనస్స భవసమ్పదాపి భోగసమ్పదాపి ఫలమేవ. వుత్తఞ్హేతం –

"యే కేచి బుద్ధం సరణం గతాసే,
న తే గమిస్సన్తి అపాయభూమిం;
పహాయ మానుసం దేహం,
దేవకాయం పరిపూరేస్సన్తీ"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౩౭);

అపరమ్పి వుత్తం –

"అథ ఖో సక్కో దేవానమిన్దో అసీతియా దేవతాసహస్సేహి సద్ధిం యేనాయస్మా మహామోగ్గల్లానో తేనుపసఙ్కమి…పే॰… ఏకమన్తం ఠితం ఖో సక్కం దేవానమిన్దం ఆయస్మా మహామోగ్గల్లానో ఏతదవోచ – 'సాధు ఖో, దేవానమిన్ద, బుద్ధం సరణగమనం హోతి. బుద్ధం సరణగమనహేతు ఖో, దేవానమిన్ద, ఏవమిధేకచ్చే సత్తా కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జన్తి. తే అఞ్ఞే దేవే దసహి ఠానేహి అధిగణ్హన్తి – దిబ్బేన ఆయునా, దిబ్బేన వణ్ణేన, దిబ్బేన సుఖేన, దిబ్బేన యసేన, దిబ్బేన ఆధిపతేయ్యేన, దిబ్బేహి రూపేహి, దిబ్బేహి సద్దేహి, దిబ్బేహి గన్ధేహి, దిబ్బేహి రసేహి, దిబ్బేహి ఫోట్ఠబ్బేహి…పే॰… ధమ్మం, సఙ్ఘం…పే॰… ఫోట్ఠబ్బేహీ'"తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౧).

వేలామసుత్తాదివసేనపి (అం॰ ని॰ ౯.౨౦) సరణగమనస్స ఫలవిసేసో వేదితబ్బో. ఏవం సరణగమనస్స ఫలం వేదితబ్బం.

లోకియసరణగమనఞ్చేత్థ తీసు వత్థూసు అఞ్ఞాణసంసయమిచ్ఛాఞాణాదీహి సంకిలిస్సతి, న మహాజుతికం హోతి న మహావిప్ఫారం. లోకుత్తరస్స పన సంకిలేసో నత్థి. లోకియస్స చ సరణగమనస్స దువిధో భేదో – సావజ్జో, అనవజ్జో చ. తత్థ సావజ్జో అఞ్ఞసత్థారాదీసు అత్తసన్నియ్యాతనాదీహి హోతి, సో అనిట్ఠఫలో. అనవజ్జో కాలకిరియాయ, సో అవిపాకత్తా అఫలో. లోకుత్తరస్స పన నేవత్థి భేదో. భవన్తరేపి హి అరియసావకో అఞ్ఞం సత్థారం న ఉద్దిసతీతి ఏవం సరణగమనస్స సంకిలేసో చ భేదో చ వేదితబ్బో.

వోదానమ్పి చ లోకియస్సేవ యస్స హి సంకిలేసో, తస్సేవ తతో వోదానేన భవితబ్బం. లోకుత్తరం పన నిచ్చవోదానమేవాతి.

పాణాతిపాతాతి ఏత్థ పాణస్స సరసేనేవ పతనసభావస్స అన్తరా ఏవ అతిపాతనం అతిపాతో, సణికం పతితుం అదత్వా సీఘం పాతనన్తి అత్థో. అతిక్కమ్మ వా సత్థాదీహి అభిభవిత్వా పాతనం అతిపాతో, పాణఘాతోతి వుత్తం హోతి. **పాణో**తి చేత్థ ఖన్ధసన్తానో, యో సత్తోతి వోహరీయతి, పరమత్థతో రూపారూపజీవితిన్ద్రియం. రూపజీవితిన్ద్రియే హి వికోపితే ఇతరమ్పి తంసమ్బన్ధతాయ వినస్సతీతి. తస్మిం పన పాణే పాణసఞ్ఞినో జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదకఉపక్కమసముట్ఠాపికా కాయవచీద్వారానం అఞ్ఞతరద్వారప్పవత్తా వధకచేతనా **పాణాతిపాతో**. యాయ హి చేతనాయ పవత్తమానస్స జీవితిన్ద్రియస్స నిస్సయభూతేసు ఉపక్కమకరణహేతుకమహాభూతపచ్చయా ఉప్పజ్జనకమహాభూతా పురిమసదిసా న ఉప్పజ్జన్తి, విసదిసా ఏవ ఉప్పజ్జన్తి, సా తాదిసప్పయోగసముట్ఠాపికా చేతనా పాణాతిపాతో. లద్ధూపక్కమాని హి భూతాని పురిమభూతాని వియ న విసదానీతి సమానజాతియానం కారణాని న హోన్తీతి. "కాయవచీద్వారానం అఞ్ఞతరద్వారప్పవత్తా"తి ఇదం మనోద్వారే పవత్తాయ వధకచేతనాయ పాణాతిపాతతాసమ్భవదస్సనం. కులుమ్బసుత్తేపి హి "ఇధేకచ్చో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా ఇద్ధిమా చేతో వసిప్పత్తో అఞ్ఞిస్సా కుచ్ఛిగతం గబ్భం పాపకేన మనసా అనుపేక్ఖితా హోతీ"తి విజ్జామయిద్ధి అధిప్పేతా. సా చ వచీద్వారం ముఞ్చిత్వా న సక్కా నిబ్బత్తేతున్తి వచీద్వారవసేనేవ నిప్పజ్జతి. యే పన "భావనామయిద్ధి తత్థ అధిప్పేతా"తి వదన్తి, తేసం వాదో కుసలత్తికవేదనత్తికవితక్కత్తికభూమన్తరేహి విరుజ్ఝతి.

స్వాయం పాణాతిపాతో గుణరహితేసు తిరచ్ఛానగతాదీసు ఖుద్దకే పాణే అప్పసావజ్జో, మహాసరీరే మహాసావజ్జో. కస్మా? పయోగమహన్తతాయ. పయోగసమత్తేపి వత్థుమహన్తతాదీహి మహాసావజ్జో, గుణవన్తేసు మనుస్సాదీసు అప్పగుణే పాణే అప్పసావజ్జో, మహాగుణే మహాసావజ్జో . సరీరగుణానం పన సమభావే సతి కిలేసానం ఉపక్కమానఞ్చ ముదుతాయ అప్పసావజ్జో, తిబ్బతాయ మహాసావజ్జో.

ఏత్థ చ పయోగవత్థుమహన్తతాదీహి మహాసావజ్జతా తేహి పచ్చయేహి ఉప్పజ్జమానాయ చేతనాయ బలవభావతో వేదితబ్బా. యథాధిప్పేతస్స పయోగస్స సహసా నిప్ఫాదనవసేన సకిచ్చసాధికాయ బహుక్ఖత్తుం పవత్తజవనేహి లద్ధాసేవనాయ చ సన్నిట్ఠాపకచేతనాయ పయోగస్స మహన్తభావో. సతిపి కదాచి ఖుద్దకే చేవ మహన్తే చ పాణే పయోగస్స సమభావే మహన్తం హనన్తస్స చేతనా తిబ్బతరా ఉప్పజ్జతీతి వత్థుమహన్తతాపి చేతనాయ బలవభావస్స కారణం. ఇతి ఉభయమ్పేతం చేతనాబలవభావేనేవ మహాసావజ్జతాయ హేతు హోతి. తథా హన్తబ్బస్స మహాగుణభావే తత్థ

పవత్తఉపకారచేతనా వియ ఖేత్తవిసేసనిప్ఫత్తియా అపకారచేతనాపి బలవతీ తిబ్బతరా ఉప్పజ్జతీతి తస్స మహాసావజ్జతా దట్ఠబ్బా. తస్మా పయోగవత్థుఆదిపచ్చయానం అమహత్తేపి గుణమహన్తతాదిపచ్చయేహి చేతనాయ బలవభావవసేనేవ మహాసావజ్జతా వేదితబ్బా.

తస్స పాణో, పాణసఞ్ఞితా, వధకచిత్తం, ఉపక్కమో, తేన మరణన్తి పఞ్చ సమ్భారా. పఞ్చసమ్భారయుత్తో పాణాతిపాతోతి పఞ్చసమ్భారవినిముత్తో దట్ఠబ్బో. తేసు పాణసఞ్ఞితావధకచిత్తాని పుబ్బభాగియానిపి హోన్తి, ఉపక్కమో వధకచేతనాసముట్ఠాపితో. తస్స ఛ పయోగా – సాహత్థికో, ఆణత్తికో, నిస్సగ్గియో, థావరో, విజ్జామయో, ఇద్ధిమయోతి. తేసు సహత్థేన నిబ్బత్తో సాహత్థికో. పరేసం ఆణాపనవసేన పవత్తో ఆణత్తికో. ఉసుసత్తిఆదీనం నిస్సజ్జనవసేన పవత్తో నిస్సగ్గియో. ఓపాతఖణనాదివసేన పవత్తో థావరో. ఆథబ్బణికాదీనం వియ మన్తపరిజప్పనపయోగో విజ్జామయో. దాఠాకోట్టనాదీనం వియ కమ్మవిపాకజిద్ధిమయో.

ఏత్థాహ – ఖణే ఖణే నిరుజ్ఝనసభావేసు సఙ్ఖారేసు, కో హన్తా, కో వా హఞ్ఞతి? యది చిత్తచేతసికసన్తానో, సో అరూపితాయ న ఛేదనభేదనాదివసేన వికోపనసమత్థో, నాపి వికోపనీయో, అథ రూపసన్తానో, సో అచేతనతాయ కట్ఠకలిఙ్గరూపమోతి న తత్థ ఛేదనాదినా పాణాతిపాతో లబ్భతి, యథా మతసరీరే. పయోగోపి పాణాతిపాతస్స యథావుత్తో పహరణప్పహారాదికో అతీతేసు సఙ్ఖారేసు భవేయ్య అనాగతేసు పచ్చుప్పన్నేసు వా. తత్థ న తావ అతీతేసు అనాగతేసు చ సమ్భవతి తేసం అవిజ్జమానసభావత్తా, పచ్చుప్పన్నేసు చ సఙ్ఖారానం ఖణికత్తా సరసేనేవ నిరుజ్ఝనసభావతాయ వినాసాభిముఖేసు నిప్పయోజనో పయోగో సియా, వినాసస్స చ కారణరహితత్తా న పహరణప్పహారాదిప్పయోగహేతుకం మరణం, నిరీహత్తా చ సఙ్ఖారానం కస్స సో పయోగో, ఖణికభావేన వధాధిప్పాయసమకాలమేవ భిజ్జనకస్స యావ కిరియాపరియోసానకాలమనవట్ఠానతో కస్స వా పాణాతిపాతో కమ్మబన్ధోతి?

వుచ్చతే – యథావుత్తవధకచేతనాసమఙ్గీ సఙ్ఖారానం పుఞ్జో సత్తసఙ్ఖాతో హన్తా. తేన పవత్తితవధప్పయోగనిమిత్తం అపగతుస్మావిఞ్ఞాణజీవితిన్ద్రియో మతోతి వోహారస్స వత్థుభూతో యథావుత్తవధప్పయోగాకరణే పుబ్బే వియ ఉద్ధం పవత్తనారహో రూపారూపధమ్మపుఞ్జో హఞ్ఞతి, చిత్తచేతసికసన్తానో ఏవ వా. వధప్పయోగావిసయభావేపి తస్స పఞ్చవోకారభవే రూపసన్తానాధీనవుత్తితాయ భూతరూపేసు కతప్పయోగవసేన జీవితిన్ద్రియవిచ్ఛేదేన సోపి విచ్ఛిజ్జతీతి న పాణాతిపాతస్స అసమ్భవో, నాపి అహేతుకో, న చ పయోగో నిప్పయోజనో. పచ్చుప్పన్నేసు సఙ్ఖారేసు కతప్పయోగవసేన తదనన్తరం ఉప్పజ్జనారహస్స సఙ్ఖారకలాపస్స తథా అనుప్పత్తితో ఖణికానఞ్చ సఙ్ఖారానం ఖణికమరణస్స ఇధ మరణభావేన అనధిప్పేతత్తా సన్తతిమరణస్స చ యథావుత్తనయేన సహేతుకభావతో న అహేతుకం మరణం, నిరీహకేసుపి సఙ్ఖారేసు యథాపచ్చయం ఉప్పజ్జిత్వా అత్థిభావమత్తేనేవ అత్తనో అత్తనో అనురూపఫలుప్పాదననియతాని కారణానియేవ కరోన్తీతి వుచ్చతి, యథా పదీపో పకాసేతీతి, తథేవ ఘాతకవోహారో. న చ కేవలస్స వధాధిప్పాయసహభునో చిత్తచేతసికకలాపస్స పాణాతిపాతో ఇచ్ఛితో, సన్తానవసేన వత్తమానస్సేవ పన ఇచ్ఛితోతి అత్థేవ పాణాతిపాతేన కమ్మబన్ధో. సన్తానవసేన వత్తమానానఞ్చ పదీపాదీనం అత్థకిరియాసిద్ధి దిస్సతీతి. అయఞ్చ విచారణా అదిన్నాదానాదీసుపి యథాసమ్భవం విభావేతబ్బా. తస్మా **పాణాతిపాతా**. న పటివిరతాతి **అప్పటివిరతా**.

అదిన్నస్స ఆదానం **అదిన్నాదానం,** పరస్స హరణం థేయ్యం చోరికాతి వుత్తం హోతి. తత్థ **అదిన్న**న్తి పరపరిగ్గహితం, యత్థ పరో యథాకామకారితం ఆపజ్జన్తో అదణ్డారహో అనుపవజ్జో చ హోతి. తస్మిం పరపరిగ్గహితే పరపరిగ్గహితసఞ్ఞినో

తదాదాయకఉపక్కమసముట్ఠాపికా థేయ్యచేతనా అదిన్నాదానం. తం హీనే పరసన్తకే అప్పసావజ్జం, పణీతే మహాసావజ్జం. కస్మా? వత్థుపణీతతాయ. తథా ఖుద్దకే పరసన్తకే అప్పసావజ్జం, మహన్తే మహాసావజ్జం. కస్మా? వత్థుమహన్తతాయ పయోగమహన్తతాయ చ. వత్థుసమత్తే పన సతి గుణాధికానం సన్తకే వత్థుస్మిం మహాసావజ్జం, తంతంగుణాధికం ఉపాదాయ తతో తతో హీనగుణస్స సన్తకే వత్థుస్మిం అప్పసావజ్జం. వత్థుగుణానం పన సమభావే సతి కిలేసానం పయోగస్స చ ముదుభావే అప్పసావజ్జం, తిబ్బభావే మహాసావజ్జం.

తస్స పఞ్చ సమ్భారా – పరపరిగ్గహితం, పరపరిగ్గహితసఞ్ఞితా, థేయ్యచిత్తం, ఉపక్కమో, తేన హరణన్తి. ఛ పయోగా సాహత్థికాదయోవ. తే చ ఖో యథానురూపం థేయ్యావహారో, పసయ్హావహారో, పరికప్పావహారో, పటిచ్ఛన్నావహారో, కుసావహారోతి ఇమేసం అవహారానం వసేన పవత్తా. ఏత్థ చ మన్తపరిజప్పనేన పరసన్తకహరణం విజ్జామయో పయోగో. వినా మన్తేన తాదిసేన ఇద్ధానుభావసిద్ధేన కాయవచీపయోగేన పరసన్తకస్స ఆకడ్ఢనం ఇద్ధిమయో పయోగోతి వేదితబ్బో.

కామేసూతి మేథునసమాచారేసు. **మిచ్ఛాచారో**తి ఏకన్తనిన్దితో లామకాచారో. లక్ఖణతో పన అసద్ధమ్మాధిప్పాయేన కాయద్వారప్పవత్తా అగమనీయట్ఠానవీతిక్కమచేతనా **కామేసు మిచ్ఛాచారో**. తత్థ అగమనీయట్ఠానం నామ పురిసానం తావ మాతురక్ఖితాదయో దస, ధనక్కీతాదయో దసాతి వీసతి ఇత్థియో, ఇత్థీసు పన ద్విన్నం సారక్ఖసపరిదణ్డానం, దసన్నఞ్చ ధనక్కీతాదీనన్తి ద్వాదసన్నం ఇత్థీనం అఞ్ఞపురిసా. స్వాయం మిచ్ఛాచారో సీలాదిగుణరహితే అగమనీయట్ఠానే అప్పసావజ్జో, సీలాదిగుణసమ్పన్నే మహాసావజ్జో. గుణరహితేపి చ అభిభవిత్వా మిచ్ఛా చరన్తస్స మహాసావజ్జో, ఉభిన్నం సమానచ్ఛన్దతాయ అప్పసావజ్జో. సమానచ్ఛన్దభావేపి కిలేసానం ఉపక్కమానఞ్చ ముదుతాయ అప్పసావజ్జో, తిబ్బతాయ మహాసావజ్జో. తస్స చత్తారో సమ్భారా – అగమనీయవత్థు, తస్మిం సేవనచిత్తం, సేవనపయోగో, మగ్గేనమగ్గప్పటిపత్తిఅధివాసనన్తి. తత్థ అత్తనో రుచియా పవత్తితస్స తయో, బలక్కారేన పవత్తితస్స తయోతి అనవసేసగ్గహణేన చత్తారో దట్ఠబ్బా, అత్థసిద్ధి పన తీహేవ. ఏకో పయోగో సాహత్థికోవ.

ముసాతి విసంవాదనపురేక్ఖారస్స అత్థభఞ్జకో కాయవచీపయోగో, విసంవాదనాధిప్పాయేన పనస్స పరవిసంవాదకకాయవచీపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా **ముసావాదో**. అపరో నయో **ముసా**తి అభూతం వత్థు, **వాదో**తి తస్స భూతతో తచ్ఛతో విఞ్ఞాపనం. తస్మా అతథం వత్థుం తథతో పరం విఞ్ఞాపేతుకామస్స తథావిఞ్ఞాపనపయోగసముట్ఠాపికా చేతనా **ముసావాదో**.

సో యమత్థం భఞ్జతి, తస్స అప్పతాయ అప్పసావజ్జో, మహన్తతాయ మహాసావజ్జో. అపిచ గహట్ఠానం అత్తనో సన్తకం అదాతుకామతాయ నత్థీతి ఆదినయప్పవత్తో అప్పసావజ్జో, సక్ఖినా హుత్వా అత్థభఞ్జనవసేన వుత్తో మహాసావజ్జో. పబ్బజితానం అప్పకమ్పి తేలం వా సప్పిం వా లభిత్వా హసాధిప్పాయేన “అజ్జ గామే తేలం నదీ మఞ్ఞే సన్దతీ”తి పూరణకథానయేన పవత్తో అప్పసావజ్జో, అదిట్ఠంయేవ పన “దిట్ఠ”న్తిఆదినా నయేన వదన్తానం మహాసావజ్జో. తథా యస్స అత్థం భఞ్జతి, తస్స అప్పగుణతాయ అప్పసావజ్జో, మహాగుణతాయ మహాసావజ్జో. కిలేసానం ముదుతిబ్బతావసేన చ అప్పసావజ్జమహాసావజ్జతా లబ్భతేవ.

తస్స చత్తారో సమ్భారా – అతథం వత్థు, విసంవాదనచిత్తం, తజ్జో వాయామో, పరస్స తదత్థవిజాననన్తి. విసంవాదనాధిప్పాయేన హి పయోగే కతేపి పరేన తస్మిం అత్థే అవిఞ్ఞాతే విసంవాదనస్స అసిజ్ఝనతో పరస్స

తదత్థవిజాననమ్హి ఏకో సమ్భారో వేదితబ్బో. కేచి పన "అభూతవచనం, విసంవాదనచిత్తం, పరస్స తదత్థవిజాననన్తి తయో సమ్భారా"తి వదన్తి. సచే పన పరో దన్ధతాయ విచారేత్వా తమత్థం జానాతి, సన్నిట్ఠాపకచేతనాయ పవత్తత్తా కిరియాసముట్ఠాపకచేతనాక్ఖణేయేవ ముసావాదకమ్మునా బజ్ఝతి.

సురాతి పిట్ఠసురా, పూవసురా, ఓదనసురా, కిణ్ణపక్ఖిత్తా, సమ్భారసంయుత్తాతి పఞ్చ సురా. **మేరయ**న్తి పుప్ఫాసవో, ఫలాసవో, మధ్వాసవో, గుళాసవో సమ్భారసంయుత్తోతి పఞ్చ ఆసవా. తదుభయమ్పి మదనీయట్ఠేన **మజ్జం**. యాయ చేతనాయ తం పివతి, సా పమాదకారణత్తా **పమాదట్ఠానం**. లక్ఖణతో పన యథావుత్తస్స సురామేరయసఙ్ఖాతస్స మజ్జస్స బీజతో పట్ఠాయ మదవసేన కాయద్వారప్పవత్తా పమాదచేతనా **సురామేరయమజ్జపమాదట్ఠానం**. తస్స మజ్జభావో, పాతుకమ్యతాచిత్తం, తజ్జో వాయామో, అజ్ఝోహరణన్తి చత్తారో సమ్భారా. అకుసలచిత్తేనేవ చస్స పాతబ్బతో ఏకన్తేన సావజ్జభావో . అరియసావకానం పన వత్థుం అజానన్తానమ్పి ముఖం న పవిసతి, పగేవ జానన్తానం. అడ్ఢపసతమత్తస్స పానం అప్పసావజ్జం, అద్ధాళ్హకమత్తస్స పానం తతో మహన్తం మహాసావజ్జం, కాయసఞ్చాలనసమత్థం బహుం పివిత్వా గామఘాతకాదికమ్మం కరోన్తస్స మహాసావజ్జమేవ. పాపకమ్మఞ్హి పాణాతిపాతం పత్వా ఖీణాసవే మహాసావజ్జం, అదిన్నాదానం పత్వా ఖీణాసవస్స సన్తకే మహాసావజ్జం, మిచ్ఛాచారం పత్వా ఖీణాసవాయ భిక్ఖునియా వీతిక్కమే, ముసావాదం పత్వా ముసావాదేన సఙ్ఘభేదే, సురాపానం పత్వా కాయసఞ్చాలనసమత్థం బహుం పివిత్వా గామఘాతకాదికమ్మం మహాసావజ్జం. సబ్బేహిపి చేతేహి ముసావాదేన సఙ్ఘభేదోవ మహాసావజ్జో. తఞ్హి కత్వా కప్పం నిరయే పచ్చతి.

ఇదాని ఏతేసు సభావతో, ఆరమ్మణతో, వేదనతో, మూలతో, కమ్మతో, ఫలతోతి ఛహి ఆకారేహి వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. తత్థ **సభావతో** పాణాతిపాతాదయో సబ్బేపి చేతనాసభావావ. **ఆరమ్మణతో** పాణాతిపాతో జీవితిన్ద్రియారమ్మణతో సఙ్ఖారారమ్మణో, అదిన్నాదానం సత్తారమ్మణం వా సఙ్ఖారారమ్మణం వా, మిచ్ఛాచారో ఫోట్ఠబ్బవసేన సఙ్ఖారారమ్మణో, సత్తారమ్మణోతి ఏకే. ముసావాదో సత్తారమ్మణో వా సఙ్ఖారారమ్మణో వా, సురాపానం సఙ్ఖారారమ్మణం. **వేదనతో** పాణాతిపాతో దుక్ఖవేదనో, అదిన్నాదానం తివేదనం, మిచ్ఛాచారో సుఖమజ్ఝత్తవసేన ద్వివేదనో, తథా సురాపానం. సన్నిట్ఠాపకచిత్తేన పన ఉభయమ్పి మజ్ఝత్తవేదనం న హోతి. ముసావాదో తివేదనో. **మూలతో** పాణాతిపాతో దోసమోహవసేన ద్విమూలకో, అదిన్నాదానం ముసావాదో చ దోసమోహవసేన వా లోభమోహవసేన వా, మిచ్ఛాచారో సురాపానఞ్చ లోభమోహవసేన ద్విమూలం. **కమ్మతో** ముసావాదోయేవేత్థ వచీకమ్మం, సేసం చతుబ్బిధమ్పి కాయకమ్మమేవ. **ఫలతో** సబ్బేపి అపాయూపపత్తిఫలా చేవ సుగతియమ్పి అప్పాయుకతాదినానావిధఅనిట్ఠఫలా చాతి ఏవమేత్థ సభావాదితో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

అప్పటివిరతాతి సమాదానవిరతియా సమ్పత్తవిరతియా చ అభావేన న పటివిరతా. **దుస్సీలా**తి తతో ఏవ పఞ్చసీలమత్తస్సాపి అభావేన నిస్సీలా. **పాపధమ్మా**తి లామకధమ్మా, హీనాచారా. **పాణాతిపాతా పటివిరతో**తి సిక్ఖాపదసమాదానేన పాణాతిపాతతో విరతో, ఆరకా రితో. ఏస నయో సేసేసుపి.

ఇధాపి పాణాతిపాతావేరమణిఆదీనం సభావతో ఆరమ్మణతో , వేదనతో, మూలతో, కమ్మతో, సమాదానతో, భేదతో, ఫలతో చ విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో. తత్థ **సభావతో** పఞ్చపి చేతనాయోపి హోన్తి విరతియోపి, విరతివసేన పన దేసనా ఆగతా. యా పాణాతిపాతా విరమన్తస్స "యా తస్మిం సమయే పాణాతిపాతా ఆరతి విరతీ"తి ఏవం వుత్తా

కుసలచిత్తసమ్పయుత్తా విరతి. సా పభేదతో తివిధా – సమ్పత్తవిరతి, సమాదానవిరతి, సముచ్ఛేదవిరతీతి. తత్థ అసమాదిన్నసిక్ఖాపదానం అత్తనో జాతివయబాహుసచ్చాదీని పచ్చవేక్ఖిత్వా "అయుత్తమేతం అమ్హాకం కాతు"న్తి సమ్పత్తవత్థుం అవీతిక్కమన్తానం ఉప్పజ్జమానా విరతి **సమ్పత్తవిరతి** నామ. సమాదిన్నసిక్ఖాపదానం సిక్ఖాపదసమాదానే తదుత్తరి చ అత్తనో జీవితమ్పి పరిచ్చజిత్వా వత్థుం అవీతిక్కమన్తానం ఉప్పజ్జమానా విరతి **సమాదానవిరతి** నామ. అరియమగ్గసమ్పయుత్తా పన విరతి **సముచ్ఛేదవిరతి** నామ, యస్సా ఉప్పత్తితో పట్ఠాయ అరియపుగ్గలానం "పాణం ఘాతేస్సామా"తి చిత్తమ్పి న ఉప్పజ్జతి. తాసు సమాదానవిరతి ఇధాధిప్పేతా.

ఆరమ్మణతో పాణాతిపాతాదీనం ఆరమ్మణానేవ ఏతేసం ఆరమ్మణాని. వీతిక్కమితబ్బతోయేవ హి విరతి నామ హోతి. యథా పన నిబ్బానారమ్మణో అరియమగ్గో కిలేసే పజహతి, ఏవం జీవితిన్ద్రియాదిఆరమ్మణాయేవ ఏతే కుసలధమ్మా పాణాతిపాతాదీని దుస్సీల్యాని పజహన్తి. **వేదనతో** సబ్బాపి సుఖవేదనావ.

మూలతో ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తేన విరమన్తస్స అలోభఅదోసఅమోహవసేన తిమూలా హోన్తి, ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తేన విరమన్తస్స అలోభఅదోసవసేన ద్విమూలా. **కమ్మతో** ముసావాదా వేరమణి వచీకమ్మం , సేసా కాయకమ్మం. **సమాదానతో** అఞ్ఞస్స గరుట్ఠానియస్స సన్తికే తం అలభన్తేన సయమేవ వా పఞ్చ సీలాని ఏకజ్ఝం పాటియేక్కం వా సమాదియన్తేన సమాదిన్నాని హోన్తి. **భేదతో** గహట్ఠానం యం యం వీతిక్కన్తం, తం తదేవ భిజ్జతి, ఇతరం న భిజ్జతి. కస్మా? గహట్ఠా హి అనిబద్ధసీలా హోన్తి, యం యం సక్కోన్తి, తం తదేవ రక్ఖన్తి. పబ్బజితానం పన ఏకస్మిం వీతిక్కన్తే సబ్బాని భిజ్జన్తీతి.

ఫలతోతి పాణాతిపాతా వేరమణియా చేత్థ అఙ్గపచ్చఙ్గసమ్పన్నతా, ఆరోహపరిణాహసమ్పత్తి, జవనసమ్పత్తి, సుప్పతిట్ఠితపాదతా, చారుతా, ముదుతా, సుచితా, సూరతా, మహబ్బలతా, విస్సట్ఠవచనతా, సత్తానం పియమనాపతా, అభిజ్జపరిసతా, అచ్ఛమ్భితా, దుప్పధంసియతా, పరూపక్కమేన అమరణతా, మహాపరివారతా, సువణ్ణతా, సుసణ్ఠానతా, అప్పాబాధతా, అసోకతా, పియమనాపేహి అవిప్పయోగో, దీఘాయుకతాతి ఏవమాదీని ఫలాని.

అదిన్నాదానా వేరమణియా మహద్ధనధఞ్ఞతా, అనన్తభోగతా, థిరభోగతా, ఇచ్ఛితానం భోగానం ఖిప్పం పటిలాభో, రాజాదీహి అసాధారణభోగతా, ఉళారభోగతా, తత్థ తత్థ జేట్ఠకభావో, నత్థిభావస్స అజాననతా, సుఖవిహారితాతి ఏవమాదీని.

అబ్రహ్మచరియా వేరమణియా విగతపచ్చత్థికతా, సబ్బసత్తానం పియమనాపతా, అన్నపానవత్థచ్ఛాదనాదీనం లాభితా, సుఖసుపనతా, సుఖపటిబుజ్ఝనతా, అపాయభయవిమోక్ఖో, ఇత్థిభావనపుంసకభావానం అభబ్బతా, అక్కోధనతా, సచ్చకారితా, అమఙ్కుతా, ఆరాధనసుఖతా, పరిపుణ్ణిన్ద్రియతా, పరిపుణ్ణలక్ఖణతా, నిరాసఙ్కతా, అప్పోస్సుక్కతా, సుఖవిహారితా, అకుతోభయతా, పియవిప్పయోగాభావోతి ఏవమాదీని. యస్మా పన మిచ్ఛాచారావేరమణియా ఫలానిపి ఏత్థేవ అన్తోగధాని, తస్మా (అబ్రహ్మచరియా వేరమణియా).

ముసావాదా వేరమణియా విప్పసన్నిన్ద్రియతా, విస్సట్ఠమధురభాణితా, సమసితసుద్ధదన్తతా, నాతిథూలతా, నాతికిసతా, నాతిరస్సతా, నాతిదీఘతా, సుఖసమ్ఫస్సతా, ఉప్పలగన్ధముఖతా, సుస్సూసకపరిసతా, ఆదేయ్యవచనతా, కమలదలసదిసముదులోహితతనుజివ్హతా, అలీనతా, అనుద్ధతతాతి ఏవమాదీని.

సురామేరయమజ్జపమాదట్ఠానా వేరమణియా అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నేసు కిచ్చకరణీయేసు అప్పమాదతా, ఞాణవన్తతా, సదా ఉపట్ఠితస్సతితా, ఉప్పన్నేసు కిచ్చకరణీయేసు ఠానుప్పత్తికపటిభానవన్తతా , అనలసతా, అజళతా, అనుమ్మత్తతా, అచ్ఛమ్భితా, అసారమ్భితా, అనిస్సుకితా, అమచ్ఛరితా, సచ్చవాదితా, అపిసుణఅఫరుసఅసమ్ఫప్పలాపవాదితా, కతఞ్ఞుతా , కతవేదితా, చాగవన్తతా, సీలవన్తతా, ఉజుకతా, అక్కోధనతా, హిరోత్తప్పసమ్పన్నతా , ఉజుదిట్ఠితా, మహన్తతా, పణ్డితతా, అత్థానత్థకుసలతాతి ఏవమాదీని ఫలాని. ఏవమేత్థ పాణాతిపాతావేరమణిఆదీనమ్పి సభావాదితో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

సీలవాతి యథావుత్తపఞ్చసీలవసేన సీలవా. **కల్యాణధమ్మో**తి సున్దరధమ్మో, సరణగమనపరిదీపితాయ దిట్ఠిసమ్పత్తియా సమ్పన్నపఞ్ఞోతి అత్థో. యో పన పుత్తో మాతాపితూసు అస్సద్ధేసు దుస్సీలేసు చ సయమ్పి తాదిసో, సోపి అవజాతోయేవాతి వేదితబ్బో. అస్సద్ధియాదయో హి ఇధ అవజాతభావస్స లక్ఖణం వుత్తా, తే చ తస్మిం సంవిజ్జన్తి. మాతాపితరో పన ఉపాదాయ పుత్తస్స అతిజాతాదిభావో వుచ్చతీతి.

యో హోతి కులగన్ధనోతి కులచ్ఛేదకో కులవినాసకో. ఛేదనత్థో హి ఇధ గన్ధసద్దో, "ఉప్పలగన్ధపచ్ఛత్థికా"తిఆదీసు (పారా. ౬౨౹) వియ. కేచి పన "కులధంసనో"తి పఠన్తి, సో ఏవత్థో.

ఏతే ఖో పుత్తా లోకస్మిన్తి ఏతే అతిజాతాదయో తయో పుత్తా ఏవ ఇమస్మిం సత్తలోకే పుత్తా నామ, న ఇతో వినిముత్తా అత్థి. ఇమేసు పన **యే భవన్తి ఉపాసకా** యే సరణగమనసమ్పత్తియా ఉపాసకా భవన్తి కమ్మస్సకతాఞాణేన కమ్మస్స కోవిదా, తే చ పణ్డితా పఞ్ఞవన్తో, పఞ్చసీలదససీలేన **సమ్పన్నా** పరిపుణ్ణా. యాచకానం వచనం జానన్తి, తేసం ముఖాకారదస్సనేనేవ అధిప్పాయపూరణతోతి **వదఞ్ఞూ,** తేసం వా "దేహీ"తి వచనం సుత్వా "ఇమే పుబ్బే దానం అదత్వా ఏవంభూతా, మయా పన ఏవం న భవితబ్బ"న్తి తేసం పరిచ్చాగేన తదత్థం జానన్తీతి వదఞ్ఞూ, పణ్డితానం వా కమ్మస్సకతాదిదీపకం వచనం జానన్తీతి వదఞ్ఞూ. "పదఞ్ఞూ"తి చ పఠన్తి, పదానియా పరిచ్చాగసీలాతి అత్థో. తతో ఏవ విగతమచ్ఛేరమలత్తా **వీతమచ్ఛరా. అబ్భఘనా**తి అబ్భసఙ్ఖాతా ఘనా, ఘనమేఘపటలా వా **ముత్తో చన్దో**వియ, ఉపాసకాదిపరిసాసు ఖత్తియాదిపరిసాసు చ విరోచరే విరోచన్తి, సోభన్తీతి అత్థో.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అవుట్ఠికసుత్తవణ్ణనా

౭౬. ఛట్ఠే **అవుట్ఠికసమో**తి అవుట్ఠికమేఘసమో. ఏకచ్చో హి మేఘో సతపటలసహస్సపటలో హుత్వా ఉట్ఠహిత్వా థనన్తో గజ్జన్తో విజ్జోతన్తో ఏకం ఉదకబిన్దుమ్పి అపాతేత్వా విగచ్ఛతి, తథూపమో ఏకచ్చో పుగ్గలోతి దస్సేన్తో ఆహ "అవుట్ఠికసమో"తి. **పదేసవస్సీ**తి ఏకదేసవస్సిమేఘసమో. పదేసవస్సీ వియాతి హి పదేసవస్సీ. ఏకచ్చో ఏకస్మింయేవ ఠానే ఠితేసు మనుస్సేసు యథా ఏకచ్చే తేమేన్తి, ఏకచ్చే న తేమేన్తి, ఏవం మన్దం వస్సతి, తథూపమం ఏకచ్చం పుగ్గలం దస్సేతి "పదేసవస్సీ"తి. **సబ్బత్థాభివస్సీ**తి సబ్బస్మిం పథవీపబ్బతసముద్దాదికే జగతిప్పదేసే అభివస్సిమేఘసమో. ఏకచ్చో హి సకలచక్కవాళగబ్భం పత్థరిత్వా సబ్బత్థకమేవ అభివస్సతి, తం చాతుద్దీపికమహామేఘం ఏకచ్చస్స పుగ్గలస్స ఉపమం కత్వా వుత్తం "సబ్బత్థాభివస్సీ"తి.

సబ్బేసానన్తి సబ్బేసం, అయమేవ వా పాఠో. **న దాతా హోతీతి** అదానసీలో హోతి, థద్ధమచ్ఛరితాయ న కస్సచి కిఞ్చి దేతీతి అత్థో. ఇదాని దానస్స ఖేత్తం దేయ్యధమ్మఞ్చ విభాగేన దస్సేతుం ''**సమణబ్రాహ్మణా**''తిఆదిమాహ. తత్థ సమితపాపసమణా చేవ పబ్బజ్జామత్తసమణా చ బాహితపాపబ్రాహ్మణా చేవ జాతిమత్తబ్రాహ్మణా చ ఇధ "సమణబ్రాహ్మణా"తి అధిప్పేతా. **కపణా** నామ దుగ్గతా దలిద్దమనుస్సా. **అద్ధికా** నామ పథావినో పరిబ్బయవిహీనా. **వనిబ్బకా** నామ యే "ఇట్ఠం దేథ కన్తం మనాపం కాలేన అనవజ్జం ఉదగ్గచిత్తా పసన్నచిత్తా, ఏవం దేన్తా గచ్ఛథ సుగతిం, గచ్ఛథ బ్రహ్మలోక"న్తిఆదినా నయేన దానే నియోజేన్తా దానస్స వణ్ణం థోమేన్తా విచరన్తి. **యాచకా** నామ యే కేవలం "ముట్ఠిమత్తం దేథ, పసతమత్తం దేథ, సరావమత్తం దేథా"తి అప్పకమ్పి యాచమానా విచరన్తి. తత్థ సమణబ్రాహ్మణగ్గహణేన గుణఖేత్తం ఉపకారిఖేత్తఞ్చ దస్సేతి, కపణాదిగ్గహణేన కరుణాఖేత్తం. **అన్నన్తి** యంకిఞ్చి ఖాదనీయం భోజనీయం. **పానన్తి** అమ్బపానాదిపానకం. **వత్థన్తి** నివాసనపారుపనాదిఅచ్ఛాదనం. **యానన్తి** రథవయ్హాది అన్తమసో ఉపాహనం ఉపాదాయ గమనసాధనం. **మాలాతి** గన్థితాగన్థితభేదం సబ్బం పుప్ఫం. **గన్ధన్తి** యంకిఞ్చి గన్ధజాతం పిసితం అపిసితం గన్ధూపకరణఞ్చ. **విలేపనన్తి** ఛవిరాగకరణం. **సేయ్యాతి** మఞ్చపీఠాది చేవ పావారకోజవాది చ సయితబ్బవత్థు. సేయ్యగ్గహణేన చేత్థ ఆసనమ్పి గహితన్తి దట్ఠబ్బం. **ఆవసథన్తి** వాతాతపాదిపరిస్సయవినోదనం పతిస్సయం. **పదీపేయ్యన్తి** దీపకపల్లికాదిపదీపూపకరణం.

ఏవం ఖో, భిక్ఖవేతి విజ్జమానేపి దేయ్యధమ్మే పటిగ్గాహకానం ఏవం దాతబ్బవత్థుం సబ్బేన సబ్బం అదేన్తో పుగ్గలో అవస్సికమేఘసదిసో హోతి. ఇదం వుత్తం హోతి – భిక్ఖవే, యథా నో మేఘో సతపటలసహస్సపటలో హుత్వా ఉట్ఠహిత్వా న కిఞ్చి వస్సి విగచ్ఛతి, ఏవమేవ యో ఉళారం విపులఞ్చ భోగం సంహరిత్వా గేహం ఆవసన్తో కస్సచి కటచ్ఛుమత్తం భిక్ఖం వా ఉళుఙ్కమత్తం యాగుం వా అదత్వా విగచ్ఛతి, వివసో మచ్చువసం గచ్ఛతి, సో అవుట్ఠికసమో నామ హోతీతి. ఇమినా నయేన సేసేసుపి నిగమనం వేదితబ్బం. ఇమేసు చ తీసు పుగ్గలేసు పఠమో ఏకంసేనేవ గరహితబ్బో, దుతియో పసంసనీయో, తతియో, పసంసనీయతరో. పఠమో వా ఏకన్తేనేవ సబ్బనిహీనో, దుతియో మజ్ఝిమో, తతియో ఉత్తమోతి వేదితబ్బో.

గాథాసు **సమణేతి** ఉపయోగవసేన బహువచనం తథా సేసేసుపి. **లద్ధానాతి** లభిత్వా, సమణే దక్ఖిణేయ్యే పవారేత్వా పుట్ఠో న సంవిభజతి. **అన్నం పానఞ్చ భోజనన్తి** అన్నం వా పానం వా అఞ్ఞం వా భుఞ్జితబ్బయుత్తకం భోజనం, తం న సంవిభజతి. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యో అత్థికభావేన ఉపగతే సమ్పటిగ్గాహకే లభిత్వా అన్నాదినా సంవిభాగమత్తమ్పి న కరోతి, కిం నో అఞ్ఞం దానం దస్సతి, **తం** ఏవరూపం థద్ధమచ్ఛరియం **పురిసాధమం** నిహీనపుగ్గలం పణ్డితా **అవుట్ఠికసమోతి ఆహు** కథయన్తీతి.

ఏకచ్చానం న దదాతీతి విజ్జమానేపి మహతి దాతబ్బధమ్మే ఏకేసం సత్తానం తేసు కోధవసేన వా, దేయ్యధమ్మే లోభవసేన వా న దదాతి. **ఏకచ్చానం పవేచ్ఛతీతి** ఏకేసంయేవ పన దదాతి. **మేధావినోతి** పఞ్ఞవన్తో పణ్డితా జనా.

సుభిక్ఖవాచోతి యో ఉపగతానం యాచకానం "అన్నం దేథ, పానం దేథా"తిఆదినా తం తం దాపేతి, సో సులభభిక్ఖతాయ సుభిక్ఖా వాచా ఏతస్సాతి సుభిక్ఖవాచో. "సుభిక్ఖవస్సీ"తిపి పఠన్తి. యథా లోకో సుభిక్ఖో హోతి, ఏవం సబ్బత్థాభివస్సితమహామేఘో సుభిక్ఖవస్సీ నామ హోతి. ఏవమయమ్పి మహాదానేహి సబ్బత్థాభివస్సీ సుభిక్ఖవస్సీతి. **ఆమోదమానో పకిరేతీతి** తుట్ఠహట్ఠమానసో సహత్థేన దానం దేన్తో పటిగ్గాహకఖేత్తే దేయ్యధమ్మం పకిరేన్తో వియ హోతి, వాచాయపి ''**దేథ దేథా''తి భాసతి**.

ఇదాని నం సుభిక్ఖవస్సితభావం దస్సేతుం ‘‘**యథాపి మేఘో**’’తిఆది వుత్తం. తత్రాయం సఙ్ఖేపత్థో – యథా మహామేఘో పఠమం మన్దనిగ్ఘోసేన థనయిత్వా పున సకలనదీకన్దరాని ఏకనిన్నాదం కరోన్తో గజ్జయిత్వా పవస్సతి, సబ్బత్థకమేవ వారినా ఉదకేన థలం నిన్నఞ్చ అభిసన్దన్తో పూరేతి ఏకోఘం కరోతి, **ఏవమేవ** ఇధ ఇమస్మిం సత్తలోకే ఏకచ్చో ఉళారపుగ్గలో సబ్బసమతాయ నో మహామేఘో వియ వస్సితబ్బత్తా **తాదినో** యథా ధనం **ఉట్ఠానాధిగతం** అత్తనో ఉట్ఠానవీరియాభినిబ్బత్తం హోతి, ఏవం అనలసో హుత్వా తఞ్చ **ధమ్మేన** ఞాయేన **సంహరిత్వా** తన్నిబ్బత్తేన అన్నేన పానేన అఞ్ఞేన చ దేయ్యధమ్మేన **పత్తే** సమ్పత్తే **వనిబ్బకే సమ్మా** సమ్మదేవ దేసకాలానురూపఞ్చేవ ఇచ్ఛానురూపఞ్చ **తప్పేతి** సమ్పవారేతీతి.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సుఖపత్థనాసుత్తవణ్ణనా

౭౬. సత్తమే **సుఖానీ**తి సుఖనిమిత్తాని. **పత్థయమానో**తి ఇచ్ఛమానో ఆకఙ్ఖమానో. **సీలన్తి** గహట్ఠసీలం పబ్బజితసీలఞ్చ. గహట్ఠో చే గహట్ఠసీలం, పబ్బజితో చే చతుపారిసుద్ధిసీలన్తి అధిప్పాయో. **రక్ఖేయ్యా**తి సమాదియిత్వా అవీతిక్కమన్తో సమ్మదేవ గోపేయ్య. **పసంసా మే ఆగచ్ఛతూ**తి ‘‘మమ కల్యాణో కిత్తిసద్దో ఆగచ్ఛతూ’’తి ఇచ్ఛన్తో పణ్డితో సప్పఞ్ఞో సీలం రక్ఖేయ్య. సీలవతో హి గహట్ఠస్స తావ ‘‘అసుకో అసుకకులస్స పుత్తో సీలవా కల్యాణధమ్మో సద్ధో పసన్నో దాయకో కారకో’’తిఆదినా పరిసమజ్ఝే కల్యాణో కిత్తిసద్దో అబ్భుగ్గచ్ఛతి, పబ్బజితస్స ‘‘అసుకో నామ భిక్ఖు సీలవా వత్తసమ్పన్నో సోరతో సుఖసంవాసో సగారవో సప్పతిస్సో’’తిఆదినా…పే.… అబ్భుగ్గచ్ఛతీతి. వుత్తఞ్హేతం –

> ‘‘పున చపరం, గహపతయో, సీలవతో సీలసమ్పన్నస్స కల్యాణో కిత్తిసద్దో అబ్భుగ్గచ్ఛతీ’’తి (అ॰ ని॰ ౫.౨౧౩; ఉదా॰ ౭౬; మహావ॰ ౨౮౫).

తథా –

> ‘‘ఆకఙ్ఖేయ్య చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు – ‘సబ్రహ్మచారీనం పియో చస్సం మనాపో, గరు చ భావనీయో చా’తి, సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ’’తిఆది (మ॰ ని॰ ౧.౬౫).

భోగా మే ఉప్పజ్జన్తూతి ఏత్థ గహట్ఠస్స తావ సీలవతో కల్యాణధమ్మస్స యేన యేన సిప్పట్ఠానేన జీవికం కప్పేతి – యది కసియా, యది వణిజ్జాయ, యది రాజపోరిసేన, తం తం యథాకాలం యథావిధిఞ్చ అతివియ అప్పమత్తభావతో అథస్స అనుప్పన్నా చేవ భోగా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా చ భోగా ఫాతిం గమిస్సన్తి. పబ్బజితస్స పన సీలాచారసమ్పన్నస్స అప్పమాదవిహారిస్స సతో సీలసమ్పన్నస్స సీలసమ్పదాయ అప్పిచ్ఛతాదిగుణేసు చ పసన్నా మనుస్సా ఉళారుళారే పచ్చయే అభిహరన్తి, ఏవమస్స అనుప్పన్నా చేవ భోగా ఉప్పజ్జన్తి, ఉప్పన్నా చ థిరా హోన్తి. తథా హి వుత్తం –

> ‘‘పున చపరం, గహపతయో, సీలవా సీలసమ్పన్నో అప్పమాదాధికరణం మహన్తం భోగక్ఖన్ధం అధిగచ్ఛతీ’’తి (అ॰ ని॰ ౫.౨౧౩; ఉదా॰ ౭౬; మహావ॰ ౨౮౫).

తథా –

“ఆకఙ్ఖేయ్య చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు – ‘లాభీ అస్స చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారాన’న్తి, సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౬౫) చ –

సేసం వుత్తనయమేవ.

గాథాసు **పత్థయానోతి** పత్థయన్తో. **తయో సుఖేతి** తీణి సుఖాని. **విత్తలాభన్తి** ధనలాభం, భోగుప్పత్తిన్తి అత్థో. విసేసతో చేత్థ పసంసాయ చేతసికసుఖం, భోగేహి కాయికసుఖం, ఇతరేన ఉపపత్తిసుఖం; తథా పఠమేన దిట్ఠధమ్మసుఖం, తతియేన సమ్పరాయసుఖం, దుతియేన ఉభయసుఖం గహితన్తి వేదితబ్బం.

ఇదాని పసంసాదికారణస్స సీలస్స వియ పసంసాదీనమ్పి విసేసకారణం పాపమిత్తపరివజ్జనం కల్యాణమిత్తసేవనఞ్చ ఆదీనవానిసంసేహి సద్ధిం దస్సేన్తో ‘‘**అకరోన్తో**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **సఙ్కియోతి** పాపస్మిం పరిసఙ్కితబ్బో “అద్ధా ఇమినా పాపం కతం వా కరిస్సతి వా, తథా హేస పాపపురిసేహి సద్ధిం సఞ్చరతీ”తి. **అస్సాతి** ఇమస్స పాపజనసేవినో పుగ్గలస్స ఉపరి, అస్స వా పుగ్గలస్స **అవణ్ణో** అభూతోపి పాపజనసేవితాయ **రుహతి** విరూళ్హిం వేపుల్లం ఆపజ్జతి పత్థరతి. **అస్సాతి** వా భుమ్మత్థే సామివచనం, తస్మిం పుగ్గలేతి అత్థో. **స వే తాదిసకో హోతీతి** యో యాదిసం పాపమిత్తం వా కల్యాణమిత్తం వా భజతి ఉపసేవతి చ, సో పుగ్గలో భూమిభాగవసేన ఉదకం వియ తాదిసోవ హోతి, పాపధమ్మో కల్యాణధమ్మో వా హోతి. కస్మా? **సహవాసో హి తాదిసో;** యస్మా సహవాసో సంసగ్గో ఉపరాగో వియ ఫలికమణీసు పురిసఉపనిస్సయభూతం పుగ్గలాకారం గాహాపేతి, తస్మా పాపపుగ్గలేన సహ వాసో న కాతబ్బోతి అధిప్పాయో.

సేవమానో సేవమానన్తి పరం పకతిసుద్ధం పుగ్గలం కాలేన కాలం అత్తానం సేవమానం సేవమానో భజమానో పాపపుగ్గలో, తేన వా సేవియమానో. **సమ్ఫుట్ఠో సమ్ఫుసన్తి** తేన పకతిసుద్ధేన పుగ్గలేన సహవాసేన సంసగ్గేన సమ్ఫుట్ఠో పాపపుగ్గలో సయమ్పి, తథా తం ఫుసన్తో. **సరో దిద్ధో కలాపం వాతి** యథా నామ సరో విసేన దిద్ధో లిత్తో సరకలాపగతో సరసమూహసఙ్ఖాతం సరకలాపం అత్తనా ఫుట్ఠం అలిత్తమ్పి ఉపలిమ్పతి, ఏవం పాపేన **ఉపలేపభయా ధీరోతి** ధితిసమ్పన్నత్తా ధీరో పణ్డితపురిసో పాపసహాయో న భవేయ్య.

పూతిమచ్ఛం కుసగ్గేనాతి యథా కుచ్ఛితభావేన పూతిభూతం మచ్ఛం కుసతిణగ్గేన యో పురిసో **ఉపనయ్హతి** పుటబన్ధవసేన బన్ధతి, తస్స తే కుసా అపూతికాపి పూతిమచ్ఛసమ్బన్ధేన పూతి దుగ్గన్ధమేవ వాయన్తి. **ఏవం బాలూపసేవనాతి** ఏవంసమ్పదా బాలజనూపసేవనా దట్ఠబ్బా. **ఏవం ధీరూపసేవనాతి** యథా అసురభినోపి పత్తా తగరసమ్బన్ధేన సురభిం వాయన్తి, ఏవం పణ్డితూపసేవనా పకతియా అసీలవతో సీలసమాదానాదివసేన సీలగన్ధవాయనస్స కారణం హోతి.

తస్మాతి యస్మా అకల్యాణమిత్తసేవనాయ కల్యాణమిత్తసేవనాయ చ అయం ఏదిసో ఆదీనవో ఆనిసంసో చ, తస్మా **పత్తపుటస్సేవ** పలాసపుటస్స వియ దుగ్గన్ధసుగన్ధవత్థుసంసగ్గేన అసాధుసాధుజనసన్నిస్సయేన చ. **ఞత్వా సమ్పాకమత్తనోతి** అత్తనో దుక్ఖుద్రయం సుఖుద్రయఞ్చ ఫలనిప్ఫత్తిం ఞత్వా జానిత్వా **అసన్తే** పాపమిత్తే న ఉపసేవేయ్య, **సన్తే** ఉపసన్తే వన్తదోసే పసత్థే వా పణ్డితే సేవేయ్య. తథా హి **అసన్తో నిరయం నేన్తి, సన్తో పాపేన్తి సుగ్గతిన్తి**. ఇతి భగవా

పఠమగాథాయ యథావుత్తాని తీణి సుఖనిమిత్తాని దస్సేత్వా తతో పరాహి పఞ్చహి గాథాహి పటిపక్ఖపరివజ్జనేన సద్ధిం పసంసాసుఖస్స ఆగమనం దస్సేత్వా ఓసానగాథాయ తిణ్ణమ్పి సుఖానం ఆగమనకారణేన సద్ధిం ఓసానసుఖం దస్సేతి.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. భిదురసుత్తవణ్ణనా

౭౭. అట్ఠమే **భిదురాయన్తి** భిదురో అయం. **కాయోతి** రూపకాయో. సో హి అఙ్గపచ్చఙ్గానం కేసాదీనఞ్చ సమూహట్ఠేన, ఏవం కుచ్ఛితానం జేగుచ్ఛానం ఆయో ఉప్పత్తిదేసోతిపి కాయో. తత్రాయం వచనత్థో – ఆయన్తి ఏత్థాతి ఆయో. కే ఆయన్తి? కుచ్ఛితా కేసాదయో. ఇతి కుచ్ఛితానం ఆయోతిపి కాయో . అత్థతో పన చతుసన్తతివసేన పవత్తమానానం భూతుపాదాయధమ్మానం పుఞ్జో. ఇదం వుత్తం హోతి – భిక్ఖవే, అయం చతుమహాభూతమయో రూపకాయో భిదురో భేదనసీలో భేదనసభావో ఖణే ఖణే విద్ధంసనసభావోతి. “భిన్దరాయ”న్తిపి పాఠో, సో ఏవత్థో. **విఞ్ఞాణన్తి** తేభూమకం కుసలాదిచిత్తం. వచనత్థో పన – తం తం ఆరమ్మణం విజానాతీతి విఞ్ఞాణం. యఞ్హి సఞ్ఞాననపజాననవిధురం ఆరమ్మణవిజాననం ఉపలద్ధి, తం విఞ్ఞాణం. **విరాగధమ్మన్తి** విరజ్జనధమ్మం, పలుజ్జనసభావన్తి అత్థో. **సబ్బే ఉపధీతి** ఖన్ధూపధి, కిలేసూపధి, అభిసఙ్ఖారూపధి, పఞ్చకామగుణూపధీతి ఏతే “ఉపధీయతి ఏత్థ దుక్ఖ”న్తి ఉపధిసఞ్ఞితా సబ్బేపి ఉపాదానక్ఖన్ధకిలేసాభిసఙ్ఖారపఞ్చకామగుణధమ్మా హుత్వా అభావట్ఠేన **అనిచ్చా,** ఉదయబ్బయప్పటిపీళనట్ఠేన **దుక్ఖా,** జరాయ మరణేన చాతి ద్విధా విపరిణామేతబ్బసభావతాయ పకతివిజహనట్ఠేన **విపరిణామధమ్మా**. ఏవమేత్థ అనిచ్చదస్సనసుఖతాయ రూపధమ్మే విఞ్ఞాణఞ్చ విసుం గహేత్వా పున ఉపధివిభాగేన సబ్బేపి తేభూమకధమ్మే ఏకజ్ఝం గహేత్వా అనిచ్చదుక్ఖానుపస్సనాముఖేన తథాబుజ్ఝనకానం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయేన సమ్మసనచారో.కథితో. కామఞ్చేత్థ లక్ఖణద్వయమేవ పాళియం ఆగతం, “యం దుక్ఖం, తదనత్తా”తి (సం॰ ని॰ ౩.౧౫) పన వచనతో దుక్ఖలక్ఖణేనేవ అనత్తలక్ఖణమ్పి దస్సితమేవాతి వేదితబ్బం.

గాథాయం **ఉపధీసు భయం దిస్వాతి** ఉపధీసు భయతుపట్ఠానఞాణవసేన భయం దిస్వా, తేసం భాయితబ్బతం పస్సిత్వా. ఇమినా బలవవిపస్సనం దస్సేతి. భయతుపట్ఠానఞాణమేవ హి విభజిత్వా విసేసవసేన ఆదీనవానుపస్సనా నిబ్బిదానుపస్సనాతి చ వుచ్చతి. **జాతిమరణమచ్చగాతి** ఏవం సమ్మసన్తో విపస్సనాఞాణం మగ్గేన ఘటేత్వా మగ్గపరమ్పరాయ అరహత్తం పత్తో జాతిమరణం అతీతో నామ హోతి. కథం? **సమ్పత్వా పరమం సన్తిన్తి** పరమం ఉత్తమం అనుత్తరం సన్తిం సబ్బసఙ్ఖారూపసమం నిబ్బానం అధిగన్త్వా. ఏవంభూతో చ **కాలం కఙ్ఖతి భావితత్తోతి** చతున్నం అరియమగ్గానం వసేన భావనాభిసమయనిప్ఫత్తియా భావితకాయసీలచిత్తపఞ్ఞత్తా భావితత్తో మరణం జీవితఞ్చ అనభినన్దన్తో కేవలం అత్తనో ఖన్ధపరినిబ్బానకాలం కఙ్ఖతి ఉదిక్ఖతి, న తస్స కత్థచి పత్థనా హోతీతి. తేనాహ –

“నాభినన్దామి మరణం, నాభినన్దామి జీవితం;
కాలఞ్చ పటికఙ్ఖామి, నిబ్బిసం భతకో యథా”తి. (థేరగా॰ ౬౦౬);

అట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ధాతుసోసంసన్దనసుత్తవణ్ణనా

౭౮. నవమే **ధాతుసో**తి ధాతుతో. ధాతూతి చ అజ్ఝాసయధాతు అజ్ఝాసయసభావో అధిప్పేతో, యో అధిముత్తీతిపి వుచ్చతి. **సంసన్దన్తీ**తి తాయ ధాతుసభాగతాయ యథాధాతు యథాఅజ్ఝాసయం అల్లీయన్తి ఏకతో హోన్తి. **సమేన్తీ**తి తాయ ఏవ సమానజ్ఝాసయతాయ ఏకచిత్తా హుత్వా సమాగచ్ఛన్తి అఞ్ఞమఞ్ఞం భజన్తి ఉపసఙ్కమన్తి, అత్తనో రుచిభావఖన్తిదిట్ఠియో వా తత్థ తత్థ సమే కరోన్తా పవత్తన్తి. **హీనాధిముత్తికా**తి హీనే కామగుణాదికే అధిముత్తి ఏతేసన్తి హీనాధిముత్తికా, హీనజ్ఝాసయా. **కల్యాణాధిముత్తికా**తి కల్యాణే నేక్ఖమ్మాదికే అధిముత్తి ఏతేసన్తి కల్యాణాధిముత్తికా, పణీతజ్ఝాసయా. సచే హి ఆచరియుపజ్ఝాయా న సీలవన్తో , అన్తేవాసికసద్ధివిహారికా చ సీలవన్తో, తే ఆచరియుపజ్ఝాయేపి న ఉపసఙ్కమన్తి, అత్తనో సదిసే సారుప్పభిక్ఖూయేవ ఉపసఙ్కమన్తి. సచే పన ఆచరియుపజ్ఝాయా సీలవన్తో, ఇతరే న సీలవన్తో, తేపి న ఆచరియుపజ్ఝాయే ఉపసఙ్కమన్తి, అత్తనో సదిసే హీనాధిముత్తికేయేవ ఉపసఙ్కమన్తి. ఏవం ఉపసఙ్కమనం పన న కేవలం ఏతరహి ఏవ, అథ ఖో అతీతానాగతేపీతి దస్సేన్తో ''**అతీతమ్పి, భిక్ఖవే**''తిఆదిమాహ. సఙ్ఖేపతో సంకిలేసధమ్మేసు అభినివిట్ఠా హీనాధిముత్తికా , వోదానధమ్మేసు అభినివిట్ఠా కల్యాణాధిముత్తికా.

ఇదం పన దుస్సీలానం దుస్సీలసేవనమేవ, సీలవన్తానం సీలవన్తసేవనమేవ, దుప్పఞ్ఞానం దుప్పఞ్ఞసేవనమేవ, పఞ్ఞవన్తానం పఞ్ఞవన్తసేవనమేవ కో నియామేతీతి? అజ్ఝాసయధాతు నియామేతి. సమ్బహులా కిర భిక్ఖూ ఏకస్మిం గామే భిక్ఖాచారం చరన్తి. తే మనుస్సా బహుం భత్తం ఆహరిత్వా పత్తాని పూరేత్వా "యథాసభాగం పరిభుఞ్జథా"తి వత్వా ఉయ్యోజేసుం. భిక్ఖూ ఆహంసు "ఆవుసో, మనుస్సా ధాతుసంయుత్తకమ్మం పయోజేన్తీ"తి. ఏవం అజ్ఝాసయధాతు నియామేతీతి. ధాతుసంయుత్తేన అయమత్థో దీపేతబ్బో – గిజ్ఝకూటపబ్బతస్మిఞ్హి గిలానసేయ్యాయ నిపన్నో భగవా ఆరక్ఖత్థాయ పరివారేత్వా వసన్తేసు సారిపుత్తమోగ్గల్లానాదీసు ఏకమేకం అత్తనో పరిసాయ సద్ధిం చఙ్కమన్తం ఓలోకేత్వా భిక్ఖూ ఆమన్తేసి "పస్సథ నో తుమ్హే, భిక్ఖవే, సారిపుత్తం సమ్బహులేహి భిక్ఖూహి సద్ధిం చఙ్కమన్తన్తి. ఏవం, భన్తే. సబ్బే ఖో ఏతే, భిక్ఖవే, భిక్ఖూ మహాపఞ్ఞా"తి (సం॰ ని॰ ౨.౯౯) సబ్బం విత్థారేతబ్బం.

గాథాసు **సంసగ్గా**తి సంకిలేసతో సహవాసాదివసేన సమాయోగతో, అథ వా దస్సనసంసగ్గో, సవనసంసగ్గో, సముల్లాపసంసగ్గో, సమ్భోగసంసగ్గో, కాయసంసగ్గోతి ఏవం పఞ్చవిధే సంసగ్గే యతో కుతోచి సంసగ్గతో. **వనథో జాతో**తి కిలేసో ఉప్పన్నో మగ్గేన అసమూహతో. **అసంసగ్గేన ఛిజ్జతీ**తి సంసగ్గపటిక్ఖేపేన కాయవివేకాదినా పుబ్బభాగే ఛిజ్జిత్వా పున అచ్చన్తాసంసగ్గేన సముచ్ఛేదవివేకేన ఛిజ్జతి పహీయతి. ఏత్తావతా సఙ్ఖేపతో హీనాధిముత్తియా సముదయో అత్థఙ్గమో చ దస్సితో హోతి.

యస్మా పన తే సంసగ్గా తే చ కిలేసా కోసజ్జవసేన ఉప్పజ్జన్తి చేవ వడ్ఢన్తి చ, న వీరియారమ్భవసేన, తస్మా హీనాధిముత్తికే కుసీతపుగ్గలే వజ్జేత్వా కల్యాణాధిముత్తికే ఆరద్ధవీరియే సేవన్తేన అసంసగ్గేన సంసగ్గజో వనథో ఛిన్దితబ్బోతి యథావుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేన్తో కుసీతసేవనాయ తావ ఆదీనవం పకాసేతుం ''**పరిత్తం దారు**''న్తిఆదిమాహ.

తత్థ **పరిత్తం దారు**న్తి ఖుద్దకం కట్ఠమయం కుల్లం. **యథా సీదే మహణ్ణవే**తి యథా ఖుద్దకం కుల్లం ఆరుహిత్వా మహాసముద్దం తరితుకామో తీరం అప్పత్వా సముద్దమజ్ఝేయేవ సీదేయ్య, పతిత్వా మచ్ఛకచ్ఛపభక్ఖో భవేయ్య. **ఏవం కుసీతం ఆగమ్మ, సాధుజీవీపి సీదతీ**తి ఏవమేవ కుసీతం వీరియారమ్భరహితం కిలేసవసికం పుగ్గలం నిస్సాయ తేన కతసంసగ్గో సాధుజీవీపి పరిసుద్ధాజీవో పరిసుద్ధసీలోపి సమానో హీనసంసగ్గతో ఉప్పన్నేహి కామవితక్కాదీహి ఖజ్జమానో పారం గన్తుం అసమత్థో సంసారణ్ణవేయేవ సీదతి. **తస్మా**తి యస్మా ఏవం అనత్థావహో కుసీతసంసగ్గో, తస్మా తం ఆగమ్మ

ఆలసియానుయోగేన కుచ్ఛితం సీదతీతి **కుసీతం**. తతో ఏవ **హీనవీరియం** నిబ్బీరియం అకల్యాణమిత్తం **పరివజ్జేయ్య**. ఏకన్తేనేవ పన కాయవివేకాదీనఞ్చేవ తదఙ్గవివేకాదీనఞ్చ వసేన **పవివిత్తేహి**, తతో ఏవ కిలేసేహి ఆరకత్తా **అరియేహి** పరిసుద్ధేహి నిబ్బానం పటిపేసితత్తభావతో **పహితత్తేహి** ఆరమ్మణలక్ఖణూపనిజ్ఝానానం వసేన ఝాయనతో **ఝాయీహి** సబ్బకాలం పగ్గహితవీరియతాయ **ఆరద్ధవీరియేహి పణ్డితేహి** సప్పఞ్ఞేహియేవ సహ ఆవసేయ్య సంవసేయ్యాతి.

నవమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పరిహానసుత్తవణ్ణనా

౭౮. దసమే **పరిహానాయ సంవత్తన్తీ**తి అవుద్ధియా భవన్తి, మగ్గాధిగమస్స పరిపన్థాయ హోన్తి. అధిగతస్స పన మగ్గస్స పరిహాని నామ నత్థి. "తయో ధమ్మా"తి ధమ్మాధిట్ఠానవసేన ఉద్దిట్ఠధమ్మే పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ విభజన్తో **''ఇధ, భిక్ఖవే, సేఖో భిక్ఖూ''**తిఆదిమాహ.

తత్థ కమ్మం ఆరమితబ్బతో ఆరామో ఏతస్సాతి **కమ్మారామో**. కమ్మే రతోతి **కమ్మరతో**. కమ్మారామతం కమ్మాభిరతిం అనుయుత్తో పయుత్తోతి **కమ్మారామతమనుయుత్తో**. తత్థ కమ్మం నామ ఇతికత్తబ్బం కమ్మం, సేయ్యథిదం – చీవరవిచారణం, చీవరకరణం, ఉపత్థమ్భనం, పత్తత్థవికం, అంసబన్ధనం, కాయబన్ధనం, ధమకరణం, ఆధారకం, పాదకథలికం, సమ్మజ్జనీతి ఏవమాదీనం ఉపకరణానం కరణం, యఞ్చ విహారే ఖణ్డఫుల్లాదిపటిసఙ్ఖరణం . ఏకచ్చో హి ఏతాని కరోన్తో సకలదివసం ఏతానేవ కరోతి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం. యో పన ఏతేసం కరణవేలాయమేవ ఏతాని కరోతి, ఉద్దేసవేలాయం ఉద్దేసం గణ్హాతి, సజ్ఝాయవేలాయం సజ్ఝాయతి, చేతియఙ్గణవత్తాదికరణవేలాయం చేతియఙ్గణవత్తాదీని కరోతి, మనసికారవేలాయం మనసికారం కరోతి సబ్బత్థకకమ్మట్ఠానే వా పారిహారియకమ్మట్ఠానే వా, న సో కమ్మారామో నామ. తస్స తం –

> "యాని ఖో పన తాని సబ్రహ్మచారీనం ఉచ్చావచాని కింకరణీయాని, తత్థ దక్ఖో హోతి అనలసో, తత్రుపాయాయ వీమంసాయ సమన్నాగతో, అలం కాతుం అలం సంవిధాతు"న్తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౪౫; అ॰ ని॰ ౧౦.౧౭) –

ఆదినా సత్థారా అనుఞ్ఞాతకరణమేవ హోతి.

భస్సారామోతి యో భగవతా పటిక్ఖిత్తరాజకథాదివసేన రత్తిన్దివం వీతినామేతి, అయం భస్సే పరియన్తకారీ న హోతీతి భస్సారామో నామ. యో పన రత్తిమ్పి దివాపి ధమ్మం కథేతి, పఞ్హం విస్సజ్జేతి, అయం అప్పభస్సో భస్సే పరియన్తకారీయేవ. కస్మా? "సన్నిపతితానం వో, భిక్ఖవే, ద్వయం కరణీయం – ధమ్మీ వా కథా, అరియో వా తుణ్హీభావో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౩) వుత్తవిధింయేవ పటిపన్నోతి.

నిద్దారామోతి యో యావదత్థం ఉదరావదేహకం భుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖం, పస్ససుఖం, మిద్ధసుఖం అనుయుఞ్జతి, యో చ గచ్ఛన్తోపి నిసిన్నోపి ఠితోపి థినమిద్ధాభిభూతో నిద్దాయతి, అయం నిద్దారామో నామ. యస్స పన కరజకాయగేలఞ్ఞేన చిత్తం భవఙ్గం ఓతరతి, నాయం నిద్దారామో, తేనేవాహ –

> “అభిజానామి ఖో పనాహం, అగ్గివేస్సన, గిమ్హానం పచ్ఛిమే మాసే పచ్ఛాభత్తం పిణ్డపాతప్పటిక్కన్తో చతుగ్గుణం సఙ్ఘాటిం పఞ్ఞాపేత్వా దక్ఖిణేన పస్సేన సతో సమ్పజానో నిద్దం ఓక్కమితా”తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౮౭).

ఏత్థ చ పుథుజ్జనకల్యాణకోపి సేఖోత్వేవ వేదితబ్బో. తస్మా తస్స సబ్బస్సపి విసేసాధిగమస్స ఇతరేసం ఉపరి విసేసాధిగమస్స చ పరిహానాయ వత్తన్తీతి వేదితబ్బం. సుక్కపక్ఖస్స వుత్తవిపరియాయేన అత్థవిభావనా వేదితబ్బా.

గాథాసు **ఉద్ధతో**తి చిత్తవిక్ఖేపకరేన ఉద్ధచ్చేన ఉద్ధతో అవూపసన్తో. **అప్పకిచ్చస్సా**తి అనుఞ్ఞాతస్సపి వుత్తప్పకారస్స కిచ్చస్స యుత్తప్పయుత్తకాలేయేవ కరణతో అప్పకిచ్చో అస్స భవేయ్య. **అప్పమిద్ధో**తి “దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయా”తిఆదినా వుత్తజాగరియానుయోగేన నిద్దారహితో అస్స. **అనుద్ధతో**తి భస్సారామతాయ ఉప్పజ్జనకచిత్తవిక్ఖేపస్స అభస్సారామో హుత్వా పరివజ్జనేన న ఉద్ధతో వూపసన్తచిత్తో, సమాహితోతి అత్థో. సేసం పుబ్బే వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఇతి ఇమస్మిం వగ్గే పఠమదుతియపఞ్చమఛట్ఠసత్తమఅట్ఠమనవమేసు సుత్తేసు వట్టం కథితం, ఇతరేసు వట్టవివట్టం.

దసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. చతుత్థవగ్గో

౧. వితక్కసుత్తవణ్ణనా

౮౦. చతుత్థవగ్గస్స పఠమే **అకుసలవితక్కా**తి అకోసల్లసమ్భూతా వితక్కా, మిచ్ఛావితక్కాతి అత్థో. **అనవఞ్ఞత్తిపటిసంయుత్తో**తి ఏత్థ **అనవఞ్ఞత్తీ**తి అనవఞ్ఞా పరేహి అత్తనో అహీళితతా అపరిభూతతా, “అహో వత మం పరే న అవజానేయ్యు”న్తి ఏవం పవత్తో ఇచ్ఛాచారో, తాయ అనవఞ్ఞత్తియా పటిసంయుత్తో సంసట్ఠో, తం వా ఆరబ్భ పవత్తో అనవఞ్ఞత్తిపటిసంయుత్తో వితక్కో. తస్మా “కథం ను ఖో మం పరే గహట్ఠా చేవ పబ్బజితా చ న ఓరకతో దహేయ్యు”న్తి సమ్భావనకమ్యతాయ ఇచ్ఛాచారే, ఠత్వా పవత్తితవితక్కస్సేతం అధివచనం. **లాభసక్కారసిలోకపటిసంయుత్తో**తి చీవరాదిలాభేన చేవ సక్కారేన చ కిత్తిసద్దేన చ ఆరమ్మణకరణవసేన పటిసంయుత్తో. **పరానుద్దయతాపటిసంయుత్తో**తి పరేసు అనుద్దయతాపతిరూపకేన గేహసితపేమేన పటిసంయుత్తో. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> “సంసట్ఠో విహరతి రాజూహి రాజమహామత్తేహి బ్రాహ్మణేహి గహపతికేహి తిత్థియేహి తిత్థియసావకేహి సహనన్దీ సహసోకీ, సుఖితేసు సుఖితో, దుక్ఖితేసు దుక్ఖితో, ఉప్పన్నేసు కిచ్చకరణీయేసు అత్తనావ యోగం ఆపజ్జతీ”తి (సం॰ ని॰ ౩.౩; ౪.౨౪౧; విభ॰ ౮౮౮).

గాథాసు అనవఞ్ఞత్తియా పటిసంయుత్తో పుగ్గలో **అనవఞ్ఞత్తిసంయుత్తో**. లాభసక్కారే గారవో ఏతస్స, న ధమ్మేతి **లాభసక్కారగారవో**. సుఖదుక్ఖేసు అమా సహ భవాతి అమచ్చా, సహాయసదిసా ఉపట్ఠాకా. తేహి గేహసితపేమవసేన సహ

నన్దనసీలో **సహనన్దీ అమచ్చేహి,** ఇమినా పరానుద్దయతాపటిసంయుత్తం వితక్కం దస్సేతి. **ఆరా సంయోజనక్ఖయాతి** ఇమేహి తీహి వితక్కేహి అభిభూతో పుగ్గలో సంయోజనక్ఖయతో అరహత్తతో దూరే, తస్స తం దుల్లభన్తి అత్థో.

పుత్తపసున్తి పుత్తే చ పసవో చ. పుత్తసద్దేన చేత్థ దారాదయో; పసుసద్దేన అస్సమహింసఖేత్తవత్థాదయో చ సఙ్గహితా. **వివాహేతి** వివాహకారాపనే. ఇమినా ఆవాహోపి సఙ్గహితో. **సంహరానీతి** పరిగ్గహాని, పరిక్ఖారసఙ్గహానీతి అత్థో. "సన్థవానీ"తి చ పఠన్తి, మిత్తసన్థవానీతి అత్థో. సబ్బత్థ హిత్వాతి సమ్బన్ధో. **భబ్బో సో తాదిసో భిక్ఖూతి** సో యథావుత్తం సబ్బం పపఞ్చం పరిచ్చజిత్వా యథా సత్థారా వుత్తాయ సమ్మాపటిపత్తియా, తథా పస్సితబ్బతో తాదిసో సంసారే భయం ఇక్ఖతీతి **భిక్ఖు ఉత్తమం సమ్బోధిం** అరహత్తం పత్తుం అరహతి.

పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సక్కారసుత్తవణ్ణనా

౮౧. దుతియే **సక్కారేనాతి** సక్కారేన హేతుభూతేన, అథ వా **సక్కారేనాతి** సక్కారహేతునా, సక్కారహేతుకేన వా. సక్కారఞ్హి నిస్సాయ ఇధేకచ్చే పుగ్గలా పాపిచ్ఛా ఇచ్ఛాపకతా ఇచ్ఛాచారే ఠత్వా "సక్కారం నిబ్బత్తేస్సామా"తి అనేకవిహితం అనేసనం అప్పతిరూపం ఆపజ్జిత్వా ఇతో చుతా అపాయేసు నిబ్బత్తన్తి, అపరే యథాసక్కారం లభిత్వా తన్నిమిత్తం మానమదమచ్ఛరియాదివసేన పమాదం ఆపజ్జిత్వా ఇతో చుతా అపాయేసు నిబ్బత్తన్తి. యం సన్ధాయ వుత్తం – "సక్కారేన అభిభూతా పరియాదిన్నచిత్తా"తి. తత్థ **అభిభూతాతి** అజ్ఝోత్థటా. **పరియాదిన్నచిత్తాతి** ఖేపితచిత్తా, ఇచ్ఛాచారేన మానమదాదినా చ ఖయం పాపితకుసలచిత్తా. అథ వా **పరియాదిన్నచిత్తాతి** పరితో ఆదిన్నచిత్తా, వుత్తప్పకారేన అకుసలకోట్ఠాసేన యథా కుసలచిత్తస్స ఉప్పత్తివారో న హోతి, ఏవం సమన్తతో గహితచిత్తసన్తానాతి అత్థో. **అసక్కారేనాతి** హీళేత్వా పరిభవిత్వా పరేహి అత్తని పవత్తితేన అసక్కారేన హేతునా, అసక్కారహేతుకేన వా మానాదినా. **సక్కారేన చ అసక్కారేన చాతి** కేహిచి పవత్తితేన సక్కారేన కేహిచి పవత్తితేన అసక్కారేన చ. యే హి కేహిచి పఠమం సక్కతా హుత్వా తేహియేవ అసారభావం ఞత్వా పచ్ఛా అసక్కతా హోన్తి, తాదిసే సన్ధాయ వుత్తం "సక్కారేన చ అసక్కారేన చా"తి.

ఏత్థ సక్కారేన అభిభూతా దేవదత్తాదయో నిదస్సేతబ్బా. వుత్తమ్పి చేతం –

"ఫలం వే కదలిం హన్తి, ఫలం వేళుం ఫలం నళం;

సక్కారో కాపురిసం హన్తి, గబ్భో అస్సతరిం యథా"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౩; అ॰ ని॰ ౪.౬౮; చూళవ॰ ౩౩౫);

సాధూనం ఉపరి కతేన అసక్కారేన అభిభూతా దణ్డకీరాజకాలిఙ్గరాజమజ్ఝరాజాదయో నిదస్సేతబ్బా. వుత్తమ్పి చేతం –

"కిసఞ్హి వచ్ఛం అవకిరియ దణ్డకీ,
ఉచ్ఛిన్నమూలో సజనో సరట్ఠో;
కుక్కుళనామే నిరయమ్హి పచ్చతి,
తస్స ఫులిఙ్గాని పతన్తి కాయే.

"యో సఞ్ఞతే పబ్బజితే అవఞ్చయి,

ధమ్మం భణన్తే సమణే అదూసకే;

తం నాళికేరం సునఖా పరత్థ,

సఙ్గమ్మ ఖాదన్తి విఫన్దమానం”. (జా॰ ౨.౧౭.౭౦-౭౧);

“ఉపహచ్చ మనం మజ్ఝో, మాతఙ్గస్మిం యసస్సినే;

సపారిసజ్జో ఉచ్ఛిన్నో, మజ్ఝారఞ్ఞం తదా అహూ”తి. (జా॰ ౨.౧౯.౯౬);

సక్కారేన చ అసక్కారేన చ అభిభూతా అఞ్ఞతిత్థియా నాటపుత్తాదయో నిదస్సేతబ్బా.

గాథాసు **ఉభయన్తి** ఉభయేన సక్కారేన చ అసక్కారేన చ. **సమాధి న వికమ్పతీతి** న చలతి, ఏకగ్గభావేన తిట్ఠతి. కస్స పన న చలతీతి ఆహ “అప్పమాదవిహారినో”తి. యో పమాదకరధమ్మానం రాగాదీనం సుట్ఠు పహీనత్తా అప్పమాదవిహారీ అరహా, తస్స. సో హి లోకధమ్మేహి న వికమ్పతి. **సుఖుమదిట్ఠివిపస్సకన్తి** ఫలసమాపత్తిఅత్థం సుఖుమాయ దిట్ఠియా పఞ్ఞాయ అభిణ్హం పవత్తవిపస్సనత్తా సుఖుమదిట్ఠివిపస్సకం. **ఉపాదానక్ఖయారామన్తి** చతున్నం ఉపాదానానం ఖయం పరియోసానభూతం అరహత్తఫలం ఆరమితబ్బం ఏతస్సాతి ఉపాదానక్ఖయారామం. సేసం వుత్తనయమేవ.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. దేవసద్దసుత్తవణ్ణనా

౮౨. తతియే **దేవేసూతి** ఠపేత్వా అరూపావచరదేవే చేవ అసఞ్ఞదేవే చ తదఞ్ఞేసు ఉపపత్తిదేవేసు. **దేవసద్దాతి** దేవానం పీతిసముదాహారసద్దా. **నిచ్ఛరన్తీతి** అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆలాపసల్లాపవసేన పవత్తన్తి. **సమయా సమయం ఉపాదాయాతి** సమయతో సమయం పటిచ్చ. ఇదం వుత్తం హోతి – యస్మిం కాలే ఠితా తే దేవా తం కాలం ఆగమ్మ నం పస్సిస్సన్తి, తతో తం సమయం సమ్పత్తం ఆగమ్మాతి. “సమయం సమయం ఉపాదాయా”తి చ కేచి పఠన్తి, తేసం తం తం సమయం పటిచ్చాతి అత్థో. **యస్మిం సమయేతి** యదా “అట్ఠికఙ్కలూపమా కామా”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౩౪; పాచి॰ ౪౧౭), “సమ్బాధో ఘరావాసో”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౧౯౧; సం॰ ని॰ ౨.౧౫౪) చ కామేసు ఘరావాసే చ ఆదీనవా, తప్పటిపక్ఖతో నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసా చ సుదిట్ఠా హోన్తి, తస్మిం సమయే. తదా హిస్స ఏకన్తేన పబ్బజ్జాయ చిత్తం నమతి. **అరియసావకోతి** అరియస్స బుద్ధస్స భగవతో సావకో, సావకభావం ఉపగన్తుకామో, అరియసావకో వా అవస్సంభావీ . అన్తిమభవికం సావకబోధిసత్తం సన్ధాయ అయమారమ్భో. **కేసమస్సుం ఓహారేత్వాతి** కేసే చ మస్సుఞ్చ ఓహారేత్వా అపనేత్వా. **కాసాయాని వత్థాని అచ్ఛాదేత్వాతి** కసాయేన రత్తతాయ కాసాయాని బ్రహ్మచరియం చరన్తానం అనుచ్ఛవికాని వత్థాని నివాసేత్వా చేవ పారుపిత్వా చ. **అగారస్మా అనగారియం పబ్బజ్జాయ చేతేతీతి** అగారస్మా ఘరా నిక్ఖమిత్వా అనగారియం పబ్బజ్జం పబ్బజేయ్యన్తి పబ్బజ్జాయ చేతేతి పకప్పేతి, పబ్బజతీతి అత్థో. ఏత్థ చ యస్మా అగారస్స హితం కసివణిజ్జాదికమ్మం అగారియన్తి వుచ్చతి, తఞ్చ పబ్బజ్జాయ నత్థి, తస్మా పబ్బజ్జా అనగారియన్తి ఞాతబ్బా.

మారేనాతి కిలేసమారేన. **సఙ్గామాయ చేతేతీతి** యుజ్ఝనత్థాయ చిత్తం ఉప్పాదేతి, మారం అభివిజేతుం సన్నయ్హతి. యస్మా పన ఏవరూపస్స పటిపజ్జనకపుగ్గలస్స దేవపుత్తమారోపి అన్తరాయాయ ఉపక్కమతి, తస్మా తస్సపి వసేన

మారేనాతి ఏత్థ దేవపుత్తమారేనాతిపి అత్థో వేదితబ్బో. తస్సాపి అయం ఇచ్ఛావిఘాతం కరిస్సతేవాతి. యస్మా పన పబ్బజితదివసతో పట్ఠాయ ఖురగ్గతో వా పట్ఠాయ సీలాని సమాదియన్తో పరిసోధేన్తో సమథవిపస్సనాసు కమ్మం కరోన్తో యథారహం తదఙ్గప్పహానవిక్ఖమ్భనప్పహానానం వసేన కిలేసమారం పరిపాతేతి నామ, న యుజ్ఝతి నామ సమ్పహారస్స అభావతో, తస్మా వుత్తం "మారేన సద్ధిం సఙ్గామాయ చేతేతీ"తి.

సత్తన్నన్తి కోట్ఠాసతో సత్తన్నం, పభేదతో పన తే సత్తతింస హోన్తి. కథం? చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో ఇద్ధిపాదా, పఞ్చిన్ద్రియాని, పఞ్చ బలాని, సత్త బోజ్ఝఙ్గా , అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గోతి. ఏవం పభేదతో సత్తతింసవిధాపి సతిపట్ఠానాదికోట్ఠాసతో సత్తేవ హోన్తీతి వుత్తం "సత్తన్న"న్తి. **బోధిపక్ఖియాన**న్తి బుజ్ఝనట్ఠేన బోధీతి లద్ధనామస్స అరియపుగ్గలస్స మగ్గఞాణస్సేవ వా పక్ఖే భవానం బోధిపక్ఖియానం , బోధికోట్ఠాసియానన్తి అత్థో. "బోధిపక్ఖికాన"న్తిపి పాఠో, బోధిపక్ఖవన్తానం, బోధిపక్ఖే వా నియుత్తానన్తి అత్థో. **భావనానుయోగమనుయుత్తో**తి విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరియమగ్గభావనానుయోగమనుయుత్తో. విపస్సనాక్ఖణే హి సతిపట్ఠానాదయో పరియాయేన బోధిపక్ఖియా నామ, మగ్గక్ఖణేయేవ పన తే నిప్పరియాయేన బోధిపక్ఖియా నామ హోన్తి.

ఆసవానం ఖయాతి కామాసవాదీనం సబ్బేసం ఆసవానం ఖయా. ఆసవేసు హి ఖీణేసు సబ్బే కిలేసా ఖీణాయేవ హోన్తి. తేన అరహత్తమగ్గో వుత్తో హోతి. **అనాసవ**న్తి ఆసవవిరహితం. **చేతోవిముత్తిం పఞ్ఞావిముత్తి**న్తి ఏత్థ చేతోవచనేన అరహత్తఫలసమాధి, పఞ్ఞావచనేన తంసమ్పయుత్తా చ పఞ్ఞా వుత్తా. తత్థ సమాధి రాగతో విముత్తత్తా చేతోవిముత్తి, పఞ్ఞా అవిజ్జాయ విముత్తత్తా పఞ్ఞావిముత్తీతి వేదితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

"యో హిస్స, భిక్ఖవే, సమాధి, తదస్స సమాధిన్ద్రియం. యా హిస్స, భిక్ఖవే, పఞ్ఞా, తదస్స పఞ్ఞిన్ద్రియం. ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి, అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౫౧౮).

అపిచేత్థ సమథఫలం చేతోవిముత్తి, విపస్సనాఫలం పఞ్ఞావిముత్తీతి వేదితబ్బా. **దిట్ఠేవ ధమ్మే**తి ఇమస్మింయేవ అత్తభావే. **సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వా**తి అత్తనాయేవ అభివిసిట్ఠాయ పఞ్ఞాయ పచ్చక్ఖం కత్వా అపరప్పచ్చయేన ఞత్వా. **ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ**తి పాపుణిత్వా సమ్పాదేత్వా విహరతి. **తమేవ సఙ్గామసీసం అభివిజియ అజ్ఝావసతీ**తి మారం అభివిజినిత్వా విజితవిజయత్తా తేన కతసఙ్గామసఙ్ఖాతస్స అరియమగ్గస్స సీసభూతం అరహత్తఫలసమాపత్తిఇస్సరియట్ఠానం, అభిభవన్తో ఆవసతి, సమాపజ్జతి ఇచ్చేవ అత్థో. ఇమే చ దేవసద్దా దిట్ఠసచ్చేసు దేవేసు పవత్తన్తి, విసేసతో సుద్ధావాసదేవేసూతి వేదితబ్బం.

గాథాసు **మహన్త**న్తి సీలాదిగుణమహత్తేన మహన్తం. **వీతసారద**న్తి సారజ్జకరానం కిలేసానం అభావేన విగతసారజ్జం అపగతమఙ్కుభావం. **పురిసాజఞ్ఞా**తి అస్సాదీసు అస్సాజానీయాదయో వియ పురిసేసు ఆజానీయభూతా ఉత్తమపురిసా. **దుజ్జయమజ్ఝభూ**తి పచురజనేహి జేతుం అసక్కుణేయ్యం కిలేసవాహినిం అభిభవి అజ్ఝోత్థరి. "అజ్జయీ"తిపి పఠన్తి, అజినీతి అత్థో. **జేత్వాన మచ్చునో సేనం, విమోక్ఖేన అనావర**న్తి లోకత్తయాభిబ్యాపనతో దియడ్ఢసహస్సాదివిభాగతో చ విపులత్తా అఞ్ఞేహి ఆవరితుం పటిసేధేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా చ అనావరం, మచ్చునో మారస్స సేనం విమోక్ఖేన అరియమగ్గేన జేత్వా యో త్వం దుజ్జయం అజయి, తస్స నమో, తే పురిసాజఞ్ఞాతి సమ్బన్ధో.

ఇతీతి వుత్తప్పకారేన. **హి**-ఇతి నిపాతమత్తం. ఏతం **పత్తమానసం** అధిగతారహత్తం ఖీణాసవం **దేవతా నమస్సన్తీతి** వుత్తమేవత్థం నిగమనవసేన దస్సేతి. అథ వా **ఇతీతి** ఇమినా కారణేన. కిం పన ఏతం కారణం? నముచిసేనావిజయేన పత్తమానసత్తం. ఇమినా కారణేన తం దేవతా నమస్సన్తీతి అత్థో. ఇదాని తం కారణం ఫలతో దస్సేతుం **"తఞ్హి తస్స న పస్సన్తి, యేన మచ్చువసం వజే"**తి వుత్తం. తస్సత్థో – యస్మా తస్స పురిసాజఞ్ఞస్స పణిధాయ గవేసన్తాపి దేవా అణుమత్తమ్పి తం కారణం న పస్సన్తి, యేన సో మచ్చునో మరణస్స వసం వజే ఉపగచ్ఛేయ్య. తస్మా తం విసుద్ధిదేవా నమస్సన్తీతి.

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పఞ్చపుబ్బనిమిత్తసుత్తవణ్ణనా

౮౩. చతుత్థే **యదాతి** యస్మిం కాలే. **దేవోతి** ఉపపత్తిదేవో. తయో హి దేవా – సమ్ముతిదేవా, ఉపపత్తిదేవా, విసుద్ధిదేవాతి. తేసు **సమ్ముతిదేవా** నామ రాజానో ఖత్తియా. **ఉపపత్తిదేవా** నామ చాతుమహారాజికతో పట్ఠాయ తదుపరిదేవా. **విసుద్ధిదేవా** నామ ఖీణాసవా. ఇధ పన కామావచరదేవో అధిప్పేతో. తేన వుత్తం "దేవోతి ఉపపత్తిదేవో"తి. **దేవకాయాతి** దేవసమూహతో, దేవట్ఠానతో వా, దేవలోకతోతి అత్థో. సమూహనివాసవాచకో హి అయం కాయసద్దో. **చవనధమ్మోతి** మరణధమ్మో, ఆయుక్ఖయేన వా పుఞ్ఞక్ఖయేన వా ఉపట్ఠితమరణోతి అత్థో.

పఞ్చస్స పుబ్బనిమిత్తాని పాతుభవన్తీతి అస్స ఉపట్ఠితమరణస్స దేవపుత్తస్స పఞ్చ మరణస్స పుబ్బనిమిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి, పకాసాని వా హోన్తి. **మాలా మిలాయన్తీతి** తేన పిళన్ధితమాలా మజ్ఝన్హికసమయే ఆతపే ఖిత్తా వియ మిలాతా విహతసోభా హోన్తి.

వత్థాని కిలిస్సన్తీతి సరదసమయే విగతవలాహకే ఆకాసే అబ్భుస్సక్కమానబాలసూరియసదిసప్పభాని నానావిరాగవణ్ణాని తేన నివత్థపారుతవత్థాని తం ఖణంయేవ కద్దమే ఖిపిత్వా మద్దితాని వియ విహతప్పభాని మలినాని హోన్తి.

కచ్ఛేహి సేదా ముచ్చన్తీతి సుపరిసుద్ధజాతిమణి వియ సుసిక్ఖితసిప్పాచరియరచితసువణ్ణపటిమా వియ చ పుబ్బే సేదమలజల్లికారహితసరీరస్స తస్మిం ఖణే ఉభోహి కచ్ఛేహి సేదధారా సన్దన్తి పగ్ఘరన్తి. న కేవలఞ్చ కచ్ఛేహియేవ, సకలసరీరతోపి పనస్స సేదజలకణ్ణికా ముచ్చతియేవ, యేన ఆముత్తముత్తాజాలగవచ్ఛితో వియ తస్స కాయో హోతి.

కాయే దుబ్బణ్ణియం ఓక్కమతీతి పుబ్బే పటిసన్ధితో పట్ఠాయ యథానుభావం ఏకయోజనం ద్వియోజనం యావ ద్వాదసయోజనమత్తమ్పి పదేసం ఆభాయ ఫరిత్వా విజ్జోతమానో కాయో హోతి ఖణ్డిచ్చపాలిచ్చాదివిరహితో, న సీతం న ఉణ్హం ఉపఘాతకం, దేవధీతా సోళసవస్సుద్దేసికా వియ హోతి, దేవపుత్తో వీసతివస్సుద్దేసికో వియ, తం ఖణంయేవ నిప్పభే నిత్తేజే కాయే విరూపభావో అనుపవిసతి సణ్ఠాతి.

సకే దేవో దేవాసనే నాభిరమతీతి అత్తనో అచ్ఛరాగణేహి సద్ధిం కీళనపరిచరణకదిబ్బాసనే న రమతి, న చిత్తస్సాదం లభతి. తస్స కిర మనుస్సగణనాయ సత్తహి దివసేహి మరణం భవిస్సతీతి ఇమాని పుబ్బనిమిత్తాని పాతుభవన్తి. సో తేసం

ఉప్పత్తియా “ఏవరూపాయ నామ సమ్పత్తియా వినా భవిస్సామీ”తి బలవసోకాభిభూతో హోతి. తేనస్స కాయే మహాపరిళాహో ఉప్పజ్జతి, తేన సబ్బతో గత్తేహి సేదా ముచ్చన్తి. చిరతరం కాలం అపరిచితదుక్ఖో తం అధివాసేతుం అసక్కోన్తో ఏకచ్చో “దయ్హామి దయ్హామీ”తి కన్దన్తో పరిదేవన్తో కత్థచి అస్సాదం అలభన్తో విజప్పన్తో విలపన్తో తహిం తహిం ఆహిణ్డతి. ఏకచ్చో సతిం ఉపట్ఠపేత్వా కాయవాచాహి వికారం అకరోన్తోపి పియవిప్పయోగదుక్ఖం అసహన్తో విహఞ్ఞమానో విచరతి.

ఇమాని పన పుబ్బనిమిత్తాని యథా లోకే మహాపుఞ్ఞానం రాజరాజమహామత్తాదీనంయేవ ఉక్కాపాతభూమిచాలచన్దగ్గాహాదీని నిమిత్తాని పఞ్ఞాయన్తి, న సబ్బేసం; ఏవమేవ మహేసక్ఖదేవానంయేవ పఞ్ఞాయతి. ఉప్పన్నాని చ తాని “ఇమాని మరణస్స పుబ్బనిమిత్తాని నామా”తి కేచి దేవా జానన్తి, న సబ్బే. తత్థ యో మన్దేన కుసలకమ్మేన నిబ్బత్తో, సో “ఇదాని కో జానాతి, ‘కుహిం నిబ్బత్తిస్సామీ’”తి భాయతి. యో పన మహాపుఞ్ఞో, సో “బహుం మయా దానం దిన్నం, సీలం రక్ఖితం, పుఞ్ఞం ఉపచితం, ఇతో చుతస్స మే సుగతియేవ పాటికఙ్ఖా”తి న భాయతి న వికమ్పతి. ఏవం ఉపట్ఠితపుబ్బనిమిత్తం పన తం గహేత్వా దేవతా నన్దనవనం పవేసేన్తి సబ్బదేవలోకేసు నన్దనవనం అత్థియేవ.

తీహి వాచాహి అనుమోదేన్తీతి ఇదాని వుచ్చమానేహి తీహి వచనేహి అనుమోదేన్తి, మోదం పమోదం ఉప్పాదేన్తి, అస్సాసేన్తి, అభివదనవసేన వా తంఖణానురూపం పమోదం కరోన్తి. కేచి పన “అనుమోదేన్తీ”తి పదస్స “ఓవదన్తీ”తి వదన్తి. **ఇతో**తి దేవలోకతో. **భో**తి ఆలపనం. **సుగతి**న్తి సున్దరగతిం, మనుస్సలోకం సన్ధాయ వదన్తి. **గచ్ఛా**తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన ఉపేహి.

ఏవం వుత్తేతి ఏవం తదా తేహి దేవేహి తస్స “ఇతో భో సుగతిం గచ్ఛా”తిఆదినా వత్తబ్బవచనే భగవతా వుత్తే **అఞ్ఞతరో** నామగోత్తేన అపాకటో తస్సం పరిసాయం నిసిన్నో అనుసన్ధికుసలో ఏకో భిక్ఖు “ఏతే సుగతిఆదయో భగవతా అవిసేసతో వుత్తా అవిభూతా, హన్ద తే విభూతతరే కారాపేస్సామీ”తి ఏతం “కింను ఖో, భన్తే”తిఆదివచనం అవోచ. సద్ధాదిగుణవిసేసపటిలాభకారణతో దేవూపపత్తిహేతుతో చ మనుస్సత్తం దేవానం అభిసమ్మతన్తి ఆహ ‘‘**మనుస్సత్తం ఖో భిక్ఖు దేవానం సుగతిగమనసఙ్ఖాత**’’న్తి.

సుగతిగమనసఙ్ఖాతన్తి “సుగతిగమన”న్తి సమ్మా కథితం, వణ్ణితం థోమితన్తి అత్థో. **యం మనుస్సభూతో**తి ఏత్థ **య**న్తి కిరియాపరామసనం, తేన **పటిలభతీ**తి ఏత్థ పటిలభనకిరియా ఆమసీయతి, యో సద్ధాపటిలాభోతి అత్థో. **మనుస్సభూతో**తి మనుస్సేసు ఉప్పన్నో, మనుస్సభావం వా పత్తో. యస్మా దేవలోకే ఉప్పన్నానం తథాగతస్స ధమ్మదేసనా యేభుయ్యేన దుల్లభా సవనాయ, న తథా మనుస్సానం, తస్మా వుత్తం “మనుస్సభూతో”తి. **తథాగతప్పవేదితే ధమ్మవినయే**తి తథాగతేన భగవతా దేసితే సిక్ఖత్తయసఙ్గహే సాసనే. తఞ్హి ధమ్మతో అనపేతత్తా ధమ్మో చ, ఆసయానురూపం వినేయ్యానం వినయనతో వినయో చాతి ధమ్మవినయో, ఉపనిస్సయసమ్పత్తియా వా ధమ్మతో అనపేతత్తా ధమ్మం అప్పరజక్ఖజాతికం వినేతీతి ధమ్మవినయో. ధమ్మేనేవ వా వినయో, న దణ్డసత్థేహీతి ధమ్మవినయో, ధమ్మయుత్తో వా వినయోతి ధమ్మవినయో, ధమ్మాయ వా సహ మగ్గఫలనిబ్బానాయ వినయోతి ధమ్మవినయో, మహాకరుణాసబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాదిధమ్మతో వా పవత్తో వినయోతి ధమ్మవినయో. ధమ్మో వా భగవా ధమ్మభూతో ధమ్మకాయో ధమ్మస్సామీ, తస్స ధమ్మస్స వినయో, న తక్కియానన్తి ధమ్మవినయో, ధమ్మే వా మగ్గఫలే నిప్ఫాదేతబ్బవిసయభూతే వా పవత్తో వినయోతి ధమ్మవినయోతి వుచ్చతి. తస్మిం ధమ్మవినయే.

సద్ధం పటిలభతీతి "స్వాక్ఖాతో భగవతా ధమ్మో"తిఆదినా సద్ధం ఉప్పాదేతి. సద్ధో హి ఇమస్మిం ధమ్మవినయే యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానో దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థే ఆరాధేస్సతి. **సులద్ధలాభసఙ్ఖాత**న్తి ఏత్థ యథా హిరఞ్ఞసువణ్ణఖేత్తవత్థాదిలాభో సత్తానం ఉపభోగసుఖం ఆవహతి, ఖుప్పిపాసాదిదుక్ఖం పటిబాహతి, ధనదాలిద్దియం వూపసమేతి, ముత్తాదిరతనపటిలాభహేతు హోతి, లోకసన్తతిఞ్చ ఆవహతి; ఏవం లోకియలోకుత్తరా సద్ధాపి యథాసమ్భవం లోకియలోకుత్తరం విపాకసుఖమావహతి, సద్ధాధురేన పటిపన్నానం జాతిజరాదిదుక్ఖం పటిబాహతి, గుణదాలిద్దియం వూపసమేతి, సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదిరతనపటిలాభహేతు హోతి, లోకసన్తతిఞ్చ ఆవహతి. వుత్తఞ్హేతం –

"సద్ధో సీలేన సమ్పన్నో, యసో భోగసమప్పితో;
యం యం పదేసం భజతి, తత్థ తత్థేవ పూజితో"తి. (ధ॰ ప॰ ౩౦౩);

ఏవం సద్ధాపటిలాభస్స సులద్ధలాభతా వేదితబ్బా. యస్మా పనాయం సద్ధాపటిలాభో అనుగామికో అనఞ్ఞసాధారణో సబ్బసమ్పత్తిహేతు, లోకియస్స చ హిరఞ్ఞసువణ్ణాదిధనలాభస్స కారణం. సద్ధోయేవ హి దానాదీని పుఞ్ఞాని కత్వా ఉళారుళారవిత్తూపకరణాని అధిగచ్ఛతి, తేహి చ అత్తనో పరేసఞ్చ అత్థమేవ సమ్పాదేతి. అస్సద్ధస్స పన తాని అనత్థావహాని హోన్తి, ఇధ చేవ సమ్పరాయే చాతి, ఏవమ్పి సద్ధాయ సులద్ధలాభతా వేదితబ్బా. తథా హి –

"సద్ధా బన్ధతి పాథేయ్యం". (సం॰ ని॰ ౧.౭౯).

"సద్ధా దుతియా పురిసస్స హోతీ"తి చ. (సం॰ ని॰ ౧.౩౬, ౫౯).

"సద్ధీధ విత్తం పురిసస్స సేట్ఠ"న్తి చ. (సం॰ ని॰ ౧.౭౩; సు॰ ని॰ ౧౮౪).

"సద్ధాహత్థో మహానాగో"తి చ. (అ॰ ని॰ ౬.౪౩; థేరగా॰ ౬౯౪).

"సద్ధా బీజం తపో వుట్ఠీ"తి చ. (సం॰ ని॰ ౧.౧౯౭; సు॰ ని॰ ౭౭).

"సద్ధేసికో, భిక్ఖవే, అరియసావకో"తి (అ॰ ని॰ ౭.౬౭) చ.

"సద్ధాయ తరతి ఓఘ"న్తి చ. (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬) –

అనేకేసు ఠానేసు అనేకేహి కారణేహి సద్ధా సంవణ్ణితా.

ఇదాని యాయ సద్ధాయ సాసనే కుసలధమ్మేసు సుప్పతిట్ఠితో నామ హోతి నియామోక్కన్తియా, తం సద్ధం దస్సేతుం **"సా ఖో పనస్సా"**తిఆది వుత్తం. తత్థ **అస్సాతి** ఇమస్స భవేయ్యాతి అత్థో. **నివిట్ఠాతి** అభినివిట్ఠా చిత్తసన్తానం అనుపవిట్ఠా. **మూలజాతాతి** జాతమూలా. కిం పన సద్ధాయ మూలం నామ? సద్ధేయ్యవత్థుస్మిం ఓకప్పనహేతుభూతో ఉపాయమనసికారో. అపిచ సప్పురిససేవనా సద్ధమ్మస్సవనం యోనిసోమనసికారో ధమ్మానుధమ్మప్పటిపత్తీతి చత్తారి సోతాపత్తియఙ్గాని మూలాని వేదితబ్బాని. **పతిట్ఠితాతి** అరియమగ్గాధిగమేన కేనచి అకమ్పనీయభావేన అవట్ఠితా. తేనేవాహ "దళ్హా అసంహారియా"తి. **దళ్హాతి** థిరా. **అసంహారియాతి** కేనచి సంహరితుం వా హాపేతుం వా అపనేతుం వా అసక్కుణేయ్యా.

ఇతి తే దేవా తస్స సోతాపత్తిమగ్గసమధిగమం ఆసీసన్తా ఏవం వదన్తి. అత్తనో దేవలోకే కామసుఖూపభోగారహమేవ హి అరియపుగ్గలం తే ఇచ్ఛన్తి. తేనాహ "ఏహి, దేవ, పునప్పున"న్తి.

గాథాసు పుఞ్ఞక్ఖయమరణమ్పి జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదేనేవ హోతీతి ఆహ "**చవతి ఆయుసఙ్ఖయా**"తి. **అనుమోదతన్తి** అనుమోదన్తానం. **మనుస్సానం సహబ్యతన్తి** మనుస్సేహి సహభావం. సహ బ్యేతీతి సహబ్యో, సహపవత్తనకో, తస్స భావో సహబ్యతా. **నివిట్ఠస్సాతి** నివిట్ఠా భవేయ్య. **యావజీవన్తి** యావ జీవితప్పవత్తియా, యావ పరినిబ్బానాతి అత్థో.

అప్పమాణన్తి సక్కచ్చం బహుం ఉళారం బహుక్ఖత్తుఞ్చ కరణవసేన పమాణరహితం. **నిరూపధిన్తి** కిలేసూపధిరహితం, సువిసుద్ధం నిమ్మలన్తి అత్థో. యస్మా పన తే దేవా మహగ్గతకుసలం న ఇచ్ఛన్తి కామలోకసమతిక్కమనతో, కామావచరపుఞ్ఞమేవ ఇచ్ఛన్తి, తస్మా ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో – "ఇతో దేవలోకతో చుతో మనుస్సేసు ఉప్పజ్జిత్వా విఞ్ఞుతం పత్తో కాయదుచ్చరితాదిం సబ్బం దుచ్చరితం పహాయ కాయసుచరితాదిం సబ్బం సుచరితం ఉళారం విపులం ఉపచినిత్వా అరియమగ్గేన ఆగతసద్ధో భవాహీ"తి. యస్మా పన లోకుత్తరేసు పఠమమగ్గం దుతియమగ్గమ్పి వా ఇచ్ఛన్తి అత్తనో దేవలోకూపపత్తియా అనతివత్తనతో, తస్మా తేసమ్పి వసేన "అప్పమాణం నిరూపధి"న్తిపదానం అత్థో వేదితబ్బో – పమాణకరానం దిట్ఠేకట్ఠఓళారికకామరాగాదికిలేసానం ఉపచ్ఛేదేన **అప్పమాణం,** సత్తమభవతో వా ఉప్పజ్జనారహస్స ఖన్ధూపధిస్స తంనిబ్బత్తకఅభిసఙ్ఖారూపధిస్స తంతంమగ్గవజ్ఝకిలేసూపధిస్స చ పహానేన తేసం అనిబ్బత్తనతో నిరుపధిసఙ్ఖాతనిబ్బానసన్నిస్సితత్తా చ **నిరుపధీతి.**

ఏవం అచ్చన్తమేవ అపాయద్వారపిధాయకం కమ్మం దస్సేత్వా ఇదాని సగ్గసమ్పత్తినిబ్బత్తకకమ్మం దస్సేతుం "**తతో ఓపధిక**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఓపధికన్తి** ఉపధివేపక్కం అత్తభావసమ్పత్తియా చేవ భోగసమ్పత్తియా చ నిబ్బత్తకన్తి అత్థో. **ఉపధీతి** హి అత్తభావో వుచ్చతి. యథాహ "సన్తేకచ్చాని పాపకాని కమ్మసమాదానాని ఉపధిసమ్పత్తిపటిబాహితాని న విపచ్చన్తీ"తి (విభ. ౮౧౦). కామగుణాపి. యథాహ "ఉపధీహి నరస్స సోచనా"తి (సం. ని. ౧.౧౨; సు. ని. ౩౪). తత్రాయం వచనత్థో – ఉపధీయతి ఏత్థ సుఖదుక్ఖన్తి ఉపధి, అత్తభావో కామగుణా చ. ఉపధికరణం సీలం ఏతస్స, ఉపధిం వా అరహతీతి ఓపధికం, పుఞ్ఞం, తం బహుం ఉళారం కత్వా. కథం? **దానేన**. దానఞ్హి ఇతరేహి సుకరన్తి ఏవం వుత్తం. దానేనాతి వా పదేన అభయదానమ్పి వుత్తం, న ఆమిసదానమేవాతి సీలస్సాపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. యస్మా పన తే దేవా అసురకాయహానిం ఏకన్తేనేవ దేవకాయపారిపూరిఞ్చ ఇచ్ఛన్తి, తస్మా తస్స ఉపాయం దస్సేన్తా "**అఞ్ఞేపి మచ్చే సద్ధమ్మే, బ్రహ్మచరియే నివేసయా**"తి ధమ్మదానే నియోజేన్తి. **యదా విదూతి** యస్మిం కాలే దేవా దేవం చవన్తం విదూ విజానేయ్యుం, తదా ఇమాయ యథావుత్తాయ అనుకమ్పాయ దుక్ఖాపనయనకమ్యతాయ "దేవ, ఇమే దేవకాయే పునప్పునం ఉప్పజ్జనవసేన **ఏహి** ఆగచ్ఛాహీ"తి చ అనుమోదేన్తీతి.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. బహుజనహితసుత్తవణ్ణనా

౮౪. పఞ్చమే **లోకేతి** ఏత్థ తయో లోకా – సత్తలోకో, సఙ్ఖారలోకో, ఓకాసలోకోతి. తేసు ఇన్ద్రియబద్ధానం రూపధమ్మానం అరూపధమ్మానం రూపారూపధమ్మానఞ్చ సన్తానవసేన వత్తమానానం సమూహో సత్తలోకో, పథవీపబ్బతాదిభేదో

ఓకాసలోకో, ఉభయేపి ఖన్ధా సఙ్ఖారలోకో. తేసు సత్తలోకో ఇధ అధిప్పేతో. తస్మా **లోకే**తి సత్తలోకే. తత్థాపి న దేవలోకే, న బ్రహ్మలోకే, మనుస్సలోకే. మనుస్సలోకేపి న అఞ్ఞస్మిం చక్కవాళే, ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే. తత్రాపి న సబ్బట్ఠానేసు, "పురత్థిమాయ దిసాయ గజఙ్గలం నామ నిగమో, తస్స అపరేన మహాసాలా, తతో పరం పచ్చన్తిమా జనపదా, ఓరతో మజ్ఝే; పురత్థిమదక్ఖిణాయ దిసాయ సల్లవతీ నామ నదీ, తతో పరం పచ్చన్తిమా జనపదా, ఓరతో మజ్ఝే; దక్ఖిణాయ దిసాయ సేతకణ్ణికం నామ నిగమో, తతో పరం పచ్చన్తిమా జనపదా , ఓరతో మజ్ఝే; పచ్ఛిమాయ దిసాయ థూణం నామ బ్రాహ్మణగామో, తతో పరం పచ్చన్తిమా జనపదా, ఓరతో మజ్ఝే; ఉత్తరాయ దిసాయ ఉసిరద్ధజో నామ పబ్బతో, తతో పరం పచ్చన్తిమా జనపదా, ఓరతో మజ్ఝే"తి (మహావ. ౨౫౯) ఏవం పరిచ్ఛిన్నే ఆయామతో తియోజనసతే విత్థారతో అడ్ఢతేయ్యయోజనసతే పరిక్ఖేపతో నవయోజనసతే మజ్ఝిమదేసే ఉప్పజ్జతి తథాగతో. న కేవలఞ్చ తథాగతోవ పచ్చేకబుద్ధా అగ్గసావకా అసీతిమహాథేరా బుద్ధమాతా బుద్ధపితా చక్కవత్తిరాజా అఞ్ఞే చ సారప్పత్తా బ్రాహ్మణగహపతికా ఏత్థేవ ఉప్పజ్జన్తి. ఇధ పన తథాగతవారేయేవ సబ్బత్థికవసేన అయం నయో లబ్భతి, ఇతరేసు ఏకదేసవసేన.

ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జన్తీతి ఇదం పన ఉభయమ్పి విప్పకతవచనమేవ, ఉప్పజ్జన్తా బహుజనహితత్థాయ ఉప్పజ్జన్తి, న అఞ్ఞేన కారణేనాతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ఏవరూపఞ్హేత్థ సద్దలక్ఖణం న సక్కా అఞ్ఞేన సద్దలక్ఖణేన పటిబాహితుం.

అపిచ ఉప్పజ్జమానో నామ ఉప్పజ్జతి నామ ఉప్పన్నో నామాతి అయం పభేదో వేదితబ్బో. తథాగతో హి మహాభినీహారం కరోన్తో, బుద్ధకరే ధమ్మే పరియేసన్తో, పారమియో పూరేన్తో, పఞ్చ మహాపరిచ్చాగే పరిచ్చజన్తో, ఞాతత్థచరియం చరన్తో, లోకత్థచరియం, బుద్ధత్థచరియం కోటిం పాపేన్తో, పారమియో పూరేత్వా తుసితభవనే తిట్ఠన్తో, తతో ఓతరిత్వా చరిమభవే పటిసన్ధిం గణ్హన్తో, అగారమజ్ఝే వసన్తో, అభినిక్ఖమన్తో, మహాపధానం పదహన్తో, పరిపక్కఞాణో బోధిమణ్డం ఆరుయ్హ మారబలం విధమేన్తో పఠమయామే పుబ్బేనివాసం అనుస్సరన్తో, మజ్ఝిమయామే దిబ్బచక్ఖుం విసోధేన్తో, పచ్ఛిమయామే పటిచ్చసముప్పాదే ఞాణం ఓతారేత్వా అనేకాకారం సబ్బసఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా సోతాపత్తిమగ్గం పటివిజ్ఝన్తో యావ అనాగామిఫలం సచ్ఛికరోన్తోపి **ఉప్పజ్జమానో** ఏవ నామ, అరహత్తమగ్గక్ఖణే **ఉప్పజ్జతి** నామ, అరహత్తఫలక్ఖణే పన **ఉప్పన్నో** నామ. బుద్ధానఞ్హి సావకానం వియ న పటిపాటియా ఇద్ధివిధఞాణాదీనం ఉప్పాదనకిచ్చం అత్థి, సహేవ పన అరహత్తమగ్గేన సకలోపి బుద్ధగుణరాసి ఆగతోవ నామ హోతి. తస్మా తే నిబ్బత్తసబ్బకిచ్చత్తా అరహత్తఫలక్ఖణే ఉప్పన్నా నామ హోన్తి. ఇధ అరహత్తఫలక్ఖణం సన్ధాయ "ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తో. ఉప్పన్నో హోతీతి అయఞ్హేత్థ అత్థో.

సావకోపి ఖీణాసవో సావకబోధియా హేతుభూతే పుఞ్ఞసమ్భారే సమ్భరన్తో పుబ్బయోగం పుబ్బచరియం గతపచ్చాగతవత్తం పూరేన్తో చరిమభవే నిబ్బత్తన్తో అనుక్కమేన విఞ్ఞుతం పత్వా సంసారే ఆదీనవం దిస్వా పబ్బజ్జాయ చేతయమానో పబ్బజ్జం మత్థకం పాపేత్వా సీలాదీని పరిపూరేన్తో ధుతధమ్మే సమాదాయ వత్తమానో జాగరియం అనుయుఞ్జన్తో ఞాణాని నిబ్బత్తేన్తో విపస్సనం పట్ఠపేత్వా హేట్ఠిమమగ్గే అధిగచ్ఛన్తోపి **ఉప్పజ్జమానో** ఏవ నామ, అరహత్తమగ్గక్ఖణే **ఉప్పజ్జతి** నామ, అరహత్తఫలక్ఖణే పన **ఉప్పన్నో** నామ. సేక్ఖో పన పుబ్బూపనిస్సయతో పట్ఠాయ యావ గోత్రభుఞాణా **ఉప్పజ్జమానో** నామ, పఠమమగ్గక్ఖణే **ఉప్పజ్జతి** నామ, పఠమఫలక్ఖణతో పట్ఠాయ **ఉప్పన్నో** నామ. ఏత్తావతా "తయోమే, భిక్ఖవే, పుగ్గలా లోకే ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జన్తీ"తి పదానం అత్థో వుత్తో హోతి.

ఇదాని **బహుజనహితాయా**తిఆదీసు **బహుజనహితాయా**తి మహాజనస్స హితత్థాయ. **బహుజనసుఖాయా**తి మహాజనస్స సుఖత్థాయ. **లోకానుకమ్పాయా**తి సత్తలోకస్స అనుకమ్పం పటిచ్చ. కతరసత్తలోకస్సాతి ? యో తథాగతస్స

ధమ్మదేసనం సుత్వా ధమ్మం పటివిజ్ఝతి, అమతపానం పివతి, తస్స. భగవతో హి ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తన్తదేసనాయ అఞ్ఞాతకోణ్డఞ్ఞప్పముఖా అట్ఠారస బ్రహ్మకోటియో ధమ్మం పటివిజ్ఝింసు. ఏవం యావ సుభద్దపరిబ్బాజకవినయనా ధమ్మం పటివిద్ధసత్తానం గణనా నత్థి, మహాసమయసుత్తన్తదేసనాయం మఙ్గలసుత్తం, చూళరాహులోవాదం, సమచిత్తదేసనాయన్తి ఇమేసు చతూసు ఠానేసు అభిసమయం పత్తసత్తానం పరిచ్ఛేదో నత్థి. ఏవమేతస్స అపరిమాణస్స సత్తలోకస్స అనుకమ్పాయ. సావకస్స పన అరహతో సేక్ఖస్స చ లోకానుకమ్పాయ ఉప్పత్తి ధమ్మసేనాపతిఆదీహి ధమ్మభణ్డాగారికాదీహి చ దేసితదేసనాయ పటివేధప్పత్తసత్తానం వసేన, అపరభాగే చ మహామహిన్దత్థేరాదీహి దేసితదేసనాయ పటివిద్ధసచ్చానం వసేన, యావజ్జతనా ఇతో పరం అనాగతే చ సాసనం నిస్సాయ సగ్గమోక్ఖమగ్గేసు పతిట్ఠహన్తానం వసేనపి అయమత్థో విభావేతబ్బో.

అపిచ **బహుజనహితాయా**తి బహుజనస్స హితత్థాయ, నేసం పఞ్ఞాసమ్పత్తియా దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికహితూపదేసకోతి. **బహుజనసుఖాయా**తి బహుజనస్స సుఖత్థాయ, చాగసమ్పత్తియా ఉపకరణసుఖసమ్పదాయకోతి. **లోకానుకమ్పాయా**తి లోకస్స అనుకమ్పనత్థాయ, మేత్తాకరుణాసమ్పత్తియా మాతాపితరో వియ లోకస్స రక్ఖితా గోపితాతి. **అత్థాయ హితాయ సుఖాయ దేవమనుస్సాన**న్తి ఇధ దేవమనుస్సగ్గహణేన భబ్బపుగ్గలే వేనేయ్యసత్తే ఏవ గహేత్వా తేసం నిబ్బానమగ్గఫలాధిగమాయ తథాగతస్స ఉప్పత్తి దస్సితా పఠమవారే, దుతియతతియవారేసు పన అరహతో సేక్ఖస్స చ వసేన యోజేతబ్బం. తత్థ **అత్థాయా**తి ఇమినా పరమత్థాయ, నిబ్బానాయాతి వుత్తం హోతి. **హితాయా**తి తంసమ్పాపకమగ్గత్థాయాతి వుత్తం హోతి. నిబ్బానసమ్పాపకమగ్గతో హి ఉత్తరిం హితం నామ నత్థి. **సుఖాయా**తి ఫలసమాపత్తిసుఖత్థాయాతి వుత్తం హోతి, తతో ఉత్తరి సుఖాభావతో. వుత్తఞ్హేతం "అయం సమాధి పచ్చుప్పన్నసుఖో చేవ ఆయతిఞ్చ సుఖవిపాకో"తి (దీ. ని. ౩.౩౫౫; అ. ని. ౫.౨౭; విభ. ౮౦౪).

తథాగతోతిఆదీనం పదానం అత్థో హేట్ఠా వుత్తో. **విజ్జాచరణసమ్పన్నో**తిఆదీసు తిస్సోపి విజ్జా భయభేరవే (మ. ని. ౧.౩౪ ఆదయో) ఆగతనయేన, ఛపి విజ్జా ఛళభిఞ్ఞావసేన, అట్ఠపి విజ్జా అమ్బట్ఠసుత్తే ఆగతాతి విజ్జాహి, సీలసంవరాదీహి, పన్నరసహి చరణధమ్మేహి చ, అనఞ్ఞసాధారణేహి సమ్పన్నో సమన్నాగతోతి **విజ్జాచరణసమ్పన్నో**. సోభనగమనత్తా, సున్దరం ఠానం గతత్తా, సమ్మా గతత్తా, సమ్మా గదత్తా చ **సుగతో**. సబ్బథా విదితలోకత్తా **లోకవిదూ**. నత్థి ఏతస్స ఉత్తరోతి **అనుత్తరో**. పురిసదమ్మే పురిసవేనేయ్యే సారేతి వినేతీతి **పురిసదమ్మసారథి**. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం అనుసాసతీతి **సత్థా**. సబ్బస్సాపి నేయ్యస్స సబ్బప్పకారేన సయమ్భుఞాణేన బుద్ధత్తా **బుద్ధో**తి అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన విసుద్ధిమగ్గతో (విసుద్ధి. ౧.౧౩౨-౧౩౩) గహేతబ్బో.

సో ధమ్మం దేసేతి ఆది…పే… పరియోసానకల్యాణన్తి సో భగవా సత్తేసు కారుఞ్ఞం పటిచ్చ హిత్వాపి అనుత్తరం వివేకసుఖం ధమ్మం దేసేతి. తఞ్చ ఖో అప్పం వా బహుం వా దేసేన్తో ఆదికల్యాణాదిప్పకారమేవ దేసేతి. కథం? ఏకగాథాపి హి సమన్తభద్దకత్తా ధమ్మస్స పఠమపాదేన ఆదికల్యాణా, దుతియతతియేహి మజ్ఝేకల్యాణా, పచ్ఛిమేన పరియోసానకల్యాణా. ఏకానుసన్ధికం సుత్తం నిదానేన ఆదికల్యాణం, నిగమనేన పరియోసానకల్యాణం, సేసేన మజ్ఝేకల్యాణం. నానానుసన్ధికం సుత్తం పఠమేన అనుసన్ధినా ఆదికల్యాణం, పచ్ఛిమేన పరియోసానకల్యాణం, సేసేహి మజ్ఝేకల్యాణం. సకలోపి వా సాసనధమ్మో అత్తనో అత్థభూతేన సీలేన ఆదికల్యాణో, సమథవిపస్సనామగ్గఫలేహి మజ్ఝేకల్యాణో, నిబ్బానేన పరియోసానకల్యాణో. సీలసమాధీహి వా ఆదికల్యాణో, విపస్సనామగ్గేహి మజ్ఝేకల్యాణో, ఫలనిబ్బానేహి

పరియోసానకల్యాణో. బుద్ధసుబుద్ధతాయ వా ఆదికల్యాణో, ధమ్మసుధమ్మతాయ మజ్ఝేకల్యాణో, సఙ్ఘసుప్పటిపత్తియా పరియోసానకల్యాణో. తం సుత్వా తథత్తాయ పటిపన్నేన అధిగన్తబ్బాయ అభిసమ్బోధియా వా ఆదికల్యాణో, పచ్చేకబోధియా మజ్ఝేకల్యాణో, సావకబోధియా పరియోసానకల్యాణో. సుయ్యమానో చేస నీవరణవిక్ఖమ్భనతో సవనేనపి కల్యాణమేవ ఆవహతీతి ఆదికల్యాణో, పటిపజ్జియమానో సమథవిపస్సనాసుఖావహనతో పటిపత్తియాపి సుఖమేవ ఆవహతీతి మజ్ఝేకల్యాణో, తథాపటిపన్నో చ పటిపత్తిఫలే నిట్ఠితే తాదిభావావహనతో పటిపత్తిఫలేనపి కల్యాణమేవ ఆవహతీతి పరియోసానకల్యాణో. నాథప్పభవత్తా చ పభవసుద్ధియా ఆదికల్యాణో, అత్థసుద్ధియా మజ్ఝేకల్యాణో, కిచ్చసుద్ధియా పరియోసానకల్యాణో. తేన వుత్తం "సో ధమ్మం దేసేతి ఆది…పే.… పరియోసానకల్యాణ"న్తి.

యం పన భగవా ధమ్మం దేసేన్తో సాసనబ్రహ్మచరియం మగ్గబ్రహ్మచరియఞ్చ పకాసేతి, నానానయేహి దీపేతి, తం యథానురూపం అత్థసమ్పత్తియా **సాత్థం,** బ్యఞ్జనసమ్పత్తియా **సబ్యఞ్జనం**. సఙ్కాసన, పకాసన, వివరణ, విభజన, ఉత్తానీకరణ పఞ్ఞత్తిఅత్థపదసమాయోగతో సాత్థం, అక్ఖరపదబ్యఞ్జనాకారనిరుత్తినిద్దేససమ్పత్తియా సబ్యఞ్జనం, అత్థగమ్భీరతాపటివేధగమ్భీరతాహి వా సాత్థం, ధమ్మగమ్భీరతాదేసనాగమ్భీరతాహి సబ్యఞ్జనం. అత్థపటిభానపటిసమ్భిదావిసయతో వా సాత్థం, ధమ్మనిరుత్తిపటిసమ్భిదావిసయతో సబ్యఞ్జనం. పణ్డితవేదనీయతో పరిక్ఖకజనప్పసాదకన్తి సాత్థం, సద్ధేయ్యతో లోకియజనప్పసాదకన్తి సబ్యఞ్జనం. గమ్భీరాధిప్పాయతో సాత్థం, ఉత్తానపదతో సబ్యఞ్జనం. ఉపనేతబ్బస్స అభావతో సకలపరిపుణ్ణభావేన **కేవలపరిపుణ్ణం,** అపనేతబ్బస్స అభావతో నిద్దోసభావేన **పరిసుద్ధం,** అపిచ పటిపత్తియా అధిగమబ్యత్తితో **సాత్థం,** పరియత్తియా ఆగమబ్యత్తితో **సబ్యఞ్జనం,** సీలాదిపఞ్చధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరియా **పరిపుణ్ణం**, నిరుపక్కిలేసతో నిత్థరణత్థాయ పవత్తితో లోకామిసనిరపేక్ఖతో చ **పరిసుద్ధం,** సిక్ఖత్తయపరిగ్గహితత్తా బ్రహ్మభూతేహి సేట్ఠేహి చరితబ్బతో తేసం చరియభావతో చ **బ్రహ్మచరియం**. తస్మా "సాత్థం సబ్యఞ్జనం…పే.… పకాసేతీ"తి వుచ్చతి. **పఠమోతి** గణనానుపుబ్బతో సబ్బలోకుత్తమభావతో చ పఠమో పుగ్గలో.

తస్సేవ సత్థు సావకోతి తస్సేవ యథావుత్తగుణస్స సత్థు సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ధమ్మదేసనాయ సవనన్తే జాతో ధమ్మసేనాపతిసదిసో సావకో, న పూరణాది వియ పటిఞ్ఞామత్తేన సత్థు సావకో. **పాటిపదోతి** పటిపదాసఙ్ఖాతేన అరియమగ్గేన అరియాయ జాతియా జాతో భవోతి పాటిపదో, అనిట్ఠితపటిపత్తికిచ్చో పటిపజ్జమానోతి అత్థో. సుత్తగేయ్యాది పరియత్తిధమ్మో బహుం సుతో ఏతేనాతి **బహుస్సుతో**. పాతిమోక్ఖసంవరాదిసీలేన చేవ ఆరఞ్ఞికఙ్గాదిధుతఙ్గవతేహి చ ఉపపన్నో సమ్పన్నో సమన్నాగతోతి **సీలవతూపపన్నో**. ఇతి భగవా "లోకానుకమ్పా నామ హితజ్ఝాసయేన ధమ్మదేసనా, సా చ ఇమేసు ఏవ తీసు పుగ్గలేసు పటిబద్ధా"తి దస్సేతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

గాథాసు **తస్సన్వయోతి** తస్సేవ సత్థు పటిపత్తియా ధమ్మదేసనాయ చ అనుగమనేన తస్సన్వయో అనుజాతో. అవిజ్జన్ధకారం విధమిత్వా సపరసన్తానేసు ధమ్మాలోకసఙ్ఖాతాయ పభాయ కరణతో **పభఙ్కరా. ధమ్మముదీరయన్తాతి** చతుసచ్చధమ్మం కథేన్తా. **అపాపురన్తీతి** ఉగ్ఘాటేన్తి. **అమతస్స** నిబ్బానస్స. **ద్వారం** అరియమగ్గం. **యోగాతి** కామయోగాదితో. **సత్థవాహేనాతి** వేనేయ్యసత్థవాహనతో భవకన్తారనిత్థరణతో సత్థవాహో, భగవా, తేన సత్థవాహేన. **సుదేసితం మగ్గమనుక్కమన్తీతి** తేన సమ్మా దేసితం అరియమగ్గం తస్స దేసనానుసారేన అనుగచ్ఛన్తి పటిపజ్జన్తి. **ఇధేవాతి** ఇమస్మింయేవ అత్తభావే. సేసం ఉత్తానమేవ.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అసుభానుపస్సీసుత్తవణ్ణనా

౮౫. ఛట్ఠే **అసుభానుపస్సీ**తి అసుభం అనుపస్సన్తా ద్వత్తింసాకారవసేన చేవ ఉద్ధుమాతకాదీసు గహితనిమిత్తస్స ఉపసంహరణవసేన చ కాయస్మిం అసుభం అసుభాకారం అనుపస్సకా హుత్వా విహరథ. **ఆనాపానస్సతీ**తి ఆనాపానే సతి, తం ఆరబ్భ పవత్తా సతి, అస్సాసపస్సాసపరిగ్గాహికా సతీతి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం "ఆనన్తి అస్సాసో, నో పస్సాసో. పానన్తి పస్సాసో, నో అస్సాసో"తిఆది (పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౦).

వోతి తుమ్హాకం. **అజ్ఝత్త**న్తి ఇధ గోచరజ్ఝత్తం అధిప్పేతం. **పరిముఖ**న్తి అభిముఖం. **సూపట్ఠితా**తి సుట్ఠు ఉపట్ఠితా. ఇదం వుత్తం హోతి – ఆనాపానస్సతి చ తుమ్హాకం కమ్మట్ఠానాభిముఖం సుట్ఠు ఉపట్ఠితా హోతూతి. అథ వా **పరిముఖ**న్తి పరిగ్గహితనియ్యానం. వుత్తఞ్హేతం పటిసమ్భిదాయం – "పరీతి పరిగ్గహట్ఠో, ముఖన్తి నియ్యానట్ఠో , సతీతి ఉపట్ఠానట్ఠో, తేన వుచ్చతి పరిముఖం సతి"న్తి (పటి॰ మ॰ ౧.౧౬౪). ఇమినా చతుసతిపట్ఠానసోళసప్పభేదా ఆనాపానస్సతికమ్మట్ఠానభావనా దస్సితాతి దట్ఠబ్బా.

ఏవం సఙ్ఖేపేనేవ రాగచరితవితక్కచరితానం సప్పాయం పటికూలమనసికారకాయానుపస్సనావసేన సమథకమ్మట్ఠానం విపస్సనాకమ్మట్ఠానఞ్చ ఉపదిసిత్వా ఇదాని సుద్ధవిపస్సనాకమ్మట్ఠానమేవ దస్సేన్తో "**సబ్బసఙ్ఖారేసు అనిచ్చానుపస్సినో విహరథా**"తి ఆహ. తత్థ అనిచ్చం, అనిచ్చలక్ఖణం, అనిచ్చానుపస్సనా, అనిచ్చానుపస్సీతి ఇదం చతుక్కం వేదితబ్బం. హుత్వా, అభావతో, ఉదయబ్బయయోగతో, తావకాలికతో, నిచ్చపటిక్ఖేపతో చ ఖన్ధపఞ్చకం **అనిచ్చం** నామ. తస్స యో హుత్వా అభావాకారో, తం **అనిచ్చలక్ఖణం** నామ. తం ఆరబ్భ పవత్తా విపస్సనా **అనిచ్చానుపస్సనా**. తం అనిచ్చన్తి విపస్సకో **అనిచ్చానుపస్సీ**. ఏత్థ చ ఏకాదసవిధా అసుభకథా పఠమజ్ఝానం పాపేత్వా, సోళసవత్థుకా చ ఆనాపానకథా చతుత్థజ్ఝానం పాపేత్వా, విపస్సనాకథా చ విత్థారతో వత్తబ్బా, సా పన సబ్బాకారతో విసుద్ధిమగ్గే (విసుద్ధి॰ ౨.౭౩౭-౭౪౦) కథితాతి తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

ఇదాని అసుభానుపస్సనాదీహి నిప్ఫాదేతబ్బం ఫలవిసేసం దస్సేతుం "**అసుభానుపస్సీన**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **సుభాయ ధాతుయా**తి సుభభావే, సుభనిమిత్తేతి అత్థో. **రాగానుసయో**తి సుభారమ్మణే ఉప్పజ్జనారహో కామరాగానుసయో. సో కేసాదీసు ఉద్ధుమాతకాదీసు వా అసుభానుపస్సీనం అసుభనిమిత్తం గహేత్వా తత్థ పఠమజ్ఝానం నిబ్బత్తేత్వా తం పాదకం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అధిగతేన అనాగామిమగ్గేన **పహీయతి,** సబ్బసో సముచ్ఛిజ్జియతీతి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం "అసుభా భావేతబ్బా కామరాగస్స పహానాయా"తి (అ॰ ని॰ ౯.౩; ఉదా॰ ౩౧). **బాహిరా**తి బహిద్ధావత్థుకత్తా అనత్థావహత్తా చ బాహిరా బహిభూతా. **వితక్కాసయా**తి కామసఙ్కప్పాదిమిచ్ఛావితక్కా. తే హి అప్పహీనా ఆసయానుగతా సతి పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనతో వితక్కాసయాతి వుత్తా. కామవితక్కో చేత్థ కామరాగగ్గహణేన గహితో ఏవాతి తదవసేసా వితక్కా ఏవ వుత్తాతి వేదితబ్బా. **విఘాతపక్ఖికా**తి దుక్ఖభాగియా, ఇచ్ఛావిఘాతనిబ్బత్తనకా వా. **తే న హోన్తీ**తి తే పహీయన్తి. బ్యాపాదవితక్కో, విహింసావితక్కో, ఞాతివితక్కో, జనపదవితక్కో, అమరావితక్కో, అనవఞ్ఞత్తిపటిసంయుత్తో వితక్కో, లాభసక్కారసిలోకపటిసంయుత్తో వితక్కో, పరానుద్దయతాపటిసంయుత్తో వితక్కోతి అట్ఠ, కామవితక్కేన సద్ధిం నవవిధా మహావితక్కా ఆనాపానస్సతిసమాధినా తన్నిస్సితాయ చ విపస్సనాయ పుబ్బభాగే విక్ఖమ్భితా. తం పాదకం కత్వా

అధిగతేన అరియమగ్గేన యథారహం అనవసేసతో పహీయన్తి. వుత్తమ్పి చేతం “ఆనాపానస్సతి భావేతబ్బా వితక్కుపచ్ఛేదాయా”తి (అం. ని. ౯.౩; ఉదా. ౩౧).

యా అవిజ్జా, సా పహీయతీతి యా సచ్చసభావపటిచ్ఛాదినీ సబ్బానత్థకారీ సకలస్స వట్టదుక్ఖస్స మూలభూతా అవిజ్జా, సా అనిచ్చానుపస్సీనం విహరతం సముచ్ఛిజ్జతి. ఇదం కిర భగవతా అనిచ్చాకారతో వుట్ఠితస్స సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవస్స వసేన వుత్తం. తస్సాయం సఙ్ఖేపత్థో – తేభూమకేసు సబ్బసఙ్ఖారేసు అనిచ్చాదితో సమ్మసనం పట్ఠపేత్వా విపస్సన్తానం యదా అనిచ్చన్తి పవత్తమానా వుట్ఠానగామినీవిపస్సనా మగ్గేన ఘటీయతి, అనుక్కమేన అరహత్తమగ్గో ఉప్పజ్జతి, తేసం అనిచ్చానుపస్సీనం విహరతం అవిజ్జా అనవసేసతో పహీయతి, అరహత్తమగ్గవిజ్జా ఉప్పజ్జతీతి. **అనిచ్చానుపస్సీనం విహరత**న్తి ఇదం అనిచ్చలక్ఖణస్స తేసం పాకటభావతో ఇతరస్స లక్ఖణద్వయస్స గహణే ఉపాయభావతో వా వుత్తం, న పన ఏకస్సేవ లక్ఖణస్స అనుపస్సితబ్బతో. వుత్తఞ్హేతం “యదనిచ్చం తం దుక్ఖం, యం దుక్ఖం తదనత్తా”తి (సం. ని. ౩.౧౫). అపరమ్పి వుత్తం “అనిచ్చసఞ్ఞినో హి, మేఘియ, అనత్తసఞ్ఞా సణ్ఠాతి, అనత్తసఞ్ఞీ అస్మిమానసముగ్ఘాతం పాపుణాతీ”తి.

గాథాసు **ఆనాపానే పటిస్సతో**తి ఆనాపాననిమిత్తస్మిం పటి పటి సతో, ఉపట్ఠితస్సతీతి అత్థో. **పస్స**న్తి ఆసవక్ఖయఞాణచక్ఖునా సఙ్ఖారూపసమం నిబ్బానం పస్సన్తో. **ఆతాపీ సబ్బదా**తి అన్తరావోసానం అనాపజ్జిత్వా అసుభానుపస్సనాదీసు సతతం ఆతాపీ యుత్తప్పయుత్తో, తతో ఏవ **యతో** వాయమమానో, నియతో వా సమ్మత్తనియామేన **తత్థ** సబ్బసఙ్ఖారసమథే నిబ్బానే అరహత్తఫలవిముత్తియా విముచ్చతి. సేసం వుత్తనయమేవ.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ధమ్మానుధమ్మపటిపన్నసుత్తవణ్ణనా

౮౬. సత్తమే **ధమ్మానుధమ్మపటిపన్నస్సా**తి ఏత్థ ధమ్మో నామ నవవిధో లోకుత్తరధమ్మో, తస్స ధమ్మస్స అనుధమ్మో సీలవిసుద్ధిఆది పుబ్బభాగపటిపదాధమ్మో, తం ధమ్మానుధమ్మం పటిపన్నస్స అధిగన్తుం పటిపజ్జమానస్స. **అయమనుధమ్మో హోతీ**తి అయం అనుచ్ఛవికసభావో పతిరూపసభావో హోతి. **వేయ్యాకరణాయా**తి కథనాయ. **ధమ్మానుధమ్మపటిపన్నోయన్తి యన్తి** కరణత్థే పచ్చత్తవచనం. ఇదం వుత్తం హోతి – యేన అనుధమ్మేన తం ధమ్మానుధమ్మం పటిపన్నోతి బ్యాకరమానో సమ్మదేవ బ్యాకరోన్తో నామ సియా, న తతోనిదానం విఞ్ఞూహి గరహితబ్బో సియాతి. **యన్తి** వా కిరియాపరామసనం, తేనేతం దస్సేతి “యదిదం ధమ్మస్సేవ భాసనం, ధమ్మవితక్కస్సేవ చ వితక్కనం తదుభయాభావే ఞాణుపేక్ఖాయ, అయం ధమ్మానుధమ్మపటిపన్నస్స భిక్ఖునో తథారూపో అయన్తి కథనాయానురూపహేతు అనుచ్ఛవికకారణం. **భాసమానో ధమ్మంయేవ భాసేయ్యా**తి కథేన్తో చే దసకథావత్థుధమ్మంయేవ కథేయ్య, న తప్పటిపక్ఖమిచ్ఛాతాదిఅధమ్మం. వుత్తఞ్హేతం –

“యాయం కథా అభిసల్లేఖికా చేతోవివరణసప్పాయా ఏకన్తనిబ్బిదాయ విరాగాయ నిరోధాయ ఉపసమాయ అభిఞ్ఞాయ సమ్బోధాయ నిబ్బానాయ సంవత్తతి. సేయ్యథిదం – అప్పిచ్ఛకథా, సన్తుట్ఠికథా, పవివేకకథా,

అసంసగ్గకథా, వీరియారమ్భకథా, సీలకథా, సమాధికథా, పఞ్ఞాకథా, విముత్తికథా, విముత్తిఞాణదస్సనకథా , ఏవరూపాయ కథాయ నికామలాభీ హోతి అకిచ్ఛలాభీ అకసిరలాభీ”తి (అం॰ ని॰ ౯.౩; ఉదా॰ ౩౧).

అభిసల్లేఖికాయ కథాయ లాభీ ఏవ హి తం భాసేయ్య. ఏతేన కల్యాణమిత్తసమ్పదా దస్సితా.

ధమ్మవితక్కన్తి నేక్ఖమ్మవితక్కాదిం ధమ్మతో అనపేతం వితక్కయతో “సీలాదిపటిపదం పరిపూరేస్సామీ”తి ఉపరూపరి ఉస్సాహో అభివడ్ఢిస్సతి. సో పన వితక్కో సీలాదీనం అనుపకారధమ్మే వజ్జేత్వా ఉపకారధమ్మే అనుబ్రూహనవసేన హానభాగియభావం అపనేత్వా ఠితిభాగియభావేపి అట్ఠత్వా విసేసభాగియతం నిబ్బేధభాగియతఞ్చ పాపనవసేన పవత్తియా అనేకప్పభేదో వేదితబ్బో. **నో అధమ్మవితక్కన్తి** కామవితక్కం నో వితక్కేయ్యాతి అత్థో. **తదుభయం వా పనాతి** యదేతం పరేసం అనుగ్గహణత్థం ధమ్మభాసనం అత్తనో అనుగ్గహణత్థం ధమ్మవితక్కనఞ్చ వుత్తం. అథ వా పన తం ఉభయం **అభినివజ్జేత్వా** అప్పటిపజ్జిత్వా అకత్వా. **ఉపేక్ఖకోతి** తథాపటిపత్తియం ఉదాసీనో సమథవిపస్సనాభావనమేవ అనుబ్రూహన్తో విహరేయ్య, సమథపటిపత్తియం ఉపేక్ఖకో హుత్వా విపస్సనాయమేవ కమ్మం కరోన్తో విహరేయ్య. విపస్సనమ్పి ఉస్సుక్కాపేత్వా తత్థపి సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణవసేన ఉపేక్ఖకో యావ విపస్సనాఞాణం మగ్గేన ఘటీయతి, తావ యథా తం తిక్ఖం సూరం పసన్నం హుత్వా వహతి, తథా విహరేయ్య సతో సమ్పజానోతి.

గాథాసు సమథవిపస్సనాధమ్మో ఆరమితబ్బట్ఠేన ఆరామో ఏతస్సాతి **ధమ్మారామో**. తస్మింయేవ ధమ్మే రతోతి **ధమ్మరతో**. తస్సేవ ధమ్మస్స పునప్పునం విచిన్తనతో **ధమ్మం అనువిచిన్తయం** తం ధమ్మం ఆవజ్జేన్తో, మనసి కరోన్తోతి అత్థో. **అనుస్సరన్తి** తమేవ ధమ్మం ఉపరూపరిభావనావసేన అనుస్సరన్తో. అథ వా విముత్తాయతనసీసే ఠత్వా పరేసం దేసనావసేన సీలాదిధమ్మో ఆరమితబ్బట్ఠేన ఆరామో ఏతస్సాతి **ధమ్మారామో**. తథేవ తస్మిం ధమ్మే రతో అభిరతోతి **ధమ్మరతో**. తేసంయేవ సీలాదిధమ్మానం గతియో సమన్నేసన్తో కామవితక్కాదీనం ఓకాసం అదత్వా నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదిధమ్మంయేవ అనువిచిన్తనతో **ధమ్మం అనువిచిన్తయం** . తదుభయం వా పన ఓళారికతో దహన్తో అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా సమథవిపస్సనాధమ్మమేవ ఉపరూపరి భావనావసేన అనుస్సరన్తో అనుబ్రూహనవసేన పవత్తేన్తో. **సద్ధమ్మాతి** సత్తతింసప్పభేదా బోధిపక్ఖియధమ్మా నవవిధలోకుత్తరధమ్మా చ **న పరిహాయతి,** న చిరస్సేవ తం అధిగచ్ఛతీతి అత్థో.

ఇదాని తస్స అనుస్సరణవిధిం దస్సేన్తో “**చరం వా**”తిఆదిమాహ. తత్థ **చరం వాతి** భిక్ఖాచారవసేన చఙ్కమనవసేన చ చరన్తో వా. **యది వా తిట్ఠన్తి** తిట్ఠన్తో వా **నిసిన్నో** వా, **ఉద వా సయన్తి** సయన్తో వా. ఏవం చతూసుపి ఇరియాపథేసు. **అజ్ఝత్తం సమయం చిత్తన్తి** యథావుత్తే కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతే గోచరజ్ఝత్తే అత్తనో చిత్తం రాగాదికిలేసానం వూపసమనవసేన పజహనవసేన సమయం సమేన్తో. **సన్తిమేవాధిగచ్ఛతీతి** అచ్చన్తసన్తిం నిబ్బానమేవ పాపుణాతీతి.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అన్ధకరణసుత్తవణ్ణనా

౮౭. అట్ఠమే **అకుసలవితక్కాతి** అకోసల్లసమ్భూతా వితక్కా. **అన్ధకరణాతిఆదీసు** యస్స సయం ఉప్పజ్జన్తి, తం యథాభూతదస్సననివారణేన అన్ధం కరోన్తీతి **అన్ధకరణా**. న పఞ్ఞాచక్ఖుం కరోన్తీతి **అచక్ఖుకరణా**. అఞ్ఞాణం కరోన్తీతి **అఞ్ఞాణకరణా. పఞ్ఞానిరోధికాతి** కమ్మస్సకతాపఞ్ఞా, ఝానపఞ్ఞా, విపస్సనాపఞ్ఞాతి ఇమా తిస్సో పఞ్ఞా అప్పవత్తికరణేన

నిరోధేన్తీతి పఞ్ఞానిరోధికా. అనిట్ఠఫలదాయకత్తా దుక్ఖసఙ్ఖాతస్స విఘాతస్స పక్ఖే వత్తన్తీతి **విఘాతపక్ఖికా**. కిలేసనిబ్బానం న సంవత్తయన్తీతి **అనిబ్బానసంవత్తనికా**.

కామవితక్కోతి కామపటిసంయుత్తో వితక్కో. సో హి కిలేసకామసహితో హుత్వా వత్థుకామేసు పవత్తతి. బ్యాపాదపటిసంయుత్తో వితక్కో **బ్యాపాదవితక్కో**. విహింసాపటిసంయుత్తో వితక్కో **విహింసావితక్కో**. ఇమే ద్వే చ సత్తేసుపి సఙ్ఖారేసుపి ఉప్పజ్జన్తి. కామవితక్కో హి పియమనాపే సత్తే వా సఙ్ఖారే వా వితక్కేన్తస్స ఉప్పజ్జతి, బ్యాపాదవితక్కో అప్పియే అమనాపే సత్తే వా సఙ్ఖారే వా కుజ్ఝిత్వా ఓలోకనకాలతో పట్ఠాయ యావ నాసనా ఉప్పజ్జతి, విహింసావితక్కో సఙ్ఖారేసు న ఉప్పజ్జతి, సఙ్ఖారా దుక్ఖాపేతబ్బా నామ నత్థి, "ఇమే సత్తా హఞ్ఞన్తు వా బజ్ఝన్తు వా ఉచ్ఛిజ్జన్తు వా వినస్సన్తు వా మా వా అహేసు"న్తి చిన్తనకాలే పన సత్తేసు ఉప్పజ్జతి.

ఇమేయేవ పన కామసఙ్కప్పాదయో. అత్థతో హి కామవితక్కాదీనం కామసఙ్కప్పాదీనఞ్చ నానాకరణం నత్థి, తంసమ్పయుత్తా పన సఞ్ఞాదయో కామసఞ్ఞాదయో. కామధాతుఆదీనం పన యస్మా పాళియం –

> "కామపటిసంయుత్తో తక్కో వితక్కో…పే॰… మిచ్ఛాసఙ్కప్పో, అయం వుచ్చతి కామధాతు, సబ్బేపి అకుసలా ధమ్మా కామధాతు. బ్యాపాదపటిసంయుత్తో తక్కో వితక్కో…పే॰… మిచ్ఛాసఙ్కప్పో, అయం వుచ్చతి బ్యాపాదధాతు. దససు ఆఘాతవత్థూసు చిత్తస్స ఆఘాతో పటిఘాతో…పే॰… అనత్తమనతా చిత్తస్స, అయం వుచ్చతి బ్యాపాదధాతు. విహింసాపటిసంయుత్తో తక్కో వితక్కో మిచ్ఛాసఙ్కప్పో , అయం వుచ్చతి విహింసాధాతు. ఇధేకచ్చో పాణినా వా లేడ్డునా వా దణ్డేన వా సత్థేన వా రజ్జుయా వా అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన సత్తే విహేఠేతి, అయం విహింసాధాతూ"తి (విభ॰ ౧౮౨, ౯౧౦) –

ఆగతత్తా విసేసో లబ్భతి.

తత్థ ద్వే కథా సబ్బసఙ్గాహికా చ అసమ్భిన్నా చ. తత్థ కామధాతుయా గహితాయ ఇతరా ద్వేపి గహితా నామ హోన్తి. తతో పన నీహరిత్వా అయం బ్యాపాదధాతు, అయం విహింసాధాతూతి దస్సేతీతి అయం సబ్బసఙ్గాహికా నామ. కామధాతుం కథేన్తో పన భగవా బ్యాపాదధాతుం బ్యాపాదధాతుట్ఠానే , విహింసాధాతుం విహింసాధాతుట్ఠానే ఠపేత్వావ అవసేసం కామధాతు నామాతి కథేసీతి అయం అసమ్భిన్నకథా నామ.

సుక్కపక్ఖే వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. నేక్ఖమ్మపటిసంయుత్తో వితక్కో **నేక్ఖమ్మవితక్కో**. సో అసుభపుబ్బభాగే కామావచరో హోతి, అసుభజ్ఝానే రూపావచరో, తం ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పన్నమగ్గఫలకాలే లోకుత్తరో. అబ్యాపాదపటిసంయుత్తో వితక్కో **అబ్యాపాదవితక్కో**. సో మేత్తాపుబ్బభాగే కామావచరో హోతి, మేత్తాఝానే రూపావచరో, తం ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పన్నమగ్గఫలకాలే లోకుత్తరో. అవిహింసాపటిసంయుత్తో వితక్కో **అవిహింసావితక్కో**. సో కరుణాపుబ్బభాగే కామావచరో, కరుణాజ్ఝానే రూపావచరో, తం ఝానం పాదకం కత్వా ఉప్పన్నమగ్గఫలకాలే లోకుత్తరో. యదా పన అలోభో సీసం హోతి, తదా ఇతరే ద్వే తదన్వాయికా హోన్తి. యదా మేత్తా సీసం హోతి, తదా ఇతరే ద్వే తదన్వాయికా హోన్తి. యదా కరుణా సీసం హోతి, తదా ఇతరే ద్వే తదన్వాయికా హోన్తి.

ఇమేయేవ పన నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదయో. అత్థతో హి నేక్ఖమ్మవితక్కాదీనం నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదీనఞ్చ నానాకరణం నత్థి, తంసమ్పయుత్తా పన సఞ్ఞాదయో నేక్ఖమ్మసఞ్ఞాదయో. నేక్ఖమ్మధాతుఆదీనం పన యస్మా పాళియం –

> “నేక్ఖమ్మపటిసంయుత్తో తక్కో వితక్కో సఙ్కప్పో, అయం వుచ్చతి నేక్ఖమ్మధాతు, సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా నేక్ఖమ్మధాతు. అబ్యాపాదపటిసంయుత్తో తక్కో వితక్కో సఙ్కప్పో, అయం వుచ్చతి అబ్యాపాదధాతు. యా సత్తేసు మేత్తి మేత్తాయనా మేత్తాచేతోవిముత్తి , అయం వుచ్చతి అబ్యాపాదధాతు. అవిహింసాపటిసంయుత్తో తక్కో వితక్కో సఙ్కప్పో – అయం వుచ్చతి అవిహింసాధాతు. యా సత్తేసు కరుణా కరుణాయనా కరుణాచేతోవిముత్తి – అయం వుచ్చతి అవిహింసాధాతూ”తి. (విభ. ౧౮౨) –

ఆగతత్తా విసేసో లబ్భతి. ఇధాపి సబ్బసఙ్గాహికా, అసమ్భిన్నాతి ద్వే కథా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

గాథాసు **వితక్కయేతి** వితక్కేయ్య. **నిరాకరేతి** అత్తనో సన్తానతో నీహరేయ్య వినోదేయ్య, పజహేయ్యాతి అత్థో. **సవే వితక్కాని విచారితాని, సమేతి వుట్ఠీవ రజం సమూహతన్తి** యథా నామ గిమ్హానం పచ్ఛిమే మాసే పథవియం సమూహతం సమన్తతో ఉట్ఠితం రజం మహతో అకాలమేఘస్స వస్సతో వుట్ఠి ఠానసో వూపసమేతి, ఏవమేవ సో యోగావచరో వితక్కాని మిచ్ఛావితక్కే చ విచారితాని తంసమ్పయుత్తవిచారే చ సమేతి వూపసమేతి సముచ్ఛిన్దతి. తథాభూతో చ **వితక్కూపసమేన చేతసా** సబ్బేసం మిచ్ఛావితక్కానం ఉపసమనతో వితక్కూపసమేన అరియమగ్గచిత్తేన. **ఇధేవ** దిట్ఠేవ ధమ్మే, **సన్తిపదం** నిబ్బానం, **సమజ్ఝగా** సమధిగతో హోతీతి.

అట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అన్తరామలసుత్తవణ్ణనా

౮౮. నవమే **అన్తరామలాతి** ఏత్థ **అన్తరాసద్దో** –

> “నదీతీరేసు సణ్ఠానే, సభాసు రథియాసు చ;
> జనా సఙ్గమ్మ మన్తేన్తి, మఞ్చ తఞ్చ కిమన్తర”న్తి. –

ఆదీసు (సం. ని. ౧.౨౨౮) కారణే ఆగతో. “అద్దసా మం, భన్తే, అఞ్ఞతరా ఇత్థీ విజ్జన్తరికాయ భాజనం ధోవన్తీ”తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౧౪౯) ఖణే. “అపిచాయం తపోదా ద్విన్నం మహానిరయానం అన్తరికాయ ఆగచ్ఛతీ”తిఆదీసు (పారా. ౨౩౧) వివరే.

> “పీతవత్థే పీతధజే, పీతాలఙ్కారభూసితే;
> పీతన్తరాహి వగ్గూహి, అపిళన్ధావ సోభసీ”తి. –

ఆదీసు (వి. వ. ౬౩౮) ఉత్తరిసాటకే. “యస్సన్తరతో న సన్తి కోపా”తిఆదీసు (ఉదా. ౨౦) చిత్తే. ఇధాపి చిత్తే ఏవ దట్ఠబ్బో. తస్మా అన్తరే చిత్తే భవా **అన్తరా**. యస్మిం సన్తానే ఉప్పన్నా, తస్స మలినభావకరణతో **మలా**. తత్థ మలం నామ దువిధం – సరీరమలం, చిత్తమలన్తి. తేసు సరీరమలం సేదజల్లికాది సరీరే నిబ్బత్తం, తత్థ లగ్గం ఆగన్తుకరజఞ్చ, తం ఉదకేనపి

నీహరణీయం, న తథా సంకిలేసికం. చిత్తమలం పన రాగాదిసంకిలేసికం, తం అరియమగ్గేహేవ నీహరణీయం. వుత్తఞ్హేతం పోరాణేహి –

“రూపేన సంకిలిట్ఠేన, సంకిలిస్సన్తి మాణవా;
రూపే సుద్ధే విసుజ్ఝన్తి, అనక్ఖాతం మహేసినా.

“చిత్తేన సంకిలిట్ఠేన, సంకిలిస్సన్తి మాణవా;
చిత్తే సుద్ధే విసుజ్ఝన్తి, ఇతి వుత్తం మహేసినా”తి. (దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౩౭౩; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౦౬);

తేనాహ భగవా “చిత్తసంకిలేసా, భిక్ఖవే, సత్తా సంకిలిస్సన్తి, చిత్తవోదానా విసుజ్ఝన్తీ”తి (సం. ని. ౩.౧౦౦). తస్మా భగవా ఇధాపి చిత్తమలవిసోధనాయ పటిపజ్జితబ్బన్తి దస్సేన్తో “తయోమే, భిక్ఖవే, అన్తరామలా”తి ఆహ.

యథా చేతే లోభాదయో సత్తానం చిత్తే ఉప్పజ్జిత్వా మలినభావకరా నానప్పకారసంకిలేసవిధాయకాతి అన్తరామలా, ఏవం ఏకతో భుఞ్జిత్వా, ఏకతో సయిత్వా, ఓతారగవేసీ అమిత్తసత్తు వియ చిత్తే ఏవ ఉప్పజ్జిత్వా సత్తానం నానావిధఅనత్థావహా, నానప్పకారదుక్ఖనిబ్బత్తకాతి దస్సేన్తో “**అన్తరాఅమిత్తా**”తిఆదిమాహ. తత్థ మిత్తపటిపక్ఖతో **అమిత్తా,** సపత్తకిచ్చకరణతో **సపత్తా,** హింసనతో **వధకా,** ఉజువిపచ్చనీకతో **పచ్చత్థికా**.

తత్థ ద్వీహి ఆకారేహి లోభాదీనం అమిత్తాదిభావో వేదితబ్బో. వేరీపుగ్గలో హి అన్తరం లభమానో అత్తనో వేరిస్స సత్థేన వా సీసం పాతేతి, ఉపాయేన వా మహన్తం అనత్థం ఉప్పాదేతి. ఇమే చ లోభాదయో పఞ్ఞాసిరపాతనేన యోనిసమ్పటిపాదనేన చ తాదిసం తతో బలవతరం అనత్థం నిబ్బత్తేన్తి. కథం? చక్ఖుద్వారస్మిఞ్హి ఇట్ఠాదీసు ఆరమ్మణేసు ఆపాథగతేసు యథారహం తాని ఆరబ్భ లోభాదయో ఉప్పజ్జన్తి, ఏత్తావతాస్స పఞ్ఞాసిరం పాతితం నామ హోతి. సోతద్వారాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం తావ పఞ్ఞాసిరపాతనతో అమిత్తాదిసదిసతా వేదితబ్బా. లోభాదయో పన కమ్మనిదానా హుత్వా అణ్డజాదిభేదా చతస్సో యోనియో ఉపనేన్తి. తస్స యోనిఉపగమనమూలకాని పఞ్చవీసతి మహాభయాని ద్వత్తింస కమ్మకరణాని చ ఆగతానేవ హోన్తి. ఏవం యోనిసమ్పటిపాదనతోపి నేసం అమిత్తాదిసదిసతా వేదితబ్బా. ఇతి లోభాదయో అమిత్తాదిసదిసతాయ చిత్తసమ్భూతతాయ చ “అన్తరాఅమిత్తా”తిఆదినా వుత్తా. అపిచ అమిత్తేహి కాతుం అసక్కుణేయ్యం లోభాదయో కరోన్తి, అమిత్తాదిభావో చ లోభాదీహి జాయతీతి తేసం అమిత్తాదిభావో వేదితబ్బో. వుత్తఞ్హేతం –

“దిసో దిసం యన్తం కయిరా, వేరీ వా పన వేరినం;
మిచ్ఛాపణిహితం చిత్తం, పాపియో నం తతో కరే”తి. (ధ. ప. ౪౨; ఉదా. ౩౩);

గాథాసు అత్తనో పరేసఞ్చ అనత్థం జనేతీతి **అనత్థజననో**. వుత్తఞ్హేతం –

“యదపి లుద్ధో అభిసఙ్ఖరోతి కాయేన వాచాయ మనసా తదపి అకుసలం; యదపి లుద్ధో లోభేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో పరస్స అసతా దుక్ఖం ఉప్పాదేతి వధేన వా బన్ధేన వా జానియా వా గరహాయ వా పబ్బాజనాయ

వా బలవమ్హి బలత్థో ఇతి, తదపి అకుసలం, ఇతిస్సమే లోభజా లోభనిదానా లోభసముదయా లోభపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౭౦).

అపరమ్పి వుత్తం –

"రత్తో ఖో, బ్రాహ్మణ, రాగేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో అత్తబ్యాబాధాయపి చేతేతి, పరబ్యాబాధాయపి చేతేతి, ఉభయబ్యాబాధాయపి చేతేతి, చేతసికమ్పి దుక్ఖం దోమనస్సం పటిసంవేదేతీ"తిఆది (అ॰ ని॰ ౩.౫౪).

చిత్తప్పకోపనోతి చిత్తసఙ్ఖోభనో. లోభో హి లోభనీయే వత్థుస్మిం ఉప్పజ్జమానో చిత్తం ఖోభేన్తో పకోపేన్తో విపరిణామేన్తో వికారం ఆపాదేన్తో ఉప్పజ్జతి, పసాదాదివసేన పవత్తితుం న దేతి. **భయమన్తరతో జాతం, తం జనో నావబుజ్ఝతీ**తి తం లోభసఙ్ఖాతం అన్తరతో అబ్భన్తరే అత్తనో చిత్తేయేవ జాతం అనత్థజననచిత్తప్పకోపనాదిం భయం భయహేతుం అయం బాలమహాజనో నావబుజ్ఝతి న జానాతీతి.

లుద్ధో అత్థం న జానాతీతి అత్తత్థపరత్థాదిభేదం అత్థం హితం లుద్ధపుగ్గలో యథాభూతం న జానాతి. **ధమ్మం న పస్సతీ**తి దసకుసలకమ్మపథధమ్మమ్పి లుద్ధో లోభేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో న పస్సతి పచ్చక్ఖతో న జానాతి, పగేవ ఉత్తరిమనుస్సధమ్మం. వుత్తమ్పి చేతం –

"రత్తో ఖో, బ్రాహ్మణ, రాగేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో అత్తత్థమ్పి యథాభూతం న పజానాతి, పరత్థమ్పి యథాభూతం న పజానాతి, ఉభయత్థమ్పి యథాభూతం న పజానాతీ"తిఆది (అ॰ ని॰ ౩.౫౫).

అన్ధతమన్తి అన్ధభావకరం తమం. **య**న్తి యత్థ. భుమ్మత్థే హి ఏతం పచ్చత్తవచనం. యస్మిం కాలే లోభో సహతే అభిభవతి నరం, అన్ధతమం తదా హోతీతి. **య**న్తి వా కారణవచనం. యస్మా లోభో ఉప్పజ్జమానో నరం సహతే అభిభవతి, తస్మా అన్ధతమం తదా హోతీతి యోజనా, య-త-సద్దానం ఏకన్తసమ్బన్ధభావతో. అథ వా **య**న్తి కిరియాపరామసనం, "లోభో సహతే"తి ఏత్థ యదేతం లోభస్స సహనం అభిభవనం వుత్తం. ఏతం అన్ధభావకరస్స తమస్స గమనం ఉప్పాదోతి అత్థో. అథ వా యం నరం లోభో సహతే అభిభవతి, తస్స అన్ధతమం తదా హోతి, తతో చ లుద్ధో అత్థం న జానాతి, లుద్ధో ధమ్మం న పస్సతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

యో చ లోభం పహన్త్వానాతి యో పుబ్బభాగే తదఙ్గవసేన విక్ఖమ్భనవసేన చ యథారహం సమథవిపస్సనాహి లోభం పజహిత్వా తథా పజహనహేతు **లోభనేయ్యే** దిబ్బేపి రూపాదికే ఉపట్ఠితే **న లుబ్భతి,** బలవవిపస్సనానుభావేన **లోభో పహీయతే తమ్హా**తి తస్మా అరియపుగ్గలా అరియమగ్గేన లోభో పహీయతి పజహీయతి, అచ్చన్తమేవ పరిచ్చజీయతి. యథా కిం? **ఉదబిన్దూవ పోక్ఖరా**తి పదుమినిపణ్ణతో ఉదకబిన్దు వియ. సేసగాథానమ్పి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

తథా దోసస్స –

"యదపి దుట్ఠో అభిసఙ్ఖరోతి కాయేన వాచాయ మనసా తదపి అకుసలం; యదపి దుట్ఠో దోసేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో పరస్స అసతా దుక్ఖం ఉప్పాదేతి వధేన వా బన్ధేన వా జానియా వా గరహాయ వా పబ్బాజనాయ

వా బలవమ్హి బలత్థో ఇతి, తదపి అకుసలం. ఇతిస్సమే దోసజా దోసనిదానా దోససముదయా దోసపచ్చయా అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తీ’’తి (అ॰ ని॰ ౩.౭౦).

తథా –

‘‘దుట్ఠో ఖో, బ్రాహ్మణ, దోసేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో అత్తబ్యాబాధాయపి చేతేతి, పరబ్యాబాధాయపి చేతేతి, ఉభయబ్యాబాధాయపి చేతేతి చేతసికమ్పి దుక్ఖం దోమనస్సం పటిసంవేదేతీ’’తి (అ॰ ని॰ ౩.౫౫).

తథా –

‘‘దుట్ఠో ఖో, బ్రాహ్మణ, దోసేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో అత్తత్థమ్పి యథాభూతం న పజానాతి , పరత్థమ్పి యథాభూతం న పజానాతి, ఉభయత్థమ్పి యథా భూతం న పజానాతీ’’తి (అ॰ ని॰ ౩.౫౫) –

ఆదిసుత్తపదానుసారేన అనత్థజననతా అత్థహానిహేతుతా చ వేదితబ్బా.

తథా మోహస్స ‘‘యదపి మూళ్హో అభిసఙ్ఖరోతి కాయేన వాచాయ మనసా’’తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౩.౭౦), ‘‘మూళ్హో ఖో, బ్రాహ్మణ, మోహేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో అత్తబ్యాబాధాయపి చేతేతీ’’తిఆదినా(అ॰ ని॰ ౩.౫౫), ‘‘అత్తత్థమ్పి యథాభూతం న పజానాతీ’’తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౩.౫౫) చ ఆగతసుత్తపదానుసారేన వేదితబ్బా.

తాలపక్కంవ బన్ధనాతి తాలఫలం వియ ఉసుముప్పాదేన వణ్టతో, తతియమగ్గఞాణుప్పాదేన తస్స చిత్తతో దోసో పహీయతి, పరిచ్చజీయతీతి అత్థో. **మోహం విహన్తి నో సబ్బ**న్తి సో అరియపుగ్గలో సబ్బం అనవసేసం మోహం చతుత్థమగ్గేన విహన్తి విధమతి సముచ్ఛిన్దతి. **ఆదిచ్చోవుదయం తమ**న్తి ఆదిచ్చో వియ ఉదయం ఉగ్గచ్ఛన్తో తమం అన్ధకారం.

నవమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దేవదత్తసుత్తవణ్ణనా

౮౯. దసమే **తీహి, భిక్ఖవే, అసద్ధమ్మేహి అభిభూతో**తి కా ఉప్పత్తి? దేవదత్తే హి అవీచిమహానిరయం పవిట్ఠే దేవదత్తపక్ఖియా అఞ్ఞతిత్థియా చ ‘‘సమణేన గోతమేన అభిసపితో దేవదత్తో పథవిం పవిట్ఠో’’తి అబ్భాచిక్ఖింసు. తం సుత్వా సాసనే అనభిప్పసన్నా మనుస్సా ‘‘సియా ను ఖో ఏతదేవం, యథా ఇమే భణన్తీ’’తి ఆసఙ్కం ఉప్పాదేసుం. తం పవత్తిం భిక్ఖూ భగవతో ఆరోచేసుం. అథ భగవా ‘‘న, భిక్ఖవే, తథాగతా కస్సచి అభిసపం దేన్తి, తస్మా న దేవదత్తో మయా అభిసపితో, అత్తనో కమ్మేనేవ నిరయం పవిట్ఠో’’తి వత్వా తేసం మిచ్ఛాగాహం పటిసేధేన్తో ఇమాయ అట్ఠుప్పత్తియా ఇదం సుత్తం అభాసి.

తత్థ **అసద్ధమ్మేహీ**తి అసతం ధమ్మేహి, అసన్తేహి వా ధమ్మేహి. **అతేకిచ్ఛో**తి బుద్ధేహిపి అనివత్తనీయత్తా అవీచినిబ్బత్తియా తికిచ్ఛాభావతో అతేకిచ్ఛో, అతికిచ్ఛనీయోతి అత్థో. అసన్తగుణసమ్భావనాధిప్పాయేన పవత్తా పాపా ఇచ్ఛా ఏతస్సాతి పాపిచ్ఛో, తస్స భావో **పాపిచ్ఛతా** , తాయ. ‘‘అహం బుద్ధో భవిస్సామి, సఙ్ఘం పరిహరిస్సామీ’’తి తస్స ఇచ్ఛా ఉప్పన్నా. కోకాలికాదయో పాపా లామకా మిత్తా ఏతస్సాతి పాపమిత్తో, తస్స భావో **పాపమిత్తతా,** తాయ.

ఉత్తరికరణీయేతి ఝానాభిఞ్ఞాహి ఉత్తరికరణీయే అధిగన్తబ్బే మగ్గఫలే అనధిగతే సతి ఏవ, తం అనధిగన్త్వాతి అత్థో. **ఓరమత్తకేనా**తి అప్పమత్తకేన ఝానాభిఞ్ఞామత్తేన. **విసేసాధిగమేనా**తి ఉత్తరిమనుస్సధమ్మాధిగమేన. **అన్తరా**తి వేమజ్ఝే. **వోసానం ఆపాదీ**తి అకతకిచ్చోవ సమానో "కతకిచ్చోస్మీ"తి మఞ్ఞమానో సమణధమ్మతో విగమం ఆపజ్జి. ఇతి భగవా ఇమినా సుత్తేన విసేసతో పుథుజ్జనభావే ఆదీనవం పకాసేసి భారియో పుథుజ్జనభావో, యత్ర హి నామ ఝానాభిఞ్ఞాపరియోసానా సమ్పత్తియో నిబ్బత్తేత్వాపి అనేకానత్థావహం నానావిధం దుక్ఖహేతుం అసన్తగుణసమ్భావనం అసప్పురిససంసగ్గం ఆలసియానుయోగఞ్చ అవిజహన్తో అవీచిమ్హి కప్పట్ఠియం అతేకిచ్ఛం కిబ్బిసం పసవిస్సతీతి.

గాథాసు **మా**తి పటిసేధే నిపాతో. **జాతూ**తి ఏకంసేన. **కోచీ**తి సబ్బసఙ్గాహకవచనం. **లోకస్మి**న్తి సత్తలోకే. ఇదం వుత్తం హోతి "ఇమస్మిం సత్తలోకే కోచి పుగ్గలో ఏకంసేన పాపిచ్ఛో మా హోతూ"తి. **తదమినాపి జానాథ, పాపిచ్ఛానం యథా గతీ**తి పాపిచ్ఛానం పుగ్గలానం యథా గతి యాదిసీ నిప్ఫత్తి, యాదిసో అభిసమ్పరాయో, తం ఇమినాపి కారణేన జానాథాతి దేవదత్తం నిదస్సేన్తో ఏవమాహ. **పణ్డితోతి సమఞ్ఞాతో**తి పరియత్తిబాహుసచ్చేన పణ్డితోతి ఞాతో. **భావితత్తోతి సమ్మతో**తి ఝానాభిఞ్ఞాహి భావితచిత్తోతి సమ్భావితో. తథా హి సో పుబ్బే "మహిద్ధికో గోధిపుత్తో, మహానుభావో గోధిపుత్తో"తి ధమ్మసేనాపతినాపి పసంసితో అహోసి. **జలంవ యససా అట్ఠా, దేవదత్తోతి విస్సుతో**తి అత్తనో కిత్తియా పరివారేన జలన్తో వియ ఓభాసేన్తో వియ ఠితో దేవదత్తోతి ఏవం విస్సుతో పాకటో అహోసి. "**మే సుత్త**"న్తిపి పాఠో, మయా సుతం సుతమత్తం, కతిపాహేనేవ అతథాభూతత్తా తస్స తం పణ్డిచ్చాది సవనమత్తమేవాతి అత్థో.

సో సమానమనుచిణ్ణో, ఆసజ్జ నం తథాగతన్తి సో ఏవంభూతో దేవదత్తో "బుద్ధోపి సక్యపుత్తో, అహమ్పి సక్యపుత్తో, బుద్ధోపి సమణో, అహమ్పి సమణో, బుద్ధోపి ఇద్ధిమా, అహమ్పి ఇద్ధిమా, బుద్ధోపి దిబ్బచక్ఖుకో, అహమ్పి దిబ్బచక్ఖుకో, బుద్ధోపి దిబ్బసోతకో, అహమ్పి దిబ్బసోతకో, బుద్ధోపి చేతోపరియఞాణలాభీ, అహమ్పి చేతోపరియఞాణలాభీ, బుద్ధోపి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నే ధమ్మే జానాతి, అహమ్పి తే జానామీ"తి అత్తనో పమాణం అజానిత్వా సమ్మాసమ్బుద్ధం అత్తనా సమసమట్ఠపనేన సమానం ఆపజ్జన్తో "ఇదానాహం బుద్ధో భవిస్సామి, భిక్ఖుసఙ్ఘం పరిహరిస్సామీ"తి అభిమారపయోజనా తథాగతం ఆసజ్జ ఆసాదేత్వా విహేఠేత్వా. "పమాదమనుజీనో"తిపి పఠన్తి. తస్సత్థో "వుత్తనయేన పమాదం ఆపజ్జన్తో పమాదం నిస్సాయ భగవతా సద్ధిం యుగగ్గాహచిత్తుప్పాదేన సహేవ ఝానాభిఞ్ఞాహి అనుజీనో పరిహీనో"తి. **అవీచినిరయం పత్తో, చతుద్వారం భయానక**న్తి జాలానం తత్థ ఉప్పన్నసత్తానం వా నిరన్తరతాయ "అవీచీ"తి లద్ధనామం చతూసు పస్సేసు చతుమహాద్వారయోగేన చతుద్వారం అతిభయానకం మహానిరయం పటిసన్ధిగ్గహణవసేన పత్తో. తథా హి వుత్తం –

> "చతుక్కణ్ణో చతుద్వారో, విభత్తో భాగసో మితో;
> అయోపాకారపరియన్తో, అయసా పటికుజ్జితో.
>
> "తస్స అయోమయా భూమి, జలితా తేజసా యుతా;
> సమన్తా యోజనసతం, ఫరిత్వా తిట్ఠతి సబ్బదా"తి. (మ॰ ని॰ ౩.౨౫౦; అ॰ ని॰ ౩.౩౬; పే॰ వ॰ ౬౮౩-౬౮౪; జా॰ ౨.౧౯.౮౬-౮౭);

అదుట్ఠస్సాతి అదుట్ఠచిత్తస్స. **దుబ్భే**తి దూసేయ్య. **తమేవ పాపం ఫుసతీ**తి తమేవ అదుట్ఠదుబ్భిం పాపపుగ్గలం పాపం నిహీనం పాపఫలం ఫుసతి పాపుణాతి అభిభవతి. **భేస్మా**తి విపులభావేన గమ్భీరభావేన చ భింసాపేన్తో వియ,

విపులగమ్భీరోతి అత్థో. **వాదేనాతి** దోసేన. **విహింసతీతి** బాధతి ఆసాదేతి. **వాదో తమ్హి న రూహతీతి** తస్మిం తథాగతే పరేన ఆరోపియమానో దోసో న రుహతి, న తిట్ఠతి, విసకుమ్భో వియ సముద్దస్స, న తస్స వికారం జనేతీతి అత్థో.

ఏవం ఛహి గాథాహి పాపిచ్ఛతాదిసమన్నాగతస్స నిరయూపగభావదస్సనేన దుక్ఖతో అపరిముత్తతం దస్సేత్వా ఇదాని తప్పటిపక్ఖధమ్మసమన్నాగతస్స దుక్ఖక్ఖయం దస్సేన్తో ''**తాదిసం మిత్త**''న్తి ఓసానగాథమాహ. తస్సత్థో – **యస్స** సమ్మా పటిపన్నస్స **మగ్గానుగో** పటిపత్తిమగ్గం అనుగతో సమ్మా పటిపన్నో అప్పిచ్ఛతాదిగుణసమన్నాగమేన సకలవట్టదుక్ఖస్స **ఖయం** పరియోసానం పాపుణేయ్య. తాదిసం బుద్ధం వా బుద్ధసావకం వా **పణ్డితో** సప్పఞ్ఞో, అత్తనో **మిత్తం కుబ్బేథ** తేన మేత్తికం కరేయ్య, **తఞ్చ సేవేయ్య** తమేవ పయిరుపాసేయ్యాతి.

ఇతి ఇమస్మిం వగ్గే ఛట్ఠసత్తమసుత్తేసు వివట్టం కథితం, ఇతరేసు వట్టవివట్టం కథితం.

దసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుత్థవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఞ్చమవగ్గో

౧. అగ్గప్పసాదసుత్తవణ్ణనా

౯౦. పఞ్చమవగ్గస్స పఠమే **అగ్గప్పసాదాతి** ఏత్థ అయం **అగ్గ**సద్దో ఆదికోటికోట్ఠాససేట్ఠేసు దిస్సతి. తథా హేస "అజ్జతగ్గే, సమ్మ దోవారిక, ఆవరామి ద్వారం నిగణ్ఠానం నిగణ్ఠీనం (మ॰ ని॰ ౨.౭౦). అజ్జతగ్గే పాణుపేతం సరణం గత"న్తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౫౦; పారా॰ ౧౫) చ ఆదీసు ఆదిమ్హి దిస్సతి. "తేనేవ అఙ్గులగ్గేన తం అఙ్గులగ్గం పరామసేయ్య (కథా॰ ४४౧). ఉచ్ఛగ్గం వేళగ్గ"న్తి చ ఆదీసు కోటియం. "అమ్బిలగ్గం వా మధురగ్గం వా తిత్తకగ్గం వా (సం॰ ని॰ ౫.౩౭४). అనుజానామి, భిక్ఖవే, విహారగ్గేన వా పరివేణగ్గేన వా భాజేతు"న్తి (చూళవ॰ ౩౧౮) చ ఆదీసు కోట్ఠాసే. "అయం ఇమేసం చతున్నం పుగ్గలానం అగ్గో చ సేట్ఠో చ ఉత్తమో చ పవరో చ (అ॰ ని॰ ४.౯౫). అగ్గోహమస్మి లోకస్సా"తి చ ఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౩౧; మ॰ ని॰ ౩.౨౦౭) సేట్ఠే. స్వాయమిధాపి సేట్ఠేయేవ దట్ఠబ్బో. తస్మా అగ్గేసు సేట్ఠేసు పసాదా, అగ్గభూతా సేట్ఠభూతా వా పసాదా అగ్గప్పసాదాతి అత్థో.

పురిమస్మిఞ్చ అత్థే అగ్గసద్దేన బుద్ధాదిరతనత్తయం వుచ్చతి. తేసు భగవా తావ అసదిసట్ఠేన, గుణవిసిట్ఠట్ఠేన, అసమసమట్ఠేన చ అగ్గో. సో హి మహాభినీహారం దసన్నం పారమీనం పవిచయఞ్చ ఆదిం కత్వా తేహి బోధిసమ్భారగుణేహి చేవ బుద్ధగుణేహి చ సేసజనేహి అసదిసోతి అసదిసట్ఠేన అగ్గో. యే చస్స గుణా మహాకరుణాదయో, తే సేససత్తానం గుణేహి విసిట్ఠాతి గుణవిసిట్ఠట్ఠేనపి సబ్బసత్తుత్తమతాయ అగ్గో. యే పన పురిమకా సమ్మాసమ్బుద్ధా సబ్బసత్తేహి అసమా, తేహి సద్ధిం అయమేవ రూపకాయగుణేహి చేవ ధమ్మకాయగుణేహి చ సమోతి అసమసమట్ఠేనపి అగ్గో. తథా దుల్లభపాతుభావతో అచ్ఛరియమనుస్సభావతో బహుజనహితసుఖావహతో అదుతియఅసహాయాదిభావతో చ భగవా లోకే అగ్గోతి వుచ్చతి. యథాహ –

“ఏకపుగ్గలస్స , భిక్ఖవే, పాతుభావో దుల్లభో లోకస్మిం, కతమస్స ఏకపుగ్గలస్స? తథాగతస్స అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స.

“ఏకపుగ్గలో , భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి అచ్ఛరియమనుస్సో.

“ఏకపుగ్గలో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి బహుజన...పే.... సమ్మాసమ్బుద్ధో.

“ఏకపుగ్గలో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి, అదుతియో అసహాయో అప్పటిమో అప్పటిసమో అప్పటిభాగో అప్పటిపుగ్గలో అసమో అసమసమో ద్విపదానం అగ్గో. కతమో ఏకపుగ్గలో? తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో”తి (అం. ని. ౧.౧౭౦-౧౭౨, ౧౭౪).

ధమ్మసఙ్ఘాపి అఞ్ఞధమ్మసఙ్ఘేహి అసదిసట్ఠేన విసిట్ఠగుణతాయ దుల్లభపాతుభావాదినా చ అగ్గా. తథా హి తేసం స్వాక్ఖాతతాదిసుప్పటిపన్నతాదిగుణవిసేసేహి అఞ్ఞధమ్మసఙ్ఘా సదిసా అప్పతరనిహీనా వా నత్థి, కుతో సేట్ఠా. సయమేవ చ పన తేహి విసిట్ఠగుణతాయ సేట్ఠా. తథా దుల్లభుప్పాదఅచ్ఛరియభావబహుజనహితసుఖావహ అదుతియఅసహాయాదిసభావా చ తే. యదగ్గేన హి భగవా దుల్లభపాతుభావో, తదగ్గేన ధమ్మసఙ్ఘాపీతి. అచ్ఛరియాదిభావేపి ఏసేవ నయో. ఏవం అగ్గేసు సేట్ఠేసు ఉత్తమేసు పవరేసు గుణవిసిట్ఠేసు పసాదాతి **అగ్గప్పసాదా**.

దుతియస్మిం పన అత్థే యథావుత్తేసు అగ్గేసు బుద్ధాదీసు ఉప్పత్తియా అగ్గభూతా పసాదా అగ్గప్పసాదా. యే పన అరియమగ్గేన ఆగతా అవేచ్చప్పసాదా, తే ఏకన్తేనేవ అగ్గభూతా పసాదాతి అగ్గప్పసాదా. యథాహ “ఇధ , భిక్ఖవే, అరియసావకో బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతో హోతీ”తిఆది (సం. ని. ౫.౧౦౨౭). అగ్గవిపాకత్తాపి చేతే అగ్గప్పసాదా. వుత్తఞ్హి “అగ్గే ఖో పన పసన్నానం అగ్గో విపాకో”తి.

యావతాతి యత్తకా. **సత్తాతి** పాణినో. **అపదాతి** అపాదకా. **ద్విపదాతి** ద్విపాదకా. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. వా-సద్దో సముచ్చయత్థో, న వికప్పత్థో. యథా “అనుప్పన్నో వా కామాసవో ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నో వా కామాసవో పవడ్ఢతీ”తి (మ. ని. ౧.౧౭) ఏత్థ అనుప్పన్నో చ ఉప్పన్నో చాతి అత్థో. యథా చ “భూతానం వా సత్తానం ఠితియా సమ్భవేసీనం వా అనుగ్గహాయా”తి (మ. ని. ౧.౪౦౨; సం. ని. ౨.౧౨) ఏత్థ భూతానఞ్చ సమ్భవేసీనఞ్చాతి అత్థో. యథా చ “అగ్గితో వా ఉదకతో వా మిథుభేదతో వా”తి (దీ. ని. ౨.౧౫౨; ఉదా. ౭౬; మహావ. ౨౮౬) ఏత్థ అగ్గితో చ ఉదకతో చ మిథుభేదతో చాతి అత్థో, ఏవం “అపదా వా...పే.... అగ్గమక్ఖాయతీ”తి ఏత్థాపి అపదా చ ద్విపదా చాతి సమ్పిణ్డనవసేన అత్థో దట్ఠబ్బో. తేన వుత్తం “వా-సద్దో సముచ్చయత్థో, న వికప్పత్థో”తి.

రూపినోతి రూపవన్తో. న రూపినోతి **అరూపినో. సఞ్ఞినోతి** సఞ్ఞావన్తో. న సఞ్ఞినోతి **అసఞ్ఞినో. నేవసఞ్ఞినాసఞ్ఞినో** నామ భవగ్గపరియాపన్నా. ఏత్తావతా చ కామభవో, రూపభవో, అరూపభవో, ఏకవోకారభవో, చతువోకారభవో, పఞ్చవోకారభవో, సఞ్ఞీభవో, అసఞ్ఞీభవో, నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీభవోతి నవవిధేపి భవే సత్తే అనవసేసతో పరియాదియిత్వా దస్సేసి ధమ్మరాజా. ఏత్థ హి రూపిగ్గహణేన కామభవో రూపభవో పఞ్చవోకారభవో ఏకవోకారభవో చ దస్సితో, అరూపిగ్గహణేన అరూపభవో

చతువోకారభవో చ దస్సితో. సఞ్ఞీభవాదయో పన సరూపేనేవ దస్సితా. అపదాదిగ్గహణేన కామభవపఞ్చవోకారభవసఞ్ఞీభవానం ఏకదేసో దస్సితోతి.

కస్మా పనేత్థ యథా అదుతియసుత్తే “ద్విపదానం అగ్గో”తి ద్విపదానం గహణమేవ అకత్వా అపదాదిగ్గహణం కతన్తి? వుచ్చతే – అదుతియసుత్తే తావ సేట్ఠతరవసేన ద్విపదగ్గహణమేవ కతం. ఇమస్మిఞ్హి లోకే సేట్ఠో నామ ఉప్పజ్జమానో అపదచతుప్పదబహుప్పదేసు న ఉప్పజ్జతి, ద్విపదేసుయేవ ఉప్పజ్జతి. కతరేసు ద్విపదేసు? మనుస్సేసు చేవ దేవేసు చ. మనుస్సేసు ఉప్పజ్జమానో సకలలోకం వసే వత్తేతుం సమత్థో బుద్ధో హుత్వా ఉప్పజ్జతి. అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం పన “తిసహస్సిమహాసహస్సిలోకధాతుం వసే వత్తేతుం సమత్థో”తి (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧.౧౭౪) వుత్తం. దేవేసు ఉప్పజ్జమానో దససహస్సిలోకధాతుం వసే వత్తనకో మహాబ్రహ్మా హుత్వా ఉప్పజ్జతి, సో తస్స కప్పియకారకో వా ఆరామికో వా సమ్పజ్జతి. ఇతి తతోపి సేట్ఠతరవసేనేస “ద్విపదానం అగ్గో”తి తత్థ వుత్తో, ఇధ పన అనవసేసపరియాదానవసేన ఏవం వుత్తం. యావత్తకా హి సత్తా అత్తభావపరియాపన్నా అపదా వా…పే॰… నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞినో వా, తథాగతో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీతి. నిద్ధారణే చేతం సామివచనం, మకారో పదసన్ధికరో. అగ్గో అక్ఖాయతీతి పదవిభాగో.

అగ్గో విపాకో హోతీతి అగ్గే సమ్మాసమ్బుద్ధే పసన్నానం యో పసాదో, సో అగ్గో సేట్ఠో ఉత్తమో కోటిభూతో వా, తస్మా తస్స విపాకోపి అగ్గో సేట్ఠో ఉత్తమో కోటిభూతో ఉళారతమో పణీతతమో హోతి. సో పన పసాదో దువిధో లోకియలోకుత్తరభేదతో. తేసు లోకియస్స తావ –

“యే కేచి బుద్ధం సరణం గతాసే, న తే గమిస్సన్తి అపాయభూమిం;
పహాయ మానుసం దేహం, దేవకాయం పరిపూరేస్సన్తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౨; సం॰ ని॰ ౧.౩౭);

“బుద్ధోతి కిత్తయన్తస్స, కాయే భవతి యా పీతి;
వరమేవ హి సా పీతి, కసిణేనపి జమ్బుదీపస్స.

“సతం హత్థీ సతం అస్సా, సతం అస్సతరీ రథా;
సతం కఞ్ఞాసహస్సాని, ఆముక్కమణికుణ్డలా;
ఏకస్స పదవీతిహారస్స, కలం నాగ్ఘన్తి సోళసిం”. (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౨; చూళవ॰ ౩౦౫);

“సాధు ఖో, దేవానమిన్ద, బుద్ధం సరణగమనం హోతి, బుద్ధం సరణగమనహేతు ఖో, దేవానమిన్ద, ఏవమిధేకచ్చే సత్తా కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జన్తి. తే అఞ్ఞే దేవే దసహి ఠానేహి అధిగణ్హన్తి – దిబ్బేన ఆయునా, దిబ్బేన వణ్ణేన, దిబ్బేన సుఖేన, దిబ్బేన యసేన, దిబ్బేన ఆధిపతేయ్యేన, దిబ్బేహి రూపేహి, దిబ్బేహి సద్దేహి, దిబ్బేహి గన్ధేహి, దిబ్బేహి రసేహి, దిబ్బేహి ఫోట్ఠబ్బేహీ”తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౧) –

ఏవమాదీనం సుత్తపదానం వసేన పసాదస్స ఫలవిసేసయోగో వేదితబ్బో. తస్మా సో అపాయదుక్ఖవినివత్తనేన సద్ధిం సమ్పత్తిభవేసు సుఖవిపాకదాయకోతి దట్ఠబ్బో. లోకుత్తరో పన సామఞ్ఞఫలవిపాకదాయకో వట్టదుక్ఖవినివత్తకో చ. సబ్బోపి చాయం పసాదో పరమ్పరాయ వట్టదుక్ఖం వినివత్తేతియేవ. వుత్తఞ్హేతం –

“యస్మిం , భిక్ఖవే, సమయే అరియసావకో అత్తనో సద్ధం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోసపరియుట్ఠితం, న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, ఉజుగతమేవస్స తస్మిం సమయే చిత్తం హోతి. ఉజుగతచిత్తస్స పామోజ్జం జాయతి, పముదితస్స పీతి జాయతి…పే॰… నాపరం ఇత్థత్తాయాతి పజానాతీ”తి (అ॰ ని॰ ౬.౧౦; ౨౬).

ధమ్మాతి సభావధమ్మా. **సఙ్ఖతా**తి సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతాతి సఙ్ఖతా, సప్పచ్చయధమ్మా. హేతూహి పచ్చయేహి చ న కేహిచి కతాతి **అసఙ్ఖతా**, అప్పచ్చయనిబ్బానం. సఙ్ఖతానం పటియోగిభావేన “అసఙ్ఖతా”తి పుథువచనం. **విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ**తి తేసం సఙ్ఖతాసఙ్ఖతధమ్మానం యో విరాగసఙ్ఖాతో అసఙ్ఖతధమ్మో, సో సభావేనేవ సణ్హసుఖుమభావతో సన్తతరపణీతతరభావతో గమ్భీరాదిభావతో మదనిమ్మదనాదిభావతో చ అగ్గం సేట్ఠం ఉత్తమం పవరన్తి వుచ్చతి. **యదిద**న్తి నిపాతో, యో అయన్తి అత్థో. **మదనిమ్మదనో**తిఆదీని సబ్బాని నిబ్బానవేవచనానియేవ. తథా హి తం ఆగమ్మ మానమదపురిసమదాదికో సబ్బో మదో నిమ్మదీయతి పమద్దీయతి, కామపిపాసాదికా సబ్బా పిపాసా వినీయతి, కామాలయాదికా సబ్బేపి ఆలయా సముగ్ఘాతీయన్తి, సబ్బేపి కమ్మవట్టకిలేసవట్టవిపాకవట్టా ఉపచ్ఛిజ్జన్తి, అట్ఠసతభేదా సబ్బాపి తణ్హా ఖీయతి, సబ్బేపి కిలేసా విరజ్జన్తి, సబ్బం దుక్ఖం నిరుజ్ఝతి, తస్మా మదనిమ్మదనో…పే॰… నిరోధోతి వుచ్చతి. యా పనేసా తణ్హా భవేన భవం, ఫలేన కమ్మం వినతి సంసిబ్బతీతి కత్వా వానన్తి వుచ్చతి. తం వానం ఏత్థ నత్థి, ఏతస్మిం వా అధిగతే అరియపుగ్గలస్స న హోతీతి **నిబ్బానం**.

అగ్గో విపాకో హోతీతి ఏత్థాపి –

“యే కేచి ధమ్మం సరణం గతాసే…పే॰…. (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౨; సం॰ ని॰ ౧.౩౭);

“ధమ్మోతి కిత్తయన్తస్స, కాయే భవతి యా పీతి…పే॰….

“సాధు ఖో, దేవానమిన్ద, ధమ్మం సరణగమనం హోతి. ధమ్మం సరణగమనహేతు ఖో, దేవానమిన్ద, ఏవమిధేకచ్చే…పే॰… దిబ్బేహి ఫోట్ఠబ్బేహీ”తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౧) –

ఏవమాదీనం సుత్తపదానం వసేన ధమ్మే పసాదస్స ఫలవిసేసయోగో వేదితబ్బో. ఏవమేత్థ అసఙ్ఖతధమ్మవసేనేవ అగ్గభావో ఆగతో, సబ్బసఙ్ఖతనిస్సరణదస్సనత్థం అరియమగ్గవసేనపి అయమత్థో లబ్భతేవ. వుత్తఞ్హేతం –

“యావతా , భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా, అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౩౪).

“మగ్గానట్ఠఙ్గికో సేట్ఠో”తి చ. (ధ॰ ప॰ ౨౭౩).

సఙ్ఘా వా గణా వాతి జనసమూహసఙ్ఖాతా యావతా లోకే సఙ్ఘా వా గణా వా. **తథాగతసావకసఙ్ఘో**తి అట్ఠఅరియపుగ్గలసమూహసఙ్ఖాతో దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతో తథాగతస్స సావకసఙ్ఘో. **తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ**తి అత్తనో సీలసమాధిపఞ్ఞావిముత్తిఆదిగుణవిసేసేన తేసం సఙ్ఘానం అగ్గో సేట్ఠో ఉత్తమో పవరోతి వుచ్చతి. **యదిద**న్తి యాని ఇమాని. **చత్తారి పురిసయుగానీ**తి యుగళవసేన పఠమమగ్గట్ఠో పఠమఫలట్ఠోతి ఇదమేకం యుగళం, యావ చతుత్థమగ్గట్ఠో

చతుత్థఫలట్ఠోతి ఇదమేకం యుగళన్తి ఏవం చత్తారి పురిసయుగాని. **అట్ఠ పురిసపుగ్గలాతి** పురిసపుగ్గలవసేన ఏకో పఠమమగ్గట్ఠో ఏకో పఠమఫలట్ఠోతి ఇమినా నయేన అట్ఠ పురిసపుగ్గలా. ఏత్థ చ పురిసోతి వా పుగ్గలోతి వా ఏకత్థాని ఏతాని పదాని, వేనేయ్యవసేన పనేవం వుత్తం. **ఏస భగవతో సావకసఙ్ఘోతి** యానిమాని యుగవసేన చత్తారి పురిసయుగాని, పాటేక్కతో అట్ఠ పురిసపుగ్గలా, ఏస భగవతో సావకసఙ్ఘో.

ఆహునేయ్యోతిఆదీసు ఆనేత్వా హునితబ్బన్తి ఆహునం, దూరతోపి ఆగన్త్వా సీలవన్తేసు దాతబ్బన్తి అత్థో. చతున్నం పచ్చయానమేతం అధివచనం. మహప్ఫలభావకరణతో తం ఆహునం పటిగ్గహేతుం యుత్తోతి ఆహునేయ్యో. అథ వా దూరతోపి ఆగన్త్వా సబ్బం సాపతేయ్యమ్పి ఏత్థ హునితబ్బం, సక్కాదీనమ్పి ఆహవనం అరహతీతి వా ఆహవనీయో. యో చాయం బ్రాహ్మణానం ఆహవనీయో నామ అగ్గి, యత్థ హుతం మహప్ఫలన్తి తేసం లద్ధి, సో చే హుతస్స మహప్ఫలతాయ ఆహవనీయో, సఙ్ఘోవ ఆహవనీయో. సఙ్ఘే హుతఞ్హి మహప్ఫలం హోతి. యథాహ –

“యో చ వస్ససతం జన్తు, అగ్గిం పరిచరే వనే;
ఏకఞ్చ భావితత్తానం, ముహుత్తమపి పూజయే;
సా ఏవ పూజనా సేయ్యో, యఞ్చే వస్ససతం హుత”న్తి. (ధ. ప. ౧౦౭);

తయిదం నికాయన్తరే “ఆహవనీయో”తి పదం ఇధ “ఆహునేయ్యో”తి ఇమినా పదేన అత్థతో ఏకం, బ్యఞ్జనతో పన కిఞ్చిమత్తమేవ నానం, తస్మా ఏవమత్థవణ్ణనా కతా.

పాహునేయ్యోతి ఏత్థ పన పాహునం వుచ్చతి దిసావిదిసతో ఆగతానం పియమనాపానం ఞాతిమిత్తానం అత్థాయ సక్కారేన పటియత్తం ఆగన్తుకదానం, తమ్పి ఠపేత్వా తే తథారూపే పాహునకే సఙ్ఘస్సేవ దాతుం యుత్తం. తథా హేస ఏకబుద్ధన్తరేపి దిస్సతి అబ్బోకిణ్ణఞ్చ. అయం పనేత్థ పదత్థో – “పియమనాపత్తకరేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో”తి ఏవం పాహునమస్స దాతుం యుత్తం, పాహునఞ్చ పటిగ్గహేతుం యుత్తోతి పాహునేయ్యో. యేసం పన పాహవనీయోతి పాళి, తేసం యస్మా సఙ్ఘో పుబ్బకారం అరహతి, తస్మా సఙ్ఘో సబ్బపఠమం ఆనేత్వా ఏత్థ హునితబ్బన్తి పాహవనీయో, సబ్బప్పకారేన వా ఆహవనం అరహతీతి పాహవనీయో. స్వాయమిధ తేనేవ అత్థేన పాహునేయ్యోతి వుచ్చతి.

“దక్ఖిణా”తి పరలోకం సద్దహిత్వా దాతబ్బదానం, తం దక్ఖిణం అరహతి దక్ఖిణాయ వా హితో మహప్ఫలభావకరణేన విసోధనతోతి **దక్ఖిణేయ్యో**. ఉభో హత్థే సిరసి పతిట్ఠపేత్వా సబ్బలోకేన కరియమానం అఞ్జలికమ్మం అరహతీతి **అఞ్జలికరణీయో**. **అనుత్తరం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం లోకస్సాతి** సబ్బలోకస్స అసదిసం పుఞ్ఞవిరూహనట్ఠానం. యథా హి రత్తసాలీనం వా యవానం వా విరూహనట్ఠానం “రత్తసాలిక్ఖేత్తం యవక్ఖేత్త”న్తి వుచ్చతి, ఏవం సఙ్ఘో సదేవకస్స లోకస్స పుఞ్ఞవిరూహనట్ఠానం. సఙ్ఘం నిస్సాయ హి లోకస్స నానప్పకారహితసుఖనిబ్బత్తకాని పుఞ్ఞాని విరూహన్తి, తస్మా సఙ్ఘో అనుత్తరం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం లోకస్స. ఇధాపి –

“యే కేచి సఙ్ఘం సరణం గతాసే…పే.…. (దీ. ని. ౨.౩౩౨; సం. ని. ౧.౩౭);

“సఙ్ఘోతి కిత్తయన్తస్స, కాయే భవతి యా పీతి…పే.…”.

“సాధు ఖో, దేవానమిన్ద, సఙ్ఘం సరణగమనం హోతి, సఙ్ఘం సరణగమనహేతు ఖో దేవానమిన్ద...పే.... దిబ్బేహి ఫోట్ఠబ్బేహీ”తి (సం. ని. ౪.౩౪౧) –

ఆదీనం సుత్తపదానం వసేన సఙ్ఘే పసాదస్స ఫలవిసేసయోగో, తేనస్స అగ్గతా అగ్గవిపాకతా చ వేదితబ్బా. తథా అనుత్తరియపటిలాభో సత్తమభవాదితో పట్ఠాయ వట్టదుక్ఖసముచ్ఛేదో అనుత్తరసుఖాధిగమోతి ఏవమాదిఉళారఫలనిప్ఫాదనవసేన అగ్గవిపాకతా వేదితబ్బా.

గాథాసు **అగ్గతో**తి అగ్గే రతనత్తయే, అగ్గభావతో వా పసన్నానం. **అగ్గం ధమ్మ**న్తి అగ్గసభావం బుద్ధసుబుద్ధతం ధమ్మసుధమ్మతం సఙ్ఘసుప్పటిపత్తిం రతనత్తయస్స అనఞ్ఞసాధారణం ఉత్తమసభావం , దసబలాదిస్వాక్ఖాతతాదిసుప్పటిపన్నతాదిగుణసభావం వా **విజానతం** విజానన్తానం. ఏవం సాధారణతో అగ్గప్పసాదవత్థుం దస్సేత్వా ఇదాని అసాధారణతో తం విభాగేన దస్సేతుం ‘‘**అగ్గే బుద్ధే**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **పసన్నాన**న్తి అవేచ్చప్పసాదేన ఇతరప్పసాదేన చ పసన్నానం అధిముత్తానం. **విరాగూపసమే**తి విరాగే ఉపసమే చ, సబ్బస్స రాగస్స సబ్బేసం కిలేసానం అచ్చన్తవిరాగహేతుభూతే అచ్చన్తఉపసమహేతుభూతే చాతి అత్థో. **సుఖే**తి వట్టదుక్ఖక్ఖయభావేన సఙ్ఖారూపసమసుఖభావేన చ సుఖే.

అగ్గస్మిం దానం దదతన్తి అగ్గే రతనత్తయే దానం దేన్తానం దేయ్యధమ్మం పరిచ్చజన్తానం. తత్థ ధరమానం భగవన్తం చతూహి పచ్చయేహి ఉపట్ఠహన్తా పూజేన్తా సక్కరోన్తా పరినిబ్బుతఞ్చ భగవన్తం ఉద్దిస్స ధాతుచేతియాదికే ఉపట్ఠహన్తా పూజేన్తా సక్కరోన్తా బుద్ధే దానం దదన్తి నామ. “ధమ్మం పూజేస్సామా”తి ధమ్మధరే పుగ్గలే చతూహి పచ్చయేహి ఉపట్ఠహన్తా పూజేన్తా సక్కరోన్తా ధమ్మఞ్చ చిరట్ఠితికం కరోన్తా ధమ్మే దానం దదన్తి నామ. తథా అరియసఙ్ఘం చతూహి పచ్చయేహి ఉపట్ఠహన్తా పూజేన్తా సక్కరోన్తా తం ఉద్దిస్స ఇతరస్మిమ్పి తథా పటిపజ్జన్తా సఙ్ఘే దానం దదన్తి నామ. **అగ్గం పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ**తి ఏవం రతనత్తయే పసన్నేన చేతసా ఉళారం పరిచ్చాగం ఉళారఞ్చ పూజాసక్కారం పవత్తేన్తానం దివసే దివసే అగ్గం ఉళారం కుసలం ఉపచీయతి. ఇదాని తస్స పుఞ్ఞస్స అగ్గవిపాకతాయ అగ్గభావం దస్సేతుం ‘‘**అగ్గం ఆయూ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **అగ్గం ఆయూ**తి దిబ్బం వా మానుసం వా అగ్గం ఉళారతమం ఆయు. **పవడ్ఢతీ**తి ఉపరూపరి బ్రూహతి. **వణ్ణో**తి రూపసమ్పదా. **యసో**తి పరివారసమ్పదా. **కిత్తీ**తి థుతిఘోసో. **సుఖ**న్తి కాయికం చేతసికఞ్చ సుఖం. **బల**న్తి కాయబలం ఞాణబలఞ్చ.

అగ్గస్స దాతాతి అగ్గస్స రతనత్తయస్స దాతా, అథ వా అగ్గస్స దేయ్యధమ్మస్స దానం ఉళారం కత్వా తత్థ పుఞ్ఞం పవత్తేతా. **అగ్గధమ్మసమాహితో**తి అగ్గేన పసాదధమ్మేన దానాదిధమ్మేన చ సమాహితో సమన్నాగతో అచలప్పసాదయుత్తో, తస్స వా విపాకభూతేహి బహుజనస్స పియమనాపతాదిధమ్మేహి యుత్తో. **అగ్గప్పత్తో పమోదతీ**తి యత్థ యత్థ సత్తనికాయే ఉప్పన్నో, తత్థ తత్థ అగ్గభావం సేట్ఠభావం అధిగతో, అగ్గభావం వా లోకుత్తరమగ్గఫలం అధిగతో పమోదతి అభిరమతి పరితుస్సతీతి.

పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. జీవికసుత్తవణ్ణనా

౯౧. దుతియం అట్ఠుప్పత్తివసేన దేసితం. ఏకస్మిఞ్హి సమయే భగవతి కపిలవత్థుస్మిం నిగ్రోధారామే విహరన్తే భిక్ఖూ ఆగన్తుకభిక్ఖూనం సేనాసనాని పఞ్ఞాపేన్తా పత్తచీవరాని పటిసామేన్తా సామణేరా చ లాభభాజనీయట్ఠానే సమ్పత్తసమ్పత్తానం లాభం గణ్హన్తా ఉచ్చాసద్దా మహాసద్దా అహేసుం. తం సుత్వా భగవా భిక్ఖూ పణామేసి. తే కిర సబ్బేవ నవా అధునాగతా ఇమం ధమ్మవినయం. తం ఞత్వా మహాబ్రహ్మా ఆగన్త్వా "అభినన్దతు, భన్తే, భగవా భిక్ఖుసఙ్ఘ"న్తి (మ. ని. ౨.౧౫౮) తేసం పణామితభిక్ఖూనం అనుగ్గణ్హనం యాచి. భగవా తస్స ఓకాసం అకాసి. అథ మహాబ్రహ్మా "కతావకాసో ఖోమ్హి భగవతా"తి భగవన్తం అభివాదేత్వా పదక్ఖిణం కత్వా పక్కామి. అథ భగవా "భిక్ఖుసఙ్ఘో ఆగచ్ఛతూ"తి ఆనన్దత్థేరస్స ఆకారం దస్సేసి. అథ తే భిక్ఖూ ఆనన్దత్థేరేన పక్కోసితా భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా సారజ్జమానరూపా ఏకమన్తం నిసీదింసు. భగవా తేసం సప్పాయదేసనం వీమంసన్తో "ఇమే ఆమిసహేతు పణామితా, పిణ్డియాలోపధమ్మదేసనా నేసం సప్పాయా"తి చిన్తేత్వా **''అన్తమిదం, భిక్ఖవే''**తి ఇమం దేసనం దేసేసి.

తత్రాయం **అన్త**సద్దో "సన్తి, భిక్ఖవే, ఏకే సమణబ్రాహ్మణా పుబ్బన్తకప్పికా పుబ్బన్తానుదిట్ఠినో"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౨౮) కోట్ఠాసే ఆగతో. "అన్తమకాసి దుక్ఖస్స, అన్తవా అయం లోకో పరివటుమో"తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౫౩) పరిచ్ఛేదే. "హరితన్తం వా పథన్తం వా సేలన్తం వా"తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౩౦౪) మరియాదాయం. "అన్తం అన్తగుణ"న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౩౭౭; ఖు. పా. ౩.ద్వత్తింసాకార) సరీరావయవే "చరన్తి లోకే పరివారఛన్నా, అన్తో అసుద్ధా బహి సోభమానా"తిఆదీసు (సం. ని. ౧.౧౨౨; మహాని. ౧౯౧) చిత్తే. "అప్పేకచ్చాని ఉప్పలాని వా పదుమాని వా పుణ్డరీకాని వా ఉదకే జాతాని ఉదకే సంవడ్ఢాని ఉదకానుగ్గతాని అన్తో నిముగ్గపోసీనీ"తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౬౯; సం. ని. ౧.౧౭౨; మహావ. ౯) అబ్భన్తరే.

"మిగానం కోట్ఠుకో అన్తో, పక్ఖీనం పన వాయసో;

ఏరణ్డో అన్తో రుక్ఖానం, తయో అన్తా సమాగతా"తి. (జా. ౧.౩.౧౩౩) –

ఆదీసు లామకే. ఇధాపి లామకే ఏవ దట్ఠబ్బో. తస్మా **అన్తమిదం భిక్ఖవే జీవికాన**న్తి భిక్ఖవే ఇదం జీవికానం అన్తం పచ్ఛిమం లామకం, సబ్బనిహీనం జీవితన్తి అత్థో. **యదిదం పిణ్డోల్య**న్తి యం ఇదం పిణ్డపరియేసనేన భిక్ఖాచరియాయ జీవికం కప్పేన్తస్స జీవితం. అయం పనేత్థ పదత్థో – పిణ్డాయ ఉలతీతి పిణ్డోలో, తస్స కమ్మం పిణ్డోల్యం, పిణ్డపరియేసనేన జీవికాతి అత్థో.

అభిసాపోతి అక్కోసో. కుపితా హి మనుస్సా అత్తనో పచ్చత్థికం "పిలోతికఖణ్డం నివాసేత్వా కపాలహత్థో పిణ్డం పరియేసమానో చరేయ్యాసీ"తి అక్కోసన్తి. అథ వా "కిం తుయ్హం అకాతబ్బం అత్థి, యో త్వం ఏవం బలవీరియూపపన్నోపి హిరోత్తప్పం పహాయ కపణో పిణ్డోలో విచరసి పత్తపాణీ"తి ఏవమ్పి అక్కోసన్తియేవ. **తఞ్చ ఖో ఏత**న్తి తం ఏతం అభిసపమ్పి సమానం పిణ్డోల్యం. **కులపుత్తా ఉపేన్తి అత్థవసికా**తి మమ సాసనే జాతికులపుత్తా చ ఆచారకులపుత్తా చ అత్థవసికా కారణవసికా హుత్వా కారణవసం పటిచ్చ ఉపేన్తి ఉపగచ్ఛన్తి.

రాజాభినీతాతిఆదీసు యే రఞ్ఞో సన్తకం ఖాదిత్వా రఞ్ఞా బన్ధనాగారే బన్ధాపితా పలాయిత్వా పబ్బజన్తి, తే రఞ్ఞా బన్ధనం అభినీతత్తా **రాజాభినీతా** నామ. యే పన చోరేహి అటవియం గహేత్వా ఏకచ్చేసు మారియమానేసు ఏకచ్చే "మయం సామి తుమ్హేహి విస్సట్ఠా గేహం అనజ్ఝావసిత్వా పబ్బజిస్సామ, తత్థ తత్థ యం యం బుద్ధపూజాదిపుఞ్ఞం కరిస్సామ, తతో తతో తుమ్హాకం పత్తిం దస్సామా"తి తేహి విస్సట్ఠా పబ్బజన్తి, తే **చోరాభినీతా** నామ చోరేహి మారేతబ్బతం అభినీతత్తా. యే పన

ఇణం గహేత్వా పటిదాతుం అసక్కోన్తా పలాయిత్వా పబ్బజన్తి, తే **ఇణట్టా** నామ. తఞ్చ ఖో ఏతం పిణ్డోల్యం కులపుత్తా మమ సాసనే నేవ రాజాభినీతా…పే॰… న ఆజీవికాపకతా ఉపేన్తి, అపిచ ఖో "ఓతిణ్ణమ్హా జాతియా…పే॰… పఞ్ఞాయేథా"తి ఉపేన్తీతి పదసమ్బన్ధో.

తత్థ **ఓతిణ్ణమ్హాతి** ఓతిణ్ణా అమ్హా. **జాతియాతిఆదీసు** తస్మిం తస్మిం సత్తనికాయే ఖన్ధానం పఠమాభినిబ్బత్తి **జాతి,** పరిపాకో **జరా,** భేదో **మరణం**. ఞాతిరోగభోగసీలదిట్ఠిబ్యసనేహి ఫుట్ఠస్స సన్తాపో అన్తో నిజ్ఝానం **సోకో**, తేహి ఫుట్ఠస్స వచీవిప్పలాపో **పరిదేవో**. అనిట్ఠఫోట్ఠబ్బపటిహతకాయస్స కాయపీళనం **దుక్ఖం,** ఆఘాతవత్థూసు ఉపహతచిత్తస్స చేతోపీళనం **దోమనస్సం**. ఞాతిబ్యసనాదీహి ఏవ ఫుట్ఠస్స పరిదేవనేపి అధివాసేతుం అసమత్థస్స చిత్తసన్తాపసముట్ఠితో భుసో ఆయాసో **ఉపాయాసో**. ఏతేహి జాతిఆదీహి ఓతిణ్ణా **దుక్ఖోతిణ్ణా,** తేహి జాతిఆదిదుక్ఖేహి అన్తో అనుపవిట్ఠా. **దుక్ఖపరేతాతి** తేహి దుక్ఖదుక్ఖవత్థూహి అభిభూతా. జాతిఆదయో హి దుక్ఖస్స వత్థుభావతో దుక్ఖా, దుక్ఖభావతో చ సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా దుక్ఖాతి. **అప్పేవ నామ…పే॰… పఞ్ఞాయేథాతి** ఇమస్స సకలస్స వట్టదుక్ఖరాసిస్స పరిచ్ఛేదకరణం ఓసానకిరియా అపి నామ పఞ్ఞాయేయ్య.

సో చ హోతి అభిజ్ఝాలూతి ఇదం యో కులపుత్తో "దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సామీ"తి పుబ్బే చిత్తం ఉప్పాదేత్వా పబ్బజితో అపరభాగే తం పబ్బజ్జం తథారూపం కాతుం న సక్కోతి, తం దస్సేతుం వుత్తం. తత్థ **అభిజ్ఝాలూతి** పరభణ్డానం అభిజ్ఝాయితా. **తిబ్బసారాగోతి** బలవరాగో. **బ్యాపన్నచిత్తోతి** బ్యాపాదేన పూతిభూతతాయ విపన్నచిత్తో. **పదుట్ఠమనసఙ్కప్పోతి** తిఖిణసిఙ్గో వియ చణ్డగోణో పరేసం ఉపఘాతవసేన దుట్ఠచిత్తో. **ముట్ఠస్సతీతి** భత్తనిక్ఖిత్తకాకో వియ, మంసనిక్ఖిత్తసునఖో వియ చ నట్ఠస్సతి, ఇధ కతం ఏత్థ న సరతి. **అసమ్పజానోతి** నిప్పఞ్ఞో ఖన్ధాదిపరిచ్ఛేదరహితో. **అసమాహితోతి** చణ్డసోతే బద్ధనావా వియ అసణ్ఠితో. **విబ్భన్తచిత్తోతి** పన్థారుళ్హమిగో వియ భన్తమనో. **పాకతిన్ద్రియోతి** యథా గిహీ సంవరాభావేన పరిగ్గహపరిజనే ఓలోకేన్తి అసంవుతిన్ద్రియా, ఏవం అసంవుతిన్ద్రియో హోతి.

ఛవాలాతన్తి ఛవానం దడ్ఢట్ఠానే అలాతం. **ఉభతోపదిత్తం మజ్ఝే గూథగతన్తి** పమాణేన అట్ఠఙ్గులమత్తం ఉభతో ద్వీసు కోటీసు ఆదిత్తం మజ్ఝే గూథమక్ఖితం. **నేవ గామేతి** సచే హి తం యుగనఙ్గలగోపానసిపక్ఖపాసకాదీనం అత్థాయ ఉపనేతుం సక్కా అస్స గామే కట్ఠత్థం ఫరేయ్య. సచే ఖేత్తకుటియా కట్ఠత్థరమఞ్చకాదీనం అత్థాయ ఉపనేతుం సక్కా అస్స, అరఞ్ఞే కట్ఠత్థం ఫరేయ్య. యస్మా పన ఉభయత్థాపి న సక్కా, తస్మా ఏవం వుత్తం. **తథూపమాహన్తి** తథూపమం ఛవాలాతసదిసం అహం ఇమం యథావుత్తపుగ్గలం వదామి. **గిహిభోగా చ పరిహీనోతి** యో అగారే వసన్తేహి గిహీహి దాయజ్జే భాజియమానే అఞ్ఞథా చ భోగో లద్ధబ్బో అస్స, తతో చ పరిహీనో. **సామఞ్ఞత్థఞ్చాతి** ఆచరియుపజ్ఝాయానం ఓవాదే ఠత్వా పరియత్తిపటివేధవసేన పత్తబ్బం సామఞ్ఞత్థఞ్చ న పరిపూరేతి. ఇమం పన ఉపమం సత్థా న దుస్సీలస్స వసేన ఆహరి , పరిసుద్ధసీలస్స పన అలసస్స అభిజ్ఝాదీహి దోసేహి దూసితచిత్తస్స పుగ్గలస్స వసేన ఆహరీతి వేదితబ్బం.

గాథాసు **గిహిభోగాతి** కామసుఖసమ్భోగతో. **పరిహీనోతి** జీనో. **సామఞ్ఞత్థన్తి** పటివేధబాహుసచ్చఞ్చేవ పరియత్తిబాహుసచ్చఞ్చ. తాదిసో హి అసుతం సోతుం సుతం పరియోదాపేతుం న సక్కోతి అలసభావతో. దుట్ఠు భగోతి **దుబ్భగో,** అలక్ఖికో కాళకణ్ణిపురిసో. **పరిధంసమానోతి** వినస్సమానో. **పకిరేతీతి** వికిరేతి విద్ధంసేతి. సబ్బమేతం భావినో సామఞ్ఞత్థస్స అనుప్పాదనమేవ సన్ధాయ వుత్తం. **ఛవాలాతంవ నస్సతీతి** సో తాదిసో పుగ్గలో యథావుత్తం ఛవాలాతం వియ కస్సచి అనుపయుజ్జమానో ఏవ నస్సతి ఉభతో పరిభట్ఠభావతో. ఏవం "కాయవాచాహి అకతవీతిక్కమోపి చిత్తం అవిసోధేన్తో

నస్సతి, పగేవ కతవీతిక్కమో దుస్సీలో"తి తస్స అపాయదుక్ఖభాగిభావదస్సనేన దుస్సీలే ఆదీనవం దస్సేత్వా తతో సత్తే వివేచేతుకామో **"కాసావకణ్ఠా"**తిఆదినా గాథాద్వయమాహ. తస్సత్థో హేట్ఠా వుత్తో ఏవ.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సఙ్ఘాటికణ్ణసుత్తవణ్ణనా

౯౨. తతియే **సఙ్ఘాటికణ్ణే**తి చీవరకోటియం. **గహేత్వా**తి పరామసిత్వా. **అనుబన్ధో అస్సా**తి అనుగతో భవేయ్య. ఇదం వుత్తం హోతి – "భిక్ఖవే, ఇధేకచ్చో భిక్ఖు అత్తనో హత్థేన మయా పారుతస్స సుగతమహాచీవరస్స కణ్ణే పరామసన్తో వియ మం అనుగచ్ఛేయ్య, ఏవం మయ్హం ఆసన్నతరో హుత్వా విహరేయ్యా"తి. **పాదే పాదం నిక్ఖిపన్తో**తి గచ్ఛన్తస్స మమ పాదే పాదం నిక్ఖిత్తట్ఠానే పాదుద్ధారణానన్తరం అత్తనో పాదం నిక్ఖిపన్తో. ఉభయేనాపి "ఠానగమనాదీసు అవిజహన్తో సబ్బకాలం మయ్హం సమీపే ఏవ విహరేయ్య చేపీ"తి దస్సేతి. **సో ఆరకావ మయ్హం, అహఞ్చ తస్సా**తి సో భిక్ఖు మయా వుత్తం పటిపదం అపూరేన్తో మమ దూరేయేవ, అహఞ్చ తస్స దూరేయేవ. ఏతేన మంసచక్ఖునా తథాగతదస్సనం రూపకాయసమోధానఞ్చ అకారణం, ఞాణచక్ఖునావ దస్సనం ధమ్మకాయసమోధానమేవ చ పమాణన్తి దస్సేతి. తేనేవాహ "ధమ్మఞ్హి సో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు న పస్సతి, ధమ్మం అపస్సన్తో న మం పస్సతీ"తి. తత్థ ధమ్మో నామ నవవిధో లోకుత్తరధమ్మో. సో చ అభిజ్ఝాదీహి దూసితచిత్తేన న సక్కా పస్సితుం, తస్మా ధమ్మస్స అదస్సనతో ధమ్మకాయఞ్చ న పస్సతీతి. తథా హి వుత్తం –

> "కిం తే, వక్కలి, ఇమినా పూతికాయేన దిట్ఠేన? యో ఖో, వక్కలి, ధమ్మం పస్సతి సో మం పస్సతి; యో మం పస్సతి, సో ధమ్మం పస్సతీ"తి (సం॰ ని॰ ౩.౮౭).

> "ధమ్మభూతో బ్రహ్మభూతో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౩; పటి॰ మ॰ ౩.౫) చ.

> "ధమ్మకాయో ఇతిపి, బ్రహ్మకాయో ఇతిపీ"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౧౮) చ ఆది.

యోజనసతేతి యోజనసతే పదేసే, యోజనసతమత్థకేతి అత్థో. సేసం వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బం. అరియమగ్గాధిగమవసేన చస్స అనభిజ్ఝాలుఆదిభావో దట్ఠబ్బో.

గాథాసు **మహిచ్ఛో**తి కామేసు తిబ్బసారాగతాయ మహాఇచ్ఛో. **విఘాతవా**తి పదుట్ఠమనసఙ్కప్పతాయ సత్తేసు ఆఘాతవసేన మహిచ్ఛతాయ ఇచ్ఛితాలాభేన చ విఘాతవా. **ఏజానుగో**తి ఏజాసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ దాసో వియ హుత్వా తం అనుగచ్ఛన్తో. రాగాదికిలేసపరిళాహాభిభవేన **అనిబ్బుతో**. రూపాదివిసయానం అభికఙ్ఖనేన **గిద్ధో. పస్స యావఞ్చ ఆరకా**తి అనేజస్స నిబ్బుతస్స వీతగేధస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ఓకాసవసేన సమీపేపి సమానో మహిచ్ఛో విఘాతవా ఏజానుగో అనిబ్బుతో గిద్ధో బాలపుథుజ్జనో ధమ్మసభావతో యత్తకం దూరే, తస్స సో దూరభావో పస్స, వత్తుమ్పి న సుకరన్తి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం –

"నభఞ్చ దూరే పథవీ చ దూరే,
పారం సముద్దస్స తథాహు దూరే;

తతో హవే దూరతరం వదన్తి,

సతఞ్చ ధమ్మో అసతఞ్చ రాజా”తి. (అం. ని. ౪.౪౭; జా. ౨.౨౧.౪౧౪);

ధమ్మమభిఞ్ఞాయాతి చతుసచ్చధమ్మం అభిఞ్ఞాయ అఞ్ఞాయ ఞాతతీరణపరిఞ్ఞాహి యథారహం పుబ్బభాగే జానిత్వా. **ధమ్మమఞ్ఞాయా**తి తమేవ ధమ్మం అపరభాగే మగ్గఞాణేన పరిఞ్ఞాదివసేన యథామరియాదం జానిత్వా. **పణ్డితో**తి పటివేధబాహుసచ్చేన పణ్డితో. **రహదోవ నివాతే చా**తి నివాతట్ఠానే రహదో వియ **అనేజో** కిలేసచలనరహితో ఉపసమ్మతి, యథా సో రహదో నివాతట్ఠానే వాతేన అనబ్భాహతో సన్నిసిన్నోవ హోతి, ఏవం అయమ్పి సబ్బథాపి పటిప్పస్సద్ధకిలేసో కిలేసచలనరహితో అరహత్తఫలసమాధినా వూపసమ్మతి, సబ్బకాలం ఉపసన్తసభావోవ హోతి. **అనేజో**తి సో ఏవం అనేజాదిసభావో అరహా అనేజాదిసభావస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ఓకాసతో దూరేపి సమానో ధమ్మసభావతో అదూరే సన్తికే ఏవాతి.

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అగ్గిసుత్తవణ్ణనా

౯౩. చతుత్థే అనుదహనట్ఠేన అగ్గి, రాగో ఏవ అగ్గి రాగగ్గి. రాగో హి ఉప్పజ్జమానో సత్తే అనుదహతి ఝాపేతి, తస్మా “అగ్గీ”తి వుచ్చతి. ఇతరేసుపి ద్వీసు ఏసేవ నయో. తత్థ యథా అగ్గి యదేవ ఇన్ధనం నిస్సాయ ఉప్పజ్జతి, తం నిదహతి, మహాపరిళాహో చ హోతి, ఏవమిమేపి రాగాదయో యస్మిం సన్తానే సయం ఉప్పన్నా, తం నిదహన్తి, మహాపరిళాహా చ హోన్తి దున్నిబ్బాపయా. తేసు రాగపరిళాహేన సన్తత్తహదయానం ఇచ్ఛితాలాభదుక్ఖేన మరణప్పత్తానం సత్తానం పమాణం నత్థి. అయం తావ రాగస్స అనుదహనతా. దోసస్స పన అనుదహనతాయ విసేసతో మనోపదోసికా దేవా, మోహస్స అనుదహనతాయ ఖిడ్డాపదోసికా దేవా చ నిదస్సనం. మోహవసేన హి తేసం సతిసమ్మోసో హోతి, తస్మా ఖిడ్డావసేన ఆహారవేలం అతివత్తేన్తా కాలం కరోన్తి. అయం తావ రాగాదీనం దిట్ఠధమ్మికో అనుదహనభావో. సమ్పరాయికో పన నిరయాదీసు నిబ్బత్తాపనవసేన ఘోరతరో దురధివాసో చ. అయఞ్చ అత్థో ఆదిత్తపరియాయేన విభావేతబ్బో.

గాథాసు **కామేసు ముచ్ఛితే**తి వత్థుకామేసు పాతబ్యతావసేన ముచ్ఛం బాల్యం పమాదం మిచ్ఛాచారం ఆపన్నే. **బ్యాపన్నే**తి బ్యాపన్నచిత్తే దహతీతి సమ్బన్ధో. **నరే పాణాతిపాతినో**తి ఇదం దోసగ్గిస్స. **అరియధమ్మే అకోవిదే**తి యే ఖన్ధాయతనాదీసు సబ్బేన సబ్బం ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాయ మనసికారరహితా అరియధమ్మస్స అకుసలా, తే సమ్మోహేన అభిభూతా విసేసేన సమ్మూళ్హా నామాతి వుత్తా. **ఏతే అగ్గీ అజానన్తా**తి “ఏతే రాగగ్గిఆదయో ఇధ చేవ సమ్పరాయే చ అనుదహన్తీ”తి అజానన్తాఆ పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన పహానాభిసమయవసేన చ అప్పటివిజ్ఝన్తా. **సక్కాయాభిరతా**తి సక్కాయే ఉపాదానక్ఖన్ధపఞ్చకే తణ్హాదిట్ఠిమానననన్దనాభిరతా. **వడ్ఢయన్తీ**తి పునప్పునం ఉప్పజ్జనేన వడ్ఢయన్తి ఆచినన్తి. **నిరయన్తి** అట్ఠవిధం మహానిరయం, సోళసవిధం ఉస్సదనిరయన్తి సబ్బమ్పి నిరయం. **తిరచ్ఛానఞ్చ యోనియో**తి తిరచ్ఛానయోనియో చ. **అసురన్తి** అసురకాయం పేత్తివిసయఞ్చ వడ్ఢయన్తీతి సమ్బన్ధో.

ఏత్తావతా రాగగ్గిఆదీనం ఇధ చేవ సమ్పరాయే చ అనుదహనభావదస్సనముఖేన వట్టం దస్సేత్వా ఇదాని నేసం నిబ్బాపనేన వివట్టం దస్సేతుం ‘‘**యే చ రత్తిన్దివా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **యుత్తా**తి భావనానుయోగవసేన యుత్తా. కత్థ?

సమ్మాసమ్బుద్ధసాసనే. తేన అఞ్ఞసాసనే రాగగ్గిఆదీనం నిబ్బాపనాభావం దస్సేతి. తథా హి అనఞ్ఞసాధారణం తేసం నిబ్బాపనవిధిం అసుభకమ్మట్ఠానం సఙ్ఖేపేనేవ దస్సేన్తో –

> “తే నిబ్బాపేన్తి రాగగ్గిం, నిచ్చం అసుభసఞ్ఞినో;
> దోసగ్గిం పన మేత్తాయ, నిబ్బాపేన్తి నరుత్తమా;
> మోహగ్గిం పన పఞ్ఞాయ, యాయం నిబ్బేధగామినీ”తి. –

ఆహ . తత్థ **అసుభసఞ్ఞినో**తి ద్వత్తింసాకారవసేన చేవ ఉద్ధుమాతకాదివసేన చ అసుభభావనానుయోగేన అసుభసఞ్ఞినో. **మేత్తాయా**తి “సో మేత్తాసహగతేన చేతసా ఏకం దిసం ఫరిత్వా విహరతీ”తి (అ. ని. ౩.౬౪, ౬౬) వుత్తాయ మేత్తాభావనాయ. ఏత్థ చ అసుభజ్ఝానఞ్చ పాదకం కత్వా నిబ్బత్తితఅనాగామిమగ్గేన రాగగ్గిదోసగ్గీనం నిబ్బాపనం వేదితబ్బం. **పఞ్ఞాయా**తి విపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ. తేనేవాహ “యాయం నిబ్బేధగామినీ”తి. సా హి కిలేసక్ఖన్ధం వినివిజ్ఝన్తీ గచ్ఛతి పవత్తతీతి **నిబ్బేధగామినీ**తి వుచ్చతి. **అసేసం పరినిబ్బన్తీ**తి అరహత్తమగ్గేన అసేసం రాగగ్గిఆదిం నిబ్బాపేత్వా సఉపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా రితా పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తియా **నిపకా** పుబ్బేవ సమ్మప్పధానేన సబ్బసో కోసజ్జస్స సుప్పహీనత్తా ఫలసమాపత్తిసమాపజ్జనేన అకిలాసుభావేన చ **రత్తిన్దివమతన్దితా** చరిమకచిత్తనిరోధేన అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా అసేసం పరినిబ్బన్తి. తతో చ **అసేసం** నిస్సేసం **వట్టదుక్ఖం అచ్చగుం** అతిక్కమంసు.

ఏవం యే రాగగ్గిఆదికే నిబ్బాపేన్తి, తేసం అనుపాదిసేసనిబ్బానేన నిబ్బుతిం దస్సేత్వా ఇదాని పటివిద్ధగుణేహి థోమేన్తో ఓసానగాథమాహ. తత్థ **అరియద్దసా**తి అరియేహి బుద్ధాదీహి పస్సితబ్బం కిలేసేహి వా ఆరకత్తా అరియం నిబ్బానం, అరియం చతుసచ్చమేవ వా దిట్ఠవన్తోతి అరియద్దసా. వేదస్స మగ్గఞాణస్స, తేన వా వేదేన సంసారస్స పరియోసానం గతాతి **వేదగునో. సమ్మదఞ్ఞాయా**తి సమ్మదేవ సబ్బం ఆజానితబ్బం కుసలాదిం ఖన్ధాదిఞ్చ జానిత్వా. సేసం వుత్తనయమేవ.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఉపపరిక్ఖసుత్తవణ్ణనా

౯౪. పఞ్చమే **తథా తథా**తి తేన తేన పకారేన. **ఉపపరిక్ఖేయ్యా**తి వీమంసేయ్య పరితులేయ్య సమ్మసేయ్య వా. **యథా యథాస్స ఉపపరిక్ఖతో**తి యథా యథా అస్స భిక్ఖునో ఉపపరిక్ఖన్తస్స. **బహిద్ధా చస్స విఞ్ఞాణం అవిక్ఖిత్తం అవిసట**న్తి బహిద్ధా రూపాదిఆరమ్మణే ఉప్పజ్జనకవిక్ఖేపాభావతో అవిక్ఖిత్తం సమాహితం, తతో ఏవ అవిసటం సియా . ఇదం వుత్తం హోతి – భిక్ఖవే, యేన యేన పకారేన ఇమస్స ఆరద్ధవిపస్సకస్స భిక్ఖునో ఉపపరిక్ఖతో సఙ్ఖారే సమ్మసన్తస్స పుబ్బే సమాహితాకారసల్లక్ఖణవసేన సమథనిమిత్తం గహేత్వా సక్కచ్చం నిరన్తరం సమ్మసనఞాణం పవత్తేన్తస్స అత్తనో విపస్సనాచిత్తం కమ్మట్ఠానతో బహిద్ధా రూపాదిఆరమ్మణే ఉప్పజ్జనకం న సియా, అచ్చారద్ధవీరియతాయ ఉద్ధచ్చపక్ఖియం న సియా, తేన తేన పకారేన భిక్ఖు ఉపపరిక్ఖేయ్య పరితులేయ్యాతి. **అజ్ఝత్తం అసణ్ఠిత**న్తి యస్మా వీరియే మన్దం వహన్తే సమాధిస్స బలవభావతో కోసజ్జాభిభవేన అజ్ఝత్తం గోచరజ్ఝత్తసఙ్ఖాతే కమ్మట్ఠానారమ్మణే సఙ్కోచవసేన రితత్తా సణ్ఠితం నామ హోతి, వీరియసమతాయ పన యోజితాయ అసణ్ఠితం హోతి వీథిం పటిపన్నం. తస్మా యథా యథాస్స ఉపపరిక్ఖతో

విఞ్ఞాణం అజ్ఝత్తం అసణ్ఠితం అస్స, వీథిపటిపన్నం సియా, తథా తథా ఉపపరిక్ఖేయ్య. **అనుపాదాయ న పరితస్సేయ్యాతి** యథా యథాస్స ఉపపరిక్ఖతో "ఏతం మమ, ఏసో మే అత్తా"తి తణ్హాదిట్ఠిగ్గాహవసేన రూపాదీసు కఞ్చి సఙ్ఖారం అగ్గహేత్వా తతో ఏవ తణ్హాదిట్ఠిగ్గాహవసేన న పరితస్సేయ్య, తథా తథా ఉపపరిక్ఖేయ్యాతి సమ్బన్ధో. కథం పన ఉపపరిక్ఖతో తివిధమ్పేతం సియాతి? ఉద్ధచ్చపక్ఖియే కోసజ్జపక్ఖియే చ ధమ్మే వజ్జేన్తో వీరియసమతం యోజేత్వా పుబ్బేవ విపస్సనుపక్కిలేసేహి చిత్తం విసోధేత్వా యథా సమ్మదేవ విపస్సనాఞాణం విపస్సనావీథిం పటిపజ్జతి, తథా సమ్మసతో.

ఇతి భగవా చతుసచ్చకమ్మట్ఠానికస్స భిక్ఖునో అనుక్కమేన పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధియా ఆరద్ధాయ అచ్చారద్ధవీరియఅతిసిథిలవీరియవిపస్సనుపక్కిలేసేహి చిత్తస్స విసోధనూపాయం దస్సేత్వా ఇదాని తథా విసోధితే విపస్సనాఞాణే న చిరస్సేవ విపస్సనం మగ్గేన ఘటేత్వా సకలవట్టదుక్ఖసమతిక్కమాయ సంవత్తన్తీతి దస్సేన్తో ''**బహిద్ధా, భిక్ఖవే , విఞ్ఞాణే**''తిఆదిమాహ, తం వుత్తనయమేవ. యం పన వుత్తం – ''**ఆయతిం జాతిజరామరణదుక్ఖసముదయసమ్భవో న హోతీ**''తి, తస్సత్థో – ఏవం విపస్సనం మగ్గేన ఘటేత్వా మగ్గపటిపాటియా అగ్గమగ్గేన అనవసేసతో కిలేసేసు ఖీణేసు ఆయతిం అనాగతే జాతిజరామరణసకలవట్టదుక్ఖసముదయసఙ్ఖాతో సమ్భవో ఉప్పాదో చ న హోతి, జాతిసఙ్ఖాతో వా దుక్ఖసముదయో జరామరణసఙ్ఖాతో దుక్ఖసమ్భవో చ న హోతి.

గాథాయం **సత్తసఙ్గప్పహీనస్సాతి** తణ్హాసఙ్గో, దిట్ఠిసఙ్గో, మానసఙ్గో, కోధసఙ్గో, అవిజ్జాసఙ్గో, కిలేససఙ్గో, దుచ్చరితసఙ్గోతి ఇమేసం సత్తన్నం సఙ్గానం పహీనత్తా సత్తసఙ్గప్పహీనస్స. కేచి పన "సత్తానుసయా ఏవ సత్త సఙ్గా"తి వదన్తి. **నేత్తిచ్ఛిన్నస్సాతి** ఛిన్నభవనేత్తికస్స . **విక్ఖీణో జాతిసంసారోతి** పునప్పునం జాయనవసేన పవత్తియా జాతిహేతుకత్తా చ జాతిభూతో సంసారోతి జాతిసంసారో, సో భవనేత్తియా ఛిన్నత్తా విక్ఖీణో పరిక్ఖీణో, తతో ఏవ **నత్థి తస్స పునబ్భవోతి**.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కామూపపత్తిసుత్తవణ్ణనా

౯౬. ఛట్ఠే **కామూపపత్తియోతి** కామపటిలాభా కామపటిసేవనా వా. **పచ్చుపట్ఠితకామాతి** నిబద్ధకామా నిబద్ధారమ్మణా యథా తం మనుస్సా. మనుస్సా హి నిబద్ధవత్థుస్మిం వసం వత్తేన్తి. యత్థ పటిబద్ధచిత్తా హోన్తి, సతమ్పి సహస్సమ్పి దత్వా తమేవ మాతుగామం ఆనేత్వా నిబద్ధభోగం భుఞ్జన్తి. ఏకచ్చే చ దేవా. చాతుమహారాజికతో పట్ఠాయ హి చతుదేవలోకవాసినో నిబద్ధవత్థుస్మింయేవ వసం వత్తేన్తి. పఞ్చసిఖవత్థు చేత్థ నిదస్సనం. తథా ఏకచ్చే ఆపాయికే నేరయికే ఠపేత్వా సేసఅపాయసత్తాపి నిబద్ధవత్థుస్మింయేవ వసం వత్తేన్తి. మచ్ఛా హి అత్తనో మచ్ఛియా, కచ్ఛపో కచ్ఛపియాతి ఏవం సబ్బేపి తిరచ్ఛానా పేతా వినిపాతికా చ. తస్మా నేరయికే ఠపేత్వా సేసఅపాయసత్తే ఉపాదాయ యావ తుసితకాయా ఇమే సత్తా పచ్చుపట్ఠితకామా నామ, **నిమ్మానరతినోతి** సయం నిమ్మితే నిమ్మానే రతి ఏతేసన్తి నిమ్మానరతినో. తే హి నీలపీతాదివసేన యాదిసం యాదిసం రూపం ఇచ్ఛన్తి, తాదిసం తాదిసం నిమ్మినిత్వా రమన్తి ఆయస్మతో అనురుద్ధస్స పురతో మనాపకాయికా దేవతా వియ. **పరనిమ్మితవసవత్తినోతి** పరేహి నిమ్మితే కామే వసం వత్తేన్తీతి పరనిమ్మితవసవత్తినో. తేసఞ్హి మనం ఞత్వా పరే యథారుచితం కామభోగం నిమ్మినన్తి, తే తత్థ వసం వత్తేన్తి. కథం తే పరస్స మనం జానన్తీతి? పకతిసేవనావసేన. యథా హి కుసలో సూదో రఞ్ఞో భుఞ్జన్తస్స యం యం రుచ్చతి, తం తం జానాతి, ఏవం పకతియా అభిరుచితారమ్మణం ఞత్వా తాదిసేయేవ నిమ్మినన్తి, తే తత్థ వసం వత్తేన్తి, మేథునసేవనాదివసేన కామే పరిభుఞ్జన్తి. కేచి

పన “హసితమత్తేన ఓలోకితమత్తేన ఆలిఙ్గితమత్తేన హత్థగ్గహణమత్తేన చ తేసం కామకిచ్చం ఇజ్ఝతీ”తి వదన్తి, తం అట్ఠకథాయం “ఏతం పన నత్థీ”తి పటిక్ఖిత్తం. న హి కాయేన అఫుసన్తస్స ఫోట్ఠబ్బం కామకిచ్చం సాధేతి. ఛన్నమ్పి కామావచరదేవానం కామా పాకతికా ఏవ. వుత్తఞ్హేతం –

“ఛ ఏతే కామావచరా, సబ్బకామసమిద్ధినో;

సబ్బేసం ఏకసఙ్ఖాతం, ఆయు భవతి కిత్తక”న్తి. (విభ. ౧౦౨౩);

గాథాసు **యే చఞ్ఞే**తి యే యథావుత్తదేవేహి అఞ్ఞే చ కామభోగినో మనుస్సా చేవ ఏకచ్చే అపాయూపగా చ సబ్బే తే. **ఇత్థభావఞ్ఞథాభావ**న్తి ఇమం యథాపటిలద్ధత్తభావఞ్చేవ, ఉపపత్తిభవన్తరసఙ్ఖాతం ఇతో అఞ్ఞథాభావఞ్చాతి ద్విప్పభేదం సంసారం **నాతివత్తరే** న అతిక్కమన్తి. **సబ్బే పరిచ్చజే కామే**తి దిబ్బాదిభేదే సబ్బేపి కామే వత్థుకామే చ కిలేసకామే చ పరిచ్చజేయ్య. కిలేసకామే అనాగామిమగ్గేన పజహన్తోయేవ హి వత్థుకామే పరిచ్చజతి నామ. **పియరూపసాతగధిత**న్తి పియరూపేసు రూపాదీసు సుఖవేదనస్సాదేన గధితం గిద్ధం. **ఛేత్వా సోతం దురచ్చయ**న్తి అఞ్ఞేహి దురచ్చయం దురతిక్కమం తణ్హాసోతం అరహత్తమగ్గేన సముచ్ఛిన్దిత్వా. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవాతి.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. కామయోగసుత్తవణ్ణనా

౯౬. సత్తమే **కామయోగయుత్తో**తి పఞ్చకామగుణికో రాగో కామయోగో, తేన యుత్తో కామయోగయుత్తో, అసముచ్ఛిన్నకామరాగస్సేతం అధివచనం. రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగో భవయోగో, తథా ఝాననికన్తి సస్సతదిట్ఠిసహగతో చ రాగో, తేన యుత్తో **భవయోగయుత్తో,** అప్పహీనభవరాగోతి అత్థో. **ఆగామీ**తి బ్రహ్మలోకే ఠితోపి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన ఇమం మనుస్సలోకం ఆగమనసీలో. తేనేవాహ **“ఆగన్తా ఇత్థత్త”**న్తి. మనుస్సత్తభావసఙ్ఖాతం ఇత్థభావం ఆగమనధమ్మో , మనుస్సేసు ఉపపజ్జనసీలోతి అత్థో. కామఞ్చేత్థ కామయోగో ఇత్థత్తం ఆగమనస్స కారణం. యో పన కామయోగయుత్తో, సో ఏకన్తేన భవయోగయుత్తోపి హోతీతి దస్సనత్థం “కామయోగయుత్తో, భిక్ఖవే, భవయోగయుత్తో”తి ఉభయమ్పి ఏకజ్ఝం కత్వా వుత్తం.

కామయోగవిసంయుత్తోతి ఏత్థ అసుభజ్ఝానమ్పి కామయోగవిసంయోగో, తం పాదకం కత్వా అధిగతో అనాగామిమగ్గో ఏకన్తేనేవ కామయోగవిసంయోగో నామ, తస్మా తతియమగ్గఫలే ఠితో అరియపుగ్గలో “కామయోగవిసంయుత్తో”తి వుత్తో. యస్మా పన రూపారూపభవేసు ఛన్దరాగో అనాగామిమగ్గేన న పహీయతి, తస్మా సో అప్పహీనభవయోగత్తా “భవయోగయుత్తో”తి వుత్తో. **అనాగామీ**తి కామలోకం పటిసన్ధిగ్గహణవసేన అనాగమనతో అనాగామీ. కామయోగవిసంయోగవసేనేవ హి సద్ధిం అనవసేసఓరమ్భాగియసంయోజనసముగ్ఘాతేన అజ్ఝత్తసంయోజనాభావసిద్ధితో ఇత్థత్తం అనాగన్త్వా హోతి, తత్థ పరినిబ్బాయీ అనావత్తిధమ్మో. యస్స పన అనవసేసం భవయోగో పహీనో, తస్స అవిజ్జాయోగాదిఅవసిట్ఠకిలేసాపి తదేకట్ఠభావతో పహీనా ఏవ హోన్తీతి , సో పరిక్ఖీణభవసంయోజనో “అరహం ఖీణాసవో”తి వుచ్చతి. తేన వుత్తం “కామయోగవిసంయుత్తో, భిక్ఖవే, భవయోగవిసంయుత్తో అరహం హోతి ఖీణాసవో”తి. ఏత్థ చ కామయోగవిసంయోగో అనాగామీ చతుత్థజ్ఝానస్స సుఖదుక్ఖసోమనస్సదోమనస్సప్పహానం వియ, తతియమగ్గస్స

దిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాససంయోజనపరిక్ఖయో వియ చ చతుత్థమగ్గస్స వణ్ణభణనత్థం వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. పఠమపదేన సోతాపన్నసకదాగామీహి సద్ధిం సబ్బో పుథుజ్జనో గహితో, దుతియపదేన పన సబ్బో అనాగామీ, తతియపదేన అరహాతి అరహత్తనికూటేన దేసనం నిట్ఠాపేసి.

గాథాసు **ఉభయన్**తి ఉభయేన, కామయోగేన, భవయోగేన చ సంయుత్తాతి అత్థో. **సత్తా గచ్ఛన్తి సంసారన్**తి పుథుజ్జనా సోతాపన్నా సకదాగామినోతి ఇమే తివిధా సత్తా కామయోగభవయోగానం అప్పహీనత్తా గచ్ఛన్తి సంసారన్తి. తతో ఏవ జాతిమరణగామినో హోన్తి. ఏత్థ ఏకబీజీ, కోలంకోలో, సత్తక్ఖత్తుపరమోతి తీసు సోతాపన్నేసు సబ్బముదు సత్తక్ఖత్తుపరమో, సో అట్ఠమం భవం న నిబ్బత్తేతి, అత్తనో పరిచ్ఛిన్నజాతివసేన పన సంసరతి, తథా ఇతరేపి. సకదాగామీసుపి యో ఇధ సకదాగామిమగ్గం పత్వా దేవలోకే ఉప్పజ్జిత్వా పున ఇధ నిబ్బత్తతి, సో అత్తనో పరిచ్ఛిన్నజాతివసేనేవ సంసరతి. యే పన సకదాగామినో వోమిస్సకనయేన వినా తత్థ తత్థ దేవేసుయేవ మనుస్సేసుయేవ వా నిబ్బత్తన్తి, తే ఉపరిమగ్గాధిగమాయ యావ ఇన్ద్రియపరిపాకా పునప్పునం ఉప్పజ్జనతో సంసరన్తియేవ. పుథుజ్జనే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి సబ్బభవసంయోజనానం అపరిక్ఖీణత్తా. తేన వుత్తం –

> “కామయోగేన సంయుత్తా, భవయోగేన చూభయం;
> సత్తా గచ్ఛన్తి సంసారం, జాతిమరణగామినో”తి.

కామే పహన్త్వానాతి కామరాగసఙ్ఖాతే కిలేసకామే అనాగామిమగ్గేన పజహిత్వా. **ఛిన్నసంసయా**తి సముచ్ఛిన్నకఙ్ఖా, తఞ్చ ఖో సోతాపత్తిమగ్గేనేవ. వణ్ణభణనత్థం పన చతుత్థమగ్గస్స ఏవం వుత్తం. అరహన్తో హి ఇధ “ఛిన్నసంసయా”తి అధిప్పేతా. తేనేవాహ “**ఖీణమానపునబ్భవా**”తి. సబ్బసో ఖీణో నవవిధోపి మానో ఆయతిం పునబ్భవో చ ఏతేసన్తి ఖీణమానపునబ్భవా. మానగ్గహణేన చేత్థ తదేకట్ఠతాయ లక్ఖణవసేన వా సబ్బో చతుత్థమగ్గవజ్ఝో కిలేసో గహితోతి. ఖీణమానతాయ చ సఉపాదిసేసా నిబ్బానధాతు వుత్తా హోతి, ఖీణపునబ్భవతాయ అనుపాదిసేసా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. కల్యాణసీలసుత్తవణ్ణనా

౯౭. అట్ఠమే **కల్యాణసీలో**తి సున్దరసీలో, పసత్థసీలో, పరిపుణ్ణసీలో. తత్థ సీలపారిపూరీ ద్వీహి కారణేహి హోతి సమ్మదేవ సీలవిపత్తియా ఆదీనవదస్సనేన, సీలసమ్పత్తియా చ ఆనిసంసదస్సనేన. ఇధ పన సబ్బపరిబన్ధవిప్పముత్తస్స సబ్బాకారపరిపుణ్ణస్స మగ్గసీలస్స ఫలసీలస్స చ వసేన కల్యాణతా వేదితబ్బా. **కల్యాణధమ్మో**తి సబ్బే బోధిపక్ఖియధమ్మా అధిప్పేతా, తస్మా కల్యాణా సతిపట్ఠానాదిబోధిపక్ఖియధమ్మా ఏతస్సాతి కల్యాణధమ్మో. **కల్యాణపఞ్ఞో**తి చ మగ్గఫలపఞ్ఞావసేనేవ కల్యాణపఞ్ఞో. లోకుత్తరా ఏవ హి సీలాదిధమ్మా ఏకన్తకల్యాణా నామ అకుప్పసభావత్తా. కేచి పన “చతుపారిసుద్ధిసీలవసేన కల్యాణసీలో, విపస్సనామగ్గధమ్మవసేన కల్యాణధమ్మో, మగ్గఫలపఞ్ఞావసేన కల్యాణపఞ్ఞో”తి వదన్తి. అసేక్ఖా ఏవ తే సీలధమ్మపఞ్ఞాతి ఏకే. అపరే పన భణన్తి – సోతాపన్నసకదాగామీనం మగ్గఫలసీలం కల్యాణసీలం నామ, తస్మా “కల్యాణసీలో”తి ఇమినా సోతాపన్నో సకదాగామీ చ గహితా హోన్తి. తే హి సీలేసు పరిపూరకారినో నామ. అనాగామిమగ్గఫలధమ్మా అగ్గమగ్గధమ్మా చ కల్యాణధమ్మా నామ. తత్థ హి బోధిపక్ఖియధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

తస్మా “కల్యాణధమ్మో”తి ఇమినా తతియమగ్గట్ఠతో పట్ఠాయ తయో అరియా గహితా హోన్తి. పఞ్ఞాకిచ్చస్స మత్థకప్పత్తియా అగ్గఫలే పఞ్ఞా కల్యాణపఞ్ఞా నామ, తస్మా పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తో అరహా “కల్యాణపఞ్ఞో”తి వుత్తో. ఏవమేవ పుగ్గలా గహితా హోన్తీతి. కిం ఇమినా పపఞ్చేన? అగ్గమగ్గఫలధమ్మా ఇధ కల్యాణసీలాదయో వుత్తాతి అయమమ్హాకం ఖన్తి. ధమ్మవిభాగేన హి అయం పుగ్గలవిభాగో, న ధమ్మవిభాగోతి.

కేవలీతి ఏత్థ కేవలం వుచ్చతి కేనచి అవోమిస్సకతాయ సబ్బసఙ్ఖతవివిత్తం నిబ్బానం, తస్స అధిగతత్తా అరహా కేవలీ. అథ వా పహానభావనాపారిపూరియా పరియోసానఅనవజ్జధమ్మపారిపూరియా చ కల్యాణకట్ఠేన అబ్యాసేకసుఖతాయ చ కేవలం అరహత్తం, తదధిగమేన కేవలీ ఖీణాసవో. మగ్గబ్రహ్మచరియవాసం వసిత్వా పరియోసాపేత్వా ఠితోతి **వుసితవా**. ఉత్తమేహి అగ్గభూతేహి వా అసేక్ఖధమ్మేహి సమన్నాగతత్తా “**ఉత్తమపురిసో**”తి వుచ్చతి.

సీలవాతి ఏత్థ కేనట్ఠేన సీలం? సీలనట్ఠేన సీలం. కిమిదం సీలనం నామ? సమాధానం, సుసీల్యవసేన కాయకమ్మాదీనం అవిప్పకిణ్ణతాతి అత్థో. అథ వా ఉపధారణం, ఝానాదికుసలధమ్మానం పతిట్ఠానవసేన ఆధారభావోతి అత్థో. తస్మా సీలతి, సీలేతీతి వా సీలం. అయం తావ సద్దలక్ఖణనయేన సీలట్ఠో. అపరే పన “సిరట్ఠో సీలట్ఠో, సీతలట్ఠో సీలట్ఠో, సివట్ఠో సీలట్ఠో”తి నిరుత్తినయేన అత్థం వణ్ణయన్తి. తయిదం పారిపూరితో అతిసయతో వా సీలం అస్స అత్థీతి **సీలవా,** చతుపారిసుద్ధిసీలవసేన సీలసమ్పన్నోతి అత్థో. తత్థ యం జేట్ఠకసీలం , తం విత్థారేత్వా దస్సేతుం “**పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**”తిఆది వుత్తన్తి ఏకచ్చానం ఆచరియానం అధిప్పాయో.

అపరేన పన భణన్తి – ఉభయత్థాపి పాతిమోక్ఖసంవరో భగవతా వుత్తో. పాతిమోక్ఖసంవరో ఏవ హి సీలం, ఇతరేసు ఇన్ద్రియసంవరో ఛద్వారరక్ఖణమత్తమేవ, ఆజీవపారిసుద్ధి ధమ్మేన పచ్చయుప్పాదనమత్తమేవ, పచ్చయసన్నిస్సితం పటిలద్ధపచ్చయే “ఇదమత్థ”న్తి పచ్చవేక్ఖిత్వా పరిభుఞ్జనమత్తమేవ. నిప్పరియాయేన పాతిమోక్ఖసంవరోవ సీలం. యస్స సో భిన్నో, సో సీసచ్ఛిన్నో పురిసో వియ హత్థపాదే “సేసాని రక్ఖిస్సతీ”తి న వత్తబ్బో. యస్స పన సో అరోగో, అచ్ఛిన్నసీసో వియ పురిసో, తాని పున పాకతికాని కత్వా రక్ఖితుం సక్కోతి. తస్మా **సీలవా**తి ఇమినా పాతిమోక్ఖసీలమేవ ఉద్దిసిత్వా తం విత్థారేతుం “**పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**”తిఆది వుత్తన్తి.

తత్థ **పాతిమోక్ఖ**న్తి సిక్ఖాపదసీలం. తఞ్హి యో నం పాతి రక్ఖతి, తం మోక్ఖేతి మోచేతి ఆపాయికాదీహి దుక్ఖేహీతి పాతిమోక్ఖం. సంవరణం సంవరో, కాయవాచాహి అవీతిక్కమో. పాతిమోక్ఖమేవ సంవరో పాతిమోక్ఖసంవరో, తేన సంవుతో పిహితకాయవాచోతి **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**. ఇదమస్స తస్మిం సీలే పతిట్ఠితభావపరిదీపనం. **విహరతీ**తి తదనురూపవిహారసమఙ్గిభావపరిదీపనం. **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**తి హేట్ఠా పాతిమోక్ఖసంవరస్స, ఉపరి విసేసానుయోగస్స చ ఉపకారకధమ్మపరిదీపనం. **అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ**తి పాతిమోక్ఖసీలతో అచవనధమ్మతాపరిదీపనం. **సమాదాయా**తి సిక్ఖాపదానం అనవసేసతో ఆదానపరిదీపనం. **సిక్ఖతీ**తి సిక్ఖాయ సమఙ్గిభావపరిదీపనం. **సిక్ఖాపదేసూ**తి సిక్ఖితబ్బధమ్మపరిదీపనం.

అపరో నయో – కిలేసానం బలవభావతో పాపకిరియాయ సుకరభావతో పుఞ్ఞకిరియాయ చ దుక్కరభావతో బహుక్ఖత్తుం అపాయేసు పతనసీలోతి పాతీ, పుథుజ్జనో. అనిచ్చతాయ వా భవాదీసు కమ్మవేగక్ఖిత్తో ఘటియన్తం వియ అనవట్ఠానేన పరిబ్భమనతో గమనసీలోతి పాతీ, మరణవసేన వా తమ్హి తమ్హి సత్తనికాయే అత్తభావస్స పాతనసీలోతి పాతీ,

సత్తసన్తానో, చిత్తమేవ వా. తం పాతినం సంసారదుక్ఖతో మోక్ఖేతీతి పాతిమోక్ఖో. చిత్తస్స హి విమోక్ఖేన సత్తో విముత్తో . "చిత్తవోదానా విసుజ్ఝన్తీ"తి (సం. ని. ౩.౧౦౦) "అనుపాదాయ ఆసవేహి చిత్తం విముత్త"న్తి (మ. ని. ౨.౨౦౬) చ వుత్తం. అథ వా అవిజ్జాదినా హేతునా సంసారే పతతి గచ్ఛతి పవత్తతీతి పాతి. "అవిజ్జానీవరణానం సత్తానం తణ్హాసంయోజనానం సన్ధావతం సంసరత"న్తి (సం. ని. ౨.౧౨౪; ౫.౫౨౦) హి వుత్తం. తస్స పాతినో సత్తస్స తణ్హాదిసంకిలేసత్తయతో మోక్ఖో ఏతేనాతి పాతిమోక్ఖో. "కణ్ఠేకాలో"తిఆదీనం వియస్స సమాససిద్ధి వేదితబ్బా.

అథ వా పాతేతి వినిపాతేతి దుక్ఖేతి పాతి, చిత్తం. వుత్తఞ్హి "చిత్తేన నీయతి లోకో, చిత్తేన పరికస్సతీ"తి (సం. ని. ౧.౬౨). తస్స పాతినో మోక్ఖో ఏతేనాతి పాతిమోక్ఖో. పతతి వా ఏతేన అపాయదుక్ఖే సంసారదుక్ఖే చాతి పాతి, తణ్హాదిసంకిలేసో. వుత్తఞ్హి "తణ్హా జనేతి పురిసం (సం. ని. ౧.౫౬-౫౭), తణ్హాదుతియో పురిసో"తి (ఇతివు. ౧౫, ౧౦౫; చూళని. పారాయనానుగీతిగాథానిద్దేస ౧౦౭) చ ఆది. తతో పాతితో మోక్ఖోతి పాతిమోక్ఖో. అథ వా పతతి ఏత్థాతి పాతి, ఛ అజ్ఝత్తికాని బాహిరాని చ ఆయతనాని. వుత్తఞ్హి "ఛసు లోకో సముప్పన్నో, ఛసు కుబ్బతి సన్థవ"న్తి (సం. ని. ౧.౭౦). తతో ఛఅజ్ఝత్తికబాహిరాయతనసఙ్ఖాతతో పాతితో మోక్ఖోతి పాతిమోక్ఖో. అథ వా పాతో వినిపాతో అస్స అత్థీతి పాతీ, సంసారో. తతో మోక్ఖోతి పాతిమోక్ఖో. అథ వా సబ్బలోకాధిపతిభావతో ధమ్మిస్సరో భగవా పతీతి వుచ్చతి, ముచ్చతి ఏతేనాతి మోక్ఖో, పతినో మోక్ఖో తేన పఞ్ఞత్తత్తాతి పతిమోక్ఖో, పతిమోక్ఖో ఏవ పాతిమోక్ఖో. సబ్బగుణానం వా మూలభావతో ఉత్తమట్ఠేన పతి చ సో యథావుత్తట్ఠేన మోక్ఖో చాతి పతిమోక్ఖో, పతిమోక్ఖో ఏవ పాతిమోక్ఖో. తథా హి వుత్తం "పాతిమోక్ఖన్తి ముఖమేతం పముఖమేత"న్తి (మహావ. ౧౩౫) విత్థారో.

అథ వా **ప**ఇతి పకారే, **అతీ**తి అచ్చన్తత్థే నిపాతో. తస్మా పకారేహి అచ్చన్తం మోక్ఖేతీతి పాతిమోక్ఖో. ఇదఞ్హి సీలం సయం తదఙ్గవసేన, సమాధిసహితం పఞ్ఞాసహితఞ్చ విక్ఖమ్భనవసేన సముచ్ఛేదవసేన చ అచ్చన్తం మోక్ఖేతి మోచేతీతి పాతిమోక్ఖం. పతి పతి మోక్ఖోతి వా పతిమోక్ఖో, తమ్హా తమ్హా వీతిక్కమితబ్బదోసతో పతి పచ్చేకం మోక్ఖోతి అత్థో. పతిమోక్ఖో ఏవ పాతిమోక్ఖో. మోక్ఖోతి వా నిబ్బానం, తస్స మోక్ఖస్స పటిబిమ్బభూతన్తి పతిమోక్ఖం. పాతిమోక్ఖసీలసంవరో హి సూరియస్స అరుణుగ్గమనం వియ నిబ్బానస్స ఉదయభూతో తప్పటిభాగో వియ హోతి యథారహం కిలేసనిబ్బాపనతోతి పతిమోక్ఖం, పతిమోక్ఖం ఏవ పాతిమోక్ఖం. అథ వా మోక్ఖం పతి వత్తతి మోక్ఖాభిముఖన్తి పతిమోక్ఖం, పతిమోక్ఖమేవ పాతిమోక్ఖన్తి ఏవం తావేత్థ పాతిమోక్ఖసద్దస్స అత్థో వేదితబ్బో.

సంవరతి పిదహతి ఏతేనాతి **సంవరో**, పాతిమోక్ఖమేవ సంవరోతి **పాతిమోక్ఖసంవరో**. అత్థతో పన తతో తతో వీతిక్కమితబ్బతో విరతియో చేతనా వా, తేన పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో సమన్నాగతో **పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో**తి వుత్తో. వుత్తఞ్హేతం విభఙ్గే –

> "ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో ఉపగతో సముపగతో సమ్పన్నో సమన్నాగతో. తేన వుచ్చతి పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో"తి (విభ. ౫౧౧).

విహరతీతి ఇరియాపథవిహారేన విహరతి, ఇరియతి, వత్తతి. **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**తి వేళుదానాదిమిచ్ఛాజీవస్స కాయపాగబ్భియాదీనఞ్చ అకరణేన, సబ్బసో అనాచారం వజ్జేత్వా "కాయికో అవీతిక్కమో, వాచసికో అవీతిక్కమో"తి ఏవం

వుత్తభిక్ఖుసారుప్పఆచారసమ్పత్తియా వేసియాదిఅగోచరం వజ్జేత్వా పిణ్డపాతాదిఅత్థం ఉపసఙ్కమితుం యుత్తట్ఠానసఙ్ఖాతగోచరేన చ సమ్పన్నత్తా ఆచారగోచరసమ్పన్నో. అపిచ యో భిక్ఖు సత్థరి సగారవో సప్పతిస్సో సబ్రహ్మచారీసు సగారవో సప్పతిస్సో హిరోత్తప్పసమ్పన్నో సునివత్థో సుపారుతో పాసాదికేన అభిక్కన్తేన పటిక్కన్తేన ఆలోకితేన విలోకితేన సమిఞ్జితేన పసారితేన ఓక్ఖిత్తచక్ఖు ఇరియాపథసమ్పన్నో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో భోజనే మత్తఞ్ఞూ జాగరియానుయుత్తో సతిసమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతో అప్పిచ్ఛో సన్తుట్ఠో పవివిత్తో అసంసట్ఠో ఆభిసమాచారికేసు సక్కచ్చకారీ గరుచిత్తీకారబహులో విహరతి, అయం వుచ్చతి ఆచారసమ్పన్నో.

గోచరో పన – ఉపనిస్సయగోచరో, ఆరక్ఖగోచరో, ఉపనిబన్ధగోచరోతి తివిధో. తత్థ దసకథావత్థుగుణసమన్నాగతో వుత్తలక్ఖణో కల్యాణమిత్తో యం నిస్సాయ అసుతం సుణాతి, సుతం పరియోదపేతి, కఙ్ఖం వితరతి, దిట్ఠిం ఉజుకం కరోతి, చిత్తం పసాదేతి, యస్స చ అనుసిక్ఖన్తో సద్ధాయ వడ్ఢతి, సీలేన, సుతేన, చాగేన, పఞ్ఞాయ వడ్ఢతి, అయం **ఉపనిస్సయగోచరో**. యో భిక్ఖు అన్తరఘరం పవిట్ఠో వీథిం పటిపన్నో ఓక్ఖిత్తచక్ఖు యుగమత్తదస్సావీ సంవుతో గచ్ఛతి, న హత్థిం ఓలోకేన్తో, న అస్సం, న రథం, న పత్తిం, న ఇత్థిం, న పురిసం ఓలోకేన్తో, న ఉద్ధం ఓలోకేన్తో, న అధో ఓలోకేన్తో, న దిసావిదిసా పేక్ఖమానో గచ్ఛతి, అయం **ఆరక్ఖగోచరో. ఉపనిబన్ధగోచరో** పన చత్తారో సతిపట్ఠానా, యత్థ భిక్ఖు అత్తనో చిత్తం ఉపనిబన్ధతి. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> “కో చ, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో గోచరో సకో పేత్తికో విసయో? యదిదం – చత్తారో సతిపట్ఠానా”తి (సం॰ ని॰ ౫.౩౭౨).

ఇతి యథావుత్తాయ ఆచారసమ్పత్తియా ఇమాయ చ గోచరసమ్పత్తియా సమన్నాగతత్తా **ఆచారగోచరసమ్పన్నో**.

అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీతి అప్పమత్తకేసు అణుప్పమాణేసు అసఞ్చిచ్చ ఆపన్నసేఖియఅకుసలచిత్తుప్పాదాదిభేదేసు వజ్జేసు భయదస్సనసీలో. యో హి భిక్ఖు పరమాణుమత్తం వజ్జం అట్ఠసట్ఠియోజనసతసహస్సుబ్బేధసినేరుపబ్బతరాజసదిసం కత్వా పస్సతి, యోపి భిక్ఖు సబ్బలహుకం దుబ్భాసితమత్తం పారాజికసదిసం కత్వా పస్సతి, అయం అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ నామ. **సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసూ**తి యం కిఞ్చి సిక్ఖాపదేసు సిక్ఖితబ్బం, తం సబ్బేన సబ్బం సబ్బథా సబ్బం అనవసేసం సమాదియిత్వా సిక్ఖతి వత్తతి, పూరేతీతి అత్థో. **ఇతి కల్యాణసీలో**తి ఇమినా పకారేన కల్యాణసీలో సమానో. పుగ్గలాధిట్ఠానవసేన హి నిద్దిట్ఠం సీలం “ఏవం ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు కల్యాణసీలో హోతీ”తి వుత్తపుగ్గలాధిట్ఠానవసేనేవ నిగమేత్వా “కల్యాణధమ్మో”తి ఏత్థ వుత్తధమ్మే నిద్దిసితుకామేన “తేసం ధమ్మానం ఇదం సీలం అధిట్ఠాన”న్తి దస్సేతుం పున “ఇతి కల్యాణసీలో”తి వుత్తం. **సత్తన్నం బోధిపక్ఖియాన**న్తిఆది సబ్బం హేట్ఠా వుత్తత్థమేవ. పున **కల్యాణసీలో**తిఆది నిగమనం.

గాథాసు **దుక్కట**న్తి దుట్ఠు కతం, దుచ్చరితన్తి అత్థో. **హిరిమన**న్తి హిరిమన్తం హిరిసమ్పన్నం, సబ్బసో పాపపవత్తియా జిగుచ్ఛనసభావన్తి అత్థో. **హిరిమన**న్తి వా హిరిసహితచిత్తం. హిరిగ్గహణేనేవ చేత్థ ఓత్తప్పమ్పి గహితన్తి వేదితబ్బం. హిరోత్తప్పగ్గహణేన చ సబ్బసో దుచ్చరితాభావస్స హేతుం దస్సేన్తో కల్యాణసీలతం హేతుతో విభావేతి. **సమ్బోధీ**తి అరియఞాణం, తం గచ్ఛన్తి భజన్తీతి **సమ్బోధిగామినో,** బోధిపక్ఖికాతి అత్థో. **అనుస్సద**న్తి రాగుస్సదాదిరహితం. “తథావిధ”న్తిపి పఠన్తి. “బోధిపక్ఖికానం ధమ్మానం భావనానుయోగమనుయుత్తో”తి యథా యథా పుబ్బే వుత్తం, తథావిధం తాదిసన్తి అత్థో. **దుక్ఖస్సా**తి వట్టదుక్ఖస్స, వట్టదుక్ఖహేతునో వా. **ఇధేవ ఖయమత్తనో**తి ఆసవక్ఖయాధిగమేన అత్తనో వట్టదుక్ఖహేతునో

సముదయపక్ఖియస్స కిలేసగణస్స ఇధేవ ఇమస్మింయేవ అత్తభావే ఖయం అనుప్పాదం పజానాతి, వట్టదుక్ఖస్సేవ వా ఇధేవ చరిమకచిత్తనిరోధేన ఖయం ఖీణభావం పజానాతి. **తేహి ధమ్మేహి సమ్పన్నన్తి** తేహి యథావుత్తసీలాదిధమ్మేహి సమన్నాగతం. **అసితన్తి** తణ్హాదిట్ఠినిస్సయానం పహీనత్తా అసితం, కత్థచి అనిస్సితం. **సబ్బలోకస్సాతి** సబ్బస్మిం సత్తలోకే. సేసం వుత్తనయమేవ.

అట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. దానసుత్తవణ్ణనా

౯౮. నవమే **దానన్తి** దాతబ్బం, సవత్థుకా వా చేతనా దానం, సమ్పత్తిపరిచ్చాగస్సేతం అధివచనం. **ఆమిసదానన్తి** చత్తారో పచ్చయా దేయ్యధమ్మభావవసేన ఆమిసదానం నామ. తే హి తణ్హాదీహి ఆమసితబ్బతో ఆమిసన్తి వుచ్చన్తి. తేసం వా పరిచ్చాగచేతనా ఆమిసదానం. **ధమ్మదానన్తి** ఇధేకచ్చో "ఇమే ధమ్మా కుసలా, ఇమే ధమ్మా అకుసలా, ఇమే ధమ్మా సావజ్జా, ఇమే ధమ్మా అనవజ్జా, ఇమే విఞ్ఞుగరహితా, ఇమే విఞ్ఞుప్పసత్థా; ఇమే సమత్తా సమాదిన్నా అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తన్తి, ఇమే హితాయ సుఖాయ సంవత్తన్తీ"తి కుసలాకుసలకమ్మపథే విభజన్తో కమ్మకమ్మవిపాకే ఇధలోకపరలోకే పచ్చక్ఖతో దస్సేన్తో వియ పాకటం కరోన్తో అకుసలేహి ధమ్మేహి నివత్తాపేన్తో, కుసలేసు ధమ్మేసు పతిట్ఠాపేన్తో, ధమ్మం దేసేతి, ఇదం ధమ్మదానం. యో పన "ఇమే ధమ్మా అభిఞ్ఞేయ్యా , ఇమే పరిఞ్ఞేయ్యా, ఇమే పహాతబ్బా, ఇమే సచ్ఛికాతబ్బా, ఇమే భావేతబ్బా"తి సచ్చాని విభావేన్తో అమతాధిగమాయ పటిపత్తిధమ్మం దేసేతి, ఇదం సిఖాప్పత్తం ధమ్మదానం నామ. **ఏతదగ్గన్తి** ఏతం అగ్గం. **యదిదన్తి** యం ఇదం ధమ్మదానం వుత్తం, ఏతం ఇమేసు ద్వీసు దానేసు అగ్గం సేట్ఠం ఉత్తమం. వివట్టగామిధమ్మదానఞ్హి నిస్సాయ సబ్బానత్థతో పరిముచ్చతి, సకలం వట్టదుక్ఖం అతిక్కమతి. లోకియం పన ధమ్మదానం సబ్బేసం దానానం నిదానం సబ్బసమ్పత్తీనం మూలం. తేనాహ –

"సబ్బదానం ధమ్మదానం జినాతి, సబ్బరసం ధమ్మరసో జినాతి;
సబ్బరతిం ధమ్మరతీ జినాతి, తణ్హక్ఖయో సబ్బదుక్ఖం జినాతీ"తి. (ధ॰ ప॰ ౩౫౪) –

అభయదానమేత్థ ధమ్మదానేనేవ సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం.

సాధారణభోగితాధిప్పాయేన అత్తనా పరిభుఞ్జితబ్బతో చతుపచ్చయతో సయమేవ అభుఞ్జిత్వా పరేసం సంవిభజనం **ఆమిససంవిభాగో**. సాధారణభోగితాధిప్పాయేనేవ అత్తనా విదితస్స అధిగతస్స ధమ్మస్స అప్పోస్సుక్కో అహుత్వా పరేసం ఉపదేసో **ధమ్మసంవిభాగో**. చతూహి పచ్చయేహి చతూహి చ సఙ్గహవత్థూహి పరేసం అనుగ్గణ్హనం అనుకమ్పనం **ఆమిసానుగ్గహో**. వుత్తనయేనేవ ధమ్మేన పరేసం అనుగ్గణ్హనం అనుకమ్పనం **ధమ్మానుగ్గహో**. సేసం వుత్తనయమేవ.

గాథాసు **యమాహు దానం పరమన్తి** యం దానం చిత్తఖేత్తదేయ్యధమ్మానం ఉళారభావేన పరమం ఉత్తమం, భోగసమ్పత్తిఆదీనం వా పూరణతో ఫలనతో, పరస్స వా లోభమచ్ఛరియాదికస్స పటిపక్ఖస్స మద్దనతో హింసనతో "పరమ"న్తి బుద్ధా భగవన్తో ఆహు. **అనుత్తరన్తి** యం దానం చేతనాదిసమ్పత్తియా సాతిసయపవత్తియా అగ్గభావేన అగ్గవిపాకత్తా చ ఉత్తరరహితం అనుత్తరభావసాధనం చాతి ఆహు. **యం సంవిభాగన్తి** ఏత్థాపి "పరమం అనుత్తర"న్తి పదద్వయం ఆనేత్వా యోజేతబ్బం. **అవణ్ణయీతి** కిత్తయి, "భోజనం, భిక్ఖవే, దదమానో దాయకో పటిగ్గాహకానం పఞ్చ ఠానాని దేతీ"తిఆదినా (అ॰

ని॰ ౫.౩౭), “ఏవం చే, భిక్ఖవే, సత్తా జానేయ్యుం దానసంవిభాగస్స విపాక”న్తిఆదినా (ఇతివు॰ ౨౬) చ పసంసయి. యథా పన దానం సంవిభాగో చ పరమం అనుత్తరఞ్చ హోతి, తం దస్సేతుం ‘‘**అగ్గమ్హీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **అగ్గమ్హీ**తి సీలాదిగుణవిసేసయోగేన సేట్ఠే అనుత్తరే పుఞ్ఞక్ఖేత్తే సమ్మాసమ్బుద్ధే అరియసఙ్ఘే చ. **పసన్నచిత్తో**తి కమ్మఫలసద్ధాయ రతనత్తయసద్ధాయ చ చిత్తం పసాదేన్తో ఓకప్పేన్తో. చిత్తసమ్పత్తియా హి ఖేత్తసమ్పత్తియా చ పరిత్తేపి దేయ్యధమ్మే దానం మహానుభావం హోతి మహాజుతికం మహావిప్ఫారం. వుత్తఞ్హేతం –

“నత్థి చిత్తే పసన్నమ్హి, అప్పకా నామ దక్ఖిణా;
తథాగతే వా సమ్బుద్ధే, అథ వా తస్స సావకే”తి. (వి॰ వ॰ ౮౦౪; నేత్తి॰ ౯౨);

విఞ్ఞూతి సప్పఞ్ఞో. **పజానన్తి** సమ్మదేవ దానఫలం దానానిసంసం పజానన్తో. **కో న యజేథ కాలే**తి యుత్తప్పత్తకాలే కో నామ దానం న దదేయ్య? సద్ధా, దేయ్యధమ్మో, పటిగ్గాహకాతి ఇమేసం తిణ్ణం సమ్ముఖిభూతకాలేయేవ హి దానం సమ్భవతి, న అఞ్ఞథా, పటిగ్గాహకానం వా దాతుం యుత్తకాలే.

ఏవం పఠమగాథాయ ఆమిసదానసంవిభాగానుగ్గహే దస్సేత్వా ఇదాని ధమ్మదానసంవిభాగానుగ్గహే దస్సేతుం ‘‘**యే చేవ భాసన్తీ**’’తి దుతియగాథమాహ. తత్థ **ఉభయన్తి** “భాసన్తి సుణన్తీ”తి వుత్తా దేసకా పటిగ్గాహకాతి ఉభయం. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యే **సుగతస్స** భగవతో **సాసనే** సద్ధమ్మే **పసన్నచిత్తా** విముత్తాయతనసీసే ఠత్వా దేసేన్తి పటిగ్గణ్హన్తి చ, తేసం దేసకపటిగ్గాహకానం సో ధమ్మదానధమ్మసంవిభాగధమ్మానుగ్గహసఙ్ఖాతో **అత్థో**. పరమత్థసాధనతో **పరమో**. తణ్హాసంకిలేసాదిసబ్బసంకిలేసమలవిసోధనేన **విసుజ్ఝతి**. కీదిసానం? **యే అప్పమత్తా సుగతస్స సాసనే**. యే చ –

“సబ్బపాపస్స అకరణం, కుసలస్స ఉపసమ్పదా;
సచిత్తపరియోదపనం, ఏతం బుద్ధాన సాసన”న్తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౯౦; ధ॰ ప॰ ౧౮౩) –

సఙ్ఖేపతో ఏవం పకాసితే సమ్మాసమ్బుద్ధస్స సాసనే ఓవాదే అనుసిట్ఠియం అప్పమత్తా అధిసీలసిక్ఖాదయో సక్కచ్చం సమ్పాదేన్తి. తేసం **విసుజ్ఝతి,** అరహత్తఫలవిసుద్ధియా అతివియ వోదాయతీతి.

నవమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. తేవిజ్జసుత్తవణ్ణనా

౯౯. దసమే **ధమ్మేనా**తి ఞాయేన, సమ్మాపటిపత్తిసఙ్ఖాతేన హేతునా కారణేన. యాయ హి పటిపదాయ తేవిజ్జో హోతి, సా పటిపదా ఇధ ధమ్మోతి వేదితబ్బా. కా పన సా పటిపదాతి? చరణసమ్పదా చ విజ్జాసమ్పదా చ. **తేవిజ్జన్తి** పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణాదీహి తీహి విజ్జాహి సమన్నాగతం. **బ్రాహ్మణన్తి** బాహితపాపబ్రాహ్మణం. **పఞ్ఞాపేమీ**తి “బ్రాహ్మణో”తి జానాపేమి పతిట్ఠపేమి. **నాఞ్ఞం లపితలాపనమత్తేనా**తి అఞ్ఞం జాతిమత్తబ్రాహ్మణం అట్ఠకాదీహి లపితమత్తవిప్పలపనమత్తేన బ్రాహ్మణం న పఞ్ఞాపేమీతి. అథ వా **లపితలాపనమత్తేనా**తి మన్తానం అజ్ఝేనఅజ్ఝాపనమత్తేన. ఉభయథాపి యం పన బ్రాహ్మణా సామవేదాదివేదత్తయఅజ్ఝేనేన తేవిజ్జం బ్రాహ్మణం వదన్తి, తం పటిక్ఖిపతి. భగవతా హి

“పరమత్థతో అతేవిజ్జం బ్రాహ్మణంయేవ చేతే భోవాదినో అవిజ్జానివుతా ‘తేవిజ్జో బ్రాహ్మణో’తి వదన్తి, ఏవం పన తేవిజ్జో బ్రాహ్మణో హోతీ”తి దస్సనత్థం తథా బుజ్ఝనకానం పుగ్గలానం అజ్ఝాసయేన అయం దేసనా ఆరద్ధా.

తత్థ యస్మా విజ్జాసమ్పన్నో చరణసమ్పన్నోయేవ హోతి చరణసమ్పదాయ వినా విజ్జాసమ్పత్తియా అభావతో, తస్మా చరణసమ్పదం అన్తోగధం కత్వా విజ్జాసీసేనేవ బ్రాహ్మణం పఞ్ఞాపేతుకామో ‘‘**ధమ్మేనాహం, భిక్ఖవే, తేవిజ్జం బ్రాహ్మణం పఞ్ఞాపేమీ**’’తి దేసనం సముట్ఠాపేత్వా ‘‘**కథఞ్చాహం, భిక్ఖవే, ధమ్మేన తేవిజ్జం బ్రాహ్మణం పఞ్ఞాపేమీ**’’తి కథేతుకమ్యతాయ పుచ్ఛం కత్వా పుగ్గలాధిట్ఠానాయ దేసనాయ విజ్జత్తయం విభజన్తో ‘‘**ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖూ**’’తిఆదిమాహ.

తత్థ **అనేకవిహితన్తి** అనేకవిధం, అనేకేహి వా పకారేహి పవత్తితం, సంవణ్ణితన్తి అత్థో. **పుబ్బేనివాసన్తి** సమనన్తరాతీతభవం ఆదిం కత్వా తత్థ తత్థ నివుత్థక్ఖన్ధసన్తానం. **నివుత్థన్తి** అజ్ఝావుత్థం అనుభూతం, అత్తనో సన్తానే ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధం, నివుత్థధమ్మం వా నివుత్థం, గోచరనివాసేన నివుత్థం, అత్తనో విఞ్ఞాణేన విఞ్ఞాతం పరవిఞ్ఞాణవిఞ్ఞాతమ్పి వా ఛిన్నవటుమకానుస్సరణాదీసు. **అనుస్సరతీతి** “ఏకమ్పి జాతిం ద్వేపి జాతియో”తి ఏవం జాతిపటిపాటివసేన అనుగన్త్వా సరతి, అనుదేవ వా సరతి, చిత్తే అభినిన్నామితే పరికమ్మసమనన్తరం సరతి.

సేయ్యథిదన్తి ఆరద్ధప్పకారదస్సనత్థే నిపాతో. తేనేవ య్వాయం పుబ్బేనివాసో ఆరద్ధో హోతి, తస్స పకారం దస్సేన్తో ‘‘**ఏకమ్పి జాతి**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏకమ్పి జాతిన్తి** ఏకమ్పి పటిసన్ధిమూలకం చుతిపరియోసానం ఏకభవపరియాపన్నం ఖన్ధసన్తానం. ఏస నయో **ద్వేపి జాతియోతిఆదీసు. అనేకేపి సంవట్టకప్పేతిఆదీసు** పన పరిహాయమానో కప్పో సంవట్టకప్పో , వడ్ఢమానో వివట్టకప్పో. తత్థ సంవట్టేన సంవట్టట్ఠాయీ గహితో హోతి తమ్మూలకత్తా, వివట్టేన చ వివట్టట్ఠాయీ. ఏవఞ్హి సతి యాని తాని “చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, కప్పస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యాని. కతమాని చత్తారి? సంవట్టో, సంవట్టట్ఠాయీ, వివట్టో, వివట్టట్ఠాయీ”తి (అం॰ ని॰ ౪.౧౫౬) వుత్తాని చత్తారి అసఙ్ఖ్యేయ్యాని, తాని పరిగ్గహితాని హోన్తి.

తత్థ తయో సంవట్టా – తేజోసంవట్టో, ఆపోసంవట్టో, వాయోసంవట్టోతి. తిస్సో సంవట్టసీమా – ఆభస్సరా, సుభకిణ్హా, వేహప్ఫలాతి. యదా కప్పో తేజేన సంవట్టతి, ఆభస్సరతో హేట్ఠా అగ్గినా డయ్హతి. యదా ఉదకేన సంవట్టతి, సుభకిణ్హతో హేట్ఠా ఉదకేన విలీయతి. యదా వాతేన సంవట్టతి, వేహప్ఫలతో హేట్ఠా వాతేన విద్ధంసియతి. విత్థారతో పన కోటిసతసహస్సచక్కవాళం ఏకతో వినస్సతి. ఇతి ఏవరూపో అయం పుబ్బేనివాసం అనుస్సరన్తో భిక్ఖు అనేకేపి సంవట్టకప్పే అనేకేపి వివట్టకప్పే అనేకేపి సంవట్టవివట్టకప్పే అనుస్సరతి. కథం? **అముత్రాసిన్తిఆదినా** నయేన.

తత్థ **అముత్రాసిన్తి** అముమ్హి సంవట్టకప్పే అముమ్హి భవే వా యోనియా వా గతియా వా విఞ్ఞాణట్ఠితియా వా సత్తావాసే వా సత్తనికాయే వా అహమహోసిం. **ఏవంనామోతి** తిస్సో వా ఫుస్సో వా. **ఏవంగోత్తోతి** గోతమో వా కస్సపో వా. **ఏవంవణ్ణోతి** ఓదాతో వా సామో వా. **ఏవమాహారోతి** సాలిమంసోదనాహారో వా పవత్తఫలభోజనో వా. **ఏవంసుఖదుక్ఖప్పటిసంవేదీతి** అనేకప్పకారానం కాయికచేతసికానం సామిసనిరామిసాదిప్పభేదానం వా సుఖదుక్ఖానం పటిసంవేదీ. **ఏవమాయుపరియన్తోతి** ఏవం వస్ససతపరిమాణాయుపరియన్తో వా చతురాసీతికప్పసతసహస్సపరిమాణాయుపరియన్తో వా. **సో తతో చుతో అముత్ర ఉదపాదిన్తి** సోహం తతో భవతో యోనితో గతితో విఞ్ఞాణట్ఠితితో సత్తావాసతో సత్తనికాయతో వా చుతో పున అముకస్మిం నామ భవే యోనియా గతియా విఞ్ఞాణట్ఠితియా సత్తావాసే సత్తనికాయే వా ఉదపాదిం. **తత్రాపాసిన్తి**

అథ తత్రాపి భవే యోనియా గతియా విఞ్ఞాణట్ఠితియా సత్తావాసే సత్తనికాయే వా పున అహోసిం. **ఏవంనామోతిఆది** వుత్తనయమేవ.

అథ వా యస్మా “అముత్రాసి”న్తి ఇదం అనుపుబ్బేన ఆరోహన్తస్స అత్తనో అభినీహారానురూపం యథాబలం సరణం, “సో తతో చుతో”తి పటినివత్తన్తస్స పచ్చవేక్ఖణం, తస్మా “ఇధూపపన్నో”తి ఇమిస్సా ఇధూపపత్తియా అనన్తరం “అముత్ర ఉదపాది”న్తి వుత్తం. **తత్రాపాసి**న్తి తత్రాపి భవే...పే.... సత్తనికాయే వా ఆసిం. **ఏవంనామో**తి దత్తో వా మిత్తో వా, **ఏవంగోత్తో**తి వాసేట్ఠో వా కస్సపో వా. **ఏవంవణ్ణో**తి కాళో వా ఓదాతో వా. **ఏవమాహారో**తి సుధాహారో వా సాలిఓదనాదిఆహారో వా. **ఏవంసుఖదుక్ఖప్పటిసంవేదీ**తి దిబ్బసుఖప్పటిసంవేదీ వా మానుససుఖదుక్ఖప్పటిసంవేదీ వా. **ఏవమాయుపరియన్తో**తి ఏవం తంతంపరమాయుపరియన్తో. **సో తతో చుతో**తి సోహం తతో భవాదితో చుతో. **ఇధూపపన్నో**తి ఇధ ఇమస్మిం చరిమభవే మనుస్సో హుత్వా ఉపపన్నో నిబ్బత్తో.

ఇతీతి ఏవం. **సాకారం సఉద్దేస**న్తి నామగోత్తాదివసేన సఉద్దేసం, వణ్ణాదివసేన సాకారం. నామగోత్తేన హి సత్తా “తిస్సో గోతమో”తి ఉద్దిసీయన్తి, వణ్ణాదీహి “సామో ఓదాతో”తి నానత్తతో పఞ్ఞాయన్తి. తస్మా నామగోత్తం ఉద్దేసో, ఇతరే ఆకారా. **అయమస్స పఠమా విజ్జా అధిగతా**తి అయం ఇమినా భిక్ఖునా పఠమం అధిగమవసేన పఠమా, విదితకరణట్ఠేన విజ్జా అధిగతా సచ్ఛికతా హోతి. కిం పనాయం విదితం కరోతి? పుబ్బేనివాసం. **అవిజ్జా**తి తస్సేవ పుబ్బేనివాసస్స అవిదితకరణట్ఠేన తస్స పటిచ్ఛాదకమోహో వుచ్చతి. **తమో**తి స్వేవ మోహో పటిచ్ఛాదకట్ఠేన తమోతి వుచ్చతి. **ఆలోకో**తి సా ఏవ విజ్జా ఓభాసకరణట్ఠేన ఆలోకో. ఏత్థ చ విజ్జా అధిగతాతి అయం అత్థో, సేసం పసంసావచనం. యోజనా పనేత్థ – అయం ఖో తేన భిక్ఖునా విజ్జా అధిగతా, తస్స అధిగతవిజ్జస్స అవిజ్జా విహతా, వినట్ఠాతి అత్థో. కస్మా? యస్మా విజ్జా ఉప్పన్నాతి. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో.

యథా తన్తి ఏత్థ **యథా**తి ఓపమ్మత్థే, **త**న్తి నిపాతమత్తం. సతియా అవిప్పవాసేన **అప్పమత్తస్స**. వీరియాతాపేన **ఆతాపినో**. కాయే చ జీవితే చ అనపేక్ఖతాయ **పహితత్తస్స** పేసితచిత్తస్సాతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా అప్పమత్తస్స ఆతాపినో పహితత్తస్స విహరతో అవిజ్జా విహఞ్ఞేయ్య, విజ్జా ఉప్పజ్జేయ్య, తమో విహఞ్ఞేయ్య, ఆలోకో ఉప్పజ్జేయ్య; ఏవమేవ తస్స భిక్ఖునో అవిజ్జా విహతా, విజ్జా ఉప్పన్నా , తమో విహతో, ఆలోకో ఉప్పన్నో, తస్స పధానానుయోగస్స అనురూపమేవ ఫలం లభిత్వా విహరతీతి.

దిబ్బేన చక్ఖునాతి ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **విసుద్ధేనా**తి చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుభావతో విసుద్ధం. యో హి చుతిమత్తమేవ పస్సతి న ఉపపాతం, సో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో ఉపపాతమత్తమేవ పస్సతి న చుతిం, సో నవసత్తపాతుభావదిట్ఠిం గణ్హాతి. యో పన తదుభయం పస్సతి, సో యస్మా దువిధమ్పి తం దిట్ఠిగతం అతివత్తతి, తస్మాస్స తం దస్సనం దిట్ఠివిసుద్ధిహేతు హోతి, తదుభయమ్పాయం బుద్ధపుత్తో పస్సతి. తేన వుత్తం “చుతూపపాతదస్సనేన దిట్ఠివిసుద్ధిహేతుభావతో విసుద్ధ”న్తి. ఏకాదసఉపక్కిలేసవిరహతో వా **విసుద్ధం**. యథాహ “విచికిచ్ఛా చిత్తస్స ఉపక్కిలేసోతి – ఇతి విదిత్వా విచికిచ్ఛం చిత్తస్స ఉపక్కిలేసం పజహిం, అమనసికారో...పే.... థినమిద్ధం, ఛమ్భితత్తం, ఉప్పిలం, దుట్ఠుల్లం, అచ్చారద్ధవీరియం, అతిలీనవీరియం, అభిజప్పా, నానత్తసఞ్ఞా, అతినిజ్ఝాయితత్తం రూపానం చిత్తస్స ఉపక్కిలేసో”తి (మ. ని. ౩.౨౪౨) ఏవం వుత్తేహి ఏకాదసహి ఉపక్కిలేసేహి

అనుపక్కిలిట్ఠత్తా **విసుద్ధం**. మనుస్సూపచారం అతిక్కమిత్వా రూపదస్సనేన **అతిక్కన్తమానుసకం,** మంసచక్ఖుం వా అతిక్కన్తత్తా అతిక్కన్తమానుసకం. తేన దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన అతిక్కన్తమానుసకేన. **సత్తే పస్సతీ**తి మనుస్సమంసచక్ఖునా వియ సత్తే పస్సతి దక్ఖతి ఓలోకేతి.

చవమానే ఉపపజ్జమానేతి ఏత్థ చుతిక్ఖణే ఉపపత్తిక్ఖణే వా దిబ్బచక్ఖునాపి దట్ఠుం న సక్కా. యే పన ఆసన్నచుతికా ఇదాని చవిస్సన్తి, తే చవమానా. యే చ గహితపటిసన్ధికా సమ్పతినిబ్బత్తా వా, తే ఉపపజ్జమానాతి అధిప్పేతా. తే ఏవరూపే చవమానే ఉపపజ్జమానే చ పస్సతీతి దస్సేతి. **హీనే**తి మోహనిస్సన్దయుత్తత్తా హీనానం జాతికులభోగాదీనం వసేన హీళితే పరిభూతే. **పణీతే**తి అమోహనిస్సన్దయుత్తత్తా తబ్బిపరీతే. **సువణ్ణే**తి అదోసనిస్సన్దయుత్తత్తా ఇట్ఠకన్తమనాపవణ్ణయుత్తే. **దుబ్బణ్ణే**తి దోసనిస్సన్దయుత్తత్తా అనిట్ఠఅకన్తామనాపవణ్ణయుత్తే. అభిరూపే విరూపేతిపి అత్థో. **సుగతే**తి సుగతిగతే, అలోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా అడ్ఢే మహద్ధనే. **దుగ్గతే**తి దుగ్గతిగతే, లోభనిస్సన్దయుత్తత్తా వా దలిద్దే అప్పన్నపానభోజనే. **యథాకమ్మూపగే**తి యం యం కమ్మం ఉపచితం, తేన తేన ఉపగతే . తత్థ పురిమేహి “చవమానే”తిఆదీహి దిబ్బచక్ఖుకిచ్చం వుత్తం, ఇమినా పన పదేన యథాకమ్మూపగఞాణకిచ్చం.

తస్స చ ఞాణస్స అయం ఉప్పత్తిక్కమో – ఇధ భిక్ఖు హేట్ఠా నిరయాభిముఖం ఆలోకం వడ్ఢేత్వా నేరయికే సత్తే పస్సతి మహన్తం దుక్ఖం అనుభవమానే, ఇదం దస్సనం దిబ్బచక్ఖుఞాణకిచ్చమేవ. సో చ ఏవం మనసి కరోతి “కిం ను ఖో కమ్మం కత్వా ఇమే సత్తా ఏతం దుక్ఖం అనుభవన్తీ”తి, అథస్స “ఇదం నామ కత్వా”తి తంకమ్మారమ్మణం ఞాణం ఉప్పజ్జతి. తథా ఉపరి దేవలోకాభిముఖం ఆలోకం వడ్ఢేత్వా నన్దనవనమిస్సకవనఫారుసకవనాదీసు సత్తే పస్సతి దిబ్బసమ్పత్తిం అనుభవమానే, ఇదమ్పి దస్సనం దిబ్బచక్ఖుఞాణకిచ్చమేవ. సో ఏవం మనసి కరోతి “కిం ను ఖో కమ్మం కత్వా ఇమే సత్తా ఏతం సమ్పత్తిం అనుభవన్తీ”తి? అథస్స “ఇదం నామ కత్వా”తి తంకమ్మారమ్మణం ఞాణం ఉప్పజ్జతి, ఇదం యథాకమ్మూపగఞాణం నామ. ఇమస్స విసుం పరికమ్మం నామ నత్థి. యథా చిమస్స, ఏవం అనాగతంసఞాణస్సపి. దిబ్బచక్ఖుపాదకానేవ హి ఇమాని దిబ్బచక్ఖునా సహేవ ఇజ్ఝన్తి. **కాయదుచ్చరితేనా**తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. ఇధ **విజ్జా**తి దిబ్బచక్ఖుఞాణవిజ్జా. **అవిజ్జా**తి సత్తానం చుతిపటిసన్ధిచ్ఛాదికా అవిజ్జా. సేసం వుత్తనయమేవ.

తతియవారే **విజ్జా**తి అరహత్తమగ్గఞాణవిజ్జా. **అవిజ్జా**తి చతుసచ్చప్పటిచ్ఛాదికా అవిజ్జా. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **ఏవం ఖో**తిఆది నిగమనం.

గాథాసు అయం సఙ్ఖేపత్థో – **యో** యథావుత్తం **పుబ్బేనివాసం అవేతి** అవగచ్ఛతి, వుత్తనయేన పాకటం కత్వా జానాతి. “యోవేదీ”తిపి పాఠో, యో అవేది విదితం కత్వా ఠితోతి అత్థో. ఛబ్బీసతిదేవలోకసఙ్ఖాతం సగ్గం చతుబ్బిధం అపాయఞ్చ వుత్తనయేనేవ దిబ్బచక్ఖునా పస్సతి. **అథో**తి తతో పరం జాతిక్ఖయసఙ్ఖాతం అరహత్తం నిబ్బానమేవ వా పత్తో అధిగతో. తతో ఏవ **అభిఞ్ఞా** అభివిసిట్ఠాయ మగ్గపఞ్ఞాయ జానితబ్బం చతుసచ్చధమ్మం జానిత్వా కిచ్చవోసానేన **వోసితో** నిట్ఠానప్పత్తో. మోనేయ్యధమ్మసమన్నాగమేన **ముని,** ఖీణాసవో యస్మా **ఏతాహి** యథావుత్తాహి **తీహి విజ్జాహి** సమన్నాగతత్తా తతో తతియవిజ్జాయ సబ్బథా బాహితపాపత్తా చ **తేవిజ్జో బ్రాహ్మణో** నామ హోతి. తస్మా తమేవ అహం తేవిజ్జం బ్రాహ్మణం వదామి, అఞ్ఞం పన లపితలాపనం యజుఆదిమన్తపదానం అజ్ఝాపనపరం **తేవిజ్జం** బ్రాహ్మణం న వదామి, తేవిజ్జోతి తం న కథేమీతి.

ఇతి ఇమస్మిం వగ్గే దుతియసుత్తే వట్టం కథితం, పఞ్చమఅట్ఠమదసమసుత్తేసు వివట్టం కథితం, ఇతరేసు వట్టవివట్టం కథితన్తి వేదితబ్బం.

దసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పరమత్థదీపనియా ఖుద్దకనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఇతివుత్తకస్స తికనిపాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. చతుక్కనిపాతో

౧. బ్రాహ్మణధమ్మయాగసుత్తవణ్ణనా

౧౦౦. చతుక్కనిపాతస్స పఠమే **అహన్తి** అత్తనిద్దేసో. యో హి పరో న హోతి, సో నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతో అత్తా “అహ”న్తి వుచ్చతి. **అస్మీ**తి పటిజాననా. యో పరమత్థబ్రాహ్మణభావో “అహ”న్తి వుచ్చమానో, తస్స అత్తని అత్థిభావం పటిజానన్తో హి సత్థా “అస్మీ”తి అవోచ. “అహమస్మీ”తి చ యథా “అహమస్మి బ్రహ్మా మహాబ్రహ్మా, సేయ్యోహమస్మీ”తి చ అప్పహీనదిట్ఠిమానానుసయా పుథుజ్జనా అత్తనో దిట్ఠిమానమఞ్ఞనాభినివేసవసేన అభివదన్తి, న ఏవం వుత్తం. సబ్బసో పన పహీనదిట్ఠిమానానుసయో భగవా సమఞ్ఞం అనతిధావన్తో లోకసమఞ్ఞానురోధేన వేనేయ్యసన్తానేసు ధమ్మం పతిట్ఠపేన్తో కేవలం తాదిసస్స గుణస్స అత్తని విజ్జమానతం పటిజానన్తో ‘‘**అహమస్మీ**’’తి ఆహ. **బ్రాహ్మణో**తి బాహితపాపత్తా బ్రహ్మస్స చ అణనతో బ్రాహ్మణో. అయఞ్హేత్థ అత్థో – భిక్ఖవే, అహం పరమత్థతో బ్రాహ్మణోస్మీతి. భగవా సబ్బాకారపరిపుణ్ణస్స దానసంయమాదివతసమాదానస్స నిరవసేసాయ తపచరియాయ పారం గతో సమ్మదేవ వుసితబ్రహ్మచరియవాసో సకలవేదన్తగూ సువిసుద్ధవిజ్జాచరణో సబ్బథా నిన్హాతపాపమలో అనుత్తరస్స అరియమగ్గసఙ్ఖాతస్స బ్రాహ్మణస్స వత్తా పవత్తా, సుపరిసుద్ధస్స చ సాసనబ్రహ్మచరియస్స పవేదేతా, తస్మా సబ్బసో బాహితపాపత్తా బ్రహ్మస్స చ అణనతో కథనతో పరమత్థేన బ్రాహ్మణోతి వుచ్చతి.

ఇతి భగవా సదేవకే లోకే అత్తనో అనుత్తరం బ్రాహ్మణభావం పవేదేత్వా యాని తాని బ్రాహ్మణదానాదీని ఛ కమ్మాని బ్రాహ్మణస్స పఞ్ఞాపేన్తి, తేసమ్పి సుపరిసుద్ధానం ఉక్కంసతో అత్తని సంవిజ్జమానతం దస్సేతుం ‘‘**యాచయోగో**’’తిఆదిమాహ.

తత్థ **యాచయోగో**తి యాచేహి యుత్తో. యాచన్తీతి యాచా, యాచకా , తే పనేత్థ వేనేయ్యా వేదితబ్బా. తే హి “దేసేతు, భన్తే భగవా , ధమ్మం; దేసేతు, సుగతో, ధమ్మ”న్తి భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా ధమ్మదేసనం యాచన్తి. భగవా చ తేసం ఇచ్ఛావిఘాతం అకరోన్తో యథారుచి ధమ్మం దేసేన్తో ధమ్మదానం దేతీతి యాచయోగో, సదా సబ్బకాలం తేహి అవిరహితో. అథ వా **యాచయోగో**తి యాచనయోగ్గో, అధిప్పాయపూరణతో యాచితుం యుత్తోతి అత్థో “యాజయోగో”తిపి పాఠో. తత్థ యాజో వుచ్చతి మహాదానం, యిట్ఠన్తి అత్థో. ఇధ పన ధమ్మదానం వేదితబ్బం, యాజే నియుత్తోతి యాజయోగా. **సదా**తి సబ్బదా, అనవరతప్పవత్తసద్ధమ్మమహాదానోతి అత్థో. అథ వా యాజేన యోజేతీతిపి **యాజయోగో**. తివిధదానసఙ్ఖాతేన యాజేన సత్తే యథారహం యోజేతి, తత్థ దానే నియోజేతీతి అత్థో. “యాజయోగో సతత”న్తిపి పఠన్తి. **పయతపాణీ**తి పరిసుద్ధహత్థో. యో హి దానాధిముత్తో ఆమిసదానం దేన్తో సక్కచ్చం సహత్థేన దేయ్యధమ్మం దాతుం సదా ధోతహత్థోయేవ హోతి, సో “పయతపాణీ”తి వుచ్చతి. భగవాపి ధమ్మదానాధిముత్తో సక్కచ్చం సబ్బకాలం ధమ్మదానే యుత్తప్పయుత్తోతి కత్వా వుత్తం “పయతపాణీ”తి. “సదా”తి చ పదం ఇమినాపి సద్ధిం యోజేతబ్బం “సదా పయతపాణీ”తి. అవిభాగేన హి సత్థా వేనేయ్యలోకస్స సద్ధమ్మదానం సదా సబ్బకాలం పవత్తేన్తో తత్థ యుత్తప్పయుత్తో హుత్వా విహరతి.

అపరో నయో – యోగో వుచ్చతి భావనా. యథాహ “యోగా వే జాయతే భూరీ”తి (ధ. ప. ౨౮౨). తస్మా **యాజయోగో**తి యాజభావనం, పరిచ్చాగభావనం అనుయుత్తోతి అత్థో. భగవా హి అభిసమ్బోధితో పుబ్బే బోధిసత్తభూతోపి కరుణాసముస్సాహితో అనవసేసతో దానం పరిబ్రూహేన్తో తత్థ ఉక్కంసపారమిప్పత్తో హుత్వా అభిసమ్బోధిం పాపుణి, బుద్ధో

హుత్వాపి తివిధం దానం పరిబ్రూహేసి విసేసతో ధమ్మదానం, పరేపి తత్థ నియోజేసి. తథా హి సో వేనేయ్యయాచకానం కస్సచి సరణాని అదాసి, కస్సచి పఞ్చ సీలాని, కస్సచి దస సీలాని, కస్సచి చతుపారిసుద్ధిసీలం, కస్సచి ధుతధమ్మే, కస్సచి చత్తారి ఝానాని, కస్సచి అట్ఠ సమాపత్తియో, కస్సచి పఞ్చాభిఞ్ఞాయో, చత్తారో మగ్గే, చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని, తిస్సో విజ్జా, చతస్సో పటిసమ్భిదాతి ఏవమాదిలోకియలోకుత్తరభేదం గుణధనం ధమ్మదానవసేన యథాధిప్పాయం దేన్తో పరే చ "దేథా"తి నియోజేన్తో పరిచ్చాగభావనం పరిబ్రూహేసి. తేన వుత్తం "పరిచ్చాగభావనం అనుయుత్తో"తి.

పయతపాణీతి వా ఆయతపాణీ, హత్థగతం కిఞ్చి దాతుం "ఏహి గణ్హా"తి పసారితహత్థో వియ ఆచరియముట్ఠిం అకత్వా సద్ధమ్మదానే యుత్తప్పయుత్తోతి అత్థో. **పయతపాణీ**తి వా ఉస్సాహితహత్థో, ఆమిసదానం దాతుం ఉస్సాహితహత్థో వియ ధమ్మదానే కతుస్సాహోతి అత్థో. **అన్తిమదేహధరో**తి బ్రహ్మచరియవసేన బ్రాహ్మణకరణానం ధమ్మానం పారిపూరియా పచ్ఛిమత్తభావధారీ. అవుసితవతో హి వసలకరణానం ధమ్మానం అప్పహానేన వసలాదిసమఞ్ఞా గతి ఆయతిం గబ్భసేయ్యా సియా. తేన భగవా అత్తనో అచ్చన్తవుసితబ్రాహ్మణభావం దస్సేతి. **అనుత్తరో భిసక్కో సల్లకత్తో**తి దుత్తికిచ్ఛస్స వట్టదుక్ఖరోగస్స తికిచ్ఛనతో ఉత్తమో భిసక్కో, అఞ్ఞేహి అనుద్ధరణీయానం రాగాదిసల్లానం కన్తనతో సముచ్ఛేదవసేన సముద్ధరణతో ఉత్తమో సల్లకన్తనవేజ్జో. ఇమినా నిప్పరియాయతో బ్రాహ్మణకరణానం ధమ్మానం అత్తని పతిట్ఠితానం పరసన్తతియం పతిట్ఠాపనేన పరేసమ్పి బ్రాహ్మణకరణమాహ.

తస్స మే తుమ్హే పుత్తాతి తస్స ఏవరూపస్స మమ తుమ్హే, భిక్ఖవే, పుత్తా అత్రజా హోథ. **ఓరసా**తి ఉరసి సమ్భూతా. యథా హి సత్తానం ఓరసపుత్తా అత్రజా విసేసేన పితుసన్తకస్స దాయజ్జస్స భాగినో హోన్తి, ఏవమేతేపి అరియపుగ్గలా సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ధమ్మస్సవనన్తే అరియాయ జాతియా జాతా. తస్స సన్తకస్స విముత్తిసుఖస్స అరియధమ్మరతనస్స చ ఏకంసభాగియతాయ ఓరసా. అథ వా భగవతో ధమ్మదేసనానుభావేన అరియభూమిం ఓక్కమమానా ఓక్కన్తా చ అరియసావకా సత్థు ఉరే వాయామజనితాభిజాతితాయ నిప్పరియాయేన "ఓరసపుత్తా"తి వత్తబ్బతం అరహన్తి. తథా హి తే భగవతా ఆసయానుసయచరియాధిముత్తిఆదివోలోకనేన వజ్జానుచిన్తనేన చ హదయే కత్వా వజ్జతో నివారేత్వా అనవజ్జే పతిట్ఠపేన్తేన సీలాదిధమ్మసరీరపోసనేన సంవడ్ఢితా. **ముఖతో జాతా**తి ముఖతో జాతాయ ధమ్మదేసనాయ అరియాయ జాతియా జాతత్తా ముఖతో జాతా. అథ వా అనఞ్ఞసాధారణతో సబ్బస్స కుసలధమ్మస్స ముఖతో పాతిమోక్ఖతో వుట్ఠానగామినివిపస్సనాసఙ్ఖాతతో విమోక్ఖముఖతో వా అరియమగ్గజాతియా జాతాతిపి ముఖతో జాతా. సిక్ఖత్తయసఙ్గహే సాసనధమ్మే అరియమగ్గధమ్మే వా జాతాతి **ధమ్మజా**. తేనేవ ధమ్మేన నిమ్మితా మాపితాతి **ధమ్మనిమ్మితా**. సతిధమ్మవిచయాది **ధమ్మదాయాదా**, న లాభసక్కారాది **ఆమిసదాయాదా**, ధమ్మదాయాదా నో ఆమిసదాయాదా హోథాతి అత్థో.

తత్థ ధమ్మో దువిధో – నిప్పరియాయధమ్మో, పరియాయధమ్మోతి. ఆమిసమ్పి దువిధం – నిప్పరియాయామిసం, పరియాయామిసన్తి. కథం? మగ్గఫలనిబ్బానప్పభేదో హి నవవిధో లోకుత్తరధమ్మో నిప్పరియాయధమ్మో, నిబ్బత్తితధమ్మోయేవ, న కేనచి పరియాయేన కారణేన వా లేసేన వా ధమ్మో. యం పనిదం వివట్టూపనిస్సితం కుసలం, సేయ్యథిదం – ఇధేకచ్చో వివట్టం పత్థేన్తో దానం దేతి, సీలం సమాదియతి, ఉపోసథకమ్మం కరోతి, గన్ధమాలాదీహి వత్థుపూజం కరోతి, ధమ్మం సుణాతి, దేసేతి, ఝానసమాపత్తియో నిబ్బత్తేతి, ఏవం కరోన్తో అనుపుబ్బేన నిప్పరియాయం అమతం నిబ్బానం పటిలభతి, అయం పరియాయధమ్మో. తథా చీవరాదయో చత్తారో పచ్చయా నిప్పరియాయామిసమేవ,

న అఞ్ఞేన పరియాయేన వా కారణేన వా లేసేన వా ఆమిసం. యం పనిదం వట్టగామికుసలం, సేయ్యథిదం – ఇధేకచ్చో వట్టం పత్థేన్తో సమ్పత్తిభవం ఇచ్ఛమానో దానం దేతి…పే.… సమాపత్తియో నిబ్బత్తేతి, ఏవం కరోన్తో అనుపుబ్బేన దేవమనుస్ససమ్పత్తియో పటిలభతి, ఇదం పరియాయామిసం నామ.

తత్థ నిప్పరియాయధమ్మోపి భగవతోయేవ సన్తకో. భగవతా హి కథితత్తా భిక్ఖూ మగ్గఫలనిబ్బానాని అధిగచ్ఛన్తి. వుత్తఞ్హేతం –

“సో, హి, బ్రాహ్మణ, భగవా అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతా, అసఞ్జాతస్స మగ్గస్స సఞ్జనేతా…పే.… మగ్గానుగా చ పనేతరహి సావకా విహరన్తి పచ్ఛా సమన్నాగతా”తి (మ॰ ని॰ ౩.౭౯; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౧౫).

“సో, హావుసో, భగవా జానం జానాతి, పస్సం పస్సతి, చక్ఖుభూతో ఞాణభూతో ధమ్మభూతో బ్రహ్మభూతో, వత్తా పవత్తా, అత్థస్స నిన్నేతా , అమతస్స దాతా, ధమ్మస్సామీ తథాగతో”తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౦౩; ౩.౨౮౧) చ.

పరియాయధమ్మోపి భగవతోయేవ సన్తకో. భగవతా హి కథితత్తా ఏవ జానన్తి “వివట్టం పత్థేత్వా దానం దేన్తో…పే.… సమాపత్తియో నిబ్బత్తేన్తో అనుక్కమేన అమతం నిబ్బానం పటిలభతీ”తి. నిప్పరియాయామిసమ్పి భగవతోయేవ సన్తకం. భగవతా హి అనుఞ్ఞాతత్తాయేవ భిక్ఖూహి జీవకవత్థుం ఆదిం కత్వా పణీతచీవరం లద్ధం. యథాహ –

“అనుజానామి, భిక్ఖవే, గహపతిచీవరం. యో ఇచ్ఛతి, పంసుకూలికో హోతు. యో ఇచ్ఛతి, గహపతిచీవరం సాదియతు. ఇతరీతరేనపాహం, భిక్ఖవే, సన్తుట్ఠింయేవ వణ్ణేమీ”తి (మహావ॰ ౩౩౭).

ఏవం ఇతరేపి పచ్చయా భగవతా అనుఞ్ఞాతత్తా ఏవ భిక్ఖూహి పరిభుఞ్జితుం లద్ధా. పరియాయామిసమ్పి భగవతోయేవ సన్తకం. భగవతా హి కథితత్తా ఏవ జానన్తి “సమ్పత్తిభవం పత్థేన్తో దానం దత్వా సీలం…పే.… సమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా అనుక్కమేన పరియాయామిసం దిబ్బసమ్పత్తిం మనుస్ససమ్పత్తిఞ్చ పటిలభతీ”తి. యదేవ యస్మా నిప్పరియాయధమ్మోపి పరియాయధమ్మోపి నిప్పరియాయామిసమ్పి పరియాయామిసమ్పి భగవతోయేవ సన్తకం, తస్మా తత్థ అత్తనో సామిభావం దస్సేన్తో తత్థ చ యం సేట్ఠతరం అచ్చన్తహితసుఖావహం తత్థేవ నే నియోజేన్తో ఏవమాహ “తస్స మే తుమ్హే పుత్తా ఓరసా…పే.… నో ఆమిసదాయాదా”తి.

ఇతి భగవా పరిపుణ్ణవతసమాదానం తపచరియం సమ్మదేవ వుసితబ్రహ్మచరియం సువిసుద్ధవిజ్జాచరణసమ్పన్నం అనవసేసవేదన్తపారగుం బాహితసబ్బపాపం సతతం యాచయోగం సదేవకే లోకే అనుత్తరదక్ఖిణేయ్యభావప్పత్తం అత్తనో పరమత్థబ్రాహ్మణభావం అరియసావకానఞ్చ అత్తనో ఓరసపుత్తాదిభావం పవేదేసి. భగవా హి “సీహోతి ఖో, భిక్ఖవే, తథాగతస్సేతం అధివచనం అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్సా”తి (అ॰ ని॰ ౫.౯౯) ఏత్థ సీహసదిసం, “పురిసో మగ్గకుసలోతి ఖో, తిస్స, తథాగతస్సేతం అధివచన”న్తి (సం॰ ని॰ ౩.౮౪) ఏత్థ మగ్గదేసకపురిససదిసం, “రాజాహమస్మి సేలా”తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౯౯; సు॰ ని॰ ౫౫౯) ఏత్థ రాజసదిసం, “భిసక్కో సల్లకత్తోతి ఖో, సునక్ఖత్త, తథాగతస్సేతం అధివచన”న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౬౫)

ఏత్థ వేజ్జసదిసం, “బ్రాహ్మణోతి ఖో, భిక్ఖవే, తథాగతస్సేతం అధివచన”న్తి (అ॰ ని॰ ౮.౮౫) ఏత్థ బ్రాహ్మణసదిసం అత్తానం కథేసి. ఇధాపి బ్రాహ్మణ సదిసం కత్వా కథేసి.

ఇదాని యేహి దానాదీహి యుత్తస్స ఇతో బాహిరకబ్రాహ్మణస్స బ్రాహ్మణకిచ్చం పరిపుణ్ణం మఞ్ఞన్తి, తేహి అత్తనో దానాదీనం అగ్గసేట్ఠభావం పకాసేతుం **‘‘ద్వేమాని, భిక్ఖవే, దానానీ’’**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **యాగాతి** మహాయఞ్ఞా , మహాదానానీతి అత్థో, యాని “యిట్ఠానీ”తిపి వుచ్చన్తి. తత్థ వేలామదానవేస్సన్తరదానమహావిజితయఞ్ఞసదిసా **ఆమిసయాగా** వేదితబ్బా, మహాసమయసుత్తమఙ్గలసుత్తచూళరాహులోవాదసుత్తసమచిత్తసుత్తదేసనాదయో **ధమ్మయాగా**. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

గాథాయం **అయజీ**తి అదాసి. **అమచ్ఛరీ**తి సబ్బమచ్ఛరియానం బోధిమూలేయేవ సుప్పహీనత్తా మచ్ఛేరరహితో. **సబ్బభూతానుకమ్పీ**తి మహాకరుణాయ సబ్బసత్తే పియపుత్తం వియ అనుగ్గణ్హనసీలో. వుత్తఞ్హేతం –

“వధకే దేవదత్తే చ, చోరే అఙ్గులిమాలకే;

ధనపాలే రాహులే చేవ, సమచిత్తో మహామునీ”తి. (మి॰ ప॰ ౬.౬.౭) –

సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సులభసుత్తవణ్ణనా

౧౦౧. దుతియే **అప్పానీ**తి పరిత్తాని. **సులభానీ**తి సుఖేన లద్ధబ్బాని, యత్థ కత్థచి వా సక్కా హోతి లద్ధుం. **అనవజ్జానీ**తి వజ్జరహితాని నిద్దోసాని ఆగమనసుద్ధితో కాయమణ్డనాదికిలేసవత్థుభావాభావతో చ. తత్థ సులభతాయ పరియేసనదుక్ఖస్స అభావో దస్సితో, అప్పతాయ పరిహారణదుక్ఖస్సపి అభావో దస్సితో, అనవజ్జతాయ అగరహితబ్బతాయ భిక్ఖుసారుప్పభావో దస్సితో హోతి. అప్పతాయ వా పరిత్తాసస్స అవత్థుతా, సులభతాయ గేధాయ అవత్థుతా, అనవజ్జతాయ ఆదీనవవసేన నిస్సరణపఞ్ఞాయ వత్థుతా దస్సితా హోతి. అప్పతాయ వా లాభేన న సోమనస్సం జనయన్తి, సులభతాయ అలాభేన న దోమనస్సం జనయన్తి, అనవజ్జతాయ విప్పటిసారనిమిత్తం అఞ్ఞాణుపేక్ఖం న జనయన్తి అవిప్పటిసారవత్థుభావతో.

పంసుకూలన్తి రథికాసుసానసఙ్కారకూటాదీసు యత్థ కత్థచి పంసూనం ఉపరి ఠితత్తా అబ్భుగ్గతట్ఠేన పంసుకూలం వియాతి పంసుకూలం, పంసు వియ కుచ్ఛితభావం ఉలతి గచ్ఛతీతి పంసుకూలన్తి ఏవం లద్ధనామం రథికాదీసు పతితనన్తకాని ఉచ్చినిత్వా కతచీవరం. **పిణ్డియాలోపో**తి జఙ్ఘపిణ్డియా బలేన చరిత్వా ఘరే ఘరే ఆలోపమత్తం కత్వా లద్ధభోజనం. **రుక్ఖమూల**న్తి వివేకానురూపం యంకిఞ్చి రుక్ఖసమీపం. **పూతిముత్త**న్తి యంకిఞ్చి గోముత్తం. యథా హి సువణ్ణవణ్ణోపి కాయో పూతికాయోవ ఏవం అభినవమ్పి ముత్తం పూతిముత్తమేవ. తత్థ కేచి గోముత్తభావితం హరితకీఖణ్డం “పూతిముత్త”న్తి వదన్తి, పూతిభావేన ఆపణాదితో విస్సట్ఠం ఛడ్డితం అపరిగ్గహితం యంకిఞ్చి భేసజ్జం పూతిముత్తన్తి అధిప్పేతన్తి అపరే.

యతో ఖోతి పచ్చత్తే నిస్సక్కవచనం, యం ఖోతి వుత్తం హోతి. తేన “తుట్ఠో హోతీ”తి వుత్తకిరియం పరామసతి. **తుట్ఠో**తి సన్తుట్ఠో. **ఇదమస్సాహ**న్తి య్వాయం చతుబ్బిధేన యథావుత్తేన పచ్చయేన అప్పేన సులభేన సన్తోసో, ఇదం ఇమస్స భిక్ఖునో సీలసంవరాదీసు అఞ్ఞతరం ఏకం సామఞ్ఞఙ్గం సమణభావకారణన్తి అహం వదామి. సన్తుట్ఠస్స హి చతుపారిసుద్ధిసీలం సుపరిపుణ్ణం హోతి, సమథవిపస్సనా చ భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. అథ వా సామఞ్ఞం నామ అరియమగ్గో. తస్స సఙ్ఖేపతో ద్వే అఙ్గాని – బాహిరం, అజ్ఝత్తికన్తి. తత్థ బాహిరం సప్పురిసూపనిస్సయో సద్ధమ్మస్సవనఞ్చ, అజ్ఝత్తికం పన యోనిసో మనసికారో ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తి చ. తేసు యస్మా యథారహం ధమ్మానుధమ్మపటిపత్తిభూతా తస్సా మూలభూతా చేతే ధమ్మా, యదిదం అప్పిచ్ఛతా సన్తుట్ఠితా పవివిత్తతా అసంసట్ఠతా ఆరద్ధవీరియతాతి ఏవమాదయో, తస్మా వుత్తం “ఇదమస్సాహం అఞ్ఞతరం సామఞ్ఞఙ్గన్తి వదామీ”తి.

గాథాసు **సేనాసనమారబ్భా**తి విహారాదిం మఞ్చపీఠాదిఞ్చ సేనాసనం నిస్సాయ. **చీవరం పానభోజన**న్తి నివాసనాదిచీవరం, అమ్బపానకాదిపానం, ఖాదనీయభోజనీయాదిభుఞ్జితబ్బవత్థుఞ్చ ఆరబ్భాతి సమ్బన్ధో. **విఘాతో** విహతభావో చేతోదుక్ఖం న హోతీతి యోజనా. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – “అసుకస్మిం నామ ఆవాసే పచ్చయా సులభా”తి లభితబ్బట్ఠానగమనేన వా “మయ్హం పాపుణాతి న తుయ్హ”న్తి వివాదాపజ్జనేన వా నవకమ్మకరణాదివసేన వా సేనాసనాదీని పరియేసన్తానం అసన్తుట్ఠానం ఇచ్ఛితలాభాదినా యో విఘాతో చిత్తస్స హోతి, సో తత్థ సన్తుట్ఠస్స న హోతీతి. **దిసా నప్పటిహఞ్ఞతీ**తి సన్తుట్ఠియా చాతుద్దిసాభావేన దిసా నప్పటిహన్తి. వుత్తఞ్హేతం –

> “చాతుద్దిసో అప్పటిఘో చ హోతి,
>
> సన్తుస్సమానో ఇతరీతరేనా”తి. (సు॰ ని॰ ౪౨; చూళని॰ ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేస ౧౨౮);

యస్స హి “అసుకట్ఠానం నామ గతో చీవరాదీని లభిస్సామీ”తి చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స దిసా పటిహఞ్ఞతి నామ. యస్స పన ఏవం న ఉప్పజ్జతి, తస్స దిసా న పటిహఞ్ఞతి నామ. **ధమ్మా**తి పటిపత్తిధమ్మా. **సామఞ్ఞస్సానులోమికా**తి సమణధమ్మస్స సమథవిపస్సనాభావనాయ అరియమగ్గస్సేవ వా అనుచ్ఛవికా అప్పిచ్ఛతాదయో. **అధిగ్గహితా**తి సబ్బే తే తుట్ఠచిత్తస్స సన్తుట్ఠచిత్తేన భిక్ఖునా అధిగ్గహితా పటిపక్ఖధమ్మే అభిభవిత్వా గహితా హోన్తి అబ్భన్తరగతా, న బాహిరగతాతి.

దుతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఆసవక్ఖయసుత్తవణ్ణనా

౧౦౨. తతియే **జానతో**తి జానన్తస్స. **పస్సతో**తి పస్సన్తస్స. యదిపి ఇమాని ద్వేపి పదాని ఏకత్థాని, బ్యఞ్జనమేవ నానం, ఏవం సన్తేపి “జానతో”తి ఞాణలక్ఖణం ఉపాదాయ పుగ్గలం నిద్దిసతి. జాననలక్ఖణఞ్హి ఞాణం. “పస్సతో”తి ఞాణప్పభావం ఉపాదాయ. దస్సనప్పభావఞ్హి ఉపాదాయ ఞాణసమఙ్గీ పుగ్గలో చక్ఖుమా వియ పుగ్గలో చక్ఖునా రూపాని, ఞాణేన వివటే ధమ్మే పస్సతి. అథ వా **జానతో**తి అనుబోధఞాణేన జానతో. **పస్సతో**తి పటివేధఞాణేన పస్సతో. పటిలోమతో వా దస్సనమగ్గేన పస్సతో, భావనామగ్గేన జానతో. కేచి పన “ఞాతతీరణపహానపరిఞ్ఞాహి జానతో, సిఖాప్పత్తవిపస్సనాయ పస్సతో”తి వదన్తి. అథ వా దుక్ఖం పరిఞ్ఞాభిసమయేన జానతో, నిరోధం సచ్ఛికిరియాభిసమయేన పస్సతో. తదుభయే చ సతి పహానభావనాభిసమయా సిద్ధా ఏవ హోన్తీతి చతుసచ్చాభిసమయో వుత్తో హోతి. యదా చేత్థ విపస్సనాఞాణం

అధిప్పేతం, తదా “జానతో పస్సతో”తి పదానం హేతుఅత్థదీపనతా దట్ఠబ్బా. యదా పన మగ్గఞాణం అధిప్పేతం, తదా మగ్గకిచ్చత్థదీపనతా.

ఆసవానం ఖయన్తి “జానతో, అహం భిక్ఖవే, పస్సతో ఆసవానం ఖయం వదామీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫; సం॰ ని॰ ౩.౧౦౧; ౫.౧౯౬౫) ఏవమాగతే సబ్బాసవసంవరపరియాయే “ఆసవానం ఖయా అనాసవం చేతోవిముత్తి”న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౩౮) చ సుత్తపదేసు ఆసవానం పహానం అచ్చన్తక్ఖయో అసముప్పాదో ఖీణాకారో నత్థిభావో “ఆసవక్ఖయో”తి వుత్తో. “ఆసవానం ఖయా సమణో హోతీ”తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౩౮) ఫలం.

“పరవజ్జానుపస్సిస్స, నిచ్చం ఉజ్ఝానసఞ్ఞినో;
ఆసవా తస్స వడ్ఢన్తి, ఆరా సో ఆసవక్ఖయా”తి. (ధ॰ ప॰ ౨౫౩); –

ఆదీసు నిబ్బానం.

“సేఖస్స సిక్ఖమానస్స, ఉజుమగ్గానుసారినో;
ఖయస్మిం పఠమం ఞాణం, తతో అఞ్ఞా అనన్తరా;
తతో అఞ్ఞావిముత్తస్స, ఞాణం వే హోతి తాదినో”తి. (అ॰ ని॰ ౩.౮౬; ఇతివు॰ ౬౨) –

ఏవమాగతే ఇన్ద్రియసుత్తే ఇధ చ మగ్గో “ఆసవక్ఖయో”తి వుత్తో. తస్మా యథావుత్తనయేన జానన్తస్స పస్సన్తస్స అహం అరియమగ్గాధిగమం వదామీతి వుత్తం హోతి. **నో అజానతో నో అపస్సతో**తి యో పన న జానాతి న పస్సతి, తస్స నో వదామీతి అత్థో. ఏతేన యే అజానతో అపస్సతోపి సంసారసుద్ధిం వదన్తి, తే పటిక్ఖిపతి. పురిమేన వా పదద్వయేన ఉపాయో వుత్తో, ఇమినా అనుపాయపటిసేధో. సఙ్ఖేపేన చేత్థ ఞాణం ఆసవక్ఖయకరం, సేసం తస్స పరిక్ఖారోతి దస్సేతి.

ఇదాని యం జానతో యం పస్సతో ఆసవక్ఖయో హోతి, తం దస్సేతుం “**కిఞ్చ, భిక్ఖవే, జానతో**”తి పుచ్ఛం ఆరభి. తత్థ జాననా బహువిధా. దబ్బజాతికో ఏవ హి కోచి భిక్ఖు ఛత్తం కాతుం జానాతి, కోచి చీవరాదీనం అఞ్ఞతరం, తస్స ఈదిసాని కమ్మాని వత్తసీసే ఠత్వా కరోన్తస్స సా జాననా “మగ్గఫలానం పదట్ఠానం న హోతీ”తి న వత్తబ్బా. యో పన సాసనే పబ్బజిత్వా వేజ్జకమ్మాదీని కాతుం జానాతి, తస్సేవం జానతో ఆసవా వడ్ఢన్తియేవ. తస్మా యం జానతో యం పస్సతో ఆసవానం ఖయో హోతి, తదేవ దస్సేన్తో ఆహ “**ఇదం దుక్ఖ**”న్తిఆది. తత్థ యం వత్తబ్బం చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం, తం హేట్ఠా యోనిసోమనసికారసుత్తే సఙ్ఖేపతో వుత్తమేవ.

తత్థ పన “యోనిసో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు మనసి కరోన్తో అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతీ”తి (ఇతివు॰ ౧౬) ఆగతత్తా “ఇదం దుక్ఖన్తి యోనిసో మనసి కరోతీ”తిఆదినా అత్థవిభావనా కతా. ఇధ “ఇదం దుక్ఖన్తి, భిక్ఖవే, జానతో పస్సతో ఆసవానం ఖయో హోతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫; సం॰ ని॰ ౩.౧౦౧; ౫.౧౯౬౫) ఆగతత్తా “ఇదం దుక్ఖన్తి పరిఞ్ఞాపటివేధవసేన పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన మగ్గఞాణేన జానతో పస్సతో ఆసవానం ఖయో హోతీ”తిఆదినా నయేన యోజేతబ్బం. ఆసవేసు చ పఠమమగ్గేన దిట్ఠాసవో ఖీయతి, తతియమగ్గేన కామాసవో, చతుత్థమగ్గేన భవాసవో అవిజ్జాసవో చ ఖీయతీతి వేదితబ్బో.

గాథాసు **విముత్తిఞాణన్తి** విముత్తియం నిబ్బానే ఫలే చ పచ్చవేక్ఖణఞాణం. **ఉత్తమన్తి** ఉత్తమధమ్మారమ్మణత్తా ఉత్తమం. **ఖయే ఞాణన్తి** ఆసవానం సంయోజనానఞ్చ ఖయే ఖయకరే అరియమగ్గే ఞాణం. "ఖీణా సంయోజనా ఇతి ఞాణ"న్తి ఇధాపి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. తేన పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణం దస్సేతి. ఏవమేత్థ చత్తారిపి పచ్చవేక్ఖణఞాణాని వుత్తాని హోన్తి . అవసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణా హి ఇధ నత్థి అరహత్తఫలాధిగమస్స అధిప్పేతత్తా. యథా చేత్థ జానతో పస్సతోతి నిబ్బానాధిగమేన సమ్మాదిట్ఠికిచ్చం అధికం కత్వా వుత్తం, ఏవం సమ్మప్పధానకిచ్చమ్పి అధికమేవ ఇచ్ఛితబ్బన్తి దస్సేన్తో **''న త్వేవిదం కుసీతేనా''**తి ఓసానగాథమాహ.

తత్థ **న త్వేవిదన్తి** న తు ఏవ ఇదం. **తుసద్దో** నిపాతమత్తం. **బాలేనమవిజానతాతి మకారో** పదసన్ధికరో. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – ఇదం సేక్ఖమగ్గేన అసేక్ఖమగ్గేన చ పత్తబ్బం అభిజ్ఝాకాయగన్థాదిసబ్బగన్థానం పమోచనం పమోచనస్స నిమిత్తభూతం నిబ్బానం "ఇదం దుక్ఖ"న్తిఆదినా చత్తారి సచ్చాని యథాభూతం **అవిజానతా** తతో ఏవ **బాలేన** అవిద్దసునా యథా అధిగన్తుం న సక్కా, ఏవం **కుసీతేన** నిబ్బీరియేనాపి, తస్మా తదధిగమాయ ఆరద్ధవీరియేన భవితబ్బన్తి. తేనాహ భగవా "ఆరద్ధవీరియస్సాయం ధమ్మో, నో కుసీతస్స" (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౮).

"ఆరమ్భథ నిక్కమథ, యుఞ్జథ బుద్ధసాసనే;

ధునాథ మచ్చునో సేనం, నళాగారంవ కుఞ్జరో"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౫; నేత్తి॰ ౨౯; మి॰ ప॰ ౫.౧.౪);

తతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సమణబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩. చతుత్థే **యే హి కేచీతి** యే కేచి. **ఇదం దుక్ఖన్తి యథాభూతం నప్పజానన్తీతి** "ఇదం దుక్ఖం, ఏత్తకం దుక్ఖం, న ఇతో భియ్యో"తి అవిపరీతం సభావసరసలక్ఖణతో విపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ దుక్ఖసచ్చం న జానన్తి న పటివిజ్ఝన్తి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **న మే తే, భిక్ఖవేతి**ఆదీసు అయం సఙ్ఖేపత్థో – భిక్ఖవే, చతుసచ్చకమ్మట్ఠానం అననుయుత్తా పబ్బజ్జామత్తసమణా చేవ జాతిమత్తబ్రాహ్మణా చ న మయా తే సమితపాపసమణేసు సమణోతి, బాహితపాపబ్రాహ్మణేసు బ్రాహ్మణోతి చ సమ్మతా అనుఞ్ఞాతా. కస్మా? సమణకరణానం బ్రాహ్మణకరణానఞ్చ ధమ్మానం అభావతోతి. తేనేవాహ "న చ పన తే ఆయస్మన్తో"తిఆది. తత్థ **సామఞ్ఞత్థన్తి** సామఞ్ఞసఙ్ఖాతం అత్థం, చత్తారి సామఞ్ఞఫలానీతి అత్థో. **బ్రహ్మఞ్ఞత్థన్తి** తస్సేవ వేవచనం. అపరే పన "సామఞ్ఞత్థన్తి చత్తారో అరియమగ్గా, బ్రహ్మఞ్ఞత్థన్తి చత్తారి అరియఫలానీ"తి వదన్తి. సేసం వుత్తనయమేవ. సుక్కపక్ఖో వుత్తవిపరియాయేన వేదితబ్బో. గాథాసు అపుబ్బం నత్థి.

చతుత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సీలసమ్పన్నసుత్తవణ్ణనా

౧౦౪. పఞ్చమే **సీలసమ్పన్నాతి** ఏత్థ సీలం నామ ఖీణాసవానం లోకియలోకుత్తరసీలం, తేన సమ్పన్నా సమన్నాగతాతి సీలసమ్పన్నా. **సమాధిపఞ్ఞాసుపి** ఏసేవ నయో. **విముత్తి** పన ఫలవిముత్తియేవ, **విముత్తిఞాణదస్సనం** పచ్చవేక్ఖణఞాణం. ఏవమేత్థ సీలాదయో తయో లోకియలోకుత్తరా, విముత్తి లోకుత్తరావ, విముత్తిఞాణదస్సనం

లోకియమేవ. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం పరే ఓవదన్తి అనుసాసన్తీతి **ఓవాదకా. విఞ్ఞాపకాతి** కమ్మాని కమ్మఫలాని చ, విఞ్ఞాపకా, తత్థ చ "ఇమే ధమ్మా కుసలా, ఇమే ధమ్మా అకుసలా. ఇమే ధమ్మా సావజ్జా, ఇమే ధమ్మా అనవజ్జా"తిఆదినా కుసలాదివిభాగతో ఖన్ధాదివిభాగతో సలక్ఖణతో సామఞ్ఞలక్ఖణతోతి వివిధేహి నయేహి ధమ్మానం ఞాపకా అవబోధకా . **సన్దస్సకాతి** తేయేవ ధమ్మే హత్థేన గహేత్వా వియ పరస్స పచ్చక్ఖతో దస్సేతారో. **సమాదపకాతి** యం సీలాది యేహి అసమాదిన్నం, తస్స సమాదాపేతారో, తత్థ తే పతిట్ఠాపేతారో. **సముత్తేజకాతి** ఏవం కుసలధమ్మేసు పతిట్ఠితానం ఉపరి అధిచిత్తానుయోగే నియోజనవసేన చిత్తస్స సమ్మా ఉత్తేజకా, యథా విసేసాధిగమో హోతి, ఏవం నిసామనవసేన తేజకా. **సమ్పహంసకాతి** తేసం యథాలద్ధేహి ఉపరిలద్ధబ్బేహి చ గుణవిసేసేహి చిత్తస్స సమ్మా పహంసకా, లద్ధస్సాదవసేన సుట్ఠు తోసకా. **అలంసమక్ఖాతారోతి** అలం పరియత్తం యథావుత్తం అపరిహాపేత్వా సమ్మదేవ అనుగ్గహాధిప్పాయేన అక్ఖాతారో.

అథ వా **సన్దస్సకాతి** ధమ్మం దేసేన్తా పవత్తినివత్తియో సభావసరసలక్ఖణతో సమ్మదేవ దస్సేతారో. **సమాదపకాతి** చిత్తే పతిట్ఠాపనవసేన తస్సేవ అత్థస్స గాహాపకా. **సముత్తేజకాతి** తదత్థగ్గహణే ఉస్సాహజననేన సమ్మదేవ వోదపకా జోతకా వా. **సమ్పహంసకాతి** తదత్థపటిపత్తియం ఆనిసంసదస్సనేన సమ్మదేవ పహంసకా తోసకా. **అలంసమక్ఖాతారోతి** సమత్థా హుత్వా వుత్తనయేన సమక్ఖాతారో. **సద్ధమ్మస్సాతి** పటివేధసద్ధమ్మస్స, తివిధస్సాపి వా సద్ధమ్మస్స దేసేతారో.

దస్సనమ్పహన్తి దస్సనమ్పి అహం. తం పనేతం చక్ఖుదస్సనం ఞాణదస్సనన్తి దువిధం. తత్థ పసన్నేహి చక్ఖూహి అరియానం ఓలోకనం చక్ఖుదస్సనం నామ. అరియభావకరానం పన ధమ్మానం అరియభావస్స చ విపస్సనామగ్గఫలేహి అధిగమో ఞాణదస్సనం నామ. ఇమస్మిం పనత్థే చక్ఖుదస్సనం అధిప్పేతం. అరియానఞ్హి పసన్నేహి చక్ఖూహి ఓలోకనమ్పి సత్తానం బహూపకారమేవ. **సవనన్తి** "అసుకో నామ ఖీణాసవో అసుకస్మిం నామ రట్ఠే వా జనపదే వా గామే వా నిగమే వా విహారే వా లేణే వా వసతీ"తి కథేన్తానం సోతేన సవనం, ఏతమ్పి బహూపకారమేవ. **ఉపసఙ్కమనన్తి** "దానం వా దస్సామి, పఞ్హం వా పుచ్ఛిస్సామి, ధమ్మం వా సోస్సామి, సక్కారం వా కరిస్సామీ"తి ఏవరూపేన చిత్తేన అరియానం ఉపసఙ్కమనం. **పయిరుపాసనన్తి** పఞ్హపయిరుపాసనం, అరియానం గుణే సుత్వా తే ఉపసఙ్కమిత్వా నిమన్తేత్వా దానం వా దత్వా వత్తం వా కత్వా "కిం, భన్తే, కుసల"న్తిఆదినా నయేన పఞ్హపుచ్ఛనన్తి అత్థో. వేయ్యావచ్చాదికరణం పయిరుపాసనంయేవ. **అనుస్సరణన్తి** రత్తిట్ఠానదివాట్ఠానేసు నిసిన్నస్స "ఇదాని అరియా గుమ్బలేణమణ్డపాదీసు ఝానవిపస్సనామగ్గఫలసుఖేహి వీతినామేన్తీ"తి తేసం దిబ్బవిహారాదిగుణవిసేసారమ్మణం అనుస్సరణం. యో వా తేసం సన్తికా ఓవాదో లద్ధో హోతి, తం ఆవజ్జిత్వా "ఇమస్మిం ఠానే సీలం కథితం, ఇమస్మిం సమాధి, ఇమస్మిం విపస్సనా, ఇమస్మిం మగ్గో, ఇమస్మిం ఫల"న్తి ఏవం అనుస్సరణం.

అనుపబ్బజ్జన్తి అరియేసు చిత్తం పసాదేత్వా ఘరా నిక్ఖమ్మ తేసం సన్తికే పబ్బజ్జం. అరియేసు హి చిత్తం పసాదేత్వా తేసంయేవ సన్తికే పబ్బజిత్వా తేసంయేవ ఓవాదానుసాసనిం పచ్చాసీసమానస్స చరతోపి పబ్బజ్జా అనుపబ్బజ్జా నామ, అఞ్ఞేసం సన్తికే ఓవాదానుసాసనిం పచ్చాసీసమానస్స చరతోపి పబ్బజ్జా అనుపబ్బజ్జా నామ, అరియేసు పసాదేన అఞ్ఞత్థ పబ్బజిత్వా అరియానం సన్తికే ఓవాదానుసాసనిం పచ్చాసీసమానస్స చరతోపి పబ్బజ్జా అనుపబ్బజ్జావ. అఞ్ఞేసు పన పసాదేన అఞ్ఞేసంయేవ సన్తికే పబ్బజిత్వా అఞ్ఞేసంయేవ ఓవాదానుసాసనిం పచ్చాసీసమానస్స చరతో పబ్బజ్జా అనుపబ్బజ్జా నామ న హోతి. వుత్తనయేన పబ్బజితేసు పన మహాకస్సపత్థేరస్స తావ అనుపబ్బజ్జం పబ్బజితా

సతసహస్సమత్తా అహేసుం, తథా థేరస్సేవ సద్ధివిహారికస్స చన్దగుత్తత్థేరస్స, తస్సాపి సద్ధివిహారికస్స సూరియగుత్తత్థేరస్స, తస్సాపి సద్ధివిహారికస్స అస్సగుత్తత్థేరస్స, తస్సాపి సద్ధివిహారికస్స యోనకధమ్మరక్ఖితత్థేరస్స. తస్స పన సద్ధివిహారికో అసోకరఞ్ఞో కనిట్ఠభాతా తిస్సత్థేరో నామ అహోసి. తస్స అనుపబ్బజ్జం పబ్బజితా అడ్ఢతేయ్యకోటిసఙ్ఖా అహేసుం. దీపప్పసాదకమహామహిన్దత్థేరస్స పన అనుపబ్బజితానం గణనపరిచ్ఛేదో నత్థి. యావజ్జదివసా లఙ్కాదీపే సత్థరి పసాదేన పబ్బజన్తా మహామహిన్దత్థేరస్సేవ అనుపబ్బజన్తి నామ.

ఇదాని యేన కారణేన తేసం అరియానం దస్సనాది బహూపకారన్తి వుత్తం, తం దస్సేతుం "**తథారూపే**"తిఆదిమాహ. తత్థ **తథారూపే**తి తాదిసే సీలాదిగుణసమ్పన్నే అరియే. యస్మా దస్సనసవనానుస్సరణాని ఉపసఙ్కమనపయిరుపాసనట్ఠానాని, తస్మా తాని అనామసిత్వా ఉపసఙ్కమనపయిరుపాసనానియేవ దస్సేతుం "**సేవతో భజతో పయిరుపాసతో**"తి వుత్తం . దస్సనసవనానుస్సరణతో హి అరియేసు ఉప్పన్నసద్ధో తే ఉపసఙ్కమిత్వా పయిరుపాసిత్వా పఞ్హం పుచ్ఛిత్వా లద్ధసవనానుత్తరియో అపరిపూరే సీలాదిగుణే పరిపూరేస్సతీతి. తథా హి వుత్తం "సద్ధాజాతో ఉపసఙ్కమతి, ఉపసఙ్కమన్తో పయిరుపాసతీ"తిఆది (మ॰ ని॰ ౨.౧౮౩).

తత్థ **సేవతో**తి వత్తపటివత్తకరణవసేన కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమతో. **భజతో**తి సమ్పియాయనభత్తివసేన భజతో. **పయిరుపాసతో**తి పఞ్హపుచ్ఛనేన పటిపత్తిఅనుకరణేన చ పయిరుపాసతోతి తిణ్ణం పదానం అత్థవిభాగో దీపేతబ్బో. విముత్తిఞాణదస్సనస్స పారిపూరి ఏకూనవీసతిమస్స పచ్చవేక్ఖణఞాణస్స ఉప్పత్తియా వేదితబ్బా.

ఏవరూపా చ తే, భిక్ఖవే, భిక్ఖూతిఆదీసు యే యథావుత్తగుణసమన్నాగమేన ఏవరూపా ఏదిసా భిన్నసబ్బకిలేసా భిక్ఖూ, తే దిట్ఠధమ్మికాదిహితేసు సత్తానం నియోజనవసేన అనుసాసనతో **సత్థారో**తిపి వుచ్చన్తి. జాతికన్తారాదినిత్థరణతో **సత్థవాహా**తిపి, రాగాదిరణానం జహనతో జహాపనతో చ **రణఞ్జహా**తిపి, అవిజ్జాతమస్స వినోదనతో వినోదాపనతో చ **తమోనుదా**తిపి, సపరసన్తానేసు పఞ్ఞాఆలోకపఞ్ఞాఓభాసపఞ్ఞాపజ్జోతానం కరణేన నిబ్బత్తనేన **ఆలోకాదికరా**తిపి, తథా ఞాణుక్కాఞాణప్పభాధమ్ముక్కాధమ్మప్పభానం ధారణేన కరణేన చ **ఉక్కాధారా**తిపి, **పభఙ్కరా**తిపి, ఆరకత్తా కిలేసేహి, అనయే న ఇరియనతో, అయే చ ఇరియనతో పరేసం తథాభావహేతుభావతో, సదేవకేన లోకేన అరణీయతో **అరియా**తిపి, పఞ్ఞాచక్ఖుధమ్మచక్ఖూనం సాతిసయపటిలాభేన **చక్ఖుమన్తో**తిపి వుచ్చన్తి.

గాథాసు **పామోజ్జకరణం ఠాన**న్తి నిరామిసస్స పమోదస్స నిబ్బత్తకం ఠానం కారణం. **ఏత**న్తి ఇదాని వత్తబ్బనిదస్సనం సన్ధాయ వదతి. **విజానత**న్తి సంకిలేసవోదానే యాథావతో జానన్తానం. **భావితత్తాన**న్తి భావితసభావానం, కాయభావనాదీహి భావితసన్తానానన్తి అత్థో. **ధమ్మజీవిన**న్తి మిచ్ఛాజీవం పహాయ ధమ్మేన ఞాయేన జీవికకప్పనతో, ధమ్మేన వా ఞాయేన అత్తభావస్స పవత్తనతో, సమాపత్తిబహులతాయ వా అగ్గఫలధమ్మేన జీవనతో ధమ్మజీవినం. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యదిదం భావితత్తానం పరినిట్ఠితసమాధిపఞ్ఞాభావనానం తతో ఏవ ధమ్మజీవినం అరియానం దస్సనం . ఏతం అవిప్పటిసారనిమిత్తానం సీలాదీనం పారిపూరిహేతుభావతో విజానతం సప్పఞ్ఞజాతికానం ఏకన్తేనేవ పీతిపామోజ్జకారణన్తి.

ఇదాని తం తస్స కారణభావం దస్సేతుం "**తే జోతయన్తీ**"తి ఓసానగాథాద్వయమాహ. తత్థ **తే**తి తే భావితత్తా ధమ్మజీవినో అరియా. **జోతయన్తీ**తి పకాసయన్తి. **భాసయన్తీ**తి సద్ధమ్మోభాసేన లోకం పభాసయన్తి, ధమ్మం దేసేన్తీతి అత్థో.

యేసన్తి యేసం అరియానం. **సాసన**న్తి ఓవాదం. **సమ్మదఞ్ఞాయా**తి పుబ్బభాగఞాణేహి సమ్మదేవ జానిత్వా. సేసం వుత్తనయమేవ.

పఞ్చమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. తణ్హుప్పాదసుత్తవణ్ణనా

౧౦౫. ఛట్ఠే **తణ్హుప్పాదా**తి ఏత్థ ఉప్పజ్జతి ఏతేసూతి ఉప్పాదా. కా ఉప్పజ్జతి? తణ్హా. తణ్హాయ ఉప్పాదా తణ్హుప్పాదా, తణ్హావత్థూని తణ్హాకారణానీతి అత్థో. **యత్థా**తి యేసు నిమిత్తభూతేసు . **ఉప్పజ్జమానా**తి ఉప్పజ్జనసీలా. **చీవరహేతూ**తి "కత్థ మనాపం చీవరం లభిస్సామీ"తి చీవరకారణా ఉప్పజ్జతి. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **ఇతిభవాభవహేతూ**తి ఏత్థ పన **ఇతీ**తి నిదస్సనత్థే నిపాతో. యథా చీవరాదిహేతు, ఏవం భవాభవహేతుపీతి అత్థో. **భవాభవా**తి చేత్థ పణీతప్పణీతాని సప్పినవనీతాదీని అధిప్పేతాని భవతి ఆరోగ్యం ఏతేనాతి కత్వా. "సమ్పత్తిభవేసు పణీతప్పణీతతరో భవాభవో"తిపి వదన్తి. భవోతి వా సమ్పత్తి, అభవోతి విపత్తి. భవోతి వుడ్ఢి, అభవోతి హాని. తం నిమిత్తఞ్చ తణ్హా ఉప్పజ్జతీతి వుత్తం "భవాభవహేతు వా"తి.

గాథా హేట్ఠా వుత్తత్థా ఏవ. అపిచ **తణ్హాదుతియో**తి తణ్హాసహాయో. అయఞ్హి సత్తో అనమతగ్గే సంసారవట్టే సంసరన్తో న ఏకకోవ సంసరతి, తణ్హం పన దుతియికం సహాయికం లభిత్వావ సంసరతి. తథా హి తం పపాతపాతం అచిన్తేత్వా మధుగణ్హనకలుద్దకం వియ అనేకాదీనవాకులేసుపి భవేసు ఆనిసంసమేవ దస్సేన్తీ అనత్థజాలే సా పరిబ్భమాపేతి. **ఏతమాదీనవం ఞత్వా**తి ఏతం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నేసు ఖన్ధేసు ఇత్థభావఞ్ఞథాభావసఞ్ఞితం ఆదీనవం జానిత్వా. **తణ్హం దుక్ఖస్స సమ్భవ**న్తి "తణ్హా చాయం వట్టదుక్ఖస్స సమ్భవో పభవో కారణ"న్తి జానిత్వా. ఏత్తావతా చ ఏకస్స భిక్ఖునో విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరహత్తుప్పత్తి దస్సితా. ఇదాని తం ఖీణాసవం థోమేన్తో "**వీతతణ్హో**"తిఆదిమాహ. యం పనేత్థ అవుత్తం, తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

ఛట్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సబ్రహ్మకసుత్తవణ్ణనా

౧౦౬. సత్తమే **సబ్రహ్మకానీ**తి ససేట్ఠకాని. **యేస**న్తి యేసం కులానం. **పుత్తాన**న్తి పుత్తేహి పూజితసద్దయోగేన హి ఇదం కరణత్థే సామివచనం. **అజ్ఝాగారే**తి సకే ఘరే. **పూజితా హోన్తీ**తి యం ఘరే అత్థి, తేన పటిజగ్గితా మనాపేన చేవ కాయికవాచసికేన చ పచ్చుపట్ఠితా హోన్తి. ఇతి మాతాపితుపూజకాని కులాని "సబ్రహ్మకానీ"తి పసంసిత్వా ఉపరిపి నేసం పసంసనీయతం దస్సేన్తో "**సపుబ్బదేవతానీ**"తిఆదిమాహ.

తత్థ **బ్రహ్మా**తిఆదీని తేసం బ్రహ్మాదిభావసాధనత్థం వుత్తాని. తత్రాయమత్థవిభావనా – **బ్రహ్మా**తి సేట్ఠాధివచనం. యథా హి బ్రహ్మునో చతస్సో భావనా అవిజహితా హోన్తి మేత్తా, కరుణా, ముదితా, ఉపేక్ఖాతి, ఏవం మాతాపితూనం పుత్తేసు చతస్సో భావనా అవిజహితా హోన్తి. తా తస్మిం తస్మిం కాలే వేదితబ్బా – కుచ్ఛిగతస్మిఞ్హి దారకే "కదా ను ఖో పుత్తకం అరోగం పరిపుణ్ణఙ్గపచ్చఙ్గం పస్సిస్సామా"తి మాతాపితూనం మేత్తచిత్తం ఉప్పజ్జతి. యదా పనేస మన్దో ఉత్తానసేయ్యకో

ఊకాహి వా మఙ్కులేహి వా దట్ఠో దుక్ఖసేయ్యాయ వా పీళితో పరోదతి విరవతి, తదాస్స సద్దం సుత్వా మాతాపితూనం కారుఞ్ఞం ఉప్పజ్జతి. ఆధావిత్వా విధావిత్వా కీళనకాలే పన లోభనీయవయస్మిం వా ఠితకాలే దారకం ఓలోకేత్వా మాతాపితూనం చిత్తం సప్పిమణ్డే పక్ఖిత్తసతవిహతకప్పాసపిచుపటలం వియ ముదుకం ఆమోదితం పమోదితం, తదా నేసం ముదితా లబ్భతి. యదా పన తేసం పుత్తో దారభరణం పచ్చుపట్ఠపేత్వా పాటియేక్కం అగారం అజ్ఝావసతి, తదా మాతాపితూనం "సక్కోతి దాని నో పుత్తకో అత్తనో ధమ్మతాయ జీవితు"న్తి మజ్ఝత్తభావో ఉప్పజ్జతి. ఏవం తస్మిం కాలే ఉపేక్ఖా లబ్భతి. ఏవం మాతాపితూనం పుత్తేసు యథాకాలం చతుబ్బిధస్సపి బ్రహ్మవిహారస్స లబ్భనతో బ్రహ్మసదిసవుత్తితాయ వుత్తం "బ్రహ్మాతి, భిక్ఖవే, మాతాపితూనం ఏతం అధివచన"న్తి.

పుబ్బదేవతాతి ఏత్థ దేవా నామ తివిధా – సమ్ముతిదేవా, ఉపపత్తిదేవా, విసుద్ధిదేవాతి. తేసు సమ్ముతిదేవా నామ రాజానో ఖత్తియా. తే హి "దేవో, దేవీ"తి లోకే వోహరీయన్తి, దేవా వియ లోకస్స నిగ్గహానుగ్గహసమత్థా చ హోన్తి. ఉపపత్తిదేవా నామ చాతుమహారాజికతో పట్ఠాయ యావ భవగ్గా ఉప్పన్నా సత్తా. విసుద్ధిదేవా నామ ఖీణాసవా సబ్బకిలేసవిసుద్ధితో. తత్రాయం వచనత్థో – దిబ్బన్తి, కీళన్తి, లళన్తి, జోతన్తి పటిపక్ఖం జయన్తి వాతి దేవా. తేసు సబ్బసేట్ఠా విసుద్ధిదేవా. యథా తే బాలజనేహి కతం అపరాధం అగణేత్వా ఏకన్తేనేవ తేసం అనత్థహానిం అత్థుప్పత్తిఞ్చ ఆకఙ్ఖన్తావ యథావుత్తబ్రహ్మవిహారయోగేన అత్థాయ హితాయ సుఖాయ పటిపజ్జన్తి, దక్ఖిణేయ్యతాయ చ తేసం కారానం మహప్ఫలతం మహానిసంసతఞ్చ ఆవహన్తి; ఏవమేవ మాతాపితరోపి పుత్తానం అపరాధం అగణేత్వా ఏకన్తేనేవ తేసం అనత్థహానిం అత్థుప్పత్తిఞ్చ ఆకఙ్ఖన్తా వుత్తనయేనేవ చతుబ్బిధస్సపి బ్రహ్మవిహారస్స లబ్భనతో అత్థాయ హితాయ సుఖాయ పటిపజ్జన్తా పరమదక్ఖిణేయ్యా హుత్వా అత్తని కతానం కారానం మహప్ఫలతం మహానిసంసతఞ్చ ఆవహన్తి. సబ్బదేవేహి చ పఠమం తేసం ఉపకారవన్తతాయ తే ఆదితోయేవ దేవా. తేసఞ్హి వసేన తే పఠమం అఞ్ఞే దేవే "దేవా"తి జానన్తి ఆరాధేన్తి పయిరుపాసన్తి, ఆరాధనవిధిం ఞత్వా తథా పటిపజ్జన్తా తస్సా పటిపత్తియా ఫలం అధిగచ్ఛన్తి, తస్మా తే పచ్ఛాదేవా నామ. తేన వుత్తం "పుబ్బదేవతాతి, భిక్ఖవే, మాతాపితూనం ఏతం అధివచన"న్తి.

పుబ్బాచరియాతి పఠమఆచరియా. మాతాపితరో హి పుత్తే సిక్ఖాపేన్తా అతితరుణకాలతో పట్ఠాయ "ఏవం నిసీద, ఏవం గచ్ఛ, ఏవం తిట్ఠ, ఏవం సయ, ఏవం ఖాద, ఏవం భుఞ్జ, అయం తే 'తాతా'తి వత్తబ్బో, అయం 'భాతికా'తి, అయం 'భగినీ'తి, ఇదం నామ కాతుం వట్టతి, ఇదం న వట్టతి, అసుకం నామ ఉపసఙ్కమితుం వట్టతి, అసుకం నామ న వట్టతీ"తి గాహేన్తి సిక్ఖాపేన్తి. అపరభాగే అఞ్ఞే ఆచరియాపి సిప్పం ముద్దం గణనన్తి ఏవమాదిం సిక్ఖాపేన్తి, అఞ్ఞే సరణాని దేన్తి, సీలేసు పతిట్ఠాపేన్తి, పబ్బాజేన్తి , ధమ్మం ఉగ్గణ్హాపేన్తి, ఉపసమ్పాదేన్తి, సోతాపత్తిమగ్గాదీని పాపేన్తి. ఇతి సబ్బేపి తే పచ్ఛాఆచరియా నామ. మాతాపితరో పన సబ్బపఠమం. తేనాహ "పుబ్బాచరియాతి, భిక్ఖవే, మాతాపితూనం ఏతం అధివచన"న్తి.

ఆహునేయ్యాతి ఆనేత్వా హునితబ్బన్తి ఆహునం, దూరతోపి ఆనేత్వా ఫలవిసేసం ఆకఙ్ఖన్తేన గుణవన్తేసు దాతబ్బానం అన్నపానవత్థచ్ఛాదనాదీనం ఏతం నామం, ఉపకారఖేత్తతాయ తం ఆహునం అరహన్తీతి ఆహునేయ్యా. తేన వుత్తం "ఆహునేయ్యాతి, భిక్ఖవే, మాతాపితూనం ఏతం అధివచన"న్తి.

ఇదాని తేసం బ్రహ్మాదిభావే కారణం దస్సేతుం **''తం కిస్స హేతు? బహుకారా''**తిఆది వుత్తం. **తం కిస్స హేతూతి** తం మాతాపితూనం బ్రహ్మాదిఅధివచనం కేన కారణేనాతి చేతి అత్థో. **బహుకారాతి** బహూపకారా. **ఆపాదకాతి** జీవితస్స ఆపాదకా, పాలకా. పుత్తానఞ్హి మాతాపితూహి జీవితం ఆపాదితం పాలితం ఘటితం అనుప్పబన్ధేన పవత్తితం సమ్పాదితం.

పోసకాతి హత్థపాదే వడ్ఢేత్వా హదయలోహితం పాయేత్వా పోసేతారో. **ఇమస్స లోకస్స దస్సేతారో**తి పుత్తానం ఇమస్మిం లోకే ఇట్ఠానిట్ఠారమ్మణదస్సనం నామ మాతాపితరో నిస్సాయ జాతన్తి తే నేసం ఇమస్స లోకస్స దస్సేతారో నామ. ఇతి తేసం బహుకారత్తం బ్రహ్మాదిభావస్స కారణం దస్సితం, యేన పుత్తో మాతాపితూనం లోకియేన ఉపకారేన కేనచి పరియాయేన పరియన్తం పటికారం కాతుం న సమత్థోయేవ. సచే హి పుత్తో "మాతాపితూనం ఉపకారస్స పచ్చుపకారం కరిస్సామీ"తి ఉట్ఠాయ సముట్ఠాయ వాయమన్తో దక్ఖిణే అంసకూటే మాతరం, ఇతరస్మిం పితరం ఠపేత్వా వస్ససతాయుకో సకలం వస్ససతమ్పి పరిహరేయ్య చతూహి పచ్చయేహి ఉచ్ఛాదనపరిమద్దనన్హాపనసమ్బాహనాదీహి చ యథారుచి ఉపట్ఠహన్తో తేసం ముత్తకరీసమ్పి అజిగుచ్ఛన్తో, న ఏత్తావతా పుత్తేన మాతాపితూనం పటికారో కతో హోతి అఞ్ఞత్ర సద్ధాదిగుణవిసేసే పతిట్ఠాపనా. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

"ద్విన్నాహం, భిక్ఖవే, న సుప్పటికారం వదామి. కతమేసం ద్విన్నం? మాతు చ పితు చ. ఏకేన, భిక్ఖవే, అంసేన మాతరం పరిహరేయ్య, ఏకేన అంసేన పితరం పరిహరేయ్య వస్ససతాయుకో వస్ససతజీవీ, సో చ నేసం ఉచ్ఛాదనపరిమద్దనన్హాపనసమ్బాహనేన, తే చ తత్థేవ ముత్తకరీసం చజేయ్యుం, న త్వేవ, భిక్ఖవే, మాతాపితూనం కతం వా హోతి పటికతం వా . ఇమిస్సా చ, భిక్ఖవే, మహాపథవియా పహూతరత్తరతనాయ మాతాపితరో ఇస్సరియాధిపచ్చే రజ్జే పతిట్ఠాపేయ్య, న త్వేవ, భిక్ఖవే, మాతాపితూనం కతం వా హోతి పటికతం వా. తం కిస్స హేతు? బహుకారా, భిక్ఖవే, మాతాపితరో పుత్తానం ఆపాదకా పోసకా ఇమస్స లోకస్స దస్సేతారో.

"యో చ ఖో, భిక్ఖవే, మాతాపితరో అస్సద్ధే సద్ధాసమ్పదాయ సమాదపేతి నివేసేతి పతిట్ఠాపేతి. దుస్సీలే సీలసమ్పదాయ, మచ్ఛరినో చాగసమ్పదాయ, దుప్పఞ్ఞే పఞ్ఞాసమ్పదాయ సమాదపేతి నివేసేతి పతిట్ఠాపేతి. ఏత్తావతా ఖో, భిక్ఖవే, మాతాపితూనం కతఞ్చ హోతి పటికతఞ్చా"తి (అ॰ ని॰ ౨.౩౪).

తథా –

"మాతాపితుఉపట్ఠానం, పుత్తదారస్స సఙ్గహో"తి; (ఖు॰ పా॰ ౫.౬);
"మాతాపితుఉపట్ఠానం, భిక్ఖవే, పణ్డితపఞ్ఞత్త"న్తి చ –

ఏవమాదీని మాతాపితూనం పుత్తస్స బహూపకారభావసాధకాని సుత్తాని దట్ఠబ్బాని.

గాథాసు **వుచ్చరే**తి వుచ్చన్తి కథీయన్తి. **పజాయ అనుకమ్పకా**తి పరేసం పాణం ఛిన్దిత్వాపి అత్తనో సన్తకం యంకిఞ్చి చజిత్వాపి అత్తనో పజం పటిజగ్గన్తి గోపయన్తి, తస్మా పజాయ అత్తనో పుత్తానం అనుకమ్పకా అనుగ్గాహకా.

నమస్సేయ్యాతి సాయం పాతం ఉపట్ఠానం గన్త్వా "ఇదం మయ్హం ఉత్తమం పుఞ్ఞక్ఖేత్త"న్తి నమక్కారం కరేయ్య. **సక్కరేయ్యా**తి సక్కారేన పటిమానేయ్య. ఇదాని తం సక్కారం దస్సేన్తో "**అన్నేనా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **అన్నే**నాతి యాగుభత్తఖాదనీయేన. **పానేనా**తి అట్ఠవిధపానేన. **వత్థేనా**తి నివాసనపారుపనేన. **సయనేనా**తి మఞ్చపీఠభిసిబిమ్బోహనాదినా సయనేన. **ఉచ్ఛాదనేనా**తి దుగ్గన్ధం పటివినోదేత్వా సుగన్ధకరణుచ్ఛాదనేన. **న్హానేనా**తి సీతకాలే ఉణ్హోదకేన, ఉణ్హకాలే సీతోదకేన గత్తాని పరిసిఞ్చిత్వా న్హాపనేన. **పాదానం ధోవనేన చా**తి ఉణ్హోదకసీతోదకేహి పాదధోవనేన చేవ తేలమక్ఖనేన చ.

తాయ నం పారిచరియాయాతి ఏత్థ **నన్తి** నిపాతమత్తం, యథావుత్తపరిచరణేన. అథ వా **పారిచరియాయాతి** భరణకిచ్చకరణకులవంసపతిట్ఠాపనాదినా పఞ్చవిధఉపట్ఠానేన. వుత్తఞ్హేతం –

> “పఞ్చహి ఖో, గహపతిపుత్త, ఠానేహి పుత్తేన పురత్థిమా దిసా మాతాపితరో పచ్చుపట్ఠాతబ్బా ‘భతో నే భరిస్సామి, కిచ్చం నేసం కరిస్సామి, కులవంసం ఠపేస్సామి, దాయజ్జం పటిపజ్జిస్సామి. అథ వా పన నేసం పేతానం కాలకతానం దక్ఖిణమనుప్పదస్సామీ’తి. ఇమేహి ఖో, గహపతిపుత్త, పఞ్చహి ఠానేహి పుత్తేన పురత్థిమా దిసా మాతాపితరో పచ్చుపట్ఠితా పఞ్చహి ఠానేహి పుత్తం అనుకమ్పన్తి – పాపా నివారేన్తి, కల్యాణే నివేసేన్తి, సిప్పం సిక్ఖాపేన్తి, పతిరూపేన దారేన సంయోజేన్తి, సమయే దాయజ్జం నియ్యాదేన్తీ”తి (దీ॰ ని॰ ౩.౨౬౭).

అపిచ యో మాతాపితరో తీసు వత్థూసు అభిప్పసన్నే కత్వా సీలేసు వా పతిట్ఠాపేత్వా పబ్బజ్జాయ వా నియోజేత్వా ఉపట్ఠహతి, అయం మాతాపితుఉపట్ఠాకానం అగ్గోతి వేదితబ్బో. సా పనాయం పారిచరియా పుత్తస్స ఉభయలోకహితసుఖావహాతి దస్సేన్తో **“ఇధేవ నం పసంసన్తి, పేచ్చ సగ్గే పమోదతీ”**తి ఆహ. తత్థ **ఇధాతి** ఇమస్మిం లోకే. మాతాపితుఉపట్ఠాకఞ్హి పుగ్గలం పణ్డితమనుస్సా తత్థ పారిచరియాయ పసంసన్తి వణ్ణేన్తి థోమేన్తి, తస్స చ దిట్ఠానుగతిం ఆపజ్జన్తా సయమ్పి అత్తనో మాతాపితూసు తథా పటిపజ్జిత్వా మహన్తం పుఞ్ఞం పసవన్తి. **పేచ్చాతి** పరలోకం గన్త్వా సగ్గే ఠితో మాతాపితుపట్ఠాకో దిబ్బసమ్పత్తీహి మోదతి పమోదతి అభినన్దతీతి.

సత్తమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. బహుకారసుత్తవణ్ణనా

౧౦౭. అట్ఠమే **బ్రాహ్మణగహపతికాతి** బ్రాహ్మణా చేవ గహపతికా చ. ఠపేత్వా బ్రాహ్మణే యే కేచి అగారం అజ్ఝావసన్తా ఇధ గహపతికాతి వేదితబ్బా . **యేతి** అనియమతో నిద్దిట్ఠపరామసనం. **వోతి** ఉపయోగబహువచనం. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – భిక్ఖవే, తుమ్హాకం బహూపకారా బ్రాహ్మణగహపతికా, యే బ్రాహ్మణా చేవ సేసఅగారికా చ “తుమ్హే ఏవ అమ్హాకం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం, యత్థ మయం ఉద్ధగ్గికం దక్ఖిణం పతిట్ఠాపేమ సోవగ్గికం సుఖవిపాకం సగ్గసంవత్తనిక”న్తి చీవరాదీహి పచ్చయేహి పతిఉపట్ఠితాతి.

ఏవం “ఆమిసదానేన ఆమిససంవిభాగేన ఆమిసానుగ్గహేన గహట్ఠా భిక్ఖూనం ఉపకారవన్తో”తి దస్సేత్వా ఇదాని ధమ్మదానేన ధమ్మసంవిభాగేన ధమ్మానుగ్గహేన భిక్ఖూనమ్పి తేసం ఉపకారవన్తతం దస్సేతుం **“తుమ్హేపి, భిక్ఖవే,”**తిఆది వుత్తం, తం వుత్తనయమేవ.

ఇమినా కిం కథితం? పిణ్డాపచాయనం నామ కథితం. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – భిక్ఖవే, యస్మా ఇమే బ్రాహ్మణగహపతికా నేవ తుమ్హాకం ఞాతకా, న మిత్తా, న ఇణం వా ధారేన్తి, అథ ఖో “ఇమే సమణా సమ్మగ్గతా సమ్మా పటిపన్నా, ఏత్థ నో కారా మహప్ఫలా భవిస్సన్తి మహానిసంసా”తి ఫలవిసేసం ఆకఙ్ఖన్తా తుమ్హే చీవరాదీహి ఉపట్ఠహన్తి. తస్మా తం తేసం అధిప్పాయం పరిపూరేన్తా అప్పమాదేన సమ్పాదేథ, ధమ్మదేసనాపి వో కారకానంయేవ సోభతి, ఆదేయ్యా చ హోతి, న ఇతరేసన్తి ఏవం సమ్మాపటిపత్తియం అప్పమాదో కరణీయోతి.

ఏవమిదం, భిక్ఖవేతిఆదీసు అయం సఙ్ఖేపత్థో – భిక్ఖవే, ఏవం ఇమినా వుత్తప్పకారేన గహట్ఠపబ్బజితేహి ఆమిసదానధమ్మదానవసేన అఞ్ఞమఞ్ఞం సన్నిస్సాయ కామాదివసేన చతుబ్బిధస్సపి ఓఘస్స నిత్థరణత్థాయ సకలస్సపి వట్టదుక్ఖస్స సమ్మదేవ పరియోసానకరణాయ ఉపోసథసీలనియమాదివసేన చతుపారిసుద్ధిసీలాదివసేన వా ఇదం సాసనబ్రహ్మచరియం మగ్గబ్రహ్మచరియఞ్చ వుస్సతి చరీయతీతి.

గాథాసు **సాగారాతి** గహట్ఠా. **అనగారాతి** పరిచ్చత్తఅగారా పబ్బజితా. **ఉభో అఞ్ఞోఞ్ఞనిస్సితాతి** తే ఉభోపి అఞ్ఞమఞ్ఞసన్నిస్సితా. సాగారా హి అనగారానం ధమ్మదానసన్నిస్సితా, అనగారా చ సాగారానం పచ్చయదానసన్నిస్సితా. **ఆరాధయన్తీ**తి సాధేన్తి సమ్పాదేన్తి. **సద్ధమ్మ**న్తి పటిపత్తిసద్ధమ్మం పటివేధసద్ధమ్మఞ్చ. తత్థ యం ఉత్తమం, తం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**యోగక్ఖేమం అనుత్తర**’’న్తి అరహత్తం నిబ్బానఞ్చ. **సాగారేసూతి** సాగారేహి, నిస్సక్కే ఇదం భుమ్మవచనం, సాగారానం వా సన్తికే. **పచ్చయ**న్తి వుత్తావసేసం దువిధం పచ్చయం పిణ్డపాతం భేసజ్జఞ్చ. **పరిస్సయవినోదన**న్తి ఉతుపరిస్సయాదిపరిస్సయహరణం విహారాదిఆవసథం. **సుగత**న్తి సమ్మా పటిపన్నం కల్యాణపుథుజ్జనేన సద్ధిం అట్ఠవిధం అరియపుగ్గలం. సావకో హి ఇధ సుగతోతి అధిప్పేతో. **ఘరమేసినో**తి ఘరం ఏసినో, గేహే ఠత్వా ఘరావాసం వసన్తా భోగూపకరణాని చేవ గహట్ఠసీలాదీని చ ఏసనసీలాతి అత్థో. **సద్దహానో అరహత**న్తి అరహన్తానం అరియానం వచనం, తేసం వా సమ్మాపటిపత్తిం సద్దహన్తా. ‘‘అద్ధా ఇమే సమ్మా పటిపన్నా, యథా ఇమే కథేన్తి, తథా పటిపజ్జన్తానం సా పటిపత్తి సగ్గమోక్ఖసమ్పత్తియా సంవత్తతీ’’తి అభిసద్దహన్తాతి అత్థో. ‘‘సద్దహన్తా’’తిపి పాఠో. **అరియపఞ్ఞాయాతి** సువిసుద్ధపఞ్ఞాయ. **ఝాయినో**తి ఆరమ్మణలక్ఖణూపనిజ్ఝానవసేన దువిధేనపి ఝానేన ఝాయినో.

ఇధ ధమ్మం చరిత్వానాతి ఇమస్మిం అత్తభావే, ఇమస్మిం వా సాసనే లోకియలోకుత్తరసుఖస్స మగ్గభూతం సీలాదిధమ్మం పటిపజ్జిత్వా యావ పరినిబ్బానం న పాపుణన్తి, తావదేవ సుగతిగామినో. **నన్దినో**తి పీతిసోమనస్సయోగేన నన్దనసీలా. కేచి పన ‘‘ధమ్మం చరిత్వాన మగ్గన్తి సోతాపత్తిమగ్గం పాపుణిత్వా’’తి వదన్తి. **దేవలోకస్మి**న్తి ఛబ్బిధేపి కామావచరదేవలోకే. **మోదన్తి కామకామినో**తి యథిచ్ఛితవత్థునిప్ఫత్తితో కామకామినో కామవన్తో హుత్వా పమోదన్తీతి.

అట్ఠమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. కుహసుత్తవణ్ణనా

౧౦౮. నవమే **కుహా**తి సామన్తజప్పనాదినా కుహనవత్థునా కుహకా, అసన్తగుణసమ్భావనిచ్ఛాయ కోహఞ్ఞం కత్వా పరేసం విమ్హాపకాతి అత్థో. **థద్ధాతి** కోధేన చ మానేన చ థద్ధమానసా. ‘‘కోధనో హోతి ఉపాయాసబహులో, అప్పమ్పి వుత్తో సమానో అభిసజ్జతి కుప్పతి బ్యాపజ్జతి పతిత్థీయతీ’’తి (అ॰ ని॰ ౩.౨౭; పు॰ ప॰ ౧౦౧) ఏవం వుత్తేన కోధేన చ, ‘‘దుబ్బచో హోతి దోవచస్సకరణేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో అక్ఖమో అప్పదక్ఖిణగ్గాహీ అనుసాసని’’న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౧) ఏవం వుత్తేన దోవచస్సేన చ, ‘‘జాతిమదో, గోత్తమదో, సిప్పమదో, ఆరోగ్యమదో, యోబ్బనమదో, జీవితమదో’’తి (విభ॰ ౮౩౨) ఏవం వుత్తేన జాతిమదాదిభేదేన మదేన చ గరుకాతబ్బేసు గరూసు పరమనిపచ్చకారం అకత్వా అయోసలాకం గిలిత్వా ఠితా వియ అనోనతా హుత్వా విచరణకా. **లపాతి** ఉపలాపకా మిచ్ఛాజీవవసేన కులసఙ్గాహకా పచ్చయత్థం పయుత్తవాచావసేన నిప్పేసికతావసేన చ లపకాతి వా అత్థో.

సిప్పీతి "తత్థ కతమం సిప్పం? యం సిప్పం సిప్పారతా చాతురతా చాతురియం పరిక్ఖత్తతా పారిక్ఖత్తియ"న్తి (విభ. ౮౫౨) ఏవం వుత్తేహి సిప్పసదిసేహి పాకటకిలేసేహి సమన్నాగతా. **ఉన్నళాతి** ఉగ్గతనళా, నళసదిసం తుచ్ఛమానం ఉక్ఖిపిత్వా విచరణకా. **అసమాహితాతి** చిత్తేకగ్గతామత్తస్సాపి అలాభినో. **న మే తే, భిక్ఖవే, భిక్ఖూ మామకాతి** తే మయ్హం భిక్ఖూ మమ సన్తకా న హోన్తి. మేతి ఇదం పదం అత్తానం ఉద్దిస్స పబ్బజితత్తా భగవతా వుత్తం. యస్మా పన తే కుహనాదియోగతో న సమ్మా పటిపన్నా, తస్మా "న మామకా"తి వుత్తా. **అపగతాతి** యదిపి తే మమ సాసనే పబ్బజితా, యథానుసిట్ఠం పన అప్పటిపజ్జనతో అపగతా ఏవ ఇమస్మా ధమ్మవినయా, ఇతో తే సువిదూరవిదూరే ఠితాతి దస్సేతి. వుత్తఞ్హేతం –

"నభఞ్చ దూరే పథవీ చ దూరే,

పారం సముద్దస్స తదాహు దూరే;

తతో హవే దూరతరం వదన్తి,

సతఞ్చ ధమ్మం అసతఞ్చ రాజా"తి. (అ. ని. ౪.౪౭; జా. ౨.౨౧.౪౧౪);

వుద్ధిం విరూళ్హిం వేపుల్లం ఆపజ్జన్తీతి సీలాదిగుణేహి వడ్ఢనవసేన వుద్ధిం, తత్థ నిచ్చలభావేన విరూళ్హిం, సబ్బత్థ పత్థటభావేన సీలాదిధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరియా వేపుల్లం. న చ తే కుహాదిసభావా భిక్ఖూ ఆపజ్జన్తి, న చ పాపుణన్తీతి అత్థో. **తే ఖో మే, భిక్ఖవే, భిక్ఖూ మామకాతి** ఇధాపి మేతి అత్తానం ఉద్దిస్స పబ్బజితత్తా వదతి, సమ్మా పటిపన్నత్తా పన "మామకా"తి ఆహ. వుత్తవిపరియాయేన సుక్కపక్ఖో వేదితబ్బో. తత్థ యావ అరహత్తమగ్గా విరూహన్తి నామ, అరహత్తఫలే పన సమ్పత్తే విరూళ్హిం వేపుల్లం ఆపన్నా నామ. గాథా సువిఞ్ఞేయ్యా ఏవ.

నవమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. నదీసోతసుత్తవణ్ణనా

౧౦౯. దసమే **సేయ్యథాపీతి** ఓపమ్మదస్సనత్థే నిపాతో, యథా నామాతి అత్థో. **నదియా సోతేన ఓవుయ్హేయ్యాతి** సీఘసోతాయ హారహారినియా నదియా ఉదకవేగేన హేట్ఠతో వుయ్హేయ్య అధో హరియేథ. **పియరూపసాతరూపేనాతి** పియసభావేన సాతసభావేన చ కారణభూతేన, తస్సం నదియం తస్సా వా పరతీరే మణిసువణ్ణాది అఞ్ఞం వా పియవత్థు విత్తూపకరణం అత్థి, తం గహేస్సామీతి నదియం పతిత్వా సోతేన అవకడ్ఢేయ్య. **కిఞ్చాపీతి** అనుజాననఅసమ్భావనత్థే నిపాతో. కిం అనుజానాతి, కిం న సమ్భావేతి? తేన పురిసేన అధిప్పేతస్స పియవత్థుస్స తత్థ అత్థిభావం అనుజానాతి, తథాగమనం పన ఆదీనవవన్తతాయ న సమ్భావేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – అమ్భో, పురిస , యదిపి తయా అధిప్పేతం పియవత్థు తత్థ ఉపలబ్భతి, ఏవం గమనే పన అయమాదీనవో, యం త్వం హేట్ఠా రహదం పత్వా మరణం మరణమత్తం వా దుక్ఖం పాపుణేయ్యాసీతి.

అత్థి చేత్థ హేట్ఠా రహదోతి ఏతిస్సా నదియా హేట్ఠా అనుసోతభాగే అతివియ గమ్భీరవిత్థతో ఏకో మహాసరో అత్థి. సో చ సమన్తతో వాతాభిఘాతసముట్ఠితాహి మణిమయపబ్బతకూటసన్నిభాహి మహతీహి ఊమీహి వీచీహి **సఊమి,** విసమేసు భూమిప్పదేసేసు సవేగం అనుపక్ఖన్దన్తేన ఇమిస్సా తావ నదియా మహోఘేన తహిం తహిం ఆవట్టమానవిపులజలతాయ బలవాముఖసదిసేహి సహ ఆవట్టేహీతి **సావట్టో**. తం రహదం ఓతిణ్ణసత్తేయేవ అత్తనో నిబద్ధామిసగోచరే కత్వా అజ్ఝావసన్తేన

అతివియ భయానకదస్సనేన ఘోరచేతసా దకరక్ఖసేన **సగహో సరక్ఖసో**, చణ్డమచ్ఛమకరాదినా వా **సగహో**, యథావుత్తరక్ఖసేన **సరక్ఖసో**.

యన్తి ఏవం సప్పటిభయం యం రహదం. **అమ్భో పురిసాతి** ఆలపనం. **మరణం వా నిగచ్ఛసీతి** తాహి వా ఊమీహి అజ్ఝోత్థటో, తేసు వా ఆవట్టేసు నిపతితో సీసం ఉక్ఖిపితుం అసక్కోన్తో తేసం వా చణ్డమచ్ఛమకరాదీనం ముఖే నిపతితో. తస్స వా దకరక్ఖసస్స హత్థం గతో మరణం వా గమిస్ససి, అథ వా పన ఆయుసేసే సతి తతో ముచ్చిత్వా అపగచ్ఛన్తో తేహి ఊమిఆదీహి జనితఘట్టితవసేన మరణమత్తం మరణప్పమాణం దుక్ఖం నిగచ్ఛసి. **పటిసోతం వాయమేయ్యాతి** సో పుట్ఠే అనుసోతం వుయ్హమానో తస్స పురిసస్స వచనం సుత్వా "అనత్థో కిర మే ఉపట్ఠితో, మచ్ఛముఖే కిరాహం పరివత్తామీ"తి ఉప్పన్నబలవభయో సమ్భమన్తో దిగుణం కత్వా ఉస్సాహం హత్థేహి చ పాదేహి చ వాయమేయ్య తరేయ్య, న చిరేనేవ తీరం సమ్పాపుణేయ్య.

అత్థస్స విఞ్ఞాపనాయాతి చతుసచ్చపటివేధానుకూలస్స అత్థస్స సమ్బోధనాయ ఉపమా కతా. **అయఞ్చేత్థ అత్థోతి** అయమేవ ఇదాని వుచ్చమానో ఇధ మయా అధిప్పేతో ఉపమేయ్యత్థో, యస్స విఞ్ఞాపనాయ ఉపమా ఆహటా.

తణ్హాయేతం అధివచనన్తి ఏత్థ చతూహి ఆకారేహి తణ్హాయ సోతసదిసతా వేదితబ్బా అనుక్కమపరివుడ్ఢితో అనుప్పబన్ధతో ఓసీదాపనతో దురుత్తరణతో చ. యథా హి ఉపరి మహామేఘే అభిప్పవుట్ఠే ఉదకం పబ్బతకన్దరపదరసాఖాయో పూరేత్వా తతో భస్సిత్వా కుసుబ్భే పూరేత్వా తతో భస్సిత్వా కున్నదియో పూరేత్వా తతో మహానదియో పక్ఖన్దిత్వా ఏకోఘం హుత్వా పవత్తమానం "నదీసోతో"తి వుచ్చతి, ఏవమేవ అజ్ఝత్తికబాహిరాదివసేన అనేకభేదేసు రూపాదీసు ఆరమ్మణేసు లోభో ఉప్పజ్జిత్వా అనుక్కమేన పరివుడ్ఢిం గచ్ఛన్తో "తణ్హాసోతో"తి వుచ్చతి, యథా చ నదీసోతో ఆగమనతో యావ సముద్దప్పత్తి, తావ సతి విచ్ఛేదపచ్చయాభావే అవిచ్ఛిజ్జమానో అనుప్పబన్ధేన పవత్తతి, ఏవం తణ్హాసోతోపి ఆగమనతో పట్ఠాయ అసతి విచ్ఛేదపచ్చయే అవిచ్ఛిజ్జమానో అపాయసముద్దాభిముఖో అనుప్పబన్ధేన పవత్తతి. యథా పన నదీసోతో తదన్తోగధే సత్తే ఓసీదాపేతి, సీసం ఉక్ఖిపితుం న దేతి, మరణం వా మరణమత్తం వా దుక్ఖం పాపేతి, ఏవం తణ్హాసోతోపి అత్తనో సోతన్తోగతే సత్తే ఓసీదాపేతి, పఞ్ఞాసీసం ఉక్ఖిపితుం న దేతి, కుసలమూలచ్ఛేదనేన సంకిలేసధమ్మసమాపజ్జనేన చ మరణం వా మరణమత్తం వా దుక్ఖం పాపేతి.

యథా చ నదియా సోతో మహోఘభావేన పవత్తమానో ఉళుమ్పం వా నావం వా బన్ధితుం నేతుఞ్చ ఛేకం పురిసం నిస్సాయ పరతీరం గన్తుం అజ్ఝాసయం కత్వా తజ్జం వాయామం కరోన్తేన తరితబ్బో, న యేన వా తేన వాతి దురుత్తరో, ఏవం తణ్హాసోతోపి కామోఘభవోఘభూతో సీలసంవరం పూరేతుం సమథవిపస్సనాసు కమ్మం కాతుం "నిపకేన అరహత్తం పాపుణిస్సామీ"తి అజ్ఝాసయం సముట్ఠాపేత్వా కల్యాణమిత్తే నిస్సాయ సమథవిపస్సనానావం అభిరుహిత్వా సమ్మావాయామం కరోన్తేన తరితబ్బో, న యేన వా తేన వాతి దురుత్తరో. ఏవం అనుక్కమపరివుడ్ఢితో అనుప్పబన్ధతో ఓసీదాపనతో దురుత్తరణతోతి చతూహి ఆకారేహి తణ్హాయ నదీసోతసదిసతా వేదితబ్బా.

పియరూపం సాతరూపన్తి పియజాతికం పియసభావం పియరూపం, మధురజాతికం మధురసభావం సాతరూపం, ఇట్ఠసభావన్తి అత్థో. **ఛన్నేతన్తి** ఛన్నం ఏతం. **అజ్ఝత్తికానన్తి** ఏత్థ "ఏవం మయం అత్తాతి గహణం గమిస్సామా"తి ఇమినా వియ అధిప్పాయేన అత్తానం అధికారం కత్వా పవత్తానీతి అజ్ఝత్తికాని. తత్థ గోచరజ్ఝత్తం, నియకజ్ఝత్తం, విసయజ్ఝత్తం,

అజ్ఝత్తజ్ఝత్తన్తి చతుబ్బిధం అజ్ఝత్తం. తేసు “అజ్ఝత్తరతో సమాహితో”తి ఏవమాదీసు (ధ. ప. ౩౬౨) వుత్తం ఇదం **గోచరజ్ఝత్తం** నామ. “అజ్ఝత్తం సమ్పసాదన”న్తి (దీ. ని. ౧.౨౨౮; ధ. స. ౧౬౧) ఆగతం ఇదం **నియకజ్ఝత్తం** నామ. “సబ్బనిమిత్తానం అమనసికారా అజ్ఝత్తం సుఞ్ఞతం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ”తి (మ. ని. ౩.౧౮౭) ఏవమాగతం ఇదం **విసయజ్ఝత్తం** నామ. “అజ్ఝత్తికా ధమ్మా, బాహిరా ధమ్మా”తి (ధ. స. తికమాతికా ౨౦) ఏత్థ వుత్తం అజ్ఝత్తం **అజ్ఝత్తజ్ఝత్తం** నామ. ఇధాపి ఏతదేవ అధిప్పేతం, తస్మా అజ్ఝత్తానియేవ అజ్ఝత్తికాని. అథ వా యథావుత్తేసేవ అత్థేన “అజ్ఝత్తా ధమ్మా, బహిద్ధా ధమ్మా”తిఆదీసు వియ తేసు అజ్ఝత్తేసు భవాని అజ్ఝత్తికాని, చక్ఖాదీని. తేసం అజ్ఝత్తికానం.

ఆయతనానన్తి ఏత్థ ఆయతనతో, ఆయానం తననతో, ఆయతస్స చ నయనతో ఆయతనానీతి . చక్ఖాదీసు హి తంతంద్వారవత్థుకా చిత్తచేతసికా ధమ్మా సకేన సకేన అనుభవనాదినా కిచ్చేన ఆయతన్తి ఉట్ఠహన్తి ఘటన్తి వాయమన్తి, తే చ ఆయభూతే ధమ్మే ఏతాని తనోన్తి విత్థారేన్తి , యఞ్చ అనమతగ్గే సంసారే పవత్తం అతివియ ఆయతం వట్టదుక్ఖం, తం నయన్తి పవత్తేన్తి. ఇతి సబ్బథాపిమే ధమ్మా ఆయతనతో, ఆయానం తననతో, ఆయతస్స చ నయనతో ఆయతనానీతి వుచ్చన్తి. అపిచ నివాసట్ఠానట్ఠేన, ఆకరట్ఠేన, సమోసరణట్ఠానట్ఠేన, సఞ్జాతిదేసట్ఠేన, కారణట్ఠేన చ ఆయతనం వేదితబ్బం. తథా హి లోకే “ఇస్సరాయతనం దేవాయతన”న్తిఆదీసు నివాసట్ఠానం ఆయతనన్తి వుచ్చతి. “సువణ్ణాయతనం రజతాయతన”న్తిఆదీసు ఆకరో. సాసనే పన “మనోరమే ఆయతనే, సేవన్తి నం విహఙ్గమా”తిఆదీసు సమోసరణట్ఠానం. “దక్ఖిణాపథో గున్నం ఆయతన”న్తిఆదీసు సఞ్జాతిదేసో. “తత్ర తత్రేవ సక్ఖిభబ్బతం పాపుణాతి సతి సతిఆయతనే”తిఆదీసు (మ. ని. ౩.౧౫౮; అ. ని. ౩.౧౦౨) కారణం ఆయతనన్తి వుచ్చతి. చక్ఖాదీసు చ తే తే చిత్తచేతసికా ధమ్మా నివసన్తి తదాయత్తవుత్తితాయాతి చక్ఖాదయో తేసం నివాసట్ఠానం. తత్థ చ తే ఆకిణ్ణా తన్నిస్సితత్తాతి తే నేసం ఆకరో, సమోసరణట్ఠానఞ్చ తత్థ వత్థుద్వారభావేన సమోసరణతో, సఞ్జాతిదేసో చ తన్నిస్సయభావేన తేసం తత్థేవ ఉప్పత్తితో, కారణఞ్చ తదభావే తేసం అభావతోతి. ఇతి నివాసట్ఠానట్ఠేన, ఆకరట్ఠేన, సమోసరణట్ఠానట్ఠేన, సఞ్జాతిదేసట్ఠేన, కారణట్ఠేనాతి ఇమేహి కారణేహి చక్ఖాదీని ఆయతనానీతి వుచ్చన్తి. తేన వుత్తం “ఛన్నేతం అజ్ఝత్తికానం ఆయతనాన”న్తి.

యదిపి రూపాదయోపి ధమ్మా “రూపం లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థేసా తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతీ”తి తణ్హావత్థుభావతో పియరూపసాతరూపభావేన వుత్తా. చక్ఖాదికే పన ముఞ్చిత్వా అత్తభావపఞ్ఞత్తియా అభావతో “మమ చక్ఖు మమ సోత”న్తిఆదినా అధికసినేహవత్థుభావేన చక్ఖాదయో సాతిసయం పియరూపం సాతరూపన్తి నిద్దేసం అరహన్తీతి దస్సేతుం “పియరూపం సాతరూపన్తి ఖో, భిక్ఖవే, ఛన్నేతం అజ్ఝత్తికానం ఆయతనానం అధివచన”న్తి వుత్తం.

ఓరమ్భాగియానన్తి ఏత్థ ఓరం వుచ్చతి కామధాతు, తప్పరియాపన్నా ఓరమ్భాగా, పచ్చయభావేన తేసం హితాతి ఓరమ్భాగియా. యస్స సంవిజ్జన్తి, తం పుగ్గలం వట్టస్మిం సంయోజేన్తి బన్ధన్తీతి సంయోజనాని. సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసకామరాగబ్యాపాదానం ఏతం అధివచనం. తే హి కామభవూపగానం సత్తానం పచ్చయా హుత్వా రూపారూపధాతుతో హేట్ఠాభావేన నిహీనభావేన ఓరమ్భాగభూతేన కామభవేన సత్తే సంయోజేన్తి. ఏతేనేవ తేసం హేట్ఠారహదసదిసతా దీపితాతి దట్ఠబ్బా. **ఊమిభయన్తి ఖో, భిక్ఖవే, కోధుపాయాసస్సేతం అధివచన**న్తి భాయతి ఏతస్మాతి భయం, ఊమి ఏవ భయన్తి ఊమిభయం. కుజ్ఝనట్ఠేన కోధో, స్వేవ చిత్తస్స సరీరస్స చ అభిప్పమద్దనపవేధనుప్పాదనేన దళ్హం ఆయాసనట్ఠేన ఉపాయాసో.

ఏత్థ చ అనేకవారం పవత్తిత్వా అత్తనా సమవేతం సత్తం అజ్ఝోత్థరిత్వా సీసం ఉక్ఖిపితుం అదత్వా అనయబ్యసనాపాదనేన కోధుపాయాసస్స ఊమిసదిసతా దట్ఠబ్బా. తథా కామగుణానం కిలేసాభిభూతే సత్తే ఇతో చ ఏత్తో, ఏత్తో చ ఇతోతి ఏవం మనాపియరూపాదివిసయసఙ్ఖాతే అత్తని సంసారేత్వా యథా తతో బహిభూతే నేక్ఖమ్మే చిత్తమ్పి న ఉప్పజ్జతి ఏవం ఆవట్టేత్వా బ్యసనాపాదనేన ఆవట్టసదిసతా దట్ఠబ్బా. యథా పన గహరక్ఖసోపి ఆరక్ఖరహితం అత్తనో గోచరభూమిగతం పురిసం అభిభుయ్య గహేత్వా అగోచరే ఠితమ్పి రక్ఖసమాయాయ గోచరం నేత్వా భేరవరూపదస్సనాదినా అవసం అత్తనో ఉపకారం కాతుం అసమత్థం కత్వా అన్వావిసిత్వా వణ్ణబలభోగయససుఖేహిపి వియోజేన్తో మహన్తం అనయబ్యసనం ఆపాదేతి, ఏవం మాతుగామోపి యోనిసోమనసికారరహితం అవీరపురిసం ఇత్థికుత్తభూతేహి అత్తనో హావభావవిలాసేహి అభిభుయ్య గహేత్వా వీరజాతియమ్పి అత్తనో రూపాదీహి పలోభనవసేన ఇత్థిమాయాయ అన్వావిసిత్వా అవసం అత్తనో ఉపకారధమ్మే సీలాదయో సమ్పాదేతుం అసమత్థం కరోన్తో గుణవణ్ణాదీహి వియోజేత్వా మహన్తం అనయబ్యసనం ఆపాదేతి, ఏవం మాతుగామస్స గహరక్ఖససదిసతా దట్ఠబ్బా. తేన వుత్తం "ఆవట్టన్తి ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చన్నేతం కామగుణానం అధివచనం, గహరక్ఖసోతి ఖో, భిక్ఖవే, మాతుగామస్సేతం అధివచన"న్తి.

పటిసోతోతి ఖో భిక్ఖవే నేక్ఖమ్మస్సేతం అధివచనన్తి ఏత్థ పబ్బజ్జా సహ ఉపచారేన పఠమజ్ఝానం విపస్సనాపఞ్ఞా చ నిబ్బానఞ్చ నేక్ఖమ్మం నామ. సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా నేక్ఖమ్మం నామ. వుత్తఞ్హేతం –

"పబ్బజ్జా పఠమం ఝానం, నిబ్బానఞ్చ విపస్సనా;
సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా, నేక్ఖమ్మన్తి పవుచ్చరే"తి.

ఇమేసం పన పబ్బజ్జాదీనం తణ్హాసోతస్స పటిలోమతో పటిసోతసదిసతా వేదితబ్బా. అవిసేసేన హి ధమ్మవినయో నేక్ఖమ్మం, తస్స అధిట్ఠానం పబ్బజ్జా చ, ధమ్మవినయో చ తణ్హాసోతస్స పటిసోతం వుచ్చతి. వుత్తఞ్హేతం –

"పటిసోతగామిం నిపుణం, గమ్భీరం దుద్దసం అణుం;
రాగరత్తా న దక్ఖన్తి, తమోఖన్ధేన ఆవుతా"తి. (దీ. ని. ౨.౬౫; మ. ని. ౧.౨౮౧; సం. ని. ౧.౧౭౨);

వీరియారమ్భస్సాతి చతుబ్బిధసమ్మప్పధానవీరియస్స. తస్స కామోఘాదిభేదతణ్హాసోతసన్తరణస్స హత్థేహి పాదేహి చతురఙ్గనదీసోతసన్తరణవాయామస్స సదిసతా పాకటాయేవ. తథా నదీసోతస్స తీరే ఠితస్స చక్ఖుమతో పురిసస్స కామాదిం చతుబ్బిధమ్పి ఓఘం తరిత్వా తస్స పరతీరభూతే నిబ్బానథలే ఠితస్స పఞ్చహి చక్ఖూహి చక్ఖుమతో భగవతో సదిసభావో. తేన వుత్తం "చక్ఖుమా పురిసో…పే…. సమ్మాసమ్బుద్ధస్సా"తి.

తత్రిదం ఓపమ్మసంసన్దనం – నదీసోతో వియ అనుప్పబన్ధవసేన పవత్తమానో తణ్హాసోతో, తేన వుయ్హమానో పురిసో వియ అనమతగ్గే సంసారవట్టే పరిబ్భమనతో తణ్హాసోతేన వుయ్హమానో సత్తో, తస్స తత్థ పియరూపసాతరూపవత్థుస్మిం అభినివేసో వియ ఇమస్స చక్ఖాదీసు అభినివేసో, సఊమిసావట్టసగహరక్ఖసో హేట్ఠారహదో వియ కోధుపాయాసపఞ్చకామగుణమాతుగామసమాకులో పఞ్చోరమ్భాగియసంయోజనసమూహో, తమత్థం యథాభూతం విదిత్వా తస్స నదీసోతస్స పరతీరే ఠితో చక్ఖుమా పురిసో వియ సకలం సంసారాదీనవం సబ్బఞ్చ ఞేయ్యధమ్మం యథాభూతం విదిత్వా తణ్హాసోతస్స పరతీరభూతే నిబ్బానథలే ఠితో సమన్తచక్ఖు భగవా, తస్స పురిసస్స తస్మిం నదియా

సోతేన వుయ్హమానే పురిసే అనుకమ్పాయ రహదస్స రహదాదీనవస్స చ ఆచిక్ఖనం వియ తణ్హాసోతేన వుయ్హమానస్స సత్తస్స మహాకరుణాయ భగవతో తణ్హాదీనం తదాదీనవస్స చ విభావనా, తస్స వచనం అసద్దహిత్వా అనుసోతగామినో తస్స పురిసస్స తస్మిం రహదే మరణప్పత్తిమరణమత్తదుక్ఖప్పత్తియో వియ భగవతో వచనం అసమ్పటిచ్ఛన్తస్స అపాయుప్పత్తి, సుగతియం దుక్ఖుప్పత్తి చ, తస్స పన వచనం సద్దహిత్వా హత్థేహి చ పాదేహి చ వాయామకరణం వియ తేన చ వాయామేన పరతీరం పత్వా సుఖేన యథిచ్ఛితట్ఠానగమనం వియ భగవతో వచనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా తణ్హాదీసు ఆదీనవం పస్సిత్వా తణ్హాసోతస్స పటిసోతపబ్బజ్జాదినేక్ఖమ్మవసేన వీరియారమ్భో, ఆరద్ధవీరియస్స చ తేనేవ వీరియారమ్భేన తణ్హాసోతాతిక్కమనం నిబ్బానతీరం పత్వా అరహత్తఫలసమాపత్తివసేన యథారుచి సుఖవిహారోతి.

గాథాసు **సహాపి దుక్ఖేన జహేయ్య కామే**తి ఝానమగ్గాధిగమత్థం సమథవిపస్సనానుయోగం కరోన్తో భిక్ఖు యదిపి తేసం పుబ్బభాగపటిపదా కిచ్ఛేన కసిరేన సమ్పజ్జతి, న సుఖేన వీథిం ఓతరతి పుబ్బభాగభావనాయ కిలేసానం బలవభావతో, ఇన్ద్రియానం వా అతిక్ఖభావతో. తథా సతి సహాపి దుక్ఖేన జహేయ్య కామే, పఠమజ్ఝానేన విక్ఖమ్భేన్తో తతియమగ్గేన సముచ్ఛిన్దన్తో కిలేసకామే పజహేయ్య. ఏతేన దుక్ఖపటిపదే ఝానమగ్గే దస్సేతి.

యోగక్ఖేమం ఆయతిం పత్థయానోతి అనాగామితం అరహత్తం ఇచ్ఛన్తో ఆకఙ్ఖమానో. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – యదిపి ఏతరహి కిచ్ఛేన కసిరేన ఝానపురిమమగ్గే అధిగచ్ఛామి, ఇమే పన నిస్సాయ ఉపరి అరహత్తం అధిగన్త్వా కతకిచ్చో పహీనసబ్బదుక్ఖో భవిస్సామీతి సహాపి దుక్ఖేన ఝానాదీహి కామే పజహేయ్యాతి. అథ వా యో కామవితక్కబహులో పుగ్గలో కల్యాణమిత్తస్స వసేన పబ్బజ్జం సీలవిసోధనం ఝానాదీనం పుబ్బభాగపటిపత్తిం వా పటిపజ్జన్తో కిచ్ఛేన కసిరేన అస్సుముఖో రోదమానో తం వితక్కం విక్ఖమ్భేతి, తం సన్ధాయ వుత్తం "సహాపి దుక్ఖేన జహేయ్య కామే"తి. సో హి కిచ్ఛేనపి కామే పజహన్తో ఝానం నిబ్బత్తేత్వా తం ఝానం పాదకం కత్వా విపస్సన్తో అనుక్కమేన అరహత్తే పతిట్ఠహేయ్య. తేన వుత్తం "యోగక్ఖేమం ఆయతిం పత్థయానో"తి.

సమ్మప్పజానోతి విపస్సనాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ సమ్మదేవ పజానన్తో. **సువిముత్తచిత్తో**తి తస్స అరియమగ్గాధిగమస్స అనన్తరం ఫలవిముత్తియా సుట్ఠు విముత్తచిత్తో. **విముత్తియా ఫస్సయే తత్థ తత్థా**తి తస్మిం తస్మిం మగ్గఫలాధిగమనకాలే విముత్తిం నిబ్బానం ఫస్సయే ఫుసేయ్య పాపుణేయ్య అధిగచ్ఛేయ్య సచ్ఛికరేయ్య. ఉపయోగత్థే హి "విముత్తియా"తి ఇదం సామివచనం. విముత్తియా వా ఆరమ్మణభూతాయ తత్థ తత్థ తంతంఫలసమాపత్తికాలే అత్తనో ఫలచిత్తం ఫస్సయే ఫుసేయ్య పాపుణేయ్య, నిబ్బానోగధాయ ఫలసమాపత్తియా విహరేయ్యాతి అత్థో. **స వేదగూ**తి సో వేదసఙ్ఖాతేన మగ్గఞాణేన చతున్నం సచ్చానం గతత్తా పటివిద్ధత్తా వేదగూ. **లోకన్తగూ**తి ఖన్ధలోకస్స పరియన్తం గతో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. చరసుత్తవణ్ణనా

౧౧౦. ఏకాదసమే **చరతో**తి గచ్ఛన్తస్స, చఙ్కమన్తస్స వా. **ఉప్పజ్జతి కామవితక్కో వా**తి వత్థుకామేసు అవీతరాగతాయ తాదిసే పచ్చయే కామపటిసంయుత్తో వా వితక్కో ఉప్పజ్జతి చే, యది ఉప్పజ్జతి. **బ్యాపాదవితక్కో వా విహింసావితక్కో వా**తి ఆఘాతనిమిత్తబ్యాపాదపటిసంయుత్తో వా వితక్కో, లేడ్డుదణ్డాదీహి పరవిహేఠనవసేన విహింసాపటిసంయుత్తో వా వితక్కో

ఉప్పజ్జతి చేతి సమ్బన్ధో. **అధివాసేతీతి** తం యథావుత్తం కామవితక్కాదిం యథాపచ్చయం అత్తనో చిత్తే ఉప్పన్నం "ఇతిపాయం వితక్కో పాపకో, ఇతిపి అకుసలో, ఇతిపి సావజ్జో, సో చ ఖో అత్తబ్యాబాధాయపి సంవత్తతీ"తిఆదినా నయేన పచ్చవేక్ఖణాయ అభావతో **అధివాసేతి** అత్తనో చిత్తం ఆరోపేత్వా వాసేతి చే. అధివాసేన్తోయేవ చ **నప్పజహతి** తదఙ్గాదిప్పహానవసేన న పటినిస్సజ్జతి, తతో ఏవ **న వినోదేతి** అత్తనో చిత్తసన్తానతో న నుదతి న నీహరతి, తథా అవినోదనతో **న బ్యన్తీకరోతి** న విగతన్తం కరోతి. ఆతాపీ పహితత్తో యథా తేసం అన్తోపి నావసిస్సతి అన్తమసో భఙ్గమత్తమ్పి ఏవం కరోతి, అయం పన తథా న కరోతీతి అత్థో. తథాభూతోవ **న అనభావం గమేతి** అను అను అభావం న గమేతి. న పజహతి చే, న వినోదేతి చేతిఆదినా చే-సద్దం యోజేత్వా అత్థో వేదితబ్బో.

చరన్తి చరన్తో. **ఏవంభూతోతి** ఏవం కామవితక్కాదిపాపవితక్కేహి సమఙ్గీభూతో. **అనాతాపీ అనోత్తాపీతి** కిలేసానం ఆతాపనస్స వీరియస్స అభావేన అనాతాపీ, పాపుత్రాసలఆతాపనపరితాపనలక్ఖణస్స ఓత్తప్పస్స అభావేన అనోత్తాపీ. **సతతం సమితన్తి** సబ్బకాలం నిరన్తరం. **కుసీతో హీనవీరియోతి** కుసలేహి ధమ్మేహి పరిహాయిత్వా అకుసలపక్ఖే కుచ్ఛితం సీదనతో కోసజ్జసమన్నాగమేన చ కుసీతో, సమ్మప్పధానవీరియాభావేన హీనవీరియో వీరియవిరహితోతి వుచ్చతి కథీయతి. **ఠితస్సాతి** గమనం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా ఠిత్తతో. సయనఇరియాపథస్స విసేసతో కోసజ్జపక్ఖికత్తా యథా తంసమఙ్గినో వితక్కా సమ్భవన్తి, తం దస్సేతుం "**జాగరస్సా**"తి వుత్తం.

సుక్కపక్ఖే **తఞ్చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు నాధివాసేతీతి** ఆరద్ధవీరియస్సాపి విహరతో అనాదిమతి సంసారే చిరకాలభావితేన తథారూపప్పచ్చయసమాయోగేన సతిసమ్మోసేన వా కామవితక్కాది ఉప్పజ్జతి చే, తం భిక్ఖు అత్తనో చిత్తం ఆరోపేత్వా న వాసేతి చే, అబ్భన్తరే న వాసేతి చేతి అత్థో. అనధివాసేన్తో కిం కరోతీతి? **పజహతి** ఛడ్డేతి. కిం కచవరం వియ పిటకేన? న హి, అపిచ ఖో తం **వినోదేతి** నుదతి నీహరతి. కిం బలీబద్దం వియ పతోదేన? న హి, అథ ఖో నం **బ్యన్తీకరోతి** విగతన్తం కరోతి. యథా తేసం అన్తోపి నావసిస్సతి అన్తమసో భఙ్గమత్తమ్పి, తథా తే కరోతి. కథం పన తే తథా కరోతి? **అనభావం గమేతి** అను అను అభావం గమేతి, విక్ఖమ్భనప్పహానేన యథా సువిక్ఖమ్భితా హోన్తి తథా నే కరోతీతి వుత్తం హోతి.

ఏవంభూతోతిఆదీసు ఏవం కామవితక్కాదీనం అనధివాసనేన సువిసుద్ధాసయో సమానో తాయ చ ఆసయసమ్పత్తియా తన్నిమిత్తాయ చ పయోగసమ్పత్తియా పరిసుద్ధసీలో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో భోజనే మత్తఞ్ఞూ సతిసమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతో జాగరియం అనుయుత్తో తదఙ్గాదివసేన కిలేసానం ఆతాపనలక్ఖణేన వీరియేన సమన్నాగతత్తా **ఆతాపీ**, సబ్బసో పాపుత్రాసేన సమన్నాగతత్తా. **ఓత్తాపీ సతతం** రత్తిన్దివం, **సమితం** నిరన్తరం సమథవిపస్సనాభావనానుయోగవసేన చతుబ్బిధసమ్మప్పధానసిద్ధియా, **ఆరద్ధవీరియో పహితత్తో** నిబ్బానం పటిపేసితచిత్తోతి **వుచ్చతి** కథీయతీతి అత్థో. సేసం వుత్తనయమేవ.

గాథాసు **గేహనిస్సితన్తి** ఏత్థ గేహవాసీహి అపరిచ్చత్తత్తా గేహవాసీనం సభావత్తా గేహధమ్మత్తా వా గేహం వుచ్చతి వత్థుకామో. అథ వా గేహపటిబద్ధభావతో కిలేసకామానం నివాసట్ఠానభావతో తంవత్థుకత్తా వా కామవితక్కాది గేహనిస్సితం నామ. **కుమ్మగ్గం పటిపన్నోతి** యస్మా అరియమగ్గస్స ఉప్పథభావతో అభిజ్ఝాదయో తదేకట్ఠధమ్మా చ కుమ్మగ్గో, తస్మా కామవితక్కాదిబహులో పుగ్గలో కుమ్మగ్గం పటిపన్నో నామ. **మోహనేయ్యేసు ముచ్ఛితోతి** మోహసంవత్తనియేసు రూపాదీసు ముచ్ఛితో సమ్మత్తో అజ్ఝోపన్నో. **సమ్బోధిన్తి** అరియమగ్గఞాణం. **ఫుట్ఠున్తి** ఫుసితుం పత్తుం, **సో తాదిసో** మిచ్ఛాసఙ్కప్పగోచరో అభబ్బో, న కదాచి తం పాపుణాతీతి అత్థో.

వితక్కం సమయిత్వానాతి యథావుత్తం మిచ్ఛావితక్కం పటిసఙ్ఖానభావనాబలేహి వూపసమేత్వా. **వితక్కూపసమే రతోతి** నవన్నమ్పి మహావితక్కానం అచ్చన్తవూపసమభూతే అరహత్తే నిబ్బానే ఏవ వా అజ్ఝాసయేన రతో అభిరతో. **భబ్బో సో తాదిసోతి** సో యథావుత్తో సమ్మా పటిపజ్జమానో పుగ్గలో పుబ్బభాగే సమథవిపస్సనాబలేన సబ్బవితక్కే యథారహం తదఙ్గాదివసేన వూపసమేత్వా ఠితో, విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గపటిపాటియా అరహత్తమగ్గఞాణసఙ్ఖాతం నిబ్బానసఙ్ఖాతఞ్చ అనుత్తరం సమ్బోధిం ఫుట్ఠుం అధిగన్తుం భబ్బో సమత్థోతి.

ఏకాదసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. సమ్పన్నసీలసుత్తవణ్ణనా

౧౧౧. ద్వాదసమే **సమ్పన్నసీలాతి** ఏత్థ తివిధం సమ్పన్నం పరిపుణ్ణసమఙ్గీమధురవసేన. తేసు –

“సమ్పన్నం సాలికేదారం, సువా భుఞ్జన్తి కోసియ;

పటివేదేమి తే బ్రహ్మే, న నే వారేతుముస్సహే”తి. (జా॰ ౧.౧౪.౧) –

ఏత్థ పరిపుణ్ణత్థో సమ్పన్నసద్దో. “ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో ఉపగతో సముపగతో సమ్పన్నో సమన్నాగతో”తి (విభ॰ ౨౧౧) ఏత్థ సమఙ్గిభావత్థో సమ్పన్నసద్దో . “ఇమిస్సా, భన్తే, మహాపథవియా హేట్ఠిమతలం సమ్పన్నం – సేయ్యథాపి ఖుద్దమధుం అనీలకం, ఏవమస్సాద”న్తి (పారా॰ ౧౭) ఏత్థ మధురత్థో సమ్పన్నసద్దో. ఇధ పన పరిపుణ్ణత్థేపి సమఙ్గిభావేపి వట్టతి, తస్మా **సమ్పన్నసీలాతి** పరిపుణ్ణసీలా హుత్వాతిపి, సీలసమఙ్గినో హుత్వాతిపి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

తత్థ “పరిపుణ్ణసీలా”తి ఇమినా అత్థేన ఖేత్తదోసవిగమేన ఖేత్తపారిపూరి వియ పరిపుణ్ణం నామ హోతి. తేన వుత్తం “ఖేత్తదోసవిగమేన ఖేత్తపారిపూరి వియ సీలదోసవిగమేన సీలపారిపూరి వుత్తా”తి. “సీలసమఙ్గినో”తి ఇమినా పన అత్థేన సీలేన సమఙ్గీభూతా సమోధానగతా సమన్నాగతా హుత్వా విహరథాతి వుత్తం హోతి. తత్థ ద్వీహి కారణేహి సమ్పన్నసీలతా హోతి సీలవిపత్తియా ఆదీనవదస్సనేన, సీలసమ్పత్తియా ఆనిసంసదస్సనేన చ. తదుభయమ్పి **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౨౦-౨౧) వుత్తనయేన వేదితబ్బం. తత్థ “సమ్పన్నసీలా”తి ఏత్తావతా కిర భగవా చతుపారిసుద్ధిసీలం ఉద్దిసిత్వా “పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతా”తి ఇమినా జేట్ఠకసీలం దస్సేతీతిఆదినా ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **కిమస్స ఉత్తరి కరణీయన్తి** ఏవం సమ్పన్నసీలానం విహరతం తుమ్హాకం కిన్తి సియా ఉత్తరి కాతబ్బం, పటిపజ్జితబ్బన్తి చేతి అత్థో.

ఏవం “సమ్పన్నసీలా, భిక్ఖవే, విహరథా”తిఆదినా సమ్పాదనూపాయేన సద్ధిం సీలసమ్పదాయ భిక్ఖూ నియోజేన్తో అనేకపుగ్గలాధిట్ఠానం కత్వా దేసనం ఆరభిత్వా ఇదాని యస్మా ఏకపుగ్గలాధిట్ఠానవసేన పవత్తితాపి భగవతో దేసనా అనేకపుగ్గలాధిట్ఠానావ హోతి సబ్బసాధారణత్తా, తస్మా తం ఏకపుగ్గలాధిట్ఠానవసేన దస్సేన్తో **‘‘చరతో చేపి, భిక్ఖవే, భిక్ఖునో’’**తిఆదిమాహ.

తత్థ అభిజ్ఝాయతి ఏతాయాతి **అభిజ్ఝా,** పరభణ్డాభిజ్ఝాయనలక్ఖణస్స లోభస్సేతం అధివచనం. బ్యాపజ్జతి పూతిభవతి చిత్తం ఏతేనాతి **బ్యాపాదో,** “అనత్థం మే అచరీ”తిఆదినయప్పవత్తస్స ఏకూనవీసతిఆఘాతవత్థువిసయస్స దోసస్సేతం

అధివచనం. ఉభిన్నమ్పి “తత్థ కతమో కామచ్ఛన్దో? యో కామేసు కామచ్ఛన్దో కామస్నేహో కామపిపాసా కామపరిళాహో కామముచ్ఛా కామజ్ఝోసాన”న్తి (ధ. స. ౧౧౬౮), తథా “లోభో లుబ్భనా లుబ్భితత్తం సారాగో సారజ్జనా సారజ్జితత్తం అభిజ్ఝా లోభో అకుసలమూల”న్తిఆదినా (ధ. స. ౩౮౯), “దోసో దుస్సనా దుస్సితత్తం బ్యాపత్తి బ్యాపజ్జనా బ్యాపజ్జితత్తం విరోధో పటివిరోధో చణ్డిక్కం అసురోపో అనత్తమనతా చిత్తస్సా”తిఆదినా (ధ. స. ౪౧౮, ౧౨౩౭) చ విత్థారో వేదితబ్బో. **విగతో హోతీ**తి అయఞ్చ అభిజ్ఝా, అయఞ్చ బ్యాపాదో విగతో హోతి అపగతో, పహీనో హోతీతి అత్థో. ఏత్తావతా కామచ్ఛన్దనీవరణస్స చ బ్యాపాదనీవరణస్స చ పహానం దస్సితం హోతి.

థినమిద్ధన్తి థినఞ్చేవ మిద్ధఞ్చ. తేసు చిత్తస్స అకమ్మఞ్ఞతా థినం, ఆలసియస్సేతం అధివచనం, వేదనాదీనం తిణ్ణం ఖన్ధానం అకమ్మఞ్ఞతా మిద్ధం, పచలాయికభావస్సేతం అధివచనం. ఉభిన్నమ్పి “తత్థ కతమం థినం? యా చిత్తస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా ఓలీయనా సల్లీయనా. తత్థ కతమం మిద్ధం? యా కాయస్స అకల్లతా అకమ్మఞ్ఞతా ఓనాహో పరియోనాహో”తిఆదినా (ధ. స. ౧౧౬౨-౧౧౬౩) నయేన విత్థారో వేదితబ్బో.

ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చన్తి ఉద్ధచ్చఞ్చేవ కుక్కుచ్చఞ్చ. తత్థ ఉద్ధచ్చం నామ చిత్తస్స ఉద్ధతాకారో, కుక్కుచ్చం నామ అకతకల్యాణస్స కతపాపస్స తప్పచ్చయా విప్పటిసారో. ఉభిన్నమ్పి “తత్థ కతమం ఉద్ధచ్చం? యం చిత్తస్స ఉద్ధచ్చం అవూపసమో చేతసో విక్ఖేపో భన్తత్తం చిత్తస్సా”తిఆదినా (ధ. స. ౧౧౬౫) విత్థారో. “అకతం వత మే కల్యాణం, అకతం కుసలం, అకతం భీరుత్తానం; కతం పాపం, కతం లుద్దం, కతం కిబ్బిస”న్తిఆదినా (మ. ని. ౩.౨౪౮; నేత్తి. ౧౨౦) పవత్తిఆకారో వేదితబ్బో.

విచికిచ్ఛాతి బుద్ధాదీసు సంసయో. తస్సా “సత్థరి కఙ్ఖతి విచికిచ్ఛతి, నాధిముచ్చతి న సమ్పసీదతీ”తిఆదినా (విభ. ౯౧౫), “తత్థ కతమా విచికిచ్ఛా? యా కఙ్ఖా కఙ్ఖాయనా కఙ్ఖాయితత్తం విమతి విచికిచ్ఛా ద్వేళ్హకం ద్వేధాపథో సంసయో అనేకంసగ్గాహో ఆసప్పనా పరిసప్పనా అపరియోగాహనా ఛమ్భితత్తం చిత్తస్స మనోవిలేఖో”తిఆదినా (ధ. స. ౧౦౦౮) చ నయేన విత్థారో వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ అభిజ్ఝాబ్యాపాదాదీనం విగమవసేన చ పహానవసేన చ తేసం విక్ఖమ్భనమేవ వేదితబ్బం. యం సన్ధాయ వుత్తం –

> “సో అభిజ్ఝం లోకే పహాయ విగతాభిజ్ఝేన చేతసా విహరతి, అభిజ్ఝాయ చిత్తం పరిసోధేతి. బ్యాపాదపదోసం పహాయ అబ్యాపన్నచిత్తో విహరతి, బ్యాపాదపదోసా చిత్తం పరిసోధేతి. థినమిద్ధం పహాయ విగతథినమిద్ధో విహరతి ఆలోకసఞ్ఞీ సతో సమ్పజానో, థినమిద్ధా చిత్తం పరిసోధేతి. ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహాయ అనుద్ధతో విహరతి అజ్ఝత్తం ఉపసన్తచిత్తో ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చా చిత్తం పరిసోధేతి. విచికిచ్ఛం పహాయ తిణ్ణవిచికిచ్ఛో విహరతి అకథంకథీ కుసలేసు ధమ్మేసు, విచికిచ్ఛాయ చిత్తం పరిసోధేతీ”తి (విభ. ౫౦౮).

తత్థ యథా నీవరణానం పహానం హోతి, తం వేదితబ్బం. కథఞ్చ నేసం పహానం హోతి? **కామచ్ఛన్దస్స** తావ అసుభనిమిత్తే యోనిసోమనసికారేన పహానం హోతి, సుభనిమిత్తే అయోనిసోమనసికారేనస్స ఉప్పత్తి. తేనాహ భగవా –

“అత్థి, భిక్ఖవే, సుభనిమిత్తం. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా”తి (సం. ని. ౫.౨౩౨).

ఏవం సుభనిమిత్తే అయోనిసోమనసికారేన ఉప్పజ్జన్తస్స కామచ్ఛన్దస్స తప్పటిపక్ఖతో అసుభనిమిత్తే యోనిసోమనసికారేన పహానం హోతి. తత్థ అసుభనిమిత్తం నామ అసుభమ్పి అసుభారమ్మణమ్పి, యోనిసోమనసికారో నామ ఉపాయమనసికారో, పథమనసికారో, అనిచ్చే అనిచ్చన్తి వా, దుక్ఖే దుక్ఖన్తి వా, అనత్తని అనత్తాతి వా, అసుభే అసుభన్తి వా మనసికారో. తం తత్థ బహులం పవత్తయతో కామచ్ఛన్దో పహీయతి. తేనాహ భగవా –

“అత్థి, భిక్ఖవే, అసుభనిమిత్తం. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స అనుప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా కామచ్ఛన్దస్స పహానాయా”తి (సం. ని. ౫.౨౩౨).

అపిచ ఛ ధమ్మా కామచ్ఛన్దస్స పహానాయ సంవత్తన్తి – అసుభనిమిత్తస్స ఉగ్గహో, అసుభభావనానుయోగో, ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి. దసవిధఞ్హి అసుభనిమిత్తం ఉగ్గణ్హన్తస్సపి కామచ్ఛన్దో పహీయతి, భావేన్తస్సపి , ఇన్ద్రియేసు పిహితద్వారస్సపి చతున్నం పఞ్చన్నం ఆలోపానం ఓకాసే సతి ఉదకం పివిత్వా యాపనసీలతాయ భోజనే మత్తఞ్ఞునోపి. తేన వుత్తం –

“చత్తారో పఞ్చ ఆలోపే, అభుత్వా ఉదకం పివే;
అలం ఫాసువిహారాయ, పహితత్తస్స భిక్ఖునో”తి. (థేరగా. ౯౮౩);

అసుభకమ్మికతిస్సత్థేరసదిసే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సపి కామచ్ఛన్దో పహీయతి, ఠాననిసజ్జాదీసు దసఅసుభనిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం “ఛ ధమ్మా కామచ్ఛన్దస్స పహానాయ సంవత్తన్తీ”తి.

పటిఘనిమిత్తే ఆయోనిసోమనసికారేన **బ్యాపాదస్స** ఉప్పాదో హోతి. తత్థ పటిఘమ్పి పటిఘనిమిత్తం, పటిఘారమ్మణమ్పి పటిఘనిమిత్తం. అయోనిసోమనసికారో సబ్బత్థ ఏకలక్ఖణో ఏవ. తం తస్మిం నిమిత్తే బహులం పవత్తయతో బ్యాపాదో ఉప్పజ్జతి. తేనాహ భగవా –

“అత్థి, భిక్ఖవే, పటిఘనిమిత్తం. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా బ్యాపాదస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా బ్యాపాదస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా”తి (సం. ని. ౫.౨౩౨).

మేత్తాయ పన చేతోవిముత్తియా యోనిసోమనసికారేనస్స పహానం హోతి. తత్థ “మేత్తా”తి వుత్తే అప్పనాపి ఉపచారోపి వట్టతి, “చేతోవిముత్తీ”తి పన అప్పనావ. యోనిసోమనసికారో వుత్తలక్ఖణోవ. తం తత్థ బహులం పవత్తయతో బ్యాపాదో పహీయతి. తేనాహ భగవా –

“అత్థి, భిక్ఖవే, మేత్తాచేతోవిముత్తి. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా బ్యాపాదస్స అనుప్పాదాయ ఉప్పన్నస్స వా బ్యాపాదస్స పహానాయా”తి (సం. ని. ౫.౨౩౨).

అపిచ ఛ ధమ్మా బ్యాపాదస్స పహానాయ సంవత్తన్తి – మేత్తానిమిత్తస్స ఉగ్గహో, మేత్తాభావనా, కమ్మస్సకతాపచ్చవేక్ఖణా, పటిసఙ్ఖానబహులతా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి. ఓధిసకానోధిసకదిసాఫరణానఞ్హి అఞ్ఞతరవసేన మేత్తం ఉగ్గణ్హన్తస్సపి బ్యాపాదో పహీయతి, ఓధిసో అనోధిసో దిసాఫరణవసేన మేత్తం భావేన్తస్సపి బ్యాపాదో పహీయతి, "త్వం ఏతస్స కుద్ధో కిం కరిస్ససి, కిమస్స సీలాదీని వినాసేతుం సక్ఖిస్ససి నను త్వం అత్తనో కమ్మేన ఆగన్త్వా అత్తనో కమ్మేనేవ గమిస్ససి, పరస్స కుజ్ఝనం నామ వీతచ్చికఙ్గారతత్తఅయసలాకగూథాదీని గహేత్వా పరం పహరితుకామతా వియ హోతి. ఏసోపి తవ కుద్ధో కిం కరిస్సతి, కిం తే సీలాదీని వినాసేతుం సక్ఖిస్సతి ఏస అత్తనో కమ్మేన ఆగన్త్వా అత్తనో కమ్మేనేవ గమిస్సతి, అప్పటిచ్ఛితపహేణకం వియ, పటివాతం ఖిత్తరజోముట్ఠి వియ చ ఏతస్సేవ ఏస కోధో మత్థకే పతిస్సతీ"తి ఏవం అత్తనో చ పరస్స చాతి ఉభయేసం కమ్మస్సకతం పచ్చవేక్ఖతోపి, పచ్చవేక్ఖిత్వా పటిసఙ్ఖానే ఠితస్సపి, అస్సగుత్తత్థేరసదిసే మేత్తాభావనారతే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సాపి బ్యాపాదో పహీయతి, ఠాననిసజ్జాదీసు మేత్తానిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం "ఛ ధమ్మా బ్యాపాదస్స పహానాయ సంవత్తన్తీ"తి.

అరతిఆదీసు అయోనిసోమనసికారేన **థినమిద్ధస్స** ఉప్పాదో హోతి. **అరతి** నామ ఉక్కణ్ఠితతా, **తన్దీ** నామ కాయాలసియం, **విజమ్భితా** నామ కాయవినమనా, **భత్తసమ్మదో** నామ భత్తముచ్ఛా భత్తపరిళాహో, **చేతసో లీనత్తం** నామ చిత్తస్స లీనాకారో. ఇమేసు అరతిఆదీసు అయోనిసోమనసికారం బహులం పవత్తయతో థినమిద్ధం ఉప్పజ్జతి. తేనాహ భగవా –

> "అత్థి, భిక్ఖవే, అరతి తన్దీ విజమ్భితా భత్తసమ్మదో చేతసో లీనత్తం. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా థినమిద్ధస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా థినమిద్ధస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

ఆరమ్భధాతుఆదీసు పన యోనిసోమనసికారేన థినమిద్ధస్స పహానం హోతి. **ఆరమ్భధాతు** నామ పఠమారమ్భవీరియం, **నిక్కమధాతు** నామ కోసజ్జతో నిక్ఖన్తతాయ తతో బలవతరం, **పరక్కమధాతు** నామ పరం పరం ఠానం అక్కమనతో తతోపి బలవతరం. ఇమస్మిం తిప్పభేదే వీరియే యోనిసోమనసికారం బహులం పవత్తయతో థినమిద్ధం పహీయతి. తేనాహ –

> "అత్థి, భిక్ఖవే, ఆరమ్భధాతు, నిక్కమధాతు, పరక్కమధాతు. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా థినమిద్ధస్స అనుప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా థినమిద్ధస్స పహానాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

అపిచ ఛ ధమ్మా థినమిద్ధస్స పహానాయ సంవత్తన్తి, అతిభోజనే నిమిత్తగ్గాహో – ఇరియాపథసమ్పరివత్తనతా, ఆలోకసఞ్ఞామనసికారో , అబ్భోకాసవాసో, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి .
ఆహరహత్థకభుత్తవమితకతత్థవట్టకఅలంసాటకకాకమాసకభోజనం భుఞ్జిత్వా రత్తిట్ఠానదివాట్ఠానే నిసిన్నస్స హి సమణధమ్మం కరోతో థినమిద్ధం మహాహత్థీ వియ ఓత్థరన్తం ఆగచ్ఛతి, చతుపఞ్చఆలోపఓకాసం పన ఠపేత్వా పానీయం పివిత్వా యాపనసీలస్స భిక్ఖునో తం న హోతి. ఏవం అతిభోజనే నిమిత్తం గణ్హన్తస్సపి థినమిద్ధం పహీయతి. యస్మిం ఇరియాపథే థినమిద్ధం ఓక్కమతి, తతో అఞ్ఞం పరివత్తేన్తస్సపి, రత్తిం చన్దాలోకం దీపాలోకం ఉక్కాలోకం దివా

సూరియాలోకం మనసికరోన్తస్సాపి, అబ్భోకాసే వసన్తస్సాపి మహాకస్సపత్థేరసదిసే విగతథినమిద్ధే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సాపి థినమిద్ధం పహీయతి, ఠాననిసజ్జాదీసు ధుతఙ్గనిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం "ఛ ధమ్మా థినమిద్ధస్స పహానాయ సంవత్తన్తీ"తి.

చేతసో అవూపసమే అయోనిసోమనసికారేన **ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స** ఉప్పాదో హోతి. **అవూపసమో** నామ అవూపసన్తాకారో, అత్థతో తం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చమేవ. తత్థ అయోనిసోమనసికారం బహులం పవత్తయతో ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం ఉప్పజ్జతి. తేనాహ –

"అత్థి, భిక్ఖవే, చేతసో అవూపసమో. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

సమాధిసఙ్ఖాతే పన చేతసో వూపసమే యోనిసోమనసికారేనస్స పహానం హోతి. తేనాహ –

"అత్థి, భిక్ఖవే, చేతసో వూపసమో. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నస్స వా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స అనుప్పాదాయ, ఉప్పన్నస్స వా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స పహానాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

అపిచ ఛ ధమ్మా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స పహానాయ సంవత్తన్తి – బహుస్సుతతా, పరిపుచ్ఛకతా, వినయే పకతఞ్ఞుతా, వుడ్ఢసేవితా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి. బాహుసచ్చేనపి హి ఏకం వా ద్వే వా తయో వా చత్తారో వా పఞ్చ వా నికాయే పాళివసేన చ అత్థవసేన చ ఉగ్గణ్హన్తస్సాపి ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతి, కప్పియాకప్పియపరిపుచ్ఛాబహులస్సాపి, వినయపఞ్ఞత్తియం చిణ్ణవసీభావతాయ పకతఞ్ఞునోపి , వుడ్ఢే మహల్లకత్థేరే ఉపసఙ్కమన్తస్సాపి, ఉపాలిత్థేరసదిసే వినయధరే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సాపి ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతి, ఠాననిసజ్జాదీసు కప్పియాకప్పియనిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం "ఛ ధమ్మా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స పహానాయ సంవత్తన్తీ"తి.

విచికిచ్ఛాట్ఠానియేసు ధమ్మేసు అయోనిసోమనసికారేన **విచికిచ్ఛాయ** ఉప్పాదో హోతి. **విచికిచ్ఛాట్ఠానియా ధమ్మా** నామ పునప్పునం విచికిచ్ఛాయ కారణత్తా విచికిచ్ఛావ. తత్థ అయోనిసోమనసికారం బహులం పవత్తయతో విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతి. తేనాహ –

"అత్థి, భిక్ఖవే, విచికిచ్ఛాట్ఠానియా ధమ్మా. తత్థ అయోనిసోమనసికారబహులీకారో – అయమాహారో అనుప్పన్నాయ వా విచికిచ్ఛాయ ఉప్పాదాయ, ఉప్పన్నాయ వా విచికిచ్ఛాయ భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయా"తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

కుసలాదిధమ్మేసు పన యోనిసోమనసికారేన విచికిచ్ఛాయ పహానం హోతి. తేనాహ –

"అత్థి, భిక్ఖవే, కుసలాకుసలా ధమ్మా, సావజ్జానవజ్జా ధమ్మా, సేవితబ్బాసేవితబ్బా ధమ్మా, హీనపణీతా ధమ్మా, కణ్హసుక్కసప్పటిభాగా ధమ్మా. తత్థ యోనిసోమనసికారబహులీకారో అయమాహారో అనుప్పన్నాయ వా

విచికిచ్ఛాయ అనుప్పాదాయ, ఉప్పన్నాయ వా విచికిచ్ఛాయ పహానాయా”తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౨).

అపిచ ఛ ధమ్మా విచికిచ్ఛాయ పహానాయ సంవత్తన్తి బహుస్సుతతా, పరిపుచ్ఛకతా, వినయే పకతఞ్ఞుతా, అధిమోక్ఖబహులతా, కల్యాణమిత్తతా, సప్పాయకథాతి . బాహుసచ్చవసేనపి హి ఏకం వా...పే॰... పఞ్చ వా నికాయే పాళివసేన చ అత్థవసేన చ ఉగ్గణ్హన్తస్సపి విచికిచ్ఛా పహీయతి, తీణి రతనాని ఆరబ్భ కుసలాదిభేదేసు ధమ్మేసు పరిపుచ్ఛాబహులస్సపి, వినయే చిణ్ణవసీభావస్సపి, తీసు రతనేసు ఓకప్పనీయ, సద్ధాసఙ్ఖాత, అధిమోక్ఖబహులస్సపి, సద్ధాధిముత్తే వక్కలిత్థేరసదిసే కల్యాణమిత్తే సేవన్తస్సపి విచికిచ్ఛా పహీయతి, ఠాననిసజ్జాదీసు తిణ్ణం రతనానం గుణనిస్సితసప్పాయకథాయపి పహీయతి. తేన వుత్తం “ఛ ధమ్మా విచికిచ్ఛాయ పహానాయ సంవత్తన్తీ”తి.

ఏత్థ చ యథావుత్తేహి తేహి తేహి ధమ్మేహి విక్ఖమ్భనవసేన పహీనానం ఇమేసం నీవరణానం కామచ్ఛన్దనీవరణస్స తావ అరహత్తమగ్గేన అచ్చన్తప్పహానం హోతి, తథా థినమిద్ధనీవరణస్స ఉద్ధచ్చనీవరణస్స చ . బ్యాపాదనీవరణస్స పన కుక్కుచ్చనీవరణస్స చ అనాగామిమగ్గేన, విచికిచ్ఛానీవరణస్స సోతాపత్తిమగ్గేన అచ్చన్తప్పహానం హోతి. తస్మా తేసం తథా పహానాయ ఉపకారధమ్మే దస్సేతుం ‘‘**ఆరద్ధం హోతి వీరియ**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. ఇదమేవ వా యథావుత్తం అభిజ్ఝాదీనం నీవరణానం పహానం, యస్మా హీనవీరియతాయ కుసీతేన, అనుపట్ఠితస్సతితాయ ముట్ఠస్సతినా, అపటిప్పస్సద్ధదరథతాయ సారద్ధకాయేన, అసమాహితతాయ విక్ఖిత్తచిత్తేన న కదాచిపి తే సక్కా నిబ్బత్తేతుం, పగేవ ఇతరం, తస్మా యథా పటిపన్నస్స సో అభిజ్ఝాదీనం విగమో పహానం సమ్భవతి, తం దస్సేతుం ‘‘**ఆరద్ధం హోతి వీరియ**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. తస్సత్థో – తేసం నీవరణానం పహానాయ సబ్బేసమ్పి వా సంకిలేసధమ్మానం సముచ్ఛిన్దనత్థాయ వీరియం ఆరద్ధం హోతి, పగ్గహితం అసిథిలప్పవత్తన్తి వుత్తం హోతి. ఆరద్ధత్తా ఏవ చ అన్తరా సఙ్కోచస్స అనాపజ్జనతో **అసల్లీనం**.

ఉపట్ఠితా సతి అసమ్ముట్ఠాతి న కేవలఞ్చ వీరియమేవ, సతిపి ఆరమ్మణాభిముఖభావేన ఉపట్ఠితా హోతి, తథా ఉపట్ఠితత్తా ఏవ చ చిరకతచిరభాసితానం సరణసమత్థతాయ అసమ్ముట్ఠా. **పస్సద్ధో**తి కాయచిత్తదరథప్పస్సమ్భనేన కాయోపిస్స పస్సద్ధో హోతి. తత్థ యస్మా నామకాయే పస్సద్ధే రూపకాయోపిస్స పస్సద్ధో ఏవ హోతి, తస్మా “నామకాయో రూపకాయో”తి అవిసేసేత్వా “పస్సద్ధో కాయో”తి వుత్తం. **అసారద్ధో**తి సో చ పస్సద్ధత్తా ఏవ అసారద్ధో, విగతదరథోతి వుత్తం హోతి. **సమాహితం చిత్తం ఏకగ్గ**న్తి చిత్తమ్పిస్స సమ్మా ఆహితం సుట్ఠు ఠపితం అప్పితం వియ హోతి, సమాహితత్తా ఏవ చ ఏకగ్గం అచలం నిప్ఫన్దనం నిరిఞ్జనన్తి.

ఏత్తావతా ఝానమగ్గానం పుబ్బభాగపటిపదా కథితా. తేనేవాహ –

> “చరమ్పి, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవంభూతో ఆతాపీ ఓత్తాపీ సతతం సమితం ఆరద్ధవీరియో పహితత్తోతి వుచ్చతీ”తి (ఇతివు॰ ౧౧౦).

తస్సత్థో హేట్ఠా వుత్తో ఏవ.

గాథాసు **యతం చరే**తి యతమానో చరేయ్య, చఙ్కమనాదివసేన గమనం కప్పేన్తోపి “అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతీ”తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౫.౬౫౧-౬౬౨; విభ॰ ౩౯౦) నయేన

వుత్తసమ్మప్పధానవీరియవసేన యతన్తో ఘటేన్తో వాయమన్తో యథా అకుసలా ధమ్మా పహీయన్తి, కుసలా ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి, ఏవం గమనం కప్పేయ్యాతి అత్థో. ఏస నయో సేసేసుపి. కేచి పన “యత”న్తి ఏతస్స సంయతోతి అత్థం వదన్తి. **తిట్ఠే**తి తిట్ఠేయ్య ఠానం కప్పేయ్య. **అచ్ఛే**తి నిసీదేయ్య. **సయే**తి నిపజ్జేయ్య. **యతమేనం పసారయే**తి ఏతం పసారేతబ్బం హత్థపాదాదిం యతం యతమానో యథావుత్తవీరియసమఙ్గీయేవ హుత్వా పసారేయ్య, సబ్బత్థ పమాదం విజహేయ్యాతి అధిప్పాయో.

ఇదాని యథా పటిపజ్జన్తో యతం యతమానో నామ హోతి, తం పటిపదం దస్సేతుం ‘‘**ఉద్ధ**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఉద్ధ**న్తి ఉపరి. **తిరియ**న్తి తిరియతో, పురత్థిమదిసాదివసేన సమన్తతో దిసాభాగేసూతి అత్థో. **అపాచీన**న్తి హేట్ఠా. **యావతా జగతో గతీ**తి యత్తకా సత్తసఙ్ఖారభేదస్స లోకస్స పవత్తి, తత్థ సబ్బత్థాతి అత్థో. ఏత్తావతా అనవసేసతో సమ్మసనఞాణస్స విసయం సఙ్గహేత్వా దస్సేతి. **సమవేక్ఖితా**తి సమ్మా హేతునా ఞాయేన అవేక్ఖితా, అనిచ్చాదివసేన విపస్సకోతి వుత్తం హోతి. **ధమ్మాన**న్తి సత్తసుఞ్ఞానం. **ఖన్ధాన**న్తి రూపాదీనం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం. **ఉదయబ్బయ**న్తి ఉదయఞ్చ వయఞ్చ. ఇదం వుత్తం హోతి – ఉపరి తిరియం అధోతి తిసఙ్గహే సబ్బస్మిం లోకే అతీతాదిభేదభిన్నానం పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధసఙ్ఖాతానం సబ్బేసం రూపారూపధమ్మానం అనిచ్చతాదిసమ్మసనాధిగతేన ఉదయబ్బయఞాణేన పఞ్చవీసతియా ఆకారేహి ఉదయం, పఞ్చవీసతియా ఆకారేహి వయఞ్చ సమవేక్ఖితా సమనుపస్సితా భవేయ్యాతి.

చేతోసమథసామీచిన్తి చిత్తసంకిలేసానం అచ్చన్తవూపసమనతో చేతోసమథసఙ్ఖాతస్స అరియమగ్గస్స అనుచ్ఛవికపటిపదం ఞాణదస్సనవిసుద్ధిం. **సిక్ఖమాన**న్తి పటిపజ్జమానం భావేన్తం ఞాణపరమ్పరం నిబ్బత్తేన్తం. **సదా**తి సబ్బకాలం, రత్తిఞ్చేవ దివా చ. **సత**న్తి చతుసమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతాయ సతియా సతోకారిం. **సతతం పహితత్తో**తి సబ్బకాలం పహితత్తో నిబ్బానం పటిపేసితత్తోతి **తథావిధం భిక్ఖుం** బుద్ధాదయో అరియా **ఆహు** ఆచిక్ఖన్తి కథేన్తి. సేసం వుత్తనయమేవ.

ద్వాదసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. లోకసుత్తవణ్ణనా

౧౧౨. తేరసమే **లోకో**తి లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో, అత్థతో పురిమం అరియసచ్చద్వయం ఇధ పన దుక్ఖం అరియసచ్చం వేదితబ్బం. స్వాయం సత్తలోకో, సఙ్ఖారలోకో, ఓకాసలోకోతి విభాగతో సరూపతో చ హేట్ఠా వుత్తోయేవ. అపిచ ఖన్ధలోకాదివసేన చ అనేకవిధో లోకో. యథాహ –

“లోకోతి ఖన్ధలోకో, ధాతులోకో, ఆయతనలోకో, విపత్తిభవలోకో, విపత్తిసమ్భవలోకో, సమ్పత్తిభవలోకో, సమ్పత్తిసమ్భవలోకో, ఏకో లోకో సబ్బే సత్తా ఆహారట్ఠితికా, ద్వే లోకా నామఞ్చ రూపఞ్చ, తయో లోకా తిస్సో వేదనా, చత్తారో లోకా చత్తారో ఆహారా, పఞ్చ లోకా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా, ఛ లోకా ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని, సత్త లోకా సత్త విఞ్ఞాణట్ఠితియో, అట్ఠ లోకా అట్ఠ లోకధమ్మా, నవ లోకా నవ సత్తావాసా, దస లోకా దసాయతనాని, ద్వాదస లోకా ద్వాదసాయతనాని, అట్ఠారస లోకా అట్ఠారస ధాతుయో”తి (మహాని॰ ౩; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౨).

ఏవమనేకధా విభత్తోపి లోకో పఞ్చసు ఉపాదానక్ఖన్ధేసు ఏవ సఙ్గహం సమోసరణం గచ్ఛతి, ఉపాదానక్ఖన్ధా చ దుక్ఖం అరియసచ్చం జాతిపి దుక్ఖా ...పే.... సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధాపి దుక్ఖాతి. తేన వుత్తం "అత్థతో పురిమం అరియసచ్చద్వయం, ఇధ పన దుక్ఖం అరియసచ్చం వేదితబ్బ"న్తి. నను చ లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠో అవిసేసేన పఞ్చసు ఖన్ధేసు సమ్భవతీతి? సచ్చం సమ్భవతి. యం పన న లుజ్జతీతి గహితం, తం తథా న హోతి, ఏకంసేనేవ లుజ్జతి పలుజ్జతీతి సో లోకోతి ఉపాదానక్ఖన్ధేస్వేవ లోకసద్దో నిరుళ్హోతి వేదితబ్బో. తస్మా లోకోతి దుక్ఖం అరియసచ్చం ఏవ.

యదిపి తథాగత-సద్దస్స హేట్ఠా తథాగతసుత్తే నానానయేహి విత్థారతో అత్థో విభత్తో, తథాపి పాళియా అత్థసంవణ్ణనాముఖేన అయమత్థవిభావనా – **అభిసమ్బుద్ధోతి** "అభిఞ్ఞేయ్యతో పరిఞ్ఞేయ్యతో"తి పుబ్బే వుత్తవిభాగేన వా అవిసేసతో తావ ఆసయానుసయచరియాధిముత్తిఆదిభేదతో కుసలాకుసలాదివిభాగతో వట్టప్పమాణసణ్ఠానాదిభేదతో, విసేసతో వా పన "అయం సస్సతాసయో, అయం ఉచ్ఛేదాసయో"తిఆదినా "కక్ఖళలక్ఖణా పథవీధాతు, పగ్ఘరణలక్ఖణా ఆపోధాతూ"తిఆదినా చ అభివిసిట్ఠేన సయమ్భుఞాణేన సమ్మా అవిపరీతం యో యో అత్థో యథా యథా బుజ్ఝితబ్బో, తథా తథా బుద్ధో ఞాతో అత్తపచ్చక్ఖో కతోతి అభిసమ్బుద్ధో.

లోకస్మాతి యథావుత్తలోకతో. **విసంయుత్తోతి** విసంసట్ఠో, తప్పటిబద్ధానం సబ్బేసం సంయోజనానం సమ్మదేవ సముచ్ఛిన్నత్తా తతో విప్పముత్తోతి అత్థో. **లోకసముదయోతి** సుత్తన్తనయేన తణ్హా, అభిధమ్మనయేన పన అభిసఙ్ఖారేహి సద్ధిం దియడ్ఢకిలేససహస్సం. **పహీనోతి** బోధిమణ్డే అరహత్తమగ్గఞాణేన సముచ్ఛేదప్పహానవసేన సవాసనం పహీనో. **లోకనిరోధోతి** నిబ్బానం. **సచ్ఛికతోతి** అత్తపచ్చక్ఖో కతో. **లోకనిరోధగామినీ పటిపదాతి** సీలాదిక్ఖన్ధత్తయసఙ్గహో అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో. సో హి లోకనిరోధం నిబ్బానం గచ్ఛతి అధిగచ్ఛతి, తదత్థం అరియేహి పటిపజ్జీయతి చాతి లోకనిరోధగామినీ పటిపదాతి వుచ్చతి.

ఏత్తావతా తథాని అభిసమ్బుద్ధో యాథావతో గతోతి తథాగతోతి అయమత్థో దస్సితో హోతి. చత్తారి హి అరియసచ్చాని తథాని నామ. యథాహ –

> "చత్తారిమాని , భిక్ఖవే, తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. కతమాని చత్తారి? ఇదం దుక్ఖన్తి, భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేతం, అనఞ్ఞథమేత"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦) విత్థారో.

అపిచ తథాయ గతోతి తథాగతో, తథం గతోతి తథాగతో , గతోతి చ అవగతో అతీతో పత్తో పటిపన్నోతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – యస్మా భగవా సకలలోకం తీరణపరిఞ్ఞాయ తథాయ అవిపరీతాయ గతో అవగతో, తస్మా లోకో తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో. లోకసముదయం పహానపరిఞ్ఞాయ తథాయ గతో అతీతోతి తథాగతో. లోకనిరోధం సచ్ఛికిరియాయ తథాయ గతో పత్తోతి తథాగతో. లోకనిరోధగామినిం పటిపదం తథం అవిపరీతం గతో పటిపన్నోతి తథాగతోతి. ఏవం ఇమిస్సా పాళియా భగవతో తథాగతభావదీపనవసేన అత్థో వేదితబ్బో.

ఇతి భగవా చతుసచ్చాభిసమ్బోధనవసేన అత్తనో తథాగతభావం పకాసేత్వా ఇదాని తత్థ దిట్ఠాదిఅభిసమ్బోధివసేనపి తం దస్సేతుం **''యం, భిక్ఖవే''**తిఆదిమాహ. అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪.౨౩) పన "చతూహి సచ్చేహి అత్తనో బుద్ధభావం కథేత్వా"తిఆది వుత్తం. తం తథాగతసద్ద-బుద్ధసద్దానం అత్థతో నిన్నానాకరణతం దస్సేతుం వుత్తం. తథా చేవ హి

పాళి పవత్తాతి. తత్థ **దిట్ఠ**న్తి రూపాయతనం. **సుత**న్తి సద్దాయతనం. **ముత**న్తి పత్వా గహేతబ్బతో గన్ధాయతనం, రసాయతనం, ఫోట్ఠబ్బాయతనఞ్చ. **విఞ్ఞాత**న్తి సుఖదుక్ఖాదిధమ్మారమ్మణం. **పత్త**న్తి పరియేసిత్వా వా అపరియేసిత్వా వా పత్తం. **పరియేసిత**న్తి పత్తం వా అప్పత్తం వా పరియేసితం. **అనువిచరితం మనసా**తి చిత్తేన అనుసఞ్చరితం. కస్స పన అనువిచరితం మనసాతి? **సదేవకస్స...పే.... సదేవమనుస్సాయా**తి సమ్బన్ధనీయం. తత్థ సహ దేవేహీతి సదేవకో, తస్స **సదేవకస్స**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

సదేవకవచనేన చేత్థ పఞ్చకామావచరదేవగ్గహణం వేదితబ్బం, సమారకవచనేన ఛట్ఠకామావచరదేవగ్గహణం, సబ్రహ్మకవచనేన బ్రహ్మకాయికాదిబ్రహ్మగ్గహణం, సస్సమణబ్రాహ్మణివచనేన సాసనస్స పచ్చత్థికసమణబ్రాహ్మణగ్గహణఞ్చేవ సమితపాపబాహితపాపసమణబ్రాహ్మణగ్గహణఞ్చ, పజావచనేన సత్తలోకగ్గహణం , సదేవమనుస్సవచనేన సమ్ముతిదేవఅవసేసమనుస్సగ్గహణం. ఏవమేత్థ తీహి పదేహి దేవమారబ్రహ్మేహి సద్ధిం సత్తలోకో, ద్వీహి పజావసేన సత్తలోకో గహితోతి వేదితబ్బో.

అపరో నయో – సదేవకగ్గహణేన అరూపావచరదేవలోకో గహితో, సమారకవచనేన ఛకామావచరదేవలోకో, సబ్రహ్మకవచనేన రూపీబ్రహ్మలోకో, సస్సమణబ్రాహ్మణాదివచనేన సమ్ముతిదేవేహి సహ అవసేససత్తలోకో గహితో. అపిచేత్థ సదేవకవచనేన ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదతో సబ్బలోకవిసయస్స భగవతో అభిసమ్బుద్ధభావే పకాసితే యేసమేవం సియా “మారో నామ మహానుభావో ఛకామావచరిస్సరో వసవత్తీ, బ్రహ్మా పన తతోపి మహానుభావతరో దసహి అఙ్గులీహి దససు చక్కవాళసహస్సేసు ఆలోకం ఫరతి, ఉత్తమజ్ఝానసమాపత్తిసుఖం పటిసంవేదేతి. పుథూ చ సమణబ్రాహ్మణా ఇద్ధిమన్తో దిబ్బచక్ఖుకా పరచిత్తవిదునో మహానుభావా సంవిజ్జన్తి. అయఞ్చ సత్తకాయో అనన్తో అపరిమాణో, కిమేతేసం సబ్బేసంయేవ విసయో అనవసేసతో భగవతా అభిసమ్బుద్ధో”తి? తేసం విమతిం విధమేన్తో భగవా “**సదేవకస్స లోకస్సా**”తిఆదిమాహ.

పోరాణా పనాహు – “సదేవకస్సా”తి దేవతాహి సద్ధిం అవసేసలోకం పరియాదియతి, “సమారకస్సా”తి మారేన సద్ధిం అవసేసలోకం, “సబ్రహ్మకస్సా”తి బ్రహ్మేహి సద్ధిం అవసేసలోకం. ఏవం సబ్బేపి తిభవూపగే సత్తే తీసు పదేసు పక్ఖిపిత్వా పున ద్వీహి పదేహి పరియాదియన్తో “సస్సమణబ్రాహ్మణియా పజాయ సదేవమనుస్సాయా”తి ఆహ. ఏవం పఞ్చహిపి పదేహి ఖన్ధత్తయపరిచ్ఛిన్నే సబ్బసత్తే పరియాదియతి.

యస్మా తం తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధన్తి ఇమినా ఇదం దస్సేతి – యం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు ఇమస్స సదేవకస్స లోకస్స “నీలం పీతక”న్తిఆది రూపారమ్మణం చక్ఖుద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, తం సబ్బం “అయం సత్తో ఇమస్మిం ఖణే ఇమం నామ రూపారమ్మణం దిస్వా సుమనో వా దుమ్మనో వా మజ్ఝత్తో వా జాతో”తి తథాగతస్స ఏవం అభిసమ్బుద్ధం. తథా యం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు ఇమస్స సదేవకస్స లోకస్స “భేరిసద్దో ముదిఙ్గసద్దో”తిఆది సద్దారమ్మణం సోతద్వారే ఆపాథం ఆగచ్ఛతి, “మూలగన్ధో తచగన్ధో”తిఆది గన్ధారమ్మణం ఘానద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతి, “మూలరసో ఖన్ధరసో”తిఆది రసారమ్మణం జివ్హాద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతి , “కక్ఖళం ముదుక”న్తిఆది పథవీధాతుతేజోధాతువాయోధాతుభేదం ఫోట్ఠబ్బారమ్మణం కాయద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతి , “అయం సత్తో ఇమస్మిం ఖణే ఇమం నామ ఫోట్ఠబ్బం ఫుసిత్వా సుమనో వా దుమ్మనో వా మజ్ఝత్తో వా జాతో”తి సబ్బం తం తథాగతస్స ఏవం అభిసమ్బుద్ధం.

తథా యం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు ఇమస్స సదేవకస్స లోకస్స సుఖాదిభేదం ధమ్మారమ్మణం మనోద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛతి, “అయం సత్తో ఇమస్మిం ఖణే ఇమం నామ ధమ్మారమ్మణం జానిత్వా సుమనో వా దుమ్మనో వా మజ్ఝత్తో వా జాతో”తి సబ్బం తం తథాగతస్స ఏవం అభిసమ్బుద్ధం. ఏవం యం ఇమస్స సదేవకస్స లోకస్స దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం, తం తథాగతేన అదిట్ఠం వా అసుతం వా అముతం వా అవిఞ్ఞాతం వా నత్థి. ఇమస్స పన మహాజనస్స పరియేసిత్వా అప్పత్తమ్పి అత్థి, అపరియేసిత్వా అప్పత్తమ్పి అత్థి, పరియేసిత్వా పత్తమ్పి అత్థి, అపరియేసిత్వా పత్తమ్పి అత్థి. సబ్బమ్పి తథాగతస్స అప్పత్తం నామ నత్థి ఞాణేన అసచ్ఛికతం. తతో ఏవ యం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు అపరిమాణానం సత్తానం చక్ఖుద్వారే ఆపాథమాగచ్ఛన్తం రూపారమ్మణం నామ అత్థి, తం భగవా సబ్బం సబ్బాకారేన జానాతి పస్సతి. ఏవం జానతా పస్సతా చానేన తం ఇట్ఠానిట్ఠాదివసేన వా దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతేసు లబ్భమానపదవసేన వా “కతమం తం రూపం రూపాయతనం? యం రూపం చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ వణ్ణనిభా సనిదస్సనం సప్పటిఘం నీలం పీతక”న్తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౬౧౬) నయేన అనేకేహి నామేహి తేరసహి వారేహి ద్వేపఞ్ఞాసాయ నయేహి విభజ్జమానం తథేవ హోతి, వితథం నత్థి. ఏస నయో సోతద్వారాదీసుపి ఆపాథమాగచ్ఛన్తేసు సద్దాదీసు.

తస్మా తథాగతోతి వుచ్చతీతి యం యథా లోకేన గతం, తస్స తథేవ గతత్తా తథాగతోతి వుచ్చతి. పాళియం పన “అభిసమ్బుద్ధ”న్తి వుత్తం, తం తథాగతసద్దేన సమానత్థం. ఇమినా తథాదస్సిభావతో తథాగతోతి అయమత్థో దస్సితో హోతి. వుత్తఞ్హేతం ధమ్మసేనాపతినా –

“న తస్స అద్దిట్ఠమిధత్థి కిఞ్చి,
అథో అవిఞ్ఞాతమజానితబ్బం;
సబ్బం అభిఞ్ఞాసి యదత్థి నేయ్యం,
తథాగతో తేన సమన్తచక్ఖూ”తి. (మహాని॰ ౧౫౬; చూళని॰ మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫; పటి॰ మ॰ ౧.౧౨౧);

సుత్తన్తేపి వుత్తం భగవతా –

“యం , భిక్ఖవే, సదేవకస్స లోకస్స...పే॰... సదేవమనుస్సాయ పజాయ దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం పత్తం పరియేసితం అనువిచరితం మనసా, తమహం జానామి, తమహం అబ్భఞ్ఞాసిం, తం తథాగతస్స విదితం, తం తథాగతో న ఉపట్ఠాసీ”తి (అ॰ ని॰ ౪.౨౪).

యఞ్చ, భిక్ఖవే, రత్తిం తథాగతో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝతీతి యస్సఞ్చ విసాఖపుణ్ణమరత్తియం తథా ఆగతాదిఅత్థేన తథాగతో భగవా బోధిమణ్డే అపరాజితపల్లఙ్కే నిసిన్నో తిణ్ణం మారానం మత్థకం మద్దిత్వా ఉత్తరితరాభావతో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం ఆసవక్ఖయఞాణేన సద్ధిం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అధిగచ్ఛతి. **యఞ్చ రత్తిం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయతీ**తి యస్సఞ్చ విసాఖపుణ్ణమరత్తియంయేవ కుసినారాయం ఉపవత్తనే మల్లానం సాలవనే యమకసాలానమన్తరే అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయతి. **యం ఏతస్మిం అన్తరే**తి ఇమాసం ద్విన్నం సఉపాదిసేసఅనుపాదిసేసనిబ్బానధాతూనం వేమజ్ఝే పఞ్చచత్తాలీసవస్సపరిమాణే కాలే పఠమబోధియమ్పి, మజ్ఝిమబోధియమ్పి, పచ్ఛిమబోధియమ్పి యం సుత్తగేయ్యాదిప్పభేదం ధమ్మం **భాసతి** నిద్దిసనవసేన, **లపతి**

ఉద్దిసనవసేన, **నిద్దిసతి** పటినిద్దిసనవసేన. **సబ్బం తం తథేవ హోతీ**తి తం ఏత్థన్తరే దేసితం సబ్బం సుత్తగేయ్యాదినవఙ్గం బుద్ధవచనం అత్థతో బ్యఞ్జనతో చ అనుపవజ్జం అనూనం అనధికం సబ్బాకారపరిపుణ్ణం రాగమదనిమ్మదనం…పే.… మోహమదనిమ్మదనం, నత్థి తత్థ వాలగ్గమత్తమ్పి అవక్ఖలితం, ఏకముద్దికాయ లఞ్ఛితం వియ ఏకనాళియా మితం వియ ఏకతులాయ తులితం వియ చ తం తథేవ హోతి యస్సత్థాయ భాసితం, ఏకన్తేనేవ తస్స సాధనతో, **నో అఞ్ఞథా**. తస్మా తథం, అవితథం, అనఞ్ఞథం. ఏతేన తథావాదితాయ తథాగతోతి దస్సేతి. గదఅత్థో అయం గతసద్దో దకారస్స తకారం కత్వా, తస్మా తథం గదతీతి తథాగతోతి అత్థో. అథ వా ఆగదనం ఆగదో, వచనన్తి అత్థో. తథో అవిపరీతో ఆగదో యస్సాతి దకారస్స తకారం కత్వా తథాగతోతి ఏవమేత్థ పదసిద్ధి వేదితబ్బా.

యథావాదీ తథాకారీతి యే ధమ్మే భగవా “ఇమే ధమ్మా అకుసలా సావజ్జా విఞ్ఞుగరహితా సమత్తా సమాదిన్నా అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తన్తీ”తి పరేసం ధమ్మం దేసేన్తో వదతి, తే ధమ్మే ఏకన్తేనేవ సయం పహాసి. యే పన ధమ్మే భగవా “ఇమే ధమ్మా కుసలా అనవజ్జా విఞ్ఞుప్పసత్థా సమత్తా సమాదిన్నా హితాయ సుఖాయ సంవత్తన్తీ”తి వదతి, తే ధమ్మే ఏకన్తేనేవ సయం ఉపసమ్పజ్జ విహాసి. తస్మా యథావాదీ భగవా, తథాకారీతి వేదితబ్బో. **యథాకారీ తథావాదీ**తి సమ్మదేవ సీలాదిపరిపూరణవసేన సమ్మా పటిపన్నో సయం యథాకారీ భగవా, తథేవ ధమ్మదేసనాయ పరేసం తత్థ పతిట్ఠాపనవసేన తథావాదీ. భగవతో హి వాచాయ కాయో అనులోమేతి, కాయస్సపి వాచా. తస్మా యథావాదీ తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ చ హోతి. ఏవంభూతస్స చస్స యథా వాచా, కాయోపి తథా గతో పవత్తో. యథా చ కాయో, వాచాపి తథా గతా పవత్తాతి అత్థో.

అభిభూ అనభిభూతోతి ఉపరి భవగ్గం హేట్ఠా అవీచినిరయం పరియన్తం కత్వా తిరియం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు భగవా సబ్బసత్తే అభిభవతి సీలేనపి సమాధినాపి పఞ్ఞాయపి విముత్తియాపి విముత్తిఞాణదస్సనేనపి, న తస్స తులా వా పమాణం వా అత్థి, అసమో అసమసమో అప్పటిమో అప్పటిభాగో అప్పటిపుగ్గలో అతులో అప్పమేయ్యో అనుత్తరో ధమ్మరాజా దేవానం అతిదేవో సక్కానం అతిసక్కో బ్రహ్మానం అతిబ్రహ్మా. తతో ఏవ సయం న కేనచి అభిభూతోతి అనభిభూతో. **అఞ్ఞదత్థూ**తి ఏకంసత్థే నిపాతో. యఞ్హి కిఞ్చి నేయ్యం నామ, సబ్బం తం హత్థతలే ఆమలకం వియ పస్సతీతి **దసో**. అవిపరీతం ఆసయాదిఅవబోధేన హితూపసంహారాదినా చ సత్తే, భావఞ్ఞథత్తూపనయవసేన సఙ్ఖారే సబ్బాకారేన సుచిణ్ణవసితాయ సమాపత్తియో చిత్తఞ్చ వసే వత్తేతీతి **వసవత్తీ**. ఏత్తావతా అభిభవనట్ఠేన భగవా అత్తనో తథాగతభావం దస్సేతి.

తత్రేవం పదసిద్ధి వేదితబ్బా – అగదో వియ అగదో. కో పనేస? దేసనావిలాసో చేవ పుఞ్ఞుస్సయో చ. తేనేవ హేస మహానుభావో భిసక్కో వియ దిబ్బాగదేన సప్పే, సబ్బే పరప్పవాదినో సదేవకఞ్చ లోకం అభిభవతి. ఇతి సబ్బలోకాభిభవనే తథో అవిపరీతో దేసనావిలాసో చేవ పుఞ్ఞుస్సయో చ అగదో అస్సాతి దకారస్స తకారం కత్వా తథాగతోతి వేదితబ్బో. తేన వుత్తం “సదేవకే, భిక్ఖవే, లోకే…పే.… వసవత్తీ, తస్మా తథాగతోతి వుచ్చతీ”తి.

గాథాసు **సబ్బలోకం అభిఞ్ఞాయా**తి తేధాతుకలోకసన్నివాసం జానిత్వా. **సబ్బలోకే యథాతథ**న్తి తస్మిం తేధాతుకలోకసన్నివాసే యంకిఞ్చి నేయ్యం, తం సబ్బం యథాతథం అవిపరీతం జానిత్వా. **సబ్బలోకవిసంయుత్తో**తి చతున్నం యోగానం అనవసేసప్పహానేన సబ్బేనపి లోకేన విసంయుత్తో విప్పముత్తో. **అనూపయో**తి సబ్బస్మిమ్పి లోకే తణ్హాదిట్ఠిఉపయేహి అనూపయో తేహి ఉపయేహి విరహితో.

సబ్బాభిభూతి రూపాదీని సబ్బారమ్మణాని, సబ్బం సఙ్ఖారగతం, సబ్బేపి మారే అభిభవిత్వా ఠితో. **ధీరోతి** ధితిసమ్పన్నో. **సబ్బగన్థప్పమోచనోతి** సబ్బే అభిజ్ఝాకాయగన్థాదికే మోచేత్వా ఠితో వేనేయ్యసన్తానేపి అత్తనో దేసనావిలాసేన తేసం పమోచనతో సబ్బగన్థప్పమోచనో. **ఫుట్ఠాస్సాతి** ఫుట్ఠా అస్స. కరణత్థే ఇదం సామివచనం, ఫుట్ఠా అనేనాతి అత్థో. **పరమా సన్తీతి** నిబ్బానం. తఞ్హి తేన ఞాణఫుసనేన ఫుట్ఠం. తేనేవాహ "నిబ్బానం అకుతోభయ"న్తి. అథ వా **పరమా సన్తీతి** ఉత్తమా సన్తి. కతరా సాతి? నిబ్బానం. యస్మా పన నిబ్బానే కుతోచి భయం నత్థి, తస్మా తం **అకుతోభయ**న్తి వుచ్చతి.

అనీఘోతి నిద్దుక్ఖో. **సబ్బకమ్మక్ఖయం పత్తోతి** సబ్బేసం కమ్మానం ఖయం పరియోసానం అచ్చన్తాభావం పత్తో. **విముత్తో ఉపధిసఙ్ఖయేతి** ఉపధిసఙ్ఖయసఙ్ఖాతే నిబ్బానే తదారమ్మణాయ ఫలవిముత్తియా విముత్తో. **ఏస సోతి** ఏసో సో. **సీహో అనుత్తరోతి** పరిస్సయానం సహనట్ఠేన, కిలేసానం హననట్ఠేన చ, తథాగతో అనుత్తరో సీహో నామ. **బ్రహ్మన్తి** సేట్ఠం. **చక్కన్తి** ధమ్మచక్కం. **పవత్తయీతి** తిపరివట్టం ద్వాదసాకారం పవత్తేసి.

ఇతీతి ఏవం తథాగతస్స గుణే జానిత్వా. **సఙ్గమ్మాతి** సమాగన్త్వా. **తం నమస్సన్తీతి** తం తథాగతం తే సరణం గతా దేవమనుస్సా నమస్సన్తి. మహన్తేహి సీలాదిగుణేహి సమన్నాగతత్తా **మహన్తం,** చతువేసారజ్జయోగేన **వీతసారదం**. ఇదాని యం వదన్తా తే నమస్సన్తి, తం దస్సేతుం **దన్తోతిఆది** వుత్తం. తం ఉత్తానత్థమేవ.

ఇతి ఇమస్మిం చతుక్కనిపాతే ఛట్ఠే సత్తమే చ సుత్తే వట్టం కథితం, పఠమదుతియతతియద్వాదసమతేరసమేసు వివట్టం కథితం, సేసేసు వట్టవివట్టం కథితన్తి వేదితబ్బం.

తేరసమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి పరమత్థదీపనియా

ఖుద్దకనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఇతివుత్తకస్స చతుక్కనిపాతవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా చ –

ధమ్మిస్సరేన జగతో, ధమ్మాలోకవిధాయినా;
ధమ్మానం బోధనేయ్యానం, జానతా దేసనావిధిం.

తం తం నిదానమాగమ్మ, సబ్బలోకహితేసినా;
ఏకకాదిప్పభేదేన, దేసితాని మహేసినా.

దసుత్తరసతం ద్వే చ, సుత్తాని **ఇతివుత్తకం**;
ఇతివుత్తప్పభేదేన, సఙ్గాయింసు మహేసయో.

ఛళభిఞ్ఞా వసిప్పత్తా, పభిన్నపటిసమ్భిదా;
యం తం సాసనధోరయ్హా, ధమ్మసఙ్గాహకా పురే.

తస్స అత్థం పకాసేతుం, పోరాణట్ఠకథానయం;
నిస్సాయ యా సమారద్ధా, అత్థసంవణ్ణనా మయా.

సా తత్థ పరమత్థానం, సుత్తన్తేసు యథారహం;
పకాసనా **పరమత్థ-దీపనీ** నామ నామతో.

సమ్పత్తా పరినిట్ఠానం, అనాకులవినిచ్ఛయా;
అట్ఠత్తింసప్పమాణాయ, పాళియా భాణవారతో.

ఇతి తం సఙ్ఖరోన్తేన, యం తం అధిగతం మయా;
పుఞ్ఞం తస్సానుభావేన, లోకనాథస్స సాసనం.

ఓగాహేత్వా విసుద్ధాయ, సీలాదిపటిపత్తియా;
సబ్బేపి పాణినో హోన్తు, విముత్తిరసభాగినో.

చిరం తిట్ఠతు లోకస్మిం, సమ్మాసమ్బుద్ధసాసనం;
తస్మిం సగారవా నిచ్చం, హోన్తు సబ్బేపి పాణినో.

సమ్మా వస్సతు కాలేన, దేవోపి జగతిప్పతి;
సద్ధమ్మనిరతో లోకం, ధమ్మేనేవ పసాసతూతి.

ఇతి బదరతిత్థవిహారవాసినా ఆచరియధమ్మపాలేన కతా

ఇతివుత్తకస్స అట్ఠకథా నిట్ఠితా.